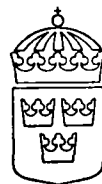

Regeringens proposition

1989/90: 90

om forskning

Prop.
1989/90: 90

Regeringen överlämnar denna proposition till riksdagen.

Föredragande vid regeringssammanträdet har varit statsrådet Feldt samt cheferna för justitie-, utrikes-, försvars-, social-, kommunikations-, utbildnings-, jordbruks-, arbetsmarknads-, bostads-, industri- och civildepartementen samt miljö- och energidepartementet; vidare statsråden Lindqvist, Engström, Wallström, Lööw och Persson.

Uppställningen av propositionen ansluter sig till den ärendefördelning mellan departementen som är avsedd att tillämpas under den tid förslagen gäller. Frågor om energiforskning återfinns därför under avsnittet om industridepartementets verksamhetsområde.

Stockholm den 8 februari 1990

På regeringens vägnar

Ingvar Carlsson

Kjell-Olof Feldt

Propositionens huvudsakliga innehåll

Regeringens avsikt med de förslag som lämnas i denna proposition för perioden 1990/91 – 1992/93 är att öka och förbättra den vetenskapliga produktionen i Sverige. Regeringen vill främja vetenskapliga framsteg och ökat vetenskapligt kunnande på *alla* områden – från teologi till teknologi. Samtidigt behövs klara *prioriteringar*.

Statens stöd till forskning och utveckling bör i första hand avse grundläggande forskning. Insatser för denna utgör också tyngdpunkten i denna proposition. Regeringen förutsätter att näringslivet även fortsättningsvis står för de uppgifter företagen av hävd tagit på sig inom tillämpad forskning och utvecklingsarbete.

Mot denna bakgrund blir en första prioritering naturligen att fortsätta

insatserna för att förbättra förutsättningarna för den *grundläggande vetenskapliga verksamheten* vid universitet och högskolor samt utbildningen av forskare.

Systemet med forskningsråd förstärks och byggs ut. Två nya forskningsråd inrättas. Samtliga forskningsråd får ökade resurser. Råden uppmannas att i större utsträckning verka interdisciplinärt och genom koncentrerade insatser.

Utrustningssituationen förbättras dels genom ökade anslag till tyngre vetenskaplig utrustning, dels genom en förstärkning av medlen till de vetenskapliga biblioteken inom de humanistiska och teologiska fakulteterna.

I propositionen föreslås att ett sektorsforskningsansvar byggs upp inom *kulturområdet*. Samtidigt föreslås förstärkningar av den *humanistiska* forskningen.

Fortsatta insatser för forskning om *arbetslivets* förnyelse och arbetsmarknadspolitik föreslås. Forskning kring *folkhälsofrågor* ökar. Delegationen för social forskning och delegationen för invandrarforskning ersätts av ett *socialvetenskapligt forskningsråd*. Vidare förs ett antal andra departementsanknutna sektorsforskningsuppgifter över till närmast berörda myndigheter.

Ökade insatser föreslås för *miljö-, naturresurs- och energirelaterad* grundläggande forskning. Syftet är att svensk FoU skall kunna lämna bidrag till förbättringar av den svenska miljön. Detta inkluderar frågor som aktualiseras av utvecklingen av kärnkraften. Dessutom lägger dessa satsningar en fast grund för svenskt agerande på det internationella planet.

Ett *teknikvetenskapligt forskningsråd* inrättas. Universitets- och högskolebaserade konsortier för *materialteknisk* forskning får särskilda medel. I propositionen framhålls att all teknikutveckling, och särskilt den som finansieras med statliga medel, bör ske med hänsyn tagen till miljön. Detta markeras genom ett särskilt forskningsprogram på *miljöteknikområdet* som skall knyta samman pågående forskningsverksamhet på en rad områden.

Regeringen fortsätter förhandlingarna om fullständigt deltagande på ramprogramnivå i EG:s nya ramprogram för forskning och utveckling under åren 1990–1994. Regeringen avser återkomma om anslag för detta ändamål. I propositionen föreslås även betydande nytillskott för deltagande i EG:s nuvarande forskningsprogram. Medlen för vetenskapligt samarbete med *öststaterna* i Europa ökas betydligt.

Lärarna vid de *mindre och medelstora högskolorna samt vårdhögskolorna* bör integreras bättre i högskolans forskning. För att underlätta detta innehåller propositionen förslag om åtgärder som syftar till att öka omfattningen av forskningen vid de mindre och medelstora högskolorna och vårdhögskolorna i Sverige.

Regeringen avser att fatta beslut om ett antal uppdrag till olika myndigheter m.m. som skall ge underlag för det fortsatta forskningspolitiska arbetet. Stor vikt kommer då att läggas vid vilket utbyte de statligt finansierade insatserna ger såväl rent vetenskapligt som med avseende på samhällsnytta samt effektivitet i organisation och arbete.

Regeringens förslag till riksdagen om ökade statliga satsningar på forskning och utveckling under perioden 1990/91 – 1992/93 innebär utöver pris- och löneomräkning, ett tillskott av reformmedel under de tre budgetåren motsvarande en bashöjning av 1 miljard kronor.

Denna proposition har utformats och skrivits på ett något annorlunda sätt än andra propositioner. Syftet med detta är att vinna erfarenheter för en eventuell övergång till en ny utformning av regeringens förslag till riksdagen. Den nya utformningen skall bl. a. göra större propositioner med förslag som beretts inom flera departement mer lättöverskådliga och lättlästa.

Propositionen är skriven så att regeringen i de första tio avsnitten (s. 4–101) redovisar svensk forsknings situation i dag och föreslår allmänna riktlinjer för forskningspolitiken under de närmaste åren. Därefter följer i avsnitten 11–23 (s. 103–461) en mer detaljerad redovisning av regeringens förslag. Dessa avsnitt följer den indelning i departementsområden och statsbudgetens huvudtitlar som avses träda i kraft under våren 1990. Detta betyder att energiforskningen redovisas i avsnitt 21 (industridepartementets verksamhetsområde). Det regeringen vill att riksdagen skall ta ställning till återfinns alltid under rubriken *Ärendet till riksdagen*, vilket således motsvarar den tidigare rubriken Hemställan.

Forskningen och samhällsutvecklingen – en inledning

Vårt behov av kunskap

Ny kunskap är revolutionerande. Den kastar om mänskliga synsätt och handlingar. Men det är omöjligt att på förhand föreställa sig vari den nya kunskapen består eller hur den kan komma att påverka individer och samhällsförhållanden.

Under efterkrigstiden kännetecknades politiken av en medveten strävan att bygga upp de raserade samhällena genom att utnyttja vetenskapens och teknikens landvinningar. Framför allt växte de klassiska forskningsområdena fysik och kemi snabbt och förnyades genom en rad betydelsefulla upptäckter. Många av dessa blev basen för industriell nydaning. Under senare årtionden har de biologiska och medicinska vetenskaperna utvecklats kanske än snabbare. Inte minst har molekylärbiologin revolutionerat våra kunskaper om livsprocesserna med en detaljrikedom som är häpnadsväckande. Detta område står nu i centrum också för industriell utveckling och politiskt intresse.

Kunskapsförändringar som vi ännu knappast kan bedöma verkningarna av har skett under 1980-talet. Ett exempel är supraleddningen vid högre temperaturer. Genombrottet för informationsteknologins tillämpning i kommunikationer och ADB-system kommer tveklöst att medföra stora förändringar som vi ännu bara kan ana konsekvenserna av. Samtidigt har nya kunskaper skärpt vårt medvetande om växande hot mot vår miljö.

Den vetenskapliga utvecklingen går snabbt vidare. Dagligen ger oss massmedia nyheter om hur kunskaperna om världen omkring oss vidgas, hur dessa tas i mänsklighetens tjänst, hur industrin förnyas men också hur förödande konsekvenserna kan vara av ett oklokt utnyttjande av de naturresurser som är människan givna. Det blir alltmer uppenbart att utvecklingen förutsätter en fördjupad analys av vad som i ett längre perspektiv kan vara till gagn för miljön, för det samhälle vi bygger och för de människor som skall verka där. Allt tydligare inser vi också att forskningen i allt högre grad kan beröra människors grundläggande etiska värderingar. Stödet för och inriktningen av forskning och utveckling har därför naturligen blivit en central politisk fråga.

Forskningen påverkar i hög grad den enskilda människans livsvillkor. Det är ofrånkomligt att etiska frågor dyker upp i dessa sammanhang. I synnerhet biotekniken har under senare år aktualiserat tidigare otänkbara frågeställningar i anslutning till utvecklingen av nya metoder. Vi kan vänta att helt nya frågor dyker upp allteftersom forskningen tillför nya kunskaper och tillämpningar. Etiska frågor fordrar en omfattande diskussion både inom och utanför forskarsamhället. Forskningen måste följa samma etiska och rättsliga regler som gäller för samhällelig verksamhet i övrigt.

Det är i många avseenden berättigat att tala om att det vetenskapliga

sökandet efter nya kunskaper är ett samhällsintresse, ja ett samhällsuppdrag. Det anses naturligt och nödvändigt att företagen satsar på att utveckla nya produkter och produktionsprocesser. Insatser från forskare och tekniker är av avgörande betydelse för industrins produktivitet. Lika naturligt och nödvändigt är det att samhällsproblemen blir föremål för forskning. Ohälsa och miljöförstöring kan, liksom andra samhällsproblem, motverkas genom nya kunskaper.

Uppdraget innefattar i hög grad också den forskning som inte har sin utgångspunkt i konkreta tillämpningar. Det är ett värde i sig att arbeta med frågor om människans villkor som generationer av människor har ställt. Nya kunskaper kan också oförutsett ge avgörande bidrag till hur problem som vi i dag kanske inte ens är medvetna om skall tas om hand. Detta är en del av forskningens villkor och spänning, som kan vara väl så fantasieggande.

Forskarna måste själva stå för arbetet att tolka och bedöma forskningsresultatens vetenskapliga kvalitet och hållbarhet. Lika nödvändigt är det att forskarna själva har ansvar för hur betydande delar av resurserna för vetenskaplig utveckling kommer till användning. Genom det internationella forskningssamarbetet pågår ständigt en utvärdering av tidigare forskningsinsatser och pågående forskningsarbete.

Det kan synas som en motsägelse att en demokratisk forskningspolitik dels innehåller ett betydande mått av samhällsuppdrag till forskarna, dels lämnar dessa i hög grad obundna att själva, under inbördes diskussion och konkurrens, öka våra gemensamma kunskaper. Men en sådan arbets- och ansvarsfördelning är möjlig i en genuin demokrati, när medborgarna, deras valda företrädare och forskargrupperna kan kommunicera med varandra.

Att skapa förutsättningar för förtroendefulla kontakter mellan forskning och allmänhet är en angelägen uppgift för forskningspolitiken. Genom en ökad information om forskningens inriktning och resultat främjas ett erfarenhetsutbyte som gör det möjligt för fler människor att konstruktivt delta i den fortgående forskningsdebatten.

Ett mänskligt samhälle

Den världsbild som forskningen givit dagens människor är en grundläggande del av vad som allmänt kallas kultur. Naturvetenskaperna och samhällsvetenskaperna är omistliga i det moderna samhället; de fördjupar vårt perspektiv på tillvaron och hjälper oss att finna förnuftiga lösningar på mänskliga problem. Ändå kan detta aldrig leda till mer än en vidgad grundläggande kunskap och ett sätt för oss att strukturera den värld vi lever i. Människors värderingar och etiska och religiösa frågor är och förblir den andra dimensionen av det mänskliga livet. Det är kring dessa frågor som den humanistiska och teologiska forskningen kretsar.

I vår strävan mot ett mänskligt samhälle, som ju också brukar kallas ett humanistiskt samhälle, måste därför finnas plats för humanistisk forskning och konstnärlig utveckling med en vid tolkning av dessa begrepp. Inte minst är detta viktigt för att envar skall finna sin identitet och få kunskap

om sin egen historia. Kunskaper och insikt om den egna historien bidrar också till en bättre förståelse för andra människor och deras kulturer. Det är därför också en betydelsefull kraft för att motverka oroande tendenser till främlingsfientlighet. En starkare identitet får inte förväxlas med chauvinism och fientlighet visavi andra folkgrupper.

Humanioras och de konstnärliga verksamheternas kritiska funktion är oundgänglig för ett samhälle som strävar efter att ge alla människor rätt till ett värdigt liv. Den humanistiska forskningen ger instrumenten att granska effekterna av den tekniska utvecklingen. Den analyserar hur villkoren för den enskilda människan förändras i ett historiskt perspektiv. Humaniora ger oss vidare redskapen att kommunicera med och förstå omvärlden och kunskaper som är av grundläggande betydelse både för bedömningen av förhållandena i vårt eget land och för kvaliteten i vår kontakt med andra länder. I utvecklingen av den svenska forskningen under 1990-talet är det angeläget att också de humanistiska vetenskaperna stärks.

Forskningens roll i samhällsbyggandet

Den samhällsvetenskapliga forskningen har givit oss mycken ny kunskap om utvecklingen av människan och hennes samhällen i gången tid och bidrar till en vidgad förståelse av dagens händelser. Det är uppenbart att den tekniska utvecklingen spelat en avgörande roll för framväxten av det samhälle som vi lever i. En allt effektivare energianvändning, utvecklingen av nya former för kommunikation, möjligheter till massproduktion av de basvaror som vår vardag kräver, såsom föda, bostad och kläder, har givit oss nya möjligheter att utnyttja vår tid.

Men nu ställs nya frågor som ger samhällsvetenskaperna centrala uppgifter i samhällets fortgående förändring. Vad betyder det förändrade politiska klimat som tycks växa fram internationellt? Vilka nya klassklyftor riskerar att växa fram? Vilka blir de framtida skiljelinjerna mellan industriländer och utvecklingsländer? Vilka är människornas reaktioner inför och under den pågående utvecklingen? Samhällsbyggandet måste i framtiden i högre grad än tidigare grundas på analys av människans förändrade situation i dagens och, så långt som möjligt, framtidens samhälle.

Också i många andra avseenden behöver vi en ökad forskning. I skarp kontrast till forsknings- och utvecklingsinsatserna inom näringslivet står de mycket blygsamma insatser som görs för att utveckla den offentliga sektorn. Detta gäller såväl statens som landstingens och kommunernas verksamhet. Det är de två sistnämnda som svarar för den dominerande delen av det arbete i den gemensamma sektorn som direkt berör medborgarna. Statistiska centralbyrån (SCB) har i en första kartläggning visat att kommunernas och landstingens forsknings- och utvecklingsinsatser för år 1988 beräknas motsvara 0,1 % av driftskostnaderna. Skolan, vården, energiförsörjningen, vatten- och avloppshanteringen samt trafiken är exempel på verksamheter i samhället som skulle vinna mycket på ett systematiskt forsknings- och utvecklingsarbete.

I dagens samhälle är tjänstesektorn omfattande, både inom enskild företagsamhet och inom offentlig verksamhet. Utvecklingsarbetet inom

tjänstesektorn har en mycket liten omfattning i förhållande till det utvecklingsarbete näringslivet bedriver för att skapa nya produkter. Det svaga forsknings- och utvecklingsarbetet inom såväl den enskilda som den gemensamma tjänstesektorn kan vara en av orsakerna till den relativt låga produktivitetsutvecklingen inom denna sektor. De nuvarande forskningsinsatserna för att förbättra tjänstesektorns funktion måste därför förstärkas.

Naturresurser och miljö

Resurs- och miljöproblemen framstod fram till det andra världskriget som lokala till sin natur. De hade ännu inte fått nämnvärd politisk betydelse. Under 1950-talet förändrades miljömedvetandet. Smogkatastrofen i London 1952 medförde en för tidig död för flera tusen människor i Londonområdet, några år senare väckte Rachel Carsons bok *Tyst vår* internationell uppmärksamhet och mot slutet av 1960-talet visade svensken Svante Odén att en långsam försurning av nederbörd, mark och vatten pågick inom ett stort område kring de mest industrialiserade delarna av Europa. Sverige påpekade i sitt bidrag till FN:s miljökonferens i Stockholm år 1972 att luft- och vattenföroreningar sprids över stora avstånd och att därigenom enskilda länder påverkar varandra. Från svensk sida hävdades redan då att internationell samverkan var angelägen för att hejda en ökande försurning av vår omgivning. Perioden från 1950 till 1975 kan karaktäriseras som en tid av växande insikt om resurs- och miljöproblemens regionalt gränsöverskridande karaktär och behovet av internationell samverkan.

Under 1980-talet har de globala problemen kommit i förgrunden. Under de allra senaste åren har människans påverkan på jordens klimat på allvar aktualiserats som ett grundläggande hot mot den fortsatta förbättringen av människans livsvillkor. Särskilt efter publiceringen våren 1987 av slutrapporten från FN:s kommission för miljö och utveckling, *Vår gemensamma framtid*, har den politiska aktiviteten vuxit kraftigt på det internationella planet.

Under 1900-talets sista decennium och i inledningen av 2000-talet ställs nu världens länder inför uppgiften att trygga en ekologiskt hållbar utveckling. På vissa håll gäller frågan omedelbar överlevnad. Dessa frågor går långt utöver vad enskilda nationer tidigare konfronterats med. Det framstår som alltmer uppenbart att en nära samverkan mellan världens länder är nödvändig för att gemensamt och på ett framgångsrikt sätt möta denna utmaning. Miljöinriktad forskning inom alla områden har en nyckelroll att spela i detta sammanhang.

Regeringen anser att dessa centrala framtidsfrågor motiverar väsentligt utbyggda resurser för forskning kring våra naturresurser och människans påverkan på vår miljö. Det är också nödvändigt med en nära samverkan mellan olika forskningsdiscipliner och mellan teori och praktik. Förslagen till riksdagen är ett uttryck för en sådan prioritering.

Hotet mot miljön har ibland uppfattats som så allvarligt att en fortsatt utbyggnad av den industriella verksamheten måste hejdas. Det är ytterst angeläget att i stället finna nya former för industriell tillväxt som säkerställer en långsiktigt bärkraftig utveckling. Den industriella världens välstånd bygger på tekniskt kunnande baserat på den grundläggande naturvetenskapens landvinningar. Så kommer även att vara fallet i framtiden. Men i den framtida utvecklingen kan vi inte, vare sig i industriländer eller i utvecklingsländer, vänta med att avsätta resurser för att förbättra miljön tills levnadsstandarden höjts. Arbetet måste vara inställt på att förena tekniska innovationer med kraven på miljöhänsyn.

Den tekniska forskningen och utvecklingen är en spjutspets mot framtiden med utgångspunkt i naturvetenskapens senaste landvinningar och resultat. Det tekniska utvecklingsarbetet syftar till att omsätta forskningens resultat i nya produkter och aktiviteter i samhället. Både för att förbättra vad som i det förgångna varit ofullkomliga produkter och för att utveckla nya krävs en omfattande forskning och utveckling.

Materialteknik är ett nyckelområde i den tekniska och industriella utvecklingen. Kunskap om hur befintliga och nya material på bästa sätt kan användas i kvalificerade produkter och konstruktioner har fått en allt större betydelse för Sveriges industri och övriga samhällsutveckling.

Världen och även Sverige står inför utmaningen att utveckla nya industriella processer och produktionsformer som hushållar med naturresurser, tar till vara råvaror effektivt, är energisnåla och inte skadar människan och miljön. Det är angeläget att så långt som möjligt utveckla slutna kretslopp för materialflödet i samhället. Hanteringen av föroreningar från industriell tillverkning och av avfall från både produktion och hushåll blir en grundläggande uppgift. Det är väl känt hur de stora urbana konglomeraten i världen i såväl industriländer som utvecklingsländer brottas med växande problem för att ta hand om de avfallsmassor som dagens samhälle producerar.

Informationsteknologins utveckling under de senaste årtiondena innebär en omvandling av det tidigare i hög grad produktinriktade samhället mot ett alltmer kunskapsinriktat samhälle. Denna utveckling kommer att bli av central betydelse under 2000-talet och innebär en revolution först för industriländerna, men så småningom även för utvecklingsländerna. Tidigare satsningar i Sverige och den snabba utvecklingen av datorbaserad verksamhet ger oss i ett internationellt perspektiv en god utgångspunkt för att aktivt delta i denna gradvisa transformation av samhälle och arbetsliv.

Den nuvarande industriella tillväxten bygger på en snabb vetenskaplig och teknisk utveckling. Även om Sverige knappast kan ligga i frontlinjen mer än inom ett fåtal av teknikområdena måste den svenska kunskapsbasen breddas och en kraftigare teknisk och industriell utveckling eftersträvas inom ett antal utvalda delområden. Denna proposition understryker i detta sammanhang främst vikten av att materialteknik och miljöteknik nu tillförs ökade resurser.

Den svenska forskningspolitiken under 1980-talet kännetecknas av strävan efter kontinuitet och förnyelse. För en effektiv planering av forsknings- och utvecklingsverksamhet är långsiktighet i besluten och kontinuitet i den politiska inriktningen av grundläggande betydelse. Samtidigt krävs en fortlöpande förnyelse. Såväl för forskningens kvalitet som för den ekonomiska bärkraften i det industriella utvecklingsarbetet krävs ständig utvärdering och omprövning.

Forskningspolitiken har i Sverige utformats i en kontinuerlig dialog mellan samhälle – regering och riksdag – och forskare. Denna fruktbringande dialog är ett annat kännetecken för svensk forskningspolitik. Den innebär en fortlöpande granskning och prövning som är av stor betydelse för vidareutvecklingen av både forskningen i sig och det forskningspolitiska tänkandet.

Det är nu tio år sedan riksdagen fattade beslut om en ny form av forskningspropositioner som innebär att regeringen vart tredje år ger en samlad redovisning och bedömning av svensk forskning och utveckling, föreslår de övergripande politiska målen och gör de nödvändiga prioriteringarna mellan olika forskningsområden.

Såväl regeringens förslag som riksdagens beslut under tioårsperioden har utgått ifrån att universitet och högskolor, som vi samlat kallar högskolan, bör ha huvudansvaret för den forskning som finansieras med allmänna medel. I 1984 års forskningsproposition gällde huvudfrågorna avvägningen mellan grundforskning, sektorsforskning och näringslivets forsknings- och utvecklingsverksamhet, liksom högskoleforskningens kvalitet och forskarnas arbetsvillkor. Dessa frågor är av så grundläggande karaktär att de också kom att framstå som centrala i 1987 års forskningsproposition. Förstärkningarna i denna riktades huvudsakligen mot högskolan, med tonvikt på rekryteringen av nya generationer forskare.

Även i årets proposition för regeringen fram förslag som syftar till att stärka i första hand högskolans insatser för landets långsiktiga kunskapsförsörjning.

Sammanfattning av regeringens förslag till resursförstärkningar

De totala statliga medlen för forskning och utveckling, exklusive affärsverken, uppskattades år 1988/89 till ca 12,5 miljarder kronor. Av dessa utgjorde 3,2 miljarder kronor anslag från försvarsdepartementet.

Regeringens förslag till riksdagen innebär omfattande resursförstärkningar avseende forskning och utveckling under de närmaste tre budgetåren. De medel som redovisas i det följande är *ökade resurser utöver sedvanlig kompensation för höjda löner och priser*. Förutom reformmedlen har vissa omprioriteringar skett dels mellan olika forsknings- och utvecklingsinsatser, dels mellan övrig verksamhet och forskning och utveckling.

Forskningen inom försvarsdepartementets område redovisas endast kortfattat i denna proposition och resursfrågorna berörs ej. Till dessa forskningsinsatser återkommer regeringen i samband med den kommande försvarspolitiska propositionen år 1991.

Regeringens förslag sammanfattas i nedanstående tabell. Beloppen avser förändringen i förhållande till närmast föregående år. Som framgår av tabellen föreslås reformsatserna ske successivt under perioden. De reformmedel som föreslås för budgetåren 1991/92 och 1992/93 är absoluta belopp och kommer ej att prisomräknas det år insatserna läggs ut. Regeringens samlade förslag till ytterligare insatser för forskning och utveckling innebär en bashöjning med 1 miljard kronor vid treårsperiodens slut.

Prop. 1989/90: 90

Tabell 1. Reformbelopp 1990/91 – 1992/93

	Föreslagna förstärkningar (Milj. kr.)			Bashöjning vid periodens slut
	1990/91	1991/92	1992/93	
UNIVERSITET OCH HÖGSKOLOR	188	130	132	450
Doktorandtjänster	39	32	32	103
Riktade insatser till fakulteterna	6	43	50	99
Mindre/medelstora högskolor och vårdhög- skolor	10	12	15	37
Utrustning	126	31	7	164
Ökade lokalkostnader	7	12	28	47
FORSKNINGSRÅDEN	45	37	24	106
Forskningsrådsnämnden	—	—	5	5
Humanistisk-samhälls- vetenskapliga forsk- ningsrådet	16	—	—	16
Medicinska forsknings- rådet	10	10	3	23
Naturvetenskapliga forskningsrådet	15	13	6	34
Statens delegation för rymdverksamhet	—	2	—	2
Skogs- och jordbrukets forskningsråd	3	7	5	15
Teknikvetenskapliga forskningsrådet ¹	—	5	5	10
Socialvetenskapliga forskningsrådet ²	1	—	—	1
SÄRSKILDA SATSNINGAR	102	102	102	306
Kultur	7	10	9	26
Välfärd	11	14	11	36
Miljö	34	50	49	133
Materialteknik m. m.	10	20	23	53
Rymdfärjan Columbus	40	—	—	40
Öffentlig sektor	—	7	10	17
INTERNATIONELLT	67	32	18	117
EG nuvarande rampro- gram	57	13	—	70
Annat internationellt samarbete	10	19	18	47
ÖVRIGT	15	4	2	21
SUMMA REFORMER	417	305	278	1000

¹ Genom omfördelningar föreslås det teknikvetenskapliga forskningsrådet tillföras 67 milj. kr. 1990/91, ytterligare 27 milj. kr. 1991/92 och ytterligare 48 milj. kr. 1992/93. Detta innebär ett totalanslag om 152 milj. kr. vid periodens slut.

² Det socialvetenskapliga forskningsrådet kommer under perioden att tillföras medel dels genom de särskilda välfärdssatsningarna dels genom omprioriteringar inom socialdepartementet. Härigenom tillför forskningsrådet 58 milj. kr. 1990/91, 6 milj. kr. 1991/92 och 6 milj. kr. 1992/93. Det innebär ett totalanslag om 70 milj. kr. vid periodens slut.

1 Sverige i forskningsvärlden

1.1 Grundläggande definitioner

Med forskning och utveckling förstår vi det systematiska arbete som krävs för att frambringa nya kunskaper och kritiskt utvärdera rådande föreställningar om människa, natur och kultur förr, nu och i framtiden. I denna proposition används de olika begrepp som är aktuella i detta sammanhang i enlighet med den terminologi som medlemsländerna i OECD enats kring.

Grundforskning är att systematiskt och metodiskt söka efter ny kunskap och nya idéer utan att någon bestämd tillämpning är i sikte. Vi talar om såväl *ren* grundforskning, där ingen restriktion läggs på forskningens inriktning, som den *riktade* grundforskningen, som kan tänkas lägga grunden för tillämpning. Den mer direkt *tillämpade forskningen* innebär ett systematiskt och metodiskt sökande efter ny kunskap och nya idéer men med en bestämd tillämpning i sikte. *Utvecklingsarbetet*, åter, utnyttjar systematiskt och metodiskt forskningsresultat och vetenskaplig kunskap för att åstadkomma nya produkter, nya processer, nya system eller väsentliga förbättringar av dem som redan existerar. *Sektorsforskning* omfattar både riktad grundforskning, tillämpad forskning och utvecklingsarbete inom en samhällssektor.

Forskningsverksamheten kan givetvis också beskrivas med användande av andra indelningsgrunder. I Sverige har begreppen *forskning på eget programansvar* resp. *uppdagsforskning* använts. Forskning på eget programansvar innebär att forskarna ges hela ansvaret för hur problemen ställs och uppgifterna löses och redovisas. Forskning på eget programansvar kan avse såväl över högskolebudgeten och forskningsråden finansierad forskning som sektoriellt och industriellt motiverad forskning vilken syftar till långsiktig kunskapsuppbyggnad inom ett visst område. Motsatsen härtill är uppdagsforskning. Det enskilda projektets inriktning och ambitionsnivå är där en fråga för beställaren.

1.2 Läget inom svensk forskning och utvecklingsverksamhet

Som ett led i förberedelserna inför denna proposition har regeringen uppdragit åt statistiska centralbyrån (SCB) att göra en övergripande redovisning av svensk forskning och utvecklingsverksamhet, i förhållande till motsvarande insatser i OECD-området. Här följer en översikt av resultaten av SCB:s arbete.

1.2.1 Uppgifter om forskning och utveckling i Sverige

De *totala utgifterna* för forskning och utveckling (FoU) i Sverige uppgick enligt SCB:s senaste forskningsstatistik till ca 30,5 miljarder kronor år 1987. Ungefär 75 000 personer arbetade helt eller delvis inom detta område och deras arbetsinsatser motsvarade nära 52 000 årsverken.

De redovisade uppgifterna är dock inte heltäckande. SCB har på uppdrag av regeringen också kartlagt vissa av luckorna år 1987. De sam-

hällsvetenskapliga och humanistiska FoU-insatserna utanför universitets- och högskolesektorn beräknades således ha uppgått till mer än 300 milj. kr. Vidare beräknades den FoU-verksamhet som utförs inom kommunerna ha uppgått till ca 300 milj. kr. och motsvarande inom landstingen till ca 150 milj. kr. Tidigare kartläggningar (1983) har visat att FoU-verksamheten inom företag som inte omfattas av statistiken uppgick till inemot 500 milj. kr. För vissa områden, t.ex. handel, transporter, vissa servicenäringar m. m. saknas helt informationer. Det är svårt att beräkna omfattningen av de insatser som inte redovisas i den samlade statistiken, men det kan sammanlagt kanske röra sig om en eller ett par miljarder kronor. Till detta kommer att kostnaden i Sverige för finansiering av FoU-verksamhet som utförs i utlandet år 1987 beräknades till ca 1,5 miljarder kronor, varav företagssektorn och staten svarade för ca hälften var.

Den FoU-verksamhet som omfattas av SCB:s statistik *utförs* i första hand inom företagssektorn och universitets- och högskolesektorn. *Företagens* verksamhet är främst inriktad på *utveckling* av produkter och processer, ca 87%. Insatserna för *forskning*, och då i första hand tillämpad forskning, motsvarar således inom företagen endast ca 13%. Inom *universitets- och högskolesektorn* kan relationerna antas vara ungefär de omvända.

FoU-verksamheten är starkt *geografiskt koncentrerad*. År 1987 utfördes mer än en tredjedel av antalet FoU-årsverken inom Stockholms län. Göteborgs och Bohus län hade hälften så många årsverken. De tre närmast största regionerna – Uppsala/Västmanlands, Malmöhus och Östergötlands län – hade vardera ca 10% av antalet årsverken. Dessa regioner svarade alltså sammanlagt för mer än 80% av det totala antalet årsverken.

1.2.2 Sverige i OECD-perspektivet

Sveriges bidrag till världens samlade forskningsinsatser är inte stort. Det kanske rör sig om 0,5 – 1 %. Det är dock svårt att få en uppskattning av den forskning som bedrivs framför allt utanför OECD-området. Uppgifter för t. ex. Sovjetunionen, Indien, Kina och andra länder i Asien, samt länder i Afrika och Latinamerika är ofullständiga och osäkra. Det bör dock noteras att FoU-verksamheten även utanför OECD på sina håll kan vara omfattande och utvecklingen dynamisk. Sydkorea kan nämnas som exempel på det senare. Insatser för forskning och utveckling motsvarar där för närvarande drygt 1% av bruttonationalprodukten (BNP) men andelen växer snabbt och den forskningspolitiska målsättningen är att den år 2000 skall uppgå till 5%.

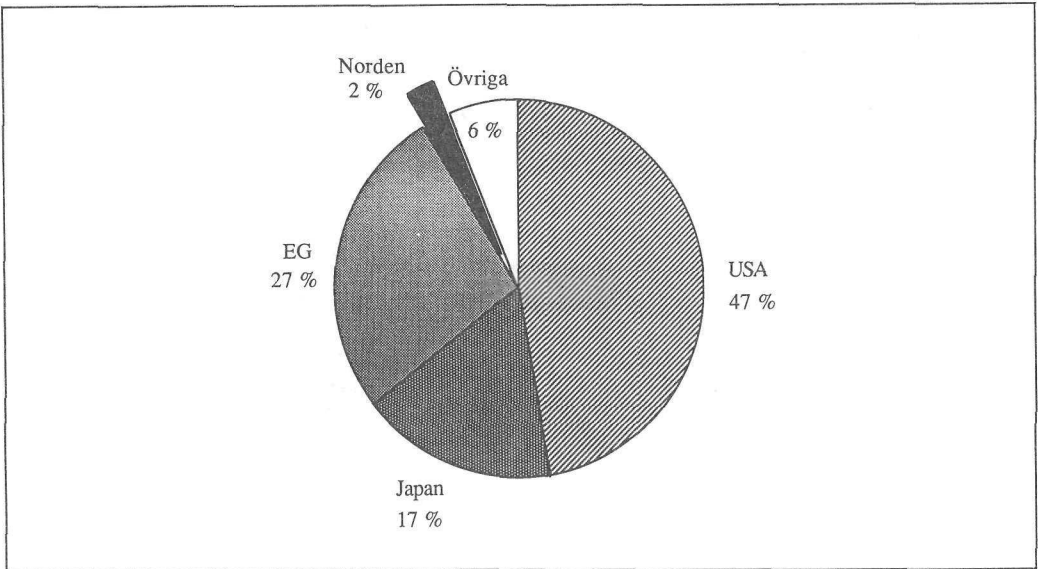
För OECD-området utgjorde de samlade FoU-utgifterna år 1985, vilket är det senaste år för vilket det finns något så när komplett internationell statistik, ca 230 miljarder dollar. Sveriges andel var ca 3 miljarder dollar, dvs. ungefär 1,3%.

FoU-utgifterna är starkt koncentrerade till de stora industriländerna. USA svarar för nästan hälften. Japans insatser är näst störst, 17%, med Förbundsrepubliken Tyskland på tredje plats, nära 9%, och Frankrike och Storbritannien på vardera ca 6%. Tillsammans svarar således dessa fem

länder för 85 % av FoU-verksamheten i OECD-området. Diagram 1.1 visar relationerna för olika grupperingar av OECD-länderna. Nordens andel är drygt 2 % om man räknar Danmark till Norden och inte till EG.

Prop. 1989/90:90

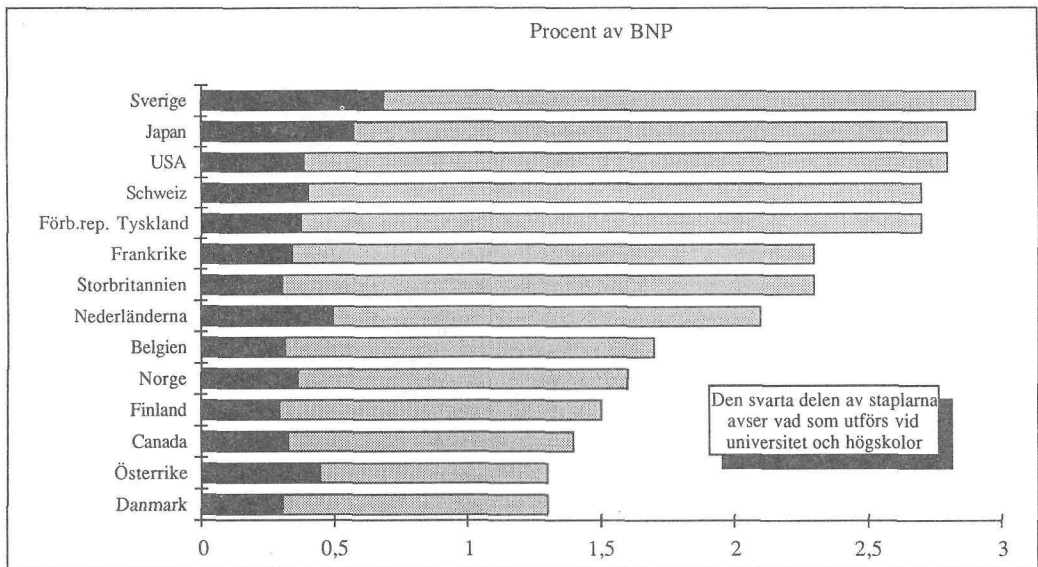
Diagram 1.1

Fördelning av FoU-utgifter inom OECD-området

Ser man på FoU-insatserna i olika länder i förhållande till ländernas totala resurser blir rangordningen delvis annorlunda. Det vanligaste är att ange hur stor andel utgifterna utgör av BNP för olika länder. Vid en sådan jämförelse hamnar Sverige, med en andel år 1985 på 2,9 %, överst.

Diagram 1.2

FoU-utgifter i vissa OECD-länder som andel av BNP

Sju länder i övrigt har en andel överstigande 2 %, de fem stora (USA, Japan, Förbundsrepubliken Tyskland, Storbritannien, Frankrike) samt Schweiz och Nederländerna. År 1987 beräknades för Sveriges del BNP-andelen ha stigit till 3 % (diagram 1.2).

Under första hälften av 1980-talet har FoU-utgifterna i de flesta OECD-länderna ökat mer än den allmänna ekonomiska tillväxten, BNP. I genomsnitt för hela OECD-blocket har BNP ökat med 2,6 % medan FoU-utgifterna ökat i genomsnitt med 6 %. Detta har medfört att FoU-utgifternas andel av BNP har ökat, i vissa länder mycket starkt. Av de större länderna är det endast Storbritannien och Canada som har haft en svag utveckling inom forskningsområdet.

Prognosen för år 1989 innebär för Sveriges del en ökning av FoU-utgifterna som är mindre än ökningen av BNP. Om denna prognos slår in skulle det vara första gången sedan forskningsstatistiken startade som FoU-utgifterna håller lägre utvecklingstakt än BNP.

Det är vanligt att betrakta FoU-insatserna som en *investering* och att jämföra denna investering i kunskap med investeringarna i realkapital, dvs. byggnader och utrustning. År 1985 motsvarade FoU-utgifterna i genomsnitt för hela OECD-området ca 11 % av realkapitalinvesteringarna. Andelen har ökat för de flesta länderna. Fyra länder hade en särskilt hög andel, 14–16 %, nämligen Förbundsrepubliken Tyskland, Sverige, USA och Storbritannien. Detta beror dock delvis på en svag utveckling av investeringarna i realkapital, särskilt i USA och Storbritannien. I Japan har investeringarna varit höga både i kunskaper och i realkapital, vilket skulle kunna tolkas som att förmågan att omsätta FoU-resultat till innovationer och att nyttiggöra sig tekniska framsteg är större än i andra länder.

FoU-verksamheten *utförs* huvudsakligen inom företagssektorn. I Schweiz, Förbundsrepubliken Tyskland, Belgien och USA har företagssektorn en än mer dominerande ställning än i Sverige. I Schweiz utfördes hela 3/4 av all FoU inom denna sektor. Sektorn har dock stor betydelse som utförare av FoU i de flesta OECD-länder (tabell 1.1).

Den offentliga sektorn utanför universitet och högskolor har en varierande betydelse som utförare av FoU. I länder med relativt små FoU-insatser bedrivs verksamheten huvudsakligen i statliga forskningsinstitut och laboratorier. I länder med mera omfattande FoU-program uppgår insatserna till högst en fjärdedel. Frankrike ligger på denna nivå. FoU-andelen för universitets- och högskolesektorn är en spegelbild av dessa förhållanden. Vissa länder har valt att skapa fristående forskningsinstitut, medan andra förlagt den offentliga sektorns behov av forskning till universiteten. Dessa har stor betydelse i de nordiska länderna och vissa mindre länder. Av de stora FoU-nationerna är det endast Japan som har mer än 20 % av FoU-verksamheten förlagd till universiteten. Universitets- och högskolesektorns speciella betydelse i det svenska FoU-systemet framgår även av diagram 1.2 som visar sektorns andel av de totala nationella resurserna.

Land	Utförande sektor (procentuell fördelning)			
	Företagssektor	Privat icke-vinstdr	Offentlig sektor	Univer-sitetssektor
USA	71,1	3,0	12,3	13,6
Japan	66,8	4,0	9,1	20,1
Förb.rep. Tyskland	73,1	0,5	12,9	13,5
Frankrike	58,7	1,0	25,3	15,0
Storbritannien	63,4	3,4	20,1	13,1
Italien	56,9	0,0	23,9	19,2
Canada	53,2	1,1	23,3	22,4
Nederländerna	56,2	2,3	18,3	23,2
<i>Sverige</i>	<i>68,0</i>	<i>0,2</i>	<i>4,4</i>	<i>27,4</i>
Schweiz*	75,0	5,0	6,0	14,0
Australien	32,0	3,0	37,0	28,0
Belgien	71,5	4,3	5,4	18,8
Spanien	58,0	0,0	25,3	16,7
Turkiet	74,2	0,0	14,3	11,5
Österrike	54,8	1,9	8,4	34,9
Norge	62,7	0,7	14,4	22,2
Jugoslavien	54,2	0,0	26,0	19,8
Finland	60,9	0,6	19,5	19,0
Danmark	55,3	0,8	19,5	24,4
Nya Zeeland*	25,0	0,0	60,0	15,0
Portugal	28,0	5,0	39,0	28,0
Irland	51,7	1,2	27,7	19,4
Grekland*	25,0	0,0	53,0	22,0
Island	15,4	6,3	48,3	30,0
OECD	68,0	3,0	14,0	15,0

Källa: OECD, Main Science and Technology Indicators, 1989:1

(* markerar att värdena uppskattas från närliggande års uppgifter)

Vad gäller *finansieringen* svarade företagssektorn år 1985 för ca 52 % och den offentliga sektorn för ca 43 % av FoU-verksamheten i OECD-blocket. För hela OECD gäller att den privata finansieringen under första hälften av 1980-talet ökade mer än 1,5 gånger så snabbt som den offentliga finansieringen. I Japan och de nordiska länderna var den privata finansieringens tillväxt särskilt stark. Tillgängliga data för senare år pekar emellertid på en kraftig dämpning av den takt med vilken de privata resurserna för FoU ökade i början av 1980-talet. Det ser till och med ut som om ökningen av de offentliga resurserna skulle bli större.

1.2.3 Verksamhetens resultat

En analys av forskningspolitiska förhållanden får inte stanna vid en analys av de finansiella och organisatoriska förutsättningarna. Man behöver också veta något om resultaten av forskningssatsningarna. Ett sätt att studera resultaten är att låta internationell expertis granska de svenska forskarnas insatser i form av regelrätta utvärderingar. Flera forskningsråd använder i dag en sådan teknik regelbundet och i ökad utsträckning. Ett annat sätt, som blivit alltmer använt, är att studera hur forskningsresultat publiceras och citeras. Härigenom kan man i viss mån få en mer övergripande bild av den svenska forskningens utveckling, omfattning och internationella status.

Forskningsresultat kan spridas på många sätt — via undervisning, handledning, rådgivning, föreläsningar, seminarier, konferenser, läroböcker, populärvetenskapliga framställningar m. m. Men kanske viktigast av allt är att resultaten presenteras för andra forskare på den internationella arenan. Det är härigenom forskningen utsätts för den nödvändiga kritiska prövningen av kompetenta kolleger och forskaren kan få erkännande för sina insatser. Den internationella resultatspridningen sker i hög grad genom publicering i vetenskapliga tidskrifter. Detta är särskilt utmärkande för naturvetenskap och medicin, men har även stor betydelse i vissa samhällsvetenskapliga och humanistiska ämnen. Med hjälp av s. k. bibliometriska metoder går det att få en översiktlig bild av hur pass väl svensk forskning hävdar sig. Vi återger här statistik som framtagits av Inforskgruppen vid universitetet i Umeå.

Om man utgår från de viktigaste vetenskapliga tidskrifterna framgår det att Sveriges andel av världens samlade produktion av forskningsartiklar stadigt ökar. Inom naturvetenskap, medicin och teknik har den svenska andelen ökat från 1,3 % år 1975 till 1,8 % år 1988. I samhälls- och beteendevetenskap ökade andelen från 0,6 % till 1 % under samma period.

Om man ser till enskilda vetenskapsområden framgår det att andelen svenska artiklar är störst inom klinisk medicin (3 %) och därefter biomedicin (2 %). Inom teknik, biologi, kemi och fysik ligger världsandelen kring 1 %, vilket är i nivå med andelen inom samhälls- och beteendevetenskap i dag. Den starka framtoning som klinisk medicin och biomedicin har i den svenska publiceringsprofilen torde till stor del kunna förklaras av att det satsas förhållandevis mycket resurser på dessa forskningsfält.

Forskningsproduktionens regionala fördelning kan också beskrivas med bibliometriska metoder. Räknar man artiklar efter universitetsort svarar Stockholm inte oväntat för den största andelen, 30 % av orternas samlade produktion, Uppsala har 20 %, Lund 19 % och Göteborg 17 %. Umeå svarar för drygt 7 % av artiklarna och Linköping drygt 5 %. Fördelningen av artiklar sammanfaller i hög grad med storleken på universitets- och högskolesektorn på de olika orterna. Detta pekar på att forskningsproduktiviteten inte i nämnvärd grad påverkas av storleksfaktorn.

Trenden mot en högre svensk andel av världens artiklar sammanfaller med att andelen internationellt samförfattade artiklar också ökar.

Ytterligare ett mått på den svenska forskningens internationella gångbarhet är de citat som de svenska artiklarna får. Studerar vi citaten från svenska artiklar finner vi att de citeras oftare än världsgenomsnittet och i jämförbar nivå med viktiga konkurrentländer. Citeringsnivån är något lägre inom klinisk medicin jämfört med de andra ämnesområdena. Detta kan bero på att man i hög grad publicerar i nordiska tidskrifter eller på att den omfattande artikelproduktionen inte riktigt når upp i samma genomsnittskvalitet som på andra områden.

I viss mån påverkas ett lands citeringsnivå av citeringsnivån hos de tidskrifter man publicerar i. I en omfattande ungersk studie som tar hänsyn till detta hamnar Sverige på andra plats efter Schweiz räknat över alla ämnesområden.

Sammanfattningsvis visar de bibliometriska studierna att Sverige har en

ökande forskningsproduktion med ett starkt internationellt genomslag och ett snabbt växande internationellt forskningssamarbete. I hög grad torde detta bero på att Sverige tillhör de länder som satsat kraftigast på FoU-sektorn, men det är också ett tecken på att det svenska FoU-systemet på det hela taget fungerar väl i jämförelse med många andra länders.

1.3 Det internationella skeendet

Den vetenskapliga utvecklingen sker under ständig granskning och konkurrens. Forskare på samma fält världen över samarbetar och konkurrerar samtidigt. Sverige ger ett kvantitativt begränsat men kvalitativt högtstående bidrag till forskningens utveckling, och vi är i hög grad beroende av att vara välinformerade om vad som händer i andra delar av världen. Vid utformningen av en svensk forskningspolitik måste därför med nödvändighet den internationella utvecklingen följas noggrant. Kvalitet och relevans blir centrala kriterier.

En sammanfattande översikt av den internationella utvecklingen på det tekniskt-vetenskapliga området och i synnerhet de industriella och ekonomiska motiv som ligger bakom denna ges i en rapport från styrelsen för teknisk utveckling (STU), Globala trender inför 90-talet, som är sammanställd av forskningspolitiska institutet vid universitetet i Lund.

Regeringen gav vidare hösten 1988 femton forskare i uppdrag att mer i detalj studera och beskriva läget för forskningen i Förbundsrepubliken Tyskland, Storbritannien, Frankrike, Spanien, USA, Canada, Sovjetunionen och Östasien. Resultaten av deras arbete har redovisats i skriften *Forskningens villkor i omvärlden* (Ds 1989:43).

Mot bakgrund av utvecklingen inom de Europeiska gemenskaperna (EG) har regeringen bedömt det vara av särskild vikt att uppmärksamma forskningssamarbetet inom Europa. För att skapa ett underlag för beslut om hur vi bäst skall stimulera svensk forsknings samverkan med den europeiska har regeringen givit Vetenskapsakademien i uppdrag att kartlägga samarbetets nuvarande karaktär och omfattning. Rapporten, Sverige och Europa – det vetenskapliga samarbetet, är publicerad som No 48 i akademiens Documenta-serie.

Slutligen har underlag rörande främst teknisk och industriell FoU inhämtats från de tekniska attachéer som finns knutna till ett antal svenska ambassader i utlandet.

De nämnda rapporterna har, liksom annat internationellt material, utgjort en värdefull referensram för regeringen i utarbetandet av de förslag om förändringar i den svenska forskningspolitiken som läggs fram i denna proposition. Här följer närmast en kort redovisning av några huvudpunkter i den internationella rapporteringen.

STU:s rapport ger en bild av hur teknisk rivalitet är ett ytterst viktigt inslag i den ekonomisk-tekniska utvecklingen i världen i dag. Detta tar sig uttryck på många sätt, inte minst i den växande roll som forskning och utveckling spelar och i än högre grad tros komma att spela i framtiden på det tekniska området.

Den viktigaste komponenten i det internationella ekonomiska och tek-

niska spelet är den dynamiska triangeln USA-Japan-Västeuropa. Efter det andra världskrigets slut framstod USA som den ledande industrinationen och dominerade både forskning och teknisk och ekonomisk utveckling under flera decennier. Europa och Japan var härjade av kriget och en återuppbyggnad krävde stora resurser. Det är nu i efterhand uppenbart hur Japan och Förbundsrepubliken Tyskland i detta arbete på ett förmånligt sätt kunnat utnyttja bl. a. kraven från krigets segrarländer att inte avsätta resurser till militära ändamål och därmed inte heller till militär FoU, medan USA, Sovjetunionen, Storbritannien och Frankrike, både absolut och relativt sett, satsat stora resurser på dessa ändamål.

Medan den industriella medvetenheten om forskningens betydelse för teknisk utveckling växte fram tidigt i USA, har den kommit något senare i Västeuropa och Japan. Först under de senaste ett à två decennierna har sambandet mellan forskningsinsatser och utveckling på allvar uppmärksamats inom de mest industrialiserade utvecklingsländerna, de s.k. NIC-länderna (Newly Industrialized Countries). På grund av de i ett internationellt perspektiv låga lönerna är möjligheterna särskilt goda för dessa länder att snabbt nå konkurrenskraft i tillverkningsledet.

I både USA och Västeuropa upplevs rivaliteten från Japan som hotande och en rad åtgärder har börjat genomföras eller planeras för att inte skillnaderna länderna emellan skall växa ytterligare. I USA har emellertid det decentraliserade systemet, med en återhållsam allmän federal forskningspolitik, inneburit att man prioriterat insatser med specifika tillämpningar i sikte under ledning av Department of Defense, Department of Health and Human Services, Department of Energy, etc. En strävan finns dock till en mer samordnad forskningspolitik för USA.

Utvecklingen av europeiskt FoU-samarbete inom EG, liksom det växande antalet projekt inom ramen för EUREKA-initiativet, har inneburit en klar stimulans för europeisk industriell FoU.

Trots de stora olikheter man finner mellan de länder som nämnts ovan är i förvånansvärt hög grad industriländernas problem likartade i behoven att stimulera en ökning av FoU-aktiviteterna. Vägarna att lösa dessa skiljer sig emellertid, inte minst på grund av att den historiska utvecklingen varit mycket olika i olika länder.

Rapporterna i skriften Forskningens villkor i omvärlden visar att naturvetenskaplig-teknisk forskning såsom en bas för näringslivets expansion prioriteras högt såväl i ledande industriländer som i de utvecklingsländer där industrialiseringen snabbt skjuter fart. Detta gäller i synnerhet för de länder som relativt sent börjat uppmärksamma forskningens betydelse för ekonomisk-industriell utveckling. Utvecklingen i Storbritannien, Frankrike, USA och även Canada har haft en fastare anknytning till en äldre universitetstradition med starkare inslag av humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning. Även i dessa länder har humaniora och samhällsvetenskap ändå fått relativt sett mindre del av de ökande resurser som ställts till förfogande för FoU. Sällan överstiger satsningarna på dessa forskningsområden 5 % av de totala forskningsanslagen.

Det finns emellertid i dag tecken på ett ökat intresse för humanistiska och samhällsvetenskapliga aspekter av forskningen. Det gäller i första

hand forskning med relativt omedelbar teknisk och industriell tillämpning såsom ekonomi och angränsande vetenskaper, men också exempelvis lingvistik, informatik och psykologi. Under 1980-talet har så småningom även grundläggande samhällsvetenskap och humaniora börjat återta något av den relativt sett starkare ställning som dessa hade för några decennier sedan.

Intressanta utvecklingstendenser finns i Canada, där behovet att slå vakt om den nationella identiteten kan komma att ge humanvetenskaperna en viktig roll i framtiden. Royal Society of Canada har sålunda valt kanadensisk litteratur till ett av sina centrala forskningsfält, säkerligen till en del betingat av behovet av att göra den kanadensiska kulturen mer "synlig" i en situation där grannen i söder har ett så dominerande inflytande.

Förändringar kan nu också skönjas i USA, där 1980-talet betydde stagnation inom breda områden av den civila forskningen och i många fall en tillbakagång för humaniora och i synnerhet samhällsvetenskaperna. Enligt rapporterna växer det nu fram en ökad insikt om betydelsen av forskning kring problem om utvecklingsländernas ekonomiska situation, storstädernas fattigdom, det globala samhällets kulturkrockar, de socio-ekonomiska konsekvenserna av hotande regionala eller globala miljöstörningar, massmediernas roll i samhället och skolans tillkortakommanden.

Storbritannien och Frankrike rapporteras i hög grad vara engagerade i hur den grundläggande organisatoriska strukturen av högre utbildning och forskning skall kunna förändras för att möta de tekniska och ekonomiska utmaningarna från främst Förbundsrepubliken Tyskland och Japan. Humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning uppmärksammas därför för närvarande inte nämnvärt. I Förbundsrepubliken görs däremot försök att på olika sätt stärka den svaga roll som dessa vetenskaper spelat i utvecklingen efter andra världskriget, vilken ju i hög grad dominerats av en starkt teknisk-merkantil prioritering. Någon motsvarighet till dessa tendenser kan däremot knappast spåras i Fjärran Österns länder.

Det är vidare uppenbart att miljöforskningen stärkt sin ställning på många håll i världen. Prioritering av miljöforskningen är ett genomgående drag i olika länders forskningspolitik, även om de skiljer sig när det gäller omfattning och inriktning av nya satsningar. Först på senare år har miljöfrågorna med full kraft kommit i fokus i exempelvis Sovjetunionen och Japan. Många länder i Fjärran Östern liksom utvecklingsländerna uppfattar däremot ännu inte dessa frågor som akuta. Den allmänna utvecklingen av landet anses vara viktigare än åtgärder för att skydda miljön. En viss förändring i attityderna kan dock märkas, när nu hoten mot den globala miljön, som till största delen är förorsakade av industriländerna, blir allt mer påtagliga och kanske i hög grad kan komma att träffa just utvecklingsländerna. Här finns en uppenbar fara för en motsättning mellan utvecklings- och industriländer, vilket understryker behovet av ett ökat internationellt samarbete inom forskningen. Detta framgår inte minst i förberedelserna för FN:s konferens år 1992 om den globala miljön.

Forskning är en viktig förutsättning för att de ekonomiskt svaga länderna skall kunna övervinna sina utvecklingsproblem. Som bl. a. styrelsen för u-landsforskning (SAREC) framhåller i sin anslagsframställning har den

ekonomiska krisen och den ökade skuldbördan medfört att utvecklingsländerna alltmer har ansett sig tvingade att prioritera omedelbara ekonomiska och sociala behov. Återväxten av forskare avstannar och kunskapen om internationell FoU och möjligheter att anpassa denna till de egna förhållandena försämrats. Genom kompetensbristen på forskningens område undergrävs också en grundläggande förutsättning för en inhemskt styrd utveckling.

Prop. 1989/90:90

2 Svensk forskning och utveckling i internationellt samarbete

Prop. 1989/90:90

Det är av vital betydelse att Sverige kan hävda sig i den internationella konkurrensen. Regeringens politik syftar till att ge svensk forskning möjlighet att kraftfullt medverka i det internationella forskningssamarbetet, i syfte att stimulera kvaliteten i våra nationella insatser.

De direkta kontakterna på högskole- och institutionsnivå utgör grunden för det internationella forskningssamarbetet. Men det omfattar också t. ex. samfinansiering av insatser inom teknologier med kostnadskrävande anläggningar, såsom kärnforskning och rymdforskning, medverkan i nordiskt samarbete och insatser i multinationella utvecklingsorgan bl. a. på miljöområdet.

Den vetenskapliga utvecklingen, liksom hela samhällsutvecklingen, gynnas i högsta grad av ett fullständigt fritt utbyte av informationer om vetenskapliga resultat. Inom t. ex. försvarsforskningen sker dock ofta inskränkningar i det fria utbytet av vetenskaplig information. Även grundforskning med tänkbar industriell tillämpning bedrivs ibland i former som innebär att forskningsresultat av grundläggande natur binds till ett visst företag. Det är en avgörande fråga att så inte sker i någon betydande omfattning. Enligt regeringens mening finns det därför stor anledning för svensk forskning att bejaka en utveckling, där alltmer av det vetenskapliga arbetet sker genom öppen samverkan och granskning över nationsgränserna.

Utöver allmänna förstärkningar innebär regeringens förslag att

- resurserna för svensk medverkan i samarbetet inom Europeiska gemenskapernas (EG:s) ramprogram för forsknings- och utvecklingsverksamhet ökas betydligt
- vikten av deltagande i EG:s nya ramprogram som avser åren 1990–1994 framhålls
- särskilda medel anvisas för samverkan med FoU-verksamhet i länder utanför den för svensk forskning traditionella samarbetskretsen
- stödet till doktoranders internationella kontakter och forskning vid utländsk institution förstärks

2.1 Inriktningen av samarbetet inom Norden och inom Europeiska gemenskaperna (EG)

2.1.1 Det nordiska samarbetet

Det nordiska forskningssamarbetet har en lång tradition och det har fortlöpande utvecklats till att täcka ett brett fält och ett stort antal aktiviteter.

Samarbetet är dels formaliserat, främst genom Nordiska ministerrådet och dess organ, dels mer informellt, t. ex. genom forskningsrådets olika samarbetsorganisationer och genom direkta kontakter mellan olika universitet, institutioner och enskilda forskare.

Viktiga mål för det nordiska forskningssamarbetet är att åstadkomma att ländernas insatser samordnas, att kunskap och utrustning utnyttjas

gemensamt, och att de nordiska ländernas möjligheter att delta i ett vidare internationellt samarbete stärks.

En stor del av den verksamhet som finansieras över Nordiska ministerrådets budget avser forskningsrelaterade insatser. Av ministerrådets samlade utgifter år 1988 gick sålunda 43 %, vilket motsvarar 250 milj. danska kr., till FoU-verksamhet.

I syfte att stärka det nordiska FoU-samarbetet, särskilt det med industriell inriktning, har ministerrådsorganisationen i de ekonomiska handlingsplaner som ministerrådet (finansministrarna) lade fram år 1985 och år 1988 tillförts betydande resurser. I den nuvarande handlingsplanen, som avser perioden 1989–1992, anslås totalt 122 milj. danska kr. för industriell utveckling och forskning. Särskilt prioriteras det biotekniska samarbetsområdet och verksamheten vid Nordiska industrifonden.

Nordiska ministerrådets FoU-verksamhet avser dels ett 30-tal institutioner eller samlingsorgan av mer permanent karaktär, dels projektverksamhet av mer begränsad varaktighet. Under senare år har dessutom ett par större samlingsprogram genomförts. Det gäller handlingsplanen på datateknologiområdet som genomfördes under åren 1985–1989. Det gäller vidare samlingsprogrammet på bioteknikområdet som påbörjades år 1988. I den nordiska handlingsplanen för kulturellt samarbete från år 1988 har därutöver satsats på bl. a. forskarutbildning. Vidare bedrivs forskning på energiområdet, och ett nytt treårigt forskningsprogram avses inledas den 1 januari 1991.

Nordiska industrifonden har stor betydelse för ministerrådets FoU-verksamhet, bl. a. i samband med genomförandet av programmen för teknisk forskning och utveckling, datateknologi och bioteknik.

Nordiska forskningspolitiska rådet inrättades år 1982 som ett rådgivande organ till Nordiska ministerrådet. Det forskningspolitiska rådet har till uppgift att främja nordiskt forskningssamarbete samt att ta initiativ och lämna förslag till ministerrådet. Ministerrådet har nyligen lämnat ett förslag till Nordiska rådet om riktlinjer för forskningspolitiska rådets verksamhet under perioden 1990–1992. Några konkreta punkter i förslaget går bl. a. ut på att det skall etableras ett nordiskt miljöforskningsprogram, att samarbetet om arktisk forskning skall stärkas samt att koordinering mellan de nordiska länderna skall ske inför deltagande i resurskrävande internationella projekt.

2.1.2 Samarbetet inom EG

Att öka effektiviteten i användningen av knappa FoU-resurser är ett generellt motiv för europeiska samlingsinitiativ. Mot bakgrund av de resurser som krävs för utveckling av nya teknologier är det för en enskild nations FoU endast punktvis möjligt att initiera ny forskning som kan resultera i industriell tillämpning. Samtidigt har det inte minst för svensk del visat sig att företagen har varit framgångsrika att genom internationellt samarbete ta hem och vidareutveckla ny teknik av kommersiellt intresse.

Att utveckla det europeiska forskningssamarbetet är motiverat även från andra utgångspunkter. De miljöproblem den europeiska kontinenten ställs

inför är gränsöverskridande. De är också av en sådan omfattning att det redan av den orsaken är omöjligt att angripa dem enbart på nationell nivå.

För att bl. a. möta utmaningen från den internationella konkurrensen, framför allt från USA och Japan, har nya kraftfulla initiativ tagits inom EG och enskilda länder inom Europa att på nytt stärka Europas position. Samarbetet mellan EG och EFTA-länderna har förstärkts. Sålunda har fastslagits att det ligger i ländernas gemensamma intresse att bygga upp ett dynamiskt ekonomiskt område i Europa. För att uppnå detta mål är man överens om att forsknings- och utvecklingsresurserna måste samordnas. Detta är bakgrunden till det ramavtal mellan Sverige och EG om vetenskapligt och tekniskt samarbete som undertecknades år 1986 (prop. 1985/86:89). Avtalet avser samarbete "inom områden av gemensamt intresse, som är föremål för gemenskapernas och Sveriges forsknings- och utvecklingsprogram".

År 1987 fattade EG beslut om det andra ramprogrammet för sitt FoU-samarbete. Programmet har en omfattning av ca 6 miljarder European Currency Units (ECU), motsvarande ca 47 miljarder kronor. Tyngdpunkten i forskningsinsatserna i EG:s program ligger på det tekniskt-industriella området.

I det ramprogram som kommer att gälla för EG:s FoU-samarbete åren 1990–1994 framhålls bl. a. nödvändigheten av att den europeiska grundforskningen förstärks. Beträffande de framtida forskningsinsatserna föreslås att miljö och livskvalitetsfrågor i vid bemärkelse får en kraftigare framtoning än hittills. Samtidigt betonas betydelsen av fortsatta insatser för att stärka den europeiska industrins konkurrenskraft.

Det finns i dag huvudsakligen två former för ett EFTA-land att delta i EG:s FoU-program: programnivå eller projektnivå. Deltagande på programnivå innebär att EFTA-landet blir fullvärdig medlem i ett program genom att betala en BNP-andel av den budget som EG beslutat för programmet i fråga. Denna avgift finansieras i allmänhet av staten. För svensk del innebär detta att svenska företag och forskningsinstitutioner på samma villkor som sina motsvarigheter inom EG kan inkomma med projektförslag och tävla om en plats i programmet med finansiellt stöd ur dess budget. Vid denna samarbetsform sluts särskilt avtal mellan Sverige och EG. Deltagande på projektnivå innebär att EFTA-landet inte köper fullt medlemskap i ett program genom BNP-andel, men att dess företag och institutioner kan ansöka om att delta i ett projekt inom programmet utan att erhålla finansiellt stöd från EG. För Sveriges del måste alltså den svenska projektparten själv svara för hela projektkostnaden, medan inom EG företag får upp till 50% projektstöd och institutioner upp till 100%. Det är EG som avgör vilken av de två formerna som står öppen för Sverige i fråga om ett visst program. Hittills har EG valt att acceptera programnivån för sådana program där forskningsinstitutioner utgör en tung del av projektparterna, medan EG velat begränsa inflytandet från icke-medlemsländer i de industristrategiska programmen och således öppnat dessa endast på projektnivå.

2.2.1 Motiv för att utvidga samarbetet

Innehållet i och motiven för det internationella samarbetet växlar.

För grundforskningens del är den kvalitetshöjande aspekten dominerande, både vad gäller själva kunskapstillflödet och de ökade möjligheter som ges till kritisk prövning och debatt. I många fall är därtill kontakter över gränserna nödvändiga för att en forskningsinsats över huvud taget skall kunna genomföras.

För den tillämpade forskningen är det av särskilt intresse att internationell samverkan kan öppna genvägar till en högre kunskapsnivå och snabba idéutveckling och därmed verka resursbesparande och samtidigt effektivitetshöjande för svensk del.

För industriell utveckling är betydelsen av att komma in på nya marknader uppenbar. Men även om det industriella utvecklingsarbetet sker i en konkurrenssituation kan internationell samverkan också i detta fall leda till direkta besparingar av inhemska resurser genom den kombinerade effekten av att dubbelarbete undviks och att kunskaper tas fram till ett lägre pris.

Kvalitet och utvecklingskraft i forskningsarbetet har i alla tider förutsatt oförhindrade kontakter med omvärlden. Historien visar att det vetenskapliga arbetets kvalitet snabbt urholkas då forskarna tvingas underkasta sig t. ex. politiska restriktioner.

Rörelsemöjligheterna för kapital, människor och idéer har i den industrialiserade världen aldrig varit större än nu. Den internationalisering av samhälle och ekonomi vi ser idag är både kvantitativt mer omfattande än tidigare och kvalitativt ny. Rörlighetens motor är den tekniska och ekonomiska utvecklingen, dvs. industrin och servicenäringarna. Samtidigt har det internationella beroendet fått nya dimensioner. Fusioner och nätverksbindningar ger företagen ett helt annat handlingsutrymme men också en helt annan konkurrenssituation än tidigare.

Vetenskapsakademiens analys av det svenska samarbetet med europeisk forskning visar att detta är inne i en dynamisk utveckling.

Internationaliseringsprocessen har pågått under lång tid och fått aktivt stöd i den svenska forskningspolitiken. Den senaste tidens politiska skeende i Europa har tillfört en ny dimension i utvecklingen och dramatiska förändringar av förutsättningarna för forskningssamarbetet. Både vad gäller utvecklingen i Östeuropa och utvecklingen i Västeuropa föreligger nya förutsättningar i jämförelse med situationen för tre år sedan, när den föregående forskningspropositionen presenterades.

Forskning är ett kraftfullt sätt att åstadkomma internationell samverkan. Forskare försöker enas om praktiska lösningar och värderingen av vad som är god forskning är i allmänhet densamma över hela världen. En era av politisk avspänning föregås ofta av en större öppenhet för forskningssamarbete. Det svenska forskningssamarbetet med Sovjetunionen är ett exempel på detta. Under senare år har en rad kontakter inletts och det finns nu goda förutsättningar att utvidga det praktiska samarbetet.

Utvecklingen av forskningssamarbetet med EG är ett annat exempel på samma effekt. Den positiva utvecklingen av det handelspolitiska samarbetet mellan EFTA-länderna och EG har föregåtts av ett växande forskningssamarbete. Forskningssamarbetet har fått tjänstgöra som vägröjare i kontakterna på en rad andra områden. Situationen blir för svensk del ännu bättre genom att svensk forskning håller en i ett internationellt perspektiv hög kvalitet, vilket gör den intressant i ett internationellt samarbete.

Dessa förutsättningar måste vägas in i den långsiktiga planeringen och prioriteringen av Sveriges samlade resurser för FoU. De är utgångspunkten för de förslag som läggs fram i denna proposition.

2.2.2 Förstärkning av samarbetet med EG

I det internationella perspektivet i regeringens forskningspolitik för 1990-talet är en av tyngdpunkterna utvecklingen av forskningssamarbetet med EG. Mot bakgrund av 1986 års ramavtal mellan Sverige och EG bedriver regeringen fortlöpande förhandlingar om förstärkningar av de vetenskapliga och tekniska kontakterna inom de områden som ingår i EG:s FoU-program.

I regeringens allmänna strävan att förstärka grundforskningen är det av flera skäl angeläget att ta till vara de möjligheter som tillkommer genom anslutning till EG-samarbetet. Förutom att EG-projekten kan ge den svenska forskningen intressanta tillfällen att utveckla sin kompetens, är de värdefulla genom de kontaktmöjligheter som öppnas. Därigenom förhindras att svenska forskare ställs inför onödiga formella och praktiska svårigheter att samarbeta med europeiska forskargrupper. På så sätt förstärks också det direkta bilaterala samarbetet genom samarbetet inom EG:s ramprogram.

EG-programmen har redan resulterat i nya och varaktiga informationskanaler mellan företag och forskningsinstitutioner i medlemsländerna. De kunskaper om varandra som deltagarna i EG-programmen skaffar sig utgör en grund för en rationell strukturuomvandling av såväl industri som forskningssystem inom EG-blocket. En sådan strukturuomvandling ligger i linje med strävandena att realisera en inre marknad 1992. Det är av strategisk betydelse för svensk industri och forskning att kunna delta i denna process.

Gemensamma standarder och gränssnitt är inom många områden en förutsättning för att en gemensam marknad skall kunna uppnås. Standardiseringsfrågor är därför en viktig del av EG:s FoU-program. Europa, dominerat av EG och dess framtida inre marknad, är det mest betydande avsättningsområdet för svensk export. Vår industri har således ett stort intresse av att i största möjliga utsträckning delta i och påverka den gemensamma teknikutveckling som EG organiserar i sitt ramprogram för FoU.

Vad gäller det kommande ramprogrammet för EG:s FoU-verksamhet 1990 – 1994 bör framhållas att detta till sin allmänna inriktning stämmer väl med de övergripande prioriteringarna i den svenska FoU-planeringen. I EG:s nya program läggs ökad tyngd på miljö och energi samt på yngre

forskarens rörlighet. Samtidigt bibehålls program inom t. ex. informations- och materialteknikområdena som är av stort intresse för svensk industri.

Det kan vara lämpligt att här ge en kort orientering om hur det samarbete som redan har inletts och nu är under utveckling kommer att organiseras på svensk sida. Då avtal slutits om samarbete på programnivå inom ett delprogram bör ansvaret ligga samlat under den myndighet som främst berörs och medlen härför anvisas samlat till denna. Vad gäller samarbete på projektnivå får däremot karaktären av de enskilda projekten vara avgörande. Inom de enskilda delprogrammen pågår projekt av mer eller mindre tillämpad karaktär. För att undvika osäkerhet om ansvarsfördelningen då flera myndigheter har medel för samarbete avseende olika delar av ett visst program är det angeläget att myndigheterna nära samverkar. Där så är lämpligt bör en av myndigheterna åläggas ett samordningsansvar. Det är angeläget att de ansvariga myndigheterna så effektivt som möjligt sprider information om de möjligheter till deltagande i EG-programmen som öppnas för svenska företag och institutioner.

Som anmälades i 1989 års kompletteringsproposition (prop. 1988/89: 150, bil. 2) förordar regeringen så långtgående deltagande som möjligt i EG:s FoU-program. Vad gäller ramprogrammet 1990—1994 innebär detta att de förhandlingar som nu inleds med EG bör syfta till ett fullständigt deltagande på ramprogramnivå. Detta är också det mål som uttalats gemensamt av EFTA:s medlemsländer i de pågående samtalen med EG-kommissionen om ett mer strukturerat samarbete mellan EG och EFTA. Ett fullständigt deltagande ger bättre möjligheter att påverka verksamhetens innehåll och inriktning än samverkan ad hoc. Regeringen avser återkomma till riksdagen med förslag om att täcka de kostnader som kan uppstå vid Sveriges inträde i samarbete inom det kommande ramprogrammet. För medverkan på projekt- och programnivå i nu pågående ramprogram utgår även fortsättningsvis medel från anslag under respektive departement som berörs.

2.2.3 Förstärkning av de direkta bilaterala forskarkontakterna

EG-programmens inriktning är hårt styrd från EG-kommissionen och de medverkande regeringarna. Som komplement till dessa är det därför angeläget att stärka det forskningssamarbete som styrs av forskarna själva. Detta är den andra tyngdpunkten i regeringens förslag.

Det informella eller löst formaliserade vetenskapliga samarbetet bygger på ömsesidigt vetenskapligt intresse och har låga administrationskostnader. Själva innehållet i forskningen är oftast internationellt: ”det finns inga svenska atomer, tyska supraleddare, franska DNA-molekyler eller engelskt ozon”, konstaterar naturvetenskapliga forskningsrådet. Men även då forskningsuppgifterna med avseende på ämnesval kan framstå som specifikt svenska, t. ex. när det gäller ett ämne ur svensk historia eller svensk sociologi, är anknytningen till teori- och metodutvecklingen i det internationella forskarsamhället av betydelse. Genom det vetenskapliga referenssystemet sker den nödvändiga prövningen av svenska forskningsinsatsers kvalitet. Som statistiken visar är vissa delar av svensk medicinsk forskning

av utomordentligt hög kvalitet och har ett inflytande långt utanför landets gränser. Så är också den medicinska forskningen det område inom svensk FoU som har den starkaste traditionen av internationell samverkan och samförfattarskap.

I det föregående har framhållits att det internationella forskningssamarbetet givetvis också har andra ur inomvetenskaplig synpunkt särskilt intressanta motiv. Naturvetenskaplig, teknisk och medicinsk forskning bygger i ökande omfattning på forskningsutrustning som är så dyrbar att den inte kan införskaffas eller utnyttjas till fullo av ett enda land och dess forskare. Västeuropa har i detta avseende varit föredömligt. Redan kort tid efter andra världskriget började man planera den gemensamma kärnforskningsanläggningen CERN, som sedan utvecklats till världens ledande laboratorium i sin art.

Av särskilt intresse är att doktorander och yngre forskare ges tillfälle till internationella kontakter och forskning vid utländsk institution. Regeringen föreslår att de särskilda medel som anvisas till Svenska institutet för stöd till forskningens internationalisering förstärks med 4 milj. kr. budgetåret 1991/92 och 2 milj. kr. året 1992/93.

Vidare kommer de betydande förstärkningar av forskningsresurserna som föreslås generellt ge avsevärt utökade möjligheter för att utveckla svenska forskares deltagande i den internationella dialogen. Det ger också möjlighet att förbättra villkoren för utländska forskare i Sverige.

Regeringens grundsyn är att det vetenskapliga samarbetet över gränserna när det gäller grundforskning i första hand bör bygga på forskarnas egna initiativ. Detta ger den nödvändiga kvalitetsprövningen och gör det därmed möjligt att effektivare utnyttja landets begränsade FoU-resurser. När vi vill utveckla det internationella samarbetet på forskningens område måste vi samtidigt vara medvetna om att det på många håll gäller andra villkor för forskarnas internationella kontakter. Staterna inom Östeuropa har t. ex. hittills haft hårt reglerade förhållanden för forskarutbytet. Även i andra länder som har en relativt svag FoU-struktur är forskningsutbytet med utlandet i uppbyggnadsskedet hårt reglerat på regeringsnivå. Detta påverkar förutsättningarna också för svenska forskare att utveckla ett bilateralt samarbete.

Som analysen i det föregående visade kan det även för svensk del finnas klara utrikespolitiska motiv för riktade insatser som stimulerar till ökad FoU-samverkan men som också i hög grad kan vara av intresse ur utrikes- och handelspolitisk synpunkt.

I Östeuropa pågår nu en glädjande utveckling som mycket snabbt synes leda till demokratisering och ökad öppenhet. Härigenom ökar också förutsättningarna för en vidareutveckling av FoU-samarbetet. Det är ett intresse både för de östeuropeiska staterna och för omvärlden att vidga det tidigare hårt reglerade samarbetet.

Av de skäl som här har framförts är det lämpligt att medel ställs till förfogande för särskilda insatser för denna typ av bilateral forsknings-samverkan. Utöver den allmänna förstärkningen av fakulteternas och forskningsrådets resurser som tidigare har nämnts föreslår regeringen betydande resursförstärkningar för i första hand samarbete med Östeuro-

pa. Insatserna kan emellertid även gälla förstärkning av det vetenskapliga utbytet med Västeuropa, t.ex. stöd till ett direkt forskningsutbyte med mindre EG-medlemsstater. Härutöver kan även forskningssamarbete med utomeuropeiska länder komma i fråga. Medlen bör kunna nyttjas för bl. a. inventeringar och förhandlingar om lämpliga samarbetsprojekt och finansiering av den svenska partens kostnader samt i viss mån, exempelvis då så krävs av valutaskäl, stöd till utländskt deltagande. Stöd bör kunna utgå såväl till forskare och forskningsprojekt vid universitet och högskolor som till forskningssamarbete av mer tillämpad karaktär. Fr. o. m. budgetåret 1991/92 föreslås ett tillskott av 15 milj. kr. för dessa ändamål och fr. o. m. budgetåret 1992/93 ytterligare 15 milj. kr., dvs. en sammanlagd höjning av 30 milj. kr. De närmare formerna för fördelning av medlen beslutas av regeringen.

I enlighet med ett särskilt regeringsuppdrag har Vetenskapsakademien utarbetat förslag till nya former för forsknings- och utvecklingssamarbetet med Sovjetunionen. Förslaget innebär att huvuddelen av de medel som anslås till forskningssamverkan med Sovjetunionen utnyttjas för att stödja gemensamma, forskarinitierade projekt. Härutöver föreslås att stöd bör ges bl. a. till bilaterala symposier och individuella resor. Efter beredning kommer förslaget att ligga till grund för fortsatta förhandlingar om förnyade avtal på akademnivå mellan Sverige och Sovjetunionen. För detta samarbete beräknas ett behov av en förstärkning av 10 milj. kr. utöver de resurser som föreslås i denna proposition. Regeringen finner förslaget värdefullt och avser återkomma till riksdagen i anslagsfrågan.

Alla samhällssektorer, såväl offentliga som privata, har höga ambitioner och förväntningar när det gäller forsknings- och utvecklingsinsatser. För att dessa skall kunna förverkligas måste goda förutsättningar skapas för att insatserna skall bli framgångsrika. Viktiga förutsättningar är att det finns tillgång på kvalificerade forskare och att det finns en tillräcklig bas av fritt kunskapssökande inom grundforskningen, som kan föras vidare inom tillämpad forskning och utvecklingsarbete.

Det är nödvändigt att den svenska grundforskningen och forskarutbildningen förstärks. Kunskaperna måste fördjupas för att lösa inte bara dagens problem utan också för att skapa beredskap för morgondagens. Samhället kommer i ökad utsträckning inom alla verksamhetsområden att behöva alltmer kvalificerad arbetskraft. Det innebär ett ökat behov av personer med forskarutbildning. Forskning och kvalificerad utbildning är ett av fundamenten för en politik inriktad på tillväxt, bättre miljö och fortsatt demokratisering.

Grundforskning och forskarutbildning har tillförts resursförstärkningar genom samtliga de forskningspropositioner som lagts fram under 1980-talet. De statliga insatserna inom grundforskning och forskarutbildning har emellertid inte vuxit i samma takt som de resurser som avsatts för forskning och utveckling inom näringslivet.

Regeringen föreslår därför även i denna proposition kraftiga förstärkningar för grundforskning och forskarutbildning. Dessa förslag läggs fram i ett läge när i princip inga andra delar av den statliga verksamheten tillåts växa. Förnyelse måste där skes inom befintliga ekonomiska ramar. Utöver de nu föreslagna förstärkningarna inom grundforskning och forskarutbildning måste självfallet krav ställas på förnyelse också genom omprioriteringar.

Resurstillskotten koncentreras till vissa områden:

- studiefinansiering inom forskarutbildningen
- forskningsråden
- riktade insatser för forskningsorganisationen i högskolan
- forskningsstödjande verksamhet vid de mindre och medelstora högskolorna
- vetenskaplig utrustning
- förbättringar i högskolans localsituation

Som tidigare redovisats får även det internationella forskningssamarbetet betydande förstärkningar.

3.1 Villkoren för den grundläggande forskningen i Sverige

Som har framgått i det föregående håller svensk grundforskning internationellt sett en hög kvalitativ nivå. Det visar såväl utvärderingar, som gjorts bl. a. i forskningsrådets regi, som kvantitativa studier av hur olika forskningsresultat citeras.

Starkt bidragande till den höga kvaliteten på svensk forskning är att i princip alla statliga medel, som anvisas för forskning, skall fördelas och användas efter vetenskaplig kvalitetsprövning, där alternativa användningar av medlen ställs mot varandra. Vetenskapligt högt kompetenta

organ har ansvaret för detta, såväl inom högskolan som inom forskningsrådsorganisationen.

Forskning och forskarutbildning måste också ha en viss bredd. Även om prioritet ges åt de vetenskapligt bästa forskarna och forskningsmiljöerna måste vårt forskningssystem tillgodose behoven av forskning och forskarutbildning på internationellt jämförbar nivå inom ett brett spektrum av ämnen och forskningsinriktningar.

Sverige kan inte vara "självförsörjande" när det gäller forskning. Både ekonomiskt och personellt saknas resurser för detta. Som redovisats i det föregående utgör de svenska forskningsinsatserna ungefär 1 % av forskningen i världen. Även med kraftiga förstärkningar kommer andelen inte att öka nämnvärt. Flertalet vetenskapliga landvinningar av betydelse för Sverige kommer således också i fortsättningen att göras utanför vårt lands gränser.

En grundprincip i vetenskapssamhället är att forskningens resultat skall vara fritt tillgängliga. Inom OECD har nyligen antagits en rekommendation, som preciserar vad detta bör innebära mer konkret. Det räcker dock inte med att forskningsresultaten är tillgängliga. De måste också kunna uppfattas och förstås och ligga till grund för såväl fortsatt forskning som utvecklingsarbete. De måste kunna införlivas i forskarutbildning och, när så är lämpligt, också i annan utbildning. Detta är ett av motiven för att Sverige måste ha en grundforskningsorganisation som också omfattar områden, där svenska forskare kanske inte just för närvarande ligger i frontlinjen. Verksamhet måste finnas också här för att skapa en bas för att ta emot nya forskningsrön och för att utbilda nya generationer av forskare också inom dessa ämnen.

Grundforskning och forskarutbildning bedrivs huvudsakligen inom ca 1 000 institutioner, vilka är organiserade i ett fyrtiotal fakulteter, knutna till elva högskoleenheter på sju orter. Sveriges lantbruksuniversitet har också vissa forskningsenheter utanför dessa sju orter. Inom högskolan finns för närvarande ca 1 600 professurer. De flesta institutioner har således endast en tjänst på denna nivå. Enligt uppgifter från statistiska centralbyrån uppgick antalet årsverken inom forskning och utvecklingsarbete inom högskolan läsåret 1987/88 till sammanlagt 10 300. Det innebär att i genomsnitt ca tio årsverken per institution ägnades åt forskning. I denna summa ingår då arbetstiden för all berörd personal, således även laboratorieassistenter, forskningsingenjörer, administrativ personal etc.

Att tillgodose kraven inte bara på kvalitet utan också på bredd i forskning och forskarutbildning har medfört att många forskningsmiljöer inom högskolan är små. Forskningspolitiska studier visar att det krävs en viss omfattning på verksamheten för att skapa en kreativ forskningsmiljö. Forskning är också ofta resurskrävande, med avseende på såväl personal som andra resurser.

3.2 Avvägningsfrågor i det svenska systemet

Under senare år har det hävdats att det råder en obalans mellan sektorsforskning och annan uppdragsforskning å ena sidan och forskning på eget

programansvar eller grundforskning å den andra. Kritiken kommer framför allt från högskolesystemet och har endast i begränsad utsträckning utgått från de behov av kunskapsutveckling som de enskilda sektorerna har.

Några statistiska uppgifter kan belysa frågan. Enligt SCB:s statsbudgetanalys gick både 1977/78 och 1986/87 ca 43 % av statsanslagen för forskning och utveckling (FoU) till "främjande av allmän vetenskaplig utveckling", dvs. statens anslag till forskning vid universitet och högskolor (inklusive de statliga ersättningarna till sjukvårdshuvudmännen enligt läkarutbildningsavtalet). Försvaret har den näst största andelen av de statliga FoU-anslagen. Försvarets andel uppgick både 1977/78 och 1986/87 till ca 25 %. Försvarets FoU är således omfattande, och är i betydande utsträckning lagd utanför universitet och högskolor.

Diskussionen om bristande balans beror självfallet på att vi Sverige i största möjliga utsträckning *undviker* att skapa särskilda statliga forskningsinstitut med sektorsforskningsuppgifter. Ett undantag är just försvarets forskningsanstalt (FOA). Svensk forskningspolitik har i stället inneburit att universitet och högskolor har betraktats som "samhällets samlade forskningsinstitut", där forskning utförs oberoende av statlig finansieringsform.

Detta har lett till att universitets- och högskolesektorn i Sverige har en stark ställning jämfört med andra länder. Universitets- och högskolesektorns andel av de totala FoU-utgifterna är i Sverige drygt 27 %, vilket procentuellt är den näst högsta av OECD-länderna. Tidigare har redovisats att när utgifterna för universitets- och högskolesektorn sätts i förhållande till de totala nationella resurserna motsvarar andelen i Sverige 0,7 % av bruttonationalprodukten, BNP, vilket är högst i världen.

I det bredare perspektivet kan vi således konstatera att universitet och högskolor har en stark ställning i vårt lands samlade FoU-ansträngningar. Frågan om eventuella obalanser inom ramen för hela FoU-systemet blir således mindre dramatisk i Sverige än i andra länder.

Samtidigt står det helt klart att universitet och högskolor därmed ställs inför stora utmaningar att klara de behov av långsiktig kunskapsuppbyggnad som finns inom i stort sett samtliga samhällsområden. Olika typer av balansproblem uppstår inom universitets- och högskolesektorn, eftersom den svenska forskningsmodellen innebär att de som finansierar forskning ej är identiska med dem som utför forskning. Vårt högskolesystem har emellertid inom flera vetenskapsområden visat sig ha en god förmåga att nå en internationellt sett mycket god kvalitet.

Sektoriellt finansierad forskning har växt fram bl. a. som ett stöd till de välfärdstjänster som den offentliga sektorn tillhandahåller. Men det finns också omfattande sektoriell FoU vars resultat främst kanaliseras till näringslivet. Enligt regeringens uppfattning har det svenska systemet, där enskilda sektorer tar ett eget ansvar för en långsiktig kunskapsuppbyggnad, ett stort värde. Sektoriellt motiverad och finansierad forskning, som i betydande utsträckning kommer till utförande inom universitet och högskolor, är väsentlig för att vidareutveckla viktiga samhällssektorer.

De statliga sektoriella medlens omfattning varierar kraftigt mellan olika

fakultetsområden och högskolor. Den sektoriella finansieringen är störst inom det tekniska fakultetsområdet som därtill har en betydande verksamhet finansierad av näringslivet. Även det samhällsvetenskapliga fakultetsområdet erhåller stora tillskott från olika sektorsorgan. Inom dessa fakulteter finns det sedan variationer mellan enheterna. Det går därför inte att i generella termer tala om den sektoriella finansieringens volym och betydelse i högskolan. Om man vidare jämför andelen rådsmedel med andelen sektorsmedel inom olika fakultetsområden visar det sig att det tekniska fakultetsområdet har en betydligt mindre andel rådsmedel än övriga fakultetsområden. Även det samhällsvetenskapliga området har en låg andel rådsmedel.

I samband med riksdagsbehandlingen av 1987 års forskningsproposition (prop. 1986/87:80) fördes i flera motioner fram krav på att medel för sektorsforskning skulle överföras till högskoleenheter och forskningsråd. Riksdagen beslutade emellertid inte om några sådana överföringar utan uttalade i stället att regeringen inför den nästföljande planeringsperioden 1990/91 – 1992/93 borde se över sektorsorganens verksamhet och komma med förslag som innebär att viss del av anslagen till sektorsforskningen förs över till högskolans fakultetsanslag m.m. för den långsiktiga kunskapsuppbyggnaden i högskolan. (UbU 1986/87:26 s.17, rskr. 1986/87:282).

Regeringen anser att utförandet av forskning även fortsättningsvis bör koncentreras till universitet och högskolor. Så länge vi håller fast vid denna princip kommer finansieringen av forskning att ske från skilda håll, även vad gäller statens FoU-satsningar.

Det centrala i denna avvägning är att forskarsamhället har tillräckligt med medel för forskning på eget programansvar och därigenom kan trygga den långsiktiga kunskapsuppbyggnaden i högskolan i en ökande internationell konkurrens.

En överföring av medel från sektoriell forskning till forskning på eget programansvar bör, enligt regeringens mening, gå till forskningsråden i stället för en allmän basförstärkning av fakultetsanslagen. Forskningsråden satsar på de innovativa delarna i forskningsutvecklingen och utvärderar och omprövar satsningar. Den konkurrens mellan forskare från olika högskolor och institutioner som rådsmedlen leder till, gynnar forskningen. Rådsorganisationen har således bättre möjligheter än fakultetsorganisationen att kvalitetsmässigt väga olika insatser mot varandra.

Förstärkta forskningsrådsanslag bör framför allt komma de forskningsområden till del som i dag har alltför begränsade resurser för forskning på eget programansvar. Ca 200 milj. kr. kommer, enligt regeringens förslag, att överföras från sektorsorgan till den långsiktiga kunskapsutvecklingen via ett utvidgat forskningsrådssystem. Vi återkommer till detta förslag i anslutning till redovisningen av förstärkningarna av forskningsråden.

Regeringen föreslår samtidigt förstärkningar av resurserna för forskarutbildningen och riktade satsningar till nationella anläggningar, orter och fakulteter via fakultetsanslagen.

Den viktigaste resursen i all forskning är forskaren. Ingen utrustning, inga ändamålsenliga lokaler kan ersätta kunnig och engagerad forskningspersonal. En förutsättning för att forskningsresurser skall kunna användas på ett rimligt sätt och för att forskningen skall kunna byggas ut är således att det finns tillgång på goda forskare.

3.3.1 Motiv för ökat antal forskarutbildade

Trots att Sverige internationellt sett gör betydande insatser inom forskning och utvecklingsarbete, är antalet forskarutbildade inte påfallande stort sett i relation till hela arbetskraften. En förklaring till detta är att en stor andel av den svenska forskningen och framför allt utvecklingsarbetet utförs inom det privata näringslivet. Andelen forskarutbildade är här blygsam.

Universitets- och högskoleämbetet (UHÄ) har i en rapport, som lagts fram inför denna proposition, redovisat beräkningar av förändringarna i antalet forskarutbildade i arbetskraften med utgångspunkt i åldersstrukturen bland dagens forskarutbildade samt den nuvarande examinationen från forskarutbildningen. UHÄ visar att antalet forskarutbildade på sikt kan komma att minska inom flera fakultetsområden.

Den syn på den fortsatta utvecklingen av den statliga sektorn som regering och riksdag givit uttryck för innebär att uppföljning och utvärdering av de ofta komplicerade samhälleliga fenomen, med vilka den offentliga sektorn arbetar, i många sammanhang kan kräva mer långsiktiga och grundläggande forskningsinsatser.

Det privata näringslivet står inför stora utmaningar. Konkurrenterna i andra länder söker ofta i stor utsträckning förnyelse och effektivisering genom forsknings- och utvecklingsinsatser.

Regeringen finner således att flera faktorer talar för att behovet av forskarutbildade kommer att öka. Önskvärda förändringar och nödvändiga anpassningar kan också påskyndas och underlättas om det finns rimlig tillgång på kvalificerade personer med kompetens att möta och hantera såväl dagens som morgondagens mer eller mindre problemfyllda situationer.

3.3.2 Förbättrade villkor för de forskarstuderande

Till skillnad från vad som gäller inom den grundläggande högskoleutbildningen beslutar regering och riksdag inte om antalet "utbildningsplatser" inom forskarutbildningen. Det är lokala högskoleorgan som avgör hur många som kan antas som doktorander med hänsyn till de resurser som bedöms föreligga för forskarutbildningen. Regering och riksdag ansvarar dock för de minimibelopp som skall användas för studiefinansiering inom forskarutbildningen.

Genomströmningen inom forskarutbildningen är låg om man ser till bruttostudietiden. Även om det finns många förklaringar till varför forskarstudierna inte fullföljs är situationen otillfredsställande inom humanis-

tisk och samhällsvetenskaplig fakultet. Situationen är bättre inom naturvetenskaplig, teknisk och medicinsk fakultet. UHÄ har i sin rapport visat att examinationen inom forskarutbildningen har ett starkt samband med möjligheterna till studiefinansiering för doktoranderna. Studiefinansiering inom forskarutbildning har i dag två former: utbildningsbidrag för doktorander och doktorandtjänst. Flera fördelar, framför allt av social natur, är förknippade med doktorandtjänst. Många skäl talar för att doktorandtjänst bör vara den normala studiefinansieringsformen. Samtliga utbildningsbidrag bör därför successivt omvandlas till doktorandtjänster. Detta är förknippat med stora kostnader. Regeringen föreslår för den kommande treårsperioden att medel anvisas för att omvandla två tredjedelar av utbildningsbidragen till doktorandtjänster. Sålunda anvisas 39 milj. kr. budgetåret 1990/91, ytterligare 32 milj. kr. år 1991/92 och härutöver 32 milj. kr. år 1992/93, vilket innebär en sammanlagd bashöjning med 103 milj. kr. Inom de tekniska fakulteterna är konkurrensen om de presumtiva forskarstuderandena mycket stor. Regeringen anser därför att samtliga utbildningsbidrag inom de tekniska fakulteterna bör omvandlas till doktorandtjänster redan budgetåret 1990/91. Återstående utbildningsbidrag inom övriga fakulteter bör omvandlas till doktorandtjänster under treårsperioden 1993/94—1995/96.

Resurserna för studiefinansiering för de forskarstuderande kommer vid treårsperiodens slut att uppgå till sammanlagt mer än 550 milj. kr. Med hänsyn till de stora belopp som nu satsas på förstärkningar inom studiefinansieringen för de forskarstuderande måste det också krävas av universitet och högskolor att de på alla sätt verkar för att effektivisera utbildningen.

Det är viktigt att universiteten och högskolorna utnyttjar de möjligheter som finns för att göra forskarutbildningen mer professionell. Högskoleförordningen har sedan föregående forskningsproposition ändrats så att till forskarutbildning nu endast får antas det antal studerande som kan erbjudas godtagbara villkor i fråga om handledning och studievillkor i övrigt. Beslut om det högsta antal studerande som under ett läsår får finnas antagna till forskarutbildning fattas av fakultets- eller sektionsnämnd efter förslag av berörd institution. Det är nödvändigt att antalet anpassas till de nämnda förutsättningarna och att fakultetsnämnder och institutioner tar sitt ansvar för att ge de forskarstuderande en fullgod utbildning. Häri måste ingå att de forskarstuderande inlemmas i goda forskarmiljöer. Att vara en del av en forskargrupp är ofta bättre både för kvaliteten på arbetet och för effektiviteten i studierna.

Det är viktigt att de personella resurserna för handledning och undervisning inom forskarutbildningen utnyttjas på bästa sätt. Lärartjänstorganisationen inom högskolan gör det möjligt att utnyttja alla kompetenta lärare för detta ändamål. Kostnaderna för forskarutbildning skall normalt belasta högskolans fakultetsanslag. Det kan dock ligga i t. ex. olika sektorsorgans intresse att medge att sektorsmedel i viss utsträckning får användas för att täcka kostnader för medverkan i forskarutbildning av sådan personal som primärt är engagerad i sektorsforskningsprojekt. Överenskommel-

3.3.3 Vidgad forskarrekrytering

Rekryteringen till forskarutbildningen följer ett mycket traditionellt mönster. Det är ovanligt att försök görs att bryta in på nya områden, t.ex. genom att finna former för att rekrytera fler kvinnor till mansdominerade ämnen eller att söka rekrytera doktorander från de mindre och medelstora högskolorna. Mindre än 1 % av de studerande från de mindre och medelstora högskolorna och vårdhögskolorna fortsätter till forskarutbildning inom fem år efter avslutad grundutbildning, medan det är över 5 % vid enheter med fasta forskningsresurser. Detta kan till viss del förklaras av olikheter i grundutbildningens struktur. Andelen kvinnor som påbörjar forskarutbildningen är väsentligt lägre än andelen utexaminerade kvinnor från grundutbildningen, 31 % jämfört med 60 %. En stor del av kvinnorna utexamineras dock från linjer som inte har en traditionell forskarutbildningsöverbyggnad. Andelen kvinnliga utexaminerade doktorer är 24 %, vilket avspeglar en tidigare lägre antagning av kvinnliga doktorander men också tyder på att kvinnor i större utsträckning än män ej genomför sin forskarutbildning.

Olika försök har prövats för att inkludera nya grupper av forskarstuderande i ett samspel mellan institutioner vid enheter med fasta forskningsresurser och handledare vid mindre och medelstora högskolor eller vid forskningsintensiva delar av näringslivet. Regeringen anser att det är angeläget att institutionerna aktivt försöker att rekrytera fler forskarstuderande på ett icke-traditionellt sätt. Institutionerna bör också försöka finna nya former för att underlätta för nya grupper av forskarstuderande att genomföra sin forskarutbildning i en stimulerande miljö.

3.4 Forskningsrådets roll som kvalitetsbevakare och förnyelseinitierare

Forskningsråd eller motsvarande organ finns i alla med Sverige jämförbara länder. Deras uppgifter kan variera något. En huvuduppgift är dock alltid att fördela anslagsmedel till forskarinitierade projekt efter vetenskapliga bedömningar. De beslutsfattande organen domineras av företrädare för vetenskapssamhället. Forskningsråden blir härigenom centrala organ i forskningssystemet. Man kan säga att de fungerar som normgivare. Deras beslut blir ofta avgörande för forskningens inriktning.

Forskningsrådets beslut om projektanslag leder i praktiken till en arbetsfördelning och profilering mellan olika institutioner och högskoleenheter, en arbetsfördelning som utgår från var de bästa förutsättningarna för forskning av skilda slag finns. Råden bör också uppmuntra samarbete mellan olika discipliner i de fall sådana forskningsprojekt är vetenskapligt betydelsefulla.

Inom utbildningsdepartementets verksamhetsområde finns i dag tre forskningsråd: humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet, medi-

cinska forskningsrådet och naturvetenskapliga forskningsrådet. Statens delegation för rymdverksamhet fyller en forskningsrådsfunktion inom sitt område. Inom det tekniska fakultetsområdet finns inget självständigt forskningsråd. En forskningsrådsfunktion finns dock inom styrelsen för teknisk utveckling (STU). Inom de lantbruksvetenskapliga, skogsvetenskapliga och veterinärmedicinska fakultetsområdena finns skogs- och jordbrukets forskningsråd, vilket dock för närvarande inte har en majoritet forskare i sin styrelse.

Forskningsråden kompletteras av forskningsrådsnämnden (FRN), som skall stödja forskning främst inom områden som är angelägna från samhällets synpunkt. Nämnden skall härvid beakta behovet av tvär- och mångvetenskaplig forskning. FRN har också som en viktig uppgift att stödja främst mot allmänheten riktad forskningsinformation. Det är viktigt att forskningens resultat sprids, inte bara mellan forskare och till de grupper som i sin verksamhet behöver snabb tillgång till nya forskningsrön utan också till medborgarna i stort. Vårt samhälle blir alltmer forskningsberoende. En vital demokrati kräver ökad och mer utbredd förmåga att ta till sig, förstå och även kritiskt ifrågasätta forskningens resultat.

Forskningsrådets verksamhet har en strategisk betydelse i den svenska forskningsorganisationen. Rådsanslagens andel av de totala resurserna för forskning på eget programansvar är dock fortfarande för låg. Inom vissa fakultetsområden har medel från forskningsråden varit av mindre omfattning än inom andra. För framför allt det tekniska, men också det samhällsvetenskapliga fakultetsområdet är andelen rådsmedel av de totala resurserna för forskning på eget programansvar betydligt lägre än för t. ex. det naturvetenskapliga fakultetsområdet.

Vid sidan av de befintliga forskningsråden föreslår regeringen därför att två nya forskningsråd inrättas: ett teknikvetenskapligt och ett socialvetenskapligt. De kommer, liksom skogs- och jordbrukets forskningsråd, att få en sammansättning där forskare är i majoritet.

Förslagen i denna proposition innebär att de humanistisk-samhällsvetenskapliga, medicinska och naturvetenskapliga forskningsråden, delegationen för rymdforskning, forskningsrådsnämnden samt skogs- och jordbrukets forskningsråd får utökade resurser med 46 milj. kr. år 1990/91 och ytterligare 32 milj. kr. år 1991/92 och 19 milj. kr. år 1992/93, vilket innebär en bashöjning av tillsammanhanget 97 milj. kr. under den kommande treårsperioden. Även medlen för dyrbar vetenskaplig utrustning i anslutning till framför allt forskningsrådsfinansierade projekt ökar avsevärt. Dessa förstärkningar tillsammans med de två nya grundforskningsråden innebär att forskningsrådsorganisationen år 1993 kommer att omfatta ca 1,3 miljarder kronor i dagens penningvärde.

3.4.1 Ett nytt teknikvetenskapligt forskningsråd

Tillämpad forskning och utvecklingsarbete kräver avancerade kunskaper om de grundläggande lagar som styr naturen och mänsklig verksamhet. Grundforskning är således en nödvändig förutsättning både för verksamheten och för rekryteringen till tillämpad forskning. Flera bedömare, bl. a.

UHÄ och Vetenskapsakademien, anser att balansen mellan grundläggande forskning och tillämpad forskning inom det tekniska området har förskjutits till grundforskningens nackdel. Denna bedömning grundar sig på insikten att grundläggande och långsiktig teknisk forskning är en viktig del av landets teknologibas och behövs för att skapa erforderlig avancerad teknologisk kompetens. Vikten av att nödvändiga resurser skapas för teknisk spjutspetsforskning framhålls också.

Forskningsrådsfunktionen för teknisk grundforskning ligger för närvarande inom styrelsen för teknisk utveckling (STU). De resurser som avsätts för denna inom STU är ca 30 milj. kr. per år, vilket är väsentligt lägre än de summor som fördelas via de naturvetenskapliga och medicinska forskningsråden. Därutöver stöder STU teknisk forskning vid universitet och högskolor genom bl. a. långsiktiga ramprogram med totalt ca 300 milj. kr. per år.

Forskningsrådsfunktionen inom STU inrättades på försök den 1 december 1984 inom ramen för STU:s kunskapsutvecklingsprogram. Skälet var att säkerställa stöd till särskilt framstående teknisk forskning vars relevans kunde avgöras först på sikt. Verksamheten fick en särskild beslutsordning inom STU samt en sammansättning som överensstämmer med övriga forskningsråds. Dess vetenskapliga ledamöter utses av forskarsamhället enligt en särskild valprocedur. Det har också representanter från STU och från industrin. Forskningsrådsfunktionen är ingen självständig myndighet, utan underordnad STU.

Denna funktion har nu funnits i fem år. Den har sedan tillkomsten mött ett mycket starkt gensvar hos landets tekniska forskare. Anslagsmedlen har dock varit blygsamma i förhållande till verksamhetsområdets storlek och kostnaderna för teknisk forskning. STU har endast i mycket begränsad omfattning omfördelat medel för att öka stödet till den tekniska grundforskningen.

Regeringen föreslår att ett fristående teknikvetenskapligt forskningsråd inrättas den 1 juli 1990 under industridepartementet för att stärka den tekniska grundforskningen och därmed avsluta den försöksverksamhet som har bedrivits inom STU. Det teknikvetenskapliga forskningsrådet bör utgå från den hittills bedrivna försöksverksamheten och byggas upp under en period fram till mitten av 1990-talet då rådet planeras få en omfattning som bättre svarar mot behoven. Rådet bör tillföras väsentligt ökade resurser, omfördelade från flera sektorsorgan. Genom sådana omfördelningar tillförs det teknikvetenskapliga forskningsrådet 67 milj. kr. budgetåret 1990/91, ytterligare 27 milj. kr. år 1991/92 och därutöver ytterligare 48 milj. kr. år 1992/93. Tillsammans med reformmedel innebär detta ett totalanslag om 152 milj. kr. vid periodens slut. Regeringen anser också att det behövs en viss breddning av rådets elektorsförsamling jämfört med vad som gäller för den tidigare forskningsrådsfunktionen.

3.4.2 Ett nytt socialvetenskapligt forskningsråd

Delegationen för social forskning är ett sektorsorgan, knutet till socialdepartementet. Delegationen har under de senaste åren utvecklat sitt arbets-

sätt så att det blivit allt mer likt forskningsrådets. Delegationen för social forskning kan utan större förändringar uppfylla de formella krav som bör ställas på ett grundforskningsråd.

Undersökningar har visat att det samhällsvetenskapliga området är dåligt försedd med rådsmedel. Vid sidan av humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet är det i huvudsak två forskningsfinansierande organ som samhällsvetenskapliga forskare kan vända sig till: Riksbankens Jubileumsfond och delegationen för social forskning. Ett sätt att förbättra situationen är att väsentligt öka resurserna för det humanistiskt-samhällsvetenskapliga forskningsrådet. Regeringen kommer också att föreslå en sådan ökning. Det humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet skall emellertid tillgodose ett mycket brett fält av discipliner. En kraftig ökning av dess resurser är därför enligt regeringens mening inte tillfyllest för att tillgodose de behov av grundläggande forskning som finns inom det socialvetenskapliga området.

Som ett led i strategin att stärka och vidga forskningsrådssystemet föreslår regeringen att ett socialvetenskapligt forskningsråd inrättas under socialdepartementet för att ersätta både delegationen för social forskning och delegationen för invandrarforskning. Samtidigt förordas att det föreslagna rådet får en viss förstärkning. Rådet kommer att tillföras 58 milj. kr. år 1990/91, ytterligare 6 milj. kr. år 1991/92 och samma belopp år 1992/93. Det innebär en anslagsnivå av 70 milj. kr. vid periodens slut.

Det är angeläget att det socialvetenskapliga forskningsrådets insatsområde avgränsas i förhållande till de humanistisk-samhällsvetenskapliga och medicinska forskningsråden. Det socialvetenskapliga forskningsrådet bör därför i första hand inrikta sin verksamhet på grundforskning och tillämpad forskning inom de social- och invandrapolitiska områdena.

3.4.3 Ny sammansättning för skogs- och jordbrukets forskningsråd

Skogs- och jordbrukets forskningsråd arbetar på i stort sett samma sätt som grundforskningsråden. Under det senaste året har detta råd också utvecklat en disciplinär inre organisation, vilket innebär att rådet i fortsättningen i ökad utsträckning får underlag för att göra insatser där de ger bäst resultat oavsett inom vilken fakultet eller högskola detta sker. Regeringen anser att skogs- och jordbrukets forskningsråd nu också bör ges en tydligare karaktär av grundforskningsråd. Rådets styrelse bör i fortsättningen därför ha en majoritet av representanter från vetenskapssamhället. Dessa bör vara valda genom elektoratsförsamlingar i likhet med vad som gäller för övriga grundforskningsråd.

3.5 Förnyelse av forskningen inom fakulteterna

3.5.1 Principen om full kostnadstäckning

En grundprincip i den svenska forskningspolitiken är att all forskning, så långt möjligt, skall utföras inom högskolan. Fristående forskningsinstitut har inrättats endast i undantagsfall. Fördelarna med detta är uppenbara

sett ur både högskolans och andra forskningsintressenters perspektiv. Forskare och forskarstuderande kommer i kontakt med forskningsproblem som är motiverade utifrån olika samhälleliga behov. Forskning för olika samhälleliga eller kommersiella beställare kommer att bedrivas med samma vetenskapliga krav som forskningen i övrigt inom högskolan.

Många olika forskningsuppgifter utförs således inom högskolan. Uppdragen för olika externa beställare, det må vara företag eller statliga myndigheter, har ökat kraftigt. Den externt finansierade verksamheten utgör nu en betydande del av verksamheten inom högskolan, vid vissa institutioner den helt dominerande delen.

Högskolans forskningsmiljö är således viktig inte bara för dem som är direkt verksamma där och utifrån grundforskningens och forskarutbildningens perspektiv. Den är också en väsentlig fråga för de många myndigheter och företag som får viktiga forskningsuppgifter utförda inom högskolan.

För sektorsorgan och företag är redan det faktum att högskolan står öppen för deras verksamhet en stor förmån. I praktiken har därtill olika finansörer kommit att få ytterligare fördelar genom att högskolan också svarat för kostnader av skilda slag som är förknippade med deras verksamhet. Detta är inte rimligt. Det är ett livsvillkor för den grundforskning och forskarutbildning som högskolan har ansvar för att den externfinansierade verksamheten står för alla de kostnader som den föranleder.

Redan i föregående forskningsproposition angavs att principen om full kostnadstäckning skall tillämpas konsekvent inom högskolan fr. o. m. budgetåret 1990/91. Det innebär att högskolan avlastas kostnader förknippade med verksamhet som bedrivs på uppdrag av bl. a. sektorsforskningsorganen. De förvaltningsavgifter högskolorna i dag tar ut avser främst vissa kostnader på central nivå inom högskoleenheterna. Det är naturligt att en del av dessa medel efter beslut av högskolestyrelserna disponeras av högskoleförvaltningarna. Ett system med full kostnadstäckning innebär emellertid att kompensation också ges för kostnader på fakultets- och institutionsnivå. Den förändrade kostnadsfördelningen bör således medföra att resurserna ökar för de institutioner som med framgång tillför verksamheten externa medel. Som en följd av detta kan fakultetsanslagen disponeras för ändamål för vilka de är avsedda, nämligen grundforskning och forskarutbildning, och användas för åtgärder som prioriteras av berörda högskoleorgan.

Den fulla kostnadstäckningen innebär inte att kostnaderna för forskningen ökar. Det som ändras är fördelningen mellan olika finansörer inom och utom högskolan. Den exakta storleken av de resursförstärkningar för högskolan som härigenom kommer till stånd är svår att uppskatta. Universitet och högskolor har dock bedömt att fakultetsanslagen nu i betydande utsträckning subventionerar den verksamhet som bedrivs åt sektorsforskningsorganen. Den reella förstärkning som den konsekventa regeltillämpningen innebär, blir givetvis av motsvarande omfattning. Denna förstärkning av resurserna för grundforskning och forskarutbildning ger möjligheter för högskoleorganen att på olika sätt förbättra forskningsmiljöerna inom högskolan.

Starkt bidragande till den höga kvaliteten på svensk forskning är att i princip alla statliga medel som anvisas för forskning skall fördelas och användas efter vetenskaplig kvalitetsprövning. Detta gäller och tillämpas otvetydigt inom forskningsrådsorganisationen. Det måste också gälla för de mångdubbelt större resurser för forskning som direkt disponeras av universitet och högskolor. De beslutande organen inom högskolan tar i varierande utsträckning även andra än rent vetenskapliga hänsyn vid beslut om fördelning och användning av anvisade medel för forskning och forskarutbildning. I många fall är detta det rätta och rimliga. En viss forsknings- och forskarutbildningsorganisation behöver upprätthållas oberoende av tillfälliga variationer i den vetenskapliga verksamheten. I andra fall kan dock hänsynen till den befintliga organisationen och de redan anställda forskarna drivas för långt på bekostnad av nya idéer.

Särskilda åtgärder bör vidtas för att stimulera fakultetsorganen att i ökad utsträckning arbeta efter samma kvalitetskriterier som forskningsråden. Regeringen föreslår att särskilda medel anvisas till de humanistiska och matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna. Tillskottet omfattar budgetåret 1991/92 15 milj. kr. och budgetåret 1992/93 35 milj. kr., dvs. en sammanlagd bashöjning av 50 milj. kr. Syftet skall vara att stimulera dessa fakulteter till insatser som vitaliserar den forskning på eget programansvar som bedrivs inom fakulteterna och till resursfördelning som i högre utsträckning sker utifrån vetenskapliga kvalitetskriterier.

Medlen skall användas för koncentrerade förstärkningar för en tid av sex år. De som erhåller denna resurs skall kunna skapa kreativa forskningsmiljöer, så att vetenskapliga resultat av god internationell klass kan åstadkommas. Resursen skall vara sammankopplad med en aktiv granskning av vetenskapliga resultat som är en följd av resursförstärkningen.

3.5.3 Ny arbetsform för forskning inom det materialvetenskapliga och materialtekniska området

Högskolans disciplinindelning är inte anpassad till forskningsområden som kännetecknas av en utpräglad tvärvetenskaplighet. Det finns därför behov att utveckla nya samverkansformer. På samma gång krävs ett starkt projektledarskap i kombination med tydligt vetenskapligt ansvarstagande för den operativa verksamheten.

Materialteknik är ett område som lämpar sig för en tvärvetenskaplig ansats. Inför denna forskningsproposition har ett omfattande arbete genomförts för att utröna de bästa förutsättningarna för vetenskapligt goda utvecklingsbetingelser inom detta område.

De behov som framförts i det omfattande utredningsarbetet har lett till förslag om en ny form för forskning inom det materialtekniska och materialvetenskapliga området, s. k. tvärvetenskapliga konsortier. Med konsortier avses i detta sammanhang dels ett antal specificerade ämnesområden för forskning, dels grupperingar inom olika högskolor som skall utföra forskningsarbetet. STU och det naturvetenskapliga forskningsrådet har

gemensamt förberett denna arbetsmodell. Regeringen beräknar förstärkningen av den materialvetenskapliga forskningen till 10 milj. kr. 1990/91, 20 milj. kr. 1991/92 och 20 milj. kr. 1992/93, dvs. en bashöjning med 50 milj. kr. vid periodens slut.

3.5.4 Ökat stöd till kvinno- och jämställdhetsforskning

Vi lever i ett samhälle där de formella hindren för jämställdhet mellan kvinnor och män är undanröjda. En målmedveten satsning har också under de senaste årtiondena skett på reformer inom olika samhällsområden som gynnat en utveckling mot jämställdhet. Fortfarande återstår emellertid mycket att göra innan vi får ett samhälle där den sneda makt- och arbetsfördelningen mellan könen är upphävd och där könsfördelningen är betydligt jämnare inom alla samhällsområden.

Forskning om kvinnor och män ur ett kvinno- och jämställdhetsperspektiv och forskning om relationer mellan könen är omistlig i arbetet för att nå jämställdhetsmålen. Den ger kunskap om ojämlikheter mellan könen som fortfarande finns kvar och analyserar orsakerna till de ojämlika villkoren. Därmed kan den också ge underlag för åtgärder som kan undanröja kvarstående hinder.

I de forskningspropositioner som har lagts fram under 1980-talet har jämställdhetsforskning hört till de områden som prioriterats. Vid universitetet i Göteborg inrättades år 1982 en professur i kvinnohistoria. Genom 1984 års forskningsproposition tillkom fem forskartjänster i jämställdhetsforskning vid humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet. Ytterligare en sådan tjänst inrättades senare där. Sedan den 1 juli 1987 finns vidare vid rådet en gästprofessur för en utländsk kvinnlig forskare.

Forskningsområdet har under senare år tilldragit sig ett ökat intresse och antalet avhandlingar med kvinno- och jämställdhetsperspektiv ökat. Regeringen anser därför att det nu är lämpligt att ge denna forskning en fastare bas inom högskolan och föreslår att tre professorer i kvinno- och jämställdhetsforskning inrättas den 1 juli 1991. UHÄ kommer senare att få i uppdrag att i samråd med berörda forskningsråd föreslå inriktning och placeringsort för tjänsterna. I detta sammanhang bör givetvis kvinnoforskningens erfarenheter tas tillvara. Två av tjänsterna bör knytas till samhällsvetenskaplig fakultet och en till medicinsk fakultet.

Vid universitet och högskolor har forumorganisationerna utfört ett viktigt arbete och fungerat som en kontaktpunkt för kvinnliga forskare och forskarstuderande. Foras verksamhet har indirekt bidragit till att förbättra både rekryteringen av kvinnor till forskarstudier och arbetsvillkoren för kvinnliga forskare och forskarstuderande. Regeringen föreslår ett ökat stöd till fora för kvinnliga forskare. Medel kommer även att avsättas till FRN för ett informationsprogram för jämställdhetsforskningen.

3.6 Forskning vid de mindre och medelstora högskolorna

En grundtanke i den sammanhållna högskola som infördes år 1977 är att all verksamhet skall bygga på vetenskaplig grund. Fasta forskningsresurser

finns visserligen inte vid alla högskoleenheter, men forskning skall likafullt bedrivas vid alla universitet och högskolor. Vid de mindre och medelstora högskolorna bedrivs verksamheten i projektform.

Forskningen har ökat dramatiskt i omfattning vid dessa högskolor under det senaste årtiondet. Ökningen hänför sig dock huvudsakligen till uppdrag som utförs för näringslivet eller statliga myndigheter. Forskning på eget programansvar förekommer fortfarande endast i begränsad omfattning. Genom 1987 års forskningsproposition tillkom särskilda medel för att stödja och utveckla forskningen vid de mindre och medelstora högskolorna.

Endast en mindre del av lärarna vid de mindre och medelstora högskolorna har genomgått forskarutbildning. Detta påverkar givetvis möjligheterna att utvidga forskningen vid dessa högskolor. Särskilda åtgärder bör därför vidtas för att låta lärare vid dessa högskolor fullfölja studier till doktorsexamen.

Inför denna proposition har en särskild utredning gjorts av frågor som rör forskning vid de mindre och medelstora högskolorna. De yttranden som företrädare för universitet och högskolor avgivit över denna utredning, visar att det nu föreligger goda förutsättningar för forskningssamverkan mellan högskoleenheter med fakultetsorganisation och de mindre och medelstora högskolorna. Genom en utökad samverkan kan de samlade forskningsresurserna inom högskolan, såväl personella som materiella, utnyttjas på bästa sätt. Inte minst innebär det att de forskningsresurser som många av lärarna vid de mindre och medelstora högskolorna utgör kan utnyttjas bättre än i dag.

En utveckling av detta slag är givetvis av stor betydelse inte bara för högskolan internt utan också för det omgivande samhället, både lokalt, regionalt och nationellt. Som framhållits är forskningen inom högskolan av den största betydelse för samhällets utveckling i olika avseenden. Ett bättre resursutnyttjande, vilket förutsätter en bättre integrering av lärarna vid de mindre och medelstora högskolorna i den samlade högskolans forskningsarbete, är därför i allra högsta grad ett gemensamt intresse.

Förslagen i årets forskningsproposition innebär att medel ställs till förfogande för olika forskningsstödande åtgärder vid de mindre och medelstora högskolorna. Tillskotten omfattar 10 milj. kr. budgetåret 1990/91, ytterligare 12 milj. kr. år 1991/92 och ytterligare 8 milj. kr. år 1992/93, dvs. en sammanlagd höjning av basen med 30 milj. kr. Medlen skall stimulera lärare vid dessa högskolor att ansöka om forskningsstöd och projektanslag hos forskningsråd och andra forskningsfinansiärer. De kan också användas för stöd till forskarutbildning av lärare vid de mindre och medelstora högskolorna. Den resurs som finns för forskningsstödande verksamhet vid de mindre och medelstora högskolorna kommer därmed 1992/93 att vara drygt 40 milj. kr. Vidare föreslås att vissa lärare vid vårdhögskolorna får möjlighet att ansöka om medel för forskning ur en rörlig resurs för forskning inom medicinsk fakultet. Denna resurs skall under en övergångsperiod även kunna användas till stöd för forskarutbildning av lärare vid vårdhögskolorna.

Vid sidan av de nämnda förslagen föreslås under det särskilda anslaget

för forskning inom skolväsendet vissa medel för att stimulera att kompetens, miljöer och nätverk byggs upp i anslutning till lärarutbildningarna inom högskolan. Eftersom dessa utgör en stor del av utbildningarna vid de mindre och medelstora högskolorna kommer denna satsning även dessa högskolor till del. I propositionen (1989/90:76) om regionalpolitiken föreslår regeringen att regionalpolitiska medel avsätts för forsknings- och utvecklingsarbete vid de mindre och medelstora högskolor som ligger i anslutning till de regionalpolitiskt prioriterade regionerna.

Av avsnitt 1 framgår att forsknings- och utvecklingsarbete i Sverige är starkt geografiskt koncentrerat, särskilt till Stockholmsregionen. Flera uppgifter pekar på att forskning som fyller höga kvalitetskrav också kan ha en positiv betydelse för den ekonomiska, sociala och kulturella utvecklingen i en berörd region. Vid den fortsatta utvecklingen av forskningen vid de mindre och medelstora högskolorna och vårdhögskolorna bör hänsyn tas till detta förhållande. Utgångspunkten måste samtidigt vara att det skall råda en hög och likvärdig kvalitet inom hela den svenska högskolan.

3.7 Vetenskaplig utrustning och lokaler

Såväl forskningsråd som högskoleorgan bekostar inom ramen för sina anslag viss vetenskaplig utrustning. Genom de resursförstärkningar som under den kommande treårsperioden kommer både högskolan och forskningsråden till del skapas utrymme för inköp av vetenskaplig utrustning.

Mer kostnadskrävande utrustning finansieras genom särskilda medel som fördelas av forskningsrådsnämnden. Regeringen föreslår nu att medlen för dyrbar vetenskaplig utrustning i anslutning till framför allt forskningsrådsfinansierade projekt ökar med 120 milj. kr. 1990/91, 20 milj. kr. 1991/92 och 7 milj. kr. 1992/93 jämfört med anslaget 1989/90 (103 milj. kr.). De s.k. bankmedlen (200 milj. kr. per år 1987/88 – 1989/90) upphör nu. De har inneburit en betydande uppbyggnad av utrustningen vid vissa av högskoleinstitutionerna.

Självfallet är det mycket värdefullt att olika givare finner anledning att göra donationer till universitet och högskolor, bl. a. för utrustningsändamål. Denna form av insatser har lång tradition i Sverige.

De vetenskapliga biblioteken är viktiga redskap för forskare i humanistiska ämnen. För att öka inköpen vid biblioteken kommer därför anslagen till de humanistiska och teologiska fakulteterna att förstärkas.

Den ökande verksamheten inom högskolan bl. a. som följd av de många externfinansierade uppdragen har medfört lokalbrist och överbeläggning vid flertalet högskoleenheter. Många enheter har dessutom verksamhet förlagd till äldre lokaler som inte möjliggör en effektiv resursanvändning eller erbjuder en acceptabel arbetsmiljö. Lokalbehoven finns emellertid i inte oväsentlig utsträckning på orter där olika restriktioner nu gäller för nybyggandet.

Regeringen föreslår att byggnadsprojekt skall starta under den kommande planeringsperioden för marina centra i Askö och Kristineberg, för ekologi vid universitetet i Lund samt för matematik och informationsteknologi vid universitetet i Umeå.

De grundläggande etiska principerna är generella och gäller alla människor och hela samhället. Etiska regler kan i viss utsträckning komma till uttryck i lagar och annan juridisk reglering. Etiska regler och etiska problem har dock en större räckvidd än vad som kan och bör täckas av formell reglering och föreskrifter.

Etik är inte något entydigt begrepp. Etik kan innebära försök att medvetandegöra och bearbeta de grundläggande principer, normer och värden som ingår i moralen. Etiken blir moralens teori. Etik i denna betydelse handlar således om vårt förhållningssätt och vilka värderingar som ligger bakom våra ställningstaganden och beslut. Begreppet moral knyter däremot an till människans praktiska och faktiska handlande. I det allmänna språkbruket använder man inte sällan termerna etik och moral synonymt. Ett etiskt handlande blir i denna betydelse detsamma som ett moraliskt riktigt handlande. Men termen etisk kan också avse motsatsen till "icke-etisk". Etiska regler hålls med detta synsätt åtskilda regler som finns t. ex. i form av lagar. Frågor om etik inom forskningen kan på motsvarande sätt ha mycket varierande innebörd.

Regeringens grundinställning är att de rättsliga och andra regler, som gäller för samhällelig verksamhet i övrigt, också skall gälla för forskningen. De etiska bedömningar av skilda slag som måste göras utanför den formella regleringen måste här — liksom i samhället i övrigt — göras av dem som på olika sätt berörs.

Det ligger ett långsiktigt värde i att de regler som gäller för övrig samhällelig verksamhet också gäller för forskning. Det behövs emellertid en successiv utveckling av den forskningsetiska granskningen och diskussionen. Utbildning och information i forskningsetiska frågor är ett viktigt led i denna utveckling.

3.8.1 Medicinsk-etiska frågor

Medicinsk forskning använder sig ofta av försökspersoner. De kunskapsvinster forskningen kan leda till måste vägas mot de risker försökspersoner kan utsättas för. Människor måste få en rättvisande information om vad medverkan i forskningsprojekt innebär. För att bevaka dessa frågor finns de medicinska forskningsetiska kommittéerna vars uppgift är att granska alla forskningsprojekt som innefattar försök på människa.

Dessa medicinska forskningsetiska kommittéer har kontinuerligt fått en ökande arbetsbörda. Kommittéerna möter en rad principiella svårigheter i granskningsarbetet. Inte minst gäller detta psykiatriska projekt, HIV-studier och omvårdnandsforskning och projekt med samhällsvetenskapliga element.

De medicinska forskningsetiska kommittéerna har en gemensam samsrådsgrupp i anslutning till medicinska forskningsrådet.

Även utanför forskarsamhället finns organ som följer utvecklingen inom området. Statens medicinsk-etiska råd är ett från det löpande regeringsarbetet fristående organ, som skall följa utvecklingen inom medicinsk be-

3.8.2 Gen-etiska frågor

Vid sidan av de medicinska forskningsetiska kommittéerna följer hybrid-DNA-delegationen etiska frågor i anslutning till det gentekniska området. Om delegationen finner att ett planerat eller pågående projekt som använder hybrid-DNA-teknik är etiskt tveksamt skall detta anmälas till regeringen eller berörd skyddsmyndighet.

Det nordiska utskottet för etik inom bioteknologin (Nordiska etikkommittén) inrättades av Nordiska ministerrådet 1988 och är ett referensorgan i etiska frågor inom bioteknologin. Kommittén består av två representanter för varje land. Sverige innehar för närvarande ordförandeposten. Kommittén har bl. a. sammanfattat debatten i de nordiska länderna om genteknik och de etiska frågor som förknippas med tekniken. Nordiska etikkommittén har också beslutat att gå igenom möjlig användning av genteknik på olika områden och behandla etiska problem som har samband med användning av tekniken.

Regeringen har redan tidigare fått riksdagens bemyndigande att meddela föreskrifter om genteknikens användning på djur och växter. En kartläggning av genteknisk forskning på djur och växter har överlämnats till regeringen. Regeringen kommer senare i vår att lägga fram en proposition som reglerar tillämpningen på människan. Vidare kommer regeringen att besluta om direktiv för en parlamentarisk beredning för frågor som berör genteknikens tillämpningar i stort.

3.8.3 Etiska frågor inom andra forskningsområden

Vid övriga fakulteter är det antal forskningsprojekt som kan tänkas vara i behov av etisk granskning av detta slag inte lika stort. Situationen är dock mycket olika från forskningsområde till forskningsområde. Inom särskilt samhällsvetenskaplig och beteendevetenskaplig forskning är det givetvis vanligt att forskningen utgår från människor och mänskliga förhållanden.

Inom exempelvis samhällsvetenskaplig forskning måste stundom mycket stora mängder data om större eller mindre grupper av individer samlas in. Sådan forskning är ofta avgörande för möjligheterna att förstå och förklara orsakerna till olika samhällsproblem. De personregister, som måste upprättas för forskning av detta slag, måste godkännas av datainspektionen.

Regeringens redovisade inställning att inte särbehandla forskningen innebär att register för forskningsändamål bör prövas på samma sätt som för andra ändamål. Datalagen bör gälla generellt. Datalagen kom till år 1973 och framstår i flera avseenden som bristfällig och föråldrad. Den nyligen tillsatta utredningen om översyn av datalagen (Ju 1989:02, dir. 1989:26) avser att ta upp datalagens förhållande till forskning, statistik och massmedier. Utredningen kommer att ha tillgång till forskningskompetens.

Regeringen har tidigare i proposition (1987/88:93) om djurskyddslag m. m. som behandlades vid föregående riksmöte tagit upp de särskilda etiska problem som är förknippade med djurförsök.

Att använda djur för vetenskapligt ändamål innebär att två etiska principer kommer i konflikt med varandra. Å ena sidan finns kravet på ett gott djurskydd och å andra sidan de krav som humanitära och andra viktiga samhällsintressen ställer på kunskapen om oss själva och vår omvärld. Regeringens inställning är att djurförsöken bara skall avse sådana fall där det är angeläget från allmän synpunkt att försök utförs, bl. a. mot beaktande av betydelsen av den kunskap som kan vinnas med försöket.

De djurförsöksetiska nämnderna som skall pröva användning av djur för vetenskapligt ändamål skall avstyra användningen av djur i djurförsök om det är möjligt att få likvärdig kunskap genom andra metoder. I den medicinska och biologiska grundforskningen kan djurexperiment ofta inte ersättas med alternativ till djurförsök. Det är emellertid viktigt att i största möjliga utsträckning begränsa användningen av djur för vetenskapligt ändamål. En sådan begränsning uppnås dels genom den prövning som utförs av de djurförsöksetiska nämnderna i varje enskilt fall, dels genom att utveckla nya alternativa metoder till djurförsök. Den centrala försöksdjursnämnden (CFN) har till uppgift att verka för att användningen av försöksdjur begränsas genom att främja utveckling av alternativa metoder. Riksdagen har även fortlöpande anslagit resurser till nämnden för att främja utvecklingen av alternativa och kompletterande metoder till djurförsök. Ytterligare resurser föreslås i denna proposition.

3.8.5 Utveckling av den etiska granskningen

Forskarsamhället har utformat vissa allmänna forskningsetiska principer. Vid ett möte med World Medical Association i Helsingfors år 1964 upptäcktes ett antal rekommendationer för etiska ställningstaganden i medicinsk forskning. Dessa reviderades år 1975. Med utgångspunkt i bl. a. denna reviderade Helsingforsdeklaration har humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HSFR) samt delegationen för social forskning (DSF) utformat regler efter vilka deras etikkommittéer arbetar.

Under de senaste åren har medvetenheten om de forskningsetiska problemen förstärkts. De förslag som den forskningsetiska kommittéen har presenterat har medverkat till detta. Det finns numera också god erfarenhet av forskningsetisk prövning med lekmannainflytande i granskningsverksamheten. Inom forskarsamhället finns en stor medvetenhet om forskningsetiska problem och om det ansvar dessa för med sig. Det finns också en klar beredskap att fortsätta utvecklingen av granskningsförfarandet.

En utbyggnad av den forskningsetiska granskningen inom forskarsamhället är, enligt regeringens mening, viktig för att ytterligare bygga upp det nödvändiga förtroendet mellan forskningen och medborgarna. Utformningen av olika typer av rådgivande och beredande kommittéer ankommer på de beslutande organ som finns. UHÄ i egenskap av tillsynsmyndighet för

högskolan, forskningsråden och andra myndigheter har alla ansvar för att forskningsetiska frågor uppmärksammas och att forskningen på ett rimligt och betryggande sätt prövas ur etisk synpunkt. DNA-delegationen och statens medicinsk-etiska råd har i uppgift att följa utvecklingen inom sina respektive områden samt att hålla regeringen underrättad om denna.

Möjligheterna att alls bedriva forskning hör intimt samman med att medborgarna kontinuerligt informeras om forskningsresultat och forskningsprocesser. Allmänhetens frågor kan också leda till att forskarna får möjlighet att ifrågasätta problem och metoder i forskningsverksamheten. I den forskningsetiska granskningsorganisationen bör förutsättningar för ett utvidgat samspel mellan forskare och allmänhet finnas.

I de flesta länder stöds forskning som – utifrån ett visst samhällsområde eller en viss sektor – är inriktad på att klargöra mål, beskriva samhälleliga missförhållanden i ljuset av dessa, pröva tänkbara åtgärder samt utvärdera resultaten av insatserna inom området. Formerna för såväl den samhälleliga styrningen som finansieringen och utförandet av denna forskning varierar dock från land till land.

I Sverige stöds denna områdesorienterade forskning, den s.k. sektorsforskningen, av en stor mängd forskningsfinansierande organ och myndigheter under de olika departementen. Varje samhällssektor har därmed ansvar för att bedöma, formulera, initiera och finansiera sina egna forsknings- och utvecklingsbehov. Sveriges forskningspolitik utgår vidare från att all forskning skall utföras inom universitet och högskolor. Därför har med vissa undantag, inga speciella forskningsinstitut tillskapats, så som skett i vår omvärld. Den svenska modellen innebär således ofta att sektorsforskningen beställs och finansieras från ett organ medan den utförs av ett annat, i många fall universitet och högskolor. Sektorsforskningen – och annan externfinansierad forskning – påverkar därmed i hög grad högskolans resurs- och arbetssituation.

På den nationella nivån förelägger regeringen riksdagen forskningspropositioner vart tredje år omfattande all statligt finansierad forskning. I detta sammanhang finns det också möjligheter att göra förändringar som har betydelse för forskningens relevans för olika samhällsområden. Det är också möjligt att förskjuta forskningen och utvecklingsarbetet i riktning mot mer eller mindre av forskning på eget programansvar eller uppdragsforskning med omedelbar samhällsrelevans.

Regeringen föreslår, som framgått tidigare i denna proposition, dels att medel överförs från vissa sektorsorgan för att tillskapa ett teknikvetenskapligt forskningsråd, dels att delegationen för social forskning och delegationen för invandrarforskning ombildas till ett socialvetenskapligt forskningsråd. Därmed bör den grundläggande forskningen inom dessa områden kunna stärkas högst betydligt. I de departementsvisa avsnitten (11 – 23) föreslås även vissa andra överföringar från sektorsorgan till fakultetsanslag och råd.

I syfte att kvalitativt stärka den sektoriella forskningen och förbättra samspelet mellan forskningsfinansiärerna – sektorsorganen – och högskolan lämnar regeringen vidare förslag om

- ökad långsiktighet och bredd i medelstillsdelningen
- översyn av sektorsorganens besluts- och beredningsprocesser
- vissa strukturförändringar

4.1 Forskningssamordningen i vår omvärld

Det finns stora variationer mellan OECD-länderna när det gäller den politiska nivån för beslut i forskningsfrågor. I vissa länder finns särskilda forskningsdepartement. I Förbundsrepubliken Tyskland skapades i början

av 1970-talet Bundesministerium für Forschung und Technologie, som på den federala nivån har ansvar för forskning inom alla områden och ett direkt ansvar för vissa forskningsprogram. Frankrike har också i över tio år haft ett särskilt departement för forskning och teknologi.

I ett par andra länder, Japan och Storbritannien, har avsaknaden av ett särskilt departement och en minister med ansvar för samordning av forsknings- och teknologifrågorna inneburit ett ökat ansvar för premiärministern. I Japan presiderar premiärministern över vetenskaps- och teknologirådet, ett på papperet konsultativt organ men i praktiken bestämmande. I Storbritannien har premiärministern med hjälp av den vetenskapliga rådgivaren ökat sitt inflytande över forskningspolitiken under senare år.

I USA samordnar presidentens organ för vetenskapsfrågor, Office of Science and Technology Policy, forskningsaktiviteterna.

I de länder som har särskilda departement för forsknings- och teknologifrågorna finns, förutom den egna budgeten, även offentliga medel under andra departement. I Frankrike för man varje år samman samtliga resurser för FoU i ett tillägg till regeringens budget och vid två tillfällen, åren 1982 och 1985, har särskilda forskningspropositioner omfattande all forskningsverksamhet lagts fram. I Förbundsrepubliken Tyskland presenteras vart fjärde år hela den federalt finansierade verksamheten, vilken sedan diskuteras i Förbundsdagen. I varken USA eller Storbritannien diskuteras eller tas beslut om en särskild forsknings- och utvecklingsbudget. Forsknings- och utvecklingsarbetet behandlas här som en del av verksamheten under de respektive departementen och myndigheterna.

Det kan finnas flera anledningar till att många länder inte har en särskild forsknings- och utvecklingsbudget. En trolig sådan är att man inte vill skilja på forskning som syftar till att lösa olika sektors problem och sektorernas övriga verksamhet. En annan kan vara att, trots många försäkringar om vikten av forskning och teknologiutveckling, denna inte fått det genomslag som man kanske skulle kunnat vänta.

I Sverige presenteras sedan 1982 den statligt finansierade forskningen och utvecklingen samlat i särskilda forskningspropositioner till riksdagen vart tredje år.

4.2 Sektorsforskningens uppgifter och omfattning

Den svenska modellen, där enskilda sektorer tar ett eget ansvar för långsiktig kunskapsuppbyggnad, har ett stort värde. Inom snart sagt alla samhällssektorer finns problem och otillfredställda behov till vilka forsknings- och utvecklingsarbete kan bidra att finna lösningar. Ökad kunskap behövs för att vi skall kunna fördjupa och stärka vår välfärd, öka vår produktion, förstå den kulturella miljö vi lever i, utnyttja våra naturresurser bättre och samtidigt bevara en god miljö.

Det sektorsfinansierade forsknings- och utvecklingsarbetet utgår i första hand från problem som är identifierade av och relevanta för den berörda samhällssektorn. Sektorsforskningen innebär därför inte sällan satsningar på nya områden av tvärvetenskaplig karaktär, där högskolans indelning i

discipliner kan vara ett hinder för att denna forskning av egen kraft skall kunna etablera sig inom högskolan.

Även om det ligger i den tillämpade forskningens natur att samhällsrelevansen är ett avgörande kriterium vid val mellan olika projekt får avkall inte göras på kraven på en god vetenskaplig kvalitet. Ingen sektor är betjänt av dålig forskning.

För att sektorsforskningen skall fylla sitt syfte krävs naturligtvis att forskningsresultaten sprids till beslutsfattare och verksamma i den aktuella sektorn. Forskningsinformationen kan förbättras väsentligt på denna punkt.

Som underlag för denna proposition har en inventering och kartläggning av svensk sektorsforskning gjorts (Ds 1989:3). Rapporten har remissbehandlats och en remissammanställning finns tillgänglig inom statsrådsberedningen.

I kartläggningen, som avser budgetåret 1987/88, ingår såväl de stora forskningsfinansierande sektorsorganen som myndigheter med forskningsuppgifter, statliga forskningsinstitut och de departementsanknutna forskningsorganen. En särskild redovisning görs av den svenska kollektivforskningen. I redovisningen ingår såväl forsknings- som utvecklingsverksamhet. Av kartläggningen framgår att den på detta sätt definierade sektorsforskningen budgetåret 1987/88 uppgick till knappt 4,5 miljarder kronor. Av de drygt 100 myndigheter som ingår i undersökningen svarar 10 stycken för drygt 3 miljarder kronor eller ca 75 % av den totala omfattningen. Detta innebär att det finns ett stort antal myndigheter som var och en disponerar mycket små resurser. Styrelsen för teknisk utveckling är den största enskilda finansiären.

Av de medel som redovisas i kartläggningen avsattes drygt en femtedel, 890 milj. kr., till universitet och högskolor och av dessa avsåg 86 % traditionella projektanslag medan 14 % var basstöd och tjänster. Av projektanslagen avsåg närmare hälften anslag med en tidslängd om mer än två år. Som jämförelse kan nämnas att forskningsråden och Riksbankens Jubileumsfond samma år gav anslag på 520 milj. kr. till universitet och högskolor.

Såväl stödets omfattning som dess inriktning, där vissa organ ger 100 % av sina forskningsmedel till långsiktig kunskapsuppbyggnad i högskolan medan andra uteslutande ägnar sig åt eget utvecklingsarbete, visar på sektorsforskningens stor diversifiering.

4.3 Ökad långsiktighet och bredd i medelstilledningen

Regeringen har i de senaste forskningspropositionerna betonat behovet av långsiktigt forskningstöd med sektoriella medel. Kartläggningen av svensk sektorsforskning visar att knappt 6 % av de totala sektorsforskningsresurserna eller 245 milj. kr. utgick som långsiktigt stöd budgetåret 1987/88. Långsiktigt stöd definieras då som särskilt inrättade tjänster vid universitet och högskolor, olika typer av s. k. basstöd, dvs. medel som mer ospecificerat tilldelas institutioner eller högskolor och slutligen projektmedel som vid beslutstillfället ges en varaktighet av mer än tre år.

Långsiktigheten varierar stort mellan olika forskningsorgan, men det finns uppgifter som tyder på att dessa satsningar har ökat över tiden. I syfte att bygga upp stabila forskarmiljöer och stimulera fri och kreativ forskning anser regeringen det mycket angeläget att denna utveckling fortsätter och att de resurser som avsätts till långsiktigt stöd kan öka.

Regeringen anser vidare att åtminstone de stora sektorsorganen bör stödja vissa större och bredare projekt där stor frihet lämnas åt forskarna. Genom detta ökar möjligheten att förutse och kanske också ge lösningar åt morgondagens problem.

4.4 Sektorsforskarnas knytning till högskoleinstitutionerna

Alla som är verksamma inom högskolan har – oavsett hur deras tjänster är finansierade – högskolan som arbetsgivare. Den enhetliga tjänsteorganisationen inom högskolan innebär att de anställda normalt har tjänster där de kan medverka i alla förekommande arbetsuppgifter inom högskolan beroende på sin individuella kompetens.

Detta innebär att skyldigheten att medverka i högskolans undervisning finns för alla som är anställda på lärar/forskartjänster inom högskolan oavsett hur tjänsten finansieras. Ingen annan maximering finns än de i avtal inskrivna undervisningstaken och de överenskommelser som görs mellan högskolan och externa finansiärer.

En grundtanke inom den svenska högskoleorganisationen är att de lokala högskoleorganen har ansvaret för hur arbetet läggs upp och utförs. Högskolan är ansvarig för den samlade verksamheten, vilket innebär ett ansvar för att såväl utbildning som uppdragsverksamhet fungerar väl.

Kostnaderna för forskarutbildning skall normalt belasta högskolans fakultetsanslag, medan kostnaderna för den grundläggande högskoleutbildningen skall rymmas inom högskolans anslag för detta ändamål. Överenskommelser kan dock träffas mellan högskole- och sektorsorgan om att vissa personella resurser, som finansieras av sektorsorgan, får användas t. ex. inom forskarutbildningen.

Det är av stort värde för alla berörda – högskolan, de studerande, lärarna själva och externa intressenter – att alla kompetenta lärare kan utnyttjas inom såväl högskolans grundläggande utbildning som forskarutbildningen. Även om redan i dag forskare, som finansieras med anslag från sektorsorgan, engageras för högskolans olika göromål bör dessa kvalificerade personer kunna användas i betydligt ökad utsträckning framför allt för handledning inom forskarutbildningen. Institutionsledningarna har ett ansvar för att så sker. Detta bör också på sikt leda till en bredare rekrytering av forskarstuderande till de samhällsområden som sektorsforskningen arbetar med.

4.5 Översyn av sektorsorganens besluts- och beredningsprocesser

Besluts- och beredningsprocesserna inom sektorsorganen är heterogena och kan i vissa fall vara svåra att följa. För att underlätta kontakterna

mellan forskarsamhället och berörda sektorer kommer regeringen att initiera en översyn av sektorsorganens besluts- och beredningsformer. Syftet är dels att skapa en större homogenitet och därmed underlätta för de forskare som söker medel från flera olika organ, dels att stärka den vetenskapliga kvalitetsgranskningen. För sektorsforskningens framtid är det viktigt att höga kvalitetskrav ställs på de forskningsprojekt som finansieras med dessa medel.

4.6 Förslag till organisatorisk förnyelse

Antalet organ som finansierar eller utför sektorsforskning är mycket stort. Vissa av dessa ingår i departementsorganisationen och är inte självständiga myndigheter.

Regeringen anser att de sektoriella intressena i första hand bör tillgodoses genom ett samspel mellan forskare och sektorsintressen utan regeringens närmare inblandning. Regeringen eller organ som är knutna till departementen bör därför inte ha till uppgift att efter ansökan fördela medel till forskare.

Det är bl. a. mot den bakgrunden som regeringen föreslår att delegationen för social forskning (DSF) samt delegationen för invandrarforskning (DEIFO) slås samman och bildar ett självständigt socialvetenskapligt forskningsråd under socialdepartementet.

Vidare bör delegationen för arbetsmarknadspolitisk forskning (EFA) omvandlas till en expertgrupp för arbetsmarknadspolitiska utvärderingsstudier, medan humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet tilldelas medel för arbetsmarknadsforskning.

Visst stöd till aids-forskning har anvisats under anslag under socialdepartementets huvudtitel. Medel för detta ändamål föreslås fortsättningsvis beräknas under anslagen till medicinska forskningsrådet respektive socialvetenskapliga forskningsrådet.

Delegationen för jämställdhetsforskning (JÄMFO) har bl. a. till uppgift att initiera och följa samt bereda ärenden om stöd till jämställdhetsforskningen inför regeringens beslut. Delegationen skall också följa frågor som rör rekryteringen av kvinnor till forskningen och de kvinnliga forskarnas villkor. Att sprida resultat från jämställdhetsforskningen är en annan av JÄMFO:s uppgifter.

Frågor om skillnader mellan kvinnor och män och därmed också jämställdhetsaspekter är inte isolerade till ett område eller en sektor. Regeringen anser det angeläget att forskning med kvinno- och jämställdhetsperspektiv uppmärksammas och stöds av samtliga råd och sektorsorgan. Regeringen anser vidare att det naturligen bör ligga på varje högskoleenhet och institution att aktivt verka för att det blir en jämn könsfördelning i forskarrekruteringen.

Som framgår av föregående avsnitt anser regeringen att tre professurer bör inrättas i kvinno- och jämställdhetsforskning. Samtidigt föreslås en förstärkning av fora för kvinnliga forskare och särskilda medel till forskningsrådsnämnden (FRN) för ett informationsprogram för jämställdhetsforskningen. Som en konsekvens av att regeringen eller organ direkt knut-

na till departementen enligt vår mening inte bör fördela medel till forskare och med hänsyn till de föreslagna resursförstärkningarna inom högskolan och FRN föreslår regeringen att JÄMFO upphör med utgången av juni 1991.

Även delegationen för forskning om den offentliga sektorn föreslås upphöra. En beredning kommer att ske för att utröna lämpliga former för en mer omfattande satsning på forskning om den offentliga sektorn.

Vad gäller de statliga insatserna i kulturlivet har dessa lång tradition i Sverige inom museiverksamhet, arkivväsande och kulturminnesvård. Det samma gäller för teater, opera och senare även film.

Dessa insatser har sällan haft stöd i en egeninitierad forskning. I 1987 års forskningsproposition skedde emellertid en viss satsning på forskning inom kulturområdet. Regeringen anser att de statliga kulturinsatserna ytterligare kan utvecklas om ett forskningsansvar byggs upp inom denna sektor. I denna proposition lämnas förslag om en förstärkning av den kulturinriktade FoU-verksamheten.

I detta sammanhang bör det vidare noteras som positivt att vissa sektorsorgan, t. ex. arbetsmiljöfonden och byggforskningsrådet också finansierar forskning kring historiska utvecklingsförlopp.

Forsknings- och utvecklingsinsatser inom kulturområdet ger ett betydelsefullt underlag för inriktningen av det kulturpolitiska reformarbetet. De är också ett angeläget inslag i utveckling av kulturverksamheterna som sådana, alltifrån teknik för bevarande till initiativ till förnyelse.

För att förbättra insatserna inom kulturområdet krävs ett brett kunskapsunderlag från forskning såväl inom humaniora och samhällsvetenskaper som inom naturvetenskaper och teknik. För vitalisering av det konstnärliga skapandet i sig är vidare det konstnärliga utvecklingsarbetet inom högskolan av grundläggande betydelse.

I detta avsnitt ges en orientering om regeringens förslag till förstärkning av inom den egentliga sektorsforskningen inom kulturområdet. Fem områden berörs:

- kulturrådets stöd till främst kulturpedagogisk och kultursociologisk forskning
- arkivens forskning
- forskning för kulturmiljövårdens behov
- museernas forskning
- den samiska forskningen

5.1 Kulturpolitikens behov

1974 års kulturpolitiska beslut och de reformer som utgått från detta har rönt uppmärksamhet på skilda sätt och långt utanför Sveriges gränser. I årets budgetproposition (prop. 1989/90: 100, bil. 10) har regeringen redovisat en utvärdering av svensk kulturpolitik som genomförts inom ramen för arbetet i Europarådet. Denna är för den förda politiken ytterst positiv. Det kan noteras att de utländska bedömarna anser att vi lyckats utforma en politik som verkar i de kulturpolitiska målens riktning.

Europarådsgruppens positiva iakttagelser kan framstå som överraskande för många. Den kulturpolitiska debatten på hemmaplan förs ju av naturliga skäl mot bakgrund av de svårigheter som upplevs av dem som är verksamma på kulturområdet eller i förhållande till de budgetförslag som lämnats. Gruppens rapport innehåller viktiga påpekanden som bör bli föremål för en bred diskussion inför kommande ställningstaganden på det kulturpolitiska området. Bl. a. framhålls behovet av att ytterligare prioritera insatser för att höja den konstnärliga kvaliteten och bredda publikintresset.

Uppföljningen av den redovisade rapporten är ett av flera skäl för en förstärkning av forskningsinsatserna på det kulturpolitiska området. Ett annat skäl är den nya roll som har vuxit fram för kulturpolitiken – under perioden från år 1974 och med särskild styrka under 1980-talet. Medan gångna tiders kulturpolitik ofta har haft vad man kan kalla "mecenatineriktning", har dagens politik mera medvetet haft strategisk inriktning. Mecenaten ger bidrag till det han älskar och avstår från att stödja det för honom likgiltiga eller oönskade. Som norm för en offentlig kulturpolitik har denna "mecenatsyn" blivit alltmer föråldrad, och i dess ställe har

politiken koncentrerats på områden och till former som setts utvecklingsbara. Att det som får stöd vinner gillande är bra men inget villkor för att stödet skall ges. Statliga kulturbidrag lämnas i syfte att utvecklings- och förändringsprocesser skall komma i gång snarare än för att täcka uppkomna underskott.

En kulturpolitik som har dessa strategiska uppgifter måste för att bli framgångsrik grundas på grundliga och i kritisk debatt prövade kunskaper om effekterna av de insatser som gjorts, vilka resultat som kan vara möjliga att nå och vilka hindren för måluppfyllelsen är. Den kulturpolitiska forskningen får mot bakgrund av det sagda en central roll. Denna blir inte mindre av att den också måste omfatta konstnärliga verksamheter som mer än andra präglas av kreativitet och som mindre än många andra kan förses med enkla mätinstrument eller få tillgång till entydiga och allmänt accepterade måtvärden.

Sektorsforskningen inom kulturområdet syftar alltså bl. a. till att skapa underlag för politiken. Det vore dock att inskränka dess syften att enbart hänvisa till en relation till det politiska beslutsfattandet. Lika viktigt är att forskningen blir ett redskap för kulturverksamheternas utveckling, oavsett om de görs till föremål för politiska bedömningar.

Vid sidan av konstnärsskapets villkor grundar sig kulturens ställning i hög grad på effektiviteten, kunskaperna och insiktsfullheten hos dem som har det offentliga uppdraget att svara för förmedlingen av medel till kulturarbete, att företräda kulturaspekterna i samhällsplaneringen – vitt uppfattad – och som har ansvar för hur kulturarvet vårdas. Kunskapsuppbyggnaden inom dessa verksamheter måste ses som ett betydelsefullt led i strävandena att stärka kulturens ställning.

Regeringen föreslår att anslagen till forskning inom kulturområdet ökar med sammanlagt 18,5 milj. kr. under treårsperioden. Den forskning som nu ter sig mest angelägen att utveckla kan sammanfattas enligt följande.

5.2 Forskning om kulturpolitikens förutsättningar

Kulturrådet har under treårsperioden disponerat en ram om sammanlagt cirka 700 000 kr. för forsknings- och utvecklingsinsatser. Viss del av dessa medel har disponerats för utvecklingsverksamhet vid museerna.

Bl. a. inom ramen för dessa resurser har kulturrådet satsat på bevakning och uppföljning av kulturpolitiskt relevant forskning inom universiteten. Kulturrådet har också medverkat i arbetet med att ta fram grundläggande statistik om kulturvanor och kulturmönster.

Kulturrådet har i sin redovisning formulerat behoven av ökade kunskaper som grund för fortsatta kulturpolitiska insatser. Det gäller särskilt betingelserna för människors engagemang i kulturverksamheter och förutsättningarna för kulturutbudets geografiska spridning. Enligt regeringens uppfattning är det nu angeläget att kulturrådet kan ta ett vidare ansvar för forskning inom dessa områden. Rådet bör därför få ökade resurser för detta.

Den kulturpedagogiska och kultursociologiska forskning som kulturrådet bör ta ett ansvar för rymmer viktiga moment av utvärdering av den

hittills förda kulturpolitiken. Det är också av stor betydelse för bedömningen av frågor om kvaliteten i kulturverksamheterna och de pedagogiska kraven på den verksamhet som syftar till att nå nya grupper.

Inte minst för studieförbundens arbete bör kunskapsuppbyggnaden inom detta område vara av strategisk betydelse. Det är därför naturligt att kulturrådet preciserar projektniiriktning och forskningsgenomförande i en diskussion med förbunden.

För forskning inom detta område beräknas en ökning med 0,4 milj. kr. för budgetåret 1990/91 och 0,5 milj. kr. för budgetåret 1991/92.

5.3 Forskning för arkiven

Regeringen avser att inom kort förelägga riksdagen en samlad proposition om arkiv, med bl. a. ett förslag till arkivlag. I det sammanhanget avses arkivväsendets långsiktiga frågor bli behandlade.

För arkivens uppgifter både när det gäller bevarande och tillgänglighet har forskning en stor betydelse. Det gäller framför allt för att utveckla system och metoder som gör att ny teknik kan tas i anspråk för att med höga beständighetskrav klara lagringen av stora informationsmängder på andra medier än papper. Det gäller också för att utveckla ADB-baserade system för nya typer av söksystem och ingångar i arkiven.

Riksarkivet har också haft resurser för att tillsammans med flera andra myndigheter inom utbildningsdepartementets område driva ett särskilt forskningsprojekt om bevarande av äldre papper med dålig kvalitet. Detta arbete bör fortsätta.

Arkivens verksamhetsforskning bör enligt regeringens mening ges en ökad ram. Inom denna bör också rymmas en viss förstärkning till forskning inom dialekt- och ortnamnsarkiven samt svenskt visarkiv (DOVA).

För forskning inom riksarkivets område beräknas ökning av anslaget med 1 milj. kr. för budgetåret 1990/91 och med 2 milj. kr. för vardera budgetåren 1991/92 och 1992/93. För DOVA beräknas ett anslag på 0,5 milj. kr. för budgetåret 1992/93.

5.4 Forskning för kulturmiljövården

För att hantera vår kulturs historiska arv i den yttre miljön krävs kunskaper inom såväl humaniora som teknik, inom såväl kulturvård som miljövård. Den moderna kulturmiljövården måste i ett samlat perspektiv hävda kulturvårderna i markanvändning, bebyggelseutveckling och resurshushållning. För detta krävs kunskaper både om vad kulturmiljövårderna representerar och om hur deras intresse kan hävdas mest effektivt.

Riksantikvarieämbetet har det samlade ansvaret för kulturmiljövårdens forskning. Under den innevarande treårsperioden har ämbetet byggt upp program för bl. a. forskning om luftföroreningarnas och försurningens nedbrytning av kulturminnen och kulturföremål. De insatser som hittills gjorts har visat goda resultat. För den nu aktuella perioden bör kulturmiljöforskningen förstärkas kraftigt. Det är särskilt tre områden som kommer i förgrunden för satsningarna, nämligen:

- forskning om luftföroreningarnas och försurningens nedbrytning av kulturminnen och kulturföremål,
- forskning om landskapets kulturvärden samt
- forskning om bebyggelsemiljöns förändring.

Det första området innebär en vidareutveckling av det arbete som inleddes budgetåret 1986/87 och som har givit nya insikter om förloppen bakom luftföroreningarnas nedbrytningsmekanismer. Det har också nyanserat bilden av de komplicerade orsakssammanhangen.

Det andra forskningsområdet är inriktat mot att utveckla metoder och handlingslinjer att identifiera landskapets kulturvärden och visa hur man konkret skall göra för att ta hänsyn till dem i den snabba omvandling som kulturlandskapet nu genomgår.

Det tredje området innehåller byggnadsvårdens materialtekniska avsnitt, något som är centralt i all praktisk byggnadsvård. Det rymmer också ett forsknings- och utvecklingsarbete om faktorerna bakom bebyggelsens utveckling relaterat till målen för kulturmiljövården. Riksantikvarieämbetet har i sin anslagsframställning tagit upp grundläggande frågor i samhällsplaneringen om hur de allmänna och enskilda intressen som knyts till städernas bebyggelse kan ge ekonomiska förutsättningar för bevarande.

Regeringen vill i detta sammanhang även betona den del av ansvaret för kulturmiljöforskningen som tillkommer bl.a. statens råd för byggnadsforskning.

Inom detta område beräknas anslaget öka med 2 milj. kr. budgetåret 1990/91 och med 4 milj. kr. vardera året 1991/92 och 1992/93.

5.5 Museernas forskning

Museerna är i grunden inriktade på att bygga upp och förmedla kunskaper och insikter. Museernas forskning bör ha som sin främsta uppgift att utveckla den information de bedriver genom främst insamling och vård av samlingar, genom dokumentationsarbete, materialpublikationer och utställningar.

Landets museiväsende har viktiga frågor att lösa både vad gäller samlingarnas vård och den utåtriktade verksamheten. I detta arbete har de fem ansvarsmuseerna — statens konstmuseer, statens historiska museer, naturhistoriska riksmuseet, Nordiska museet och folkens museum — etnografiska — en ledande uppgift. En särskild resurs bör byggas upp för museiväsendets forskning under perioden.

Regeringen behandlar forskningen vid naturhistoriska riksmuseet i det följande i avsnitt om grundläggande miljöforskning.

För forskning inom de övriga museerna föreslås en ökning med 0,8 milj. kr. budgetåret 1990/91, ytterligare 0,5 milj. kr. 1991/92 och 0,5 milj. kr. 1992/93.

5.6 Samisk forskning

Samefondens kulturdelegation disponerar vissa medel för särskilda stipendier till forskning av intresse för den samiska befolkningen. I årets bud-

getproposition (prop. 1989/90: 100, bil. 10) har regeringen föreslagit insatser för samisk kultur och utbildning som föranleds av den översyn av den samiska kulturens bestånd och utveckling som redovisats i rapporten (Ds 1989: 38) *Saemien kultuvre — Sáme kultuvra — Samisk kultur*. En viktig punkt i utredningen är en plädering för att kunskaperna om det samiska språkets ställning måste ökas. Den kunskapen är grundläggande både för en värdering av samekulturens möjligheter till överlevnad och för att ge grund för insatser för att stödja den.

Resurserna för kulturdelegationens forskningsverksamhet bör därför utökas. Därigenom ges samefonden möjligheter att ta det ekonomiska ansvaret för en särskild forskning om det samiska språket.

Resurserna för den samiska forskningen ökar med 0,5 milj. kr. fr. o. m. budgetåret 1990/91.

Ett utmärkande drag för det nutida svenska samhället är det sociala trygghetssystem som har byggts upp under 1900-talet. I många avseenden var lagen om allmän folkpensionering och lagen om arbetsskadeförsäkring genombrott för principer – framför allt tanken att alla medborgare skall vara delaktiga i ett socialförsäkringssystem – som därefter kommit att karaktärisera Sverige.

Ytterligare ett kännetecken för Sverige – men ingalunda för flertalet andra samhällen – är att arbetslöshet inte accepteras. Principen om den fulla sysselsättningen har fått sitt praktiska genombrott i Sverige och är en grundläggande utgångspunkt för regeringens politik. En sådan politik ger förutsättningar för en utjämning av inkomster och levnadsbetingelser medborgarna emellan. Under en lång följd av år har också inkomstklyftorna i Sverige minskat.

Utjämningen i ekonomiskt avseende har sammanfogats med en betydande utjämning av andra levnadsvillkor, t. ex. hälsa, utbildning och boende. Den offentligt organiserade hälso- och sjukvården, skolan och den högre utbildningen liksom samhällets stöd till bostadsförsörjningen har här spelat en utomordentligt viktig roll.

Den svenska välfärdspolitiken har också, inte minst när det gäller utbyggnaden av den offentliga sektorn, haft stor betydelse för jämställdheten mellan kvinnor och män.

Svensk välfärdspolitik syftar till att skapa ett öppet samhälle, där vi människor känner trygghet och där våld och annan brottslighet minskar.

Det svenska samhället är i många avseenden ett gott samhälle. Trots detta finns det oroande tendenser. Ohälsa och sjukdomar ökar för vissa grupper och skillnaderna i hälsa och livslängd ökar. Sjukfrånvaron har ökat de senaste åren liksom antalet arbetsskador. På arbetsplatserna finns det fortfarande många problem och orättvisor. Trots en hög efterfrågan på arbetskraft de senaste åren har vissa grupper av människor svårigheter att få arbete.

Invandrarna har, delvis av ganska naturliga skäl, svårare än majoritetsbefolkningen att få en fast förankring på arbetsmarknaden och i samhällslivet i övrigt. Bristande språkkunskaper och kulturella olikheter kan försvåra kontakten mellan invandrare och svenskar. Detta leder till att alltför många invandrare inte blir delaktiga i den svenska samhällsutvecklingen.

Brister i välfärden ger sig till känna genom påfrestningar på befintliga trygghetssystem och vårdstrukturer. Ofta härrör emellertid hälsoproblem och välfärdsbrister från förhållanden som styrs av faktorer utanför den sektor där de kommer till uttryck. För att finna goda lösningar behövs då integrerade kunskaper från olika livsområden och samhällssektorer samt ökad kännedom om människors totala livssituation. Sådana kunskaper förutsätter samverkande insatser både av grundläggande forskning, teoretiskt grundat utvecklingsarbete och kontinuerligt informationsarbete.

Regeringen föreslår därför särskilda insatser avseende:

- folkhälsovetenskaplig forskning
- forskning om äldre

- forskning om idrott
- arbetslivsforskning och arbetsmarknadspolitisk forskning
- forskning om brott och brottsförebyggande åtgärder
- invandrarforskning

6.1 Satsningar på en god hälsa och vård

Målet för hälso- och sjukvården är en god hälsa och vård på lika villkor för hela befolkningen. Av socialstyrelsens folkhälsorapport från år 1987 framgår att det alltjämt finns stora skillnader i hälsa och i vårdutnyttjande mellan olika grupper, yrken och geografiska delar av landet. Vissa tecken finns t. o. m. på att skillnaderna i hälsa mellan arbetare och tjänstemän kommer att öka till följd av arbetarnas, relativt sett, ökande exponering för faktorer som verkar negativt på hälsan. Under senare år har också inomhusmiljöns betydelse för hälsan uppmärksammats.

Sjukdomsmönstret håller på att förändras. Systematiskt förebyggande vård har lett till minskad dödlighet i bl. a. livmoderhalscancer och olycksfall. Förbättrade behandlingsmetoder har ökat överlevnaden vid högt blodtryck och vissa cancertyper. Därmed framstår psykisk ohälsa och ryggbesvär som allt viktigare folkhälsoproblem att lösa. Allergiska besvär har, som visats av allergiutredningen, blivit allt vanligare.

Antalet äldre över 80 år ökar. Enbart under de närmaste fem åren kommer antalet personer över 80 år att öka med nära 60 000. Allt fler mycket gamla innebär ökande anspråk på hälso- och sjukvård, omsorg och social service samt på ändamålsenliga bostäder.

Med hänsyn till förändringar i befolkningens åldersstruktur, hälsoläge och sjukdomspanorama samt tekniska och vetenskapliga framsteg kan stora och snabba förändringar i vårdstrukturen behöva ske.

6.1.1 Den medicinska forskningen

Inom den medicinska forskningen går utvecklingen snabbt. Genom ny kunskap kan ohälsan diagnosticeras tidigare och med större säkerhet, sjukdomar botas och smärta lindras. Under 1980-talet har flera genombrutt skett exempelvis när det gäller transplantation av organ och utveckling av nya biomaterial.

Vid sidan om stödet till och främjandet av medicinsk grundforskning föreslår medicinska forskningsrådet i sin anslagsframställning att bl. a. aids- och HIV-forskning, forskning rörande äldres hälso- och sjukvård samt folkhälsovetenskaplig forskning skall prioriteras. Regeringen har särskilt beaktat behovet av medel för folkhälsovetenskaplig forskning med medicinsk inriktning och för forskning rörande äldres hälso- och sjukvård. Det senare bör göra det möjligt för rådet att ytterligare stödja forskning om demenssjukdomar.

Med folkhälsovetenskap avses det forskningsområde som innefattar arbetslivets, levnadsvanornas, miljöns, samhällsstrukturer och vårdssystemets betydelse för befolkningens hälsa samt hälso- och sjukvårdens effektivitet.

Den icke-medicinska forskningen om hälsa och välfärd har hittills varit blygsam. Inte heller har forskning kring hälso- och sjukvårdens samt socialtjänstens strukturer och funktionssätt varit av önskvärd omfattning, trots att folkhälsovetenskap varit ett prioriterat område i tidigare forskningspropositioner. En av anledningarna till att den önskade forskningen inte har kommit till stånd har sagts vara bristen på forskarkompetens. Den kartläggning som gjorts inom ramen för hälso- och sjukvårdsberedningens folkhälsogrupp visar dock att det finns en stor potential forskare som är utbildade eller under utbildning inom detta område. Bristerna är, enligt folkhälsogruppen, snarare finansiella och organisatoriska.

I syfte att stärka den folkhälsovetenskapliga forskningen organisatoriskt föreslår regeringen att det föreslagna socialvetenskapliga forskningsrådet ges ansvar för en långsiktig satsning på området. I detta ansvar bör bl. a. ligga att ge programstöd till vitala forskningsmiljöer. Regeringen har vid beräkningen av medel till det socialvetenskapliga forskningsrådet beaktat behovet av ökade resurser för den icke-medicinska folkhälsovetenskapliga forskningen. Under 1990/91 föreslås en förstärkning av 0,5 milj. kr. för detta ändamål, under 1991/92 ytterligare 2,5 milj. kr. och 1992/93 ytterligare 3 milj. kr. dvs. en bashöjning med 6 milj. kr. vid periodens slut.

HIV-smitta och sjukdomen aids utgör ett hot mot folkhälsan. För att bl. a. kartlägga och förhindra smittspridning behöver den medicinska forskningen kompletteras med samhällsvetenskaplig forskning om exempelvis sociala betenden och sexualitet. Medel för denna forskning har beräknats under det socialvetenskapliga forskningsrådets anslag.

Forskningspotentialen inom smittskyddområdet behöver stärkas ytterligare och resurserna vidareutvecklas vid statens bakteriologiska laboratorium, som är det nationella expertorganet för smittskydd.

6.1.3 Forskning om äldre

Forskningsrådsnämnden och delegationen för social forskning har på regeringens uppdrag kartlagt den nuvarande forskningen om äldre och lämnat förslag till fortsatta insatser. Kartläggningen visar att forskning inom detta område är en tvär- och mångvetenskaplig verksamhet som berör flera kunskapsområden. Med undantag av långvårdsmedicin och geriatrik finns dock ingen fast förankring inom högskolan.

Regeringen föreslår därför kraftigt ökade resurser för forskning om äldre under den kommande treårsperioden. Genom inrättande av professurer i psykologi, sociologi och socialt arbete, samtliga tre med inriktning på äldreproblem, kommer forskningen att få en fast förankring i högskolan. Regeringens förslag innebär att professurerna skall utlysas och tillsättas under den kommande treårsperioden. Skulle det visa sig att det ej finns

sökande med erforderlig kompetens bör de föreslagna medlen användas för att bygga upp en sådan och därmed på sikt få fram kvalificerade sökande till de föreslagna professurerna. Vidare föreslås särskilda medel för att stärka viss landstingsbaserad forsknings anknytning till universiteten och bygga upp ett internationellt kontaktnät. Inom ramen för det socialvetenskapliga forskningsrådets ansvarsområde föreslås att tre programområden ges särskild prioritet, nämligen forskning om omsorgen om äldre och omvårdnadsforskning, utvärderingsforskning samt de äldre och ekonomin.

Regeringen föreslår, inklusive satsningarna inom högskolan, en förstärkning med 3,5 milj. kr. 1990/91, ytterligare 3,6 milj. kr. 1991/92 och slutligen en förstärkning med 3,1 milj. kr. 1992/93 dvs. en bashöjning med 10,2 milj. kr. vid periodens slut. Regeringen föreslår också att det socialvetenskapliga forskningsrådet får ett samordnande ansvar för forskningen om äldre med uppgift att löpande följa och bearbeta forskningsområdet.

6.1.4 Handikappforskning

I 1987 års forskningsproposition (prop. 1986/87:80 bil. 6.) föreslogs att forskningsrådsnämnden skulle få ansvar för planering, samordning och kanalisering av resurserna till handikappforskning. Vissa andra myndigheter ålades samtidigt ett medansvar för forskningens finansiering. Riksdagen godkände regeringens förslag.

Forskningsrådsnämnden har under den gångna treårsperioden initierat och stött flera betydelsefulla projekt inom handikappforskningen. Det hittillsvarande arbetet har också inneburit att forskningsområden har kunnat identifieras och värdefulla kontaktnät byggas upp.

Handikappforskning ansluter väl till de övriga uppgifter som kommer att höra till det nya socialvetenskapliga forskningsrådet. Regeringen föreslår därför att det socialvetenskapliga forskningsrådet tar över forskningsrådsnämndens ansvar för handikappforskningen.

Genom att samordningen av handikappforskningen bör ske utifrån samma utgångspunkter som tidigare kommer forskningsrådsnämndens hittillsvarande verksamhet att utgöra en viktig grund för det socialvetenskapliga forskningsrådets arbete. Liksom tidigare bör övriga finansiärer av handikappforskning, på det sätt som angavs i 1987 års forskningsproposition, medverka i finansieringen av denna forskning.

6.1.5 Forskning om inomhusmiljön

Den materiella standarden i våra byggnader har höjts väsentligt under 1900-talet. Många tidigare problem som kyla, drag och bristfälliga sanitära förhållanden m. m. har eliminerats. Sambandet mellan hälsotillståndet hos befolkningen och dessa faktorer analyserades och dokumenterades tidigt inom hälso- och sjukvårdssektorn. Dessa kunskaper har sedan legat till grund för utformningen av byggnader i vårt land under efterkrigstiden.

Man har antagit att hälsoriskerna därmed till största delen har byggts

bort. Problemen med de s. k. sjuka husen har dock visat att kunskapsbehoven fortfarande är mycket stora.

Prop. 1989/90: 90

Allergiutredningen har i sitt betänkande (SOU 1989: 76) konstaterat att vi saknar kunskaper om uppkomsten av allergier/överkänslighet. Detta gäller inte minst de samband dessa problem har med inomhusmiljön.

Regeringen vill betona det ansvar som bl. a. byggforskningsrådet har för FoU om inomhusmiljön och att forskningsinsatserna inom detta område bör öka under perioden.

6.1.6 *Forskning om idrott*

Idrott i olika former utgör en livaktig del av vårt samhälle. Detta manifesteras inte minst i det stora antal människor, omkring 4 miljoner, som aktivt ägnar sig åt någon form av sport eller motion. Idrotten och dess stora genomslag i massmedierna utgör också en betydelsefull faktor i samhället som påverkar normer, värderingar och livsstil.

Sverige har en god tradition inom idrottsforskningen, framför allt inom den fysiologiska forskningen. Det tillgängliga antalet forskar- och doktorandtjänster i idrottsrelaterade ämnen har hittills varit begränsat, vilket påverkat möjligheterna att få bidrag från forskningsråden. Idrottsforskningen har därigenom i särskilt hög grad varit beroende av det personliga intresset och engagemanget hos enskilda forskare.

Efter förslag i 1988 års budgetproposition har ett särskilt centrum för idrottsforskning inrättats i Stockholm. Syftet är att få till stånd en samordning av idrottsforskningen i Sverige och att anordna fristående kurser. Nya professurer har inrättats. Det innebär att det den 1 juli 1991 kommer att finnas sammanlagt nio professorstjänster i olika idrottsrelaterade discipliner i landet. Genom riksdagens beslut att en särskild idrottshögskola skall inrättas i Stockholm år 1992 väntas förutsättningarna öka för en ytterligare förstärkning av forsknings- och utvecklingsinsatserna på idrottens område.

Från såväl rent idrottslig synpunkt som folkhälsosynpunkt är det angeläget att stärka forsknings- och utvecklingsarbetet inom denna sektor. Som ett komplement till de medel för idrottsforskning som kan sökas hos respektive forskningsråd föreslår regeringen att statens bidrag till Idrottens forskningsråd ökas med ytterligare 1 milj. kr. 1990/91.

6.2 Förbättrade arbetsförhållanden

Arbetsmarknaden förändras successivt. I dag sysselsätter industrisektorn endast drygt 20% av arbetskraften. Samtidigt har tjänstesektorn ökat i betydelse och sysselsätter en allt större andel av befolkningen.

Dessa förändringar på arbetsmarknaden har inte inneburit att antalet arbetsskador minskat men väl bytt karaktär. Framförallt är det belastningsskadorna som ökat bl. a. som en följd av att många arbeten är monotona och utförs i låsta arbetsställningar. Belastningsskador uppstår såväl inom industrin som i tjänste- och vårdsektorn, inte minst bland kvinnor.

Varannan arbetssjukdom och vart fjärde arbetsolycksfall är relaterade till belastningsproblem.

Prop. 1989/90: 90

Många arbeten riskerar också att bli psykiskt påfrestande antingen på grund av att de tar en alltför liten del av människans resurser i anspråk eller ställer krav som är dåligt anpassade till människors förmåga.

Sjuktalet, som anger antalet för ett år ersatta dagar per sjukpenningförsäkrad, har enligt riksförsäkringsverkets statistik stigit från 18,4 år 1984 till 25,3 år 1988. Likaså har antalet anmälda arbetsskador ökat drastiskt under 1980-talet. Även antalet förtidspensionärer har ökat oavbrutet och var år 1988 nästan dubbelt så stort som år 1970.

Vissa tecken finns på att sjukfrånvaron varierar med konjunkturerna. En förklaring till detta kan vara att människor inte vågar riskera sitt arbete i lågkonjunkturer genom att vara frånvarande. En annan är att människor med sämre fysiska och psykiska förutsättningar mobiliseras i en högkonjunktur. En tredje förklaring är att arbetstempot i högkonjunkturer är så högt att det sliter hårt på människor.

Kvinnors arbetskraftsdeltagande och antal arbetade timmar har oavbrutet stigit sedan tidigt 1970-tal och deras deltagande i arbetslivet är nu nästan i nivå med männens. Kvinnorna utgjorde 48 % av arbetskraften år 1989. De är dock kraftigt överrepresenterade i förhållande till sin andel i arbetskraften vad gäller arbetsskador, förtidspensioneringar och sjukfrånvaro.

Enligt statistiken ökar ohälsan i stället för att minska. Regeringen anser detta djupt otillfredsställande i en tid av avancerad teknik, stor medvetenhet om arbetsmiljöns risker och stora resurser avsatta för att skydda arbetstagarnas liv och hälsa.

Förutom de humanitära och sociala konsekvenser som sjukdom och frånvaro från arbetsmarknaden har, medför den på detta sätt manifesterade ohälsan stora påfrestningar på samhällsekonomin.

6.2.1 Arbetslivsforskningen

Arbetslivsforskningen kan visa nya vägar och finna nya infallsvinklar. Vad kännetecknar det goda arbetet? Varför tillämpas inte den kunskap som finns om arbetsskadornas uppkomst? Varför förändras inte arbetsorganisationen så att människor själva kan påverka sitt arbete i större utsträckning?

Det har forskats om sjukfrånvaron men många frågor är fortfarande obesvarade. Vi behöver kunskap om sjukfrånvarons variationer över tiden, mellan regioner, mellan könen, mellan yrken och arbetsplatser. Dessutom bör sambanden mellan korttidsfrånvaro och långtidsfrånvaro belysas.

Inom arbetslivsforskningen finns flera finansieringsorgan. Arbetsmiljöfonden är det ojämförligt största. Av fondens medel användes under budgetåret 1988/89 drygt 230 milj. kr. till forskning. Arbetsmiljöfonden bekostar bl. a. en stor del av verksamheten vid arbetsmiljöinstitutet.

Den forskning som produceras vid arbetsmiljöinstitutet är av god kvalitet. För närvarande handleds ca 60 doktorander helt eller delvis vid

institutet. I övrigt är resurser och tillgång på intresserade forskare och goda forskningsprojekt inte i balans med varandra. Arbetsmiljöfonden finansierar därför ett arbetsvetenskapligt kollegium i Göteborg för att vitalisera forskningen och stimulera forskarrekryteringen. Det arbetsvetenskapliga kollegiet ger också möjlighet till ökade kontakter mellan forskningen och arbetsmarknadens parter.

Regionala nätverk håller på att byggas upp för samarbete mellan fackliga företrädare och forskare med hjälp av de medel som arbetsmiljöfonden delar ut till löntagarorganisationerna och de medel för regional facklig forskning som regeringen ställt till löntagarnas förfogande. Avsikten är att utnyttja den praktiska erfarenhet som finns hos de fackliga företrädarna och bygga samman den med den kunskap som finns inom universitet och högskolor. Genom forskningscirklar, där fackliga medlemmar och forskare möts, stimuleras forskning utifrån verkliga problem ur vardagen. Det är också ett sätt för forskarna att föra ut sina resultat och vidga förståelsen för forskning och utveckling. Regeringen anser att det är betydelsefullt att ge fortsatt stöd till denna verksamhet under den kommande treårsperioden. Verksamheten skall utvärderas i slutet av perioden.

I november 1989 beslöt regeringen att tillsätta en särskild utredare av arbetslivsforskningens organisation. Utredaren skall föreslå hur arbetslivsforskningen skall bedrivas och organiseras. Särskild uppmärksamhet skall ägnas arbetslivscentrum. Utredaren skall lämna alternativa organisationsförslag med inriktning på effektivitet och hög forskningskvalitet.

I avvaktan på utredningen föreslås arbetsmiljöinstitutet få resursförstärkningar under budgetåret 1990/91. Institutet bör under detta budgetår prioritera tre nya forskningsområden, nämligen sjukvårdens arbetsmiljö, arbetsmiljön för ungdomar och arbetsmiljön för äldre.

6.2.2 Arbetsmarknadspolitisk forskning

Arbetsmarknadspolitiken är ett av de viktigaste medlen för att nå målet arbete åt alla. Sveriges förmåga att kombinera en låg och sjunkande arbetslöshet med en hög och stigande sysselsättning har gett Sverige en internationell särställning. Den forskning som bedrivs inom relevanta ämnesområden — främst vid de samhällsvetenskapliga fakulteterna — är inte tillräcklig för den viktiga roll arbetsmarknadspolitiken har i Sverige.

Regeringen anser att ökade resurser bör satsas på forskning som rör arbetsmarknadspolitikens roll, inriktning och effekter. Kunskaper som kan uppnås genom grundläggande forskning är viktiga för att arbetsmarknadspolitiken skall kunna behålla och utveckla sin ställning som ett effektivt medel i takt med de stora förändringar som sker på arbetsmarknaden.

För att stimulera forskning av betydelse för arbetsmarknadspolitiken föreslås humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet tilldelas 2 milj. kr. budgetåret 1990/91. Anslaget föreslås därefter utökas med 3,5 milj. kr. budgetåret 1991/92 och med 1 milj. kr. budgetåret 1992/93. Mot bakgrund av den förstärkning som sker av den arbetsmarknadspolitiska forskningen inom ramen för humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådets verksamhet kommer delegationen för arbetsmarknadspolitisk

6.3 Forskning om brott och brottsförebyggande åtgärder

Brottslighet är ett samhällsproblem som växer i hela västvärlden trots utbyggnaden av välfärdssamhället. Rädslan för brott gör att många människor känner sig osäkra.

I Sverige registreras över en miljon brott varje år och hundratusentals människor drabbas. Brottsligheten varierar stort mellan olika regioner, mellan olika städer och mellan olika stadsdelar. Risken att råka utför brott beror också på socialgrupp och livsstil.

De åtgärder som vidtas mot brottslighet bör bygga på kunskap. Den kriminologiska forskningen bör enligt regeringens mening förstärkas för att förse såväl regering, riksdag och myndigheter som den enskilde med denna kunskap.

Ökad kunskap kommer att krävas såväl om gärningsmännen och deras kriminella karriärer som om utsattheten och rädslan för brott. Ett annat angeläget forskningsområde är invandrare och brottslighet. Vi vet i dag att andelen utländska medborgare som registreras för brott i Sverige är oproportionerligt stor. Utländska medborgare är också oftare utsatta för brott än svenskar. Några närmare studier om brottslighet bland första och andra generationens invandrare finns däremot inte. Uppenbart är dock att brottsligheten bland vissa invandrargrupper är förhållandevis hög. Mot denna bakgrund är det viktigt med en intensifierad forskning om omfattningen av brottslighet bland olika invandrargrupper och om vilka faktorer i det svenska samhället som negativt påverkar dessa gruppers anpassningsmöjligheter samt hur man kan komma till rätta med dessa problem. Det är också av vikt att olika typer av brottsförebyggande åtgärder utvärderas.

Andra angelägna forskningsuppgifter är att närmare kartlägga de samband som finns mellan brottslighet och olika fysiska och sociala miljöer. Det är vidare betydelsefullt att denna forskning också sätts in i relevanta komparativa och historiska perspektiv.

Brottsförebyggande rådet har en central ställning när det gäller forskning kring brott och brottslighet i Sverige. Regeringen föreslår att rådets anslag förstärks med 1,8 milj. kr. 1990/91 för att möjliggöra ökad forskning, också inom högskolan, och information.

6.4 Ett öppet samhälle för alla

Sverige har under 1980-talet blivit ett alltmer mångkulturellt samhälle bl.a. till följd av de många flyktingar och andra invandrare som har kommit till vårt land. Genom invandringen har vi kommit i kontakt med för oss främmande kulturer, religioner och sedvänjor. Detta har varit positivt och berikande för vårt samhälle.

I och med att flyktingmottagandet år 1985 överfördes till kommunerna vidgades frågan om flyktingarna och deras integrering i det svenska samhället till att beröra så gott som alla i vårt land. Möten mellan olika

kulturer sker inte alltid friktionsfritt. Man tvingas att ompröva värderingar och attityder. Främlingsfientlighet kan bara mötas med kunskap.

För invandrarna kan också anpassningen till den svenska kulturen vara svår. Invandrarna kan ha stora svårigheter att etablera sig på arbetsmarknaden och nå delaktighet i samhällslivet. De tendenser till utanförskap som finns måste mötas med lämpliga åtgärder.

Det fortsatta arbetet med att reformera invandrapolitiken behöver ett fortsatt och utökat stöd från forskningen. Invandrarforskningen berör inte bara flyktingar och andra invandrare. Den berör även attityder, värderingar och reaktioner hos samhället i övrigt, liksom relationer mellan invandrade grupper inbördes samt mellan dessa och den infödda majoriteten.

De resurser som hittills ställts till förfogande via delegationen för invandrarforskning (DEIFO) har varit begränsade. Regeringen föreslår att ansvaret för att planera, samordna och kanalisera medel till invandrarforskning förs från delegationen för invandrarforskning, som därmed kan läggas ned, till det socialvetenskapliga forskningsrådet. Förutom medel som förs över från arbetsmarknadsdepartementet avseende DEIFO föreslås resursförstärkningar om 1 milj. kr. 1990/91, 1 milj. kr. 1991/92 och 1 milj. kr. 1992/93, dvs. en bashöjning med 3 milj. kr.

Kraven på en miljöanpassad och hållbar utveckling innebär en utmaning för naturvetenskaplig, teknisk och samhällsvetenskaplig forskning. Miljöproblemen kan på lång sikt endast lösas genom förebyggande åtgärder. Aktiv miljöpolitik har avgörande betydelse för välfärd, ekonomi och sysselsättning. Miljöpolitiken måste grundas på bred överblick och tillämpas över sektorsgränserna. I alla dessa avseenden spelar forskning och utveckling en betydande roll. Kunskaper inom en mångfald av forskningsområden måste mobiliseras.

Miljöproblemen berör vidare allt större geografiska områden. Detta ställer ökade krav på samhällets förmåga att identifiera problem, att finna goda lösningar och att genomföra dessa. En aktiv och kvalificerad forskning och god kontakt mellan forskningen och samhället i övrigt är av stor betydelse.

Alltfler människor hävdar att långtgående förändringar av samhället måste ske för att samhällsutvecklingen på lång sikt skall bli bärkraftig. Det finns också en påtaglig oro för hur de förändringar som behövs kan komma att påverka den välfärd som har byggts upp under generationer, hur tillräcklig energi skall finnas att tillgå, hur industrin skall kunna utvecklas vidare, hur tillgången på arbete kommer att påverkas, kort sagt hur vi skall kunna behålla vår nuvarande levnadsstandard.

Regeringens ökade satsningar på miljöforskning är ett led i en strävan att skapa underlag för en fortsatt bärkraftig utveckling i vårt land. Det finns en mängd problem där just de vetenskapliga framstegen kan bidra till en miljöanpassad samhällsutveckling. Det är en förhoppning att särskilt de yngre generationerna av forskare, inom alla discipliner och verksamhetsfält, skall känna detta som något av ett samhällsuppdrag och som en personlig utmaning. Regeringens förslag till ökade resurser för forskning och utveckling innebär ett stöd för såväl grundläggande som tillämpade miljö-, resurs- och energirelaterade forsknings- och utvecklingsinsatser.

Regeringens prioriteringar blir tydligast om man ser miljöproblemen, i tur och ordning, från ett lokalt, regionalt och globalt perspektiv.

Den *lokala yttre miljön* har förbättrats avsevärt i Sverige under de senaste årtiondena genom att kraven att minska utsläppen genom skorstenar och avlopp successivt har skärpts. Svensk forskning har på ett betydelsefullt sätt bidragit till denna utveckling, såväl genom grundforskning med stöd från fakultetsanslag och forskningsråd som genom mer tillämpad forskning med stöd från ett flertal sektorsforskningsorgan, i första hand naturvårdsverkets forskningsnämnd.

De *regionala miljöproblemen*, såsom förorening av marken och skador på omgivande hav, har länge krävt stora forskningsinsatser. Våra kunskaper om de regionala problemen har vidgats mycket under 1970- och 1980-talen, men ytterligare forskning är nödvändig framför allt för att lösa miljöproblem kring trafik och avfall.

Avfallsproblemet växer, inte minst på grund av att nya material och syntetiska, ofta giftiga ämnen, ingår i produkterna. Industrins produkter måste förändras så att påverkan på miljön minskar och en återanvändning

av restprodukter måste främjas. Avfall som ändå uppstår, t. ex. miljöfarligt avfall, måste slutförvaras på ett säkert sätt. Avsevärt större satsningar på forskning och utveckling är därför angelägna.

Under 1980-talet har de *globala miljöproblemen* kommit i centrum. Ozonskiktets uttunning och de nu ökande farhågorna för en framtida klimatförändring kräver internationell samverkan. Nya ännu icke befara- de globala förändringar av miljön kan inte heller uteslutas. Vi behöver därför bättre kunskaper om vilka konsekvenserna kan bli för människan och miljön och söka lösningar för att på bästa sätt mildra och helst hejda sådana förändringar. Forskningen kring de globala miljöproblemen ökar nu snabbt i världen. Regeringen anser att Sverige bör delta i detta arbete för att ge egna bidrag och få tillgång till ny kunskap och för att öka den svenska beredskapen.

Mot bakgrund av denna utveckling föreslår regeringen

- att miljöfrågorna bör inta en central roll i all forskning och att miljökonsekvenserna skall analyseras och redovisas
- att stödet till den grundläggande miljöforskningen, såväl den naturvetenskapliga som den samhällsvetenskapliga, förstärks
- att miljöforskningen inriktas mot att underlätta en omställning till ett miljövänligt jord- och skogsbruk och ett avfallssnålt samhälle samt mot att finna miljövänliga transport- och energilösningar.

7.1 Miljöforskningens omfattning och organisation

Miljöforskning är inget entydigt begrepp. Ändå är det av intresse att försöka ge en bild av miljöforskningens totala omfattning. Enligt en sammanställning som initierats av statens naturvårdsverk uppgick de sammanlagda riktade statliga satsningarna på miljöforskning i Sverige budgetåret 1987/88 till ca 400 milj. kr. Till detta kommer forskning finansierad genom fakulteternas egna medel samt FoU som finansieras av näringslivet.

Det finns klara olikheter mellan olika universitet och högskolor i tilldelningen av medel för miljöforskning från forskningsråd och sektorsorgan. Sveriges lantbruksuniversitet erhåller 23 % av de totala medlen, universitetet i Lund 22 % och universitetet i Stockholm 12 %.

Det är påfallande hur problembeskrivning och analys av miljöförändringar och framtida risker dominerar forskningsinsatserna. Huvuddelen av den miljöforskning som bedrivs med fakultetsmedel, främst vid matematisk-naturvetenskapliga fakulteter, har denna inriktning. Detsamma gäller forskning motsvarande ca 80 milj. kr. av de ca 140 milj. kr. som sektorsorganen avsätter för miljö-FoU. Ca 60 milj. kr. avser stöd inom områden som gäller energi, avfall, industriproduktion, byggnadsverksamhet med vatten och avloppsteknik och samfärdsel.

Mot bakgrund av dessa förhållanden anser regeringen att det är viktigt att stärka den forskning som krävs för att utveckla miljövänlig teknik och för att kunna initiera väl underbyggda åtgärdsprogram.

Konsekvenser för miljön av samhällets aktiviteter måste beaktas inom alla samhällssektorer och vara ett ansvar för alla de organ som stöder forskning inom sektorer som energi, transport, industri, jord- och skogs-

bruk osv. Forskning av betydelse för utveckling av åtgärder med tänkbara miljökonsekvenser finansieras genom respektive sektorsforskningsmyndighet såsom byggforskningsrådet, statens energiverk, styrelsen för teknisk utveckling, transportforskningsberedningen och skogs- och jordbrukets forskningsråd. Ett viktigt inslag i miljöforskningen är vidare det internationella forskningssamarbetet. Ett exempel är Sveriges deltagande i EG:s miljöprogram STEP (Science and Technology for Environmental Protection), till vilket medel anvisades år 1989 (prop. 1988/89: 150 bil. 13).

Det är enligt regeringen viktigt att miljöproblemens komplexa karaktär återspeglas i forskningens organisation. I debatten om ett ökat stöd för miljöforskningen har tanken förts fram om att inrätta ett särskilt forskningsråd för miljöområdet. Regeringen bedömer det inte vara vetenskapligt ändamålsenligt eller praktiskt genomförbart att sammanföra detta vida spektrum av forskningsaktiviteter under ett enda forskningsråds ansvar. Endast genom att ge ansvar till berörda myndigheter, dvs. forskningsråd och sektorsmyndigheter, är det möjligt att säkerställa målen att miljöforskningen också blir en viktig del av såväl grundforskningen som den tillämpade forskningen i allmänhet. Miljöns betydelse måste också i ökande grad uppmärksammas inom samhällsforskningen. Givetvis krävs samverkan mellan olika råd och myndigheter, men denna bör utformas med utgångspunkt i specifika problem och projekt.

Regeringen anser sålunda att nuvarande organisation för miljöforskningen bör behållas. Den bör dock kompletteras på vissa punkter. Alla myndigheter som har ett ansvar för forskning och utveckling skall vidare beakta och prioritera miljöfrågorna i sina forskningsprogram.

7.2 Forsknings- och utvecklingsbehov inom miljöområdet

Statens naturvårdsverk har tillsammans med sju andra sektorsforskningsorgan utarbetat rapporten *Forskning och utveckling för en bättre miljö*. Denna är ett försök till en samlad redovisning av FoU-behovet inom miljöområdet. Förutom detta planeringsarbete har några organ, exempelvis transportforskningsberedningen och styrelsen för teknisk utveckling, gjort speciella genomgångar av behoven inom detta område. För energiområdet har en särskild utredning presenterats (EFU 90). Miljöfrågorna intar också där en central roll.

Miljöforskningen under de senaste två–tre decennierna har givit oss en god inblick i hur komplex miljön är. Ökade insatser krävs dock för att denna kunskap ytterligare skall fördjupas och för att samspelen skall förstås på olika nivåer, från den lokala till den globala nivån. För att åstadkomma en miljöanpassad och bärkraftig utveckling av samhället krävs omfattande strukturförändringar. För detta krävs bl. a. forskning för att försöka definiera de ramar för samhällets utveckling som hänsyn till miljön kommer att kräva.

Naturvårdsverket har genom sin forskningsnämnd ett centralt ansvar för den målinriktade miljöforskningen. Den helt övervägande delen av denna utförs vid universitet och högskolor. Verksamheten omfattar stöd inom åtta prioriterade områden, nämligen toxikologi och hälsoeffekter,

landmiljö, luftvård, buller, grundvatten och mark, sjöar och vattendrag, marin miljö samt samhällsvetenskaplig forskning. Strategin för naturvårdsverkets forskningsnämnd har varit att kombinera breda och sökande aktiviteter för att fånga upp eller förutse nya problem med riktade satsningar för att finna lösningar på redan identifierade problem.

Naturvårdsverket har en viktig uppgift som kunskapsförmedlare mellan forskare och praktiker. Som central myndighet på miljöområdet skall verket svara för att kunskap inom skilda områden samlas in, bedöms, bearbetas och görs tillgänglig som underlag för politiska och administrativa beslut.

Regeringen anser att statens naturvårdsverk även i fortsättningen bör ha det övergripande samordningsansvaret för miljöforskningen och att den tillämpade miljöforskningen, som stöds av forskningsnämnden vid naturvårdsverket, bör förstärkas med 9 milj. kr. 1990/91, 12 milj. kr. 1991/92 och ytterligare 15 milj. kr. 1992/93, d. v. s. under treårsperioden 1990/91 – 1992/93 en sammanlagd höjning med 36 milj. kr..

Teknisk FoU har bidragit med nya metoder och teknisk utrustning för att minska miljöförstöringen orsakad av olika produktionsprocesser. Vi vill påminna om att målet – enligt direktiven för utredningen om ny miljölagstiftning – är att utsläppen skall ned till nivåer under dem som kan anses skadliga för miljön. Nya produkter och produktionsmetoder introduceras dock fortlöpande utan att de långsiktiga konsekvenserna för miljön överhuvudtaget analyseras. För närvarande satsas relativt begränsade medel på forskning och utveckling för att finna former för ett avfalls- snålt samhälle. Regeringen anser att kraftfulla förstärkningar på detta område är nödvändiga.

Regeringen anser vidare att det borde vara en självklarhet i allt utvecklingsarbete att göra miljökonsekvensanalyser och i anslutning här till ha god framförhållning i nödvändig kompetensuppbyggnad. Detta synsätt bör vara vägledande vid tilldelning av projektanslag inom STU:s, transportforskningsberedningens, energiverkets och byggforskningsrådets ansvarsområden.

7.3 Förslag inom sex viktiga områden

7.3.1 Grundläggande miljöforskning

Det finns ett omfattande behov inom miljöområdet av såväl naturvetenskaplig som samhällsvetenskaplig grundforskning. En sådan forskning kan upptäcka nya miljöproblem och ställa nya frågor om hur samhället kan ställas om mot en mer bärkraftig utveckling. Den miljörelaterade naturvetenskapliga grundforskningen utgör också basen för att definiera nivåer för samhälleliga krav och normer och för att utveckla ny mät- och kontrollteknik.

Naturvetenskapliga forskningsrådet har sedan länge finansierat miljörelaterad forskning, exempelvis forskning om skog och miljö, toxikologisk grundforskning, marin miljöforskning och ett stort antal ekologiska och hydrologiska projekt. I regeringens förslag ingår resursförstärkningar för

naturvetenskapliga forskningsrådet, som under treårsperioden för detta ändamål förslås få en sammanlagd höjning av 4 milj. kr.

Övergripande analyser av samspelet mellan människan, samhället och den tekniska utvecklingen med hänsynstagande till naturen och dess begränsningar är allttjämt otillräckliga. De är i synnerhet viktiga i strävan att lösa de regionala och globala miljöproblemen. Av betydelse i sammanhanget är också att finna vägar till en trygg energiförsörjning utan att miljön äventyras.

Mot bakgrund av forskningsrådsnämndens tidigare engagemang i frågor om naturresurser, systemanalys och tvärvetenskaplig forskning anser regeringen det väl motiverat att nämnden ges ett ansvar för sådan övergripande forskning. Ökade medel bör ställas till forskningsrådsnämndens förfo- gande för detta motsvarande t. o. m. budgetåret 1992/93 en sammanlagd bashöjning med 9 milj. kr..

Anslagsframställningarna från universitet och högskolor visar genomgå- ende en strävan att stärka samverkan över ämnesgränserna för att utveckla en bättre miljövetenskaplig forskning. Centrum för miljövetenskaplig forskning är en samarbetsorganisation mellan universitetet i Umeå, Sveriges lantbruksuniversitet och försvarets forskningsanstalt. Regeringen förel- slår en förstärkning av centrets resurser med 1 milj. kr. budgetåret 1991/92.

Regeringen föreslår också vissa ökade resurser för miljöforskning vid universitetet i Göteborg och Chalmers tekniska högskola. Ett nytt ekologi- hus föreslås byggas i Lund.

Polarforskningen blev genom 1987 års forskningsproposition ett priori- terat område. Under den gångna perioden har en rad framgångsrika forsk- ningsinsatser genomförts, särskilt i Antarktis med prioritering av den miljöinriktade forskningen. Genom att Sverige numera också är medlem av Antarktisfördraget ökar möjligheterna att agera för ett bättre skydd för dessa sårbara områden. Under de närmaste åren är det aktuellt att bygga upp en mer samlad forskning även inom det arktiska området. Regeringen föreslår en höjning av anslaget för polarforskning med 4 milj. kr. fr. o. m. budgetåret 1990/91.

Naturhistoriska riksmuseet har uppgifter som är av värde även för miljöforskningen. Museets samlingar bildar ett av världens största natur- historiska arkiv som är en viktig tillgång och som utgör en systematisk grund för bl. a. biologisk forskning och vetenskaplig naturvård. Den roll riksmuseet spelar för miljöforskningen motiverar att dess forskningsverk- samhet förstärks. Museets resurser bör ökas med 1 milj. kr. budgetåret 1990/91, 2 milj. kr. år 1991/92 och ytterligare 1 milj. kr. år 1992/93, d v s. en sammanlagd höjning med 4 milj. kr. Förstärkningen avser såväl vården av samlingarna som insatserna inom miljöforskningen.

Regeringen vill också betona de botaniska trädgårdarnas betydelse för forskning och utbildning på miljöområdet. Medel bör ställas till förfogan- de för förstärkning av trädgårdarnas verksamhet inom miljöområdet, bl. a. för forskningsinformation.

Miljöförändringar, särskilt utsläpp i luft och vatten, kan påverka männi- skors hälsa. Detta innebär ett ökat behov av miljömedicinsk forskning. Det är önskvärt att naturvårdsverkets forskningsnämnd, medicinska

forskningsrådet och Karolinska institutet, till vilket institutet för miljömedicin är knutet, gör en bedömning av nuvarande forskning på området och uppnådda forskningsresultat. Myndigheterna bör vidare belysa och precisera det fortsatta forskningsbehovet.

Regeringen anser vidare att naturvårdsverket även i fortsättningen bör avsätta medel för den långsiktiga och grundläggande kompetensuppbyggnaden vid universiteten genom extra forskartjänster.

7.3.2 Hushållning med naturresurser

Hushållning med luft, vatten och mark kräver tillgång till en gedigen kunskapsbas. Arbetet med olika aktionsplaner på miljöområdet har visat på forskningens betydelse.

Regeringen anser att det behövs ytterligare studier av långväga transporter av luftföroreningar såsom svaveldioxid, kvävedioxider och ozon. Klimatfrågans ökande aktualitet kräver ökad forskning om de s. k. växthusgaserna (koldioxid, CFC, metan, m. m.) och framför allt om effekterna av eventuella förändringar i klimatet. Eftersom klimatfrågan är global, är det särskilt viktigt med internationell samordning av forskningsarbetet. Detta bör vara en prioriterad verksamhet för naturvårdsverkets forskningsnämnd. Regeringen avser att uppdra åt naturvetenskapliga forskningsrådet att i samråd med naturvårdsverket analysera förutsättningarna för ett fullständigt svenskt deltagande i EG:s klimatprogram EPOCH.

Inom forskningen om vattenföroreningar ökar medvetenheten om betydelsen av samspelet mellan atmosfärskemi och markanvändning. Försurningen av yt- och grundvatten leder exempelvis till en ökad utlösning av metaller, vilka påverkar dricksvattenkvaliteten och därigenom människors hälsa. Naturvårdsverkets forskningsnämnd har ansvar att utveckla forskningsprogram för dessa områden.

Miljömedicinsk forskning bör utvärderas för att kunna ge underlag för en precisering av det fortsatta forskningsbehovet. Behovet av samverkan mellan naturvårdsverkets forskningsnämnd och medicinska forskningsrådet bör därvid också belysas.

Kraftigt ökade insatser för den marina forskningen har beslutats efter förslag i föregående års budgetproposition och i propositionen (prop. 1988/89:10) om särskilda åtgärder med anledning av algblooming och säldöd. Tre marina centra för grundläggande forskning och miljöövervakning, knutna till universiteten i Stockholm, Göteborg och Umeå, har därigenom inrättats. Regeringen föreslår betydande insatser för den marina naturvetenskapliga forskningen och ökat stöd till studier av storskaliga processer i de öppna havsområdena i Västerhavet och Östersjön. Förslagen innebär höjningar med 6 milj. kr. år 1990/91, ytterligare 6 milj. kr. år 1991/92 och 4 milj. kr. år 1992/93 samt medel för nya byggnader vid Askö och Kristineberg.

Frågan om samordning av den marina forskningens fartygsbehov har varit föremål för en rad utredningar under senare år. Den nu inleda förstärkningen av den marina forskningen har ytterligare accentuerat behovet av att samordna och förstärka fartygsutnyttjandet. Kustbevakningen

förfogar över ett stort antal fartyg av skilda storlekar med goda förutsättningar att medverka i provtagning till havs. Samtliga marina centra har i sina anslagsframställningar redovisat sina kontakter med kustbevakningen och understrukit värdet av ett samarbete. Kustbevakningen har å sin sida redovisat sitt intresse av ett samarbete. Formerna för och omfattningen av ett sådant samarbete bör emellertid klarläggas mer i detalj innan ett slutligt beslut fattas. Regeringen avser att ge UHÄ i uppdrag att i samråd med berörda parter utarbeta ett förslag om hur behovet av fartyg för de marina centra bäst skall tillgodoses.

7.3.3 Ett miljövänligt jord- och skogsbruk

Att bevara mark för framtida jord- och skogsbruk är utomordentligt angeläget. Den markförstöring som pågår bl. a. i form av förurning, erosion och ökenutbredning måste stoppas. Regeringen anser det ytterst viktigt att ökade resurser kan disponeras för att stärka forskningen inom detta område genom studier av såväl Sveriges som utvecklingsländernas problem.

En utveckling av jord- och skogsbruket mot en mer miljövänlig inriktning kräver såväl teknikutveckling som studier och analyser av strukturella förändringar och deras långsiktiga konsekvenser för miljön. Det finns ett stort behov av bedömningar av jord- och skogsbrukets miljökonsekvenser och därför måste skogs- och jordbruksforskningen i större utsträckning än hittills få en sådan inriktning.

7.3.4 Ett miljövänligt transportsystem

För att åstadkomma en utveckling mot ett miljövänligare transportsystem krävs förändrade transport- och resemönster och ny transportteknik. Här för behövs forskning som innefattar såväl teknikutveckling, t. ex. utveckling av "rena fordon", som samhällsvetenskaplig forskning om styrmedel och strukturfrågor. Det krävs system- och framtidsstudier för att öka kunskapen om de grundläggande samband som styr transportutvecklingen och valet av transportsystem. Bl. a. bör studeras trafikmiljön i storstäderna, samband mellan bebyggelse, markomvandling och transportsystem samt ekonomiska och administrativa styrmedel. Vidare krävs utveckling av miljövänlig och energieffektiv kollektivtrafik.

Transportforskningsberedningen bör i samverkan med styrelsen för teknisk utveckling och byggforskningsrådet ha ansvaret för intensifierade forskningsinsatser med detta syfte och ytterligare medel bör tillföras transportforskningsberedningen, liksom statens väg- och trafikinstitut. De sammanlagda höjningarna föreslås utgöra 1 milj. kr. budgetåret 1990/91, 3 milj. kr. år 1991/92 och ytterligare 2 milj. kr. år 1992/93.

För kollektivtrafikforskningen behövs insatser inom både teknisk och samhällsvetenskaplig forskning. Förutsättningarna är goda för ett samarbete mellan olika discipliner vid universitetet i Lund. Regeringen föreslår att den tekniska fakulteten vid universitetet i Lund förstärks med 2 milj. kr. fr. o. m. budgetåret 1991/92 för att möjliggöra uppbyggnaden av en stabil forskningsmiljö inom kollektivtrafikområdet.

Sedan miljöskyddslagen tillkommit 1969 har stor uppmärksamhet ägnats koncessionspliktig verksamhet som industriell produktion, energiproduktion, avlopps- och reningsanläggningar etc. Lagstiftningen har visat sig vara ett verksamt medel för att driva på den tekniska utvecklingen av olika industriella processer mot successivt allt mindre utsläpp. Slutna och i allt väsentligt rena processer är ingen omöjlighet, utan kan tvärtom sägas vara målet i all industriell verksamhet. För närvarande görs en översyn av lagstiftningen inom miljöskyddsområdet.

I takt med att den industriella produktionens miljöstörningar minskar, ökar uppmärksamheten inför de miljöstörningar som användningen av olika produkter och varor för med sig, såväl i produktions- och konsumtionsleden som i efterföljande led. Avfallsproblemen växer snabbt, både i industriländer och i andra länder.

Det är svårt att finna acceptabla lokaliseringsalternativ för behandlingsanläggningar för avfall, vare sig det handlar om processtekniska anläggningar för kvalificerat omhändertagande av miljöfarligt avfall, om förbränningsanläggningar eller om upplag. Olika företags försök att köpa upplagsplatser för miljöfarligt avfall i fattiga länder är en extrem illustration till ett växande industriellt problem. En ökad forskning behövs för att åstadkomma en miljöanpassad produktutveckling, en återvinning av restprodukter och ett fullgott slutligt omhändertagande av det skadliga avfallet. Regeringen föreslår en förstärkning av forskningsanslagen för detta område och inrättande av ett programråd för avfallsrelaterad miljöforskning. Resurshöjningen utgör 9 milj. kr. budgetåret 1990/91, 19 milj. kr. år 1991/92 och 22 milj. kr. år 1992/93, d.v.s. vid periodens slut en sammanlagd bashöjning av 50 milj. kr.

Syftet med denna forskning är dels att identifiera de risker som en olämplig och ofullständig avfallshantering innebär för en god miljö, dels att precisera de krav som behöver ställas på produkter, hushåll och företag samt på metoder för avfallshantering. Detta innebär att det behövs såväl tekniskt forsknings- och utvecklingsarbete för att utveckla ny teknik som samhälls- och beteendevetenskaplig forskning för att förändra beteenden m. m.

Det är alltså viktigt att inte begränsa forskningen till att bli snävt teknikorienterad. I stället måste ett tvärvetenskapligt angreppssätt utvecklas. Detta är skälet för att under ett inledningsskede inrätta ett programråd med bred sammansättning och under industri- och miljödepartementens gemensamma ansvar.

7.3.6 Ett miljövänligt energisystem

Utvecklingen på energiområdet är av avgörande betydelse för att det skall bli möjligt att uppnå en bärkraftig och hållbar utveckling i ett såväl nationellt som globalt perspektiv. Den omställning av energisystemet som pågår har detta syfte. Riksdagen har beslutat att kärnkraften skall vara avvecklad senast år 2010 och att de två första kärnkraftsaggregaten skall tas

ur drift åren 1995 och 1996. De älvar som har undantagits från utbyggnad skall bevaras. Riksdagens miljöpolitiska beslut anger också ramar för energipolitiken. Det gäller bl. a. besluten att koldioxidutsläppen inte får öka utöver dagens nivå samt att betydande nedtrappningar skall ske av svavel- och kväveoxidutsläppen.

En målmedvetet bedriven energiforskning är en förutsättning för den pågående omställningen av energisystemet. Energiforskningsutredningens (EFU 90) förslag berör i första hand utvecklingen efter år 2000. EFU 90 föreslår fortsatt stöd till högskolan för utveckling av baskompetens inom strategiska områden. Syftet är att vidareutveckla kända tekniska områden för att uppnå kraven på ett kostnads- och energieffektivt energisystem som kan svara mot mycket högt ställda miljökrav. Vidare är det viktigt att bedriva teknikbevakning och forskning kring teknik som kan vara möjlig att utnyttja på längre sikt. För att kunna genomföra omställningen av energisystemet är det angeläget att de systemstudier som stöds inom ramen för energiforskningsprogrammet kan bidra till denna.

Det stöd som lämnas inom ramen för energiforskningsprogrammet bör ses samlat med det arbete kraftföretagen, kommunerna och andra aktörer bedriver för att utveckla och introducera ny energiteknik. Det är också viktigt att det stöd till utveckling och demonstration av ny energiteknik som handläggs av statens energiverk samordnas med forskningsprogrammet och övriga aktörers insatser. Inom ramen för programmet bör därför statens energiverk fylla en sådan samordningsroll. I förnyelsearbetet ingår vidare att myndigheterna tar på sig ett mer övergripande ansvar för att följa utveckling och introduktion av ny teknik. Regeringen återkommer i det följande till vilka åtgärder som behövs för att ytterligare effektivisera organisationen på energiforskningsområdet. Det vidgade ansvar för systemstudier vad gäller miljö- och resursfrågor som regeringen vill ge forskningsrådsnämnden bör även omfatta sambandet med samhällets energibehov.

Det är vidare angeläget att ytterligare fördjupa samarbetet med EG på energiforskningsområdet. Härigenom kan vi få ta del av forskningsresultat och ny teknik samtidigt som vi genom forskningen kan påverka utvecklingen i Europa. Samtidigt är det viktigt att Sverige står fast vid sina internationella åtaganden bilateralt och stannar kvar inom organisationer som exempelvis International Energy Agency (IEA).

Sveriges stora utlandsberoende gör att svensk samhällsekonomi i mycket hög grad påverkas av utvecklingen på världsmarknaden. För att kunna behålla och helst stärka Sveriges position inom OECD-området måste näringslivet utvecklas med hänsyn till den internationella, särskilt europeiska, marknaden.

Genom införandet av en gemensam marknad inom Europeiska gemenskaperna (EG), med avveckling av alla hinder för handel mellan medlemsländerna, väntas kostnaderna sjunka för företagen inom EG-marknaden. Detta främst till följd av en ökad konkurrens men också tack vare stor driftsfördelar och specialisering.

Även i andra delar av världen sker snabba förändringar. Flera s. k. NIC-länder (Newly Industrilized Countries) satsar nu på att utveckla ett högteknologiskt näringsliv. Den senaste tidens utveckling i Östeuropa kan medföra såväl nya konkurrenter som nya marknader där konsumtionsbehoven är omfattande.

Det just inledda decenniet, med förväntad ökad konkurrens på såväl export- som hemmamarknaden, kommer att ställa stora krav på det svenska samhället inklusive näringslivet. För att skapa goda betingelser för en fortsatt exportledd ekonomisk tillväxt kommer det att krävas en välutbildad och flexibel arbetskraft, tillgång till riskkapital och fortsatt stora satsningar på forskning och utveckling. Regeringen kommer att presentera ytterligare förslag i en särskild proposition om vissa näringspolitiska frågor.

I föreliggande proposition redovisar regeringen sin syn på forsknings- och utvecklingsinsatser för och inom industrisektorn. Regeringen föreslår bl. a. att de statliga insatserna i större utsträckning än tidigare skall koncentreras mot forskning av grundläggande karaktär genom att medel omfördelas till ett teknikvetenskapligt forskningsråd. Regeringen anser vidare att miljöhänsyn skall tas i all statligt finansierad teknisk forskning.

Regeringen föreslår särskilda insatser avseende

- materialteknik
- miljöteknik
- svenskt deltagande i rymdprojektet Columbus

8.1 Rollfördelningen mellan staten och näringslivet

De dominerande drivkrafterna i världen för ökande satsningar på forskning och utveckling är utan tvekan möjligheterna att utveckla nya produkter och att förbättra människors levnadsvillkor. Men steget från det att en ny upptäckt eller insikt har vunnits genom grundläggande forskning tills denna kunskap utnyttjats i samhället kan vara långt. Många försök har gjorts för att denna process skall gå snabbare och för att få behoven av nya kunskaper inom olika teknik- och samhällsområden att styra forskningen. I USA, där de militära beställningarna spelar en mycket stor roll, har ett omfattande anbudsförfarande utvecklats för att vidmakthålla konkurrens

och därmed kvalitet. Man har också byggt upp ett antal forskningsinstitut med inriktning mot såväl grund- som målinriktad forskning. I Japan, där inriktningen är nästan helt icke-militär, finns en nära samverkan mellan staten och näringslivet.

Rollfördelningen mellan staten och näringslivet i Förbundsrepubliken Tyskland, liksom i Sverige, är ett mellanting mellan dessa två alternativ. Universitet och tekniska högskolor spelar en central roll för den tekniska forskningen och utvecklingsarbetet som ett oberoende näringsliv kan replikera mot. I Förbundsrepubliken finns dessutom olika former för universitets- eller högskoleanknutna koncentrationer av närmast institutskaraktär. De långvariga satsningar som bl. a. styrelsen för teknisk utveckling (STU) har gjort i olika former har i vissa stycken en liknande karaktär. Detsamma kan sägas om delar av den s. k. kollektivforskningen.

I både Förbundsrepubliken Tyskland och Sverige har statliga insatser gjorts för nationella teknikutvecklande program. Det svenska informationsteknologi- (IT-) programmet är ett exempel på detta. För Förbundsrepubliken tillkommer naturligtvis också deltagande i EG:s forskningsprogram på ramprogramnivå. Som framgått av avsnitt 2 deltar även Sverige och svenska företag i vissa av EG:s forskningsprogram. Vad gäller EG:s nya ramprogram för åren 1990–1994 är målsättningen ett svenskt deltagande på ramprogramnivå.

För Sverige spelar vidare försvarssektorns FoU en betydande industriell roll. För svenskt vidkommande gäller också att teknisk FoU i relativt stor omfattning har riktats mot de samhällseliga konsekvenserna av den tekniska och ekonomiska utvecklingen. Detta gäller bl. a. byggforskningen.

Regeringen anser att den ansvarsfördelning mellan staten och näringslivet som har valts i Sverige är ändamålsenlig och om möjligt bör stärkas. Detta innebär att staten har ansvar för forskarutbildning och grundläggande forskning, medan näringslivet skall svara för den tillämpade forskningen och utvecklingsarbetet i nära kontakt med de kommersiella bedömningarna inom respektive område.

Också inom det tekniska området innebär därför förslagen i denna proposition en prioritering av den grundläggande forskningen. Helt klart är också att denna forskning även i fortsättningen i huvudsak skall förläggas till universitet och högskolor. I det föregående har redovisats förslag om ett teknikvetenskapligt forskningsråd. Detta skall tjäna som ett nationellt organ för fördelningen av forskningsmedel med denna inriktning.

8.2 Teknisk och naturvetenskaplig forskning och utveckling inom företagssektorn

Företagssektorns löpande kostnader för FoU-verksamhet uppgick enligt statistiska centralbyråns uppgifter år 1987 till 18,4 miljarder kronor. Dessutom investerades 2 miljarder kronor i byggnader, maskiner och annan utrustning för forskning och utveckling. Kostnaderna för upphandlad FoU, i form av uppdrag och kontant understöd, uppgick till 2,2 miljarder kronor. Alla länder inom OECD med mycket forskning och utveckling har mer än hälften av denna förlagd till företagssektorn. I Sverige utförs ca två

tredjedelar av all forskning och utveckling inom denna sektor, vilket är en stor andel sett ur ett OECD-perspektiv. Det är också inom företagssektorn som de stora ökningarna av FoU-verksamheten under 1980-talet har skett. Vissa uppgifter tyder på att tillväxten i företagens satsningar har bromsats upp och kanske till och med stagnerat under åttiotalets sista år, vilket regeringen finner oroande med hänsyn till den internationella utvecklingen.

FoU-verksamheten bedrivs till största delen av företag med mer än 1 000 anställda. Inom tillverkningsindustrin svarar exempelvis de 10 största företagen för närmare hälften av FoU-verksamheten.

Syftet med FoU-verksamheten inom företagssektorn är naturligtvis till största delen att främja den industriella. Drygt 80% av FoU-kostnaderna används för produktutveckling.

Stora skillnader föreligger mellan branscherna när det gäller rena forskningsinsatser. För läkemedelsindustrin används mer än hälften av forskningsmedlen till *grundforskning* och *tillämpad forskning*, medan stora branscher, som elektroindustri och transportmedelsindustri, i huvudsak satsar på utvecklingsarbete. Totalt för företagssektorn utgör forskningens andel 13% av den totala insatsen av årsverken för forskning och utveckling.

8.3 Forskning och utveckling ett krav för fortsatt tillväxt

Många anser att det, för att på sikt nå en acceptabel tillväxt i ekonomin, är nödvändigt att industrin lämnar enklare produktion till förmån för mer avancerad, som tillverkning av läkemedel och elektronikprodukter. Enligt dessa är det i denna typ av branscher som Sverige med sin avancerade teknik och välutbildade arbetskraft bäst kan göra sig gällande. För att nå en position på världsmarknaden i dessa branscher krävs dock stora insatser under lång tid i form av satsningar på forskning och utveckling för att få fram konkurrenskraftiga produkter.

Statens industriverk (SIND) har för 1990 års långtidsutredning undersökt trenderna inom svenskt näringsliv och belyst vilka effekter långsiktiga FoU-satsningar har haft när det gäller tillväxt, produktivitet, lönsamhet och exportutveckling. Det empiriska materialet är hämtat från finansstatistiken för företag åren 1978–1986 och undersökningen avser drygt 1 150 företag.

Skillnaderna i lönsamhet visade sig vara små mellan företag som satsar i stor resp. liten utsträckning på FoU-insatser och inga klara samband kunde fastställas mellan FoU-intensiteten och lönsamheten på den aggregerade nivån. Däremot fann SIND ett klart positivt samband mellan FoU-investeringar och volymtillväxt. Företag som saknade FoU-verksamhet har under perioden inte haft någon nämnvärd tillväxt i produktionsvolymen medan den FoU-intensivaste gruppen har haft en kraftig volymökning. Även om vissa branschavvikelse förekommer måste slutsatsen bli att en allt större del av produktionen i de medelstora och större företagen på sikt kommer att ske i företag som bedriver FoU-verksamhet och framför allt i de mest FoU-intensiva företagen.

Endast de mest FoU-intensiva företagen har enligt SIND:s studie lyckats bibehålla sin sysselsättningsnivå under perioden. Efter en nedgång de första åren har sysselsättningen ökat under senare delen av undersökningsperioden. Det finns en stark trend mot att en allt större andel av de industrissysselsatta i framtiden kommer att återfinnas i högteknologiska branscher.

Skillnaden i produktivitet var dessutom mycket stor mellan företag med hög respektive låg FoU-verksamhet. Under perioden har dessutom företag utan FoU-verksamhet tappat alltmer gentemot de övriga företagen samtidigt som resurser har förts över från lågproduktiva företag, de som saknar FoU, till mer högproduktiva, dvs. de FoU-intensiva. Slutligen studerade SIND också sambandet mellan FoU-intensitet och exportandel. Undersökningsmaterialet visar klart att exportandelen samvarierar positivt med stigande FoU-intensitet.

Som framgår av SIND:s studie är satsningar på FoU en förutsättning för att upprätthålla och stärka konkurrenskraften och därmed bidra till en positiv utveckling av den svenska ekonomin. Internationella studier pekar dessutom på att detta kommer att bli allt viktigare då framtidens konkurrenskraft förutses ligga i att ett företag behärskar flera teknologier eller kombinerade teknologier, som mekanik och elektronik eller optik och elektronik.

8.4 Prioriteringar inför framtiden

Det är av stor vikt att den höga andelen forskning och utveckling inom svenskt näringsliv kan upprätthållas och förstärkas under 1990-talet. Detta är av avgörande betydelse för att bevara svensk industris konkurrenskraft och därmed trygga en fortsatt exportledd tillväxt och en full sysselsättning.

Med hänsyn till att svensk industri har sin tonvikt på råvarubaserad basindustri och grundläggande verkstadsindustri samt till den pågående internationaliseringen och omstruktureringen inom många branscher kommer det att krävas att både inhemska och utländska företag etablerar ny tillverkning i Sverige. Under 1980-talet har svenska företag vuxit kraftigt i utlandet medan industrissysselsättningen i Sverige har minskat. År 1986 fanns det ca 100 000 färre industriarbetare än år 1978. Utlandsägda företags andel av industrin i Sverige växer, men i stort sett endast genom uppköp av redan existerande företag, och några utlandsägda nyetableringar av FoU och produktion har inte ägt rum inom den tillverkande industrin under denna period.

Det höga tempot i den tekniska förnyelsen har satt press på företagen, i första hand de stora och internationellt verksamma. Deras produkter är ofta system, innehållande många olika teknologier. För att klara förnyelsekraven krävs att forskare och annan personal med olika bakgrund och kompetens samarbetar. Många marknader fordrar dessutom specialanpassningar av produkterna, vilket kräver utvecklingsarbete, varför det finns en tendens att lokalisera detta nära de mest betydelsefulla marknaderna.

En del av behovet av teknisk förnyelse förs vidare till de stora företagens

underleverantörer. Till den hårdnande konkurrensen bidrar den omstrukturering som marknadsintegrationen i Västeuropa driver fram. Ur underleverantörernas synvinkel kan framtiden vara hotfull. Köparna blir färre och färre och kräver av sina leverantörer ett allt större tekniskt utvecklingsåtagande. Utvecklingen har gått från att underleverantören inte bara skall svara för utveckling och produktion av enskilda detaljer i en funktion utan för hela funktionen. Många mindre och medelstora företag besitter i dag inte denna kompetens. Skall en omfattande utslagning undvikas måste landets FoU-resurser mobiliseras och effektiva kanaler etableras för en efterfrågestyrd förmedling av teknik.

För att Sverige skall kunna behålla och attrahera företagets forsknings- och utvecklingsavdelningar — vilket också har stor betydelse för var produktionen kommer att utföras — krävs att vi kan erbjuda en minst lika god FoU-miljö som våra konkurrentländer. En hög kvalitet på den tekniska grundutbildningen och på den tekniskt inriktade forskningen måste förbli Sveriges viktigaste konkurrensmedel.

Avgörande för förnyelsen av industriell FoU är god tillgång på välutbildade forskare. Det råder i dag en utpräglad knapphet på forskarutbildade tekniker. Det är därför synnerligen angeläget att stärka forskarutbildningen vid de tekniska fakulteterna. Regeringen föreslår därför, som tidigare framhållits, att de tekniska fakulteterna skall prioriteras vid övergången från utbildningsbidrag till doktorandtjänster. Denna övergång föreslås vad gäller de tekniska fakulteterna slutföras redan under budgetåret 1990/91.

Kvalitetsfrågorna har fått en allt större betydelse inom industrin och kvaliteten kan vara en avgörande konkurrensfaktor. Kvalitetskravens uppfyllande, som traditionellt har baserats på kontroll och inspektion, överförs alltmer till en aktiv styrning av hela förloppet i ett företag för att direkt nå felfria produkter, processer, prestationer och tjänster. Behovet av forskning inom kvalitetsstyrningsområdet har uppmärksamats såväl i Sverige som internationellt.

8.4.1 Särskilda forskningsområden

Materialteknik identifieras alltmer som ett nyckelområde i den tekniska och industriella utvecklingen. Kunskap om framställning och bearbetning av olika material samt hur dessa på bästa sätt kan användas i kvalificerade produkter och konstruktioner har också fått en allt större betydelse för Sveriges industri och samhällsutveckling.

Inom byggsektorn är bättre och billigare byggnadsmaterial en av de viktigaste faktorerna för att påverka investerings- och driftskostnaderna. Energisektorn står inför viktiga omställningar i Sverige. Energi kan t.ex. sparas genom lättare konstruktioner i bilar, flygplan och rörliga maskindelar samt bättre isoleringsmaterial i byggnader. Av det totala förädlingsvärdet för Sveriges industri svarar verkstadsindustrin för ungefär hälften. En nära samverkan mellan materialframställning och verkstadsindustrins vidareförädling får allt större betydelse.

Ett för flera myndigheter gemensamt utredningsarbete har visat att det behövs en förstärkt materialvetenskaplig grundforskning som bas för en

fortsatt tillämpad forskning. Regeringen har funnit förslagen om forskning utförda av tvärvetenskapliga konsortier särskilt intressanta. Med konsortier avses i detta sammanhang dels ett antal specificerade ämnesområden för forskning, dels grupperingar inom högskolor som skall utföra forskningsarbetet. Medel för dessa konsortier föreslås allokteras via STU och det naturvetenskapliga forskningsrådet. För ökade satsningar på materialteknisk forskning föreslår regeringen sammanlagt 10 milj. kr. 1990/91, 20 milj. kr. 1991/92 och 20 milj. kr. 1992/93 dvs. en bashöjning med 50 milj. kr. vid slutet av treårsperioden.

Den svenska träåvarubaserade industrin, dvs. såväl massa- som pappersindustri är av betydande vikt för landets ekonomi. Regeringen finner det därför angeläget att nu genomföra en särskild studie av forskningsbehoven inom denna sektor i syfte att trygga denna industris framtid på lång sikt. I utredningen bör även ingå en noggrann kartläggning av det nuvarande FoU-systemets omfattning inom den träåvarubaserade sektorn. Det bör ankomma på regeringen att utfärda de närmare direktiven för utredningens genomförande. Utredningen bör vara slutförd senast den 1 september 1991 så att dess förslag kan behandlas i den påföljande budgetpropositionen.

En säker *energitillförsel* till rimliga priser är av stor betydelse för svensk industris konkurrenskraft. Regeringen föreslår i denna proposition fortsatt stora satsningar på energiforskning.

I många länder sker i dag betydande satsningar på *rymdverksamhet*. Detta speglar en tro på rymdteknikens långsiktiga och viktiga roll för kommunikationer, inventering av jordresurser, miljökontroll, forskning m.m.

Det är av vitalt intresse för Sverige att vidmakthålla och utveckla den svenska kompetensen på rymdområdet. Inom det europeiska rymdorganet (ESA) har beslut fattats om ett utvidgat basprogram vari ingår en ny uppsändningsraket Ariane 5, ett rymdflygplan Hermes och en rymdstationsmodul Columbus. Regeringen har tidigare fattat beslut om svenskt deltagande i Ariane 5 och Hermes. De förstärkta insatserna på rymdområdet, 40 milj. kr. för 1990/91, avser deltagande i Columbusprojektet. Utöver de industri- och Europapolitiska skäl som ligger bakom förslaget om ökade resurser för forskning och utveckling på rymdområdet vill regeringen betona rymdverksamhetens betydelse för kartläggning och övervakning av miljön i ett globalt perspektiv.

Regeringen anser, som framhållits tidigare, att det är mycket viktigt att resurserna för *miljöteknisk* forskning ökar. Målen för miljöteknisk forskning och utveckling är att förbättra kunskapen om hur miljöskador uppkommer och hur de kan begränsas till ett minimum i industriella processer och produkter.

Regeringen anser vidare att miljöhänsyn skall genomsyra all statligt finansierad teknisk forskning. Det är också angeläget att nytt tekniskt kunnande snabbt kommer till användning i produkter och tjänster i samhället i syfte att minska påfrestningarna på miljön.

För att stimulera och underlätta ett systematiskt arbete med kvalitets-

8.4.2 Spridning av forskningsresultat

Sverige kan, trots stora satsningar, bara bedriva kvalificerad forskning och utveckling inom ett begränsat antal områden. Den tekniska forskningen är internationell och många av de banbrytande upptäckterna sker långt från vårt land. Den svenska industrins tekniska utveckling är således till stor del beroende av att vi kan ta hem nytt kunnande från utlandet och omsätta detta i nya produkter och tekniker.

De stora internationella företagen har av naturliga skäl lättare att ta till sig denna kunskap, liksom företag i nära kontakt med högskolan, än många små och medelstora företag och kommuner utanför högskoleorterna. Detta gäller också inhämtande av forskningsresultat från det svenska FoU-systemet.

Regeringen anser det mycket betydelsefullt att forskningsresultat även sprids till den mindre och medelstora industrin och till företag som inte finns på högskoleorterna. Detsamma gäller de kommunala förvaltningarna runt om i landet. Regeringen föreslår därför att SIND och STU ges i uppdrag att stimulera framväxten av ett nätverk av teknikkonsulter som kan förmedla kontakter mellan företag i behov av ny teknik och högskolor, kollektiva forskningsinstitut och andra företag. Regeringen avser återkomma i denna fråga i den tidigare nämnda propositionen om vissa näringspolitiska frågor.

9 Forsknings- och utvecklingsarbete i tjänstesektorn

Tjänstesektorn spelar en allt viktigare roll för produktion och sysselsättning. Offentliga och privata tjänster svarar för ca 2/3 av bruttonationalprodukten. Ca 2/3 av de yrkesverksamma (2,7 milj.) arbetar inom tjänstesektorn och nästan hela den nuvarande sysselsättningsökningen sker där. Aktuella bedömningar av utvecklingen på längre sikt pekar på att tjänstesektorn kommer att fortsätta att öka i betydelse.

Till drivkrafterna bakom utvecklingen av tjänstesamhället hör omstruktureringen i arbetslivet mot en kunskapsintensiv produktion, en ökande informationshantering och datorisering, överföring av verksamheter från tillverkningsindustrin och förändrade konsumtionsmönster. Den kanske viktigaste enskilda förändringsfaktorn inom både näringsliv och offentlig sektor är datorisering.

Både offentliga och privata tjänster är en central del av välfärden i vårt samhälle som vi inte vill avstå från. I dag kan man säkert hävda att det för de flesta människor är väl så viktigt att ta i anspråk tjänster som att förbruka varor.

Trots tjänsteföretagens och den offentliga tjänsteverksamhetens växande betydelse i samhället är forskning med anknytning till denna sektor i början av sin utveckling. Den varuproducerande industrin kan stödja sig på breda kunskaper inom naturvetenskap och seklers tekniska utveckling och erfarenheter. Det finns också stora investeringar gjorda i forskning om det varuproducerande samhällets ekonomiska, politiska och sociala funktioner.

Tjänstesektorns forsknings- och utvecklingsarbete (FoU) måste baseras på en jämförelsevis ung, icke-kvantitativ beteende- och samhällsvetenskap. Ett grundläggande arbete behövs för att sektorn skall kunna frigöra sig från den varuproducerande sektorns och det tidigare industrisamhällets synsätt, begrepp och språk och utveckla en egen begreppsapparat, teoribildning och metodik. Det kräver forskningsinsatser som rör tjänstesektorn i dess helhet.

Sektorns väldiga bredd rymmer stora skillnader mellan verksamheten i den privata sektorn och i den offentliga, liksom inom var och en av dem. Det gör det nödvändigt att vid sidan om det gemensamma arbetet utveckla en forskning med olika inriktning inom den privata och offentliga sektorn.

Regeringen har mot denna bakgrund ansett det viktigt att lyfta fram tjänstesektorn som ett område där forsknings- och utvecklingsinsatserna måste ökas. Det är särskilt angeläget att kommuner, landsting och företag tar ansvar för en kraftig förstärkning av det forskningsanknutna utvecklingsarbetet inom sektorn.

Regeringen föreslår särskilda medel för

- ett programarbete 1990/91 angående behovet av forskning om den offentliga sektorn
- stöd till en ökad konsumentforskning

9.1.1 Den offentliga sektorn

Regeringen konstaterar att FoU för att utveckla den offentliga sektorn fortfarande är mycket begränsad, bortsett från försvaret och det medicinska området, trots att forskning om den offentliga sektorn har varit ett prioriterat område i forskningspropositionerna under hela 1980-talet. Det gäller särskilt FoU för att utveckla den kommunala sektorn. Insatserna är dessutom utspridda över olika discipliner, sektorsorgan och myndigheter. Resurserna är ojämnt fördelade.

Enligt en utredning av statskontoret — (FoU — en resurs för utveckling av offentliga tjänster? 1989:39) — används ca 3/4 av FoU-medlen som gäller den offentliga sektorn för att utveckla den *statliga* verksamheten. Sedan 1970-talet pågår ett omfattande utvecklingsarbete för den statliga förvaltningens decentralisering och förnyelse. Initiativ har också tagits till en ökad forskning genom delegationen för forskning om den offentliga sektorn. Resurserna för projektanslag har dock varit små.

Det statliga utvecklingsarbetet sker vidare inom myndigheter på samhällsområden där staten själv driver verksamheten eller har tillsynsansvar, t. ex. socialstyrelsen och kriminalvårdsstyrelsen. Statliga bidrag till utvecklingsarbete i kommunerna, t. ex. på det sociala området, har också ofta medverkat till ett mera varaktigt utvecklingsarbete på den lokala nivån enligt statskontorets utredning.

Även den forskning om den offentliga verksamhetens utveckling som utförs på initiativ av statliga myndigheter eller kommuner bör nämnas. En inriktning på den statliga förvaltningen dominerar. Man kan emellertid också erinra om den omfattande forskningen om medborgarinflytande och demokratifrågor som gäller både stat och kommun, bl. a. undersökningarna om väljare och valda och den kommunala självstyrelsen.

Sektorsforskningen rör till mycket stor del utvecklingen av de offentliga verksamheterna som social omsorg, hälso- och sjukvård, skola, trafik, miljövärd och riktar sig särskilt till den kommunala sektorn.

Statskontoret har i sin utredning om den offentliga verksamheten särskilt studerat barnomsorg och kriminalvård och funnit att sektorsforskningen alltför sällan omsätts i lokalt utvecklingsarbete. Det är på den lokala nivån som intresset för att förbättra verksamheten finns. Utvecklingsarbetet behöver därför ett starkare stöd än det har nu. Det är också regeringens mening att både sektorsorgan och kommuner/landsting bör ta ett ansvar för att genom ökat samarbete överbrygga klyftan mellan forskning och utvecklingsarbete.

Två tredjedelar av den offentliga verksamheten sker i *kommunal regi*. Kommuner och landsting avdelar dock små resurser för utveckla den egna verksamheten om man ser till verksamhetens omfattning. Det visar den kartläggning statistiska centralbyrån (SCB) har utfört. Dess uppgifter, som bygger på en enkät till ett urval av kommunerna, är dock i många avseenden osäkra och underskattar sannolikt kommunernas insatser. Vidare omfattas inte den medicinska forskningen i materialet, ej heller sådant utvecklings-

arbete som sker hos t. ex. kommun- och landstingsförbunden och sjukvårdens och socialvårdens planerings- och rationaliseringsinstitut (SPRI).

Kartläggningen, som gäller FoU-verksamheten 1988, visar att ca 60 % av *kommunerna* redovisade någon form av forsknings- och utvecklingsarbete. FoU-verksamheten för kommunala ändamål beräknades uppgå till 300 milj. kr. Kostnaderna för FoU som utfördes i den egna kommunen uppgick till ca 250 milj. kr. En mindre del – motsvarande ca 50 milj. kr. – har utförts utanför resp. kommun t. ex. vid universitet och högskolor. Den totala FoU-verksamheten motsvarade 0,1 % av driftkostnaderna. Det är en låg andel om man jämför med den varuproducerande industrin. Staten svarade för 21 % av kostnaderna för kommunernas FoU-insatser.

De verksamhetsområden som redovisade mest forsknings- och utvecklingsarbete var administration och ledning, energi, vatten och avfall samt social omsorg.

De största kommunerna svarade för merparten av FoU-insatserna. De nio största kommunerna med mer än 100 000 invånare stod för 65 % av de beräknade utgifterna för egen FoU. De 138 minsta kommunerna (under 15 000 invånare) satsade 4 %. Av dessa vara det emellertid 2/3 som inte redovisade någon FoU över huvud taget.

De redovisade beloppen bekräftar att FoU än så länge motsvarar en relativt liten del av den kommunala verksamheten. Kontakterna med många kommuner tyder dock enligt SCB på att man först på senare år börjat göra mera systematiska FoU-insatser och att dessa växer.

När det gäller *landstingens* forsknings- och utvecklingsarbete fann SCB att samtliga landsting avsätter resurser för FoU. De totala insatserna för 1988 uppskattades till ca 150 milj. kr., varav 100 för egen FoU. Större delen av FoU-verksamheten är koncentrerad till ett fåtal landsting. Sammanlagt är de insatta resurserna relativt små, i genomsnitt 0,1 % av landstingens totala driftkostnader. FoU är mest omfattande i kronor räknat inom områdena läns- och regionsjukvård och primärvård samt i relation till driftkostnaderna inom området kommunikationer och kollektivtrafik. Av landstingens FoU-verksamhet finansieras 9 % över statliga medel. Kartläggningen omfattade inte den FoU som bedrivs vid undervisnings-sjukhusen enligt läkarutbildningsavtalen (LUA).

Statistiken över FoU som utförs för att utveckla den offentliga tjänstesektorn är som nämnts ännu ofullständig och det uppbyggnadsarbete som påbörjats behöver fortsättas. Det gäller särskilt kommunsektorn.

Den kommunala verksamheten är både omfattande och betydelsefull. Det är därför angeläget att kommuner och landsting med olika FoU-insatser utvecklar den egna verksamheten inom ramen för de totala resurser sektorn har att förfoga över.

9.1.2 Den privata sektorn

Som redovisats i det föregående har forskning och utveckling varit en viktig faktor i strukturomvandlingen av den industriella produktionen sedan mitten av 1970-talet. Inom tillverkningsindustrin är FoU-verksamheten dock koncentrerad till mycket stora företag med mer än 1 000

anställda. De svarade 1987 för ca 80% av industrins totala FoU. FoU-intensiteten, mätt som FoU-utgifternas andel av förädlingsvärdet beräknades samtidigt till drygt 10%.

Den privata tjänstesektorns egna FoU-insatser är i förhållande till den varuproducerande industrins mycket små. En uppskattning av FoU-intensiteten som gjorts av statskontoret på liknande sätt som för industrin ger till resultat en genomsnittlig andel av ca 0,7% för 1987. En av orsakerna kan vara att tjänstesektorn domineras av små företag. I genomsnitt har de 8 årsanställda per företag i jämförelse med 19 i den tillverkande industrin.

De privata tjänsteföretagens eget FoU-arbete sker till betydande del inom bank- och försäkringsväsendet. Till största delen är det fråga om utvecklingsarbete. Inom försäkringsbolagens verksamhet sker dock viss grundforskning, framför allt inom områden som trafiksäkerhet och medicin (t. ex. om krocksäkerhet hos bilar, alkohols inverkan på människan, skador på människokroppen orsakade av trafikolyckor). Företagen har egna FoU-avdelningar men samarbetar också i särskilda bolag med andra försäkringsbolag samt med tekniska och medicinska fakulteter. Även bankerna har visst eget utvecklingsarbete inom ramen för de samhällsekonomiska enheterna, som bl. a. utvecklar modeller för konjunkturbedömning och ränte- och valutaprognoter.

Utöver tjänsteföretagens eget FoU-arbete förekommer vad man kan kalla uppdragsforskning, där andra organisationer, främst konsulter, utför FoU åt företagen. Exempel finns inom områden som datakommunikation, systemutveckling, beteendevetenskap och konsumentbeteende/marknadsföring.

Tjänsteföretagen utanför bank- och försäkringssektorn är ofta små med begränsade resurser för egen forskning och utveckling.

9.2 Tjänstesektorns forsknings- och utvecklingsbehov

Tjänstesektorn är mycket heterogen till sin struktur och utveckling. Begreppet tjänstesektor används ofta som en samlingsrubrik för alla verksamheter som kan betecknas som "icke-varuproduktion". I och med sektorns växande omfattning har denna definition blivit alltmer ohanterlig. Det saknas vidare i stor utsträckning statistik och annan information som på ett enhetligt sätt beskriver sektorn. Definitioner, begrepp och principer för lämpliga indelningar av verksamheten för olika ändamål behöver utvecklas vidare.

Tjänsteverksamhet ställer speciella krav på personalledning och personalutveckling. Frågor som behöver uppmärksammas mer är utbildning och fortbildning. Utbildningsinsatser är viktiga hjälpmedel för förnyelse och omstrukturering av tjänsteverksamheter.

Inom den privata tjänstesektorn sker ett kontinuerligt utvecklingsarbete genom internutbildning, externa kurser, systemutveckling etc. Denna verksamhet är i hög grad företagsspecifik. Personalen är tjänsteföretagens viktigaste tillgång. Dess kunskaper behöver utvecklas som ett led i företagets strävan att bibehålla och stärka sin konkurrenskraft.

Inom den offentliga sektorn är utbildning en viktig faktor i decentralise-

ringen av förvaltningen som ger de anställda större verksamhets- och ekonomiansvar. Samtidigt är det naturligtvis medborgarnas behov av samhällsservice som måste vara utgångspunkten för den offentliga förvaltningens utveckling.

Inom såväl offentlig som privat sektor är FoU om utbildning och utveckling av personalen och dess effekter för verksamheten ännu mycket begränsad och behöver förstärkas.

Regeringen anser att tjänstesektorns växande omfattning gör dess effektivitet och resursanvändning till en central fråga både inom samhällsekonomin och välfärdsutvecklingen. Inom tillverkningsindustrin görs det sedan länge beräkningar av produktivitsutvecklingen (resursanvändning i relation till produktionsresultatet). Liknande studier tillämpade på tjänstesektorn tyder på att samtidigt som den vuxit snabbast under senare år är produktivitsutvecklingen långsam. Enligt regeringens mening är detta oroväckande.

Tillgänglig information bör dock tolkas med försiktighet. Kunskaperna om hur effektivitet och produktivitet skall mätas inom tjänstesektorn är otillräckliga. Tjänsternas innehåll är heterogent. Kvalitetsutvecklingen har central betydelse i all tjänsteverksamhet, men metodiken för att analysera och värdera den är ännu bristfällig. Tjänster är vidare en särskilt komplex och svårbedömd verksamhet inom den offentliga sektorn som arbetar med mångdimensionella mål och ofta med inriktning på hela system snarare än enskilda tjänster.

Inte desto mindre är behovet stort att analysera vilka brister som finns och hur effektivitet, produktivitet och inflytande för konsumenterna inom tjänstesektorn kan förbättras. Ytterst beror verksamheten av om tjänsterna uppskattas av konsumenterna – medborgarna. Forskningen har därför en viktig uppgift att utveckla nya metoder för resultatanalys och utvärdering som är anpassade till uppgifterna i tjänstesektorn, både den offentliga och den privata.

9.3 Forskningspolitik för tjänstesektorn

Gencrellt innebär den nuvarande forskningspolitiken att staten tar ett ansvar för forskning vid universitet och högskolor, medan produktionen, så som hittills skett inom industrin, svarar för det FoU-arbete som behövs för att utveckla den praktiska verksamheten. För tjänstesektorns del innebär det att företagen, kommunerna och landstingen bör ta ansvar för och också finansiera det FoU-arbete som behövs för att utveckla den egna verksamheten.

När det gäller den fortsatta FoU-verksamheten bör det framhållas att utvecklingen är en fråga både om resursanvändning och om de krav på innehåll och kvalitet som medborgarna. Kvalitet ses av många som en avgörande fråga för den offentliga sektorn och ges också högsta prioritet inom den privata.

Regeringen anser att de ansvariga för produktionen inom tjänstesektorn – privata och kooperativa företag, statliga myndigheter, kommuner och

Inom den offentliga sektorn har kommunsektorn länge betraktat FoU-verksamheten som en statlig uppgift. Efter den decentralisering av uppgifter och planeringsansvar till den kommunala sektorn som skett under senare år är det synsättet inte längre hållbart. Det vidgade ansvarsområdet och den större handlingsfriheten i förening med behov av att effektivt utnyttja resurserna för verksamheten ställer stora krav på ökade FoU-insatser. Dessa måste initieras och drivas av dem som har ansvar för och utför verksamheten. Det är också de som skall kunna utnyttja resultaten. Den kommunala sektorn bör därför svara för sitt eget FoU-arbete.

Inom Svenska kommunförbundet och Landstingsförbundet pågår ett beredningsarbete i syfte att påbörja en mer systematisk och omfattande FoU-verksamhet, inriktad på kommunernas och landstingens behov av kunskaper för att utveckla och förnya den egna verksamheten. Betoningen kommer att ligga på tillämpad forskning och utvecklingsarbete. Avsikten är att denna FoU-verksamhet skall finansieras av kommunerna och landstingen själva. Enligt vad regeringen har erfarit har Svenska kommunförbundet beslutat att kraftigt öka sina anslag till kommunalt inriktad FoU under åren 1990—1992.

Regeringen vill med hänvisning till den diskussion om behovet av ett ökat FoU-arbete i kommunsektorn som pågått under hela 1980-talet betona betydelsen av att ett sådant FoU-arbete nu kommer i gång. En större satsning på en egen FoU-verksamhet är angelägen om den kommunala sektorn skall kunna leda förnyelsen av de omfattande och betydelsefulla verksamheter som den nu har ansvar för. I ett ökat FoU-arbete ligger också effektivitetsvinster genom att mycket utvecklingsarbete kan utnyttjas av flera kommuner resp. landsting.

En ökad FoU-verksamhet inom kommunsektorn bör baseras på grundläggande forskning och forskarutbildning i relevanta discipliner inom högskolan. Regeringen kommer att initiera ett programarbete under budgetåret 1990/91 för att beskriva och avgränsa forskningsområdet. Syftet skall vara att utreda vilka resurser som krävs vid universitet, högskolor och forskningsråd. Regeringen avser att därefter återkomma till riksdagen i denna fråga.

Programarbetet bör i huvudsak inriktas mot mer grundläggande forskning och forskarutbildning som är av relevans för den offentliga sektorn. I programarbetet bör även undersökas om den statliga sektorsforskningen kan ge större uppmärksamhet åt den offentliga sektorns allmänna förnyelse.

Också för att utveckla den kooperativa verksamheten, inte minst inom den offentliga sektorn, är forskning av stor betydelse. Det är därför glädjande att det inom universitets- och högskolesystemet finns förutsättningar för att öka forskningen inom området.

Regeringen vill dock framhålla betydelsen av att den kooperativa utvecklingen också stöds genom ett aktivt utvecklingsarbete och försöksverksamhet både inom de stora kooperativa organisationerna och företagen — bostadskooperationen, konsumentkooperationen, lantbrukskoope-

rationen — och inom kommuner och landsting. Även arbetsmiljöfonden, byggforskningsrådet och det föreslagna socialvetenskapliga forskningsrådet bör kunna uppmärksamma kooperativa idéer och verksamheter som FoU-projekt.

Ett långsiktigt och systematiskt arbete för att förbättra kvaliteten på varor och tjänster är av avgörande betydelse för att skapa utrymme för en bibehållen och höjd välfärd.

Det finns i dag ett stort behov av konsumentforskning och brukarorienterad forskning som handlar om den enskildes vardag, exempelvis att en produkt fungerar för sitt ändamål, att den inte är farlig och att varudistributionen är tillfredsställande. En annan viktig uppgift för konsumentforskningen är att sätta in konsumentbeteenden i en helhet. Den samhällsvetenskapligt inriktade konsumentforskningen kan ge värdefulla bidrag till den livsstilsförändring som t.ex. en mer resursknapp och miljöanpassad utveckling kan kräva.

Regeringen anser därför att konsumentforskningen bör ges ett stöd för att kunna etablera sig långsiktigt. Konsumentverket och konsumenttekniska nämnden bör få förstärkta resurser för att på olika sätt stödja forskning, initiera förprojekt, sprida information om forskning samt medverka till att forskargrupper bildas.

Regeringens strävan är att föra en politik som gör att den andel av svenskt produktionsliv som avser forsknings- och utvecklingsarbete kan öka. Detta innebär emellertid inte att denna verksamhet skall växa okritiskt. Ju större belopp som anslås för forskning och utveckling, desto viktigare blir uppföljning och utvärdering av gjorda insatser. Desto viktigare blir också en ständig omprioritering och förnyelse av forskningsverksamheten så att den inte stelnar i en otidsenlig inriktning och struktur. En utvärdering och eventuell omprioritering av hur samhällets resurser skall användas på bästa sätt pågår ständigt och satsningar på forsknings- och utvecklingsverksamhet kan inte undantas från ett sådant ifrågasättande.

10.1 Behovet av uppföljning och utvärdering

I växande utsträckning krävs en återkommande omprövning av offentlig verksamhet på alla områden. Detta ligger till grund för de riktlinjer för utvecklingen av det statliga budgetsystemet som regering och riksdag lagt fast (prop. 1987/88: 150 bil. 1, FiU 30, rskr. 394). Planering skall grundas på uppföljning och utvärdering. Syftet skall vara att tillgängliga resurser används effektivare som en följd av systematisk omprövning och förnyelse.

Uppföljning och utvärdering är således ett instrument för att förbättra forsknings- och utvecklingsarbetet. Som sådant är det ingalunda nytt. Forskning karaktäriseras av ett inbyggt system av kvalitetsgranskning och kvalitetskontroll. Uppföljning och utvärdering sett i ett mer strukturellt perspektiv har emellertid inte större förankring inom forsknings- och utvecklingsarbete än inom annan statlig verksamhet.

Mycket stora och, genom förslagen i denna proposition, ökade resurser förvaltas av dem som ansvarar för grundforskning och sektorsforskning. Användningen av dessa har strategisk betydelse för i stort sett alla delar av vårt samhälle. Det ligger därför i allas intresse att forskningsresurserna används på rätt sätt. De olika forskningsorganen skall ta fram ett eget underlag för en ändamålsenlig och effektiv resursanvändning.

Regeringen fäster stort avseende vid att en effektiv uppföljning och utvärdering sker. Riksdag och regering har för sin del inte behov av alltför detaljerade analyser och resultsredogörelser utan ett kvalitativt underlag som kan ligga till grund för avvägningar och prioriteringar mellan olika verksamheter. Det är regeringens sak att besluta om formerna för uppföljnings- och planeringsprocessen och ge de uppdrag åt myndigheterna som kan ge relevant underlag för riksdagens och regeringens beslutsfattande.

Det är angeläget att också mer övergripande utvärderingar görs av hela forskningsfält och sektorer, från grundforskning till utvecklingsarbete. I ett sådant arbete bör alla berörda organ involveras. Regeringen avser att redovisa sådana utvärderingar inför nästkommande planeringsperiod.

Riksdagen har beslutat om en omläggning av den statliga budgetprocessen och en övergång till en mera långsiktig styrning av den statliga verksamheten. Budgetprocessen innebär att regering och riksdag vart tredje år gör en fördjupad prövning av omfattningen och inriktningen av myndigheternas verksamhet.

Ett viktigt instrument i denna budgetprocess är en systematiserad resultatredovisning och resultatanalys. Syftet är att riksdagen och regeringen skall kunna bedöma resultaten av myndigheternas verksamhet mot bakgrund av de beslut man har fattat.

Föregående riksmöte ställde sig bakom den proposition om formerna för högskolepolitiken som regeringen lade fram hösten 1988 (prop. 1988/89: 65, UbU 9, rskr.148). Propositionen innebar bl. a. en konkretisering av det nya budgettänkandet inom högskolan, med avseende på såväl den grundläggande högskoleutbildningen som forskning och forskarutbildning.

I propositionen framhölls bl. a. att det nya budgettänkandet innebär en övergång till fördjupad verksamhetsprövning vart tredje år och införande av en ny typ av anslag, s. k. ramanslag, som medger en friare disposition av anslagsmedlen över mer än ett budgetår. För högskolans del skall övergången till det nya budgetsystemet ske budgetåret 1993/94 för att möjliggöra en samtidig riksdagsbehandling av dels den grundläggande högskoleutbildningen, dels forskning och forskarutbildning. Efter att ha inhämtat underlag från de lokala enheterna skall UHÄ avge en fördjupad anslagsframställning för sitt ansvarsområde första gången den 1 september 1992.

Regeringens avsikt är att de arbetsformer som angavs i den nämnda propositionen i huvudsak också skall gälla för Sveriges lantbruksuniversitet och forskningsråden liksom för övriga myndigheters FoU-arbete.

Ansvar för resultat och kvalitet i verksamheten åvilar varje myndighet. Denna skall se till att forskningen och, när det gäller högskolan, forskarutbildningen planeras och bedrivs på ett effektivt sätt och på en även internationellt sett god nivå.

Ett nödvändigt underlag för regeringens och riksdagens beslut är en redovisning av hur befintliga resurser används. Uppgifterna måste kompletteras med information om verksamhetens resultat. Denna kan få formen av såväl kvantitativa uppgifter som kvalitativa bedömningar från de verksamhetsansvariga.

Riksdagens och regeringens beslut om verksamhetens omfattning och inriktning kommer huvudsakligen till uttryck genom anslagsbeloppens storlek för olika fakultetsområden, forskningsråd och myndigheter. Det nya budgeteringssystemet med dess uppföljnings- och utvärderingsinstrument bör ha förutsättningar att ge ett tydligt underlag för riksdagens och regeringens beslut om de stora resurser som avsätts för forskarutbildningen och forskningen.

Ett kännetecknande drag i den svenska forskningsorganisationen är det mycket stora antalet organ som fördelar medel för forskning. Detta har stor betydelse för förnyelsen av forskningen. Kombinationen av ett stort antal fakultetsnämnder, högskolestyrelser, forskningsråd och ett betydan-

de antal sektorsorgan som fördelar medel kan dock bli ett hinder för både kraftsamlingar och interdisciplinära framsteg. Denna splittring kan också föra med sig att de utvärderingar som görs inom ramen för budgetprocessen kan var för sig bli alltför begränsade. Därför är det viktigt att övergripande utvärderingar initieras som svarar mot de huvudlinjer i forskningsplaneringen som anges av regering och riksdag.

10.3 Några betydelsefulla områden för utvärdering

10.3.1 Forskning på eget programansvar — rörliga eller fasta resurser

Huvuddelen av anslagen till grundforskning går i dag direkt till högskolan. Fakultetsanslagen (motsv.) uppgår innevarande budgetår till sammanlagt ca 3 miljarder kr. Samtidigt anvisas ca 900 milj. kr. till forskningsråden.

En viktig avvägningsfråga gäller balansen mellan de medel som, huvudsakligen i form av projektstöd, fördelas av forskningsråden och de medel som högskolan kan använda till att bygga upp en fast forskningsorganisation. Inte minst har denna avvägning betydelse för möjligheterna att bygga upp en stabil forskarutbildningsorganisation. Även om forskare inom rådsfinansierad och annan externt finansierad verksamhet kan medverka i forskarutbildning är denna dock beroende av mer långsiktigt garanterade resurser, såväl personella som materiella.

Många faktorer måste vägas in när beslut fattas om anslag till forskningsråden respektive till högskolan. Det är nödvändigt att det underlag som myndigheterna skall lämna till regeringen på olika sätt belyser hur den nuvarande resursfördelningen fungerar samt för- och nackdelar med olika alternativa fördelningar. Detta kommer att särskilt framhållas i regeringens kommande direktiv till myndigheterna.

I Förbundsrepubliken Tyskland används en del av forskningsrådsmedlen för samarbete inom gemensamma vetenskapligt angelägna teman, där en koordinering kan innebära vetenskapliga vinster. En annan en del av dessa rådsmedel används för långfristiga satsningar (12–15 år) för att föra samman specialister inom olika ämnen i en region i ett mångvetenskapligt samarbete. Dessa metoder att befördra mångvetenskaplig forskning förefaller vara intressanta lösningar och tillhör dem som bör övervägas för att öka möjligheterna till interdisciplinär forskning, profilering av olika högskoleenheter och kraftsamling.

10.3.2 Forskarutbildningen

Forskningspersonalens nyckelställning har poängterats i det föregående. Utan en tillräcklig tillgång på goda forskare är stora satsningar i övrigt meningslösa. Vikten av att åstadkomma en förbättrad forskarutbildning och en vidgad forskarrekrytering, inte minst från de mindre och medelstora högskolorna, framhålls i denna proposition. Antalet utbildningsplatser inom forskarutbildningen bestäms inte av regering och riksdag utan av de lokala högskoleorganen mot bakgrund av tillgängliga resurser. Däremot kan regering och riksdag genom förbättring av möjligheterna till studiefi-

nansiering för doktorander påverka utbildningsvolymen och skapa bättre förutsättningar för de forskarstuderande att fullfölja sin utbildning. I propositionen föreslås att på sikt alla utbildningsbidrag skall omvandlas till doktorandtjänster.

Det är en viktig uppgift för högskolemyndigheterna att följa upp dels hur forskarrekryteringen och forskarutbildningen över huvud taget utvecklas, dels hur de särskilda insatser som föreslås i denna proposition bidrar till att förbättra förhållandena i dessa hänseenden.

10.3.3 Geografisk fördelning av resurser för forskning och utveckling

Ytterligare en fråga som bör undersökas närmare är hur forskningsresursernas fördelning i landet påverkar de resultat riksdag och regering förväntar sig skall uppnås när det gäller FoU och spridning av FoU i samhället och dess olika sektorer.

Det ligger i sakens natur att beslut om omfattning och inriktning av den statligt finansierade forskningen inom och utom högskolan också innebär beslut om verksamhetens geografiska lokalisering. Samma kriterier bör gälla här som för andra beslut inom forskningsområdet, nämligen att verksamheten skall utföras där de vetenskapliga kvalitetskraven bäst kan uppfyllas. Såväl de redovisningar, som i framtiden skall göras av genomförd verksamhet och uppnådda resultat, som förslag om utbyggnad av verksamheten måste därför belysa olika lokaliseringalternativ ur detta perspektiv. Lokaliseringen av all verksamhet bör i princip kunna ifrågasättas.

En särskild fråga är forskningsverksamheten vid de mindre och medelstora högskolorna och vårdhögskolorna. En forskning som fyller höga kvalitetskrav kan också ha en positiv betydelse för den ekonomiska, sociala och kulturella utvecklingen för berörda regioner. Regeringen föreslår i denna proposition vissa forskningsstödande åtgärder vid dessa högskolor. Dessa åtgärder bör leda till att lärarna vid de mindre och medelstora högskolorna engageras i forskning i samma utsträckning som sina kolleger vid universiteten.

Universitets- och högskoleämbetet skall göra en utvärdering av de gjorda insatserna för att belysa dels hur anvisade medel använts, dels — och framför allt — vilka effekter åtgärderna haft på forskningens omfattning i stort vid de berörda högskolorna. Regeringen föreslår vidare vissa andra åtgärder i den regionalpolitiska propositionen till innevarande riksmöte med betydelse för de mindre och medelstora högskolorna i vissa delar av landet.

Fakultetsorganen har ansvar för forskningen inte bara vid den egna enheten utan också vid mindre och medelstora högskolor. I ökad utsträckning måste de medel som anvisas under fakultetsanslagen användas vid dessa högskolor. Det är en uppgift för de lokala högskoleorganen att finna former för hur detta skall kunna förverkligas med bibehållande av högt ställda vetenskapliga kvalitetskrav och en effektiv resursanvändning.

Det fortsatta beredningsarbetet, med utgångspunkt i bl. a. successiva resultat från ovan nämnda utvärderingar, får avgöra i vilka former forsk-

ningen vid de mindre och medelstora högskolorna och vårdhögskolorna kan utvecklas under 1990-talet. Bedömningen skall innefatta det behov av forskning som kan föreligga i regionalpolitiskt prioriterade regioner. Utgångspunkten måste vara att det skall råda en hög och likvärdig kvalitet inom hela den svenska högskolan. Beredningsarbetet i detta hänseende måste också samordnas med vad som nämnts om avvägning och koncentration mellan forskningsråd och fakultetsorganisation.

10.3.4 Sektorsforskningens kvalitet och samhällsrelevans

Kriterierna för en väl fungerande sektorsforskning är av två olika slag. För det första måste verksamheten inriktas mot frågor som är relevanta för de berörda sektorerna. För det andra måste forskningen uppfylla krav på god vetenskaplig kvalitet.

Sektorsforskningens vetenskapliga kvalitet bör utvärderas på liknande sätt som forskning på eget programansvar. Också forskningens samhällsrelevans skall bedömas. En utvärdering av samhällsrelevansen bör innefatta en analys av dels forskningsresultatens användbarhet, dels i vilken omfattning forskningsresultaten faktiskt har använts.

Det är naturligtvis en uppgift för varje sektorsorgan att svara för uppföljning och utvärdering av sin egen FoU-verksamhet. Sektorsorganens eget ansvar bör emellertid i vissa avseenden kompletteras för att få fram ett bättre underlag för forskningspolitiska beslut. Det krävs att samhällsrelevansen utvärderas också inom större problemområden än vad ett enskilda sektorsorgan svarar för. Det ankommer på regeringen att se till att sådana övergripande utvärderingar kommer till stånd.

Ett område som kommer att behandlas är *kollektivforskningen*, dvs. när staten och näringslivet genom gemensam finansiering skapar särskilda organisationer och program för tillämpad forskning. Statens satsningar inom basprogrammen uppgår här 1989/90 till knappt 200 milj. kr.

Ett annat område för en övergripande utvärdering är *miljöforskningen*, där utvärderingar utförda av de enskilda organ som finansierar miljöforskningen ej kan anses tillfyllest. Utvärderingsarbetet bör, förutom de tidigare nämnda kvalitets- och relevansaspekterna, också belysa inriktningen på forskningen när det gäller avvägningen mellan grundläggande forskning och tillämpad forskning samt det utvecklingsarbete med anknytning till miljöfrågorna som sker inom industrin. Det ankommer på regeringen att avgöra formerna för denna övergripande utvärdering.

10.4 Ärendet till riksdagen

Regeringen föreslår att

riksdagen godkänner de allmänna riktlinjer för forskningspolitiken under perioden 1990/91 – 1992/93 som framgår av avsnitten 2 – 10.

11 Justitiedepartementets verksamhetsområde

Prop. 1989/90:90

Avsnitt 11

Justitiedep.

Inom justitiedepartementets ansvarsområde bedrivs forskning, utredning och information bl. a. om brottslighet och brottsförebyggande insatser. Under andra huvudtiteln utredningsanslag beräknas vidare vissa medel för uppföljning och utvärdering av de forskningspolitiska besluten.

I nedanstående tabell sammanfattas resurserna för forskning och utvecklingsarbete om brott och brottsförebyggande arbete samt de resurser som finns under justitiedepartementets utredningsanslag för uppföljning och utvärdering av de forskningspolitiska besluten. I tabellen redovisas endast reformer. Till dessa förändringar kommer för budgetåret 1990/91 kompensation för pris- och löneförändringar. Anslagen kommer på motsvarande sätt att prisomräknas de kommande åren.

Reformer (milj. kr.)

	Anvisat 1989/90	Förslag 1990/91	Beräknat 1991/92	Beräknat 1992/93
Brottsförebyggande rådet	12,5	+ 1,8	—	—
Uppföljning och utvärdering	3,0	+ 1,0	—	—

11.1 Brottsförebyggande rådet

11.1.1 Brottsförebyggande rådets verksamhet

Brottsförebyggande rådet (BRÅ) har till uppgift att främja brottsförebyggande insatser inom olika områden av samhället och att verka för att samhällets och enskildas insatser mot brott samordnas.

BRÅ fick under hösten 1988 en ny instruktion (SFS 1988:1223) som gäller fr. o. m. den 1 januari 1989 och som ställer nya krav på verksamheten. Bl. a. ges BRÅ ett större ansvar för samordningen av samhällets brottsförebyggande verksamhet liksom för information inom det egna verksamhetsområdet.

När det gäller FoU-arbetet framhålls i förordningsmotiven (1988:6) att det är angeläget att verksamheten utvecklas vidare så att BRÅ:s kunskaper i större utsträckning än vad som hittills har varit fallet kan användas som underlag för prioriteringar i det brottsförebyggande arbetet liksom för tillämpning och utvärdering av brottsförebyggande åtgärder. Vidare sägs att BRÅ i ökad omfattning bör ägna sig åt utvärdering av reformer inom det kriminalpolitiska fältet. BRÅ skall även kunna ge underlag för framtida kriminalpolitiska reformer genom att pröva och utvärdera olika åtgärder.

Det påpekas också att BRÅ även i fortsättningen bör lämna bidrag till enskilda forskare.

BRÅ leds av en överdirektör. Vid rådet finns också en styrelse. Under överdirektören finns byråchefer som ansvarar för forskning, utredning och information på det brottsförebyggande området. Till rådet är knutna tre rådgivande organ: en samverkansdelegation, en vetenskaplig delegation och en informationsdelegation.

Rådet upprättar löpande treåriga verksamhetsplaner. I samband med anslagsframställningen för budgetåret 1990/91 har rådet lämnat en sådan plan för verksamheten under budgetåren 1990/91 – 1992/93.

Prop. 1989/90:90
Avsnitt 11
Justitiedep.

11.1.2 Bedömning av resultaten hittills

Tyngdpunkten i arbetet inom BRÅ har hittills främst varit insamling och analys av brottsdata samt utformning av brottsförebyggande strategier. Endast en mindre del av verksamheten har ägnats praktisk tillämpning och utvärdering av sådana strategier liksom åt utvärdering av reformer inom det kriminalpolitiska fältet.

Ett förnyelsearbete inom rådet har påbörjats sedan den nya instruktionen trädde i kraft. Det kommer till uttryck bl. a. i verksamhetsplanen för budgetåren 1990/91 – 1992/93. Planen ligger väl i linje med den nya instruktionen samt de uttalanden som gjorts i anslutning till denna i förordningsmotiven och av riksdagen. Rådet har inte gjort någon inbördes prioritering mellan de olika projekten i verksamhetsplanen.

11.1.3 Regeringens syn på BRÅ:s framtida arbete

Ett framgångsrikt brottsförebyggande arbete förutsätter att kunskaper och erfarenheter på området kan utvecklas och spridas. BRÅ har en central roll i det sammanhanget. Genom den nya instruktionen markeras BRÅ:s ställning som centralt organ för bl. a. samordning, forskning, utvärdering och information på det brottsförebyggande området. Regeringen anser att det är angeläget att BRÅ:s verksamhet tillförs utökade resurser.

Regeringen delar i huvudsak BRÅ:s bedömning av behovet av forskning, utredning och information på de områden som anges i verksamhetsplanen. Ett större utrymme bör således ges åt bl. a. utvärdering av brottspreventiva åtgärder och kriminalpolitiska reformer.

I fråga om prioriteringen vill vi särskilt fästa uppmärksamheten på följande områden.

Åtgärder mot brott i storstad

Den förhållandevis största delen av brottsligheten finns i våra tre största städer.

Tre av projekten i BRÅ:s verksamhetsplan rör lokala åtgärder mot brott i storstad. Mest omfattande är det s. k. Stockholmsprojektet. Det har påbörjats under innevarande budgetår och bedrivs i samarbete med universitetet i Stockholm, Stockholms kommun, rikspolisstyrelsen och polismyndigheten i Stockholm. I projektet tas data till vara från två tidigare BRÅ-projekt, nämligen "Brott i stadsmiljö" och "Tillgreppsprojektet". Det andra projektet, vars kartläggningsfas avslutades under år 1988 och som bedrivs i samarbete med lokala myndigheter, är inriktat på brottsförebyggande insatser i en förort till en storstad. Det tredje, som skall påbörjas under innevarande budgetår, är inriktat på åtgärder för att minska vålds-

brott. Projektet, som bygger på tidigare forskning inom området, skall också bedrivas i samarbete med lokala myndigheter, organisationer etc.

Regeringen anser att det är angeläget att BRÅ:s kunskaper kan användas som underlag för lokala åtgärder mot brott i storstadsområdena och utvärderingen av sådana. Det är därför av stor betydelse att de nämnda projekten kan fullföljas i enlighet med BRÅ:s planering.

Prop. 1989/90: 90

Avsnitt 11

Justitiedep.

Brottslighet bland invandrare

Det saknas tillräcklig kunskap om och i vilken utsträckning brottslighet har samband med den invandring som skett till Sverige. Denna brist har under senare tid uppmärksammats i flera olika sammanhang. Bl. a. har en arbetsgrupp inom justitiedepartementet i en rapport som avlämnades till justitieministern i december 1989 framhållit behovet av att närmare belysa utländska gärningsmäns betydelse för våldtäktsbrottsligheten.

I ett av delprojekten i det s. k. Stockholmsprojektet kommer man att studera brottsligheten hos personer med utländsk bakgrund och med särskild inriktning på ungdomsbrottsligheten i invandratäta områden. BRÅ planerar vidare att genomföra ytterligare ett forskningsprojekt om invandrars brottslighet tillsammans med Centrum för invandrarforskning vid Stockholms universitet. I det projektet ingår bl. a. en kartläggning av den polisanmälda brottsligheten bland personer som är födda i utlandet, dvs. dels utländska medborgare, dels naturaliserade svenskar. Regeringen bedömer det som nödvändigt att forsknings- och utvecklingsarbetet inom området intensifieras under den kommande treårsperioden. Det behövs mer kunskaper om invandrars brottslighet, om vilka faktorer i det svenska samhället som negativt påverkar olika invandrargruppers anpassningsmöjligheter samt om hur man kan komma till rätta med dessa problem.

Privata initiativ inom rättsväsendet

På senare tid har bl. a. inom Europarådet uppmärksammats frågan om s. k. privatisering inom rättsväsendet.

BRÅ planerar att genomföra en undersökning bl. a. om formerna för och omfattningen av bevakningsföretagens s. k. sidouppgifter, t. ex. uppdrag som ligger nära kriminalpolisens verksamhet. Även försäkringsbolagens brottsutredande verksamhet skall undersökas.

Regeringen ser positivt på att de problem som kan vara förknippade med privata initiativ inom rättsväsendet uppmärksammas av BRÅ och delar alltså rådets bedömning att det behövs forskning inom området.

Drogpåverkan och trafiksäkerhet

Frågan om droger och trafik står i fokus, inte minst i samband med de ändringar i trafiknykterhetslagstiftningen som är aktuella.

BRÅ planerar att belysa problemen kring drogpåverkan och trafiksäkerheten. Syftet är bl. a. att ge underlag till förebyggande åtgärder. Regeringen anser, i likhet med rådet, att detta är ett angeläget forskningsområde.

Ekonomisk brottslighet tillhör de områden som prioriteras i kampen mot brottsligheten.

BRÅ har sedan år 1985 på regeringens uppdrag genomfört forsknings- och utvärderingsprojekt om ekonomisk brottslighet. Det senaste uppdraget avser formerna för och omfattningen av ekonomisk brottslighet i vissa branscher. Som ett resultat av de olika forskningsuppdragen har BRÅ bl. a. givit ut ett antal rapporter. Avsikten är att branschstudien skall avslutas hösten 1990.

Riksdagen tillkännagav våren 1988 med anledning av en motion att en särskild undersökning av den ekonomiska brottsligheten inom hyres- och fastighetsbranschen borde genomföras (JuU1987/88: 39 s. 8 f, rskr. 319). BRÅ planerar att genomföra en sådan undersökning när den nu pågående branschstudien är avslutad. Regeringen kan således konstatera att den av riksdagen efterfrågade undersökningen inom kort kommer att genomföras på rådets initiativ.

Narkotika och våldsbrott

Även narkotika och våldsbrott tillhör de prioriterade områdena. Inom BRÅ bedrivs bl. a. forskning om sambandet mellan olika former av missbruk och kriminalitet. Stöd och hjälp till brottsoffer är en annan av de aktuella kriminalpolitiska uppgifterna.

När det gäller frågor som sammanhänger med narkotika, våld och stöd till brottsoffer pågår för närvarande en rad aktiviteter, såväl inom regeringskansliet som inom kommittéer och arbetsgrupper. Det är önskvärt att BRÅ inom ordinarie ramar har en viss beredskap för att vidta det forsknings- och utvecklingsarbete som kan visa sig nödvändigt med anledning av dessa aktiviteter.

11.1.4 Anslagsfrågor

I prop. 1989/90: 100 (bil. 4 s. 110) har regeringen föreslagit riksdagen att, i avvaktan på särskild proposition i ämnet, för budgetåret 1990/91 under angivna anslagsrubriker beräkna följande belopp.

G 1. Brottsförebyggande rådet:	
Förvaltningskostnader	7 896 000 kr.
G 2. Brottsförebyggande rådet:	
Utvecklingskostnader	4 647 000 kr.

Regeringen tar nu upp dessa frågor.

G. Övriga myndigheter

G 1. Brottsförebyggande rådet: Förvaltningskostnader

1988/89 Utgift	7 903 531
1989/90 Anslag	7 896 000
1990/91 Förslag	11 272 000

	1989/90	Beräknad ändring 1990/91
Personal	19	--
Anslag		
Förvaltningskostnader	6 546 000	+ 3 301 000
(därav lönekostnader)	(4 877 000)	(+ 2 952 000)
Lokalkostnader	1 350 000	75 000
	7 896 000	+ 3 376 000

Brottsförebyggande rådet

Rådet begär att anslaget för budgetåret 1990/91 ökar enligt följande:

1. Pris- och löneomräkning m. m. 124 000 kr.
2. För informationsverksamheten yrkas 1,5 tjänst som handläggare (+ 440 000 kr.).
3. Ytterligare medel begärs för personalintroduktion och för en egen telefonväxel (+ 170 000 kr.).

Regeringens överväganden

Informationsverksamheten vid BRÅ har genom den nya instruktionen getts vidare uppgifter än tidigare och en självständigare ställning inom BRÅ. Regeringen har därför beräknat medel för den av BRÅ yrkade förstärkningen av informationsverksamheten.

Medel har även beräknats under detta anslag för den av BRÅ yrkade informationsdatabasen samt för internutbildning i utvärderingsmetodik.

Regeringen har för nämnda ändamål beräknat sammanlagt 750 000 kr.

Vidare föreslår vi att ett belopp på 2 130 000 kr. förs över från anslaget G2. Brottsförebyggande rådet: Utvecklingskostnader till förevarande anslag. Beloppet används av BRÅ till löner och bör i fortsättningen beräknas under förvaltningsanslaget.

I sammanhanget bör understrykas att en allt för stor del av BRÅ:s budget har tecknats in av fasta kostnader. Regeringen vill därför framhålla att BRÅ måste sträva efter att nedbringa de fasta kostnaderna så att rådets resurser kan användas flexibelt.

Ett annat sätt att öka resurserna är, som framhålls i förordningsmotiven till instruktionen, att personal från andra myndigheter tjänstgör i projekt inom BRÅ. Kostnaderna bör i dessa fall belasta respektive myndighets anslag.

BRÅ bör även liksom hittills kunna komma överens med andra statliga

och kommunala instanser om delfinansiering av projekt som är av gemensamt intresse och som genomförs under medverkan av sådana organ. Det gäller naturligtvis också inte minst forskningsråden, i första hand det föreslagna socialvetenskapliga forskningsrådet.

Ekonomiskt stöd bör också kunna lämnas från organisationer inom t. ex. bankväsendet, försäkringsbranschen, bilbranschen eller fastighetsägare o. s. v., dock under två förutsättningar. Bidrag bör i första hand tas emot från sam- eller branschorganisationer. Vidare är det endast BRÅ som skall besluta om ett projekts mål, genomförande och resultat.

Det kan således konstateras att det på sikt borde vara möjligt för BRÅ att öka utrymmet för nya forsknings- och utvecklingsprojekt, främst genom en bättre planering av den egna verksamheten, men också genom att rådet utnyttjar de möjligheter till delfinansiering från andra intressenter som finns. Det ankommer på regeringen att utforma den ekonomiska styrningen av BRÅ så att sådana lösningar underlättas.

Regeringen anser emellertid att det är motiverat att BRÅ tillförs ytterligare resurser för nya forsknings- och utvecklingsprojekt. Medel för detta har beräknats under anslaget Brottsförebyggande rådet: Utvecklingskostnader.

Ärendet till riksdagen

Regeringen föreslår

att riksdagen till *Brottsförebyggande rådet: Förvaltningskostnader* för budgetåret 1990/91 anvisar ett förslagsanslag på 11 272 000 kr.

G 2. Brottsförebyggande rådet: Utvecklingskostnader

1988/89 Utgift	3 424 988	Reservation	770 399
1989/90 Anslag	4 647 000		
1990/91 Förslag	3 851 000		

Från anslaget betalas kostnader för forsknings- och utvecklingsarbete samt för information.

Brottsförebyggande rådet

Rådet begär att anslaget för budgetåret 1990/91 ökar enligt följande:

1. Pris- och löneomräkning m. m. 500 000 kr.
2. Ytterligare medel yrkas för utrednings- och utvecklingsprojekt (+1 373 000 kr.).
3. Medel beräknas för personalutbildning och en informationsdatabas (+380 000 kr.).

Regeringens överväganden

Anslaget har, som nyss nämnts, minskats med de 2 130 000 kr. som för innevarande budgetår av BRÅ används till löner. Dessa medel bör i fortsättningen beräknas under anslaget Brottsförebyggande rådet: Förvaltningskostnader.

För FoU-verksamheten beräknas en förstärkning av anslaget med 1 milj. kr.

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 11
Justitiedep.

BRÅ utvärderar lagen om försöksverksamhet med samhällstjänst som trädde i kraft den 1 januari i år. Försöket, som bedrivs på fem orter i landet, skall pågå i tre år. BRÅ har under innevarande budgetår tillfört särskilda medel av regeringen för utvärderingen. Fr. o. m. nästa budgetår bör BRÅ genomföra utvärderingen inom ramen för tillgängliga medel.

Forskningsbidrag

BRÅ har sedan starten år 1974 lämnat bidrag till enskilda forskare. Forskningsbidragen uppgår numera till ca 800 000 kr. per år.

Regeringen anser att rådet nu bör pröva nya former för bidragsgivningen. Hälften av forskningsbidragen bör i fortsättningen avdelas som bidrag till avhandlingsarbeten som utförs av doktorander i kriminologi. BRÅ bör välja former för bidragsgivningen som kan stimulera den långsiktiga kunskapsuppbyggnaden inom den kriminologiska forskningen. Enligt regeringens bedömning är förutsättningarna att åstadkomma detta större om man undviker att rikta bidragen till särskilda forskningsområden utan låter ansökningarnas kvalitet och inte ämnesvalet styra bidragsgivningen.

Ärendet till riksdagen

Regeringen föreslår

att riksdagen till *Brottsförebyggande rådet: Utvecklingskostnader* för budgetåret 1990/91 anvisar ett reservationsanslag på 3 851 000 kr.

11.2 Uppföljning och utvärdering av de forskningspolitiska besluten

11.2.1 Verksamheten hittills

Forsknings- och utvecklingsverksamheten i Sverige motsvarar, som framgått av de inledande kapitlen, knappt 3 % av BNP varav de statligt finansierade insatserna utgör ca en tredjedel. I forskningspropositionerna anges de övergripande målen och den huvudsakliga inriktningen av verksamheten för den kommande treårsperioden. Regeringen ges ansvar att genomföra besluten och att uppdraga åt myndigheterna att driva verksamheten inom de ekonomiska ramar riksdagen beslutat om.

För att öka regeringens möjlighet att följa upp och analysera verksamheten har under den senaste treårsperioden vissa medel avsatts under andra huvudtitelns anslag A 3 Utredningar m. m. Dessa medel har bl. a. möjliggjort den kartläggning av sektorsforskningen som publicerats i departementsserien, Svensk sektorsforskning (Ds 1989: 3). Regeringen har vidare haft möjlighet att ge vissa uppdrag till statistiska centralbyrån bl. a. angående statistik om forskning och utveckling i den kommunala sektorn. Som en förberedelse inför 1990 års forskningsproposition har svenska forskare

på regeringens uppdrag studerat forskningens villkor i åtta andra industri-länder (Ds 1989:43). Dessa uppdrag har breddat underlaget för 1990 års forskningsproposition.

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 11
Justitiedep.

11.2.2 Regeringens överväganden

Som framgått tidigare i denna proposition anser regeringen att forskning och utveckling av hög kvalitet utgör en värdefull grund för en positiv social och ekonomisk utveckling. Regeringen föreslår också betydande resurs-förstärkningar under den kommande treårsperioden.

Forskning och utveckling måste liksom all annan verksamhet följas upp och utvärderas. Detta gäller inte bara forskningens vetenskapliga kvalitet utan också, och då framför allt vad gäller sektorsforskningen, dess sam-hällsrelevans.

Inför kommande forskningspolitiska beslut kommer, som framgår av avsnitt 10, systematiska uppföljningar och utvärderingar av pågående verksamheter att behöva göras. Regeringen har i budgetpropositionen (1989/90: 100 bil. 4) under reservationsanslaget A 3 Utredningar m. m. beräknat 3 milj. kr. för uppföljningar och utvärderingar av FoU. Regering-en anser att ytterligare medel bör anvisas för detta ändamål.

11.2.3 Ärendet till riksdagen

Regeringen föreslår

att riksdagen under reservationsanslaget *Utredningar m. m.* under andra huvudtiteln för budgetåret 1990/91 anvisar 1 000 000 kr. ut-över vad som föreslagits i prop. 1989/90: 100 bil. 4.

12. Utrikesdepartementets verksamhetsområde

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 12
Utrikesdep.

Utrikes- och säkerhetspolitisk forskning samt u-landsforskning är central från utrikespolitisk synpunkt. Även den forskning som är av betydelse för våra ekonomiska relationer med omvärlden spelar här en stor roll. Också EG:s forskningsprogram är i detta sammanhang av stort intresse.

I nedanstående tabell sammanfattas forskningsresurserna inom utrikesdepartementets verksamhetsområde. I tabellen redovisas endast reformer. Till dessa förändringar kommer för budgetåret 1990/91 kompensation för pris- och löneförändringar. Även för de kommande budgetåren kommer anslagen att omräknas för pris- och löneförändringar. De belopp som anges som reformer skall dock ses som absoluta belopp och kommer ej att prisomräknas det år reformen läggs ut. I fotnot redovisas förändringar med anledning av budgetpropositionen 1989/90: 100, bil. 5.

Reformer (milj. kr.)

	anvisat 1989/90	förslag 1990/91	beräknat 1991/92	beräknat 1992/93
Nedrustning, freds- och konflikt- forskning	38,9 ¹	—	—	—
Internationell politik	3,3	+ 0,6	—	—
Folkrätt	1,7	+ 0,4 ²	—	—
Bidrag till ett institut för Japanstudier	—	+ 3,0	—	—
U-landsforskning	315,0	— ³	—	—
Styrelsen för u-landsforskning (SAREC)	11,1	— ⁴	—	—

¹ I beloppet ingår en engångsanvisning om 7,5.

² I budgetprop. 1989/90: 100 bil. 5 begärs ytterligare +0,7.

³ I budgetprop. 1989/90: 100 bil. 5 begärs +45,0.

⁴ I budgetprop. 1989/90: 100 bil. 5 begärs + 4,3.

12.1 Utrikes- och säkerhetspolitiskt motiverad forskning

12.1.1 Forskningens omfattning och organisation

Neutralitetspolitiken ställer krav på en självständig värdering av för vårt land viktiga förhållanden och utvecklingstendenser i omvärlden. Sverige har mot denna bakgrund i hög grad intresse av forskning kring frågor av betydelse för vår utrikespolitik.

Detta gäller forskning inom det centrala säkerhetspolitiska området men även inom folkrätt och andra discipliner. Man bör härvid beakta att det på det utrikespolitiska området finns behov dels av tillämpad forskning med relativt kort tidshorisont, dels av forskning av mera långsiktig karaktär.

Inom det säkerhetspolitiska området disponerar utrikesdepartementet 1 103 000 kr. under anslaget *Uredningar inom det nedrustnings- och säkerhetspolitiska området* för forskningsändamål. Dessa medel används främst för att söka stimulera forskning av särskild relevans för utrikesdepartementet, bl. a. öststatsforskning. De utnyttjas även för att mera långsiktigt bygga upp en allmän kompetens bl. a. genom att möjliggöra igångsättande

av projekt tidigare än planerat i avvaktan på fortsatt finansiering via traditionella anslagskanaler.

Långsiktig säkerhetspolitisk forskning stöds genom anslagen *Bidrag till Stockholms internationella fredsforskningsinstitut* (SIPRI) och *Utrikespolitiska Institutet*.

Från anslaget *Forskningsverksamhet för rustningsbegränsning och nedrustning* bekostas den del av försvarets forskningsanstalts (FOA:s) forskning, utredningsarbete och expertstöd som har betydelse för utrikesdepartementets verksamhet på nedrustningsområdet.

I proposition om tilläggsbudget till statsbudgeten för budgetåret 1989/90 föreslog regeringen (prop. 1989/90:25 bil. 2) ett engångsbelopp – via anslaget *Forskningsverksamhet för rustningsbegränsning och nedrustning* – för FOA:s forskning avseende en internationell datacentral (IDC) för övervakning av ett provstoppsavtal. Riksdagen beslutade i enlighet med regeringens förslag (UU13, rskr. 78).

Vidare lämnas stöd till forskning om polarfrågor och inom folkrätt från anslaget *Utredningar m. m.* Även från anslaget *Övriga internationella organisationer m. m.* lämnas bidrag till folkrättslig forskning såsom till Raoul Wallenberg-institutet i Lund samt till internationella organisationer som bedriver forskning.

Under budgetåret 1990/91 kommer en särskild tjänst för historisk forskning att inrättas i utrikesdepartementet. Dokumenten i UD:s arkiv kommer att bli en självklar utgångspunkt för denna forskning. Forskningen ifråga utgör ett stöd till grundläggande forskning inom historia, statsvetenskap och andra samhällsvetenskapliga ämnen, samtidigt som den tillför utrikesdepartementet kompetens som kan vara av relevans i den operativa verksamheten.

I de båda senaste forskningspropositionerna har öststatsforskningens betydelse särskilt betonats. Utrikesdepartementet har lämnat ett icke obehövt stöd till forskning med denna inriktning. Bl.a. har finansiella bidrag lämnats till institutionen för öststatsstudier vid universitetet i Uppsala och öststatsprojekt vid Utrikespolitiska Institutet (UI). Det kan dessutom noteras, att – inom det ekonomiska området – Öst Ekonomiska Byrån ombildats till Stiftelsen Östekonomiska Institutet och att en knytning därvid skett till Handelshögskolan i Stockholm.

Ett studiearbete har genomförts för att undersöka om vetenskaplig forskning om nedrustning och rustningsbegränsning kan ges en ny dimension genom att ett centrum för teknisk nedrustningsforskning inrättas vid universitetet i Linköping. Ärendet bereds för närvarande inom regeringskansliet.

12.1.2 Inventering av forskningen - resultat och bedömning

Utrikesutskottet uttalade i sitt betänkande 1986/87 UU16 (s. 5) att regeringen bl.a. borde göra en inventering av den för svensk utrikes- och säkerhetspolitik relevanta forskning som utförs av institutioner i Sverige, såväl på det akademiska fältet som inom den offentliga förvaltningen. Detta tillkännagavs regeringen genom rskr. 1986/87:285.

Den begärda inventeringen har utförts och, genom skrivelse den 26 oktober 1989 från utrikesministern, delgivits riksdagens utrikesutskott.

Inventeringen visar i flera fall att en minskning av verksamheten skett under en följd av år. Denna utveckling äger rum under det att Sverige kontinuerligt konfronteras med komplicerade säkerhetspolitiska frågor knutna till ofta svåröverskådliga och snabba förändringar i den omedelbara omvärlden samtidigt som underlag för politiska bedömningar från statsmakternas sida efterfrågats i ökande grad.

Till denna bild skall läggas att den sektorsfinansierade högskoleforskningen inom det utrikes- och säkerhetspolitiska området alltid varit av liten omfattning.

Regeringen anser att man bör skilja mellan å ena sidan grundforskningen inom för säkerhetspolitiken relevanta ämnesområden och å andra sidan den mera behovsinriktade forskning och långsiktiga utredningskapacitet som utgör ett direkt stöd för utrikespolitiska bedömningar. Båda behövs, och de kan inte ersätta varandra.

Regeringen framhöll redan i föregående forskningsproposition att olika vägar bör prövas att fördjupa den internationellt inriktade utbildningen och säkerhetspolitiska forskningen, främst med anknytning till ämnet statsvetenskap. Denna bedömning stöds av att den företagna inventeringen visar på ett behov av ytterligare insatser på detta område. Det är därför angeläget att denna ambition nu förs vidare. Inte minst mot bakgrund av traditionen i svensk utrikespolitik är det också angeläget att den folkrättsliga forskningen i Sverige får ökat stöd.

Regeringens ställningstagande med anledning av de olika förslagen framgår av det följande.

12.1.3 Arktisk konflikt- och säkerhetsforskning

Enligt regeringens uppfattning finns det ett utökat behov av att studera frågor med anknytning till Sveriges närområden. Som framgår av nämnda inventering har det bland forskarna under senare år uppstått ett förnyat intresse för det nordiska området. Ett initiativ med denna geografiska inriktning är den av universitetet i Umeå föreslagna satsningen på arktisk konflikt- och säkerhetsforskning inom området internationell politik. Inriktningen på Arktis och Nordeuropa samt det föreslagna statsvetenskapliga och folkrättsliga perspektivet är av betydande intresse och ligger väl i linje med svenska, långsiktiga, utrikespolitiska ambitioner. Regeringen avser att till budgetåret 1991/92 föreslå att 250 000 kr. beräknas för inrättande av en doktorandtjänst vid universitetet i Umeå för forskarstuderande inom ämnet statsvetenskap med inriktning på internationell politik. Regeringen återkommer till frågan under avsnitt 17.

12.1.4 Forskartjänster med inriktning på internationell politik

Även annan forskning i utrikes- och säkerhetspolitiska frågor inom ämnet statsvetenskap bör förstärkas. En satsning på tjänster under professorsnivå

för disputerade forskare är, enligt regeringens uppfattning, då en lämplig åtgärd.

Sådana tjänster tryggar återväxten och förhindrar forskarflykt. Detta befordrar en långsiktig kunskapsuppbyggnad på en kvalitativt hög nivå.

Vid statsvetenskapliga institutionen vid universitetet i Lund finns goda förutsättningar för en långsiktig kunskapsuppbyggnad med inriktning mot internationell politik. Regeringen anser det därför motiverat att till budgetåret 1991/92 beräkna 750 000 kr. till universitetet i Lund i detta syfte. Vi återkommer till frågan under avsnitt 17.

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 12
Utrikesdep.

12.1.5 Ökad satsning på öststatsforskning

Som nämnts ovan lämnas särskilda medel för stöd till forskning med öststatsinriktning. Den snabba politiska utvecklingen i Östeuropa, med implikationer för Sveriges närområde, motiverar att stödet utökas. Detta bör ske genom att anslaget *Utredningar inom det nedrustnings- och säkerhetspolitiska området* förstärks med 600 000 kr budgetåret 1990/91.

12.1.6 Ökat samarbete på folkrättens område

Som nämnts tidigare är den folkrättsliga forskningen en fråga som regeringen prioriterar. Mellan utrikesdepartementet och universitetens juridiska fakulteter är ett fördjupat samarbete på väg att etableras. Regeringen anser att ytterligare 400 000 kr. bör anvisas budgetåret 1990/91 så att ambitionen kan höjas och den långsiktiga kunskapsuppbyggnaden inom högskolan stärkas.

12.2 Biståndsmotiverad forskning

12.2.1 U-landsforskningens organisation och omfattning

Forskningsfrågorna fick år 1976 en mer framskjuten plats inom biståndet än tidigare genom inrättandet av beredningen för u-landsforskning, sedermera styrelsen för u-landsforskning (SAREC).

SAREC är i första hand en biståndsmyndighet med uppgift att främja forskning som kan underlätta för u-länderna att utvecklas mot ökat självbestämmande och mot ekonomisk och social rättvisa. Tyngdpunkten i verksamheten är inriktad på att bygga upp forskningskapacitet i u-länderna. Detta sker bl.a. i form av samarbete mellan forskare vid u-landsinstitutioner och svenska vetenskapliga institutioner, s. k. institutions-samarbete. SAREC har också som en uppgift att främja och bidra till finansiering av u-landsforskning i Sverige. I detta stöd till svensk u-landsforskning ställs höga krav på relevans för belysning av något specifikt utvecklingsproblem eller för mer generella utvecklingsteoretiska frågor.

SAREC ger stöd till svensk u-landsforskning främst genom bidrag till konkreta forskningsprojekt och visst miljö- eller institutionsstöd. Budgetåret 1989/90 har regeringen avsatt ca 26 milj. kr. till svensk u-landsforsk-

ning, varav 1,8 milj. kr. ges som långsiktigt stöd till sex u-landsinriktade forskningsmiljöer.

Vad gäller sektorsfördelning går merparten av SAREC:s samlade stöd till jordbruks-, skogsbruks- och miljöforskning. Närmare en tredjedel av stödet går till hälsoforskning. Samhällsvetenskaplig, naturvetenskaplig och teknisk forskning finansieras. Under budgetåret 1988/89 gick 58 % av det bilaterala och regionala stödet till Afrika söder om Sahara, 29 % till Latinamerika och 13 % till Asien.

Även andra organ under utrikesdepartementet än SAREC har uppgifter som berör forskning.

Nordiska afrikainstitutet (NAI) tillkom år 1962 på initiativ av Nordiska rådet. NAI har till uppgift att inom Norden bl. a. främja och driva vetenskaplig forskning om Afrika. Institutet skall även verka för samarbete och kontakter mellan nordiska och afrikanska forskare. NAI utgör därtill ett dokumentationscentrum för forskning och studier om Afrika.

Styrelsen för internationell utveckling (SIDA) stöder forskning eller forskningsrelaterad verksamhet i anslutning till projekt och program i utvecklingssamarbetet. SIDA finansierar omfattande försöksverksamhet inom olika fackområden. SIDA:s stöd till u-landsforskning ges främst som ett komplement till de bilaterala programmen. Under anslagsposten *Särskilda program* finns flera projekt med inslag av både utvecklingsarbete och forskning, ofta i nära samarbete med SAREC.

I det tekniska samarbetet som beredningen för internationellt tekniskt-ekonomiskt samarbete (BITS) svarar för kan stöd till specifika projekt inom tillämpad forskning ingå. Universitetsinstitutioner är i flera fall engagerade i genomförandet av kurser för u-landsdeltagande.

12.2.2 Framställningar från berörda organ

Regeringen har i 1990 års budgetproposition behandlat anslagsfrågorna för u-landsforskning.

SAREC har anmält sin avsikt att för forskning i Sverige inrätta doktorandtjänster på vissa underförsörjda områden. Vidare ämnar SAREC fortsätta att bereda tillsättningen av de högre forskartjänster som inrättats i enlighet med 1987 års forskningspolitiska beslut. En översyn av institutionssamarbetet som metod i forskningsbiståndet genomförs under året.

NAI har föreslagit utökat samarbete med forskare i Afrika. Bl. a. föreslår institutet att ett gästforskarprogram med speciell inriktning på södra Afrika inrättas.

I sin biståndsverksamhet använder sig SIDA av universitet och högskolor genom att lägga ut olika uppdrag med anknytning till de utvecklingsländer man samarbetar med samt till SIDA-finansierade projekt. Uppdragen är direkt relaterade till den utbildning och forskning som pågår vid de aktuella universitetsinstitutionerna. SIDA har bl. a. slutit avtal med vissa institutioner om ekonomisk bevakning av samarbetsländer.

SIDA anser att den humanistiska och samhällsvetenskapliga forskningen om främst Öst- och Sydostasien samt Latinamerika bör förstärkas. I sådan forskning behövs såväl grundlig förankring i den egna disciplinen

som förtrogenhet med områdenas språk och kulturer. Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådets (HSFR) rekommendationer från januari 1984 bör kunna utgöra en av grunderna för Öst- och Sydostasienforskningen, menar SIDA. I fråga om Latinamerika är bilden för närvarande något oklar. En översyn av situationen i Sverige vad gäller den samhällsvetenskapliga och humanistiska forskningen om Latinamerika samt dess institutionella förankring är enligt SIDA angelägen.

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 12
Utrikesdep.

12.2.3 Regeringens överväganden

För budgetåret 1990/91 föreslår regeringen i budgetpropositionen (prop. 1989/90: 100 bil. 5) att 360 milj. kr. anvisas för forskningsstöd genom SAREC under anslaget *Andra biståndsprogram*.

Forskning utgör en av förutsättningarna för att länderna skall kunna övervinna sina utvecklingsproblem. Behovet av forskning för att finna vägar att lösa olika utvecklingsproblem är stort. Forskningsstöd för att stärka u-ländernas egen kapacitet för forskning och för att söka stödja specifika u-landsrelaterade frågor är SAREC:s främsta uppgift. Biståndet är också beroende av att det i Sverige finns god kompetens och övriga resurser för de allmänna biståndspolitiska diskussionerna, för planering och genomförande av bistånd liksom för uppföljning. Det är också viktigt att Sverige har förutsättningar att följa, delta i och påverka den internationella u-landsforskningen inom olika områden samt medverka i styrningen av de många internationella forskningsprogram som erhåller svenskt stöd. Inom vissa områden som av tradition efterfrågas starkt i biståndet (t.ex. markvård och hälsa) har kompetens byggts upp inom universiteten. En arbetsmarknad har funnits för dem som utbildats i biståndsverksamheten. På andra områden, främst inom samhällsvetenskaperna, är bristande kapacitet bekymmersam för biståndet.

Som en särskild insats för svensk u-landsforskning har regeringen i enlighet med 1987 års forskningspolitiska beslut (prop. 1986/87: 80 bil. 2, UU16, rskr. 285) utsett innehavare till de första av sex professorer inom områdena utvecklingsekonomi, statsvetenskap och miljö. Vid beredningen av dessa tillsättningsärenden har SAREC funnit att ytterligare förstärkning behövs inom vissa ämnesområden. I budgetpropositionen föreslås därför att SAREC tillförs medel för att inrätta doktorandtjänster förlagda till miljöer och områden där det finns särskilda behov av att långsiktigt stärka forskningskompetensen.

Det faktum att visst stöd till u-landsforskning i Sverige ingår i SAREC:s uppgifter får inte undanskymma att SAREC i första hand är en biståndsmyndighet med uppgift att främja forskning som kan underlätta u-ländernas utveckling mot ökat självbestämmande och mot ekonomisk och social rättvisa. Det allmänna utbildningsväsendet och universiteten har huvudansvaret för att sörja för kunnande och forskning på olika områden, inklusive utvecklingssamarbetet.

Den biståndsfinansierade forskningen syftar i första hand till att förstärka basen för utvecklingssamarbetet men genom stödet utvecklas också kompetensen för internationellt samarbete i stort.

De institut med geografisk inriktning som är av särskild relevans för utvecklingssamarbetet är NAI i Uppsala, Latinamerikainstitutet i Stockholm och Nordiska institutet för Asienstudier i Köpenhamn.

Vid NAI har ett aktivt program- och planeringsarbete genomförts under de senaste åren. Arbetet vid NAI har resulterat i ökad aktivitet och relevans för utvecklingssamarbetet med Afrika. Bidragen från övriga nordiska länder ökar fr. o. m. innevarande budgetår.

Regeringen anser i likhet med SIDA att en översyn bör göras av inriktning och institutionell förankring av forskningen om Latinamerika. Frågan kommer att beredas vidare.

Inom ramen för bl.a. SAREC:s, NAI:s, SIDA:s, BITS och Svenska institutets verksamhetsområden äger ett omfattande person- och forskarutbyte med u-länder rum bl.a. i form av stipendiering. Formerna för personutbytet är avhängiga de uppgifter som åligger och intresserar de olika inblandade parterna.

SIDA och SAREC har under en följd av år givit stöd till "International Science Programs" i Uppsala (tidigare de s.k. fysik- och kemiseminarier-na). Här har en form för effektiv medverkan av universiteten i biståndet inom basvetenskaper utformats. På andra områden har biståndsmyndigheterna bidragit till personutbyte främst inom ramen för olika projekt.

Regeringen anser att personutbyte med u-länder inom högre utbildning och forskning är ett viktigt inslag i verksamhet som syftar till att stärka forskningskapacitet i u-länder. Personutbyte kan även vara ett instrument för att främja demokrati och stärka ömsesidig förståelse. Regeringen anser att det är biståndsmyndigheternas uppgift att utifrån ett sådant grundläggande positivt synsätt arbeta vidare med personutbyte inom ramen för myndigheternas respektive program.

12.3 Forskning motiverad från utrikeshandelssynpunkt

12.3.1 Europeiskt forskningssamarbete

Under de senaste åren har samarbetet mellan Sverige och EG utvecklats starkt. Parterna har funnit det vara av ömsesidigt intresse att gemensamt angripa problem inom en rad olika områden. Samarbetet har vidgats också till områden utanför frihandelsavtalets ram.

Ett stort intresse för svensk medverkan i forskningssamarbetet har visats. Som tidigare har nämnts är stora delar av EG:s ramprogram nu också öppna för svenskt deltagande på projekt- eller programnivå.

Medverkan i EG:s FoU-program innebär fördelar för svensk industri också genom att närvaron på den europeiska marknaden förstärks. Program som syftar till ökat personutbyte och förstärkta nätverk mellan forskningsinstitutioner, högskolor och näringsliv har särskilt uppmärksamats i det svenska deltagandet.

EFTA-EG-samarbetet inom FoU fungerar väl och är ett komplement till de bilaterala ramavtal som EFTA-länderna har med EG. Forskningsområdet är sannolikt det område utanför frihandelsavtalet där Sverige har kommit längst i det konkreta samarbetet med EG.

I ett skede där Europa går från fragmentering mot integration även på området FoU är det viktigt att Sverige behåller och förstärker sin europeiska identitet. Sverige bör således med kraft eftersträva ytterligare och förstärkt medverkan i det europeiska FoU-samarbetet. Sveriges — liksom övriga EFTA-länders — målsättning är ett fullt deltagande i EG:s ramprogram. Detta har också tydligt klargjorts för EG-kommissionen.

Det ramprogram som nu finns för EG:s FoU-insatser t. o. m. år 1994 ligger i sin huvudinriktning väl i linje med den svenska FoU-politiken. Regeringen avser därför fortsätta förhandlingarna om svenskt deltagande i detta program på en nivå som innebär ett så starkt inflytande som möjligt i den fortsatta planeringen av samarbetet. Syftet är ett fullständigt svenskt deltagande i EG:s ramprogram för forskning och teknisk utveckling under åren 1990 — 1994.

Enligt senaste uppgifter beräknas kostnaderna för EG:s nya ramprogram för åren 1990 — 1992 till 2,5 miljarder ECU (European Currency Units) motsvarande ca 18,5 miljarder kronor och för åren 1993 — 1994 till 3,2 miljarder ECU motsvarande ca 23,7 miljarder kronor. För fullständigt deltagande i programmet kan kostnaden för svensk del beräknas motsvara Sveriges BNP-andel, dvs. 3,5%, av den totala budgeten för EG:s FoU-program. Det är inte möjligt att nu mer exakt ange det medelsbehov som kan uppkomma. Regeringen återkommer till riksdagen i anslagsfrågan när tillräckligt underlag för riksdagens ställningstagande föreligger.

12.3.2 Bidrag till ett institut för Japanstudier

Förbindelserna mellan Japan och Östasien å ena sidan och Sverige och Europa å andra sidan blir allt mer intensiva. För att tillvarata och utnyttja denna utveckling krävs bredare och djupare kontakter mellan de geografiska områdena. Ett närmare samarbete underlättas om man förstår skälen till och konsekvenserna av den snabba ekonomiska utvecklingen i Japan och i andra östasiatiska ekonomier. Att vara väl förtrogen med Östasiens olika ekonomiska system är en förutsättning för ett förbättrat utbyte med regionen.

Institutets utformning

Forskningen i Sverige om Östasien står i dag inte i relation till områdets ekonomiska och politiska betydelse. Både näringsliv och statsförvaltning frågar efter ökad kvalificerad akademisk kompetens om Östasien.

Inom Handelshögskolan i Stockholm finns framskridna planer att etablera ett forskningsinstitut med huvudsaklig inriktning på Japans ekonomi. Högskolan har ambitionen att det planerade institutet skall bli det första institutet i Europa för avancerade studier av ekonomierna i Östasien.

Institutet avses bli utformat i likhet med Stiftelsen Östekonomiska Institutet. Det skall sålunda vara en självständig organisation, men samtidigt vara knutet till Handelshögskolan så att institutet kan ta del av skolans etablerade forskning på det ekonomiska området. Det planerade institutet

avses finansieras dels genom medel från svenska staten och näringslivet, dels av intressenter i Japan. För att institutet skall nå framgång är det nödvändigt med en stabil ekonomisk bas, lämpligen i form av en fond vars storlek angivits till ca 100 milj. kr. Härigenom kan en verksamhet av tillräcklig omfattning finansieras. Institutet avses kunna inleda sin verksamhet under följande två förutsättningar

1. att från svensk sida 50 milj. kr. kan samlas in och
2. att staten och övriga bidragsgivare anser sig kunna göra den bedömningen att de japanska bidrag som en fondering om 100 milj. kr. förutsätter kan komma till stånd.

Regeringens överväganden

Mot bakgrund av Japans alltmer framträdande ställning i världsekonomin liksom på en mängd andra områden har det föreslagna projektet bedömts som utomordentligt angeläget för att bygga upp erforderlig kompetens och för att hävda svenska intressen i världens mest expansiva region.

Staten bör få utse en representant i institutets styrelse. Institutet bör nära samverka med Centrum för stillahavsasienstudier.

Regeringen anser att statligt bidrag till det planerade institutet bör lämnas i enlighet med vad som här har sagts, under förutsättning att övriga behövliga medel ställs till förfogande från annat håll.

Statens bidrag till det planerade institutet lämnas med ett belopp på 3 milj. kr. under vart och ett av budgetåren 1990/91, 1991/92 och 1992/93.

12.4 Ärendet till riksdagen

Regeringen föreslår

1. att riksdagen under reservationsanslaget *Utredningar inom det nedrustnings- och säkerhetspolitiska området* under tredje huvudtiteln för budgetåret 1990/91 anvisar 600 000 kr. utöver vad som föreslagits i prop. 1989/90: 100 bil. 5,
2. att riksdagen under reservationsanslaget *Utredningar m. m.* under tredje huvudtiteln för budgetåret 1990/91 anvisar 400 000 kr. utöver vad som föreslagits i prop. 1989/90: 100 bil. 5,
3. att riksdagen till *Bidrag till ett institut för Japanstudier* under tredje huvudtiteln för budgetåret 1990/91 anvisar ett reservationsanslag på 3 000 000 kr.,
4. att riksdagen godkänner de riktlinjer för resursförstärkningar avseende institutet för Japanstudier för budgetåren 1991/92 och 1992/93 som angivits.

13 Försvarsdepartementets verksamhetsområde

Prop. 1989/90:90

Avsnitt 13

Försvarsdep.

13.1 Forskningens omfattning och organisation inom totalförsvaret

Den svenska säkerhetspolitiken — alliansfrihet i fred syftande till neutralitet i krig — stöds av ett starkt och allsidigt totalförsvaret. Detta skapar i fred förtroende och respekt i omvärlden för det svenska folkets vilja och förmåga att försvara sig. Denna säkerhetspolitiska inriktning förutsätter att Sverige har egen kompetens och egna resurser att successivt utveckla och förändra totalförsvaret så att det kan anpassas till ändrade förhållanden i omvärlden. Ett viktigt instrument för detta är en kompetent försvarsforskning, innefattande såväl den militära som den civila delen av totalförsvaret.

Försvarets forskningsanstalt (FOA) har ansvaret för den gemensamma forskning som skall tillgodose totalförsvarets behov. FOA genomför också huvuddelen av denna forskning som uppgår till 403 milj. kr. Försvarets materielverk (FMV) disponerar ett anslag på 115 milj. kr. avsett främst för forskning och utveckling inom områden som är gemensamma för armén, marinen och flygvapnet (anslaget E 4. Operativ ledning m. m.: Forskning och utveckling.) Överstyrelsen för civil beredskap (ÖCB) har för totalförsvarets civila del ett samordningsansvar för frågor om gemensam försvarsforskning och avsätter dessutom ca 1 milj. kr. för forskningsinsatser.

Härutöver bedrivs omfattande forsknings- och utvecklingsverksamhet inom materielområdet vid svensk industri, främst för det militära försvaret. Denna verksamhet finansieras med de medel som är anvisade för försvarsmaktens materielanskaffning och omfattar ca 4 miljarder kr.

Försvarsforskningens omfattning och långsiktiga inriktning övervägs tillsammans med övriga totalförvarsfrågor inför riksdagens återkommande, fleråriga försvarsbeslut. För närvarande förbereds ett nytt försvarsbeslut till våren 1991. Med hänvisning till denna beslutsordning redogörs här endast för vissa grundläggande principer för totalförvarsforskningen och dess omfattning i stort. Vidare berörs samverkan mellan denna forskning och samhällets forskning i övrigt.

13.2 Forskningens inriktning

Forskningen inom totalförsvaret skall bidra till att tidigt upptäcka och värdera förändringar i omvärlden och i den tekniska och vetenskapliga utvecklingen i syfte att identifiera behov av och lämna underlag för erforderlig anpassning av verksamheten inom totalförsvaret. Den kan också bidra till att identifiera problem som uppstår när beslut om totalförsvarets utveckling skall genomföras. Det är särskilt angeläget att söka upprätthålla en svensk försvarsprofil och att uppmärksamma sådana områden där utvecklingen är snabb och kan få väsentliga konsekvenser för Sveriges försvarspolitik och för utformningen av totalförsvaret.

Den forskning som skall tillgodose gemensamma behov inom totalförsvaret bedrivs inom programmet Gemensam försvarsforskning. Verksamheten inom programmet har främst följande uppgifter:

- att* följa och analysera den tekniska och vetenskapliga utvecklingen inom områden som är eller kan bli betydelsefulla för totalförsvaret,
- att* stödja utvecklingen av försvarsmateriel genom att ta fram och värdera idéer samt medverka vid tekniska systemutredningar,
- att* underbygga statsmakternas planering för att möta hotet från icke konventionella stridsmedel,
- att* analysera olika hot samt medverka i utformningen av säkerhetspolitiskt underlag och av prognoser,
- att* utveckla metoder för och medverka i totalförsvarets studier och planering,
- att* kartlägga påfrestningar på olika samhällsfunktioner under kriser och krig,
- att* lämna underlag om olika vapensystems effekter på människan,
- att* bedöma människans prestationer i relation till de krav som ställs under kriser och i krig samt i speciella situationer i fred.

FOA täcker, som programansvarig myndighet och huvudsaklig producent av denna forskning, ett stort antal forskningsområden. FOA samverkar också med universitet och högskolor samt industrier och har goda internationella kontakter. Förutom vid FOA bedrivs försvarsforskning vid bl. a. fortifikationsförvaltningen, flygtekniska försöksanstalten och vid universitet och högskolor.

FOA har medgivits rätt att bedriva intäktsfinansierad forsknings- och utredningsverksamhet m. m. åt sektorer utanför totalförsvaret om den kan förväntas medföra positiva effekter för den försvarsinriktade forskningen. Denna verksamhet omfattar ca 70 milj. kr.

Regeringen har gett FOA i uppdrag att studera totalförsvarsforskningens inriktning i olika framtida ekonomiska nivåer. FOA har redovisat sin syn på dessa frågor i en s. k. perspektivstudie, Gemensam försvarsforskning på 90-talet. Även överbefälhavaren (ÖB) och ÖCB har i sina perspektivstudier berört forskningsfrågor. Dessa studier är avsedda att utgöra ett underlag för det ovan nämnda försvarsbeslutet.

ÖCB har i sin anslagsframställning för budgetåret 1990/91 och i en skrivelse till regeringen i september 1989 anmält att det finns behov av ett s. k. ramforskningsprogram om sårbarhet och beredskapshänsyn i samhällsutvecklingen och att ÖCB har utarbetat förslag till ett sådant program. Programmet har utarbetats tillsammans med företrädare för universitet och högskolor samt olika myndigheter och organisationer inom totalförsvarets civila del. Även FOA har medverkat i arbetet.

Ramprogrammets olika delar har i huvudsak inriktats mot

- den internationella integrationens betydelse för samhällets villkor,
- den teknologiska utvecklingen och dess konsekvenser för samhällets sårbarhet,
- sårbarhets- och beredskapsmässiga aspekter på bl. a. förändringar i sociala och kulturella mönster,
- förutsättningar för beredskapshänsyn i samhällsutvecklingen.

ÖCB anför att samråd har skett för budgetåret 1990/91 om programmets finansiering med televerket och styrelsen för psykologiskt försvar (SPF) med

13.3 Försvarsforskningens anknytning till annan forskning i samhället

Totalförsvaret och försvarsforskningen är i vid mening beroende av de forsknings- och utbildningssatsningar som görs vid universitet och högskolor. Det gäller både inriktning av och resultat från grundläggande och mål-inriktad forskning av försvarsintresse liksom möjligheterna att från universitet och högskolor rekrytera goda försvarsforskare.

Utvecklingen av totalförsvarets samlade forsknings- och utvecklingsverksamhet är i sin tur av både industri- och forskningspolitiskt intresse, eftersom den påverkar den industriella kompetensutvecklingen och efterfrågan på forskare.

De strukturförändringar av försvarsindustrin som pågått under de senaste åren kan förutses fortsätta även under nästa försvarsbeslutsperiod. Det är väsentligt att i denna process dels söka bevara och utveckla den nödvändiga kompetensen inom den svenska försvarsindustrin, dels stödja en teknikspridning mellan försvarsindustri och annan industri.

I syfte att skapa ett underlag för regeringens ställningstaganden i vissa större teknikfrågor har ÖB under 80-talet redovisat dels det militära försvarets långsiktiga behov av forskning inom det havstekniska, informationstekniska och materialtekniska området, dels sådan forskning och utveckling som är av intresse för samverkan med civila intressenter. Enligt ÖB:s uppfattning föreligger ett behov av både nationella satsningar inom dessa områden och ett vidgat teknikstrategiskt tänkande inom försvarsplaneringen.

13.4 Särskilda åtgärder inom vissa områden

13.4.1 Sårbarhet och beredskapshänsyn

Samhällets sårbarhet måste minskas på olika viktiga områden. Datasäkerheten är ett sådant område som är av central betydelse inte bara för totalförsvaret utan för samhället i stort. En bra datasäkerhet möjliggör integritet och intrångsskydd i datasystem avseende produktion och administration samt skyddar våra privatliv. Datasäkerheten är i hög grad knuten till utvecklingen av informationsteknologin. Forsknings- och utvecklingsinsatser kring datasäkerheten — dess villkor och problem — berör många viktiga områden, t.ex. hälso- och sjukvårdsområdet, produktion och distribution av energi, kommunikation och livsmedelsförsörjning. För vårt totalförsvär gäller det att skapa säkra system för såväl signalsamband som databehandling samt att ge industrier av betydelse för den svenska försörjningsberedskapen råd om utformning av datasäkra produktions- och driftssystem.

Yttre hot mot sårbara delar i samhället kan mötas med en kombination av särskilda beredskapsåtgärder och genom att man tar beredskapshänsyn

i samhällsutvecklingen. Inom den civila delen av totalförsvaret sker nu en stegvis övergång från särskilda beredskapsåtgärder till mer generella beredskapshänsyn på flera områden. De civila sårbarhetsproblemen kan nämligen endast i begränsad omfattning hanteras med hjälp av direkta åtgärder. ÖCB:s förslag till ramforskningsprogram om sårbarhet och beredskapshänsyn i samhällsutvecklingen skall bl. a. ses mot denna bakgrund.

En grundläggande forskningsverksamhet i syfte att skapa kunskap om samhällets sårbarhet bör försöksvis påbörjas. Regeringen har mot denna bakgrund inte haft några erinringar i budgetpropositionen för budgetåret 1990/91 när det gäller att av den ekonomiska planeringsramen avsätta sammanlagt 500 000 kr. för ändamålet. Av medlen belastar 400 000 kr. anslaget H 1. Överstyrelsen för civil beredskap: Förvaltningskostnader och 100 000 kr. anslaget J 1. Styrelsen för psykologiskt försvar. Televerket avser härutöver att bidra med 500 000 kr. till ramprogrammets finansiering. En fortsatt forskningsverksamhet efter 1990/91 får övervägas i anslutning till 1991 års totalförvarsbeslut.

Regeringen utgår från att den kompetens som finns inom FOA, ÖCB och universitet och högskolor i samverkan bidrar till överföring av kunskap mellan den militära och civila totalförvarsforskningen.

13.4.2 Miljövetenskaplig forskning

Den satsning som i 1987 års forskningsbeslut gjordes på en centrumbildning för miljövetenskaplig forskning (CMF) vid universitetet i Umeå har utfallit väl. CMF-samarbetet har medverkat till en kompetensuppbyggnad inom olika forskningsinstitutioner i Umeå, däribland FOA.

13.4.3 Materialforskning

ÖB fick i november 1987 i uppdrag att redovisa försvarets behov av nya material samt ange områden för samverkan med andra intressenter. ÖB redovisade sin rapport i oktober 1989. Regeringen kommer senare i denna proposition att föreslå att medel avsätts för att stödja s. k. tvärvetenskapliga konsortier, vars syfte är att skapa en utvecklande samverkan inom det materialtekniska området.

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 13
Försvarsdep.

14 Socialdepartementets verksamhetsområde

Prop. 1989/90:90

Avsnitt 14

Socialdep.

Forskning bedrivs och initieras inom socialdepartementets politikområden – socialförsäkring, familjepolitik, socialtjänst samt hälso- och sjukvård.

Från femte huvudtitelns anslag Forsknings- och utvecklingsarbete samt försöksverksamhet stöds forsknings- och utvecklingsarbete inom samtliga ovannämnda politikområden, dock med undantag för den medicinska forskningen.

Härutöver bedrivs forskning som en integrerad del av verksamheten vid statens bakteriologiska laboratorium, statens institut för psykosocial miljömedicin och socialstyrelsens läkemedelsavdelning.

År 1987 inrättades en beredning för utvärdering av medicinsk metodik (SBU).

I följande sammanställning redovisas FoU-basen inom socialdepartementets verksamhetsområde samt förslag för treårsperioden 1990/91 – 1992/93 (milj. kr.).

	Anvisat 1989/90	Förslag 1990/91	Beräknat 1991/92	Beräknat 1992/93
Socialvetenskapliga forskningsrådet				
Forskningsmedel	40,1	+ 12,3 ¹	+ 5,6	+ 5,6
Administration	3,4 ²	+ 2,7	—	—
Statens beredning för utvärdering av medicinsk metodik	5,0	+ 1,0 ³	—	—
Statens bakteriologiska laboratorium				
Forskningsmedel	25,8 ⁴	—	—	—
Socialstyrelsens läkemedels- avdelning				
Forskningsmedel	6,0 ⁴	—	—	—
Statens institut för psykosocial miljömedicin				
Forskningsmedel	5,3 ⁴	—	—	—

¹ Varav 6,9 milj. kr. utgör överföringar från åttonde och tionde huvudtitlarna

² Delegationen för social forskning

³ Medel för informationsinsatser

⁴ Intern- och externfinansierad forskning.

14.1 Stöd till forskning från femte huvudtitelns FoU-anslag

Anslaget A 3. Forsknings- och utvecklingsarbete samt försöksverksamhet tillkom efter beslut av riksdagen år 1974. Sedan dess finns också delegationen för social forskning som beredningsorgan för utdelning av medel från anslaget. Delegationen skall även ta initiativ till och stimulera forskning av betydelse för socialdepartementets verksamhet.

I överensstämmelse med riksdagens två senaste forskningspolitiska beslut har anslaget utnyttjats för dels prioriterade områden, dels långsiktig kunskapsuppbyggnad vid universiteten.

Under perioden 1986/87 – 1989/90 har hittills ca 139 milj. kr. betalats ut från anslaget.

14.2 Forskning vid vissa myndigheter

Prop. 1989/90: 90

Avsnitt 14

Socialdep.

Statens bakteriologiska laboratorium är det nationella expertorganet för skyddet mot smittsamma sjukdomar. Detta ställer krav på hög vetenskaplig kompetens hos personalen.

Laboratoriet har inget särskilt FoU-anslag. Det har i sin årsredovisning för budgetåret 1988/89 beräknat de totala kostnaderna för FoU till totalt ca 25,8 milj. kr., varav c:a 8 milj. kr. kommit från externa finansiärer.

Statens institut för psykosocial miljömedicin har till uppgift att utveckla, värdera och förmedla kunskaper om psykosociala risksituationer, riskgrupper och riskreaktioner och deras samband med hälsa och välbefinnande. Verksamheten innefattar forskning, utbildning, dokumentation och information. Institutet har en relativt omfattande externfinansierad forskning.

Socialstyrelsens läkemedelsavdelning skall bedriva forsknings- och utvecklingsarbete främst för metodutveckling inom läkemedelskontrollen. Det förutsätts att arbetet bedrivs med stöd av myndighetens anslag. Viss externfinansierad forskning förekommer också.

Statens beredning för utvärdering av medicinsk metodik skall verka för en samordnad värdering av dels sådana metoder som är i bruk inom sjukvården och där det finns skäl för omprövning av deras värde, dels ännu inte etablerade metoder. Värderingen, som skall baseras på vetenskapligt underlag, tar hänsyn till de granskade metodernas värde från medicinska, psykosociala, etiska och ekonomiska utgångspunkter. Arbetet inom beredningen förutsätter ett nära samarbete med forskarsamhället och sjukvårdens huvudmän.

Beredningen redovisar sina ställningstaganden i rapporter över kunskapsläget inom de granskade områdena. Rapporterna liksom beredningens konferenser vänder sig till bestämda målgrupper inom hälso- och sjukvården.

14.3 Forskningens inriktning och effekter

14.3.1 Delegationen för social forskning

Anslaget har använts dels till långsiktig kunskaps- och kompetensuppbyggnad vid universiteten, dels som stöd till forskningsprojekt inom prioriterade områden.

En konsekvens av det långsiktiga stödet till universiteten är att det nu finns forskargrupper som är intresserade av att med stöd av egna forskningsresultat ge sig in i en kritisk granskning av och diskussionen om den svenska välfärdspolitiken.

Delegationens kvartalsskrift — social forskning — är ett forum där forskare för politiker och tjänstemän hos kommuner och landsting samt myndigheter kan presentera resultatet av sin forskning. Detta leder ofta till fördjupade kontakter av värde för den omprövning och nydaning som efterfrågas inom offentlig verksamhet.

Forskare från universiteten medverkar också i de seminarier och konfe-

renser som delegationen anordnar för olika grupper, utöver de ovan nämnda även för journalister och författare.

Forskningen inom området *socialpolitik och arbetsliv* har i stor utsträckning omfattat generella välfärdsstudier med tonvikt på det ekonomiska bidragssystemet och dess roll i samspelet med andra samhällssektorer. Ekonomisk forskning med inriktning på transfereringssystemens träffsäkerhet och effektivitet är under uppbyggnad. Rättssociologiska studier av socialförsäkringens tillämpning, som belyser sambandet mellan arbetsmarknadens funktionssätt och utvecklingen inom socialförsäkringen får stöd liksom forskning om klientens och patientens rätt inom socialtjänst och sjukvård.

Det teoretiska underlaget för arbetet inom *socialtjänsten* har varit svagt och därmed också grunden för utbildningen av blivande socialarbetare. Därför har bl. a. resultaten av den forskning som inriktats på relationerna mellan socialarbetare och klienter samt på utveckling och värdering av insatser och metoder inom socialtjänsten fått stor betydelse för omprövning och förnyelse av det sociala arbetet.

Även stödet till forskning om konsekvenserna av 1982 års socialtjänstlag har givit praktiskt tillämpbara resultat.

Forskningen om *barn, ungdom och familj* har gällt bl. a. utvecklingspsykologi, socialisationsfrågor samt barns och vuxnas sociala nätverk. Här finns vidare forskning kring förskolans pedagogik, arbetssätt och organisation liksom invandrabarns språkutveckling och tvåspråkighetens problem.

Ett forskningsprogram för forskning om barnomsorgen ur ett samhällsekonomiskt perspektiv har utarbetats som en följd av riksdagens senaste forskningspolitiska beslut. Som ett resultat av detta pågår projekt vid universiteten i Göteborg och Stockholm. I dessa studeras samhällsekonomiska aspekter på barnomsorg i vid mening. Dessutom studeras relationerna mellan central styrning och praktisk verksamhet i kommunerna, bl. a. vad gäller resursförbrukning och pedagogisk inriktning. Även föräldrarnas val av omsorgsform studeras.

Forskningen inom *missbruksområdet* har inriktats bl. a. mot missbrukets orsaker och förlopp, dess omfattning och skadeverkningar samt innehåll i och effekter av behandling och rehabilitering. En viktig del gäller effekterna av olika kontrollpolitiska åtgärder samt betydelsen av opinionsbildning genom information och upplysning till olika grupper.

Praktiskt betydelsefulla resultat har nåtts då det gäller att förhindra skador hos barn till kvinnor med olika former av missbruk.

Forskning om missbrukets påverkan på familjen samt om familjens roll i behandlings- och rehabiliteringsarbetet har under perioden ägnats särskild uppmärksamhet.

Ett förslag till forskning om tvångsvård av vuxna missbrukare har nyligen lagts fram på regeringens uppdrag.

Forskningen inom *handikappområdet* är inriktad mot att belysa sådana sociala och miljömässiga faktorer och processer som gör att funktionsnedsättningar blir till handikapp.

Forskning bedrivs också om begreppsutveckling och språklig kommuni-

kation hos personer med olika funktionsnedsättningar som hörsel- eller synskada eller förståndshandikapp.

Behandling och rehabilitering är ett annat område med inslag av beteendevetenskaplig, medicinsk och teknisk forskning.

Samordning, ytterligare långsiktiga satsningar och programarbete krävs för att behålla den kompetens som håller på att byggas upp.

Inom *hälso- och sjukvårdsforskningen* ligger tonvikten på sådan forskning som belyser behovet av och förutsättningarna för en hälso- och sjukvård som överensstämmer med de allmänna välfärdspolitiska målen och på forskning om effekterna av den förda hälso- och sjukvårdspolitiken.

Bland projekt med folkhälsovetenskaplig inriktning finns studier av sociala orsaksfaktorer till ohälsa, möjligheten att utnyttja information om sjukfrånvaro för förebyggande åtgärder, folkligt deltagande i hälsoarbetet samt om betydelsen av sociala nätverk och socialt stöd för en god hälsa. En fortsättning av denna forskning är angelägen som underlag för beslut inriktade mot att målet om jämlikhet i hälsan skall uppnås.

Stöd har också lämnats till forskning om resursanvändning och kostnadsfördelning inom sjukvården bl. a. i förhållande till alternativa vårdformer och förebyggande insatser. Forskning pågår också som utvärderar hälso- och sjukvårdssystemet ur ett patientperspektiv.

Den forskning inom *äldreområdet* som stöds från anslaget rör åldrandet och äldres levnadsförhållanden samt äldres behov av service och vård. Resultat av denna forskning har utgjort en grund för förslag till förnyelse av äldreomsorgen. Synpunkter på äldreforskningens framtida utveckling har redovisats i avsnitt 6. Framställningen baseras på förslag till regeringen från en för delegationen och forskningsrådsnämnden gemensam initiativgrupp.

Under de två senaste treårsperioderna har stödet från anslaget A 3. Forsknings- och utvecklingsarbete samt försöksverksamhet till den långsiktiga kunskapsupbyggnaden vid universiteten ökat kraftigt. Andelen av de medel som utbetalats till detta ändamål för innevarande budgetår utgör drygt 40 %. Stödet avser såväl doktorand- och s. k. post doctortjänster som fleråriga programstöd och förstärkning av handledarresurser.

Dessa satsningar har bidragit till att kvaliteten på forskningen avsevärt förbättrats genom att handledarna blivit fler. Den rådgivande verksamhet som delegationens prioriteringskommittéer indirekt utövar har också bidragit.

Vid riksdagsbehandlingen av prop. 1986/87:80 uppmärksammade socialutskottet i sitt betänkande (SoU 1986/87:28) bl. a. alkoholforskning, forskning om barns villkor, fritidsfrågor, problem med klassbunden ohälsa m. m. samt handikappforskning.

Som framgått av redovisningen har dessa påpekanden beaktats, men trots detta har forskningen kring hälsa och välfärd en blygsam omfattning. Detsamma gäller forskning om hälso- och sjukvårdens samt socialtjänstens organisation och funktionssätt.

Prop. 1989/90:90
Avsnitt 14
Socialdep.

Forskningsverksamheten vid *statens bakteriologiska laboratorium* har förbättrat smittskyddet för den svenska befolkningen.

Forskningen kring HIV-infektion ligger i den internationella forskningsfronten. Ett av de viktigaste projekten avser utveckling av ett vaccin mot HIV med användning av HIV-2-infektion hos makapor som experimentell modell. Ett av de första HIV-2-virusisolaten i världen påvisades och karaktäriserades vid laboratoriet. HIV-2-viruset har också utnyttjats för att utveckla diagnostiska antikroppstester.

Anslutande forskning har givit resultat som tyder på att vaccination mot HIV-infektion resp. aids är möjlig. Tekniker har utvecklats som medfört förbättrad diagnostik.

Ett virus som orsakar allvarlig påverkan på njurarna har isolerats och karaktäriserats av en forskargrupp vid laboratoriet. Sjukdomens epidemiologi och spridningsmekanismer har kartlagts. Metoder för diagnostik har utarbetats. Forskargruppen som är internationellt ledande inriktar nu sitt arbete mot att finna ett effektivt vaccin.

Då det gäller kikhostevaccin finns ett globalt stort intresse att ersätta nuvarande vaccin som dels ger biverkningar, dels har ojämn effekt. I en stor svensk klinisk studie har visats att nya s.k. acellulära vacciner ger fullgott skydd mot kikhosta. De svenska resultaten har accepterats som utgångspunkt för egna prövningar i England.

Ett annat intressant forskningsprojekt gäller interleukiner. Dessa är signalsubstanter som produceras i blodet som svar på infektioner. Deras effekter förändrar och förstärker ofta kroppens immunförsvar. Den forskning som bedrivs vid laboratoriet har bl.a. på molekylär nivå visat på kopplingar mellan immunsystem och nervsystem.

14.3.3 Statens institut för psykosocial miljömedicin

Forskningen vid *statens institut för psykosocial miljömedicin* har tre huvudinriktningar, nämligen hälsofrågor inom vårdmiljöer, övriga arbetsmiljöer samt s.k. sociala nätverk. Forskningen bedrivs i nära samverkan med karolinska institutets institution för stressforskning.

Arbetsmiljön för distriktssköterskor, läkare och tandläkare samt kriminalvårdspersonal har studerats. Stor uppmärksamhet har ägnats natt- och skiftarbete inom industrin. Även lantbrukares hälsoproblem har studerats.

Frågor om s.k. sociala nätverks betydelse behandlas i ett flertal nationella och internationella forskningsprojekt och har delvis koncentrerats på hjärt- och kärlsjukdomar.

Resultaten av institutets forskning har ofta fått en direkt tillämpning och bl.a. utnyttjats i arbetsmiljökommissionens arbete.

14.3.4 Socialstyrelsens läkemedelsavdelning

Prop. 1989/90: 90

Avsnitt 14

Socialdep.

FoU-arbetet vid *socialstyrelsens läkemedelsavdelning* har koncentrerats på tre områden. Främst har man vidareutvecklat sina insatser inom läkemedelsepidemiologin med syftet att få ett bättre grepp om läkemedelsbiverkningarna.

Avdelningen har också utvecklat s.k. in vitrometoder för styrkebestämning av biologiska substanser. Detta har medfört att man kunnat minska användningen av försöksdjur. De nya metoderna har också medfört en effektivisering av provningsverksamheten.

Ett tredje område avser kliniska provningar av s.k. orphan drugs, dvs. läkemedel för vilka patenträttigheterna gått ut eller läkemedelsindustrin av andra skäl inte har något intresse. Ett sådant exempel avser lågdosbehandlingar med acetylsalicylsyra för att förebygga vissa kärlsjukdomar.

14.3.5 Statens beredning för utvärdering av medicinsk metodik

Statens beredning för utvärdering av medicinsk metodik har under den korta tid den verkat tagit initiativ till ett stort antal utredningar och publicerat ett antal kunskapsöversikter inom centrala områden. Genom sitt arbete har beredningen initierat en viktig självprovningsprocess av sjukvårdens arbetsmetoder och tekniker. En kunskapsöversikt om s.k. preoperativa rutiner (undersökningar och riskbedömningar före kirurgiska ingrepp) börjar nu utnyttjas inom landstingen. Bland kunskapsöversikter under produktion kan nämnas en om det stora samhällsproblemet "ont i ryggen", andra om bl. a. kärlkirurgi vid åderförkalkning i benen och om stötvågsbehandling vid stensjukdomar.

14.4 Ett nytt socialvetenskapligt forskningsråd

Anslaget A 3. Forsknings- och utvecklingsarbete samt försöksverksamhet tillkom genom riksdagens beslut år 1974. Syftet var bl. a. att för den sociala sektorn stimulera utveckling av kunskapsunderlag för verksamheten. Härigenom skulle förutsättningar skapas för en rationell verksamhet och en förståelse hos personalen för dess innehåll liksom för värdering av verksamheten som grund för förändring och förnyelse. Satsningarna på FoU inom sektorn har bidragit till utveckling av metoder för sådant arbete.

Delegationen för social forskning har under de två senaste treårsperioderna aktivt verkat för den långsiktiga kunskapsuppbyggnaden för sektorns behov. Detta har skett i nära samverkan med universitet och högskolor. Regeringen anser det angeläget att fullfölja denna utveckling och föreslår därför att delegationen för social forskning tillsammans med delegationen för invandrarforskning ombildas till ett socialvetenskapligt forskningsråd. Det nya rådet bör liksom forskningsråden under utbildningsdepartementet ha en majoritet av forskare.

Företrädare i rådet för forskarsamhället bör väljas av särskilda elektorsförsamlingar medan övriga ledamöter förordnas av regeringen. Som redan nämnts i avsnitt 6 kommer en omfördelning av ansvar att ske mellan vissa

forskningsfinansiärer. Förslagen innebär också sammantaget en utökning av verksamheten genom att det nya rådet ges ett samordningsansvar för såväl äldreforskning som invandrarforskning, handikappforskning samt icke- medicinsk hälso- och sjukvårdsforskning inriktad mot bl. a. folkhälsa, hälsoekonomi och vårdorganisation.

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 14
Socialdep.

14.5 Anslagsfrågor

Femte huvudtiteln

A. Socialdepartementet m. m.

A 2. Utredningar m. m.

Regeringen har i prop. 1989/90:100 bil. 7 föreslagit riksdagen att till *Utredningar m. m.* för budgetåret 1990/91 anvisa ett reservationsanslag på 32 340 000 kr.

Från detta anslag bekostas bl. a. verksamheten vid statens beredning för utvärdering av medicinsk metodik. Dess verksamhet förutsätter nära samverkan med forskningsinstitutioner. Resultatet av verksamheten behöver för att ge avsedda effekter föras vidare till och förankras hos dem som kan omsätta rönen i praktisk handling. Regeringen föreslår därför att anslaget räknas upp så att beredningen kan tillföras 1 milj. kr. för att utveckla sin informationsverksamhet.

Ärendet till riksdagen

Regeringen föreslår

att riksdagen under reservationsanslaget *Utredningar m. m.* för budgetåret 1990/91 anvisar 1 000 000 kr. utöver vad som föreslagits i prop. 1989/90:100 bil. 7.

A 3. Socialvetenskapliga forskningsrådet

1988/89 Utgift	35 948 852 ¹	Reservation	14 467 129
1989/90 Anslag	40 112 000		
1990/91 Förslag	58 526 000 ¹		

¹ Anslaget Forsknings- och utvecklingsarbete samt försöksverksamhet m. m.

Under innevarande budgetår finns uppfört ett reservationsanslag med benämningen Forsknings- och utvecklingsarbete samt försöksverksamhet. Anslaget är uppfört med 40 112 000 kr. I prop 1989/90: 100 bil. 7 har regeringen föreslagit att anslaget skall föras upp med oförändrat belopp i avvaktan på forskningspropositionen. Vi tar nu upp denna fråga.

I enlighet med vad som anförts föreslår regeringen att det beredande organet, delegationen för social forskning, omvandlas till ett socialvetenskapligt forskningsråd under socialdepartementet. Den utökning som föreslås för rådets verksamhet förutsätter en resursförstärkning.

Som en följd av socialdepartementets stöd till den långsiktiga kunskaps-

uppbyggnaden finns vid universiteten forskargrupper av stor betydelse för den fortsatta utvecklingen. Såväl delegationen som berörda högskoleenheter har bedömt det angeläget att vissa tjänster infogas i det reguljära högskolesystemet. Regeringen föreslår därför att under perioden 11,8 milj. kr. i stället anvisas över åttonde huvudtiteln i stället för under detta anslag.

Regeringen föreslår vidare att anslaget under treårsperioden 1990/91 – 1992/93 totalt tillförs 6 milj. kr. för en successiv utbyggnad av den folkhälsovetenskapliga forskningen. Behovet av insatser för HIV/aids-relaterad forskning har redovisats i avsnitt 6. Anslaget föreslås få ett tillskott av 1 milj. kr. genom överföring från aids-anslaget.

Regeringen utgår från att det nya rådet skall fullfölja programarbetet från delegationen för social forskning.

En fråga som därvid bör lyftas fram gäller utvärderingar bl. a. med hänsyn till krav på att nya och förändrade insatser måste kunna mötas genom omprioriteringar. Ett annat sådant område gäller den enskilda människans ställning inom socialtjänst och hälso- och sjukvård.

Det nya rådet bör även ges ansvar för finansiering och samordning av handikappforskningen.

Delegationen för social forskning och forskningsrådsnämnden har i en rapport till regeringen föreslagit betydande satsningar på äldreforskningen i Sverige. Regeringen föreslår att dels det socialvetenskapliga forskningsrådet ges samordningsansvaret för äldreforskningen, dels att 4,6 milj. kr. anvisas för detta område.

Regeringen föreslår slutligen att även invandrarforskningen inordnas under det nya rådet samt föreslår en resursförstärkning på 3 milj. kr. för treårsperioden.

Regeringen kommer senare att besluta om organisation och instruktion för rådet.

Med hänvisning till vad som anförts anser regeringen att anslaget bör höjas med 18,4 milj. kr. 1990/91, 5,6 milj. kr. 1991/92 och 5,6 milj. kr. 1992/93, dvs. en bashöjning med 29,6 milj. kr. vid periodens slut.

Ärendet till riksdagen

Regeringen föreslår

1. att riksdagen godkänner att delegationen för social forskning samt delegationen för invandrarforskning ombildas till ett socialvetenskapligt forskningsråd,
2. att riksdagen till *Socialvetenskapliga forskningsrådet* för budgetåret 1990/91 anvisar ett reservationsanslag på 58 526 000 kr,
3. att riksdagen godkänner de riktlinjer för resursförstärkningar för budgetåren 1991/92 och 1992/93 som angetts.

E 10. Statens bakteriologiska laboratorium: Centrallaboratorieuppgifter

Regeringen har i prop. 1989/90: 100 bil. 7 föreslagit riksdagen att till Statens bakteriologiska laboratorium: Centrallaboratorieuppgifter för budgetåret 1990/91 anvisa ett förslagsanslag på 47 447 000 kr.

Vid statens bakteriologiska laboratorium leds var och en av de bakteriologiska, virologiska, immunologiska och kemiska avdelningarna samt produktionsavdelningen av en tjänsteman i professors ställning. Den epidemiologiska avdelningen förestås av en statsepidemiolog i professors ställning. Den parasitologiska sektionen leds av en laborator. Tjänst som professor och laborator tillsätts av regeringen efter förslag av laboratoriet. Tjänsterna tillsätts efter ett sakkunnigförfarande som överensstämmer med det som gäller vid utnämning av professorer vid högskoleenheter.

Som nämnts i avsnitt 6 är det angeläget att stärka forskningen kring infektionssjukdomar och smittskydd.

Statens bakteriologiska laboratorium är det nationella expertorganet för smittskyddet, och det är viktigt att vidareutveckla laboratoriets kompetens inom smittskyddsområdet. Detta förutsätter en samordning med annan kvalificerad forskning och då främst med den som bedrivs vid karolinska institutet.

Regeringen föreslår därför att det istället för de nyss nämnda tjänsterna på sikt skall inrättas professorer vid karolinska institutet. I ett första steg, som tas den 1 juli 1990, skall detta gälla tjänsterna som professor i virologi och immunologi samt som laborator för den parasitologiska verksamheten. Vid karolinska institutet inrättas det professorer i smittskydd, särskilt klinisk immunologi i smittskydd, särskild klinisk virologi och smittskydd, särskilt klinisk parasitologi. Innehavarna av tjänsterna skall tillika vara avdelningsföreståndare vid laboratoriet.

Det ankommer på regeringen att utfärda erforderliga föreskrifter om bl. a. hur berörda avdelningar och institutioner bör samarbeta.

Kostnaderna för de tre tjänsterna som inrättas vid karolinska institutet beräknas till 4,5 milj. kr. och medel bör anvisas under åttonde huvudtitelns reservationsanslag Medicinska fakulteterna.

Mot den bakgrunden bör förevarande anslag minskas med 4 500 000 kr. i förhållande till vad som beräknas i prop. 1989/90: 100 bil. 7.

Ärendet till riksdagen

Regeringen föreslår

att riksdagen under förslagsanslaget *Statens bakteriologiska laboratorium: Centrallaboratorieuppgifter* för budgetåret 1990/91 anvisar 4 500 000 kr. mindre än vad som föreslagits i prop. 1989/90: 100 bil. 7.

15 Kommunikationsdepartementets verksamhetsområde

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 15
Kommunikationsdep.

Inom kommunikationsdepartementets verksamhetsområde bedrivs eller initieras forskning och utveckling (FoU) med inriktning på transporter, meteorologi, hydrologi och oceanografi, geoteknik samt post- och telekommunikationer.

I nedanstående tabell sammanfattas forskningsresurserna vad avser kommunikationsdepartementet. I tabellen redovisas endast reformer. Till dessa förändringar kommer för budgetåret 1990/91 kompensation för pris- och löneförändringar. Även för de kommande budgetåren kommer anslagen att omräknas för pris- och löneförändringar. De belopp som anges som reformer skall dock ses som absoluta belopp och kommer ej att prisomräknas det år reformen läggs ut.

Reformer (milj. kr.)

	Anslag 1989/90	Förslag 1990/91	Beräknat 1991/92	Beräknat 1992/93
I. Transportforskning				
I 1. Statens väg- och trafikinstitut	1	—	—	—
I 2. Bidrag till statens väg- och trafikinstitut	41,9	+1,0	+3,0	+2,0
I 3. Statens väg- och trafikinstitut: Återanskaffning av basutrustning	5,0	—	—	—
I 4. Transportforskningsberedningen	39,2	+2,0	+1,0	+1,0

15.1 Forskningens organisation och omfattning

Transportforskning omfattar forskning om transporter av personer och gods, transportmedel, transportleder, transportanläggningar och trafikanter. Forskningen omfattar också trafikens effekter på samhället, regionalpolitiskt och trafiksäkerhets- och miljömässigt, liksom forskning om metoder för trafik- och transportplanering. Transportforskningsområdet är således mycket omfattande.

Många olika organ är delaktiga i den svenska transportforskningen. Transportforskningsberedningen (TFB) är den statliga myndighet som är sektorsansvarig för FoU inom transportsektorn. Även andra myndigheter initierar forskning på detta område, bl. a. styrelsen för teknisk utveckling (STU) och statens råd för byggnadsforskning (BFR). Förvaltningsmyndigheter och affärsverk med ansvar för viss del av transportsektorn, t.ex. vägverket, trafiksäkerhetsverket, transportrådet, statens järnvägar, banverket, sjöfartsverket och luftfartsverket, utför antingen egen FoU eller lägger ut forskningsuppdrag till olika forskningsbedrivande organ, såsom universitet och högskolor, statens väg- och trafikinstitut (VTI), flygtekniska försöksanstalten och SSPA Maritime Consulting.

Trots dessa insatser utgör den statligt finansierade transportforskningen

inom kommunikationsdepartementets verksamhetsområde (ca 250 milj. kr. per år) endast en liten del av de totala FoU-resurserna på området. Inom bil- och flygindustrin men också inom de större transportföretagen avsätts årligen mycket stora resurser till FoU om transporter. En del av dessa medel går till sektorsorgan (t. ex. VTI) och högskolor. Näringslivet har också möjlighet att genom samarbetsorgan som transportforskningskommissionen och västsvenska transportsekreteriatet initiera och stödja sådan FoU på området som man bedömer som värdefull.

Utöver transportforskningen bedrivs forskning och utveckling inom områdena meteorologi, hydrologi och oceanografi genom Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut (SMHI), och inom området geoteknik genom statens geotekniska institut (SGI). Vidare bedriver televerket, som sektorsansvarig för FoU inom sitt verksamhetsfält, forskning och utveckling inom tele- och informationsteknologiområdena. Postverkets FoU-insatser inriktas bl. a. på området logistik, utveckling av system för förmedling av betalningar och användande av informationsteknologi (IT).

Resultat från informationsteknisk FoU (IT) har redan en stor betydelse för utvecklingen på transportområdet vad gäller såväl framkomlighet som ekonomi, säkerhet och miljö. Den industriella delen av IT-programmet som antogs av riksdagen år 1987 består bl. a. av utvecklingsprojekt som administreras av IT-delegationen. Verksamheten har pågått sedan mitten av år 1987 och de tillgängliga medlen har nu i huvudsak fördelats på projekt. Staten satsar totalt 495 milj. kr., bl. a. via televerket (255 milj. kr.). Industrin satsar minst 50 % av projektkostnaden i de projekt som man deltar i. Totalt omfattar alltså programmet ca 1 miljard kronor. Här kan också nämnas televerkets stöd till vissa demonstrationsprojekt som rör användningen av ny teleteknik. Stödet uppgår till 45 milj. kr. under en treårsperiod. Informationsteknologiforskningen stöds dels direkt av staten (t. ex. via TFB) dels gemensamt av industri och stat (t. ex. via IT-delegationen) och dels endast av industrin (t. ex. vissa PROMETHEUS-projekt).

15.2 Regeringens syn på behovet av forskning inom transport- och kommunikationsområdena

15.2.1 Transport- och kommunikationssystem i samhällsutvecklingen

Väl fungerande trafik/transportsystem och kommunikationssystem är en grundläggande förutsättning för att samhället skall fungera. Transportsystemet ställs inför stora krav från både hushåll och företag. Vi är alla beroende av bra kommunikationer både när det gäller arbete och fritid. Väl fungerande kommunikationer har vidare stor betydelse för svenskt näringsliv och dess förmåga att öka sin konkurrenskraft gentemot utlandet. Transportsystemet blir alltmer komplext och tekniskt avancerat. Just därför kan forskning på området bidra med resultat som gör det möjligt att nå de trafikpolitiska målen.

Samtidigt som transporter och kommunikationer är så grundläggande för samhällets positiva utveckling påverkar de också samhället starkt i andra avseenden. Tydligast märks detta i form av vissa negativa effekter

på miljön, bl. a. luftföroreningar, buller och olyckor. För att kunna begränsa de negativa effekterna behövs forskning som ger kunskaper om funktionen hos trafik- och transportsystemen, hur olika faktorer påverkar den och vilka effekter som kan nås av olika åtgärder, samt hur olika effekter kan nås genom olika former av styrning av transporterna.

Även påverkan i motsatt riktning sker, dvs. samhällets utveckling påverkar i hög grad behovet av transporter och kommunikationer. Forskning för att ge förbättrad kunskap är här ett nödvändigt hjälpmedel för att kunna fatta långsiktiga beslut om exempelvis investeringar för bättre infrastruktur. Informationssamhällets allt starkare framväxt påverkar behovet av fysiska transporter — ”telefonmötet” kan väntas ersätta ”sammanträdet” i ökad utsträckning genom det vidgade kontaktnät som ökningen av informationsutbudet ger upphov till. Samtidigt kan den nya teknologin också leda till fler resor. Användning av modern informationsteknik har vidare fått betydelse för effektivare transporter.

Forskning inom området transporter och kommunikationer skall möjliggöra att väl underbyggda beslut kan fattas i dag om morgondagens infrastruktur. Samtidigt är det viktigt att betona forskningens inslag av kunskapsbyggande moment. Det behövs för att ge underlag och handlingsberedskap för de frågor och beslut som vi står inför senare och som rör landets transporter och kommunikationer in i nästa sekel.

Allmänt gäller att forskning och utveckling inom transportområdet är av stor betydelse för att underbygga och följa upp trafikpolitiska beslut. Det finns behov av forskningsinsatser kring samtliga mål för den trafikpolitik som riksdagen nyligen beslutat om. Det är emellertid nu speciellt viktigt att öka FoU-insatserna inom områdena infrastruktur, miljö, energi samt trafiksäkerhet med särskild betoning på järnvägens och den övriga kollektivtrafikens möjligheter och förutsättningar att bidra till ett fullgott transportsystem.

15.2.2 Transportleder och kollektivtrafiken

Infrastrukturen är fundamental för alla transporter och är därmed ett angeläget forskningsfält. Många av de investeringsbeslut som fattas i dag skall svara mot en efterfrågan från transportsektorn på 10–20 års sikt — ofta ännu längre in i framtiden. Enligt TFB sker ca 90 % av persontransportarbetet och ungefär hälften av det inrikes godstransportarbetet på gator och vägar. *Transportforskningsberedningen* pekar på forskningsbehov på nationell och interregional nivå kring överordnade nätfrågor. Därutöver behövs systemövergripande studier på kommunal och regional nivå. Som exempel kan här nämnas forskning kring den framtida stadstrafikens utformning.

Inte minst bör behovet av en modern och attraktiv infrastruktur för kollektivtrafiken uppmärksammas.

I detta sammanhang kan också nämnas forskningen kring den framtida kollektivtrafiken. Transportforskningsberedningen har från och med budgetåret 1988/89 ett särskilt engångsanslag på 100 milj. kr. för att utveckla kollektivtrafiken. Ett särskilt program har utformats för att peka ut områden som bör bli föremål för insatser. Ett separat program finns för *utveckling av*

hela kollektivtrafiksystemet. Detta inkluderar många delar av såväl teknisk som icke teknisk karaktär. För ett väl fungerande och attraktivt *persontransportsystem* behövs allt från engagerad personal till bekväma fordon och terminaler. Som närmare framgår av avsnitt 17 föreslår regeringen nu en förstärkning av den grundläggande forskningen inom kollektivtrafikområdet.

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 15
Kommunikationsdep.

15.2.3 Miljö- och energiforskning

Trafikens påverkan på miljön har uppmärksammats allt mer under de senaste åren. Trafiken bidrar till luftföroreningar och förurning såväl lokalt i större städer som regionalt och globalt. Trafiken är ett av de områden som kräver omfattande miljöförbättrande åtgärder de närmaste åren om de långsiktiga miljömålen skall kunna uppnås. Kraven på en bättre miljö ges nu också en ökad tyngd i trafikpolitiken och behoven av ökade FoU-insatser inom detta område framstår således allt tydligare. Hos flera myndigheter och affärsverk inom departementets ansvarsområde bedrivs i dag miljöforskning. TFB har tagit fram ett speciellt program för forskning på området "trafik och miljö". Miljöforskningen hänger starkt samman med forskning kring olika energifrågor. Det övergripande och långsiktiga målet för energipolitiken på transportområdet är att minska transportsektorns känslighet för störningar i energitillförseln genom att göra transportsystemet mer robust och flexibelt. Inriktningen är att minska energiförbrukningen, oljeberoendet och att övergå till alternativa drivmedel och drivsystem, som på längre sikt kan baseras på inhemska förnyelsebara råvaror. Transportforskningens roll i den energirelaterade transportforskningen kommer att stärkas. Denna fråga behandlas närmare under anslaget till TFB, liksom under avsnitt 23 om energiforskningen.

Den miljöforskning som statens väg- och trafikinstitut bedriver bidrar till ökade kunskaper om trafikens roll beträffande luftföroreningar och buller. Ett viktigt inslag i forskningsarbetet avser analys av olika tänkbara åtgärder för att begränsa trafikens miljöpåverkan.

I det följande ges en redovisning av den miljöforskning som bedrivs inom kommunikationsdepartementets verksamhetsområde

Vägverket:

Vägverket satsar i dag ca 70 milj. kr. per år på forsknings- och utvecklingsdemonstrationsprojekt. I det Forsknings-, Utvecklings- och Demonstrationsprogram som nu är under utarbetande kommer en ny inriktning att vara bl. a. just miljöforskning.

Banverket:

Inom banverket pågår för närvarande arbetet med att ta fram en flerårsplan för FoU. Planen beräknas vara klar under år 1990. Mot bakgrund av

innehållet i de trafikpolitiska målen finner banverket ett antal angelägna områden som FoU-insatserna bör inriktas mot. Ett av dessa områden är miljöområdet. Följande forskning inom miljöområdet sker i dag:

- banverket deltar i en arbetsgrupp inom den internationella järnvägsunionen vad gäller ogräsbekämpning i järnvägsspår. Vidare följer verket utvecklingen inom mekanisk och termisk bekämpningsteknik samt kemisk appliceringsteknik i syfte att kunna tillämpa bästa bekämpningsförfarande och tekniska utrustning.
- ett utvecklingsarbete pågår i samråd med bl. a. naturvårdsverket i fråga om åtgärder för att minska bullerstörningar nattetid från tågtrafiken.

Statens järnvägar:

SJ har nyligen utarbetat ett åtgärdsprogram för sitt arbete med miljöfrågorna. För att lösa järnvägens miljöproblem måste forsknings- och utvecklingsarbetet intensifieras. Som exempel kan nämnas arbetet kring att minska bullerproblemen hos fordon och kring bangårdar.

För att begränsa luftföroreningar från de dieseldrivna rälsfordonen kan vidare nämnas att utvecklingsarbete pågår för att införa alternativa bränslen och hybriiddrift samt för att förbättra dieselmotorerna och dess reningsmöjligheter.

SJ bedriver också utvecklingsarbete inom kombitrafikområdet. Kombitrafik kan i flera fall vara framtidens miljövänliga alternativ till dagens långtradare. Kombitrafik lämpar sig även väl för försök med alternativ till dagens diesellastbilar. Eftersom godset färdas på räls nattetid kan distributionsfordonen utan kapitalförluster stå och tanka gas eller el under hela den tiden. Aktionsradien för kombidistributionsfordonen är heller inte så stor, vilket öppnar väg för andra bränslen än diesel. SJ arbetar därför med att testa nya miljövänliga fordon för att utveckla och renodla kombitrafikens positiva miljöegenskaper.

Sjöfartsverket:

Verket bedriver för närvarande FoU-verksamhet med en nivå på ca 2,5 milj. kr./år under budgetåret 1990, och beräknas troligen ligga kvar på den nivån fram till år 1993. Det största enskilda forskningsprojektet handlar om emissioner från fartyg. Projektet bedrivs ihop med TFB och omfattar 3,5 milj. kr. totalt.

Luftfartsverket:

Verket bedriver FoU-anknuten verksamhet dels inom trafikavdelningen, dels inom tekniska avdelningen och dels inom luftfartsinspektionen. Den totala nivån uppgår till ca 6,5 milj. kr./år för närvarande och kan beräknas ligga där fram till år 1993.

Som "miljöprojekt" kan nämnas utveckling vid Arlanda av reningsanläggning för glykolspill, reningsanläggning för ureaföroreningar (Visby) samt utveckling av ett "miljöövervakningssystem" för flygplatser.

VTI:s miljöforskning skall bidra till ökade kunskaper om trafikens roll beträffande luftföroreningar och buller. Ett viktigt inslag i forskningsarbetet avser analys av olika tänkbara åtgärder för att begränsa miljöpåverkan. Hastighetsbegränsningar och trafiksignaler är två exempel på aktuella studier vid VTI.

För övrigt kan nämnas att VTI i april 1989 anordnade "trafikmiljödagar". Målen med seminariet var att uppdatera kunskapen om trafikens effekter på ekosystemen samt att bredda synen på trafikmiljöproblemen. Ett par föredrag under seminariet anknöt till trafikmiljöproblemens estetiska, sociala och kulturella konsekvenser.

Transportforskningsberedningen:

TFB har tillsammans med statens naturvårdsverk, vägverket, STU, VTI och statens byggnadsforskning tagit fram ett program för hela området trafik och miljö. Det innehåller en kunskapsöversikt och forskningsbehov för hela området, alltså även för delar som ej primärt ligger inom TFB:s ansvarsområde. TFB har också låtit analysera stadskärnornas speciella problem.

TFB:s ansvar inom området hänför sig främst till trafiksystemets utformning och styrning.

TFB satsar på miljöfrågor dels genom det ordinarie anslaget, dels genom engångsanslaget. Det senare gäller främst utveckling av miljövänligare kollektivtrafikfordon. TFB:s insatser kan delas in i:

- *övergripande frågor.* TFB har startat en studie rörande miljöanpassat transportsystem. Syftet är att beräkna troliga utsläpp vid olika antaganden om samhälls- och teknikutvecklingen fram mot år 2015.
- *effekter, spridning.* TFB kommer att fortsätta att satsa på värdering av främst luftföroreningar. TFB deltar som medfinansiär i Tätortsprojektet, som främst syftar till att bestämma avgasernas cancerogena effekter.
- *utsläpp från olika transportmedel.* Konsekvenserna av att välja olika transportmedel belyses i ett projekt där kombitransporter ingår som en väsentlig del. Nyligen har startats ett projekt om sjöfartens avgasutsläpp och ett annat är beslutat om flygtrafikens avgas- och bulleremissioner. Järnvägens bulleremissioner studeras i ett pågående projekt.
- *åtgärder på fordon.* Inom detta område har TFB endast verksamheter inom ramen för engångsanslaget. Det gäller främst utveckling och demonstrationsverksamhet kring miljövänliga kollektivtrafikfordon.

Statens geotekniska institut:

Miljöfrågorna har blivit allt viktigare under senare år. Bl. a. kommer frågor rörande avfallshantering, förorenad jord, föroreningsspridning och försurning att kräva stora insatser vid institutet. Statens geotekniska institut avser att under den kommande perioden vidareutveckla modeller och laboratoriemetoder för bl. a. prognostisering av föroreningars koncentration och spridning i mark och vatten.

15.2.4 Trafiksäkerhet

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 15
Kommunikationsdep.

Transportsystemet måste i ökad utsträckning utformas så att det motsvarar högt ställda ambitioner i fråga om trafiksäkerhet. Sedan år 1982 har antalet dödade och skadade i trafiken ökat kontinuerligt med undantag av år 1987. Enligt TFB:s bedömning bör ökade forskningsinsatser inriktas på kartläggning av de bakomliggande orsakerna till trafikolyckorna. TFB har utarbetat särskilda FoU-program för bl. a. forskning kring oskyddade trafikanters trafiksäkerhetsproblem samt efterlevnaden av hastighetsgränserna.

VTI:s trafiksäkerhetsforskning har stor bredd. Forskningen är huvudsakligen av väg-, fordons- och trafikteknisk samt beteendevetenskaplig karaktär. VTI:s arbete är instruktionsmässigt av mer tillämpad och åtgärdsinriktad karaktär än vid högskolorna. VTI förfogar över avancerad teknisk utrustning. Exempel härpå är körsimulator och krockbana. Under det senaste året har institutet också behandlat säkerhetsfrågan inom järnvägsområdet — t. ex. plankorsningsolyckor och lokförarens arbetsmiljö och informationsinhämtning. VTI utarbetar med jämna mellanrum s. k. ramprogram för olika FoU-områden, bl. a. för trafiksäkerhet.

Trafiksäkerhetsverket har ett övergripande ansvar för trafiksäkerhetsarbetet och svarar bl. a. för samordningen av detta samt utbildning, sakinformation, fordonskontroll, registerhållning och trafikreglering. Verket har särskilda medel avsatta för forskning. Dessa medel uppgår budgetåret 1989/90 till ca 5 milj. kr. Trafiksäkerhetsverket utarbetar för närvarande ett långsiktigt program som beskriver verkets samlade forskningsbehov.

15.2.5 Internationella samarbetsprojekt

En fortsatt internationalisering inom produktion, handel och transporter leder till behov av nya forsknings-, utvecklings- och demonstrationsinsatser i fråga om transportsystemens framtida roll och utveckling. Även effekterna av transportsektorn är internationella till sin karaktär — som exempel kan nämnas luftföroreningar som påverkar flera länders miljö samtidigt.

Det hittillsvarande svenska engagemanget har utvecklats på bred front under de senaste åren. Svensk bilindustri samt svenska företag inom informationsteknologibranschen deltar i det inom Eureka initierade projektet PROMETHEUS för utvecklandet av s. k. "intelligent" biltrafik. Statliga aktörer, bl. a. styrelsen för teknisk utveckling, televerket, VTI och vägverket, deltar i PROMETHEUS men också i det av EG initierade samarbetsprogrammet DRIVE. Syftet med DRIVE är att genom introduktion av avancerad informationsteknologi och telekommunikation öka trafiksäkerheten, förbättra kapaciteten och effektiviteten i vägtrafiksystemet samt att minska de negativa miljöeffekterna av vägtrafiken i Europa. Även transportforskningsberedningen har som ansvarigt sektorsforskningsorgan hittills engagerats framför allt som statlig garant för svenska forskares deltagande i DRIVE-projektet. De totala svenska statliga insatserna på området under åren 1988 — 1990 uppgår till ca 90 milj. kr., varav ca 40 milj. kr. avser DRIVE-programmet.

Det är viktigt med fortsatt satsning på internationell forskning. Det svenska deltagandet är redan betydande. Regeringen gav därför i augusti 1989 ett uppdrag till TFB att samordna de svenska statliga insatserna inom ramen för de europeiska FoU-samarbetsprojekten på vägtrafikområdet. Uppdraget innefattar dels utformningen av en långsiktig strategi för svenskt statligt deltagande i de berörda projekten, dels fastställandet av former för att skapa ett svenskt försöksområde för demonstration och utprovning av ny teknik. Statens engagemang i programmen skall bygga på en helhetssyn utgående från de trafikpolitiska målsättningar som statsmakterna lagt fast. Särskild vikt skall fästas vid målsättningarna beträffande vägtrafikens miljöeffekter.

Det forskningsarbete som sedan år 1989 bedrivits inom DRIVE avslutas under år 1992. Inom EG pågår för närvarande förberedelser för nästa fas, etapp två, i detta forskningssamarbete. Några beslut om omfattning och inriktning har ännu inte fattats.

Prop. 1989/90:90
Avsnitt 15
Kommunikationsdep.

15.3 Regeringens syn på transportforskningens fortsatta inriktning

15.3.1 Att identifiera och bygga upp en kunskapsbas

Det finns två grundläggande krav som kan ställas när det gäller den fortsatta transportforskningen.

Transportforskningen skall för det första ta fram underlag för åtgärder som krävs för att uppnå de av riksdagen beslutade trafikpolitiska målen. Särskilt bör målen för infrastrukturen, miljön och trafiksäkerheten uppmärksammas. Transportforskningsberedningen har under hösten 1989 till regeringen redovisat vilka behov av FoU-insatser som beredningen nu ser med anledning av de trafikpolitiska målen. Det är angeläget att liknande redovisningar kan presenteras även från övriga myndigheter som bedriver forskning inom transportområdet. I TFB:s samordningsroll ingår att redovisa hur forskningsinsatserna anpassats till de trafikpolitiska målen och då särskilt de områden som angivits som prioriterade enligt ovan.

Transportforskningen skall även skapa handlingsberedskap inför problem som inte kan förutses i dag och bygga upp en kunskapsbas inför framtiden. Detta är en av transportforskningsberedningens huvuduppgifter. Det är här viktigt att peka på det samband som finns mellan tillämpad FoU inom transportsektorn och den långsiktiga kunskapsuppbyggande forskningen inom högskolan. Denna senare forskning behövs för att vidmakthålla och utveckla kunskaps- och kompetensbasen inom transportforskningen. Högskolan kan emellertid också bidra med kompetens i utvecklingsarbete och demonstrationsprojekt, exempelvis vad gäller metodfrågor och utvärdering.

I 1987 års forskningsproposition (prop. 1986/87:80 bil. 5) påpekades på behov av ett ökat ansvar från sektorsforskningsorganen för att stärka högskolan. Transportforskningsberedningen bör därför, som sektorsansvarigt samordningsorgan, även fortsättningsvis medverka till en långsiktig kunskapsuppbyggnad. Redan i dag svarar universitet och högskolor för ca

50 % av den forskning som beredningen fördelar medel till. TFB medverkar också till en ökad samverkan med forskare vid högskolan genom att stimulera institutionerna att upprätta fleråriga ramprogram till vilka TFB kan bevilja visst basstöd. Vidare finansierar TFB i dag ett antal tjänster vid olika högskolor. En strävan från beredningens sida är att öka detta antal tjänster samt att bevilja medel till dessa tjänster och vissa projekt för en längre tid än nuvarande tre år.

Samverkan mellan statens väg- och trafikinstitut och högskolan sker på olika nivåer och på olika sätt. VTI har en rad kvalificerade forskare, bl. a. verksamma vid högskolan som adjungerade professorer. Ytterligare andra forskare inom institutet handleder också forskarstuderande med examensuppgifter med anknytning till VTI:s verksamhet.

Som tidigare har nämnts föreslås förstärkta resurser för kollektivtrafikforskning. Detta bidrar givetvis också till att stärka den långsiktiga kunskapsuppbyggnaden inom detta område vid högskolan.

Regeringen anser att ytterligare medel skall tilldelas VTI och TFB för den kommande treårsperioden.

15.3.2 Fortsatt uppbyggnad av järnvägsforskningen

Som en särskild fråga beträffande inriktningen av den fortsatta transportforskningen bör uppmärksammas att resursförstärkningen nu medger att VTI kan fortsätta uppbyggnaden av *järnvägsforskningen*. I tre tidigare riksdagsbeslut – järnvägspolitiska beslutet år 1985, forskningspolitiska beslutet år 1987 och trafikpolitiska beslutet år 1988 – har det slagits fast att det järnvägsorienterade forsknings- och utvecklingsarbetet borde få en större andel av de totala FoU-resurserna. Så har också skett – VTI har under de senaste tre budgetåren (1987/88 – 1989/90) tilldelats 1,6 milj. kr. för att bygga upp en baskompetens inom området. VTI har i dag en särskild enhet för järnvägsforskning och planerar att tillsätta ett särskilt programråd med representanter från banverket, SJ och andra intressenter. Programrådets uppgift blir att prioritera och samordna VTI:s kommande järnvägs-FoU.

För TFB gäller att merparten av engagemanget beträffande järnvägsforskningen kommer att ligga inom ramen för den verksamhet som initieras av TFB:s ledningsgrupp för lokal och regional tågtrafik. Den mer långsiktiga forskningen kommer dock att finansieras med TFB:s ordinarie medel. Under budgetåren 1988/89 – 1991/92 planerar TFB att satsa ca 2,5 milj. kr. på järnvägsforskning. Som exempel på nu pågående projekt kan nämnas alternativa bansystem för persontrafik i stadsregioner samt de nya snabbtågen.

En samverkansgrupp för järnvägsforskning bildades år 1987. I gruppen ingår representanter för TFB, VTI, SJ, banverket, styrelsen för teknisk utveckling (STU), industrin och högskolan. Gruppen har under hösten 1989 utarbetat ett järnvägsforskningsprogram.

VTI pekar på att hittillsvarande programarbete med bl. a. TFB, SJ och banverket har visat på många angelägna forskningsområden. Fortfarande finns emellertid vissa oklarheter, exempelvis beträffande hur stora resurser

SJ och banverket kommer att avsätta för långsiktig forskning. Diskussioner pågår också beträffande former, innehåll och resursfördelning vad gäller den forskning som på uppdrag av SJ och banverket bedrivs vid VTI. VTI konstaterar vidare att den kommande järnvägsforskningen vid institutet kommer att bero mycket på VTI:s möjligheter att bygga upp en för uppdragsgivarna intressant och kvalitativt hög baskompetens.

Regeringen har fått veta att både SJ och banverket ställer sig positiva till en ytterligare uppbyggnad av den grundläggande järnvägsforskningen vid VTI. SJ använder redan i dag VTI:s kompetens inom säkerhetsområdet. Hittills handlar det om projekt för ca 700 000 kr. SJ har för avsikt att fördjupa samarbetet inom detta område. Ett samarbetsavtal är under utarbetande som huvudsakligen kommer att innehålla kvarliggande av olika samarbetsformer och de forskningsområden som kan bli aktuella att behandla. Banverket framhåller angelägenheten av att VTI ges möjlighet att bygga upp egen baskunskap och grundkompetens inom de järnvägsspecifika områdena. Banverkets kostnader för forskning och utveckling uppgick under år 1989 till 30–35 milj. kr. varav 10–15 milj. kr. till FoU-uppdrag vid bl. a. VTI och högskolor. Av dessa gick under år 1989 ca 500 000 kr. till VTI. Även järnvägsinspektionen använder redan i dag VTI:s kompetens i järnvägsforskning.

Regeringen bedömer att det medelstillskott som nu föreslås för VTI:s del ger institutet en möjlighet att motsvara den ökade efterfrågan på järnvägsforskning som kan väntas från bl. a. SJ och banverket. Det är samtidigt viktigt med en uppföljning under de närmaste åren av hur efterfrågan beträffande VTI:s järnvägsforskning utvecklas. De anslagsmässiga konsekvenserna behandlas under avsnittet om anslagsfrågor för VTI.

Även högskolan har en viktig roll när det gäller den framtida järnvägsforskningen. SJ har särskilt pekat på detta mot bakgrund av att grundläggande FoU inom järnvägsområdet berör en lång rad av discipliner — det behövs således tvärvetenskapliga satsningar. Både SJ och banverket har också redan i dag etablerat samarbete med högskolan. Transportforskningsberedningen, styrelsen för teknisk utveckling, statens järnvägar, banverket och ABB finansierar tillsammans ett ramavtal med Kungl. Tekniska Högskolan för järnvägsforskning. Också VTI har goda förutsättningar att bedriva tvärvetenskapliga FoU inom järnvägsområdet.

15.4 Transportforskningsberedningens organisation och arbetssätt

En nordisk expertgrupp har nyligen presenterat en utvärdering av transportforskningsberedningens verksamhet för regeringen. Gruppen har på grund av bl. a. intervjuer kommit fram till vissa slutsatser och förslag.

15.4.1 Expertgruppens förslag

När det gäller den svenska transportforskningens organisation anser expertgruppen att transportforskningsberedningen även fortsättningsvis bör vara ett forskningsfinansierande organ. TFB rekommenderas att skaffa sig

djupare och bättre insikt i det totala behovet av transportforskning och finansiering av densamma. Vidare bör TFB och VTI samordna sina verksamheter mer än vad nu är fallet.

Vad gäller planeringen av FoU-verksamheten föreslås bl. a. att TFB bör genomföra en ny typ av framtidsstudier för transportsektorn som bygger på bestämda förutsättningar bl. a. i fråga om miljö- och trafiksäkerhetsmål. TFB bör också se över sina forskningsprogram och utarbeta en strategi för revision av dessa.

Gruppen har ingående behandlat samordningen av FoU inom transportområdet och konstaterat att TFB inte har några praktiska möjligheter att klara denna uppgift som den i enlighet med sin instruktion är ålagd. Uppgiften bör således, enligt expertgruppen, tas bort eller också bör TFB ges möjlighet att samordna forskningen i enlighet med instruktionen.

15.4.2 Regeringens överväganden

TFB:s styrelse har i en skrivelse till regeringen kommenterat vissa frågor i utvärderingsrapporten. Särskilt bör uppmärksammas styrelsens syn på TFB:s samordningsroll och hur den bör utformas i framtiden. Styrelsen anser att TFB:s möjligheter att samordna transportforskningen bör förstärkas.

Regeringen anser, i likhet med TFB:s styrelse, att samordningen av transportforskningen bör vara en uppgift för TFB. En grupp för samordning av transportforskning bör således bildas under ordförandeskap av TFB. I gruppen bör ingå företrädare för de myndigheter, som bedriver transportforskning eller forskning med nära anknytning till transportsektorn.

En uppgift för gruppen bör vara att informera om och översiktligt behandla myndigheternas årliga forsknings- och utvecklingsprogram. Härigenom kan samordnings- och avgränsningsfrågor för transportforskningen klaras ut. Gruppens uppgift bör vidare vara att överväga behov av samfinansiering av projekt, tjänster och ramprogram vid högskolorna.

Vad gäller planeringen av FoU-verksamheten är det, såsom framhålls i utvärderingsrapporten, viktigt att transportforskningsberedningen genomför framtidsstudier för prioriterade områden inom transportsektorn, mot bakgrund av uppställda mål för t. ex. miljön och trafiksäkerheten. Ett bra exempel på en sådan studie är den nyligen publicerade delrapporten från transportforskningsberedningen "Luftföroreningar från trafik. Utveckling och påverkansmöjligheter".

15.5 Anslagsfrågor

Prop. 1989/90: 90

Avsnitt 15

Kommu-
nikationsdep.

I prop. 1989/90: 100 (bil. 8 s. 139) har regeringen föreslagit riksdagen att, i avvaktan på särskild proposition i ämnet, för budgetåret 1990/91 under angivna anslagsrubriker beräkna följande belopp.

I 1. Statens väg- och trafikinstitut	1 000 kr.
I 2. Bidrag till statens väg- och trafikinstitut	4 196 000 kr.
I 3. Statens väg- och trafikinstitut: Återanskaffning av viss basutrustning	5 000 000 kr.
I 4. Transportforskningsberedningen	39 220 000 kr.

Regeringen tar nu upp dessa frågor.

Sjätte huvudtiteln

I. Transportforskning

I 1. Statens väg- och trafikinstitut

1988/89 Utgift	—
1989/90 Anslag	1 000
1990/91 Förslag	1 000

I 2. Bidrag till statens väg- och trafikinstitut

1988/89 Utgift	41 143 900
1989/90 Anslag	41 960 000
1990/91 Förslag	44 881 000

Statens väg- och trafikinstitut (VTI) har enligt sin instruktion till huvuduppgift att bedriva forsknings- och utvecklingsverksamhet som avser vägar och järnvägar, vägtrafik och järnvägstrafik samt säkerhet i sådan trafik. Institutet skall också bedriva informations- och dokumentationsverksamhet inom sitt verksamhetsområde.

VTI leds av en styrelse. I denna ingår generaldirektören och åtta andra ledamöter som utses av regeringen och två som utses av personalorganisationerna. Antalet heltidsanställda vid institutet uppgår till ca 200 personer. Institutet är administrativt uppdelat på fem avdelningar: en vägavdelning, en trafikant- och fordonsavdelning, en trafikavdelning, en järnvägsenhet samt en driftavdelning. Verksamheten är för närvarande indelad i fem olika program, nämligen trafiksystem, väg, trafikant och fordon, järnväg samt myndighetsuppgifter.

VTI:s verksamhet finansieras med 40 % bidrag direkt över statsbudgeten, dels med 60 % av uppdragsforskning. Bidraget över statsbudgeten avser att täcka kostnader för programmet Myndighetsuppgifter samt egen FoU-verksamhet vid institutet.

Bidragsmedel används huvudsakligen för att höja kunskapsnivån och förändra kunskapsprofilen så att institutets attraktionskraft som uppdrags-

myndighet kan öka samt för att utföra forskning inom områden som av statsmakterna angivits som viktiga men där uppdragsgivare saknas. Till grund för VTI:s verksamhet ligger ett av institutet utarbetat s. k. ramprogram samt en stor del uppdragsforskning.

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 15
Kommunikationsdep.

VTI:s anslagsframställning

Institutet föreslår i sin anslagsframställning en ökning av anslaget I 2. (Bidrag till VTI) med 4 % för budgetåret 1990/91.

Institutet redovisar även ett besparingsalternativ som innebär att det treåriga huvudalternativet inleds med en tvåprocentig real nedskärning budgetåret 1990/91. VTI avvisar dock detta alternativ. Behovet av en stark egen FoU beror framför allt på att det enligt alla erfarenheter krävs en väl etablerad och erkänd forskning på hög nivå för att uppdragsgivare skall anlita institutet. Risken för ett negativt rörelseresultat för VTI:s del ökar också på grund av att 80 % av uppdragsgivarna är statliga organ som själva i flera fall har fått sina anslag minskade.

Institutet föreslår i sin anslagsframställning även att 5 milj. kr. per år anslås till järnvägsforskning för att tillsammans med SJ och banverket kunna fullfölja och utöka den av regeringen uttalade prioriteringen av järnvägsforskning.

Under förutsättning att dessa krav uppfylls anser institutet att namnet bör ändras från statens väg- och trafikinstitut till statens transportforskningsinstitut.

Regeringens överväganden

I följande sammanställning redovisas den totala verksamheten samt den föreslagna ändringen.

	1989/90	Beräknad ändring 1990/91
Personal (årsarbetskrafter)	204	+ 6
Kostnader (tkr)		
Myndighetsuppgifter	10 520	+ 480
Egen FoU	31 440	+ 2 441
FoU-uppdrag	66 300	+ 1 200
Div. försäljning	2 900	— 400
Totalt	111 160	+ 3 721
Intäkter		
Anslag myndigheten	10 520	+ 480
Anslag egen FoU	31 440	+ 2 441
Summa anslag	41 960	+ 2 921
FoU på uppdrag	66 300	+ 1 200
Div. försäljning	2 900	— 400
Totalt	111 160	+ 3 721

Regeringen föreslår en allmän nivåhöjning av VTI:s FoU-medel med

1 milj. kr. för budgetåret 1990/91, 3 milj. kr. för budgetåret 1991/92 samt 2 milj. kr. för budgetåret 1992/93, dvs. totalt 6 milj. kr. realt under treårsperioden. Nytilskottet skall användas uteslutande för utökning av järnvägsforskningen.

Regeringens bedömning är att den fortsatta uppbyggnaden av ett järnvägsinriktat FoU vid VTI i Linköping bör kunna möjliggöras genom dessa medel. De ytterligare medel som krävs för att bygga ut järnvägsforskningen till erforderlig omfattning förutsätter regeringen kan tas fram genom omprioritering inom ramen för befintliga medel. Vi utgår från att utvecklingen av järnvägsforskningen vid VTI kan främjas genom samarbetsavtal mellan å ena sidan SJ och banverket och å andra sidan institutet i enlighet med riktlinjerna i den trafikpolitiska propositionen.

Sedan länge har VTI ett samarbetsavtal med vägverket om forskning inom vägområdet. Särskilda femåriga program finns för detta ändamål. Vi förutsätter att vägverkets uppdragsforskning hos VTI, som utgör drygt en tredjedel av den totala uppdragsvolymen vid institutet, även fortsättningsvis kan bibehållas på en hög nivå.

Miljöfrågorna utgör en viktig del av trafikpolitiken. Behovet av kunskap är stort. Det handlar om att få bättre insikt i sambanden mellan utsläpp och effekter på människan och miljön, liksom att bättre kunna värdera effekterna av utsläppen. Man kan dock inte vänta med att vidta åtgärder till dess att fullständig kunskap erhållits. Då kan det vara för sent. FoU har därför en viktig funktion i regeringens politik för att begränsa trafikens miljöproblem. Miljö- och energiforskningen bör således prioriteras inom den resursram som VTI förfogar över.

Som tidigare har framhållits finns ett stort behov av trafiksäkerhetsforskning. Som också framhölls i det trafikpolitiska beslutet år 1988 skall trafiksäkerhetsarbetet vara offensivt, utnyttja modern teknologi och baseras på vetenskapliga rön. Enligt regeringens mening har bl. a. VTI kompetens som bör kunna nyttiggöras för att trafiksäkerhetsmålen skall kunna realiseras. Sedan länge finns ett etablerat samarbete mellan trafiksäkerhetsverket och statens väg- och trafikinstitut. Därmed finns goda förutsättningar för att det samlade trafiksäkerhetsarbetet kan nyttiggöra sig VTI:s forskningsresultat inom detta område.

Budgetförslaget beträffande statens löne- och pensionsverk innebär att kostnaderna för pensionsadministration skall täckas av avgifter fr. o. m. budgetåret 1990/91. Regeringen har i sin medelsberäkning tagit hänsyn till dessa avgifter.

Vad gäller samordningen av transportforskningen har vi under avsnittet 15.4 Transportforskningsberedningens organisation och arbetssätt redovisat hur beredningen skall fullfölja denna uppgift.

Regeringen anser att namnfrågan bör övervägas ytterligare i samråd med institutet.

Ärendet till riksdagen

Prop. 1989/90: 90

Regeringen föreslår

Avsnitt 15

Kommunikationsdep.

1. att riksdagen till *Statens väg- och trafikinstitut* för budgetåret 1990/91 anvisar ett förslagsanslag på 1 000 kr.,
2. att riksdagen till *Bidrag till statens väg- och trafikinstitut* för budgetåret 1990/91 anvisar ett reservationsanslag på 44 881 000 kr.,
3. att riksdagen godkänner de riktlinjer för resursförstärkningar för budgetåren 1991/92 och 1992/93 som angetts.

I 3. Statens väg- och trafikinstitut: Återanskaffning av viss basutrustning

1989/90 Anslag 5 000 000

1990/91 Förslag 5 000 000

VTI:s anslagsframställning

En stor del av institutets nuvarande utrustning finansierades i samband med utlokaliseringen till Linköping. Denna utrustning är nu över 10 år gammal och måste enligt VTI successivt förnyas för att institutet skall bibehålla och vidareutveckla sin kompetens. Institutet saknar möjligheter att fondera medel i den omfattning som behövs för sådana tillfälliga och relativt omfattande återinvesteringar. För detta krävs att extraordinära finansieringsåtgärder prövas. För budgetåret 1990/91 begär institutet ett oförändrat anslag om 5 milj. kr. Det totala medelsbehovet uppgår enligt VTI till ca 25 milj. kr. uppdelat på en femårsperiod med början budgetåret 1989/90.

Regeringens överväganden

Regeringen delar VTI:s bedömning av medelsbehovet för budgetåret 1990/91 vad gäller anskaffning av viss basutrustning.

Ärendet till riksdagen

Regeringen föreslår

att riksdagen till *Statens väg- och trafikinstitut: Återanskaffning av viss basutrustning* för budgetåret 1990/91 anvisar ett reservationsanslag på 5 000 000 kr.

I 4. Transportforskningsberedningen

1988/89 Utgift	35 794 000	Reservation	13 769 000
1989/90 Anslag	39 220 000		
1990/91 Förslag	40 133 000		

Prop. 1989/90: 90

Avsnitt 15

Kommu-
nikationsdep.

Transportforskningsberedningen (TFB) har enligt sin instruktion till uppgift att planera, initiera, stödja och samordna forskning, utveckling och demonstrationsprojekt som rör transporter, trafik och trafiksäkerhet.

TFB:s ansvarsområde är stort — det omfattar transporter på land, till sjöss och i luften. Inom detta ansvarsområde avser insatserna hela kedjan från långsiktig kunskapsuppbyggnad, över tillämpad forskning till utvecklingsarbete och demonstrationsprojekt. Forskningen är inriktad såväl på transporternas konsekvenser som på deras förutsättningar och funktion i olika avseenden. Fr. o. m. den 1 juli 1989 har TFB vidare ansvar för att administrera forskning rörande post- och telekommunikationer.

TFB:s samordning av olika forskningsinsatser sker för närvarande främst genom att TFB underlättar informationsutbyte mellan olika organ.

TFB leds av en styrelse på nio personer. Vid beredningen finns ett kansli på 14 personer som leds av överdirektören, samt en rådgivande delegation som företrädar olika intressenter på transportforskningens område.

Beredningen arbetar enligt ett långsiktigt forskningsprogram och verksamheten har indelats i följande områden: gemensamma frågor (miljö och energi, järnväg samt infrastruktur), persontransporter, godstransporter och materialadministration, trafiksäkerhet, samhälls- och transportekonomi, post- och telefrågor samt information och dokumentation.

TFB:s anslagsframställning

TFB föreslår i sin anslagsframställning ett ökat anslag för *FoU-verksamhet* till 42 milj. kr. vilket skall jämföras med 32,5 milj. kr. för innevarande budgetår. TFB pekar på att stora forskningsbehov finns inom transportområdet. Under de kommande åren förutser TFB att flera problem får ökad tyngd — inte minst kommer miljöproblemen inom transportområdet att kräva stora insatser. Ytterligare forskning kommer således att behövas inom bl. a. kollektivtrafik- och järnvägsområdena. Den resurstilldelning som TFB förordar, 42 milj. kr. per år under den kommande treårsperioden, kommer därutöver att användas till områdena dokumentations- och informationsförsörjning, extern informationsverksamhet, forskning kring den framtida infrastrukturen, energirelaterad transportforskning samt forskning kring trafiksäkerhet och persontransporter.

Om inte TFB tilldelas ytterligare medel till FoU-insatser kommer det enligt beredningen att leda till stora svårigheter att få igång rimliga forskningsinsatser på de av TFB prioriterade områdena. TFB har också krav på sig att i ökad utsträckning bevaka den internationella transportforskningen. Under budgetåret 1988/89 har TFB också tecknat kontrakt med flera svenska forskare för arbete inom EG-projektet DRIVE. TFB kommer enligt dessa kontrakt att satsa ca 5 milj. kr. per år under en treårsperiod. Ytterligare en viktig orsak till att nya satsningar inte blir möjliga annat än

på sikt vid oförändrad anslagsnivå är enligt TFB att en stor del av FoU-medlen är uppbundna i långsiktiga projekt. Därtill kommer att den ingående reserv av medel som TFB under de senaste åren förfogat över nu har krympt allteftersom insatserna för att rekrytera nya forskare till området burit frukt och framtagna forskningsprogram börjat genomföras.

Beredningen begär slutligen även att få göra åtaganden under anslaget I 4. för budgetåret 1991/92 om 33,6 milj. kr., för budgetåret 1992/93 om 23,1 milj. kr. samt för budgetåren 1993/94 – 1994/95 om 5 milj. kr./år.

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 15
Kommunikationsdep.

Regeringens överväganden

I följande sammanställning redovisas den totala verksamheten samt den föreslagna förändringen av medelstilldelningen.

	1989/90	Beräknad ändring 1990/91
Personal	14	1
Kostnader (tkr)		
Förvaltningskostnader	6 222	+ 345
(därav lönekostnader)	(3 921)	(+ 220)
Lokalkostnader	522	+ 94
Bidrag till forskning, utveckling och demonstrationsprojekt	32 476	+ 6 474*
Uppdragsforskning	1	0
Totalt	39 221	+ 6 913
Inkomster (tkr)		
Anslag I 4. Transportforsknings- beredningen	39 220	+ 913
Anslag C 6. Energiforskning		+ 6 000
Ersättning för uppdrag m. m.	1	0
Totalt	39 221	+ 6 913

* Inkl. medel till energirelaterad transportforskning (6 000 tkr.)

Regeringen föreslår en allmän nivåhöjning av TFB:s FoU-medel med 2 milj. kr. för budgetåret 1990/91, 1 milj. kr. för budgetåret 1991/92 samt 1 milj. kr. för budgetåret 1992/93, dvs. totalt 4 milj. kr. realt under treårsperioden. Nivåhöjningarna skall möjliggöra ytterligare forskningsinsatser inom de av beredningen prioriterade områdena. Regeringen föreslår vidare att ökade medel tilldelas TFB för dess roll i den *energirelaterade transportforskningen* – härigenom förstärks TFB:s roll på detta område under den kommande treårsperioden. I avsnitt 23 redovisas ett nytt treårigt energiforskningsprogram och integrerade forskningsinsatser på energiområdet. Vi föreslår att TFB årligen får disponera 6 milj. kr. per år för energiforskningsinsatser under treårsperioden 1990/91 – 1992/93. En viss del av resurserna bör kunna användas till kanslifunktioner hos TFB. TFB:s utökade roll på detta område möjliggör att kunskapen om trafiksystemen och deras interaktion med omgivande system kan förbättras. För samtliga transportslag erfordras fortsatta systemstudier för att belysa effekter på energianvändning och miljö av alternativa transportlösningar, övriga konsekvenser av sådana förändringar samt behov av styrmedel. Målet är att

på lång sikt få fram miljöanpassade trafiksystem lokalt, regionalt och nationellt.

Regeringen finner att den inriktning av forskning och utveckling som TFB planerar för den kommande treårsperioden karaktäriseras av en bred täckning samtidigt som den inriktas mot områden som är prioriterade för att forskningen skall kunna vara ett medel att nå de olika trafikpolitiska mål som riksdagen lagt fast. Här bör särskilt nämnas en ökad satsning på miljö- och energiforskning, trafiksäkerhetsforskning, forskning kring infrastrukturens betydelse, persontransporterna, inte minst kollektivtrafik, samt det internationella forskningssamarbetet.

Som tidigare nämnts bör en del av de utökade medel som föreslås tilldelas TFB för dess roll i den energirelaterade transportforskningen kunna användas till kanslifunktioner hos TFB. Vidare innebär förslaget i 1990 års budgetproposition beträffande statens löne- och pensionsverk att kostnaderna för pensionsadministrationen skall täckas av avgifter fr. o. m. budgetåret 1990/91. Vid medelsberäkningen av transportforskningsberedningens förvaltningskostnader har hänsyn tagits till dessa avgifter.

Regeringen föreslår vidare att beredningen får disponera de medel den begärt för budgetåren 1991/92 – 1992/93. Detta ger TFB fortsatt möjlighet att även framöver stödja den långsiktiga kunskapsuppbyggnaden vid universitet och högskolor.

Ärendet till riksdagen

Regeringen föreslår

1. att riksdagen till *Transportforskningsberedningen* för budgetåret 1990/91 anvisar ett reservationsanslag på 40 133 000 kr.,
2. att riksdagen bemyndigar regeringen att medge att transportforskningsberedningen får besluta om statligt stöd till forskning, utveckling och demonstrationsprojekt under budgetåren 1991/92 och 1992/93 inom en ram av 33 600 000 kr. resp. 23 100 000 kr.

Prop. 1989/90: 90

Avsnitt 15

Kommu-
nikationsdep.

16 Finansdepartementets verksamhetsområde

Prop. 1989/90: 90

Avsnitt 16

Finansdep.

16.1 Forskningens inriktning

Inom finansdepartementets verksamhetsområde bedrivs för närvarande viss forskning vid konjunkturinstitutet. Vidare finansieras vissa forsknings- och utvecklingsinsatser av ekonomiska rådet, nordiska ekonomiska forskningsrådet, nordiska skattevetenskapliga rådet samt inom ramen för långtidsutredningarna. Byggnadsstyrelsen förvaltar de kungliga slotten. För byggnadsvården av slottsfastigheterna erfordras ett utvecklat forsknings- och utvecklingsarbete.

16.2 Ekonomisk forskning

Konjunkturinstitutet är ett forsknings- och utredningsorgan med uppgift att följa och analysera den ekonomiska utvecklingen inom och utom landet samt att utarbeta prognoser för den svenska ekonomin och bedriva forskning i anslutning härtill.

Forskningsverksamheten har under senare år utvidgats väsentligt, bl. a. genom arbete i samband med uppbyggnaden av en ekonometrisk konjunkturmodell. Forskningen har också fått en bredare inriktning genom att ansvaret för att utveckla modeller för analys av makroekonomiska frågeställningar på medellång och lång sikt har förts över från finansdepartementet till institutet.

Ett vetenskapligt *ekonomiskt råd* inrättades av regeringen år 1987 med uppgift att initiera och redovisa forskning samt bistå finansdepartementet och konjunkturinstitutet med råd i vetenskapliga frågor. Ekonomiska rådet har nära samarbete med konjunkturinstitutet. På initiativ från ekonomiska rådet har inletts projekt för bl. a. tidsserieanalys av konjunkturstörningar och forskning om skatter. I samarbete med finansdepartementet pågår utveckling av s. k. numeriska allmänna jämviktsmodeller och forskning om skatter.

Nordiska ekonomiska forskningsrådet har i uppgift att stödja forskning och utredningar om centrala ämnen i den nordiska ekonomiska debatten. Rådet består av tre ledamöter från varje nordiskt land och fullgör sin uppgift genom att ge stöd till projekt, publicera forskningsrapporter och anordna seminarier. Verksamheten redovisas varje år i en årsbok.

16.3 Forsknings- och utvecklingsarbete inom byggnadsvården

Regeringen har i 1990 års budgetproposition (prop. 1989/90: 100 bil. 9, s. 28) redovisat riktlinjer för byggnadsvården vid de kungliga slotten.

De kungliga slotten är mycket speciella byggnader och en viktig del av vårt gemensamma kulturarv. Enligt regeringens mening är det viktigt att byggnadsvården vid dessa slott skapar förutsättningar för ett bevarande av byggnaderna som uttryck för gångna tiders byggnadskonst, både upplevelsemässigt och materialtekniskt.

Vården av dessa fastigheter innefattar ett speciellt problem som inte löses enbart genom ökade ekonomiska resurser. Det handlar lika mycket om ökad kunskap, bättre anpassning av arbetsmetoder och säkrad tillgång på byggnadsmaterial. Det erfordras speciell kunskap och metod för att skapa möjligheter till att underhålla och vidmakthålla byggnaderna på ett sätt som tar hänsyn till deras specifika vårdtekniska och kulturhistoriska förutsättningar. En kompetent byggnadsvård förutsätter tillgång på relevanta material, insikt om äldre tiders byggnadsteknik och byggnaders åldrande samt dessutom en utbildad arbetskraft alltifrån beställare över konsulter till hantverkare. Men det är inte enbart insikten om dessa kvaliteter som medverkar till ett bra resultat. För byggnadsvården är det lika viktigt att en genomtänkt planering föregår ett genomförandeskede och att dessa båda faser är anpassade till den övergripande målsättningen för byggnadsvården.

Byggnadsstyrelsen har det drift- och byggnadstekniska ansvaret för slottsbyggnaderna, medan ståthållarämbetet handhar den dagliga förvaltningen och tillsynen samt vården av slotten tillhörande parker och trädgårdar. Till ståthållarämbetet är knutet ett slottsarkitektkontor. Vid konsthögskolans arkitekturskola bedrivs sedan några år utbildning i restaureringskonst. Vid högskolan finns en professur i ämnet. Nuvarande innehavare är dessutom slottsarkitekt för Stockholms slott.

I 1990 års budgetproposition har regeringen redovisat hur underhållsåtgärder till en total kostnad om 140 milj. kr. vid de kungliga slotten skall kunna planeras och genomföras för att ge god ekonomi på lång sikt. Underhållsåtgärderna beräknas kunna utföras under en tioårsperiod.

Det måste också skapas stabila arbetsförutsättningar för dem som utvecklar kunskap kring byggnadsvården. I detta sammanhang måste flera forsknings- och utvecklingsinsatser aktualiseras, alltifrån materialteknik, klimatfrågor m. m. till planeringsfrågor.

Inom konsthögskolans arkitekturskola finns kunskap i restaureringsfrågor. Tillsammans med de personer inom byggnadsstyrelsen, ståthållarämbetet och slottsarkitektkontoret, som har lokalkännedom om slottsbyggnaderna, kan dessa utgöra en bas för ett utvecklat forsknings- och utvecklingsarbete till stöd för de planerade underhållsåtgärderna på slotten och trädgårdarna.

Den kunskap som kan utvecklas i detta sammanhang är av betydelse inte bara för underhållet av slottsbyggnaderna. Byggnadsstyrelsen förvaltar ett stort bestånd av äldre byggnader. Dessa är i princip uppförda med samma byggnads- och materialteknik som slotten och uppvisar därför i stort sett likartade underhållsproblem, såväl tekniskt som hanteringsmässigt.

Regeringen anser det därför viktigt att vissa frågor om forskning och utvecklingsarbete inom byggnadsvården behandlas i sammanhang med underhållsinsatserna vid de kungliga slotten. Regeringen kommer att vidta de åtgärder för detta som behövs.

16.4 Utvärdering av skattereformen

Prop. 1989/90: 90

Avsnitt 16

Finansdep.

Det förslag till reformering av skattesystemet som nyligen lagts fram är synnerligen genomgripande. Reformen kommer att förändra förutsättningarna för ekonomins funktionssätt och påverka beteendet hos de ekonomiska aktörerna. I 1990 års budgetproposition (prop. 1989/90: 100 bil. 9) har regeringen föreslagit att skattereformen skall utvärderas. I denna utvärdering ingår vissa forskningsuppdrag och av de 5 milj. kr. som regeringen beräknat för utvärderingen under budgetåret 1990/91 under anslaget Riksskatteverket kan ca 1 milj. kr. beräknas avse forskningsuppgifter.

17 Utbildningsdepartementets verksamhetsområde

Prop. 1989/90:90
Avsnitt 17
Utbildningsdep.

Till utbildningsdepartementets verksamhetsområde hör dels grundforskning och forskarutbildning (17.1–2), dels forskning för kultur (17.3), forskning inom skolväsendet (17.4) och forskning för högskolan (17.5).

17.1 Grundforskning och forskarutbildning

17.1.1 Omfattning och inriktning

Universitet och högskolor har tillsammans med forskningsråden huvudansvaret för grundforskningen i Sverige. I det följande ges en kortfattad beskrivning av denna forskning. Det är naturligtvis omöjligt att ge en detaljerad och heltäckande bild av denna utomordentligt omfattande och varierande verksamhet. En fullständig verksamhetsvärdering, t. ex. i form av en analys av kvaliteten i svensk forskning är självfallet än svårare att göra. Internationella utvärderingar, uppgifter om avlagda doktorsexamina, publicering i vetenskapliga tidskrifter m. m. ger dock ett visst underlag för att göra även sådana bedömningar. En sammanfattande redovisning kommer att ges i det följande.

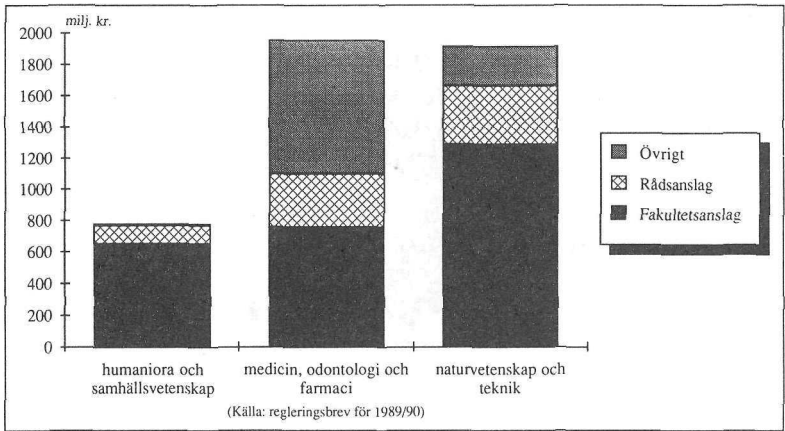
Högskolemyndigheterna har i sina anslagsframställningar redovisat en rad uppgifter om resursanvändning och resultat. Universitets- och högskoleämbetet (UHÄ) har i verksamhetsberättelsen för högskolan, Året som gick, UHÄ-rapport 1989:8, på grundval av uppgifter från högskoleenheterna, gett en övergripande redovisning av högskolans verksamhet budgetåret 1987/88. Statistiska centralbyrån (SCB) har i samarbete med UHÄ i enlighet med ett regeringsuppdrag redovisat en ämnesuppdelad statistik över högskolornas forskningsresurser, vilken kommer att publiceras under våren 1990.

Av de samlade utgifterna för forsknings- och utvecklingsarbete i Sverige år 1987, har 11 miljarder kronor eller 37 procent utnyttjats för verksamhet vid universitet och högskolor.

Medlen för grundforskning anvisas huvudsakligen under anslag för vart och ett av fakultetsområdena inom högskolan – från vilka också bestrids kostnader för forskarutbildning – och under anslag till forskningsråden. Fördelningen mellan fakultetsanslag, rådsanslag och övriga medel för grundforskning redovisas i diagram 17.1. Inom humaniora och samhällsvetenskap och angränsande områden utgör fakultets- och rådsanslagen den helt övervägande delen av resurserna. Inom det medicinska området finns härutöver medel för klinisk forskning i form av ersättningar till vissa sjukvårdshuvudmän och inom främst naturvetenskaplig forskning finns medel för svensk medverkan i internationella forskningsanläggningar. Dessa medel redovisas i diagrammet under övrigt. Sveriges lantbruksuniversitet, som hör till jordbruksdepartementets ansvarsområde ingår inte i det material som redovisas i det följande.

Diagram 17.1

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 17
Utbildningsdep.

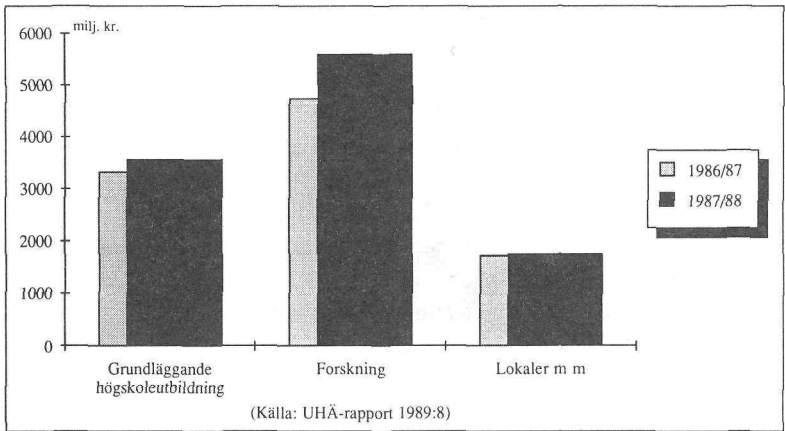
Statliga anslag för grundläggande forskning 1989/90.
Fördelning på fakultetsanslag, forskningsråd och övrigt.

Andelen rådsmedel är minst inom det humanistisk-samhällsvetenskapliga området. De omfattande ersättningarna till sjukvårdshuvudmännen för klinisk forskning täcker vissa kostnader som inte inkluderats i övriga poster, vilket gör att det inte fullständigt går att jämföra beloppen i ovanstående diagram. För teknisk forskning på eget programansvar finns i dag endast mycket begränsade rådsmedel avsatta inom ramen för anslaget till styrelsen för teknisk utveckling.

Högskoleenheternas ekonomiska resurser

Inom högskolan bedrivs grundläggande högskoleutbildning, forskarutbildning och forskning. Resursfördelningen mellan verksamhetsområdena framgår av diagram 17.2. Lokalkostnaderna, som hänförs sig både till grundläggande utbildning och forskning, redovisas särskilt.

Diagram 17.2.

Högskoleenheternas totala resurser budgetåret 1987/88.

Av diagrammet framgår att forskningen och forskarutbildningen utgör den dominerande delen av högskolornas verksamhet.

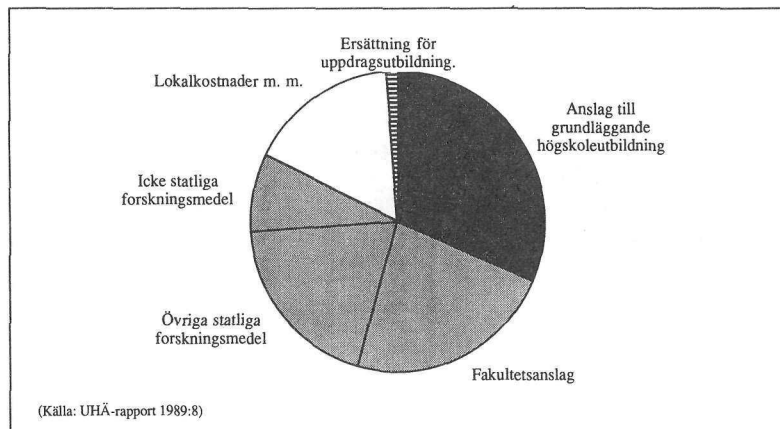
Uppdelningen mellan olika finansieringskällor framgår av diagram 17.3.

Prop. 1989/90: 90

Avsnitt 17

Utbildningsdep.

Diagram 17.3.

Högskoleenheternas finansiering budgetåret 1987/88.

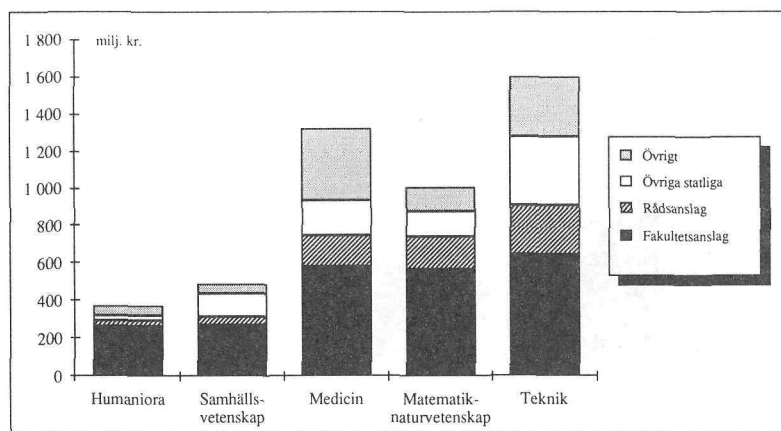
Övriga statliga forskningsmedel utgörs av anslag från forskningsråd och myndigheter med ett sektorsforskningsansvar, t. ex. styrelsen för teknisk utveckling (STU).

Icke statliga forskningsmedel utgörs av medel för uppdragsforskning åt företag, kommuner och andra. Omfattningen av uppdragsutbildningen är, i jämförelse med uppdragsforskningen, utomordentligt begränsad.

Lokalkostnaderna utgör 16 procent av högskolans kostnader.

Omfattningen av projektmedel och finansieringen av dessa varierar betydligt mellan fakulteterna. Externfinansieringens andel av verksamheten framgår av diagram 17.4. Av högskolans resurser för forskning och utveckling svarar högskoleanslagen totalt för mindre än hälften. Teknisk och medicinsk fakultet har de största andelarna externa medel. Inom främst humanistisk men även inom samhällsvetenskaplig fakultet är dock fakultetsanslagen den dominerande finansieringskällan. Medel från styrelsen för teknisk utveckling och statens råd för byggnadsforskning redovisas i det följande under rubriken rådsmedel.

Diagram 17.4.

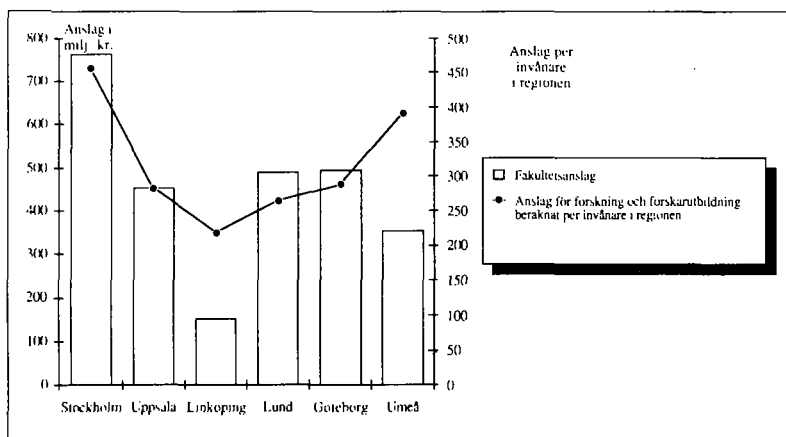
Utgifter för forskning och forskarutbildning budgetåret 1988/89.
Fördelning på fakultetsområden.

Fakultetsanslag anvisas till elva högskoleenheter inom utbildningsdepartementets verksamhetsområde.

Högskoleenhet	fakultetsanslag 1989/90 (milj kr)	antal årsverken för FoU
Universitetet i Stockholm	308	733
Tekniska högskolan i Stockholm	203	567
Karolinska institutet	249	1 188
Högskolan för lärarutbildning i Stockholm	5	61
Universitetet i Uppsala	454	1 222
Universitetet i Linköping	153	450
Universitetet i Lund	492	1 597
Universitetet i Göteborg	318	1 167
Chalmers tekniska högskola	178	664
Universitetet i Umeå	268	665
Högskolan i Luleå	86	128

Högskoleenheter med fakultetsorganisation finns på sju orter i landet. Den regionala fördelningen av fakultetsanslagen framgår av diagram 17.5. Av intresse är hur resurserna är fördelade i relation till antalet invånare i olika delar av landet. Fakultetsanslagen per invånare i de tidigare högskoleregionerna har lagts in i diagrammet. Anslagsnivån, både absolut och relativt är högst i stockholmsregionen. Resurserna i Göteborg och särskilt Lund är i förhållande till invånarantalet väsentligt lägre trots att dessa orter har en fullt utbyggd forskningsorganisation med samtliga stora fakulteter. Universitetet i Linköping saknar bl.a. humanistisk och matematik-naturvetenskaplig fakultet, vilket gör att siffrorna inte är fullständigt jämförbara.

Diagram 17.5.

Högskolans fakultetsanslag budgetåret 1989/90.
Fördelning på orter. Anslagen i relation till antalet invånare i regionen.

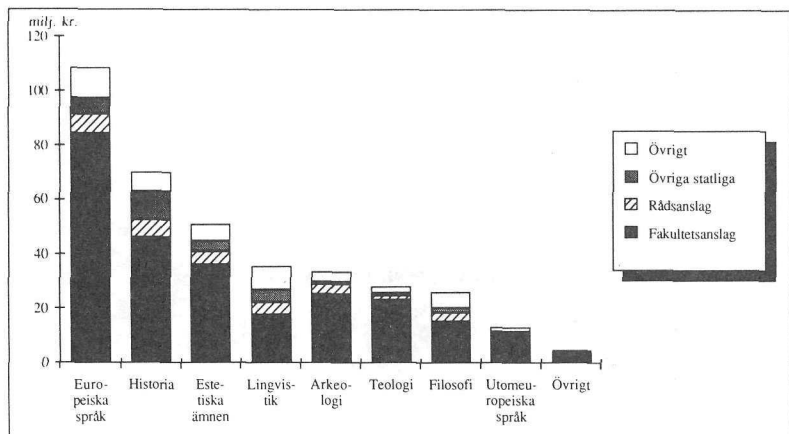
Den av SCB framtagna statistiken över högskolans forskning ger värdefull information om resursernas fördelning mellan ämnesområden inom fakulteterna och om vilka externa medel som finns inom olika delar av de olika fakulteterna. Tidigare har uppgifter av detta slag saknats. I det följande redovisas en bearbetning av uppgifter från SCB:s material för vart och ett av fakultetsområdena. Teologi redovisas dock tillsammans med humaniora, juridik tillsammans med samhällsvetenskap.

Samtliga universitet och högskolor har lämnat underlag till SCB.¹ För överblickens skull har endast de största enskilda ämnesområdena särredovisats i nedanstående diagram. Inom humaniora, samhällsvetenskap och naturvetenskap kan verksamheten redovisas under ett mindre antal ämnesområden som tillsammans täcker huvuddelen av den totala verksamheten. Inom medicin och teknik är situationen annorlunda genom att verksamheten är uppdelad på ett större antal små ämnesområden, vilka inte på något enkelt sätt kan sammanföras. För dessa fakulteter redovisas endast de största ämnesområdena. Dessa täcker inom medicinsk fakultet 67 procent av den samlade verksamheten och inom teknisk fakultet 63 procent.

¹ Universitetet i Göteborg har endast redovisat material avseende vissa fakulteter

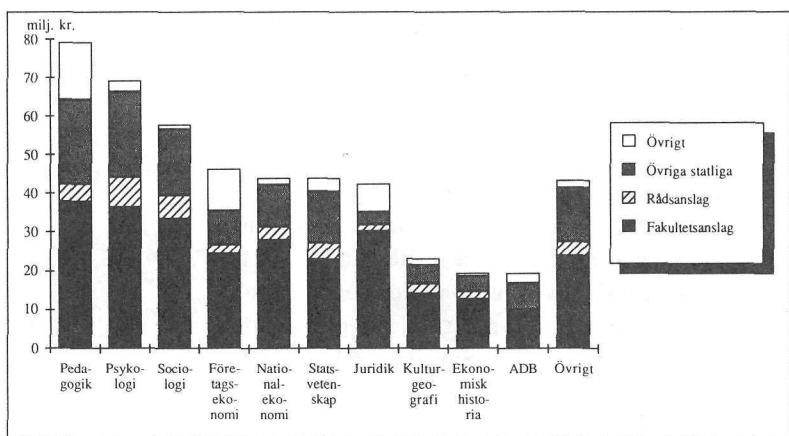
Diagram 17.6.

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 17
Utbildningsdep.

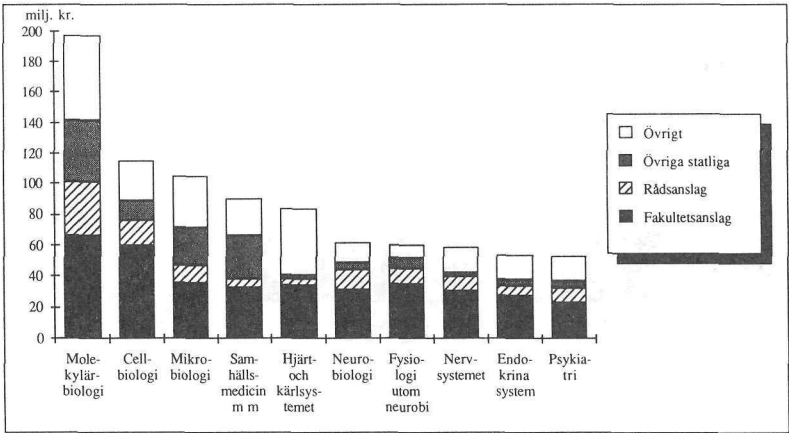
Forskningsutgifter inom humanistisk och teologisk fakultet budgetåret 1988/89.
Ämnesområden och finansieringskällor.

Diagram 17.7.

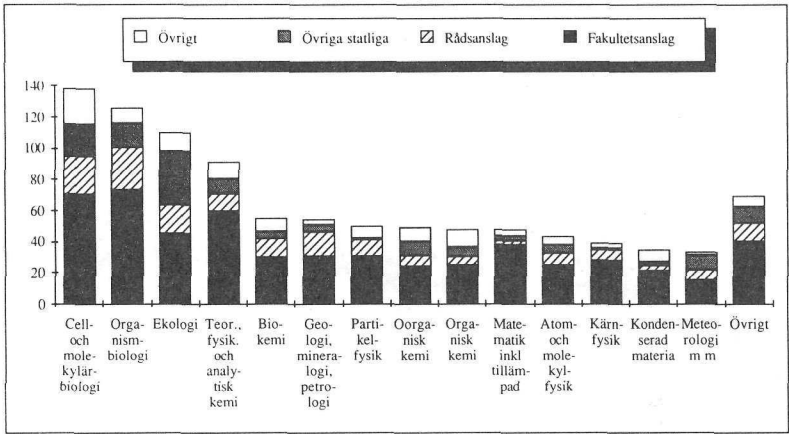
Forskningsutgifter inom samhällsvetenskaplig och juridisk fakultet budgetåret 1988/89.
Ämnesområden och finansieringskällor.

Diagram 17.8.

Forskningsutgifter inom medicinsk fakultet budgetåret 1988/89.
De största ämnesområdena och dessas finansieringskällor.

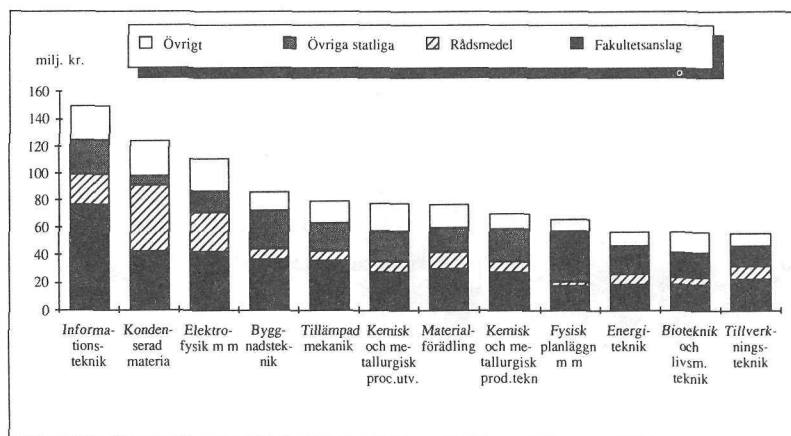
Diagram 17.9.

Forskningsutgifter inom matematisk-naturvetenskaplig fakultet budgetåret 1988/89.
Ämnesområdena och finansieringskällor.

Diagram 17.10.

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 17
Utbildningsdep.

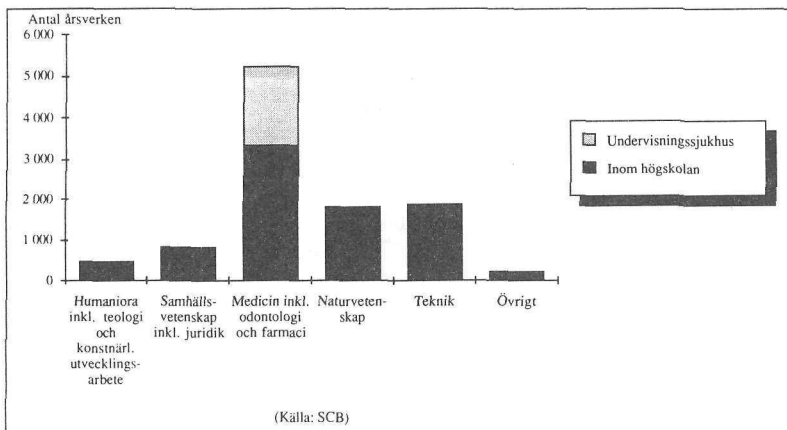

Forskningsutgifter inom teknisk fakultet budgetåret 1988/89.
De största ämnesområdena och dessas finansieringskällor.

De personella resurserna för grundforskning och forskarutbildning

Omräknat till helårsinsatser motsvarar de personella resurserna inom grundforskningen sammanlagt 12 164 personår budgetåret 1987/88. Fördelningen på olika vetenskapsområden redovisas i följande diagram.

Diagram 17.11.

Antal årsverken för forskning inom högskolan fördelade på vetenskapsområden budgetåret 1987/88.

Universitets- och högskoleämbetet (UHÄ), forskningsråden och övriga forskningsmyndigheter under utbildningsdepartementet har i anslagsframställningarna redovisat sina övergripande bedömningar för den kommande treårsperioden.

UHÄ föreslår som högst prioriterade åtgärd en uppräknig av fakulteternas basresurser, i första hand för att förstärka forskarutbildningen. Insatserna för forskarutbildningen bör avse alla områden. Särskilt bör forskarutbildningen för högskolans egna behov inom grundutbildningen beaktas. Förstärkningarna bör framförallt användas till att förbättra studiestödet, bl. a. genom att samtliga utbildningsbidrag omvandlas till doktorandtjänster senast budgetåret 1995/96. En fördubbling av antalet doktorsexamina vid nittioalets mitt bör sättas upp som ett mål. UHÄ har i anslagsframställningen tagit upp en rad frågor rörande forskarutbildningens dimensionering, prioriterade områden, externfinansiering och högskolans internationalisering m. fl. områden. Detta redovisas i anslutning till regeringens behandling av dessa frågor.

Forskningsråden och forskningsrådsnämnden har i sina anslagsframställningar utförligt redovisat sin planering för 90-talet. Särskilt uppmärksammas forskningens kvalitet, internationaliseringsfrågor och forskarrekryteringen. Framförallt framhålls behovet av förstärkta resurser för forskningsprojekt, inklusive forskningsutrustning. En utförligare redovisning av förslagen lämnas under de olika anslagpunkterna.

Uppföljning och utvärdering

Medlen för grundforskning fördelas av vetenskapligt kompetenta organ efter en ingående granskning av den vetenskapliga kvaliteten i forskningsprojekten. Regeringen har i de särskilda budgetdirektiv som meddelades för anslagsframställningarna för perioden 1990/91 – 1992/93 särskilt krävt en analys av verksamheten under femårsperioden 1984/85-1988/89, både vad gäller resursförbrukning och resultat. Detta material har varit värdefullt för de avvägningar som regeringen nu gör.

UHÄ pekar i verksamhetsberättelsen för högskolan på betydelsen av att kunna bedöma var den svenska forskningen står internationellt. Naturvetenskapliga forskningsrådet (NFR) har varit föregångare när det gäller att utföra utvärderingar med hjälp av utländska expertgrupper. Sådana utvärderingar har rådet genomfört sedan år 1977. Sammanlagt 56 forskningsområden har granskats och man har under år 1989 utvärderat utvärderingarna. Medicinska forskningsrådet (MFR) har gjort kvalitetsbedömningar av svensk medicinsk forskning med hjälp av publikationsanalyser. Forskningsrådsnämnden har under senare år genomfört en rad utvärderingar, bl. a. gällande programmet för livsmedelsforskning, kooperationsforskning, delar av forskningsprogrammet kring naturresurser och miljö samt verksamheten vid kollegiet för samhällsforskning. Härutöver har vissa delområden inom programmet för forskningsinformation utvärderats. Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HSFR) och UHÄ har gemensamt

genomfört två utvärderingar av hela ämnesområden, nämligen i historia och i sociologi med hjälp av forskare från övriga nordiska länder. Styrelsen för teknisk utveckling (STU) har låtit utvärdera forskningen i kemi.

Utvärderingar har också gjorts av temaforskningen i Linköping och av samspelet mellan högskolan och sektorsforskningen (UHÄ-rapporter 1987:9 och 19). Inom högskolan i övrigt pågår också projekt för uppföljning, utvärdering och produktivitetmätningar.

Utvärderingarna har utmynnat i rekommendationer både till de ansvariga myndigheterna och till forskarna.

Här redovisas vissa slutsatser från några av de ovan nämnda undersökningarna.

NFR:s utvärderingar visar, enligt rådets bedömning, att forskningen håller en internationellt sett hög kvalitet. Rådet framhåller de goda utvärderingsresultaten för det fasta tillståndets fysik och kemi, matematisk analys samt molekylärbiologi, där Sverige intar en framstående position i världens forskning. Geologin däremot är enligt rådet dåligt utvecklad liksom vissa områden av halvledarfysiken och den analytiska kemin. Forskningen inom fasta tillståndets fysik och partikelfysik har under senare år ytterligare förbättrats i ett internationellt perspektiv.

MFR gör en kontinuerlig utvärdering av verksamheten genom granskningen av de publikationer som redovisas i samband med nya ansökningar om medel. Huvuddelen av forskningen publiceras i välrenommerade internationella tidskrifter med utbyggda refereesystem, vilket enligt rådet är det bästa kvalitetskriteriet.

Den internationella utvärderingen av sociologiämnet visar att svensk sociologisk forskning är mycket produktiv och på en hög internationell nivå. Utvärderingen av historieämnet framhåller den svenska historieforskningens stora produktionsvolym, breda orientering och öppenheten för nya strömningar i den internationella forskningsmiljön, t ex kvinnohistoria och historisk arbetslivsforskning. Utvärderingen av temaforskningen i Linköping är positiv och framhåller temas möjligheter att utvecklas till en nationell resurs.

Vetenskaplig publicering

UHÄ har gjort en särskild studie för att kvantitativt belysa svensk vetenskaplig publicering i internationell jämförelse. Studien har begränsats till de ämnesområden som täcks av Science Citation Index, en av de stora databaser som finns över vetenskapliga tidskrifter. I totalresultatet intar Sverige tätplatsen före Schweiz, Canada och Storbritannien. Sverige har sin styrka framförallt inom området klinisk medicin, men har även inom biologi och biomedicin en god position.

MFR:s analyser av svensk medicinsk forsknings publicering i internationella tidskrifter och av hur ofta svensk forskning citeras bekräftar den höga andelen artiklar inom klinisk medicin och biomedicin. Räknat på befolkningsunderlaget är, enligt MFR, det svenska bidraget till världens vetenskapliga produktion inom det medicinska området, större än något annat lands.

I det föregående har redovisats motsvarande studier rörande såväl medicin som andra ämnesområden, vilka har utförts av den s.k. Inforskgruppen vid universitetet i Umeå. Inforsk har även studerat omfattningen av internationellt samförfattarskap. Mellan åren 1981 och 1986 ökade antalet samförfattade artiklar från 18 till 22 %, samtidigt som en allt större del av de svenska artiklarna publicerades i internationella tidskrifter.

17.1.2 Grundforskning och forskarutbildning – de principiella grunderna för politiken

Regeringen lade hösten 1988 fram en proposition (prop. 1988/89:65) om formerna för högskolepolitiken. I propositionen slogs fast att tre principer skall ligga till grund för den svenska högskolepolitiken.

En första princip är hög och likvärdig kvalitet inom hela högskolan. Forskningsresurserna inom högskolan skall fördelas så, att den forskning som bedrivs skall kunna möta det internationella vetenskapssamhällets kvalitetskrav.

Den andra principen är en sammanhållen högskoleorganisation. Till skillnad från vad som är fallet t.ex. på den europeiska kontinenten har Sverige i görligaste mån undvikit att skapa fristående forskningsinstitut. All forskning bör bedrivas med beaktande av de kvalitetskrav som gäller för verksamheten inom högskolan.

Som en tredje princip gäller att planeringen av forskning och utbildning i huvudsak bör vara mål- och resultatorienterad. Vissa typer av mål anges i högskolelagen och högskoleförordningen. I samband med högskolereformen år 1977 övergavs det tidigare systemet med central reglering av hur tillgängliga medel skulle fördelas på löner och andra typer av kostnader. I stället anger regering och riksdag genom att anvisa högskoleanslag till utbildningssektorer och fakulteter de ändamål, som anslagsmedlen är avsedda för. Högskolor och universitet får därefter själva avgöra hur verksamheten skall läggas upp för att kunna genomföras på bästa sätt.

Politiken för grundforskning berör självfallet inte bara högskolan. Finansiering av grundforskning sker både via högskolans fakultetsanslag och via forskningsråden. Forskningsrådsorganisationen spelar därför en väsentlig roll i detta sammanhang.

Såväl högskolan som forskningsrådsorganisationen skall fr. o. m. budgetåret 1993/94 behandlas enligt det nya budgetsysteem som nu successivt införs för all statlig verksamhet. Så långt möjligt bör grundtankarna i detta system – om långsiktig planering för förnyelse och effektivitet – tillämpas redan under den treårsperiod som behandlas i denna proposition.

Hög och likvärdig kvalitet

I 1987 års forskningsproposition kunde hänvisas till en då nyligen genomförd utvärdering i OECD:s regi av hela den svenska forskningspolitiken. Utvärderingen gav för såväl svensk forskning som svensk forskningspolitik mycket positivt resultat.

Någon motsvarande generell utvärdering föreligger inte inför 1990 års

proposition. Genomgångar av detta slag görs med längre intervaller. De områdesvisa utvärderingar och det bakgrundsmaterial i övrigt, som inför propositionen redovisats av myndigheter och särskilda utredningar, visar dock också att svensk forskning håller mycket hög kvalitet och inom många områden har en mycket framträdande ställning.

Myndigheterna har redovisat olika typer av mått på verksamhetens resultat och tillstånd. Det nya budgetsystem, som nu successivt införs för all statlig verksamhet, bygger på att uppföljning och utvärdering i ökande utsträckning skall ligga till grund för planeringen. Samtidigt ligger det i sakens natur att det just inom forskning och forskarutbildning är svårt för organ som regering och riksdag att utifrån t. ex. kvantitativa uppgifter av olika slag värdera verksamhetens kvalitet.

Statsmakternas övergripande ansvar för forskningens och forskarutbildningens kvalitet kan inte komma till uttryck genom att varje åtgärd kvalitetsgranskas centralt. Det regering och riksdag i stället måste svara för är att systemen för utvärdering och kvalitetsprövning fungerar väl. En kärnpunkt är ansvaret för att anslagen till grundforskning och forskarutbildning fördelas och används på avsett sätt. På alla nivåer där beslut om resursfördelning fattas finns ett ansvar för uppföljning och utvärdering. Kvaliteten i en verksamhet kan inte upprätthållas enbart genom uppföljning och granskning i efterhand. Inte minst när det gäller långsiktiga och svårbedömda arbetsuppgifter, till vilka forskning hör, är det nödvändigt med kvalitativa bedömningar också innan arbetet inleds och i vissa fall också under arbetets gång.

För regering och riksdag är det således viktigt att utforma en organisation, som garanterar att beslut om verksamhetens närmare inriktning och om användningen av anvisade medel fattas på rätt nivåer och av organ eller personer, som har den kompetens som är rimlig att kräva.

Ett oavvisligt krav måste vara att beslut om fördelning av de statliga medlen till forskning och forskarutbildning skall fattas av organ med hög vetenskaplig kompetens. Detta är en bättre garanti för att de statliga medlen används på bästa sätt än vad rapportering av antal genomförda projekt, antal framlagda avhandlingar etc. kan ge. Beslutsorganisationen inom högskolan och forskningsråden har utformats med hänsyn till detta krav.

Forskningsråden är myndigheter med hög vetenskaplig kompetens och därmed också auktoritet. Råden består till övervägande del av företrädare för forskarna. Forskningsrådets arbetssätt fyller högt ställda krav på kritisk prövning utifrån vetenskapliga kvalitetskriterier. Såväl beredningsformerna inom forskningsråden — med ytterst noggrann granskning av alla projekt inom högt kvalificerade beredningsgrupper — som rådets stränga kriterier för tilldelning av anslagsmedel borgar för att svensk forskning upprätthåller en mycket hög nivå.

Även inom högskolan måste självfallet kraven på vetenskapliga bedömningar vara mycket högt ställda. Universitets- och högskoleorgan svarar för fördelningen av lejonparten av resurserna för grundforskning och forskarutbildning. Fakultetsanslagen uppgår för innevarande budgetår till

ca 2 800 milj. kr. medan forskningsrådets anslag sammanlagt är ca 800 milj. kr.

En väl fungerande forskarutbildning är en nödvändig förutsättning för forskning av god kvalitet. I propositionen ges hög prioritet åt att förbättra villkoren för de forskarstuderande för att därigenom förbättra såväl rekryteringen till forskarutbildning som effektiviteten i utbildningen.

Den i särklass viktigaste forskningsresursen är forskarna själva. En viktig kvalitetsfråga är således utformningen av högskolans lärartjänstorganisation och rekryteringen till högskolans lärartjänster. I propositionen redovisas vissa förändringar bland annat med avseende på högskolelektors forskning, tjänster med klinisk anknytning samt formerna för tillsättning av tjänster som professor.

Att forskningsarbetet bedöms inte bara vetenskapligt utan också utifrån etiska aspekter är även det en kvalitetsfråga. I propositionen behandlas bland annat formerna för forskningsetiska bedömningar.

En sammanhållen högskoleorganisation

Även om Sverige relativt sett avsätter betydande belopp till forskning är den absoluta storleken av forskningsresurserna likväl sådan att det är nödvändigt att försöka undvika smådriftsnackdelar. Det är bland annat mot den bakgrunden principen om högskolan som ett forskningsinstitut för hela samhället skall ses. Denna innebär fördelar för alla berörda – inte minst genom att den främjar kvaliteten inom forskningen.

Den sammanhållna högskolans princip aktualiseras på olika sätt genom flera av de frågor som behandlas i propositionen. Det gäller bl. a. formerna för forskning vid de mindre och medelstora högskolorna och för samverkan mellan högskolan och näringslivet samt vissa tjänsteorganisatoriska frågor.

Ingen högskoleenhet och ingen forskarkompetent lärare står utanför högskolans forskningsorganisation, fakulteterna. Alla forskarutbildade lärare vid de mindre och medelstora högskolorna ingår på samma sätt som lärarna vid universiteten i fakultetskollegierna. Fakultetsanslagen "tillhör" inte bara det universitet eller den högskola, dit respektive fakultetsnämnd är knuten, utan är gemensamma för flera högskoleenheter. Det anges i högskoleförordningen vilka universitet och högskolor som hör ihop fakultetsvis på detta sätt. Det innebär bl. a. att lärarna vid de mindre och medelstora högskolorna kan ansöka om tid för egen forskning från de rörliga resurser som fördelas av fakultetsnämnderna.

Det är angeläget att forskning på eget programansvar i ökad omfattning bedrivs vid de mindre och medelstora högskolorna. I propositionen läggs fram förslag om vissa forskningsstödjande åtgärder i syfte att åstadkomma en positiv utveckling i detta avseende.

Högskolans samverkan med näringslivet är ytterligare en aspekt av den sammanhållna högskolan och av frånvaron av fristående forskningsinstitut. Denna samverkan kan ske i en rad former. Den externt finansierade verksamheten inom högskolan är omfattande. Huvuddelen av denna hänförs sig dock till olika statliga myndigheter, framför allt olika sektorsforsk-

ningsorgan. Mindre än tio procent av den ekonomiska omslutningen inom högskolan avser uppdrag från näringslivet. Skillnaderna är dock här stora såväl mellan högskoleenheter och fakultetsområden som mellan olika institutioner.

Även om högskolan i princip är öppen för externt finansierad verksamhet är det dock de lokala högskoleorganen som har ansvaret för verksamheten. Detta ansvar gäller såväl helheten som delarna. Det innebär att externt finansierade uppdrag måste avvisas, om dessa bedöms komma att inkräkta på angelägnare verksamhet inom högskolan. Någon generell gräns kan inte anges för omfattningen av den externt finansierade verksamheten. Denna kan vara av mycket mångskiftande karaktär och i högst varierande grad ansluta till verksamheten i övrigt inom de berörda institutionerna.

En förutsättning för att högskoleorganen skall kunna ta det fulla ansvaret för en rimlig balans i verksamheten är givetvis att den bedrivs inom högskoleorganisationen. Under de senaste tio åren har en rad särorganisationer inrättats för olika uppgifter. Flertalet har inte till syfte att bedriva verksamhet inom utbildning och forskning utan skall på olika sätt främja forskning och utnyttjande av forskningsresultat. Frågan om högskolans medverkan i stiftelser och andra särorganisationer behandlas i det följande.

En särskild fråga i detta sammanhang gäller kostnadstäckningen för den externt finansierade verksamheten inom högskolan. Från och med budgetåret 1990/91 skall principen om full kostnadstäckning tillämpas konsekvent inom högskolan.

Ett viktigt led i den sammanhållna högskolan är den enhetliga tjänsteorganisation, som infördes genom 1986 års lärartjänstreform. För tydlighetens skull bör erinras om att med lärare inom högskolan avses såväl personer som arbetar inom utbildning som de som arbetar inom forskning. Grundtanken är att högskolans alla behov av lärarpersonal skall täckas genom ett begränsat antal tjänstekategorier — tjänster som professor, högskolelektor, högskoleadjunkt och forskarassistent. Alla tjänster kan inrättas oberoende av finansieringskälla. Alla lärare med forskarutbildning har möjlighet att i mån av tillgång på resurser bedriva forskning i tjänsten.

Den enhetliga tjänsteorganisationen ger goda möjligheter att utnyttja lärarpersonalen på bästa sätt i högskolans arbete. I det följande kommer att redovisas vissa åtgärder, som innebär ett fullföljande av den enhetliga tjänsteorganisationen genom att denna successivt införs också inom den kommunala delen av högskolan och inom de delar av högskolan, som har anknytning till klinisk medicinsk verksamhet. Förslag läggs också fram i syfte att öka högskolelektorernas medverkan i forskning.

Mål- och resultatorienterad planering

Regering och riksdag svarar för de övergripande besluten om omfattning och inriktning av forskning och forskarutbildning. Besluten om verksamhetens uppläggning och genomförande fattas därefter inom högskolan och

forskningsrådsorganisationen. Denna arbetsfördelning följer såväl av principen om forskningens frihet som av önskemålen om en långt driven decentralisering.

Statsmakternas övergripande prioriteringar avser framför allt resurser till de olika fakultetsområdena samt till forskningsrådets verksamhetsområden.

Planeringen av forskningen och forskarutbildningen bygger på en internationellt vedertagen indelning av ämnen och vetenskapsområden i fakulteter. Det är en indelning som ter sig rimlig i verksamhetens eget perspektiv, samtidigt som den ger en lämplig struktur för riksdagens och regeringens prioriteringar. Inom utbildningsdepartementets område finns nio fakultetsområden: humanistisk fakultet, teologisk fakultet, juridisk fakultet, samhällsvetenskaplig fakultet, medicinsk fakultet, odontologisk fakultet, farmaceutisk fakultet, matematisk-naturvetenskaplig fakultet och teknisk fakultet. Förslag har framförts om att etablera nya fakulteter inom bl. a. vårdområdet och undervisningsområdet samt för tvärvetenskaplig forskning.

Inom den nuvarande fakultetsorganisationen har en rad nya forskningsområden utvecklats, såväl i form av ämnesdiscipliner som tvärvetenskapliga forskningsområden. Inget tyder på att inte fakultetsnämnder och forskningsråd också i fortsättningen skulle visa öppenhet för nya verksamhetsområden. Det är viktigt att även nya områden och projekt utsätts för reguljär vetenskaplig granskning. Tvärvetenskap bör i den mån det är vetenskapligt intressant utvecklas inom alla områden — inte begränsas till en egen sektor. Vård- och undervisningsforskning är stora verksamhetsområden, för vilka flera av dagens fakulteter måste känna ansvar. Det skulle minska de potentiella resurserna och utvecklingsmöjligheterna för forskning inom dessa områden, om den begränsades till en egen organisation, vilket skulle kunna uppfattas som att övriga delar av högskolan befriades från ansvar för sådan forskning.

Till statsmakternas beslut om medelsanvisning till skilda ändamål kommer besluten om inrättande av vissa tjänster som professor.

Inför denna proposition har universitets- och högskoleämbetet föreslagit en försöksverksamhet med lokal beslutanderätt inom teknisk och matematisk-naturvetenskaplig fakultet vad gäller omprövning och inrättande av samtliga tjänster som professor.

De fasta tjänsterna som professor har utomordentligt stor betydelse för verksamheten inom högskolan. Inrättande av sådana tjänster innebär både prioriteringar i fråga om forskningens inriktning och långsiktiga åtaganden inom forskning och forskarutbildning. Som framhölls i propositionen om formerna för högskolepolitiken är det av vikt att bibehålla det inflytande för riksdagen och regeringen på forskningsprofilen inom högskolan och på forskarutbildningens organisation, som inrättandet av tjänster som professor ger.

Bsluten om professorstjänster gör det möjligt för regering och riksdag att ansvara för såväl basorganisationen som arbetsfördelningen och profileringen mellan universitet och högskolor inom skilda forskningsområden.

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 17
Utbildningsdep.

Särskilt viktigt är att regering och riksdag härigenom kan ansvara för forskarutbildningsorganisationen.

Regering och riksdag fattar inte, som i fråga om den grundläggande högskoleutbildningen, beslut om antalet utbildningstillfällen inom forskarutbildningen. Besluten om professurer ger den ämnesmässiga strukturen för forskarutbildningen samtidigt som vissa handledningsresurser garanteras. Det är nödvändigt att det finns en forskarutbildningsorganisation som både garanterar utbildningsmöjligheter i de klassiska kärnämnen och inom mer speciella ämnesområden. Hänsyn måste tas inte bara till forskningens egna behov utan också till behoven av kvalificerad personal inom andra delar av samhället. Det är nödvändigt att organ med central överblick ansvarar för detta.

De omprövningar av professurernas ämnesinnehåll som regelmässigt görs inför innehavarnas pensionering eller när tjänsterna av andra skäl blir lediga innebär viktiga ställningstaganden i fråga om både bevarandet och förnyelsen av organisationen för forskning och forskarutbildning. Angelägenheten av att bibehålla tjänster med oförändrad inriktning måste självfallet vägas mot önskemålen om nya tjänster.

För forskning och forskarutbildning tillämpas ett system med treåriga planeringsperioder. Prövningarna av ledigblivande tjänster som professor bör därför ske samtidigt som ställning tas till anslagsframställningarna för respektive treårsperiod. För de tjänster, där en snabb omprövning är nödvändig, skall naturligtvis beslut kunna tas i annat sammanhang. Det är viktigt att behovet av förnyelse i större utsträckning än hittills beaktas vid omprövningarna.

För den kommande treårsperioden har gjorts en samlad prövning av de ärenden av detta slag, som inkommit till regeringen. Beklagligtvis innebär detta inte en fullständig genomgång av de tjänster som blir lediga under perioden. UHÄ bör inför 1991 års budgetproposition samlat redovisa återstående tjänster, som blir lediga fram t. o. m. den 30 juni 1993. Regeringen återkommer därefter med förslag avseende dessa tjänster i den budgetpropositionen.

Förslagen i föreliggande propositionen innebär att nya tjänster som professor tillkommer främst som ett led i åtgärderna att stabilisera den forskning, som framför allt är motiverad utifrån behoven inom olika samhällssektorer. Kostnaderna för dessa tjänster kommer att bestridas med medel som förs över från berörda sektorsforskningsorgan eller ställts till förfogande för sektoriellt motiverade forskningsinsatser. De förstärkta resurser som motiverats direkt av behoven inom grundforskning och forskarutbildning avser i denna proposition främst andra ändamål än inrättande av nya professurer.

De regelmässigt återkommande besluten om anslag och professurer kan kompletteras genom att regering och riksdag anger särskilda, prioriterade områden. I alla de forskningspropositioner, som lagts fram under 1980-talet, har vissa områden särskilt prioriterats. Områdena har varit av något olika karaktär. I 1982 års forskningsproposition angavs ett antal förhållandevis vida, problem- och/eller vetenskapligt definierade områden som prioriterade. De två följande forskningspropositionerna, 1984 och 1987,

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 17
Utbildningsdep.

innebar att prioritet gavs åt bland annat informationsteknologi och bioteknik.

Prop. 1989/90:90
Avsnitt 17
Utbildningsdep.

Enligt regeringens budgetdirektiv inför denna proposition skulle alla myndigheter redovisa vilka åtgärder som vidtagits för att stödja de forskningsområden som prioriterats av regering och riksdag i forskningspropositionerna. Myndigheterna uppmanades vidare att lämna synpunkter på formerna för de hittills gjorda prioriteringsinsatserna och på eventuella nya prioriteringar fr. o. m. budgetåret 1990/91.

Prioriteringarna har i hög grad berört högskolan och forskningsrådsorganisationen inom utbildningsdepartementets verksamhetsområde. UHÄ och forskningsråden redovisar en rad åtgärder som vidtagits för att stödja de prioriterade forskningsområdena. Genomgående anses prioriteringarna ha varit värdefulla och effektiva.

Prioriteringar av detta slag kan vara ett väsentligt stöd till utveckling av forskning inom nya eller hittills underförsörjda områden, där av olika anledningar en tillväxt bör stimuleras. När forskningsområdet blivit etablerat bortfaller emellertid behovet av särskilda insatser. Sådana kan då i stället i värsta fall få negativa konsekvenser genom att i praktiken sätta gränser för en fortsatt gynnsam utveckling av området.

Enligt myndigheternas bedömningar bör satsningar på prioriterade forskningsområden avse en tidsperiod om sex å nio år för att få full verkningsgrad. De forskningsområden som prioriterades i 1982 års forskningsproposition bör således nu ha nått en sådan utveckling att forskarna här med framgång bör kunna konkurrera på lika villkor med annan angelägen forskning om finansieringsmöjligheterna.

Förslagen i denna proposition innebär att bl. a. forskning om miljö och materialteknik prioriteras.

17.1.3 Forskarutbildningen

Hur forskarutbildningen inriktas, vilken omfattning den har och hur den finansieras är självfallet av stor betydelse. Det gäller inte bara för forskningen på längre sikt utan också för lärartillgången i den grundläggande högskoleutbildningen och gymnasieskolan liksom för tillgången på kvalificerade utredare och andra befattningshavare inom ett växande antal verksamhetsområden.

Kvalificerade utbildningar av det slag som forskarutbildningen utgör låter sig organiseras enligt i princip två olika modeller.

Den ena modellen är den som regering och riksdag tillämpar, när det gäller utbildning till sådana yrken som lärare, läkare och civilingenjör. Principen är där totaldimensionering. Statsmakterna fastställer antalet utbildningsplatser såväl totalt som inom olika specialinriktningar. Avvägningarna görs med i huvudsak två synpunkter för ögonen — att undvika utbildning för arbetslöshet och att på ett för samhället optimalt sätt ta till vara intresset för kvalificerad yrkesutbildning.

Den andra modellen är den som regering och riksdag har ställt sig bakom, när det gäller forskarutbildningen. Principen är där att utbildningens omfattning och inriktning bestäms av tillgängliga resurser. I det be-

greppet ligger såväl resurser för handledning, kurser och avhandlingsarbete som för studiefinansiering.

Regeringens och riksdagens beslut ger på olika sätt förutsättningarna för forskarutbildningsorganisationen. Genom beslut att inrätta tjänster som professor etableras en ämnesstruktur för forskarutbildningen samtidigt som vissa handledningsresurser garanteras. Regering och riksdag ansvarar också för vissa garanterade resurser för studiefinansiering. Betydande resurser för forskarutbildning ställs därutöver till förfogande genom den lokala fördelningen av högskolans fakultetsanslag.

Idén om totaldimensionering skulle, om den tillämpades på forskarutbildningen, med all säkerhet komma att leda till en svårartad målkonflikt mellan å ena sidan viljan till en hög och likvärdig kvalitet och å andra sidan en önskan om genomströmning i enlighet med tilldelade utbildningsplatser.

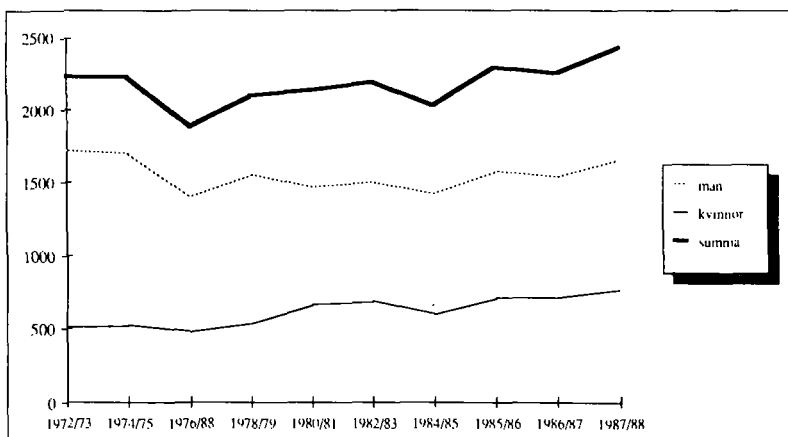
De ökade krav som såväl kvantitativt som kvalitativt kommer att ställas på forskarutbildningen gör det, enligt regeringens mening, än mer angeläget att i stället arbeta efter och utveckla den beskrivna andra planeringsmodellen. Denna ger möjligheter att planera för forskarutbildning utifrån samhällseliga behov. Samtidigt får tillgången på kvalificerade handledare och andra nödvändiga resurser för utbildningen i praktiken avgörande betydelse för omfattning, inriktning och uppläggning av utbildningen.

Inom ramen för denna grundsyn uppdrog regeringen efter den föregående forskningspropositionen åt UHÄ att ta fram ett förbättrat underlag för regeringens beslut i forskarutbildningsfrågor. UHÄ har till regeringen överlämnat rapporten Forskarutbildningen (UHÄ-Rapport 1989: 7).

Som en bakgrund för regeringens överväganden redovisas här vissa uppgifter, som belyser utvecklingen inom forskarutbildningen.

Diagram 17.12

**Antalet nyantagna forskarstuderande
Alla fakulteter 1972/73 – 1986/87**

Källa:SCB

Antalet nyantagna doktorander har ökat, liksom andelen kvinnor.

Fördelningen av doktoranderna mellan fakulteterna framgår av nedanstående tabell.

Prop. 1989/90:90
Avsnitt 17
Utbildningsdep.

Nyantagna forskarstuderande per fakultet vissa år.

Fakultet	1977/78 Samtliga	Därav kvinnor %	1987/88 Samtliga	Därav kvinnor %
Humanistisk	318	51	286	47
Teologisk	53	9	43	26
Juridisk	36	28	35	20
Samhällsvet	420	29	379	36
Medicinsk	392	23	560	35
Odontologisk	29	24	35	46
Farmaceutisk	27	48	20	60
Matematisk-nat.	337	21	374	29
Teknisk	336	10	551	19
Tema	6	33	27	44
Lantbruksvet	26	46	49	33
Skogsvetensk.	13	8	34	18
Veterinärmed.	13	38	11	36
Handelshögskolan	8		24	33
TOTALT	2014	27	2428	32

Källa: SCB

Studieaktiviteten bland doktoranderna är mycket varierande. Av statistiken framgår att 36% studerar på heltid, 16 % på halvtid, 22 % på mindre än halvtid, medan 26 % är nollaktiva (definierat som lägre aktivitetsgrad än 10% av heltid).

Forskarstuderande inom de fem stora fakulteterna fördelade (procent) efter aktivitet: procentuell andel av full arbetstid som ägnas åt studierna, höstterminen 1987.

Antal studerande Aktivitetsgrad	Hum	Sam	Med	Mat-nat	Tekn
Kvartstid antal	647	819	1 066	296	454
procent	23	24	33	12	14
Halvtid antal	414	571	552	390	523
procent	15	17	17	16	16
Heltid antal	793	950	958	1 295	1 412
procent	28	28	30	53	43
Summa antal	1 854	2 340	2 576	1 981	2 389
Nollaktiva	938	1 056	654	478	901
procent	34	31	31	20	27
TOTALT antal	2 792	3 396	3 230	2 459	3 290
procent	100	100	100	100	100

Källa: SCB

Statistiken över avlagda examina inom forskarutbildningen visar ett ökande antal avlagda examina.

Antal avlagda doktors- och licentiatamina vissa år.

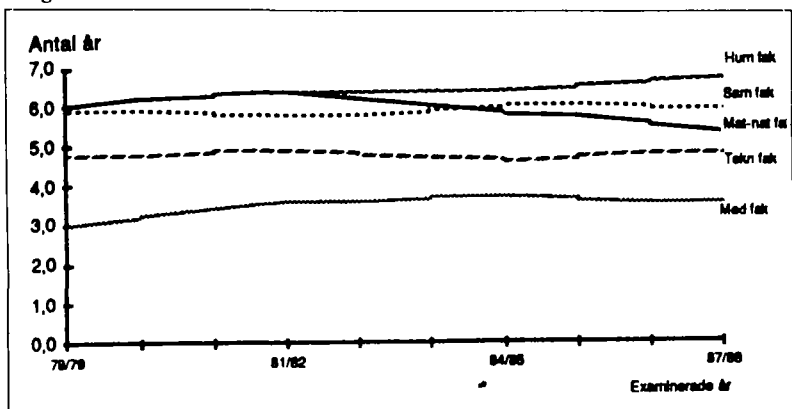
Läsår	Lic. amina	Doktors- amina	Summa	Därav kvinnor %
1980/81	1	810	811	18
1982/83	91	876	967	19
1985/86	245	916	1 161	22
1987/88	301	1 052	1 353	23

Källa: SCB

Genomströmningen i forskarutbildningen är låg. Medan antalet nyan- tagna sedan lång tid uppgår till ca 2 400 per år, är antalet avlagda doktors- examina ca 1 000 per år.

Det finns dock avsevärda variationer mellan fakulteterna, vilket fram- går av nedanstående diagram.

Diagram 17.13

I forskarutbildningen använd tid för doktorsexamen (nettostudietid an- tal år beräknad efter aktivitetsgrad).

De kortaste studietiderna registrerades inom de medicinska fakulteter- na, 3,4 år, och de längsta inom de humanistiska, 6,4 år. Även inom samhällsvetenskaplig fakultet är studietiden lång, ca 6 år.

Mot bakgrund av kortfattade beskrivningar av nuvarande förhållanden samt de redovisningar och förslag som UHÄ lagt fram redogör regeringen i det följande för sina överväganden om forskarutbildningen.

Dimensioneringen av forskarutbildningen.

Det finns, som sagt, inte några centralt fastställda antagningstal för fors- karutbildningen så som det gör för den grundläggande högskoleutbildning- en. Dimensioneringen skall fastställas utifrån tillgängliga resurser. Enligt bestämmelserna i 8 kap. 17 § högskoleförordningen (1977:263) får till forskarutbildning endast antagas det antal studerande som kan erbjudas godtagbara villkor i fråga om handledning och studievillkor i övrigt. De av

regering och riksdag inrättade professurerna utgör stommen i organisationen för forskarutbildningen. Statsmakterna anger också vilka minsta belopp som skall användas för studiefinansiering inom forskarutbildningen.

De enskilda sökandenas intresse i sin tur styrs av personliga bedömningar av den framtida arbetsmarknaden och meritvärdet av forskarutbildningen, relaterat till bland annat studiefinansieringen och det allmänna intresset för forskning.

UHÄ redovisar hur antalet yrkesverksamma forskarutbildade kommer att förändras beroende på den nuvarande åldersstrukturen bland doktorerna. För att kunna bibehålla ett oförändrat antal forskarutbildade personer inom humaniora behöver, enligt UHÄ, antalet doktorsexamina ökas med 50%. Inom samhällsvetenskaplig fakultet krävs en ökning på 70% till början av 2000-talet. Inom de tekniska och de matematisk- naturvetenskapliga fakulteterna krävs ett tillskott på doktorer på mellan 10 och 20% för att kunna balansera det bortfall som uppstår på grund av pensionsavgångarna i början av 2000-talet. Inom medicinsk fakultet beräknas dock den nuvarande examinationen i stort sett svara mot pensionsavgångarna.

Ett viktigt verksamhetsområde för forskarutbildade är skolan. Inom gymnasieskolan finns redan nu ca 1 000 vakanta tjänster som lektor med krav på doktorsexamen eller motsvarande. De framtida behoven blir också stora, eftersom ålderstrukturen bland de nu verksamma lektorerna medför att en väsentlig andel av dem kommer att avgå med pension under 1990-talet.

I fråga om näringslivet har UHÄ konstaterat att antalet forskarutbildade har ökat påfallande långsamt under det senaste årtiondet. Intresset för att rekrytera forskarutbildade har nästan enbart funnits inom läkemedelsindustrin.

Regeringens uppfattning är att forskarutbildningen är central för att utveckla inte bara forskningen utan också många andra delar av ett modernt samhälle. På sikt bör målet vara att fördubbla antalet examinerade inom forskarutbildningen. Detta mål bör i stor utsträckning kunna uppnås genom förbättrad rekrytering och ökad effektivitet i utbildningen.

De förstärkningar av högskolans resurser, som kommer till stånd under den kommande treårsperioden bör också göra det möjligt att anta ett ökat antal doktorander. Det är viktigt att de öronmärkningar som görs av medel för studiefinansiering inom forskarutbildningen endast fungerar som ett garanterat minimibelopp för detta ändamål och inte sätter en övre gräns för antalet forskarstuderande med tryggad studiefinansiering.

Rekrytering

Enligt UHÄ:s undersökning följer rekryteringen till forskarutbildningen ett mycket traditionellt mönster. Det är ovanligt att försök görs för att bryta in på nya områden, t ex genom att finna former för att aktivt rekrytera flera kvinnor till forskarutbildning i mansdominerade ämnen eller att söka rekrytera doktorander från de mindre och medelstora högskolorna.

Högskolan måste, enligt regeringens mening, räkna med konkurrens om

ungdomarna under 1990-talet. De årskullar som då kommer ut på arbetsmarknaden är mindre än de varit under de senaste decennierna.

Det åligger fakultetsnämnder och ansvariga inom institutioner att finna former för en rekrytering till forskarutbildningen som får till resultat att unga människor med intresse och särskild fallenhet för forskning kommer in i denna utbildning. UHÄ bör som tillsynsmyndighet för högskolan också verka för att rekryteringen av forskarstuderande sker på bästa sätt.

Ett mål måste vara att studerande oavsett utbildningsort söker sig till forskarutbildning och att detta skall gälla såväl kvinnor som män.

Prop. 1989/90: 90

Avsnitt 17

Utbildningsdep.

Antagning till forskarutbildning.

Antalet nyantagna till forskarutbildning per år uppgår till ca 2 400. Nivån har varit praktiskt taget oförändrad under de senaste tjugo åren.

Frågan om antagning till forskarutbildning behandlades i 1987 års forskningsproposition. Utgångspunkten var att antagning till forskarutbildning bör vara ett väl genomtänkt beslut, både från institutionens och den forskarstuderandes sida. "Det lokala planerings- och utvecklingsarbetet måste", anförde föredraganden, "mer än tidigare ta sikte på att forskarutbildningen skall kunna genomföras inom den föreskrivna normalstudietiden på fyra år. För att detta skall bli möjligt måste institutionerna ta ett direkt ansvar för de doktorander de antar. Studerande får inte antas till forskarutbildning med mindre än att institutionen kan erbjuda godtagbara villkor i fråga om handledning och arbetsmiljö. Försörjningen måste vara tillfredsställande ordnad."

Högskoleförordningen föreskriver att fakultetsnämnd alltid skall — efter förslag av berörd institution — fatta beslut om det högsta antal forskarstuderande, som under ett läsår får finnas antagna till forskarutbildning.

UHÄ konstaterar att det inom de humanistiska och samhällsvetenskapliga fakulteterna finns betydligt fler forskarstuderande än som kan beredas godtagbara villkor i fråga om handledning, arbetsmiljö och försörjning. Här finns också de största problemen i fråga om genomströmningen.

Dessa problem har utförligt behandlats av både den andrénska kommittén i betänkandet (SOU 1981:29) Forskningens framtid och av riksrevisionsverket (RRV) år 1983 i rapporten Bättre forskarutbildning. Den andrénska kommittén framförde en rad förslag till förbättringar.

RRV har gjort en efterstudie av sin tidigare granskning av forskarutbildningen och i en ny rapport juni 1989 framhållit angelägenheten av att åtgärder i större utsträckning vidtas för att förbättra genomströmning och examinationskvoter inom de humanistiska och samhällsvetenskapliga fakulteterna. RRV påpekar bland annat att nettostudietiderna för studerande inom de tekniska och medicinska fakulteterna i stort håller sig inom den av statsmakterna stipulerade tiden (fyra år).

Enligt regeringens mening är antagningen till forskarutbildningen av central betydelse för möjligheterna att få en effektiv utbildning av hög kvalitet. De föreskrifter för forskarutbildningen som regeringen har utfärdat utgår från detta. UHÄ har påpekat att de ändrade reglerna för antag-

ning till forskarutbildning ännu inte tillämpas fullt ut inom högskolan. Betydligt fler forskarstuderande har antagits än vad som motsvarar antalet studiefinansieringstillfällen. Framför allt gäller detta de humanistiska och samhällsvetenskapliga fakulteterna. Fakultetsnämnderna måste ta det reella ansvaret för att dimensioneringen av antalet studerande anpassas till befintliga resurser för forskarutbildningen.

Det normala bör vara att de som antas till forskarutbildning har för avsikt att på heltid, eller i det närmaste heltid, ägna sig åt studierna. Samtidigt är det angeläget att klargöra förutsättningarna i ett viktigt avseende. Forskarutbildningen bör inte begränsas enbart till den som innehar doktorandtjänst eller uppbär utbildningsbidrag. Vid sidan av denna huvudgrupp av doktorander bör kunna finnas doktorander, som bedriver forskarutbildning jämsides med reguljärt yrkesarbete. Det ligger i sakens natur att doktorandstudierna då får läggas upp på längre sikt och att behovet av handledning och studiefinansiering inte är detsamma som för huvudgruppen av doktorander. Ett villkor är dock, att det klart preciseras på vilken sikt studierna planeras och vilka krav detta ställer på såväl institutionen som den studerande.

Idag finns inom forskarutbildningen fortfarande ett stort antal studerande som påbörjat studierna utan att de närmare villkoren för utbildningen klarlagts. De lokala högskoleorganen måste nu, tillsammans med de studerande, konkretisera planer för fullföljande av utbildningen i varje enskilt fall.

UHÄ bör i sin egenskap av tillsynsmyndighet för högskolan i detta sammanhang ställa sig två uppgifter. Den ena är att följa antagningen av nya forskarstuderande. Den andra är att bevaka att rimliga möjligheter ges för redan antagna studerande att slutföra sin utbildning.

Doktorandernas tjänstgöring

Doktorander med doktorandtjänst eller arvodesanställning som assistent kan äläggas viss tjänstgöring inom institutionen i form av undervisning, medverkan i forskning vid sidan av eget avhandlingsarbete eller administrativt arbete.

För doktoranderna är det oftast av stort värde att tillhöra arbetsgemenskapen inom en institution, liksom det för institutionen är berikande att tillföras ny kunskap genom forskarutbildningen. Vanligen fungerar också doktorandernas tjänstgöring inom institutionerna synnerligen väl, till ömsesidig nytta och glädje. Som UHÄ har påpekat händer det emellertid i ett begränsat antal fall att doktoranderna överutnyttjas i förhållande till de tjänstgöringsskyldigheter som kan rymmas inom doktorandtjänst eller assistenttjänst. En kartläggning av doktorandernas arbetssituation har visat att vissa "överuttag" av tjänstgöring förekommer, främst inom de matematisk-naturvetenskapliga och de tekniska fakulteterna.

Det är, enligt regeringens mening, angeläget att doktoranderna inte utnyttjas för andra uppgifter i så hög grad att avhandlingsarbetet försenas. Institutionerna måste ta ansvar för att doktoranderna får ägna erforderlig tid åt det egna avhandlingsarbetet. Det ligger inom UHÄ:s tillsynsansvar

att övervaka att doktorandernas studie- och arbetssituation är tillfredsställande.

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 17
Utbildningsdep.

Studiefinansieringen i forskarutbildningen

De reguljära formerna för studiefinansiering i forskarutbildning är utbildningsbidrag för doktorander och doktorandtjänster. Medel för studiefinansiering i forskarutbildningen anvisas under fakultetsanslagen i form av särskilt angivna lägst-belopp för varje fakultet och högskoleenhet. För innevarande budgetår uppgår de särskilt angivna beloppen till studiefinansiering i forskarutbildningen under fakultetsanslagen till sammanlagt 410 milj. kr.

Häri genom finansieras 1 075 doktorandtjänster och 2 100 utbildningsbidrag. Därtill finns ytterligare 1 375 utbildningsbidrag eller doktorandtjänster. Sammanlagt ca 4 550 doktorander har således utbildningsbidrag eller doktorandtjänst.

I viss utsträckning används även studiemedel för att finansiera forskarutbildning. UHÄ har beräknat att ca 450 doktorander under initialskedet av sina studier uppbär studiemedel, framför allt inom humanistisk och samhällsvetenskaplig fakultet.

Återstoden av de 16 900 registrerade doktoranderna har annan studiefinansiering eller ägnar sig endast i begränsad utsträckning åt sin forskarutbildning.

UHÄ har konstaterat att det finns ett starkt samband mellan studieprestationerna och studiefinansieringen i forskarutbildningen. Konstaterandet grundas på en beräkning av hur stor andel som avlagt doktorsexamen efter 13 studieår som forskarstuderande. Dessa andelar är beräknade som medeltal för årskullarna 1972/73 – 1975/76, bland dem som haft mera omfattande reguljär studiefinansiering respektive bland dem som inte haft någon studiefinansiering inom högskolan. Inom de fem största fakulteterna är andelarna följande:

Fakultet	Reguljär studiefinansiering minst 3 år	Ingen studiefinansiering
Humanistisk	42 %	6 %
Samhällsvetenskaplig	37 %	6 %
Medicinsk	77 %	60 %
Matematisk-naturvetenskaplig	70 %	19 %
Teknisk	56 %	19 %

Skillnaden i studieresultat mellan de olika grupperna var således mycket stor, utom vad gäller medicinsk fakultet. Detta undantag förklaras av att det här finns möjligheter till finansiering utanför högskolan, t. ex. inom läkartjänst.

Att endast en relativt låg andel av doktoranderna avlagt doktorsexamen inom humanistisk och samhällsvetenskaplig fakultet – trots tillgång till studiefinansiering – torde i huvudsak bero på två förhållanden. Det ena är att antagningen inte är tillräckligt effektivt organiserad. Det andra är att avhandlingsuppgifterna inom den kulturvetenskapliga delen av högskolan i

praktiken görs alltför omfattande. Ämnena avgränsas inte tillräckligt och den forskarstuderande måste i större utsträckning och under längre tid pröva sig fram på egen hand än vad fallet är inom övriga fakultetsområden. Berörda högskoleorgan bör närmare analysera orsakerna och överväga formerna för en bättre handledning och arbetsorganisation för de forskarstuderande.

Prop. 1989/90:90
Avsnitt 17
Utbildningsdep.

Utbildningsbidrag och doktorandtjänster

Utbildningsbidraget utgår under fyra års forskarstudier på heltid med för närvarande 103 000 kr per år, vartill kommer vissa sociala förmåner.

Doktorandtjänsten å sin sida är förenad med alla de förmåner som en statlig tjänst medför. Lönen fastställs lokalt. Normalt ligger den inom intervallet 120 000 – 145 000 kr per år (lönegraderna N 14–N 21). Om institutionstjänstgöring ingår i doktorandtjänsten, kan förordnandetiden uppgå till sammanlagt sex år, varav fyra för forskarutbildning på heltid. Doktorandtjänsten anses allmänt av de forskarstuderande som den form av studiefinansiering som är mest ändamålsenlig. Regering och riksdag har också uttalat att utbildningsbidragen successivt skall omvandlas till doktorandtjänster. Riksdagen har uttalat att det är angeläget att 1990 års forskningsproposition innehåller en plan för omvandling av återstående utbildningsbidrag till doktorandtjänster (UbU 1988/89:25 s. 17).

Efter förslag i 1987 års forskningsproposition (prop. 1986/87:80) tillskötts medel för omvandling av ca 700 utbildningsbidrag till doktorandtjänster. UHÄ föreslår nu att medel anvisas för att omvandla ca två tredjedelar av de återstående utbildningsbidragen under treårsperioden 1990/91 – 1992/93 till doktorandtjänster för en kostnad av ca 100 milj. kr. Resterande utbildningsbidrag borde enligt UHÄ omvandlas under nästkommande treårsperiod.

Studiefinansieringen har stor betydelse för möjligheterna att bedriva effektiva forskarstudier. Regeringen föreslår därför att under den kommande treårsperioden sammanlagt 100 milj. kr. anvisas för att omvandla utbildningsbidrag till doktorandtjänster. Återstående utbildningsbidrag bör omvandlas treårsperioden 1993/94 – 1995/96. Vid de tekniska fakulteterna bör samtliga utbildningsbidrag omvandlas redan budgetåret 1990/91.

Utbildningsbidrag för doktorander utgår för närvarande med 8 636 kr./månad. Regeringen föreslår att detta belopp höjs med tio procent till 9 500 kr./månad eller 114 000 kr. per år från den 1 juli 1990. Vid beräkningen av anslagen till fakulteterna har detta beaktats.

Studiemedel under forskarutbildning

Under budgetåret 1987/88 finansierade ca 450 doktorander sina forskarstudier med studiemedel. De flesta var studerande inom de humanistiska och samhällsvetenskapliga fakulteterna.

Studiemedel skall normalt användas för studier inom högskolans grundläggande utbildningar och inte inom forskarutbildningen, där särskilda medel beräknas för studiefinansiering.

UHÄ konstaterar att användningen av studiemedel inte står i samklang med de allmänna riktlinjer för utbildningen, som dragits upp av regering och riksdag.

Regeringen delar UHÄ:s uppfattning. Möjligheten att finansiera doktorandstudier med hjälp av studiemedel kan minska institutionernas och fakultetsnämndernas benägenhet att ägna studiefinansieringsmöjligheterna tillbörlig uppmärksamhet. Forskarutbildning bör i framtiden inte bedrivas med studiemedel som finansiering. Med hänsyn till de doktorander, som redan inlett utbildning med denna typ av finansiering, bör dock övergångsvis möjlighet finnas kvar att finansiera doktorandstudier med studiemedel intill utgången av budgetåret 1992/93.

Från och med budgetåret 1993/94 bör resurserna för studiefinansiering inom berörda fakultetsområden förstärkas med belopp som motsvarar bidragsdelen inom de studiemedel, som enligt nuvarande regler utgår till doktorander. Regeringen avser att återkomma till riksdagen i denna fråga inför nästa treårsperiod.

Meritvärderingen av forskarutbildning

Forskarutbildningens meritvärde behandlades av riksdagen i anslutning till 1987 års forskningsproposition (prop. 1986/87:80). Utbildningsutskottet (UbU 1986/87:26) betonade att rekryteringen till forskarutbildningen främjas av att det finns tjänster på arbetsmarknaden för vilka krävs fullgjord forskarutbildning (doktorsexamen).

Riktlinjer för meritvärdering för statlig tjänst har senast slagits fast i regeringens förordningsmotiv 1985:3, som är återgivna i SAV:s cirkulär 1985/A 19. En forskarstuderandes utbildningstid jämförs enligt dessa riktlinjer med anställningstid. Fullgjord forskarutbildning får därför räknas till godo som s. k. förtjänst med högst fyra år. När forskarutbildning genomförs genom innehav av doktorandtjänst eller annan tjänst görs dock tillgodoräkning inom tjänstens ram. Dubbelräkning får ej gälla.

De särskilda riktlinjer som angetts för forskarutbildningens meritvärde förlorar vid ett utbyggt system med doktorandtjänster sitt värde för flertalet utexaminerade doktorer. De erfarenheter som arbetet fram till en doktorsexamen ger i kritisk skolning, metodiskt tänkande och analytiskt arbetssätt bör fortsättningsvis vägas in vid bedömningen av skickligheten i den mån de är relevanta för den sökta tjänsten.

17.1.4 Vissa tjänsteorganisatoriska frågor

Den viktigaste forskningsresursen är forskarna själva. Lärartjänstorganisationen inom högskolan liksom rekryteringen av högskolelärare är därför centrala forskningspolitiska frågor.

Genom 1986 års lärartjänstreform infördes en enhetlig lärartjänstorganisation inom högskolan. Flertalet tidigare tjänstekategorier ersattes av tjänster som professor, högskolelektor och högskoleadjunkt samt forskarassistent. Samtidigt infördes en enhetlig och mer generell reglering av innehållet i lärartjänsterna. Därigenom skulle fler högskolelärare, i mån av

kompetens och resurser, kunna medverka i forskning inom ramen för sin tjänstgöring. För varje fakultet/sektion skapades s. k. rörliga resurser för forskning. Högskoleenheterna fick ökad frihet i valet mellan olika slags lärarinsatser och vid fördelningen av uppgifter mellan lärarna. Den enskilda lärarens arbetsuppgifter avgörs således genom lokala bedömningar och beslut med utgångspunkt i verksamhetens behov. Samtliga arbetsuppgifter inom högskolan kan ingå i en lärartjänst oavsett hur denna finansieras. Högskolemyndigheterna skall således innefatta också den externt finansierade verksamheten i underlaget för lärartjänster, något som underlättar en långsiktig planering för den samlade verksamheten.

I 1987 års proposition om forskning behandlades behovet av nyrekrytering till lärartjänster i högskolan. Som en följd av expansionen inom universiteten med ökat antal lärartjänster, framför allt under 60-talet, följer nu ett "kollektivt åldrande" hos denna personal. Efter förslag i propositionen anvisades medel för inrättande av 226 tjänster som forskarassistent, vilka skulle underlätta nyrekryteringen till högskolan. Universitets- och högskoleämbetet (UHÄ) fick i uppdrag att fortsätta arbetet med frågor rörande lärarkårens åldersstruktur och rekryteringssituationen inom högskolan och komma med förslag till eventuella åtgärder.

UHÄ redovisar uppdraget i anslagsframställningen inför den kommande treårsperioden. Enligt ämbetet finns behov av dels ytterligare forskarassistenttjänster för att på lång sikt motsvara högskolans lärarrekryteringsbehov, dels fasta tjänster för att ta emot ett rimligt antal av de personer som nu innehar tidsbegränsade forskningstjänster. UHÄ redovisar också att ökningen av antalet forskarassistenttjänster under de gångna två första åren av innevarande treårsperiod inte motsvarar de mål som sattes upp i den förra forskningspropositionen. En del av förklaringen här till kan, enligt ämbetet, vara att de redovisade uppgifterna avser tillsatta tjänster och inte inrättade. Det tar tid från det att en tjänst inrättas till dess att den blir tillsatt. Det kan också finnas tjänster där innehavaren slutat och där den nye innehavaren ännu inte utsetts. UHÄ föreslår en ökning av antalet forskarassistent- och högskolelektorstjänster med mellan 300 och 600 för budgetperioden.

Den nya lärartjänstorganisationen innebär att anställnings- och arbetsvillkor, som gäller på arbetsmarknaden i övrigt, nu också tillämpas inom högskolan. Inte minst gäller detta med avseende på anställningstryggheten. Det normala skall vara att lärare inom högskolan anställs med tills vidareförordnande i stället för, vilket var vanligt tidigare, ges en rad tidsbegränsade förordnanden. Fördelarna med detta är stora både för högskolan och den enskilde läraren.

Samtidigt har detta ställt högskolan inför problem, som man tidigare var van att lösa genom de tidsbegränsade anställningarna. Möjligheterna till nyrekrytering blir nu i stor utsträckning beroende av åldersstrukturen inom gruppen högskolelärare. Härmed är högskolan inte i någon annan situation än andra delar av arbetslivet. I diskussionen hävdas ibland att högskolan skulle, jämfört med andra yrkesverksamheter, ha speciellt stora krav på förnyelse genom ständig nyrekrytering.

Normaliseringen av anställningsvillkoren inom högskolan bygger på

förutsättningen att arbetet där i huvudsak kan bedrivas på samma villkor som annat arbete. Nyrekrytering sker i den takt som arbetsorganisationen och de anställdas ålder medger. Samtidigt strävar såväl anställda som arbetsledning efter att i så stor utsträckning som möjligt utveckla såväl de anställdas kunskaper och färdigheter som deras engagemang i arbetsuppgifterna. Om verksamheten inom högskolan inte kunde läggas upp på detta sätt skulle den logiska slutsatsen vara att samtliga lärartjänster borde tillsättas endast för begränsade tidsperioder. Det inses lätt att något sådant inte är möjligt. Anställningsvillkor av detta slag skulle drastiskt försvåra för högskolan att rekrytera kompetenta lärare.

Högskolan måste således utgå från de förutsättningar, som anställningsvillkoren ger. Det är viktigt att man utnyttjar de möjligheter till förnyelse och personalutveckling, som dels förekommer på alla arbetsplatser, dels just inom högskolan föreligger i särskilt hög grad genom själva karaktären på arbetsuppgifterna inom forskning och utbildning.

I diskussionen om högskolans lärartjänstorganisation har bland annat förts fram önskemål om att tjänster skall inrättas för att skapa en "befordringsgång" för dem som anställts inom högskolan. Liksom inom arbetslivet i övrigt måste tjänster inom högskolan inrättas utifrån bedömningar av verksamhetens behov. Det innebär här liksom annorstädes att rimlig hänsyn måste tas till såväl behoven av nyrekrytering som behoven av befordringsmöjligheter för de redan anställda. Det är de lokala högskoleorganen, som ansvarar för tjänstestrukturen inom högskolan.

Genom 1987 års forskningsproposition tillfördes resurser, som gjorde det möjligt att inrätta nya tjänster som forskarassistent. Som UHÅ har redovisat har antalet sådana tjänster inte ökat i avsedd utsträckning. Det är angeläget att de möjligheter till rekrytering av unga forskare, som forskarassistenttjänsterna innebär, fullt ut utnyttjas.

Professorstillsättning

Den största gruppen av tjänster som professor tillsätts av regeringen med fullmakt. Regeringen tillsätter även en del professurer med förordnande, bl. a. de tjänster som är inrättade vid forskningsråden. De professurer som är inrättade lokalt tillsätts med förordnande av rektorsämbetet.

Förfarandet att tillsätta professurer skiljer sig från det för andra tjänster. Förslagsställande organ för tjänsterna inom högskolan är tjänsteförslagsnämnder som är knutna till fakultets/sektionsnivå. De avger förslag direkt till regeringen när det gäller tjänster som tillsätts av denna, i andra fall till rektorsämbetet.

I tjänsteförslagsnämnderna ingår vid sidan av sex fasta ledamöter tre sakkunniga som utses för det särskilda ärendet. Dessa sakkunniga skall vara särskilt förtrogna med tjänstens ämne och skall avge skriftliga utlåtanden om de sökandes skicklighet. Tjänsteförslagsnämnden skall avge ett motiverat förslag i tillsättningsärendet. Detta förslag får för tjänster som tillsätts av regeringen överklagas hos regeringen.

I mars 1988 tillkallade statsrådet Bodström en särskild utredare¹, som skulle se över proceduren vid tillsättande av professorstjänster m. m. Denne överlämnade i maj 1989 betänkandet (SOU 1989: 50) Professorstillsättning.

Betänkandet har remissbehandlats. En sammanfattning av remissyttrandena finns tillgänglig i utbildningsdepartementet.

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 17
Utbildningsdep.

Regeringens överväganden

De frågor som utredningen berör är inte av den karaktären att riksdagens godkännande behövs. Det ankommer på regeringen att fatta de beslut om ändring av högskoleförordningen som utredningens förslag och remissinstansernas synpunkter föranleder. För riksdagens information lämnas dock i det följande en redogörelse för de viktigare ändringar som regeringen avser att göra.

Tjänst som professor är den högsta tjänsten inom högskolans lärarorganisation. Med hänsyn till den utomordentliga betydelsen av professurerna för forskningen och forskarutbildningen inom högskolan är det viktigt att rekryteringen till tjänsterna sker på ett sådant sätt att den för tjänsten i alla avseenden mest lämpade kan utses. Tillsättningen måste således innebära en noggrann granskning av de sökande. De höga kraven på tillsättningsproceduren har inneburit att denna blivit mycket tidskrävande och av många kommit att uppfattas som onödigt komplicerad.

Utredningen förordar att de sakkunniga skall utses av fakultets/sektionsnämnd i stället för som nu av fakultets/sektionskollegium. Mot detta kan vissa invändningar göras. Vid många enheter har fakultets/sektionsnämnderna ersatts av forsknings- och utbildningsnämnder med olika benämningar. En sådan nämnd har en sammansättning som inte gör den lämplig att utse sakkunniga. Regeringen ämnar därför föreskriva att fakultets/sektionskollegiet liksom hittills utser sakkunniga. Det bör dock införas en möjlighet att delegera dessa beslut till fakultets/sektionsnämnd om sådan finns och i annat fall till de professorer, vilka ingår i det organ som ersätter fakultetsnämnden.

Vad gäller tjänsteförslagsnämndens sammansättning föreslår utredningen att den representant för de studerande som nu ingår i nämnden skall såsom röstberättigad ledamot bytas ut mot en s. k. extra ledamot. Detta förslag har kritiserats av flera remissinstanser. Några av dessa har betonat att de uppgifter som den extra ledamoten föreslagits bevaka lika väl kan uppdras åt någon av tjänsteförslagsnämndens ordinarie ledamöter. Det har även påpekats att om studeranderepresentanten utgår så bör motsvarande gälla också den representant för de anställda som ingår i tjänsteförslagsnämnden. Enligt regeringens mening talar övervägande skäl för att nuvarande sammansättning bibehålls.

Tjänster som professor finns i dag även vid myndigheter utanför högskoleorganisationen. För närvarande finns ett sextiotal sådana tjänster. En-

¹ Professor Tore Sigeman.

ligt regeringens mening bör tjänster som professor fortsättningsvis endast inrättas inom högskolan. Regeringen har för avsikt att utfärda bestämmelser om tillsättande av nu befintliga tjänster utanför högskolan, som i stort sett motsvarar vad som idag gäller för tjänst som professor vid forskningsråd. Regeringen avser vidare föreskriva att tjänst som professor vid forskningsråd alltid skall ledigförklaras.

I tillsättningsärenden riktas ofta kritik mot valet av sakkunniga. Det hävdas att hela ärendet kan styras genom detta val. Denna kritik kommer sällan fram förrän de sakkunniga lagt fram sina yttranden. Detta kan bl. a. få till följd att klaganden yrkar att nya sakkunniga skall utses, något som skulle betyda en avsevärd fördröjning av det enskilda ärendet. Därför har regeringen för avsikt att i högskoleförordningen ta in en bestämmelse om att de sökande skall beredas tillfälle ta del av och yttra sig över de förslag till sakkunniga som lagts fram innan beslut fattas i frågan. Vilken vikt som skall fästas vid olika synpunkter från de sökande avgörs givetvis av berört högskoleorgan. Den eventuella försening av ett ärende som kan uppstå härigenom kommer att uppvägas av att diskussioner om de sakkunnigas lämplighet då inte skall behöva uppstå längre fram under ärendets behandling.

Vad gäller jämställdhetsaspekten vid tillsättning av professorer har i en del remissyttranden föreslagits att det i högskoleförordningen tas in regler om detta. Jämställdhetsaspekten skall alltid beaktas. Det framgår av förordningen om jämställdhet i statlig verksamhet (1984:80) att man t. ex. vid utscende av ledamöter i tjänsteförslagsnämnder, oavsett om de skall förordnas för längre tid eller för ett enskilt ärende, alltid skall sträva efter att få representation för båda könen. Jämställdhet mellan kvinnor och män inom forskarutbildning och forskning behandlas också i det följande.

I prop. 1984/85:57 om ny arbets- och tjänsteorganisation för lärare uttalades att de organ som avger förslag resp. beslutar om tillsättning av tjänster måste ta hänsyn till jämställdhetsaspekten vid sin slutliga sammanvägning av meriter. Det förslagsställande organet, dvs. tjänsteförslagsnämnderna, bör alltid redovisa hur jämställdhetsaspekten beaktats även när den inte varit av avgörande betydelse. Tillsättande myndighet torde nämligen inte utan vidare kunna utgå från att jämställdhetsaspekten alltid har beaktats.

I vissa remissyttranden har framförts önskemål om att det s. k. jämställdhetsintervallet skall anges. Jämställdhetsintervallet skulle vara den skillnad i meriter som kan tillåtas för att utse en sökande av underrepresenterat kön. Det ligger i sakens natur att ett sådant intervall inte låter sig uttryckas i generella termer. Det viktiga är att man har klart för sig att jämställdhetsaspekten alltid skall vägas in vid alla tillsättningsärenden där det förekommer konkurrens mellan personer av olika kön. I detta sammanhang bör påpekas att en del tjänsteförslagsnämnder i sina protokoll noga redovisar att de beaktat jämställdhetsaspekten.

Utredaren föreslår att det inrättas ett antal professorstjänster, personliga för framstående kvinnliga forskare. Majoriteten av de remissinstanser som yttrat sig om inrättande av professorer, specialdestinerade för kvinnliga forskare, har intagit en negativ hållning. De anser att det mera skulle skada än gagna de kvinnliga forskarna. Regeringen delar denna uppfattning.

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 17
Utbildningsdep.

Slutligen har utredaren föreslagit att det införs en möjlighet att redan vid ledigkungsörandet av en tjänst ange att endast ett begränsat antal skrifter skall åberopas samt en föreskrift om att de sökande skall redogöra för de vetenskapliga landvinningar som de anser främst skall beaktas. Regeringen delar även denna uppfattning.

Regeringen kommer i annat sammanhang att besluta om ändringar i högskoleförordningen i huvudsaklig överensstämmelse med utredarens förslag. De ändringar i tillsättningsförfarandet som regeringen nu har för avsikt att genomföra kommer att förenkla och förtydliga processen med bibehållande av de högt ställda kraven på vetenskaplig prövning och rättssäkerhet. De kommer även att kunna leda till att man på ett bättre sätt kan anpassa proceduren till de skillnader som föreligger mellan olika fakultetsområden vad gäller t.ex. antalet sökande och omfattningen av åberopat material.

Högskolelektors forskning

Inom högskolan skall bedrivas utbildning och forskning. Många skäl talar för att de anställda inom högskolan bör medverka i och kunna användas inom båda och inte bara den ena eller den andra av högskolans huvuduppgifter.

Ett viktigt inslag i den nya tjänsteorganisation för högskolan, som infördes år 1986, var att lärare med intresse och kompetens för forskning i vidgad omfattning skulle beredas tillfälle att inom ramen för sin tjänst bedriva forskning eller delta i forsknings- och utvecklingsprojekt. Det skulle inte längre vara förbehållet innehavare av endast vissa tjänster att ägna sig åt forskning.

Konkret berörde förändringen framför allt mellannivån inom högskolans lärarorganisation. Tidigare hade på denna nivå funnits dels docenttjänster, främst avsedda för forskning, dels universitetslektorstjänster, avsedda för undervisning och andra uppgifter inom högskoleutbildningen. Dessa tjänster ersattes nu av tjänster som högskolelektor.

Högskolelektorer skall, som alla lärare inom högskolan, ägna sig åt utbildning, egen fortbildning och administrativt arbete. För tjänsterna finns ett undervisningstak på 400 timmar per läsår. Högskolelektorer skall bedriva eller medverka i forskning inom ramen för tjänsten i den omfattning, som högskolestyrelsen beslutar.

Även efter 1986 års tjänstereform finns lärartjänster inom högskolan – högskoleadjunkter, för vilka inte krävs genomgången forskarutbildning och vilka huvudsakligen är avsedda för uppgifter inom den grundläggande högskoleutbildningen. Undervisningstaket för dessa tjänster är väsentligt högre än för högskolelektorerna.

Regeringen har tillsatt en utredning om vissa undervisningsfrågor i högskolan (Dir. 1989:7). Utredningen har till uppgift att göra en genomgång ur kvalitetssynpunkt av förhållandena inom grundutbildningen och ge förslag till hur lärarstödet till de studerande bör utvecklas. Utredningen kan givetvis få konsekvenser på lärarsidan. Behovet ökar av lärare med

forskarutbildning och egna kvalificerade forskningsmeriter, men minskar när det gäller lärare utan doktorsexamen.

På sikt bör för alla lärartjänster inom högskolan — med undantag av tjänsterna inom det konstnärliga området — krävas avlagd doktorsexamen. Härigenom ges formella möjligheter för alla lärare att i tjänsten medverka i högskolans forskning. Redan nu bör så långt möjligt högskoleadjunktstjänster, som blir lediga, omvandlas till tjänster som högskolelektorer.

Enligt uppgifter från statistiska centralbyrån (SCB) fanns år 1989 sammanlagt ca 4 200 högskolelektorer inom högskolan. Högskolelektorer svarar för ca 12 procent av samtliga årsverken inom högskolan. SCB har också redovisat antalet årsverken inom forskning. Uppgifterna avser här budgetåret 1987/88. Enligt denna redovisning utfördes 500 årsverken inom högskolans forskning av högskolelektorer. Dessa svarade därigenom för 5 procent av hela antalet årsverken för forskning inom högskolan. Vissa tjänsteorganisatoriska förändringar, som genomförts efter detta år, det senaste för vilket statistiska uppgifter föreligger, har inneburit att antalet FoU- årsverken utförda av högskolelektorer ökat.

Inför 1990 års forskningsproposition har Sveriges universitetslärarförbund i en till regeringen överlämnad skrift, *Forskning i tjänsten*, fört fram önskemål om en central reglering av innebörd att minst en tredjedel av varje högskolelektors arbetstid skulle avse forskning.

Huvuddelen av den ekonomiska omslutningen inom högskolan avser forskning och forskarutbildning. Det är naturligt att detta förhållande i rimlig utsträckning avspeglas också i arbetsuppgifternas fördelning mellan olika personalkategorier inom högskolan. Många av dagens högskolelektorer har dock anställts för och har sina huvudsakliga meriter inom undervisning.

Principen är och måste vara att det är lokala organ som svarar för fördelning av arbetsuppgifter och arbetsledning i övrigt. Centrala föreskrifter rörande detta bör inte utfärdas. I vilken utsträckning forskning skall ingå i tjänsten bör således inte anges i t.ex. högskoleförordningen utan bestämmas individuellt vid fördelning av arbetsuppgifterna inom institutionen. Det är dock angeläget att högskolelektorer mer än vad som nu är fallet får möjlighet att forska eller medverka i forskning. För att markera att forskning skall betraktas som en av flera arbetsuppgifter för behöriga innehavare av högskolelektorstjänst bör därför högskoleförordningen ändras i så måtto att det liksom för professorer och forskarassistenter föreskrivs att högskolelektorer skall bedriva forskning. Liksom hittills skall dock omfattningen av forskningsuppgifterna liksom förläggningen i tiden av dessa vara en lokal arbetsledningsfråga inom ramen för befintliga resurser.

För en enskild högskolelektor behöver arbetsuppgifter inom forskning således inte förekomma varje läsår. Dessa arbetsuppgifter kan också koncentreras till kortare eller längre perioder. Det innebär att den angivna förändringen inte medför ändring av det undervisningstak, som nu gäller för högskolelektorer. Detta bör även fortsättningsvis gälla när en högskolelektor helt arbetar med undervisningsuppgifter.

Till följd av att forskning blir ett åliggande i tjänsten för högskolelektorer bör befordringsgrunderna för dessa tjänster ändras så att de inte kan tillsättas på en bedömning av främst pedagogiska meriter.

De nya reglerna bör införas för sådana tjänster, som ledigförklaras efter den 1 juli 1990.

De nuvarande högskolelektorerna utgör inte någon homogen grupp med avseende på förutsättningar och intresse för medverkan i forskning. Bland dagens högskolelektorer finns exempelvis ett stort antal personer, som tillsatts huvudsakligen på pedagogiska meriter och för arbetsuppgifter inom grundläggande högskoleutbildning. Varken för de berörda individerna eller för verksamheten inom högskolan är det därför lämpligt att skyldigheten att forska i tjänsten införs generellt för dem som redan har tjänst som högskolelektor. Som framhållits är det dock angeläget att forskningskompetenta högskolelektorer i ökad utsträckning medverkar i forskning. Det är likaså viktigt att den stora gruppen redan anställda högskolelärare stimuleras till kvalificerade forskningsinsatser. För de personer som redan är förordnade som högskolelektor skall bestämmelsen att forskning skall ingå i tjänsten gälla, om de antagits eller antas som oavlönade docenter.

Ytterligare en princip i 1986 års lärartjänstreform är att alla tjänstekategorier kan inrättas med alla typer av finansiering. I propositionen om ny arbets- och tjänsteorganisation för lärare i den statliga högskolan framhöll föredraganden: "Samtliga uppgifter bör kunna ingå i resp. tjänst oavsett hur verksamheten finansieras. Detta ger högskolemyndigheterna en möjlighet att innefatta även den externt finansierade verksamheten, såväl forskning som utbildning, i underlaget för lärartjänster, något som underlättar en långsiktig planering för den samlade verksamheten." (Prop. 1984/85: 57 s. 9)

I konsekvens med den ändrade lärartjänstorganisationen har senare vissa förändringar införts i fråga om de tjänster som forskningsassistent, vilka huvudsakligen använts för arbete inom externt finansierade projekt. Härigenom markerades ytterligare att den enhetliga tjänsteorganisationen skall användas för *allt* arbete som utförs inom högskolan. Den externt finansierade verksamheten inom utbildning och forskning är ett reguljärt inslag i högskolans verksamhet. Inga särskilda anställningsformer eller tjänstekategorier skall användas för denna verksamhet. Samtidigt innebär detta en kraftig markering av att det är *högskolan*, som ytterst är ansvarig för verksamheten oavsett hur den finansieras.

Avsikten har varit att tjänster som forskningsassistent (ibland även benämnda forskare) endast skall inrättas när ingen annan tjänst kan komma i fråga. Tjänst som forskningsassistent är en arvodestjänst, som alltså inte behöver ledigförklaras. Tjänsten kan tillsättas antingen med tillsvidareförordnande eller med tidsbegränsat förordnande.

På många håll inom högskolan inrättas fortfarande ett stort antal sådana tjänster, uppenbarligen utan iakttagande av den föreskrift i högskoleförordningen som säger att sådan tjänst skall inrättas endast i undantagsfall. Tjänsterna finansieras oftast av externa medel. Som framhållits är det inte meningen att t.ex. uppdragsforskning eller forskningsrådsfinansierad forskning skall utföras av personal som har andra anställnings- och arbets-

villkor än institutionens personal i övrigt. Den externt finansierade verksamheten skall utföras inom ramen för den reguljära tjänsteorganisationen. Många av dem som i dag har tjänst som forskningsassistent/forskare skulle sannolikt ha kunnat förordnas som högskolelektorer.

En förutsättning för att alla högskolelektorer skall kunna ges rimlig tid för medverkan i forskning är att arbetsuppgifterna fördelas på ett enhetligt sätt inom högskolan. Stora delar av dessa arbetsuppgifter får inte knytas till tjänster vid sidan om högskolans lärarorganisation.

De tidigare gjorda förändringarna i tjänsteorganisationen har således visat sig inte vara tillräckliga. Den enhetliga lärartjänstorganisationen bör nu genomföras konsekvent genom att tjänstekategorin forskningsassistent avskaffas. Nya tjänster som forskningsassistent bör inte inrättas efter den 1 juli 1991. I den mån behov finns av tidsbegränsade anställningar för arbete inom forskningsprojekt m. m. skall möjligheterna till projektanställning utnyttjas.

Vid forskningsråden finns i dag ett antal särskilda tjänster som forskare med tidsbegränsat förordnande. Tjänsterna placeras vid en högskoleenhet. Efter förordnandetidens utgång har innehavaren rätt att få en tjänst som högskolelektor vid denna enhet, som då också får finansiera tjänsten. Viss kritik har riktats mot denna tjänstekonstruktion. Vissa högskoleenheter har av kostnadsskäl inte velat acceptera placering av sådana tjänster.

Forskningsrådets huvuduppgift är att svara för fördelning av medel till forskningsprojekt. Det kan diskuteras om råden därutöver skall svara för tjänster på denna nivå. Forskartjänsterna kan sägas innebära en kvalificerad form av den rörliga resurs för forskningstid inom högskolelektorstjänster, som fakultetsnämnderna fördelar. Det bör inför nästa planeringsperiod prövas om forskartjänsterna bör finnas kvar eller om alternativa former för fördelning av denna typ av forskningsresurser vore att föredra.

Särskild fakultetsresurs

Det är viktigt att stärka fakultetsorganens roll i forskningsorganisationen och markera de krav på vetenskapliga kvalitetsbedömningar som måste ställas på dessa organ.

Kvalificerade forskningsmöjligheter ges idag genom de särskilda forskartjänster, som är inrättade vid forskningsråden. Dessa tjänster inrättas utifrån samlade bedömningar av forskningsbehov och forskningskompetens. Tjänsterna kan innehas under sex år och ger möjlighet till koncentration på långsiktiga forskningsuppgifter, ofta inom nya områden eller forskningsfält, som av olika skäl inte är integrerade i den fasta forskningsorganisationen inom högskolan.

Flera skäl talar för att fakultetsnämnder på sikt borde ansvara också för forskningsinsatser och forskningsmöjligheter av det slag, som dagens rådsforskartjänster innebär. Från och med budgetåret 1991/92 bör försöksvis medel anvisas till de humanistiska och matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna för att göra det möjligt att finansiera högskolelektorers forskning på i huvudsak de villkor, som gäller för rådets forskartjänster. I detta ligger att rimliga forskningsresurser skall ställas till förfogande för tjänste-

innehavarna. Sådana satsningar på specialiteter bör också kunna ske i samverkan mellan fakulteterna i landet så att de olika universiteten formar program som är unika i förhållande till varandra.

För detta ändamål kommer att anvisas sammanlagt 15 milj. kr. budgetåret 1991/92 och ytterligare 35 milj. kr. budgetåret 1992/93. Sammanlagt kommer således 50 milj. kr. årligen att ställas till förfogande. Medlen skall fördelas med lika stora belopp till var och en av de humanistiska respektive de matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna i landet. Den resurs varje fakultet får är av sådan omfattning att minst ett tiotal högskolelektorer kan engageras på heltid med forskning. Fakultetsnämnderna bör också ha goda möjligheter att främja samverkan mellan forskare inom fakultetens olika ämnesområden kring gemensamma forskningsområden.

Målsättningen för de resurser som regeringen föreslår skall tilldelas dessa sammanlagt tio fakulteter, skall vara att aktivera en samplanering och gemensam forskning med utgångspunkt i den bästa vetenskapliga kompetens som finns att tillgå inom fakulteterna eller som kan rekryteras till dessa.

Medlen skall betraktas som tidsbegränsade. En utvärdering av hur medlen har använts skall göras efter sex år, varvid effekterna av denna typ av insatser skall belysas, inte minst när det gäller fakultetsnämndernas möjligheter att åstadkomma program och specialiteter av den vetenskapliga kvalitet som kännetecknar forskningsrådets insatser.

Tjänsteorganisationen inom den kommunala delen av högskolan

En ny tjänsteorganisation för den kommunala delen av högskolan lades fast efter förslag i propositionen om kommunal högskoleutbildning m. m. (prop. 1981/82:89). Ett nytt statsbidragssystem infördes för utbildningarna. Statsbidraget skulle inte längre knytas till lärartjänster eller elevgrupper. I samband med detta blev det utbildningshuvudmannens sak att efter förhandlingar med personalorganisationerna utforma tjänster för lärare och skolledare. Endast behörighet till tjänsterna för lärare skulle regleras generellt genom bestämmelser meddelade av regeringen.

Enligt högskoleförordningen finns det två slag av tjänster som lärare inom vårdområdet i den kommunala delen av högskolan, nämligen lärare i kommunal högskoleutbildning och lärare med särskild inriktning mot forskning och utvecklingsarbete (FoU-lärare). För behörighet till den senare tjänsten krävs bl. a. doktorsexamen eller motsvarande kompetens.

Universitets- och högskoleämbetet (UHÄ) har på regeringens uppdrag dels utrett samverkan för forskningsanknytning mellan statlig och kommunal högskola, dels sett över möjligheterna till forskarutbildning och forskning för lärarna i den kommunala högskolan.

UHÄ anser det viktigt att vårdhögskolorna skall kunna rekrytera lärare med forskarkompetens samt att denna kompetens kan upprätthållas genom att lärarna ges möjlighet att bedriva forskning. UHÄ föreslår att det anvisas en särskild rörlig resurs för den kommunala högskolans forskarutbildade lärare under anslaget till de medicinska fakulteterna. Samma regler för tilldelning av medel bör gälla som för motsvarande statliga tjänster, dvs. behöriga att söka medel är högskolelektorer och högskole-

adjunkter som har avlagt doktorsexamen eller har motsvarande kompetens.

UHÄ anser också att samma tjänstekategorier på sikt bör finnas i den kommunala högskolan som i den statliga, dvs. tjänster som högskolelektor och högskoleadjunkt, och att det statliga regelsystemet för tjänsterna bör tillämpas.

Landstingsförbundets inställning i frågan har redovisats i en särskild skrivelse till utbildningsdepartementet. Förbundet anser att det inom den kommunala delen av högskolan bör finnas lärartjänster med samma behörighetskrav och tjänstgöringskrav som inom högskolan i övrigt. Förbundet är, enligt skrivelsen, berett att under den kommande treårsperioden verka för att vissa förändringar införs i landstingens centrala avtal för berörda FoU-lärartjänster med syfte att uppnå önskvärd överensstämmelse med reglerna för tjänst som högskolelektor. Förbundet anser också att egen forskning inom tjänstens ram bör ske först efter att beslut härom har fattats i särskild ordning och att beslutet skall vara kopplat till fördelning av medel till forskning, s. k. rörlig resurs. Eftersom vårdforskningen bör tillgodose vårdens behov av utveckling och ny kunskap anser förbundet att sjukvårdshuvudmännen bör få representation i fakultetsnämnderna.

Regeringens överväganden

Flera framställningar har gjorts till regeringen om förbättring av forskningsmöjligheterna för lärarna inom den kommunala högskolan.

Vid högskoleenheter med fasta forskningsresurser fanns det 1987/88 3246 högskolelektorstjänster och 3011 tjänster som högskoleadjunkt. Vid de mindre och medelstora högskoleenheterna var antalet 415 respektive 700. I den kommunala högskoleutbildningen finns enligt uppgifter från Landstingsförbundet 50 tjänster som FoU-lärare och ca 1400 tjänster som lärare i kommunal högskoleutbildning. Relationen mellan andelen lärare med forskarutbildning och andelen lärare utan sådan utbildning är således en helt annan inom den kommunala högskoleutbildningen än inom högskolan i övrigt. Möjligheterna för lärare att forska i tjänsten — med de positiva effekter detta har såväl direkt som indirekt — är dock beroende av om lärarna har tillräckliga kvalifikationer för forskning. Medlen ur de s. k. rörliga resurserna under fakultetsanslagen fördelas endast till högskolelektorer och högskoleadjunkter med doktorsexamen.

Enligt regeringens mening måste andelen lärare med doktorsexamen öka inom den kommunala högskoleutbildningen. Forskarutbildning av lärare inom den kommunala högskolan kan ses som personalutveckling och i vissa delar vara en uppgift som ligger hos arbetsgivaren. Landstingsförbundet är berett att under den kommande treårsperioden verka för att tjänster som FoU-lärare ersätts med tjänster som högskolelektor. Inför en övergång till den tjänsteorganisation som nu gäller i den statliga delen av högskolan är personalutvecklingsåtgärder av detta slag en angelägen åtgärd.

Staten har ansvar för den forskning som bedrivs inom den statliga forskningsorganisationen, där också huvuddelen av den för vårdutbildningen relevanta forskningen bedrivs och där nya forskningsområden eta-

bleras. Denna forskning bedrivs i första hand vid de medicinska fakulteterna men i ökande grad också inom ämnen vid de samhällsvetenskapliga fakulteterna, t. ex. pedagogik och socialt arbete. Forskarstuderande med medellång vårdutbildning som bakgrund finns oftast inom områden som är angelägna ur hälso-, sjukvårds- och omsorgssynpunkt. Det är angeläget att stimulera sådan forskning. Regeringen kommer i det följande under anslagen Medicinska fakulteterna och Samhällsvetenskapliga fakulteterna att föreslå vissa åtgärder för att förstärka forskningen inom vårdområdet. Förslagen innebär bl. a. att det under anslaget till de medicinska fakulteterna anvisas en särskild rörlig resurs för kommunala högskolans forskarutbildade lärare. Den forskning som kommer att bekostas med dessa medel är givetvis angelägen också för hälso- och sjukvården. Sjukvårdshuvudmännen och högskoleenheterna bör lokalt överväga lämpliga former för att praktiskt underlätta denna forskning.

Vissa kliniska tjänster inom det medicinska området

Den 1 juli 1986 trädde en ny arbets- och tjänsteorganisation i kraft inom högskolan (prop. 1984/85: 57, UbU 9, rskr. 115). Reformen omfattade inte tjänsterna som klinisk lärare, lärare i medicinskt ämne med klinisk anknytning eller klinisk amanuens inom det medicinska området. Universitets- och högskoleämbetet (UHÄ) har haft regeringens uppdrag att analysera situationen för dessa lärtjänster och föreslå eventuellt erforderliga förändringar för dessa tjänster.

Universitets- och högskoleämbetets förslag

UHÄ föreslår att de kliniska lärtjänsterna ersätts med tjänster som högskolelektor, förenade med läkartjänst på specialistnivå, dvs. med tjänst som överläkare, biträdande överläkare, avdelningsläkare eller distriktsläkare. Förordnande på tjänsten bör meddelas tills vidare. De kliniska uppgifterna föreslås omfatta högst en tredjedel av normal arbetstid under ett enskilt arbetsår. Tjänstgöringstiden för utbildning och forskning skall, enligt förslaget, i normalfallet fördelas lika.

Förslaget innebär vidare att tjänsterna som klinisk amanuens ersätts med tjänster som klinisk assistent. Resurser för den tredjedel sjukvårdsarbete som ingår i nuvarande tjänster föreslås användas av resp. sjukvårdshuvudman för att inrätta läkartjänster i motsvarande omfattning. Förordnande på arvodestjänst som klinisk assistent föreslås ges på hel- eller deltid. Förordnande bör ges tills vidare, dock längst tre år i taget.

För sådan tjänst som professor som inrättas av högskolan bör beslut om tjänsteförening få fattas av högskolestyrelsen efter medgivande av sjukvårdshuvudmannen.

I rapporten föreslås också att varje tjänst som lärare skall kunna förenas med tjänst som läkare eller annan tjänst inom sjukvårdsorganisationen. Det bör också bli möjligt att, utan avbrytande av tjänstetillsättningen och därefter följande förnyat ledigförklarande, tillsätta en lärtjänst utan i ledigkungörelse angiven tjänsteförening.

Det bör också, anser UHÄ, bli möjligt att lokalt besluta om vilka enheter inom sjukvårdsorganisationen som skall utnyttjas för undervisning och forskning.

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 17
Utbildningsdep.

Remissinstanserna

Förslaget har remissbehandlats. En sammanfattning av remissyttrandena finns tillgänglig i utbildningsdepartementet.

Förslaget att ersätta tjänsterna som klinisk lärare med högskolelektorat förenade med läkartjänst på specialistnivå tillstyrks, med något undantag, av remissinstanserna.

Landstingsförbundet föreslår att företrädare för sjukvårdshuvudmännen skall ingå i de medicinska fakultetsnämnderna och att beslut om forskning i tjänsten m. m. fattas av dessa nämnder.

Förslaget att ersätta kliniska amanuens tjänster med tjänster som klinisk assistent tillstyrks av socialstyrelsen och medicinska forskningsrådet. Förslaget tillstyrks också i princip av Uppsala läns landstingskommun, Malmöhus läns landstingskommun, Göteborgs och Bohus läns landstingskommun och Sveriges läkarförbund. Landstingsförbundet anför att den sjukvård som idag utförs inom de kliniska amanuens tjänsterna ligger på en kvalificerad nivå och måste ersättas med läkartjänster som ligger kostnads- mässigt högre än de kliniska amanuens tjänsterna. Landstingsförbundet anser därför att konsekvenserna för sjukvården ytterligare måste klarläggas och frågan om ekonomisk kompensation till sjukvårdshuvudmännen tas upp till ingående diskussion. Likartade synpunkter framförs av Östergötlands, Malmöhus och Västerbottens läns landstingskommuner samt av Göteborgs kommun.

Landstingsförbundet påpekar det angelägna i att ett effektivt lokalt samråd kommer till stånd bl. a. för att hantera frågor om tjänsteförening och upplåtna enheter.

Regeringens överväganden

De regler som gäller övriga lärartjänster i högskolan, bör i största möjliga utsträckning också gälla för lärartjänsterna inom det medicinska området. Tjänsterna som klinisk lärare och lärare i medicinskt ämne med klinisk anknytning bör därför ersättas med tjänster som högskolelektor med tillsvidareförordnanden. Arbetstidens fördelning mellan uppgifter inom utbildning och forskning bör som för övriga högskolelektorstjänster avgöras genom lokala beslut.

Tjänst som högskolelektor inom det medicinska området bör kunna förenas med läkartjänst på specialistnivå. Tjänstgöringen bör kunna rymma en tredjedel klinisk tjänstgöring. Uttag av ett maximerat antal timmar för sjukvård bör regleras i arbetstidsavtal. Beslut om tjänsteförening bör fattas av högskolestyrelsen efter medgivande av sjukvårdshuvudmannen. Regeringens förslag medför behov av lagändringar.

Enligt lagen (1982:764) om vissa läkartjänster vid enheter inom den landstingskommunal hälso- och sjukvården som har upplåtits för grund-

läggande utbildning av läkare, m. m. får regeringen förordna att en tjänst för specialistutbildad läkare skall vara förenad med en tjänst för lärare vid en högskoleenhet. Regeringen föreslår riksdagen att denna fråga i stället skall regleras i högskolelagen, där bestämmelser tas in som bemyndigar regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer att meddela föreskrifter om förening av lärartjänst med tjänst för specialistutbildad läkare eller annan tjänst vid sjukvårdsenhet som har upplåtits för medicinsk utbildning och forskning.

Liksom hitintills bör gälla att förenad tjänst får komma ifråga endast för den som är behörig såväl till lärartjänsten som till läkartjänsten. När det gäller läkartjänsten kan behörighet uppnås genom specialistkompetens enligt 4 eller 5 § lagen (1984:542) om behörighet att utöva yrke inom hälso- och sjukvården m. m. eller genom behörighetsförklaring från socialstyrelsen.

Ingen ändring bör heller göras i den nu rådande ordningen att, vid förening av lärar- och läkartjänster, hälso- och sjukvårdsnämnden skall ha tillfälle att yttra sig över de sökande som föreslås komma i fråga som innehavare av tjänsten.

En sådan reglering i högskolelagen för med sig en ändring i lagen (1982:764) om vissa läkartjänster vid enheter inom den landstingskommunala hälso- och sjukvården som har upplåtits för grundläggande utbildning av läkare, m. m.

Förslaget att ersätta tjänst som klinisk amanuens med arvodestjänst som klinisk assistent speciellt avsedd för utbildning och forskning inom det medicinska området innebär att en ny tjänstetyp införs i högskolan. För behörighet till tjänsten föreslås gälla att den sökande har avlagt läkarexamen eller att den sökande bedriver forskarstudier. Förslaget innebär att resurser motsvarande den tredjedel av nuvarande tjänster som avser sjukvårdsarbete skall disponeras av sjukvårdshuvudmannen för inrättande av läkartjänster. I flera remissyttranden har påpekats att de kliniska amanuenserna utför ett sjukvårdsarbete på en så kvalificerad nivå att de måste ersättas med läkartjänster som ligger kostnadsmässigt högre. De resurser som frigörs skulle därför inte räcka till sjukvård av den omfattning, som de kliniska amanuenserna nu svarar för. Detta måste ses som ett tecken på att staten genom dessa tjänster ställt en kvalificerad läkarexpertis till sjukvårdens förfogande, som nu får sökas på annat håll. Utredningar inom högskolan har påvisat ett ökat "sjukvårdstryck" för tjänster inom det medicinska området. Forskare inom klinisk medicinsk forskning har inte kunnat ägna avsedd tid till forskning utan i stället fått ägna mer och mer tid åt sjukvård. Enligt regeringens mening måste frågan om resurser för sjukvård lösas av resp. sjukvårdshuvudman. Syftet med den nya tjänsten som klinisk assistent är enligt förslaget att ta tillvara och utveckla den mångsidighet som finns i dagens tjänst samtidigt som en renodling av högskoleuppgifterna garanterar att resursen inte i samma utsträckning som hittills tas i anspråk för sjukvård.

En enhetlig tjänsteorganisation bör eftersträvas inom högskolan. Tjänsten som klinisk assistent innebär att en särskild tjänstekategori inrättas för medicinsk utbildning och forskning. På sikt bör även dessa delar av

högskolan använda de tjänstekategorier som ingår i den gemensamma tjänsteorganisationen. UHÄ och remissinstanserna har dock angett flera skäl för att övergångsvis tjänster som klinisk assistent bör få finnas inrättade. Arvodestjänst som klinisk assistent bör således få finnas under en övergångsperiod på fem år. Sådan tjänst bör få tillsättas för högst tre år. Under övergångsperioden bör berörda högskoleenheter och universitets- och högskoleämbetet förbereda övergång till ett system där normalt endast de reguljära tjänstetyperna i högskolan används inom medicinsk utbildning och forskning.

De som nu innehar tjänst som klinisk lärare, lärare i medicinskt ämne med klinisk anknytning eller klinisk amanuens skall inneha dessa tjänster förordnandeperioden ut.

Även förslaget om klinisk assistent leder till en ändring i lagen (1982:764) om vissa läkartjänster vid enheter inom den landstingskommunala hälso- och sjukvården som har upplåtits för grundläggande utbildning av läkare m. m.

Regeringen anser att det i de fall en utannonserad tjänst inte får behörig sökande till den kliniska delen möjlighet bör finnas att tillsätta tjänsten utan förening med tjänst inom sjukvårdsorganisationen. Detta kan t. ex. gälla ärenden där en tjänst som högskolelektor i ett icke-kliniskt ämne ledigförklarats förenad med en tjänst för specialistkompetent läkare, men där det vid tillsättningen visar sig att ingen av de sökande har erforderlig specialistkompetens. Motsvarande bör gälla när läkartjänst förenas med annan tjänst inom sjukvårdsorganisationen. Regeringen avser att utfärda bestämmelser i enlighet härmed.

Regeringen anser vidare att beslut om tjänsteförening skall fattas lokalt för de professurer som inrättas genom lokala beslut.

UHÄ föreslår vidare att alla läkartjänster inom medicinska ämnen skall kunna förenas med tjänster inom sjukvårdsorganisationen. Dessa senare tjänster skall kunna vara såväl tjänst för specialistkompetent läkare som någon annan tjänst på lämplig kompetensnivå som har anknytning till medicinsk utbildning och/eller forskning. Som exempel på tjänster av det senare slaget anges arbetsterapeuter, ingenjörer, laboratorieassistenter, logopedier, sjukgymnaster och sjuksköterskor. Regeringen är inte beredd att tillstyrka detta förslag till tjänsteförening, då det är oklart hur en konstruktion som denna kommer att påverka utbildning och forskning. Regeringen bör dock i särskilda fall kunna medge undantag. De nya bestämmelser i högskolelagen om förening av lärar- och läkartjänster som föreslagits bör därför avfattas så att de möjliggör för regeringen att föreskriva förening av läkartjänst också med annan tjänst än tjänst för specialistutbildad läkare.

Förslag till dels lag om ändring i högskolelagen (1977:218) dels lag om ändring i lagen (1982:764) om vissa läkartjänster vid enheter inom den landstingskommunala hälso- och sjukvården som har upplåtits för grundläggande utbildning av läkare, m. m. bör fogas till denna proposition som bilaga 1.

Medicinska forskningsrådet har föreslagit en lösning som innebär att tjänst som forskare konstrueras så att t. ex. ett halvår utnyttjas för forskning och nästa halvår för klinisk verksamhet. En sådan konstruktion bör vara

möjlig att pröva även för andra tjänster än forskningsrådsfinansierade. Viktigt är då att sjukvårdshuvudmannen står för sin del av kostnaderna.

Prop. 1989/90:90
Avsnitt 17
Utbildningsdep.

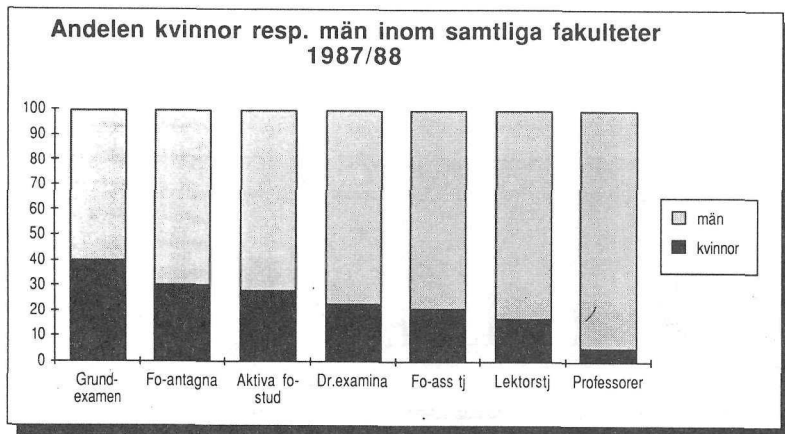
Jämställdhet mellan kvinnor och män inom forskning och forskarutbildning

Det dröjde förhållandevis länge, innan kvinnor på allvar började göra sig gällande inom forskning och forskarutbildning. Ända fram till på 1950-talet var andelen kvinnor i denna del av samhället praktiskt taget försumbar.

Även om skillnaderna är stora mellan olika fakultetsområden är kvinnorna fortfarande i minoritet inom forskning och forskarutbildning. Utvecklingen mot jämställdhet har dröjt. Inom forskarutbildningen har andelen kvinnor först under 1980-talet börjat öka kraftigt och uppgår nu till 32 % av de nyantagna. Även här är dock variationerna stora mellan fakultetsområdena, från 19 % inom teknisk fakultet till 60 % inom den farmaceutiska. Totalt svarar kvinnorna i dag för ungefär en fjärdedel av antalet avlagda doktorsexamina.

Enligt tillgängliga uppgifter om lärarkåren inom högskolan svarar andelen kvinnor på rekryteringstjänster, t. ex. tjänster som forskarassistent, väl mot kvinnornas andel av dem som avlagt doktorsexamen. Däremot har kvinnorna en något lägre andel av de fasta tjänsterna som högskolelektor och en avsevärt lägre andel av de högsta tjänsterna, professorstjänsterna. Kvinnornas procentuella andel på olika nivåer inom forskarutbildnings- och lärartjänstorganisationen framgår av nedanstående diagram.

Diagram 17.14

Den sjunkande kvinnoandelen på högre tjänster inom högskolan avspeglar i stor utsträckning det förhållandet att en stor del av dessa tjänster innehas av personer, som rekryterades på 1960- och 1970-talen. Åldern på tjänsteinnehavarna har således inneburit att dessa tjänster endast i begränsad utsträckning blivit lediga under den tid när fler kvinnor genomgått forskarutbildning och haft möjlighet att meritera sig på rekryteringstjänster

av olika slag inom högskolan. De omfattande pensionsavgångar, som kommer att äga rum under de närmaste tio–femton åren, kommer att ge avsevärda möjligheter att rekrytera kvinnor också till högskolelektors- och professorstjänster.

I det följande redovisas för vart och ett av de fem största fakultetsområdena andelen kvinnor inom forskarutbildningen samt bland innehavarna av tjänster som forskarassistent, högskolelektor respektive professor. Som en jämförelse anges också kvinnornas andel av de grundläggande högskoleexamina som ansluter till resp. fakultetsområde. Uppgifterna avser läsåret 1987/88.

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 17
Utbildningsdep.

Diagram 17.15

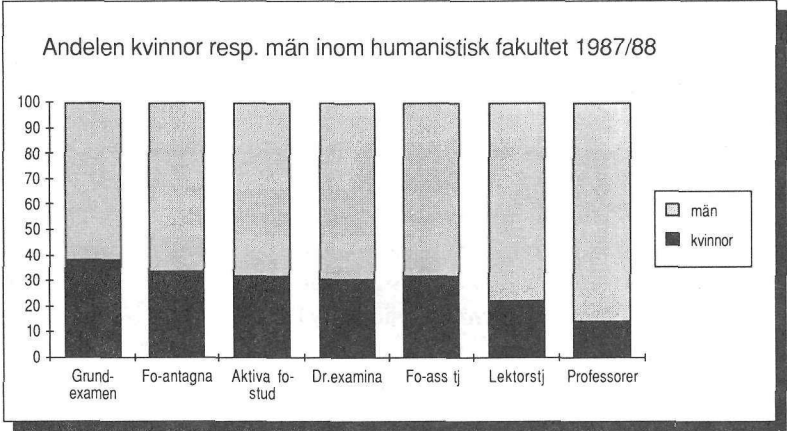

Diagram 17.16

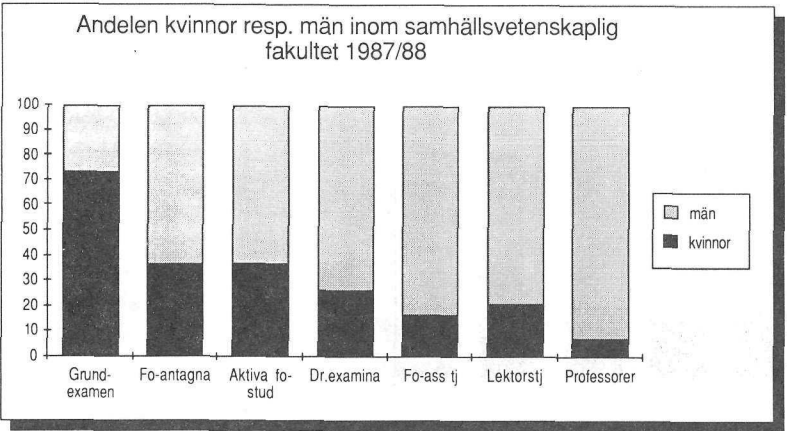

Diagram 17.17

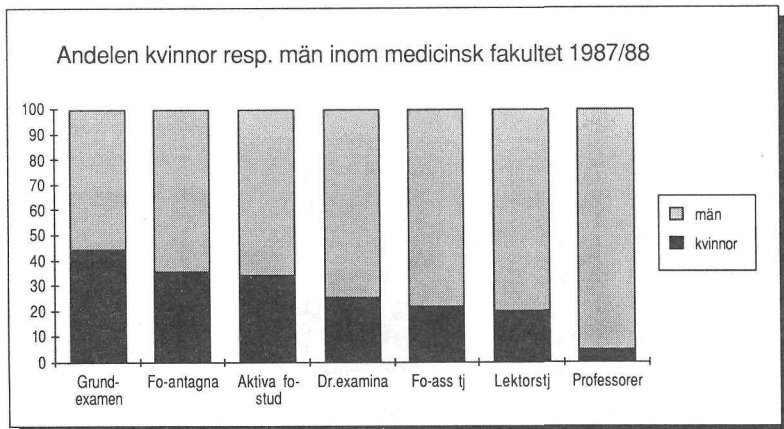

Diagram 17.18

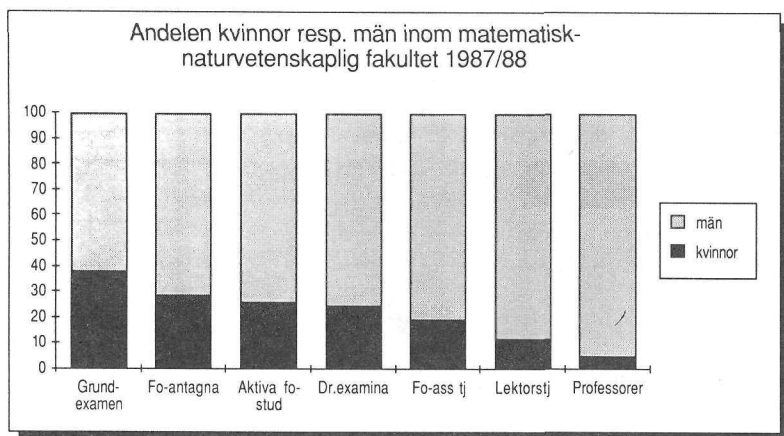
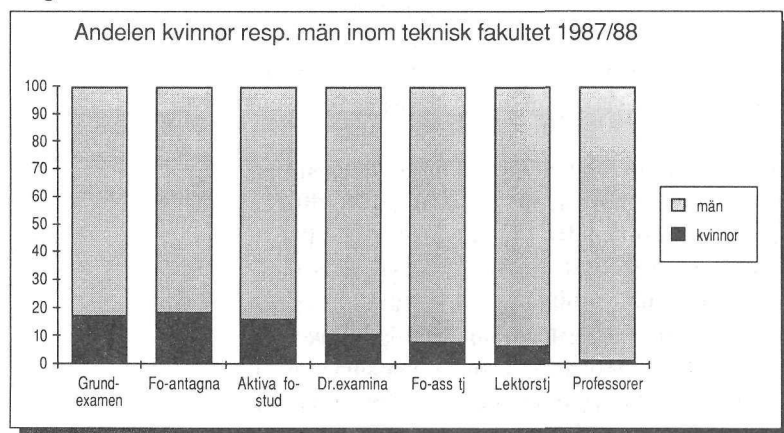

Diagram 17.19

Som framgår av diagrammen avspeglar kvinnornas andel inom forskarutbildning och forskning relativt väl deras andel inom den grundläggande

högskoleutbildningen. Inom teknisk fakultet är andelen kvinnliga doktorander till och med högre än andelen kvinnliga civilingenjörer. Ett undantag är dock det samhällsvetenskapliga fakultetsområdet. Här sjunker kvinnornas andel dramatiskt mellan den grundläggande utbildningen och forskarutbildningen. Det är en viktig uppgift för berörda högskoleorgan att klargöra vad detta beror på.

De skillnader som finns mellan kvinnor och män inom forskningen uppkommer således inte primärt inom forskarutbildnings- och forskningsorganisationen utan avspeglar förhållandena på lägre utbildningsnivåer.

Mot bakgrund härav finns det anledning till optimism när det gäller kvinnornas situation inom forskarutbildning och forskning. Den utveckling, som nu äger rum inom såväl ungdomsskolan som högskolans grundutbildning kommer avsevärt att förbättra möjligheterna till rekrytering av kvinnor. Detta blir särskilt intressant i perspektiv av att ett mycket stort antal befattningar inom högskolan kommer att bli lediga under kommande år.

Likafullt måste stor vaksamhet ägnas de förhållanden som påverkar kvinnornas möjligheter till forskarutbildning och forskarkarriär. I 1987 års forskningsproposition framhölls den strategiska betydelsen för jämställdhetsarbetet inom högskolan av att vikariat, tjänster och utbildningsbidrag utlyses korrekt. Erfarenheten visar att olika former av "handplockning" missgynnar kvinnor. Det är en viktig tillsynsuppgift för UHÄ att högskolan lever upp till de krav som måste ställas i detta hänseende.

Målet måste vara att kvinnors och mäns insatser i samma utsträckning tas till vara inom forskning och högre utbildning.

17.1.5 Forskning vid de mindre och medelstora högskolorna

Bakgrund

1977 års högskolereform innebar att det nära och nödvändiga sambandet mellan forskning och utbildning betonades. Genom reformen skapades en sammanhållen högskola. Det innebar att såväl universitet som högskolor utan tidigare forskningstradition samlades i en organisation, där de gemensamma målet är att alla delar av verksamheten skall bygga på vetenskaplig grund.

Samtidigt underströks att detta inte nödvändigtvis måste innebära att grundutbildning, forskarutbildning och forskning på hävdvunnet sätt etablerades inom en och samma institution. I den nya, breddade och differentierade högskolan skulle det vara praktiskt omöjligt att över hela fältet basera kontakten mellan grundläggande utbildning, forskarutbildning och forskning på en permanent institutionell gemenskap. Statlig högskoleutbildning finns nu permanent på över trettio orter i landet. Fakultetsorganisation för forskarutbildning och forskning inom högskolan finns i dag vid elva högskoleenheter på sju orter.

Forskning både kan och skall bedrivas inom alla delar av högskolan. Vid de mindre och medelstora högskolorna utan fast forskningsorganisation bedrivs verksamheten i projektform.

Budgetåret 1987/88 uppgick kostnaderna för forskning och utvecklingsarbete vid de mindre och medelstora högskolorna till sammanlagt cirka 65 milj. kr. Störst är verksamheten vid högskolan i Karlstad. Huvuddelen av finansieringen kommer från sektorsforskningsorgan och andra statliga eller kommunala organ. Återstoden avser främst uppdrag från näringslivet. Endast ett fåtal projekt är finansierade av forskningsråden.

Även om de mindre och medelstora högskolorna fortfarande endast svarar för en mycket begränsad del av de sammanlagda forskningsinsatserna inom högskolan, har verksamheten här ökat avsevärt under det senaste årtiondet.

Forskningen vid de mindre och medelstora högskolorna har diskuterats intensivt. Diskussionen har gällt såväl omfattningen och inriktningen som – kanske framför allt – organisationen av verksamheten. Betydelsen av forskning vid dessa högskolor har betonats inte bara ur ett högskoleperspektiv utan också utifrån regionala behov av stöd till samhällelig utveckling.

Utredningens förslag

Inför denna proposition har en särskild utredare¹ tillkallats med uppgift att analysera och lämna förslag om forskningen vid de mindre och medelstora högskolorna. Utredaren har avlämnat betänkandet (SOU 1989:27) *Forskning vid de mindre och medelstora högskolorna*. Betänkandet har remissbehandlats. Utredarens huvudförslag är att medel för såväl forskningsanknytning som vissa allmänt forskningsstödjande åtgärder och forskningstid för högskolelektorer skall fördelas till de mindre och medelstora högskolorna av en särskild delegation, som inrättas vid forskningsrådsnämnden. Förslaget innebär att fakultetsnämnderna inte längre skall ha ansvar för forskning och forskningsresurser för de mindre och medelstora högskolorna. Utredaren föreslår också att styrelserna vid de mindre och medelstora högskolorna skall svara för att treårsplaner utarbetas för forskningen vid högskolorna och då särskilt den forskning som utförs på eget programansvar. Planerna skall också omfatta insatser för att lärare vid dessa högskolor skall kunna fullfölja utbildning till doktorsexamen. Utredaren föreslår vidare att forskarutbildade lärare vid de mindre och medelstora högskolorna skall kunna välja vilket fakultetskollegium han eller hon vill ingå i.

Remissinstanserna

Remissinstanserna betonar värdet av den kartläggning och analys av forskningen vid de mindre och medelstora högskolorna, som utredaren gjort. Flertalet remissinstanser tillstyrker dock inte utredningens huvudförslag.

I många yttranden betonas att ändamålen för de anslag, som utredaren vill samla till ett, är så artskilda att medelsanvisningarna även fortsättningsvis bör hållas isär. Utredarens förslag till organisation för medelsfördelningen tillstyrks av universitetet, forskningsrådsnämnden och några

¹ Riksdagsledamoten Lars Gustafsson

ytterligare remissinstanser. De mindre och medelstora högskolorna, universitets- och högskoleämbetet, Landsorganisationen i Sverige och Tjänstemännens Centralorganisation vill dock ha en lösning där forskningsmedel kanaliseras direkt till de berörda högskolorna.

I den mån förslaget om treårsplaner kommenteras i remissyttrandena framförs inga invändningar mot detta. Flertalet av dem som yttrar sig i fråga om lärarnas fakultetstillhörighet är beredda att tillstyrka utredarens förslag. Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet och Sveriges Universitetslärarförbund är dock emot förslaget.

En fullständig remissammanställning finns tillgänglig i utbildningsdepartementet.

Regeringens överväganden

All verksamhet inom den svenska högskolan skall vara av hög och likvärdig kvalitet. Detta är inte en så självklar princip, som det kanske kan förefalla. I andra länder accepterar man och planerar medvetet för universitet och högskolor med olika standard och status. Grundtanken bakom den svenska högskolan är att det inte skall vara någon skillnad om man har genomgått en viss utbildning i Östersund eller Umeå, i Karlskrona eller Lund. Det viktiga är vad man har studerat. Motsvarande gäller också för forskningen. Samma höga vetenskapliga krav måste gälla inom hela högskoleorganisationen.

All högskoleutbildning skall vila på vetenskaplig grund. Det kräver att högskolans lärare kan hålla en levande kontakt med forskningen och på lämpligt sätt ägna sig åt egen forskning.

Inom högskolan tillämpas en enhetlig tjänsteorganisation. För tjänsterna vid de mindre och medelstora högskolorna gäller samma villkor som för dem vid universiteten. Så har t. ex. alla högskolelektorer, oavsett var de är anställda, i princip samma möjligheter att i mån av tillgång till resurser bedriva forskning i tjänsten.

Ett problem i sammanhanget är dock att endast en mindre del av lärarna vid de mindre och medelstora högskolorna har genomgått forskarutbildning. Detta medför att de som kollektivt har svårt att hävda sig i konkurrensen om t. ex. forskningsrådets anslag. De önskemål, som högskolan måste ha om att få en lämplig struktur på lärarkåren, har vid de mindre och medelstora högskolorna fått stå tillbaka för önskemålen att snabbt kunna tillgodose olika utbildningsbehov och också bidra till att stimulera utvecklingen regionalt. Detta har inneburit att lärarekryteringen inte fått anstå tills forskarutbildade personer funnits att tillgå.

På sikt bör alla lärartjänster inom högskolan – det konstnärliga området undantaget – innehåsa av personer, som avlagt doktorsexamen. Doktorsexamen bör således vara ett behörighetskrav för att erhålla lärartjänst inom högskolan. Även om åldersstrukturen inom högskolan är sådan att stora pensionsavgångar och därmed förknippade nyrekryteringar väntas under de närmaste tio åren, kommer det ändå att ta mycket lång tid att förverkliga en sådan målsättning. Vid de mindre och medelstora högskolorna, där andelen forskarutbildade lärare är särskilt låg, bör vissa insatser

kunna göras för att stödja lärare, som vill fullfölja utbildning till doktors-examen. Detta bör ses som en kvalificerad personalutvecklingsåtgärd och behovet av medel för ändamålet måste vägas mot andra resursbehov vid den lokala fördelningen av tillgängliga medel.

Alla forskarutbildade lärare vid de mindre och medelstora högskolorna ingår på samma sätt som lärarna vid universiteten i fakultetskollegierna. Dagens organisation innebär att medel för forskning och forskarutbildning anvisas under fakultetsanslag, vilka är gemensamma för flera högskoleenheter. I högskoleförordningen preciseras vilka universitet och högskolor, som hör ihop fakultetsvis. Innebörden av detta är bland annat att lärarna vid de mindre och medelstora högskolorna kan ansöka om tid för egen forskning från de rörliga resurser, som fördelas av berörda fakultetsnämnder. Övergångsvis har föreskrivits att vissa minimibelopp skall avsättas för forskningstid för lärarna vid dessa högskolor.

Erfarenheten visar att det även inom öppna och flexibla organisationer som universitet och högskolor tar lång tid att införa nya arbetssätt. Den nya högskole- och tjänsteorganisationen verkar dock nu vara på god väg att fungera tillfredsställande också ur perspektivet av forskningen vid de mindre och medelstora högskolorna. Arbetet inom fakulteter och institutioner läggs alltmer upp med beaktande av att också lärarna vid dessa högskolor skall integreras i verksamheten. Den principiella uppbyggnaden av dagens system är den bästa garantin för att forskningen vid de mindre och medelstora högskolorna kommer att byggas upp på samma villkor som den vid universiteten.

En fortsatt utveckling av forskningen vid de mindre och medelstora högskolorna bör således ske inom ramen för nuvarande organisation. Såväl inom fakultetsorganen som på institutionsnivå måste nu ansträngningarna ökas för att lärarna vid dessa högskolor skall integreras i forskningsgemenskapen på lika villkor. Innebörden av detta skall vara att lärarna vid de mindre och medelstora högskolorna på sikt skall medverka i forskning i samma utsträckning som lärare med motsvarande kompetens vid universiteten. Andelen forskning på eget programansvar måste öka vid de mindre och medelstora högskolorna. Lärare vid universitet bör kunna ha delar av sin tjänstgöring i form av medverkan i forskning vid en mindre högskola. Ett ökat antal studerande bör gå vidare till forskarutbildning efter grundläggande studier vid de mindre och medelstora högskolorna. Ansvaret för forskarutbildningen måste även fortsättningsvis i sin helhet ligga på fakultetsorganen. De mindre och medelstora högskolorna bör dock kunna medverka i forskarutbildningen, t. ex. genom att lärare används som handledare. Samarbetet mellan ett universitet och en högskola kan, om så bedöms lämpligt, systematiseras och uttryckas i någon form av kontrakt mellan de berörda parterna. Detta har förordats av flera företrädare för högskolan.

Visst särskilt stöd bör ges till denna utveckling. De mindre och medelstora högskolorna anvisas för närvarande särskilda medel för viss forskningsstödjande verksamhet. Dessa medel kan användas bland annat för kostnader för planering av projekt, utarbetande av ansökningar till forskningsråd, sektorsorgan etc samt seminarier i anslutning till projekt. Med-

len används också för en kontaktorganisation avseende högskolans kontakter med såväl det omgivande samhället som universitet och högskolor med fast forskningsorganisation. Medlen kan även användas för stöd till lärares forskarutbildning. Medlen fördelas mellan de berörda högskolorna av universitets- och högskoleämbetet. Sammanlagt anvisas innevarande budgetår 11 634 000 kr. för dessa ändamål.

I det följande föreslås, under anslaget E 12. Vissa särskilda utgifter för forskningsändamål, en kraftig ökning av resurserna för forskningsstödjande åtgärder vid de mindre och medelstora högskolorna. Sammanlagt kommer dessa att öka med 30 milj. kr. Det innebär att högskolorna vid slutet av treårsperioden kommer att disponera närmare 43 milj. kr. för forskningsstödjande åtgärder. Medlen bör anvisas direkt till de berörda högskolorna. Härigenom förbättras möjligheterna till långsiktig planering av insatserna. De lokala högskoleorganen skall disponera medlen med beaktande av det syfte för de forskningsstödjande åtgärderna, som angavs redan i 1987 års forskningsproposition, nämligen att stimulera lärarna vid de mindre enheterna att utnyttja sina möjligheter att ansöka om forskningsstöd och projektanslag i konkurrens med varandra och med lärarna vid de större enheterna. Universitets- och högskoleämbetet skall göra en utvärdering av de gjorda insatserna för att belysa dels hur anvisade medel använts, dels — och framför allt — vilka effekter åtgärderna haft på forskningens omfattning i stort vid de berörda högskolorna.

17.1.6 Vissa frågor rörande forskningssamverkan

Högskolans medverkan i stiftelser och andra särorganisationer

Samverkan mellan högskolan och det omgivande samhället har framför allt under 1980-talet utvecklats mycket snabbt och delvis i nya former. Denna utveckling har allmänt sett varit värdefull och har lett till breddade kontakter bl. a. mellan högskolan och näringslivet. Den har också inneburit en viktig stimulans för samhällsutvecklingen, även regionalt.

Högskolan kan samverka med samhället i övrigt på flera sätt. Högskolans reguljära organisation kan utnyttjas för uppdragsverksamhet på såväl utbildnings- som forskningsområdet. Samverkan kan också ske genom enskilda lärares bisysslor. På senare tid har samverkan i ökande utsträckning fått formen att högskolan deltar i olika typer av särorganisationer (stiftelser, aktiebolag m. m.).

Utredningens förslag

Regeringen tillkallade under våren 1988 en särskild utredare¹ med uppdrag att utreda vissa frågor rörande stiftelser som organisationsform för samverkan mellan högskola och näringsliv. Utredningsuppdraget redovisas i betänkandet (SOU 1989:50) Stiftelser för samverkan.

Utredningen har som grund för sina överväganden kartlagt nu förekom-

¹ Justitierådet Fredrik Sterzel

mande stiftelser m.m. vid universitet och högskolor. Uppgifter om 86 särorganisationer har samlats in och analyserats. Av dessa har 69 ansetts vara sådana att de bör tas med i utredningens arbete. Enligt direktiven har vidare särorganisationernas syften analyserats särskilt.

Utredningen drar tre slutsatser av inventeringen. För det första att antalet nytillkomna särorganisationer är stort — 64 av de 69 organisationerna har tillkommit sedan år 1981. För det andra att det endast i få fall är fråga om ett renodlat samarbete mellan högskola och näringsliv i direkt bemärkelse — i betydelsen företag och liknande. I 58 fall av 69 är kommuner, landsting, länsstyrelser, utvecklingsfonder, andra statliga myndigheter etc. med, dvs. det finns en prägel av samverkan högskola/samhälle snarare än av samverkan högskola/näringsliv. För det tredje att jämnt hälften av särorganisationerna har tillkommit på ”nya” högskoleorter och hälften på de ”gamla” högskoleorterna, vilket visar det starka regionala inslaget i verksamheten.

Bildande av särorganisationer på högskolans område har enligt utredningen inte alltid föregåtts av några mer djupgående analyser. Diskussionen kring behovet av nya särorganisationer har på ett olyckligt sätt tenderat att bli en diskussion för eller emot samverkan mellan högskola och näringsliv. Förklaringen till detta är att deltagande i särorganisationer i sig ses som ett medel att förstärka och underlätta denna samverkan.

Man kan således enligt utredningen se de många stiftelsebildningarna på högskoleområdet under 1980-talet delvis som en slags modevåg. Det gällde helt enkelt att i ett dynamiskt utvecklingsskede hitta ett praktiskt instrument för denna samverkan, och då låg stiftelseformen nära till hands. Utredningen anser att man bör kunna acceptera denna utveckling under ett övergångsskede, som allmänt sett kan karakteriseras som en genom-brottstid för en ny syn på samverkan mellan högskola och näringsliv. Om man emellertid låter utvecklingen fortsätta fritt kan det enligt utredningen leda till en olycklig splittring av ansvar och resurser.

Utredaren anser därför att en större restriktivitet vid inrättande av särorganisationer bör iakttas i framtiden. Denna restriktivitet bör enligt utredningens uppfattning åstadkommas på andra vägar än genom författningsföreskrifter och tillståndskrav. Vad som i första hand krävs är att man från universitets- och högskoleämbetets (UHÄ) och högskoleledningarnas sida genom information och påverkan stimulerar samverkan med näringslivet etc. inom högskolans reguljära organisation.

En allmän översyn av det nuvarande beståndet av särorganisationer föreslås vidare komma till stånd, bl.a. för att åtgärda vissa brister i juridiska avseenden. Härutöver föreslås att högskolorna bör lämna redovisning för särorganisationerna i sina årliga verksamhetsberättelser.

Utredaren anser att högskolestyrelserna skall kunna besluta om medverkan i särorganisationer. Anslagsmedel skall dock inte kunna få användas för deltagande i sådana organisationer utan att riksdagen gett sitt medgivande.

Utredningsförslaget har remissbehandlats. En sammanfattning av remissyttrandena finns tillgänglig i utbildningsdepartementet.

Universitet och högskolor har i stort ställt sig bakom de förslag som framförts. En majoritet av remissinstanserna tillstyrker den ökade restriktivitet som föreslås gälla vid bildande av särorganisationer. Riksrevisionsverket (RRV) och statskontoret har härutöver preciserat vissa krav som i framtiden bör gälla för stiftelser inom högskoleområdet. Sveriges Universitetslärarförbund (SULF) avvisar helt utredningsförslaget. Förbundets grundläggande uppfattning är att all reguljär verksamhet inom högskolan skall bedrivas inom högskolans normala "produktionsenheter", som är institutioner och andra arbetsenheter. Förbundet avvisar således att t. ex. uppdragsutbildning bör kunna förläggas till en särorganisation. Förbundet hävdar vidare att regeringen bör godkänna inrättandet av stiftelser där högskolan ingår som huvudman. Sveriges Förenade Studentkårens (SFS) erfarenheter av uppdragsutbildningen är att där denna bedrivs inom ramen för högskoleorganisationen har studenterna goda möjligheter till insyn och påverkan. Däremot anser SFS att där särorganisationer bildats för detta ändamål har verksamheten i större grad urartat. SFS anser att UHÄ:s utredning om uppdragsutbildningen måste avvaktas innan beslut kan fattas i denna fråga.

Pågående översyner av stiftelser

Sverige saknar, till skillnad från våra grannländer, en allmän lagstiftning om stiftelser. Ett stort utredningsarbete i början av seklet mynnade ut i slutsatsen att lagregler endast borde ges rörande viss statlig kontroll av allmännyttiga stiftelser. Bestämmelser om detta finns i lagen (1929:116) om tillsyn över stiftelser (tillsynslagen). Under åren 1975–1983 arbetade stiftelseutredningen (Dir. Ju 1975:01) med ett förslag till ny stiftelselag. Härefter fortsatte detta arbete i justitiedepartementet som i slutet av år 1987 lade fram ett lagförslag (Ds Ju 1987:14). Detta fick ett blandat mottagande av remissinstanserna. Målet är att en lagrådsremiss skall läggas fram våren 1990.

Riksrevisionsverket har under januari 1990 fått regeringens uppdrag att göra en allmän översyn av statlig verksamhet i stiftelser. En viktig utgångspunkt för översynen är att stiftelseformen bör användas endast där det inte finns någon annan associationsform att tillgå. I fråga om sådana stiftelser där en statlig myndighet är stiftare bör översynen även syfta till att överväga alternativa former till en stiftelse. RRV har även i uppdrag att överväga förutsättningarna för att formalisera vissa frågor om användning och bildande av statliga stiftelser, t. ex grunder för bildande, revision, m. m. RRV bör vidare överväga och lämna förslag om hur föreskrifter för stiftelser och avtal mellan staten och andra eventuella medstiftare bör kunna utformas för att statsmakterna skall kunna styra och få insyn i verksamheten på ett tillfredsställande sätt.

Högskolestyrelserna har det samlade ansvaret för den verksamhet som bedrivs inom högskolan. Detta innebär att styrelserna måste ha överblick över hela utbildnings- och forskningsverksamheten samt möjligheter att besluta om verksamheten inom hela högskolans ansvarsområde. Om universitet och högskolor i ökande omfattning engageras i särorganisationer blir det svårare för styrelserna att utöva sitt ansvar på ett tillfredsställande sätt.

Högskolan har goda möjligheter att med nuvarande regler och organisation bedriva forskning och utbildning för näringslivet och andra delar av samhället.

Högskolelärare kan vid sidan av sin tjänst åta sig uppdrag i olika former t.ex. i form av s.k. bisyssla. Lärare inom högskolan får utöva sådana bisysslor inom forskning och utvecklingsarbete som innebär att de utnyttjar sina speciella ämneskunskaper. Högskolelärarna skall informera resp. högskoleledning om ämnesanknutna bisysslor av nämnvärd omfattning och varaktighet.

Högskolans olika institutioner och arbetsenheter bedriver regelmässigt uppdragsverksamhet för myndigheter, näringsliv etc. varvid relationerna mellan högskolan och uppdragsgivaren regleras genom särskilda avtal.

Regeringen är positiv till de ökande kontakterna mellan högskola och näringsliv, vilket också redovisats i tidigare forskningspropositioner. Grundinställningen är att kontakterna i första hand bör ske genom den reguljära högskoleorganisationen och inte i särorganisationer, såsom stiftelser. Universitet och högskolor bör fortsättningsvis inte få ingå i stiftelser utan regeringens medgivande i varje enskilt fall. Regeringen avser att ändra högskoleförordningen i enlighet med detta.

RRV utreder som tidigare redovisats statlig verksamhet i stiftelser. Uppdraget skall avrapporteras senast den 31 augusti 1990. Frågan om högskolans fortsatta medverkan i redan befintliga stiftelser kommer att behandlas efter det att RRV har redovisat uppdraget.

Kostnaderna för externt finansierad verksamhet inom högskolan

Redan i slutet av 1960-talet föreskrevs att universitet och högskolor skulle tillämpa principen om full kostnadstäckning för externt finansierad verksamhet. Nuvarande bestämmelser återfinns i förordningen om externt finansierad verksamhet vid högskoleenheterna inom utbildningsdepartementets verksamhetsområde (UHÄ-FS 1982:113). Till förordningen har UHÄ utfärdat tillämpningsföreskrifter.

Av olika skäl har huvudprincipen dock inte tillämpats i praktiken, framför allt inte med avseende på verksamhet, som betalas av andra statliga myndigheter. Det har lett till att högskolans egna anslag framför allt till forskning och forskarutbildning men i viss mån också till grundläggande utbildning fått finansiera kostnader, som avsett externfinansierad verksamhet. Högskolan har härigenom subventionerat främst olika forskningsfinansierare. Även viss uppdragsutbildning kan ha bedrivits utan att högskolan tagit betalt för alla kostnader.

I enlighet med vad som angetts i 1987 års forskningsproposition samt i 1988 års proposition om formerna för högskolepolitiken, och tillstyrkts av riksdagen, skall principen om full kostnadstäckning tillämpas fullt ut fr. o. m. budgetåret 1990/91.

UHÄ har till regeringen överlämnat en skrivelse, där ämbetet förordar att högskolan använder sig av ett system med lokalt fastställda timtaxor för att ta ut full kostnadstäckning av externa finansiärer.

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 17
Utbildningsdep.

Regeringens överväganden

Det är ett livsvillkor för grundforskning och forskarutbildning att den externt finansierade verksamheten inom högskolan faktiskt bär alla de kostnader som den föranleder. Den externt finansierade verksamheten har nu en sådan omfattning att en stor del av kostnaderna för högskolans basorganisation föranleds av denna. Omfattningen av den externt finansierade verksamheten innebär således att kostnaderna för denna inte är att betrakta som marginalkostnader. De externa finansiärerna måste bära sin andel av de samlade kostnaderna inom högskolan.

Regeringen bör, som hittills, genom förordning föreskriva att full kostnadstäckning skall tas ut för externt finansierad verksamhet inom högskolan.

Att centralt ange storleken av erforderliga kostnadsuttag är rimligt endast så länge dessa avser vissa begränsade funktioner, vilka kan antas vara av ungefär samma storleksordning vid alla universitet och högskolor. En sådan ordning är dock knappast rimlig, när externfinansiärerna skall täcka alla kostnader, som är förknippade med deras samverkan med högskolan. Högskolorna har full frihet att själva besluta om den interna budgeten. Kostnadsstrukturen och storleken av olika kostnader kan därför variera mellan olika universitet och högskolor.

UHÄ är tillsynsmyndighet för högskolan. I denna uppgift ligger att ansvara för att principen om full kostnadstäckning tillämpas konsekvent inom högskolan. UHÄ måste bland annat bevaka att alla universitet och högskolor använder rättvisande och tillräckligt enhetliga metoder för kostnadsberäkning av den externa verksamheten. Inget universitet och ingen högskola skall kunna konkurrera kostnadsmässigt genom att underlåta att ta betalt för en eller flera typer av kostnader.

De externfinansierade uppdragen och projekten inom högskolan är oftast av den karaktären att kostnaderna bör beräknas utifrån en budget direkt för uppdraget eller projektet i fråga. Det är denna teknik som redan tidigare angetts som den normala. Här erinras om vad föredragande statsrådet anförde i 1982 års forskningsproposition:

”Med utgångspunkt härifrån bör — enligt min mening — tills vidare tillämpas följande princip vid projekt som helt eller delvis finansieras med externa medel. Samtliga direkta kostnader för bl. a. löner, materiel, resor, lokaler samt samtliga indirekta kostnader vid förvaltning, serviceinrättningar, institutioner, inkl. kostnader för vikariat vid sjuk- och barnledighet, arbetsgivaransvar m. m., skall beräknas för varje projekt, varvid lämpliga schabloner bör användas främst vad gäller lokalkostnader och s. k.

indirekta kostnader. . . . Medel för sådana indirekta kostnader som inte belastar institutionen tillförs till den del de avser den externt finansierade verksamheten, högskoleenheten centralt för fördelning på verksamhet vid förvaltning och serviceinrättningar eller för avsättning för beräknade kostnader för vikariat vid sjuk- och barnledighet, arbetsgivaransvar m.m.” (Prop. 1981/82:106 s. 85).

Som UHÄ förordat bör dock högskoleenheterna, när så är lämpligt, kunna beräkna ersättningen enligt ett system med lokalt fastställda timtaxor.

Givetvis innebär den fulla kostnadstäckningen inte att några kostnader (t. ex. för förvaltning) inom högskolan ökar. Vad som ändras är fördelningen av kostnadsansvaret mellan olika finansiärer inom och utom högskolan. Högskolans generella, av UHÄ angivna, påslag på den externa verksamheten avser i dag endast vissa kostnader på central nivå inom högskoleenheten. Det har då varit naturligt att högskoleförvaltningarna disponerat dessa inkomster. Ett system med full kostnadstäckning innebär att kompensation också skall ges för alla de kostnader, som uppkommer på t. ex. institutions- och fakultetsnivå. De tillkommande intäkter, som den konsekventa kostnadstäckningen leder till, skall tillföras de enheter inom högskolan, där kostnaderna uppstår. Härigenom kommer resurser att frigöras för åtgärder, som fakultets- och institutionsorgan bedömer angelägna.

Forskningsråden har övergångsvis varit undantagna från kravet på full kostnadstäckning. De skall enligt regeringens förordning intill utgången av budgetåret 1989/90 endast betala ett förvaltningspålägg om tre procent.

Forskningsrådsfinansieringen är en form för att genom vetenskaplig kvalitetsprövning fördela medel för grundforskningen, som utförs inom högskolan. Forskningsrådets projektanslag till forskare inom högskolan kan därför inte betraktas som betalning för beställda uppdrag. Det normala – och avsedda – är också att vissa resurser, som betalas med fakultetsanslag, används i de forskningsprojekt, som stöds av råden. Det gäller t. ex. professorers och andra forskares löner. Att samfinansiering mellan universitet/högskola och forskningsråd är naturlig och avsedd påpekades också, när dessa frågor behandlades i 1982 års forskningsproposition. Där anfördes ”Givetvis bör högskolan (när det gäller samfinansiering med forskningsråd) beakta att viss del av högskolans basresurser bör stå till förfogande för projekt som stöds av dessa organ. Detta bör lämpligen ske genom att högskolan vid sådan samfinansiering anser sig kunna ekonomiskt svara för en något större del av projektet än som eljest skulle vara motiverat.” (Prop. 1981/82:106 s.85)

Det förhållandet att rådsstödda projekt vanligen i olika former har och skall kunna ha högskolan som medfinansiär bör dock inte innebära att forskningsråden inte står för kostnader, inklusive ”overheadkostnader”, som är förknippade med den del av projektet som faktiskt finansieras med rådsanslag. Principen om full kostnadstäckning bör således i så måtto tillämpas också med avseende på forskningsråden.

I det nya anslags- och budgetsysteem som nu successivt införs för den statliga verksamheten skall lokalkostnader i princip behandlas på samma

sätt som övriga kostnader för en verksamhet. Detta innebär att de statliga lokalbrukarna får ett ökat kostnadsansvar för sin lokalförsörjning. Hur kostnaderna för befintliga lokaler skall fördelas mellan olika statliga finansierare i det nya anslagssystemet är en fråga som får behandlas inför nästkommande planeringsperiod.

Redan nu måste dock utökade lokalkostnader täckas med medel, som annars skulle kunna användas för driften av verksamheten.

En betydande del av högskolans verksamhet är externt finansierad. Det är inte rimligt att de externa finansierarna inte medverkar till att lösa de lokalproblem, som finns på många håll i högskolan. Endast för uppdrag från andra än statliga beställare tas i dag generellt ut kompensation för uppdragets del i högskolans lokalkostnader. Andra statliga myndigheter än forskningsråden skall svara för lokalkostnaderna i de fall det för verksamheten erfordras särskilda lokaltillskott.

Liksom hittills skall högskolan av icke-statliga beställare alltid erhålla kompensation för ett uppdrags lokalkostnader. I de fall verksamheten kräver lokaler utöver dem som nu disponeras av högskolan, skall fortsättningsvis kompensation för lokalkostnader tas ut av samtliga finansierare, således också av externa statliga finansierare. Universitet och högskolor får i dessa fall disponera de erhållna medlen för lokalkostnadsändamål utöver dem som finansieras via lokalkostnadsanslaget.

17.1.7 Vissa forskningsetiska frågor

Regeringen tillkallade i februari 1988 en särskild utredare för att granska vissa forskningsetiska frågor. Uppdraget avsåg rättsliga och andra förutsättningar för forskning som bygger på uppgifter om enskilda individer samt organisationen för forskningsetisk prövning. Som särskild utredare utsågs professor Pär Erik Back. Sedan denne avlidit i november samma år utsåg regeringen förre universitetskanslern Carl-Gustaf Andrén till ny utredare.

Utredaren har avgivit betänkandet *Forskningsetisk prövning. Organisation, information och utbildning.* (SOU 1989: 74).

Utredningens förslag

Utredarens förslag har som utgångspunkt att huvudansvaret för etisk granskning av forskningsprojekt bör ligga på forskarsamhället. Mot den bakgrunden föreslår han kraftigt ökade insatser för utbildning och information samt en utvidgad och reglerad organisation för forskningsetisk granskning. Den föreslagna utbyggnaden innebär bl. a. att all forskning utförd inom högskolan som bygger på uppgifter om enskilda individer skulle undergå forskningsetisk prövning. Dessa åtgärder skulle, menar utredaren, möjliggöra en förändring av datainspektionens (DI) arbetsuppgifter ifråga om forskningsregister. Perspektivet skulle kunna förskjutas från nuvarande tyngdpunkt på tillståndsgivning till ökade insatser för inspektion, utbildning och information.

Utredaren har i enlighet med sina direktiv granskat den gällande rättsli-

ga regleringen. Som en följd av utredningens förslag anmäler han behov av vissa ändringar i datalagen (1973:289), sekretesslagen (1980:100) och, om annan lösning ej är möjlig, eventuellt tryckfrihetsförordningen. Han ger vidare förslag till förändringar av högskoleförordningen (1977:263), förordningen (1988:1198) med instruktion för forskningsråden inom utbildningsdepartementets verksamhetsområde samt förordningen (1988:1201) med instruktion för forskningsrådsnämnden.

Utredaren diskuterar tre olika modeller för en forskningsetisk granskningsorganisation, samtliga uppbyggda så att skilda uppgifter fördelas på tre nivåer: institutionerna, fakulteterna och en instans på det nationella planet. Ansvar för att granskning av berörda forskningsprojekt kommer till stånd läggs i alla modellerna på institutionsstyrelserna. Den modell utredaren förordar innebär därutöver följande.

De nuvarande, på frivillig basis uppbyggda, medicinska forskningsetiska kommittéerna regleras i högskoleförordningen och ges en något ändrad sammansättning med bl. a. ökad lekmannarepresentation.

För icke-medicinsk forskning föreslås en treårig försöksperiod under vilken universitetet kan bygga upp forskningsetiska nämnder av samma slag och med likartad sammansättning som de medicinska.

Medicinska forskningsrådets (MFR) arbetsgrupp för samordning av de forskningsetiska kommittéerna, humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådets (HSFR) forskningsetiska kommitté samt delegationen för sociala forsknings (DSF) forskningsetiska kommitté bör ha policyskapande och samordnande uppgifter. Under försöksperioden har HSFR:s och DSF:s etiska kommittéer granskningsuppgifter för forskning utanför det medicinska området. Forskningsrådsnämnden (FRN), som har forskningsinformation som övergripande och särskild uppgift, föreslås få uppgiften att informera om forskningsetik inskriven i sin instruktion.

De forskningsetiska kommittéerna föreslås även fortsättningsvis vara rådgivande. Utredaren framhåller dock att det i praktiken inte kommer att vara möjligt att bedriva forskning som strider mot kommittéernas rekommendationer.

Utredningen har också presenterat underlagsstudien Etisk granskning av medicinsk forskning. De forskningsetiska kommittéernas verksamhet. (SOU 1989:75), vilken behandlar de medicinska forskningsetiska kommittéernas uppbyggnad, organisation och arbete. Det finns sex regionala forskningsetiska kommittéer och fyra lokala kommittéer samt på central nivå medicinska forskningsrådets arbetsgrupp för samordning av de forskningsetiska kommittéernas verksamhet. Inom ramen för denna organisation, som i sina huvuddrag existerat sedan början av 1970-talet, granskas medicinska forskningsprojekt som involverar människor. Hit räknas även läkemedelsprövningar. Arbetet i de forskningsetiska kommittéerna har kontinuerligt vuxit i takt med att forskningen ökat. Av underlagsstudien framgår att kommittéerna haft vissa problem men i huvudsak fungerar väl.

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 17
Utbildningsdep.

Utredningens betänkanden har varit föremål för remissbehandling. En fullständig remissammanställning finns att tillgå i utbildningsdepartementet. Remissinstanserna är huvudsakligen positiva till förslagen om utbildning, information och granskningsorganisation. När det gäller de föreslagna förändringarna i den rättsliga regleringen finns det ett starkt stöd från den övervägande delen av forskarsamhället. Däremot motsätter sig t. ex. datainspektionen (DI) och Riksdagens ombudsmän (JO) dessa förändringar i datalagen. När det gäller frågor i anslutning till offentlighetsprincipen och de anmälda eventuella behoven av förändring av tryckfrihetsförordningen, delar flertalet remissinstanser uppfattningen att material i ett forskningsprojekt inte skall vara tillgängligt innan projektet avslutats. Flera, t. ex. universitetets- och högskoleämbetet (UHÄ), DI och JO ställer sig i likhet med utredaren tveksamma eller negativa till det riktiga i att göra ändringar i tryckfrihetsförordningen.

Regeringens överväganden

Regeringens grundinställning är, som framhållits i det föregående, att de rättsliga och andra regler, som gäller för samhällelig verksamhet i övrigt, också skall gälla för forskningen. De etiska bedömningar av skilda slag, som måste göras utöver den formella regleringen, måste här — liksom i samhället i övrigt — göras av dem som på skilda sätt är involverade i verksamheten. Övervägandena kan avse såväl stora som små frågor och bedömningarna kan vara mer eller mindre självklara eller mycket svåra. Ansvar för dessa bedömningar bör inte skiljas från ansvaret i övrigt för verksamheten.

I enlighet med sina direktiv har den forskningsetiska utredningen arbetat endast med sådana etiska frågor som kan uppkomma i anslutning till själva forskningsarbetet. Närmare bestämt gäller förslagen de problem, som hör samman med forskning som har mänskliga individer som forskningsobjekt.

Den övervägande delen av all forskning som har människor som forskningsobjekt är medicinskt inriktad. Det är också inom medicinsk forskning som behoven av etisk rådgivning och granskning av uppläggning, syfte och metoder först gav sig till känna och konkretiserades i form av utarbetande av forskningsetiska regler och tillskapande av forskningsetiska kommittéer.

Inom såväl viss medicinsk som samhällsvetenskaplig forskning måste stundom mycket stora mängder data om större eller mindre grupper av individer insamlas och bearbetas. För att resultat skall kunna uppnås måste uppgifter ibland insamlas som spänner över längre tidsperioder. Denna s.k. longitudinella ansats är ofta avgörande för möjligheterna att förstå och förklara orsakerna till olika problem. Den kan t. ex. vara nödvändig för att kartlägga sambanden mellan miljö och hälsa.

De dataregister, som upprättas för forskning av detta slag, måste ha tillstånd av datainspektionen. Utredaren har föreslagit att vissa forskningsregister i stället skall kunna prövas av forskningsetiska kommittéer inom högskolan.

Regeringen anser att datalagen bör gälla generellt. Också upprättandet, utnyttjandet och skötseln av register för forskningsändamål bör prövas i den ordning som gäller för dataregister, vilka utnyttjas för andra ändamål.

Genom att datainspektionen som en fristående myndighet granskar forskningsprojekten med utgångspunkt i datalagen och därvid lägger integritetsaspekter på verksamheten, finns insyn från ett från forskarvärlden fristående organ och en garanti för att den individuella integriteten skyddas.

Datainspektionen har nyligen beslutat om nya föreskrifter om förenklat ansökningsförfarande för tillstånd att föra personregister som avser statistik i forskningssyfte och som bygger på s. k. informerat samtycke (DIFS 1990: 1).

Datalagen tillkom år 1973 och framstår nu flera avseenden som bristfällig och föråldrad. Den nyligen tillsatta utredningen om översyn av datalagen (Ju 1989:02, dir. 1989:26) avser att ta upp datalagens förhållande till forskning, statistik och massmedier under år 1990. Utredningen kommer att ha tillgång till forskningskompetens. Forskningsetiska utredningens förslag jämte remissinstansernas synpunkter bör därför överlämnas till datalagsutredningen. Förslaget kommer därigenom att bedömas i samband med mera allmänna överväganden om datalagens utformning.

Granskningsorganisationen

Forskningsetiska utredningen har föreslagit att vissa organisatoriska former för etiska bedömningar inom forskningsområdet skulle regleras i författning. Utredaren framhåller dock att etiska frågor i hög grad måste behandlas inom den reguljära organisationen, av de enskilda forskarna, av arbetsledning och styrelser inom institutionerna etc. De etiska kommittéer som utredaren förordar skulle endast ha rådgivande uppgifter.

Huvudprincipen är att regering och riksdag ger föreskrifter i fråga om de organ, som har att fatta beslut för olika delar av den statliga verksamheten. Utformningen av olika typer av rådgivande och beredande organ ankommer däremot på de berörda myndigheterna.

Som utredningen redovisat, finns i dag ett antal organ som arbetar med rådgivande bedömning av forskningsprojekt från etisk synpunkt. Inom den medicinska forskningen har det sålunda på forskarnas initiativ byggts upp en granskningsorganisation, som väl täcker den medicinska forskning som i dag bedrivs. Förutom systemet med regionala forskningsetiska kommittéer knutna till de medicinska fakulteterna finns på central nivå medicinska forskningsrådets arbetsgrupp för samordning av kommittéernas verksamhet. För etisk prövning av annan forskning finns humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådets (HSFR) kommitté för forskningsetiska frågor, som dels granskar de projekt för vilka forskningsmedel söks från rådet och dels projekt som remitteras från andra forskningsfinansierare, t. ex. forskningsrådsnämnden och Riksbankens jubileumsfond. Delegationen för social forskning (DSF) har också inrättat en kommitté för forskningsetiska frågor för granskning av projektansökningar ställda till delegationen.

Detta betyder att den medicinska forskning samt annan forskning som får medel från någon av de större forskningsfinansiärerna och involverar någon form av försök med människor ges en bedömning. I denna vägs och värderas kunskapsvinster, eventuella risker för de människor som är involverade prövas och de forskningsmetoder projektet använder granskas och korrigeras. Informationsaspekterna är en viktig del i granskningsprocessen. De människor som medverkar i ett forskningsprojekt har rätt att få en riktig information om vad detta innebär. De forskningsetiska kommittéerna kontrollerar att de förpliktelser som finns här efterlevs.

Antalet projekt som granskas av de medicinska forskningsetiska kommittéerna har ökat allt eftersom forskningen volymmässigt blivit större. Vid övriga fakulteter är det antal forskningsprojekt som kan tänkas vara i behov av etisk granskning av motsvarande slag inte lika stort. Situationen är dock mycket olika från forskningsområde till forskningsområde. Inom särskilt samhällsvetenskaplig och betendevetenskaplig forskning är det vanligt att forskningen utgår från människor och mänskliga förhållanden. Sådan forskning bör självfallet också bli föremål för etisk granskning.

Under den tid som frågan utretts, och inte minst tack vare det utredningsarbete som utförts, har inte bara granskningsmetoder och regelverk lyfts fram och skärskådats. Hithörande frågor har fått en teoretisk behandling och medvetenheten om problemen har förstärkts. Som utredningen visar finns det numera god erfarenhet av forskningsetisk prövning. Remissyttrandena visar också att det inom forskarsamhället finns en stor medvetenhet om forskningsetiska problem och det ansvar dessa för med sig. Det finns också en klar beredskap att fortsätta utvecklingen av granskningsförfarandet.

Det måste för hela högskolan finnas genomtänkta former för behandling av etiska frågor i forskningsarbetet. Detta är nödvändigt såväl för den allmänna belysningen av de frågor som aktualiseras i forskningsarbetet som för medborgarnas förtroende för forskningen. Som regeringen framhållit i det föregående ankommer det på berörda myndigheter att besluta om utformningen av rådgivande och beredande organ för forskningsetiska frågor. De förslag som utredaren lagt fram ger ett värdefullt underlag för den fortsatta utbyggnaden av en forskningsetisk granskningsorganisation.

Utbildning och information i forskningsetiska frågor

Stor vikt måste också fästas vid utbildning i etiska frågor på olika nivåer samt vid ökad information såväl till forskarna som till allmänheten. Forskningsetik bör ingå som en så naturlig beståndsdel i all vetenskaplig utbildning att särskilda föreskrifter därom inte behöver ges i högskoleförordningen.

Att informera om forskning och forskningsresultat hör till högskolans och forskningsrådets skyldigheter. Denna uppgift finns inskriven såväl i högskolelagen som i instruktionerna för forskningsråden och för forskningsrådsnämnden. Information om forskningsetiska frågor i alla dess aspekter är här ett naturligt och centralt inslag. Inte heller här bör, enligt regeringens mening, någon särreglering göras i fråga om forskningsetiska

frågor. Ett särskilt omnämnande av forskningsetiska frågor i vissa fall skulle kunna uppfattas som att dessa inte normalt skall uppmärksammas utan endast när så uttryckligen anges.

Prop. 1989/90:90
Avsnitt 17
Utbildningsdep.

Vissa frågor om offentlighet och sekretess

I enlighet med sina direktiv aktualiserar den forskningsetiska utredningen också frågan om offentlighet för material som används i forskning. I många fall är forskarnas möjligheter att få tillgång till material beroende av att sekretess kan erbjudas.

Universitet och högskolor är statliga myndigheter. De regler om offentlighet och sekretess som gäller för statlig verksamhet gäller i princip också för högskolan. Huvudregeln är att handlingar som har upprättats inom myndigheten eller inkommit dit utgör allmänna handlingar. Som sådana är de offentliga utom i de fall då särskilda bestämmelser om sekretess gäller.

Frågan om när en handling skall anses upprättad och därmed offentlig diskuteras av utredaren. Han hävdar att forskningsprojekt bör kunna jämföras med ärendehandläggning och att därmed handlingar som tas fram under ett forskningsprojekt bör anses som upprättade först när projektet slutförts.

Forskningsprojekt och arbetet inom dessa kan vara av högst skiftande karaktär, vilket givetvis kan vara av betydelse för hur reglerna om offentlighet skall tillämpas i de enskilda fallen. Innebörden av gällande regler i de enskilda fallen kan inte slås fast av riksdag eller regering utan är en sak som ytterst ankommer på domstolarna. Det kan dock finnas anledning att påpeka att allt material i ett forskningsprojekt inte med nödvändighet någonsin får karaktär av allmän handling. Särskilt kan utkast och anteckningar falla utanför detta handlingsbegrepp.

Oavsett när en handling kan anses bli allmän uppkommer ibland frågan om sekretess. Regeringen har givit vissa särskilda föreskrifter om sekretess för uppgifter som används i forskningen. Sålunda har regeringen, med stöd av bemyndigande i 9 kap. 4 § sekretesslagen, i 3 § sekretessförordningen (1980:657) föreskrivit sekretess i ett antal fall som gäller av myndigheter utförda undersökningar. Under punkt 2 i 3 § sekretessförordningen anges att sekretess gäller i miljömedicinska, socialmedicinska, psykiatriska eller andra medicinska studier som utförs av sjukvårdsinrättningar, utbildningsanstalter och forskningsinrättningar. Under punkt 5 i samma paragraf föreskrivs sekretess i sociologiska, psykologiska, pedagogiska eller andra beteendevetenskapliga eller samhällsvetenskapliga studier som utförs av utbildningsanstalter och forskningsinrättningar. I båda fallen begränsas sekretessen till uppgifter om enskildas personliga förhållanden.

Nuvarande regelsystem innebär att det i undersökningar som rymmer enkätsvar med uppgifter av känslig privat natur ges möjlighet till sekretessbeläggning både av inkomna handlingar och av sådana handlingar som kan hävdas vara upprättade under forskningsarbetet.

Utredningen föreslår att sekretesstiden för uppgifter om enskildas personliga och ekonomiska förhållanden i undersökningar av forskningska-

raktär utsträcks från sjuttio till etthundra år. Frågan om sekrestitidens längd bör inte bedömas separat för uppgifter som hör till forskningsprojekt. Något förslag om förlängning av sekrestitiden läggs därför nu inte fram.

Remissyttrandena över den forskningsetiska utredningen visar att stor osäkerhet råder om hur nuvarande regelsystem med avseende på offentlighet och sekretess skall tolkas och tillämpas i forskningsprojekt. Det kan därför vara lämpligt att UHÄ undersöker möjligheterna att få fram information till forskare och andra berörda om de befintliga reglerna och den tolkning av dem som finns.

17.1.8 Forskningsråden

Forskningsrådets främsta uppgift är att främja och stödja vetenskapligt betydelsefull forskning. Forskningsråden skall verka för att information om forskning och forskningsresultat sprids. Råden skall samverka med andra myndigheter och organ inom forskningens område.

Inom utbildningsdepartementets område finns tre forskningsråd: humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet, medicinska forskningsrådet och naturvetenskapliga forskningsrådet. Härutöver finns forskningsrådsnämnden som har till huvuduppgift att ta initiativ till och stödja forskning främst inom områden som är angelägna från samhällets synpunkt. Till rådsorganisationen kan vidare hänföras statens delegation för rymdverksamhet.

Forskningsrådets verksamhet har strategisk betydelse i den svenska forskningsorganisationen. Deras beslut har stort inflytande även när det gäller den övriga forskningsverksamhetens inriktning. De vetenskapliga kvalitetsbedömningar i prioriteringskommittéer eller motsvarande som föregår rådets beslut om beviljande av anslag garanterar att hög kvalitet upprätthålls inom svensk forskning.

Rådsanslagens andel av de medel som står till förfogande för forskning på eget programansvar varierar något mellan de olika forskningsområdena. Lägst är andelen inom humaniora och samhällsvetenskap, högst inom det naturvetenskapliga området.

Rådets ställning i den svenska forskningsorganisationen bör stärkas. Rådets insatser är avgörande för att bibehålla och ytterligare förbättra den höga kvaliteten på svensk forskning. Regeringen föreslår mot denna bakgrund en ökning med 40,7 milj. kr. budgetåret 1990/91, 25,3 milj. kr. budgetåret 1991/92 och 14 milj. kr. budgetåret 1992/93, sammanlagt 80 milj. kr. till råden den kommande treårsperioden.

Härutöver föreslås medel anvisade till råden som led i de särskilda förstärkningar som görs inom vissa forskningsområden.

Fr. o. m. budgetåret 1990/91 skall högskolan på sätt som redovisats tidigare i denna proposition tillämpa principen om full kostnadstäckning också gentemot forskningsråden. Förändringarna för forskningsrådets del med anledning härav skall ses i perspektiv av vad som redan gäller för forskningsrådets verksamhet. Forskningsråden anvisar i dag inom sina projektanslag betydande summor för "kringkostnader" av skilda slag ut-

över det föreskrivna förvaltningskostnadspåslägget. Som tidigare redovisats skall högskolan beakta att viss del av högskolans basresurser bör stå till förfogande för projekt som stöds av forskningsråden och forskningsrådsnämnden. Detta bör lämpligen ske genom att högskolan vid samfinansiering med forskningsråden kan ekonomiskt svara för en något större del av projekten än som annars skulle vara motiverat.

17.1.9 Vetenskaplig utrustning

Utrustning för forskningsändamål finansieras för närvarande över statsbudgeten bl. a. inom ramen för högskolans fakultetsanslag och via anslagen till forskningsråden (motsv). Härutöver fördelar forskningsrådsnämnden (FRN) särskilda medel för inköp av dyrbar vetenskaplig utrustning. Forskningsutrustning har vidare finansierats inom ramen för de regionalpolitiska satsningarna.

Bidrag från vissa affärsbanker

Enligt en överenskommelse mellan Svenska Bankföreningen och regeringen har 600 milj. kr. under en treårsperiod – 1987 till 1989 – givits som bidrag från vissa affärsbanker till utrustning för forskning inom högskolan.

Universitets- och högskoleämbetet, (UHÄ), har under våren 1989 inhämtat uppgifter från högskoleenheterna om bankmedlens effekter. Högskolorna är överens om att bankernas bidrag haft stor betydelse för forskningen vid de institutioner som tilldelats medel. Särskilt teknisk och ekonomisk forskning har fått en väsentlig standardhöjning inom flera för forskningen och för näringslivet angelägna områden. Mindre och medelstora högskolor har kunnat stärka FoU-verksamheten främst som en följd av bidragen till en ökad datorisering. Även inom högskolan som helhet har datoriserings-takten genom bidragen kunnat påskyndas.

Investeringsvolym

Under perioden 1985–87 investerades omkring 350 milj. kr. årligen i forskningsutrustning. Härav svarade privata donationer – vid sidan av bankmedlen – för omkring 150 milj. kr. År 1988 då upphandlingen via bankmedlen kom igång ökade investeringsnivån med 200 milj. kr. till omkring 550 milj. kr. Under perioden har kostnaden per instrument stadigt förskjutits uppåt. Av de totala investeringar som redovisats för 1988 gällde inte mindre än 37% av anskaffningsvärdet utrustning för mer än 5 milj. kr.

De av FRN fördelade medlen för dyrbar vetenskaplig utrustning har ökat från 15 milj. kr. budgetåret 1979/80 till 103 milj. kr. budgetåret 1989/90. Medlen används för nyinvesteringar i forskningsutrustning – i första hand för de forskningsprojekt som finansieras av myndigheterna inom forskningsrådsorganisationen. Inom ramen för FRN-medlen finansieras vidare investeringar i storforskningsprojekt. Dessa är i flera fall kopplade till de nationella forskningsanläggningarna. I andra fall har de möj-

liggjort ett ökat direkt svenskt deltagande i det internationella forsknings-samarbetet.

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 17
Utbildningsdep.

Befintlig utrustning – resursbehov

FRN, forskningsråden och styrelsen för teknisk utveckling genomförde under 1988/89 en enkät om utrustningssituationen för forskning inom högskolan. Institutionernas forskningsutrustning redovisas ha ett totalt nyanskaffningsvärde av 3,6 miljarder kronor (innefattande enbart instrument som kostar mer än 100 000 kr.). Omkring 73 % av totalbeloppet avser utrustning med ett värde av över 500 000 kr. per instrument.

Enkäten omfattar också frågor om anspråk på nyinvesteringar i forskningsutrustning som kan förutses för den kommande treårsperioden. Summan av de redovisade anspråken uppgår till omkring 3 miljarder kronor för perioden, varav ca 2,3 miljarder kronor för instrument som kostar mer än 500 000 kr. I detta sammanhang kan nämnas att ansökningsvolymen till FRN-ramen under de tre senaste åren har ökat från ca 450 milj. kr. 1986/87 till ca 800 milj. kr. innevarande år.

Regeringens överväganden

Stora investeringar i forskningsutrustning måste göras om Sverige skall kunna behålla en stark och självständig forskning och på bred front delta i internationellt forskningssamarbete. Den snabba tekniska utvecklingen av forskningsinstrument med bättre prestanda än äldre instrumenttyper gör det allt viktigare för forskare att ha tillgång till modern, avancerad utrustning för att kunna ligga i främsta linjen inom sitt område. En viktig drivkraft bakom instrumentförnyelsen är datorteknikens snabba utveckling, som skapat nya förutsättningar för automatisering och styrning av instrument. Datoriseringen har också ställt kraftigt ökade beräkningsresurser till forskarnas förfogande.

Utrustningsfrågorna bör även fortsättningsvis ges hög prioritet. Det behövs förstärkta statliga anslag för att en rimlig utrustningsstandard skall kunna upprätthållas. Särskilt viktigt är att den högt kvalificerade forskning som finansieras av forskningsråden kan ges tillgång till utrustningsresurser. Regeringen föreslår därför i det följande att riksdagen budgetåret 1990/91 anvisar 226 milj. kr. för finansiering av investeringar i vetenskaplig utrustning för sådan forskning. Därutöver föreslås ytterligare förstärkningar för budgetåren 1991/92 och 1992/93. Medlen bör som hittills fördelas av FRN i samarbete med berörda forskningsråd. Förslaget innebär en betydande förstärkning av de statliga resurserna för ändamålet och överensstämmer väsentligen med det av FRN beräknade anslagsbehovet under planeringsperioden.

Som en integrerad del i finansieringen av forskning och forskarutbildning skall forskningsråd och fakultetsorgan liksom för närvarande svara också för vissa utrustningskostnader. Enligt uttalanden i 1989 och 1990 års budgetpropositioner skall ersättningsanskaffning av basutrustning för den grundläggande utbildnings- och forskningsverksamheten inom högskolan

bekostas från anslagen till utbildningssektorer och fakulteter och därvid vägas mot andra resursbehov. Som framhållits i årets budgetproposition är det vidare angeläget att utrustningsnämnden för universitet och högskolor och UHÄ upprättar en långsiktig plan för nya riktade insatser som finansieras genom den s.k. UHÄ-ramen så att planeringsförutsättningar skapas för högskoleenheterna. Därvid bör även behovet av basutrustning för forskning och forskarutbildning beaktas.

Principen om full kostnadstäckning för externt finansierad verksamhet skall tillämpas konsekvent fr. o. m. budgetåret 1990/91. Detta innebär dels att externa finansiärer i ökande utsträckning finansierar utrustningskostnader inom högskolan, dels att fakultetsanslag frigörs för användning till de ändamål som de lokala högskoleorganen prioriterar. Av anslagsframställningarna att döma är vetenskaplig utrustning ett sådant prioriterat ändamål.

Ett omfattande samarbete kring frågor om investeringar i vetenskaplig utrustning äger fortlöpande rum mellan högskolan och forskningsråden. Nuvarande ansvarsfördelning mellan forskningsmyndigheterna ger goda förutsättningar för en effektiv fördelning och användning av tillgängliga utrustningsresurser. En kostnadsram för FRN:s fördelning har visat sig fungera väl. Det nu föreslagna resurstillskottet av statliga medel innebär förbättrade möjligheter att genom beslut på central nivå åstadkomma en bättre arbetsfördelning och en ökad koncentration av forskningsverksamheten inom högskolan.

Frågan om vilka kostnadsgränser som fortsättningsvis bör tillämpas vid finansiering av olika utrustningsobjekt via FRN resp. via forskningsråden (s.k. medeldyr utrustning) har aktualiserats. Denna fråga är av betydelse för ansvarsfördelningen mellan myndigheterna inom forskningsrådsorganisationen vad avser finansiering av vetenskaplig utrustning. Gränsdragningen bör därför göras i samband med statsmakernas beslut om dimensionering av resurser för ändamålet till berörda myndigheter. Det bör ankomma på regeringen att på förslag av FRN besluta i denna fråga. I avvaktan på sådant förslag bör FRN tills vidare tillämpa en nedre kostnadsgräns vid 300 000 kr. för finansiering av enskilda utrustningsobjekt.

17.1.10 Högskoleenheternas lokaler för forskning

Av den totala kostnaden för högskolans lokaler, budgetåret 1989/90 knappt 1,6 miljarder kronor, kan ungefär hälften beräknas hänföra sig till forskningen och forskarutbildningen. Fakultetsanslagen uppgår innevarande budgetår till sammanlagt 2,8 miljarder kronor. Därtill kommer externt finansierad forskning inom högskolan. Enligt UHÄ:s verksamhetsberättelse kan denna beräknas uppgå till sammanlagt ca 2,5 miljarder kronor. Lokalkostnaderna (ca 800 milj. kr.) utgör således cirka 15 % av de sammanlagda driftmedlen för forskning.

Högskolan har stort behov av nya lokaler för många verksamheter. Den ökande verksamheten, bl. a. till följd av att högskolan i växande utsträckning utnyttjas som "hela samhällets forskningsinstitut", har i många fall medfört lokalbrist och överbeläggning. Det förekommer vidare att verk-

samhet är förlagd till lokaler som inte möjliggör en effektiv resursanvändning eller erbjuder en acceptabel arbetsmiljö.

Många faktorer påverkar möjligheterna att förbättra högskolans lokalsituation. Som exempel kan rådande restriktioner för byggverksamheten till förmån för bostadsbyggande nämnas. Många av lokalbehoven avseende forskning finns på orter med denna typ av problem. Särskilt stort är problemet i stockholmsregionen.

Den snabba förändringen av verksamheterna och de begränsade möjligheterna att bygga nya lokaler har ökat kraven på att tillgodose många behov inom oförändrad lokalyta. Den akademiska rektorskonferensen har i skrivelse till regeringen särskilt pekat på behovet av ombyggnader och ersättningsanskaffning av inredning. Man har beräknat behovet av ytterligare medel enbart för dessa ändamål till drygt 400 milj. kr/år.

Självklart måste behovet av nya, ombyggda eller renoverade lokaler beaktas i prioriteringen mellan olika slag av insatser. I högskoleenheternas anslagsframställningar ges i många fall lokalförstärkningar högre prioritet än samtliga andra förslag till förstärkningar.

Universitets- och högskoleämbetets och byggnadsstyrelsens gemensamma prioriteringslista upptar ett tiotal projekt som på olika sätt är betydelsefulla för att förbättra forskningens situation. Förslagen baseras på kända behov med hänsyn till gjorda forskningssatsningar, arbetsmiljöproblem, utrymmesproblem och övriga kända förhållanden. Objekten ansluter väl till högskoleenheternas egna prioriteringar. I proposition 1989/90: 100, bil 10, sid. 479 har regeringen lämnat en utförligare redovisning och föreslagit genomförande av vissa byggprojekt.

Regeringens förslag i denna proposition innebär en sammanlagd förstärkning av grundforskning och forskarutbildning med 635 milj. kr. Den utökade verksamhet som blir resultatet av denna förstärkning innebär givetvis också ökade krav på lokaler, utrustning och inredning. De exakta kraven kan inte nu bedömas, eftersom de också beror av beslut som senare fattas av berörda myndigheter, i första hand universitet och högskolor samt forskningsråd. Många av förstärkningarna innebär emellertid inga krav på nya lokaler, t.ex. huvuddelen av det utökade internationella samarbetet. Högskolor och forskningsråd måste ta hänsyn till behovet av lokaler och inom ramen för de resurser som man disponerar vidta de åtgärder som erfordras för att få en tillfredsställande lokalsituation. Fr. o. m. budgetåret 1993/94 kommer ett nytt anslags- och styrsystem för högskolan att införas i enlighet med riksdagens beslut (prop. 1988/89: 65, UbU 9, rskr. 148). Detta innebär att högskolorna får ett kostnadsansvar för sin lokalförsörjning.

Lokalförsörjningen för universitet och högskolor skall liksom för övriga förvaltningsmyndigheter fortsättningsvis hanteras i termer av årskostnader (jfr prop 1989/90: 100, bil. 9 sid. 34). Regeringen föreslår i det följande att 45 milj. kr. reserveras för att finansiera de ökade hyreskostnader som föranleds av de behov som redovisats av UHÄ och byggnadsstyrelsen och av förstärkningsförslagen i denna proposition. Av detta belopp kommer cirka 30 milj. kr. att tas i anspråk för de objekt som redovisas i det följande. Reserverade medel för ökade hyreskostnader motsvarar en inves-

teringskostnad om ca 275 milj. kr. i prisläget den 1 januari 1989. För objekt där det ännu inte finns förutsättningar för ett beslut återstår alltså cirka 15 milj kr. Regeringen avser att senare redovisa hur dessa medel bör utnyttjas.

Regeringen förordar att en nybyggnad för ekologi vid universitetet i Lund förs upp i investeringsplanen för treårsperioden i enlighet med byggnadsstyrelsens förslag. Detta lokaltillskott bör ge förutsättningar för en positiv utveckling av den storinstitution för ekologi vid universitetet som har bildats. Institutionen förfogar över betydande externa forskningsmedel inom bl a miljö- och naturvårdsområdet.

Regeringen förordar vidare att en nybyggnad för matematik och informationsteknologi vid universitetet i Umeå förs upp i investeringsplanen för treårsperioden i enlighet med byggnadsstyrelsens förslag. Universitetet har genom den kraftiga expansionen av verksamheten stor brist på lokaler för dessa ämnen.

Regering och riksdag har under budgetåret 1988/89 genom olika åtgärder genomfört en rad förstärkningar av den miljörelaterade marina forskningen i Sverige. Tre marina centra för grundläggande forskning och miljöövervakning, knutna till universiteten i Stockholm, Göteborg och Umeå har inrättats. Särskilda medel har anvisats för utrustning m. m. Ett antal tjänster, däribland tre professurer, har inrättats.

En förbättrad lokalsituation för centra i Stockholm (Askö) och Göteborg (Kristineberg) är den mest angelägna åtgärden i den fortsatta utbyggnaden av den miljörelaterade marina forskningen. Regeringen har inom ramen för ovan angivna belopp beräknat medel för erforderliga lokalförbättringar för nämnda marina centra.

17.1.11 Samarbete kring klinisk utbildning och forskning

Staten är huvudman för den grundläggande högskoleutbildningen på läkarlinjen samt för forskarutbildning och forskning inom det medicinska området. Landstingskommunerna samt vissa kommuner som inte ingår i någon landstingskommun är huvudmän för den offentliga hälso- och sjukvården. Den kliniska utbildningen och forskningen kan endast bedrivas i anslutning till sjukvården. Verksamheterna är där starkt integrerade med varandra. Detta medför att staten och huvudmännen för den offentliga hälso- och sjukvården måste samverka, vilket bl. a. innebär att landstingskommunerna vid planering av hälso- och sjukvården skall beakta läkarutbildningens och forskningens behov. Staten betalar till de berörda sjukvårdshuvudmännen ersättningar som skall ge kompensation för de kostnader dessa får genom att utbildning och forskning bedrivs inom sjukvårdsorganisationen. Ersättning lämnas enligt nuvarande avtal för såväl drift- som investeringskostnader.

Samarbetet mellan staten och sjukvårdshuvudmännen kring klinisk utbildning och forskning har tidigare skett i en rad olika former. Samarbetet kom så småningom att regleras i ett antal avtal med olika sjukvårdshuvudmän. Under 1960-talet började staten alltmer eftersträva att detta samarbete i ökad utsträckning skulle bedrivas efter mer enhetliga linjer. Diskus-

sioner om det fortsatta samarbetet kring klinisk utbildning och forskning har fr.o.m. 1970 kunnat ske i samordnade former mellan staten och sjukvårdshuvudmännen, som för ändamålet skapat en särskild gemensam – till Landstingsförbundet knuten – förhandlingsdelegation. Senast har gällt 1984 års avtal om samarbete om läkarutbildning och forskning samt ortsvisa avtal (prop. 1984/85:28, SoU 7, rskr. 69). Ersättningarna har fastställts genom förhandling mellan sjukvårdshuvudmännens representanter och staten företrädd av statens förhandlingsnämnd (SFN). För att investeringsersättning skall kunna lämnas har gällt att förslag till byggnadsarbeten och till anskaffning av utrustning upprättats av sjukvårdshuvudmännen i samråd med nämnden för undervisningssjukhusens utbyggande (NUU) och godkänts av nämnden.

Driftersättningarna till de berörda sjukvårdshuvudmännen i Stockholm, Uppsala, Linköping, Lund, Malmö, Göteborg och Umeå uppgår kalenderåret 1989 till 949 milj. kr. Härutöver tillkommer investeringsersättningar som för budgetåret 1989/90 preliminärt beräknats till ca 70 milj. kr. Sjukvård, utbildning och forskning bedrivs i nära samverkan vid s.k. upplåtna enheter, som oftast är knutna till undervisningssjukhusen. De statliga driftersättningarna kan beräknas huvudsakligen avse kostnader för den kliniskt medicinska forskningen – ca 800 milj. kr. Återstående medel – ca 150 milj. kr. kan beräknas huvudsakligen avse den kliniska delen av läkarutbildningen m. fl. utbildningar som bedrivs inom ramen för hälso- och sjukvårdsorganisationen.

Utredningens förslag

Regeringen uppdrog våren 1988 åt en särskild utredare¹ att se över systemet för ersättning till sjukvårdshuvudmännen för vissa kostnader i samband med läkar- och tandläkarutbildning samt medicinsk och odontologisk forskning. Till utredaren knöts en grupp sakkunniga med bl. a. företrädare för berörda sjukvårdshuvudmän. Utredningsuppdraget redovisas i betänkandet (SOU 1989:29) Samarbete kring klinisk utbildning och forskning inför 90-talet.

Utredningen har analyserat nuvarande driftersättningar med avseende på storlek och fördelning mellan sjukvårdshuvudmännen. Utredningen har därvid inte kunnat konstatera att några avvikelser från nuvarande ersättningsnivå till var och en av berörda landstingskommuner/kommuner är motiverade. Utredningen föreslår mot bakgrund härav att ersättningarna till sjukvårdshuvudmännen skall beräknas med utgångspunkt från nuvarande ersättningsbelopp.

Utredningen föreslår vidare att den ekonomiska regleringen av kostnadsnivåförändringar fortsättningsvis skall ske enligt de principer för pris- och löneomräkning som gäller för anslagen till högskolan för forskning/forskarutbildning samt för grundläggande högskoleutbildning. Underlag för pris- och löneomräkning skall vara de förslag för anslagen Medicinska fakulteterna samt Utbildning för vårdyrken som lämnas av universitets-

¹ Landshövdingen Lennart Sandgren

och högskoleämbetet (UHÄ) i anslagsframställning. I underlaget för beräkning av pris- och löneomräkning skall även beaktas löneutvecklingen hos sjukvårdshuvudmännen för vissa personalgrupper som i särskilt hög grad tas i anspråk för klinisk utbildning och forskning. UHÄ föreslås åläggas uppgiften att — bl. a. med utgångspunkt från kostnadsberäkningar inom Landstingsförbundet — till regeringen inge anslagsframställning för de statliga driftersättningarna till sjukvårdshuvudmännen.

Den ekonomiska regleringen med anledning av ändrad omfattning av den kliniska utbildningen föreslås schabloniseras och beräknas utifrån ett bestämt ersättningsbelopp per tillhandahållen utbildningsplats. Detta belopp föreslås för utbildningsplats på läkarlinjen vara 170 000 kr. i 1989 års kostnadsläge.

Den ekonomiska regleringen med anledning av ändrad omfattning av den kliniska forskningen föreslås ske på grundval av lokala överenskommelser mellan berörda sjukvårdshuvudmän och högskoleenheter om de ersättningsbelopp som bör lämnas vid inrättande av kliniska professurer. Med klinisk professur bör i detta avseende enligt utredningens mening jämföras professur inom teoretiskt ämnesområde i den mån innehavaren har sin verksamhet inom utbildning och forskning lokaliserad till enhet hos sjukvårdshuvudmannen. Dessa tjänster inrättas under förutsättning att riksdag och regering accepterar de lokala förslagen och beviljar erforderliga medel för ändamålet. Motsvarande föreslås gälla vid omprövning av professurer.

Utredningen lägger vidare fram förslag om ökat högskoleinflytande på lokal nivå om hur ekonomiska och andra resurser av gemensamt intresse för högskolan och sjukvårdshuvudmannen skall utnyttjas. Utredningen föreslår därvid bl. a. att det forskningsutrymme som kan beräknas inom ramen för driftersättningarna avseende de kommunalt anställda läkarna fortsättningsvis preciseras i termer av läkararbetstid för forskning. Detta forskningsutrymme, som tills vidare beräknats uppgå till 450 000 arbetstimmar, föreslås fördelas selektivt till de mest lovande forskningsprojekten. Detta motsvarar i storleksordningen tre hundra årsverken. Fördelningen föreslås ske med ett starkt ökat inflytande för de lokala högskolcorganen.

Årliga verksamhetsredovisningar om den kliniska forskningsverksamheten vid undervisningssjukhusen föreslås fortsättningsvis utarbetas och publiceras i samarbete mellan de lokala sjukvårdshuvudmännen och högskoleenheterna.

Enligt nuvarande regler kan tjänster för utbildning och forskning vad avser den kliniska delen endast knytas till vissa i centralt träffade avtal angivna s. k. upplåtna enheter. Utredningen föreslår att frågan om vilka enheter inom sjukvårdsorganisationen som skall användas för klinisk utbildning och forskning fortsättningsvis i sin helhet regleras genom överenskommelser mellan högskoleenheterna och de lokala sjukvårdshuvudmännen. Detta får betydelse för de läkartjänster som inrättas vid dessa enheter inom den landstingskommunala hälso- och sjukvården, vad avser t. ex. behörighet, tillsättning m. m.

Utredningens förslag om lokala överenskommelser om de s. k. upplåtna

enheterna skall enligt utredningen ej påverka de statliga driftersättningsarnas storlek. Förslaget avser att skapa förutsättningar för ett mer ändamålsenligt utnyttjande av tillgängliga resurser. Självfallet förutsätts att även i ett mer decentraliserat system den kliniska forskningen hos varje sjukvårdshuvudman liksom nu i huvudsak koncentreras till ett mindre antal enheter. En för högskolan och sjukvårdshuvudmannen gemensam planering rörande lämpliga utbildningsplatser inom den samlade hälso- och sjukvårdsorganisationen skulle vidare underlättas.

Utredningens förslag innebär en omfattande decentralisering av systemet för driftersättningarna. I utredningens perspektiv synes nuvarande starkt centraliserade och detaljstyrda system för investeringsersättningarna inte vara strukturellt ändamålsenligt. Utredningen föreslår mot bakgrund härav att investeringsersättningarna fortsättningsvis schabloniseras och tillförs driftersättningarna till sjukvårdshuvudmännen.

Det nya systemet för samarbete mellan huvudmännen bör enligt utredningen i huvudsak kunna gälla även för klinisk odontologisk utbildning och forskning. Ett genomförande bör emellertid senareläggas bl. a. mot bakgrund av den pågående översynen av tandvårdsutbildningarna och den odontologiska forskningsorganisationen.

Remissinstanserna

Utredningsförslaget har remissbehandlats. En sammanfattning av remisstyttrandena finns tillgänglig i utbildningsdepartementet.

Utredningens förslag får ett starkt stöd från högskolemyndigheterna och medicinska forskningsrådet. Bedömningen är att förslaget innebär en väsentlig effektivisering och bör kunna leda till ett förbättrat resursutnyttjande inom nuvarande ekonomiska ramar. Socialstyrelsen och NUU avstyrker stora delar av utredningsförslaget huvudsakligen utifrån sjukvårdspolitiska utgångspunkter. Sjukvårdshuvudmännen accepterar genomgående utredningsförslaget som en helhetslösning och som en förbättring jämfört med nuvarande system. Även Sveriges läkarförbund är positivt inställt till utredningens förslag.

Regeringens överväganden

Ersättningarna till sjukvårdshuvudmännen finansierar viktiga basresurser för såväl klinisk utbildning som forskning. Ersättningarna avseende forskning utgör 40 % av de totala statliga kostnaderna för medicinsk forskning eller ca 800 milj. kr. De ytterligare statliga medel – i form av anslag till de medicinska fakulteterna, medicinska forskningsrådet och olika sektorsforskningsorgan – som står till förfogande för den medicinska forskningens i Sverige beräknas budgetåret 1989/90 uppgå till ca 1 200 milj. kr.

Det föreslagna systemet ger förbättrade förutsättningar för att ersättningarna till sjukvårdshuvudmännen står i samklang med den statliga forsknings- och utbildningspolitiken i stort. Samtidigt skapas bättre förutsättningar för överblick och kontroll av verksamhetens kostnader. Påtagliga svagheter i nuvarande system för samarbete mellan staten och berörda

sjukvårdshuvudmän aktualiseras bl.a. när nya professurer i kliniska ämnen inrättas och när läkarutbildningens dimensionering ändras. Det föreslagna systemet innebär att man på ett tidigt stadium i beslutsprocessen får kännedom om samtliga kostnadskonsekvenser inför beslut om ändrad omfattning av den kliniska utbildningen och forskningen.

Det föreslagna systemet bygger på ett ömsesidigt intresse från sjukvårdshuvudmännens och statens sida att tillsammans utveckla den starkt integrerade verksamheten och bättre utnyttja gemensamma resurser. En avgörande fördel med de föreslagna samarbetsformerna på lokal nivå är att de på ett bättre sätt än tidigare garanterar ett resursutrymme för den kliniskt medicinska forskningen. Högskolans inflytande på fördelningen av tillgänglig läkararbetstid för forskning stärks vidare väsentligt. Detta bör leda till ett bättre utnyttjande av de samlade resurserna för den medicinskt kliniska forskningen. Forskningstiden skall fördelas lokalt med beaktande av vetenskapliga kvalitetskrav och i samklang med de forskningsprioriteringar som görs inom högskolan. De rutiner som utvecklas i detta sammanhang skall vara sådana att uppföljning och utvärdering av verksamheten möjliggörs. UHÄ skall på lämpligt sätt följa hur det nya systemet tillämpas vid de olika högskoleenheterna.

Utredningens förslag bör enligt regeringens mening genomföras. Beslut om vilka enheter som upplåts för utbildning och forskning bör fortsättningsvis fattas lokalt. Investeringsersättningarna bör vidare på förordat sätt tillföras driftersättningarna. Avvägningen mellan olika typer av resursslag bör fortsättningsvis göras lokalt. Samarbetet mellan de lokala sjukvårdshuvudmännen och högskoleenheterna kring bl. a. utrustningsfrågor underlättas härmed, vilket leder till ett mer rationellt utnyttjande av anvisade medel.

Ett nytt samarbetsavtal med sjukvårdshuvudmännen om läkarutbildning och forskning har träffats den 19 december 1989. Samarbetsavtalet bygger på utredningens förslag. Regeringen har den 18 januari 1990 godkänt avtalet för statens del. Samarbetsavtalet är fogat till denna proposition som bilaga 2.

Beräkningar av medelsbehov för budgetåret 1990/91 redovisas under anslaget E 13. Vissa ersättningar för klinisk utbildning och forskning m. m.

Det nya systemet får vissa organisatoriska konsekvenser bl. a. för den förhandlingsverksamhet som främst bedrivs av statens förhandlingsnämnd. Regeringen har under hösten 1989 låtit utreda den framtida organisationen av bl. a. denna förhandlingsverksamhet. Utredningens förslag redovisas i betänkandet (SOU 1989:91) Statligt förhandlingsarbete. Utredningen föreslår att förhandlingsnämnden avvecklas. Chefen för finansdepartementet har i budgetpropositionen 1990 förordat att utredningens förslag genomförs. Mot bakgrund av att formerna för de tidigare investeringsersättningarna för läkarutbildning och medicinsk forskning ändras bortfaller vidare behovet av nämnden för undervisningssjukhusens utbyggande som därmed kan avvecklas. Förhandlingar om statliga ersättningar till klinisk odontologisk utbildning och forskning kommer härefter att ske i annan organisatorisk form.

17.1.12 Internationellt grundforskningssamarbete

Prop. 1989/90: 90

Avsnitt 17

Utbildningsdep.

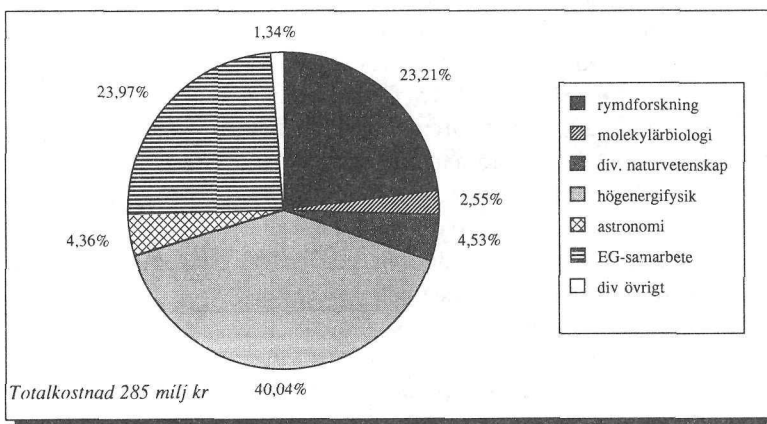
Det internationella forskningssamarbetet har utvecklats kraftigt under de senaste åren. En utförlig redovisning av denna process har givits i det föregående. Inte minst för grundforskningssamarbetet kan den nya politiska situationen i både Väst- och Östeuropa innebära helt förändrade förutsättningar.

Naturvetenskaplig, teknisk och medicinsk forskning förutsätter i ökande omfattning forskningsutrustning som är så dyrbar att den inte kan införskaffas av ett enda land och dess forskare. Västeuropa har behandlat dessa problem föredömligt. Redan kort tid efter andra världskriget började man planera den gemensamma kärnforskningsanläggningen CERN, som sedan utvecklats till världens ledande laboratorium i sin art. Med CERN som modell har flera europeiska samarbetsprojekt därefter initierats bland annat avseende rymdforskning, astronomi och molekylärbiologisk forskning.

Den oerhörda tillväxten av den samlade kunskapsmassan innebär också ett motiv för internationellt forskningssamarbete. Enskilda forskare överblickar inte längre hela sitt forskningsfält. Ett intensivt samarbete med kolleger blir nödvändigt. Moderna datoriserade kommunikationer gör att detta nu lätt låter sig göra även över stora avstånd.

Högskolor och forskningsråd har redovisat en rad uppgifter om omfattningen och utvecklingen av det internationella forskningssamarbetet. Av dessa framgår att det internationella forskningssamarbetet är utomordentligt omfattande, att det har hög prioritet inom forskarsamhället och att det ökar snabbt. Särskilt snabbt ökar samarbetet med EG-länderna. Inom forskningen är internationella kontakter en förutsättning för vitalitet och hög kvalitet. I följande diagram redovisas omfattningen av svenskt deltagande i konventions- eller avtalsbundet grundforskningssamarbete i Europa.

Diagram 17.20

Europeiskt grundforskningssamarbete budgetåret 1989/90. Fördelning på områden.

Som nämnts i det föregående har Vetenskapsakademien (KVA) på regeringens uppdrag utarbetat rapporten Sverige och Europa – det vetenskapliga samarbetet. Akademien har i denna redovisat ett antal förslag som väl ansluter till och kompletterar de förslag som lämnats av högskoleenheter och forskningsråd. Rapporten ger också en fyllig beskrivning av det nuvarande samarbetets omfattning och inriktning. Vetenskapsakademien föreslår en rad förstärkningar för att utvidga och stimulera svenska forskares internationella kontakter.

Internationalisering av forskarutbildningen

Internationella kontakter redan i forskarutbildningen är väsentliga för kvaliteten i utbildningen. Sådana måste därför ingå som en naturlig del i denna. Forskarstuderande har ofta svårare att få medel för resor och verksamhet utomlands än mer etablerade forskare. De forskarstuderandes situation måste därför särskilt uppmärksammas. I dag finns vissa särskilda medel för stöd till internationalisering av forskarutbildningen m. m. Dessa fördelas av Svenska institutet (SI) och uppgår innevarande budgetår till 6,2 milj. kr. Verksamheten fungerar väl och SI föreslår i sin anslagsframställning en betydande uppräknings av beloppet. Vetenskapsakademien har i sin utredning Sverige och Europa – det vetenskapliga samarbetet också föreslagit en betydande resursökning för detta ändamål. Regeringen föreslår en sammanlagd ökning av SI:s medel härför med 6 milj. kr. för perioden 1990/91 – 1992/93.

Internationella forskningsanläggningar

Vissa av de europeiska storforskningsanläggningarna kommer att under 90-talet inleda eller utvidga verksamheten. Den europeiska synkrotronljuskällan, ESRF i Grenoble, som nu är under uppbyggnad, kommer att tas i bruk år 1994. Europeiska sydobservatoriet (ESO) bygger ett världsunikt teleskop i Chile, Very Large Telescope (VLT), där den första etappen kommer att vara klar år 1995. Regeringen föreslår en ökning av bidraget till dessa anläggningar med 9 milj. kr. fr. o. m. budgetåret 1990/91.

Beträffande övriga internationella forskningsanläggningar, t. ex. CERN och det molekylärbiologiska laboratoriet i Heidelberg (EMBL) kommer inga väsentliga utvidgningar eller förändringar av verksamheten att ske under de närmaste åren. Motsvarande gäller den europeiska rymdorganisationens (ESA) vetenskapliga program, där ett ministermöte under hösten 1987 lade fast riktlinjerna för verksamheten under den första hälften av 1990-talet. CERN, som under hösten 1989 invigt sin nya storaccelerator LEP, Large Electron Positron Collider, behöver dock under de närmaste åren fatta beslut om verksamhetens inriktning efter LEP. Ett europeiskt ministermöte förbereds för att ta ställning härtill.

Forskningssamarbetet med de europeiska gemenskaperna, EG, innefattar inom grundforskningsområdet en rad projekt inom EG:s stora ramprogram för forskning. Ett nytt ramprogram, om vilket beslut fattats i december 1989 kommer att successivt ersätta det nuvarande programmet. Både samarbete på programnivå och på projektnivå förekommer. Programnivåsamarbete innebär att Sverige deltar i samma utsträckning som EG:s medlemsstater och betalar en avgift som relateras till vår BNP-andel. Regeringens förslag innebär, dels fortsatt programnivåsamarbete inom ramen för fusionsforskningsprogrammet samt programmen SCIENCE och SPES, dels förstärkningar till forskningsråden för projektsamarbete med sammanlagt 21,8 milj. kr. under perioden 1990/91 – 1992/93.

Vissa särskilda insatser

Regeringen har i det föregående särskilt framhållit vikten av att följa upp aktuella politiska förändringar i framförallt Östeuropa med olika insatser för ett utökat forskningssamarbete. Särskilt vad avser våra grannländer runt Östersjön finns anledning bygga upp ett samarbete som hittills inte varit möjligt. Intresset för ett samarbete är också mycket stort i berörda länder, både mot bakgrund av den geografiska och den kulturella närheten och mot bakgrund av gemensamma problem, t. ex. miljöförstöringen.

Även vad gäller en rad andra länder utanför kretsen av våra stora samarbetsländer i Europa och Amerika finns anledning verka för utökade kontakter.

Medel erfordras i första hand för att inventera och bygga upp olika former av bilateralt samarbete. När verksamheten har funnit sina former bör den fortsatta finansieringen av det utbyte som bedöms vetenskapligt intressant ske via reguljära medel, i första hand råds- och fakultetsanslag.

Regeringens förslag innebär en förstärkning av resurserna för bilateralt forskningssamarbete med 30 milj. kr. Huvuddelen av medlen bör avse samarbete med Östeuropa.

Språket är ofta en barriär, när det gäller att föra ut svenska forskningsresultat inom humaniora och samhällsvetenskap i det internationella forskarsamhället. Särskilt stöd bör därför ges till översättning av svenska forskningsrapporter till andra språk. Humanistisk- samhällsvetenskapliga forskningsrådet föreslås få 1 milj. kr. för ändamålet. De svenska instituten i Athen, Rom och Istanbul får förstärkta resurser.

Nordiskt samarbete

Med övriga nordiska länder finns både ett omfattande formaliserat samarbete, bl a genom det nordiska ministerrådet och ett mer informellt samarbete, t. ex. genom forskningsrådets olika samarbetsorganisationer. Under år 1989 invigdes det nordiska optiska teleskopet (NOT) på Kanarieöarna. Inom ramen för studerande- och lärarutbytesprogrammet NORDPLUS, som primärt avser grundläggande utbildning, knyts kontakter av värde även för ett forskningssamarbete.

Ett utökat nordiskt samarbete inom polarforskningen planeras. Detta ger bl a förutsättningar för en ansvarsfördelning avseende Antarktisexpeditioner, där Finland, Norge och Sverige kan alternera som huvudansvariga för expeditioner. Detta innebär en väsentligt ökad effektivitet och kapacitet för ländernas pågående forskningsprojekt.

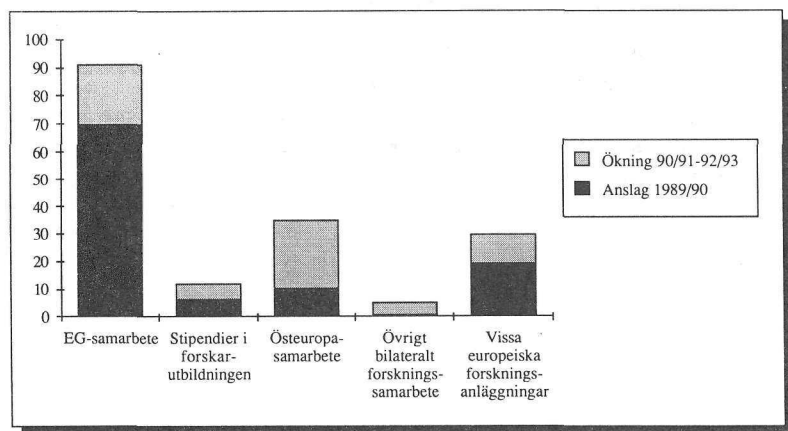
Prop. 1989/90:90
Avsnitt 17
Utbildningsdep.

Finansieringen av internationellt forskningssamarbete

Kostnaderna för det internationella samarbetet utgör i allmänhet en integrerad del av de medel som de ansvariga forskningsbeviljande organen anvisar. Endast i de fall då medverkan innebär en avtalsreglerad avgift, oberoende av de vetenskapliga prioriteringarna, finns anledning att särbehandla medelsanvisningen till internationellt samarbete. För sådana utgifter har det särskilda förslagsanslaget Europeisk forskningssamverkan inrättats. Härutöver har regeringen genom särskilda förstärkningsinsatser lyft fram områden som bedöms vara i behov av särskilt stöd under en uppbyggnadsperiod. Ett antal sådana områden har redovisats i det föregående.

Regeringen ger det internationella forskningssamarbetet hög prioritet. Av resursförstärkningarna för grundforskning avser 67,8 milj. kr. verksamheter som direkt utgör internationellt samarbete. Insatserna inom grundforskningsområdet och deras fördelning på olika områden redovisas i nedanstående diagram.

Diagram 17.21

Förstärkningar av internationellt grundforskningssamarbete 1990/91 – 1992/93.

Regeringens förslag kommer att ge väsentligt förbättrade förutsättningar för svenska insatser inom det internationella forskningssamarbetet. Huvuddelen av de internationella kontakterna planeras dock direkt av forskarna själva och av resursfördelande myndigheter. Regeringen utgår från att ansvariga myndigheter beaktar behovet av ett förstärkt internationellt samarbete vid fördelningen av de förstärkningar som nu kommer forskningen till del.

17.1.13 Ärendet till riksdagen

Prop. 1989/90: 90

Regeringen föreslår

Avsnitt 17

Utbildningsdep.

att riksdagen antar förslagen till

1. lag om ändring i högskolelagen (1977:218),

2. lag om ändring i lagen (1982:764) om vissa läkartjänster vid enheter inom den landstingskommunala hälso- och sjukvården som har upplåtits för grundläggande utbildning av läkare, m. m.,

att riksdagen godkänner

3. att studiemedel fr. o. m. den 1 juli 1993 inte längre skall utgå för forskarutbildning.

17.2 Anslagsberäkningar för forskning och forskarutbildning

Åttonde huvudtiteln

E. Forskning och forskarutbildning

I budgetpropositionen har medel för forskning och forskarutbildning m. m. endast beräknats preliminärt. I det följande redovisas förslag till anslag för budgetåret 1990/91 samt till resursförstärkningar för budgetåren 1991/92 och 1992/93.

Sammanfattning av budgetförslaget för grundforskning och forskarutbildning inom utbildningsdepartementets verksamhetsområde

Regeringens förslag avseende grundforskning och forskarutbildning inom utbildningsdepartementets ansvarsområde innebär en sammanlagd resursförstärkning om 635 milj. kr. för perioden 1990/91 – 1992/93. Förstärkningarna fördelar sig enligt nedanstående sammanställning på insatser direkt för grundforskning och forskarutbildning och på andra insatser för långsiktig kunskapsuppbyggnad.

Förstärkningar för grundforskning och forskarutbildning

Prop. 1989/90: 90

Avsnitt 17

Utbildningsdep.

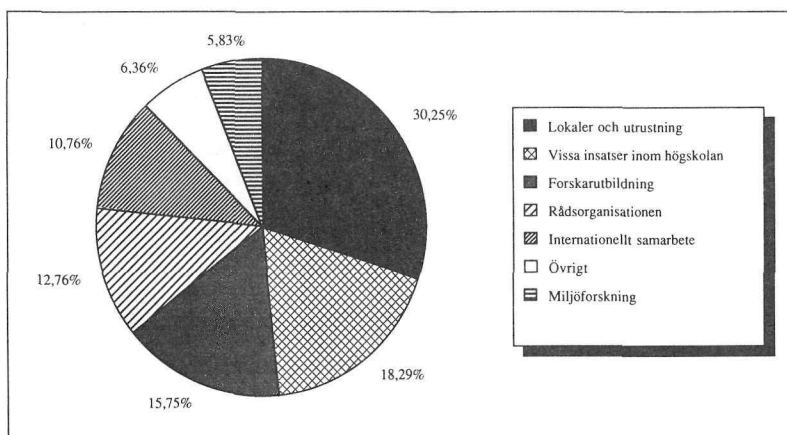
Ändamål	Budgetår			Totalt för perioden
	1990/91 (milj kr)	1991/92	1992/93	
Utrustning	120	20	7	147
Lokaler	5	12	28	45
Studiefinansiering i forskarutbildningen	37,6	31,2	31,2	100
Rådsorganisationen				
Forskningsrådsnämnden	0	0	5	5
Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet	16	0	0	16
Medicinska forskningsrådet	10	10	3	23
Naturvetenskapliga forskningsrådet	14,7	13,3	6	34
Statens delegation för rymdverksamhet	0	2	0	2
Internationellt forskningssamarbete				
EG	9,2	12,6	0	21,8
Bilateralt forskningssamarbete	0	15	15	30
Internationalisering av forskarutbild- ningen	0	4	2	6
Internationella forskningsanläggningar	9	0	0	9
Övrigt	0	0,5	1	1,5
Vissa insatser inom högskolan				
Forskartjänster inom humanistisk och matematisk-naturvetenskaplig fakultet	0	15	35	50
Forskningsstödjande åtgärder vid mindre och medelstora högskolor	10	12	8	30
Konstnärligt utvecklingsarbete	0,8	1,8	0,8	3,4
Rörlig resurs för lärare inom den kommu- nala delen av högskolan	0	0	7	7
Övrigt	0,5	17,7	3,5	21,7
Vetenskapliga bibliotek	0	0,7	5,9	6,6
Nationella anläggningar	0	4,5	0	4,5
Övrigt	1,2	0,3	0	1,5
<i>Vissa insatser för långsiktig kunskapsupp- byggnad</i>				
Miljöforskning				
Rådsorganisationen	4	5	4	13
Marin forskning	6	6	4	16
Polarforskning	4	0	0	4
Övrigt	0	3	1	4
Materialteknik				
Konsortier	0	3	3	6
Högskolan	0	2	2	4
Ungdomsforskning	1,5	1,5	1,0	4,0
Forskning om äldre m. m.	4,5	1,5	1,5	7,5
Arbetsmarknadspolitisk forskning	1	3,5	1	5,5
Kvinno- och jämställdhetsforskning	0	3,8	0	3,8 ¹
Övrigt	1	1	0	2
Summa	256,0	202,9	175,8	634,7

¹ Varav 2,8 milj. kr. finansieras genom omfördelning av vissa medel under civildepartementets huvudtitel.

Förstärkningarna fördelar sig på områden i enlighet med nedanstående sammanställning.

Prop. 1989/90:90
Avsnitt 17
Utbildningsdep.

Diagram 17.22.

Resursförstärkningar avseende utbildningsdepartementets ansvarsområde 1990/91 – 1992/93.

Medlen för forskning och forskarutbildning kommer vid bifall till regeringens förslag att fördelas på följande sätt under budgetåren 1990/91 – 1992/93. För budgetåren 1991/92 och 1992/93 har endast ökningsbeloppet till följd av regeringens reformförslag redovisats.

Medel för forskning och forskarutbildning fördelade på fakulteter (motsv.)

Anslag	Belopp tkr.		
	1990/91	ökning 1991/92	ökning 1992/93
Humanistiska fakulteterna	301 735	+ 14 450	+ 27 080
Teologiska fakulteterna	25 037	+ 550	+ 1 050
Juridiska fakulteterna	30 092	+ 550	+ 1 750
Samhällsvetenskapliga fakulteterna m. m.	364 373	+ 15 100	+ 7 600
Medicinska fakulteterna	735 023	+ 6 259	+ 13 259
Odontologiska fakulteterna	77 767	+ 992	+ 992
Farmaceutiska fakulteten	27 414	+ 649	+ 649
Matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna m. m.	700 598	+ 33 280	+ 32 450
Tekniska fakulteterna	763 003	+ 9 000	+ 2 500
Temaorienterad forskning	31 029	+ 2 050	+ 550
Summa	3 056 071	+ 82 880	+ 87 880

Ändamål	Belopp tkr.		
	1990/91	ökning 1991/92	ökning 1992/93
Forskningsråd m. m.			
– forskningsrådsnämnden	63 630	+ 5 500	+ 9 000
– humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet	152 181	+ 4 700	+ 2 000
– medicinska forskningsrådet	286 469	+ 14 800	+ 3 000
– naturvetenskapliga forsknings- rådet	386 973	+ 23 920	+ 10 000
– rymdforskning	26 269	+ 2 000	–
– polarforskning	17 411	–	–
Övrigt forskningsstöd			
– europeisk forskningssamverkan	282 610	–	–
– forskningsinstitut m. m.	49 979	–	+ 500
– kungl. biblioteket, arkivet för ljud och bild	88 356	+ 700	+ 865
– viss ersättning för klinisk utbildning och forskning m. m.	1 161 132	–	–
– övrigt	17 931	+ 500	–
Summa	2 532 941	+ 52 120	+ 25 365

Medel för forskning och forskarutbildning under fakultetsanslag m.m. budgetåret 1990/91 fördelade på högskoleenheter.

Högskoleenhet m. m.	milj. kr.
Universitetet i Stockholm	352
Tekniska högskolan i Stockholm	240
Karolinska institutet	280
Högskolan för lärarutbildning i Stockholm	5
Universitetet i Uppsala	499
Universitetet i Linköping	177
Universitetet i Lund	540
Universitetet i Göteborg	354
Chalmers tekniska högskola	208
Universitetet i Umeå	297
Högskolan i Luleå	95
De mindre och medelstora högskolorna	23
Ej fördelat	51
Summa	3 121

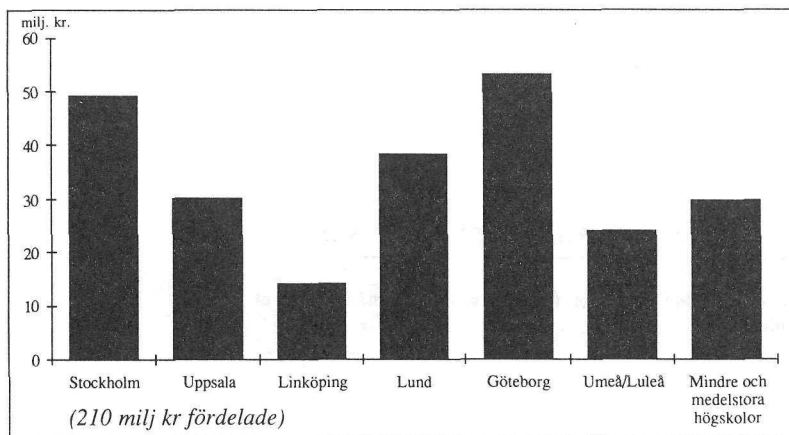
Tyngdpunkten i förstärkningarna ligger i stor utsträckning på insatser för högskoleenheter utanför Stockholm. Som framgått av redovisningen i det föregående föreligger en viss geografisk obalans i fördelningen av forskningsresurserna. Som ett led i regeringens storstadspolitik föreslås i denna proposition särskilda insatser för forskningen vid universitetet i Göteborg och Chalmers tekniska högskola. Regeringen föreslår även betydande förstärkningar av forskningen vid universiteten i Lund och Umeå. De mindre och medelstora högskolorna får en väsentlig förstärkning av sina resurser för forskningsplanering m. m. Regeringens förslag bör kunna få gynnsamma effekter för utvecklingen vid dessa högskolor och i berörda regioner.

Den geografiska fördelningen av regeringens förstärkningsförslag presenteras i nedanstående diagram. I detta har de resurser som nu är möjliga att fördela ortsvis fördelats på de olika högskoleorterna. Detta innebär att

endast en tredjedel av de samlade förstärkningarna redovisas här eftersom den återstående delen antingen inte kan redovisas uppdelad på orter eller kommer att fördelas senare t. ex. av forskningsråden. Förstärkningar för forskningsråd, internationellt samarbete, lokaler m. m. ingår således inte i denna redovisning. De mindre och medelstora högskolorna redovisas samlat.

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 17
Utbildningsdep.

Diagram 17.23.

Ortsvisa förstärkningar budgetåren 1990/91 – 1992/93.

Pris- och löneomräkning

Universitets- och högskoleämbetet (UHÄ) har inte kunnat konstatera att den speciella sammansättningen av utgifterna vilken råder inom högskolan skulle ha givit prisökningar som överstiger dem som gäller för annan statlig verksamhet. UHÄ har därför i sin anslagsframställning endast lämnat underlag för beräkningen av prisomräkningen genom att ange den del av anslagen på vilken prisomräkningen skall beräknas.

UHÄ har för anslagen till fakulteterna och temaorienterad forskning, konstnärligt utvecklingsarbete, vissa särskilda utgifter för forskningsändamål, Manne Siegbahninstitutet för fysik, institutet för rymdfysik samt vissa ersättningar för klinisk utbildning och forskning m. m. beräknat 274 556 000 kr. i löneomräkning.

UHÄ har begärt 15 931 000 kr. som kompensation för höjning av lönekostnadspålägget som ökade med 1 % fr. o. m. budgetåret 1989/90. Beslutet om lönekostnadspålägget fattades mot bakgrund av att ramavtalet för löner år 1988 för statstjänstemän m. fl. (RALS 1988) innebar att arbetsgivarinträdet beträffande avlöning vid föräldraledighet slopas, vilket innebar en minskad kostnad för högskoleenheterna. UHÄ:s framställan har därför inte beaktats i denna del.

En generell prisomräkning om 6,3 % har beräknats för anslagen till

forskning och forskarutbildning. I denna ingår prisomräkning av medel för bokinköp med 15 %.

Till grund för löneomräkningen har lagts följande avtal m. m.

Ramavtal 1988-05-06 om löner 1988 för statstjänstemän m. fl. (RALS 1988)

- högsta kostnad för löneåtgärder m. m. fr. o. m. 1988-07-01, (RALS 1988, bilaga 4, 1 § och underbilaga 1)

- åtgärder för personal med ett löneläge under 9 300 kr per månad (RALS 1988, bilaga 4, 1 § och underbilaga 2)

- avtal 1988-06-01 om högsta kostnad för löneåtgärder för personal inom kvinnodominerade yrken (RALS 1988, bilaga 4, 5 §)

- avtal 1989-02-17 om fördelning av medel för omlokalisering, omorganisationer m. m. (RALS 1988, 7 §).

Beslut av chefslönenämnden avseende nya professorslöner fr. o. m. 1988-07-01.

Beslut av chefslönenämnden avseende övriga chefslöner fr. o. m. 1988-07-01.

Avtal 1988-07-01 om personliga marknadslönetillägg (MLT) vid vissa myndigheter (fr. o. m. 1988-07-01).

Avtal 1988-09-06 om fördelning av medel för myndighetsvisa åtgärder m. m. för vissa statliga läkare m. fl. fr. o. m. 1988-07-01.

Avtal 1989-04-03 om löner för vissa statliga läkare m. fl. (med löneplan SB fr. o. m. 1989-07-01)

Avtal 1989-06-27 om generell lönehöjning för år 1989, m. m. (med ny N-plan fr. o. m. 1989-01-01).

Löneomräkningen för anslagen inom UHÄ-området har beräknats till 257 452 000 kr.

Genom 1987 års forskningsproposition beslöts att anslagen till forskningsråden och forskningsrådsnämnden skulle kompenseras för ökade löner och priser på samma sätt som anslagen till högskolan. Löne- och prisomräkningen av forskningsrådsorganisationens anslag motsvarar således högskoleanslagen.

Löneomräkningen för anslagen till forskningsråden och forskningsrådsnämnden har beräknats till 49 466 000 kr.

Den totala löne- och prisomräkningen för anslagen till forskning och forskarutbildning under åttonde huvudtiteln uppgår till 407 806 000 kr.

Övriga anslagsfrågor

Universitetsdaktornätet SUNET är en viktig resurs för forskningen inom flertalet fakultetsområden. Finansieringen av SUNET behandlas under anslaget Tekniska fakulteterna.

Den 1 juli 1990 upphör tjänstebrevsrätten för samtliga högskoleenheter. Med anledning härav har i årets budgetproposition under anslaget Vissa särskilda utgifter inom högskolan m. m., anslagsposten 3. Ersättning för portokostnader beräknats medel för portokostnader (600 19 000 kr.). Regeringen kommer senare att besluta om fördelningen av dessa medel.

Den 1 juli 1990 upphör även frankeringsfriheten för leveranser enligt

lagen om pliktexemplar av skrifter och ljud- och bildupptagningar (1978:487). Kompensation för den kostnadsökning som härigenom uppkommer har beräknats dels under anslagen Kungl. biblioteket och Arkivet för ljud och bild: Förvaltningskostnader, dels under anslagen till fakulteterna och temaorienterad forskning. Under de senare anslagen har anslagsposterna beräknats så att universiteten skall kunna kompensera universitetsbiblioteken enligt följande:

Universitetsbiblioteket i Stockholm	201 000 kr.
Universitetsbiblioteket i Uppsala	249 000 kr.
Universitetsbiblioteket i Linköping	249 000 kr.
Universitetsbiblioteket i Lund	340 000 kr.
Universitetsbiblioteket i Göteborg	249 000 kr.
Universitetsbiblioteket i Umeå	249 000 kr.

Prop. 1989/90:90
Avsnitt 17
Utbildningsdep.

E 1. Humanistiska fakulteterna

1988/89 Utgift	238 114 718	Reservation	— 2 968 544 ¹
1989/90 Anslag	272 602 000		
1990/91 Förslag	301 735 000		

¹ När statsbudgetens utfall för budgetåret 1988/89 fastställdes hade regeringen inte fattat beslut om medel för vissa merkostnader för löner.

Anslaget avser humanistisk forskning och forskarutbildning vid universiteten i Stockholm, Uppsala, Lund, Göteborg och Umeå.

Anslagsfördelning

Högskoleenhet	1989/90	Beräknad ändring 1990/91
Universitetet i Stockholm	65 202 000	+ 8 346 000
Universitetet i Uppsala	67 512 000	+ 6 470 000
Universitetet i Lund	55 251 000	+ 4 870 000
Universitetet i Göteborg	55 619 000	+ 6 913 000
Universitetet i Umeå	28 568 000	+ 2 490 000
Universitets- och högskoleämbetet	450 000	+ 44 000
Utgift	272 602 000	+ 29 133 000

Anslagsframställning har avgivits av universitets- och högskoleämbetet (UHÄ).

Ändamål/högskoleenhet m. m. ¹	Kostnad budgetåren (tkr.)		
	1990/91	1991/92	1992/93
<i>Förändring av anslagsteknisk natur</i>			
Forskartjänst, US	+ 343		
Summa	+ 343		
<i>Budgetförslag</i>			
Basresurser	+ 10 000	+ 4 000	+ 3 000
Masskommunikationsforskning, US	+ 450		
Tvåspråkighetsforskning, US	+ 150		
Turkiska språk, UU		+ 800	
Biblioteksforskning, UG		+ 600	+ 600
Medie- och kommunikationsvetenskap, UUm			+ 800
Japanska, UL			+ 800
Polska, US			+ 800
Summa	+ 10 600	+ 5 400	+ 6 000

¹ US = universitetet i Stockholm, UU = universitetet i Uppsala, UL = universitetet i Lund, UG = universitetet i Göteborg, UUm = universitetet i Umeå.

UHÄ hemställer att

1. en tjänst som professor i masskommunikationsforskning inrättas den 1 juli 1990 vid universitetet i Stockholm med docent Kjell Nowak som förste innehavare,
2. en tjänst som professor i tvåspråkighetsforskning inrättas den 1 juli 1990 vid universitetet i Stockholm,
3. en tjänst som professor i turkiska språk inrättas den 1 juli 1991 vid universitetet i Uppsala,
4. universitetet i Göteborg tilldelas resurser för fortsatt uppbyggnad av centrum (motsv) för biblioteksforskning
5. en tjänst som professor i medie- och kommunikationsvetenskap inrättas den 1 juli 1992 vid universitetet i Umeå,
6. en tjänst som professor i japanska inrättas den 1 juli 1992 vid universitetet i Lund,
7. en tjänst som professor i polska inrättas den 1 juli 1992 vid universitetet i Stockholm,
8. under reservationsanslaget Humanistiska fakulteterna anvisas
283 545 000 kr. budgetåret 1990/91,
288 945 000 kr. budgetåret 1991/92,
294 945 000 kr. budgetåret 1992/93

UHÄ har ingivit vissa handlingar:

Utveckling och organisation av svensk forskning och utbildning inom masskommunikationsområdet: underlag till regeringens forskningspolitiska proposition 1990. Förslag utarbetat av Föreningen Svenska Masskommunikationsforskare (FSMK) jämte remissyttranden samt en remissammanställning.

Kompletterande anslagsframställning för perioden 1990/91 – 1992/93 för historiska museet vid universitetet i Lund.

Redovisning av erfarenheter av utvärdering av svensk historisk forskning.

Skrivelser har inkommit från professorerna i slaviska och baltiska språk angående slavistikens och baltologins framtid i Sverige och från Sveriges Dövas Riksförbund angående inrättande av en professur i teckenspråk.

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 17
Utbildningsdep.

Regeringens överväganden

Regeringen föreslår, som tidigare redovisats, att särskilda resurser ställs till förfogande för vissa forskningsinsatser inom bl. a. det humanistiska området. Medlen skall användas för tidsbegränsade insatser av kvalificerade forskare. För var och en av de fem humanistiska fakulteterna i landet bör fr. o. m. budgetåret 1991/92 anvisas 1 500 000 kr. och fr. o. m. budgetåret 1992/93 ytterligare 3 500 000 kr. för detta ändamål. Sammanlagt kommer således vid treårsperiodens slut att disponeras 25 milj. kr. årligen för särskilda forskningsinsatser inom humaniora.

Ändrat ämnesinnehåll för tjänster som professor m. m.

Universitets- och högskoleämbetet (UHÄ) har lämnat förslag till ämnesinnehåll för ett antal ledigblivande tjänster som professor. Som tidigare anförts bör prövning av inriktningen av professurer, som blir lediga genom pensionsavgång, göras samlat inför varje treårsperiod.

Regeringen har beslutat att följande professurer skall återbesättas med oförändrat ämnesinnehåll.

Ämnesinnehåll	Högskoleenhet ¹
Historia	US
Litteraturvetenskap	US
Konstvetenskap	UU
Litteraturvetenskap	UU
Litteraturvetenskap, särskilt litteratursociologi	UU
Allmän språkvetenskap	UL
Litteraturvetenskap	UL

¹ US = universitetet i Stockholm, UU = universitetet i Uppsala, UL = universitetet i Lund

Regeringen förordar att följande professurer återbesätts med ändrat ämnesinnehåll.

Tidigare ämnesinnehåll	Högskoleenhet ¹	Nytt ämnesinnehåll
Konstvetenskap, särskilt nutida konstliv och miljö	UL	konstvetenskap, med särskild inriktning på nutiden
Engelska, särskilt modern engelska	UUm	engelska

¹ UL = universitetet i Lund, UUm = universitetet i Umeå.

Masskommunikationsforskning

Regeringen föreslår i denna proposition särskilda insatser för uppbyggningen av en fast organisation inom forskningsområdet massmedier, journalistik, medie- och kommunikationsvetenskap. Mediernas betydelse i samhället är stor och växande. Mediernas roll och effekter är dock inte tillräckligt väl kända, vare sig i ett samtida eller ett historiskt perspektiv.

Inom den humanistiska fakulteten vid universitetet i Stockholm har det sedan länge bedrivits forskning om massmedier och masskommunikation. Inriktningen utgör ett viktigt inslag i masskommunikationsforskningen, som annars framför allt utvecklats inom det samhällsvetenskapliga området. En professur i masskommunikationsforskning framstår som angelägen för att etablera en bestående organisation för bl. a. forskarutbildningen i masskommunikation. Regeringen förordar att en professur i masskommunikationsforskning inrättas vid universitetet i Stockholm den 1 juli 1991 (+ 600 000 kr.).

Vid universitetet i Umeå har utvecklats en inriktning, som också är av företrädesvis humanistisk karaktär. Regeringen finner det angeläget att denna verksamhet förstärks genom att en professur i masskommunikationsforskning inrättas vid universitetet i Umeå den 1 juli 1992 (+ 800 000 kr.).

En professur i massmedieforskning och en journalistik föreslås under anslaget Samhällsvetenskapliga fakulteterna. Regeringens förslag innebär således sammanfattningsvis att det vid den kommande treårsperiodens slut kommer att finnas sex professurer inom det aktuella området – två professurer i masskommunikationsforskning, två i massmedieforskning och två i journalistik.

Tvåspråkighetsforskning

Vid universitetet i Stockholm pågår en internationellt betydande tvärvetenskaplig forskning i tvåspråkighet. För bl. a. det nya läraryrkesutbildningsämnet svenska som andra språk innebär den en värdefull utveckling av ny kunskap. UHÄ anser liksom universitetet i Stockholm att forskningen nått en sådan omfattning och kvalitet att en professur nu bör inrättas. Tjänsten är även motiverad med hänsyn till behovet av forskarutbildning i tvåspråkighet. Universitetet har genom omfördelning av sina resurser under förevarande anslag skapat möjligheter att finansiera tjänsten. Regeringen förordar att en tjänst som professor i tvåspråkighetsforskning inrättas vid universitetet i Stockholm den 1 juli 1990. Kostnaderna för tjänsten skall rymmas inom befintliga ramar.

Lingvistik och logik

Genom 1987 års forskningsproposition gavs särskilt stöd till informations-teknologisk forskning i vid bemärkelse. I samband härmed anvisades medel för kulturvetenskaplig forskning rörande förutsättningar för och konsekvenser av informationsteknologins användning. Föregående riks-

möte beslöt att anvisa fyra milj. kr. härav för att finansiera fyra tjänster som professor, vilka skulle inrättas den 1 juli 1990. Två av tjänsterna skulle hänföras till humanistisk fakultet, en i lingvistik och en i logik.

UHÄ har på regeringens uppdrag, efter samråd med humanistisk- samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HSFR), bedömt behovet av närmare precisering av ämnesinnehållet för dessa tjänster samt lämnat förslag till placering vid högskoleenhet. UHÄ föreslår att tjänsterna utan inskränkande preciseringar benämns lingvistik och logik samt placeras vid universiteten i Stockholm och i Göteborg. UHÄ anser vidare att vad som anförts i 1987 års forskningsproposition och prop. 1988/89:100, bil. 10, anger intentionerna bakom inrättandet av tjänsterna, varför någon annan beskrivning av dessas inriktning inte behövs.

HSFR föreslår att den ena professuren benämns logik och den andra lingvistik med särskild inriktning på informationsteknologi. Ämnesbeskrivningar bör fastställas för båda professorerna. Tjänsterna bör utlysas vid HSFR och placering vid högskoleenhet fastställas senare.

Det finns många fördelar med att breda ämnesbenämningar används, inte minst med hänsyn till den ram för forskarutbildningen som ämnesbenämningarna utgör. Tjänsterna bör därför avse lingvistik respektive logik. Tjänsterna har tillkommit för att särskilt stödja långsiktig kunskapsuppbyggnad inom humanistiska ämnen i det här angivna perspektivet. För att säkerställa detta syfte behövs ämnesbeskrivningar för tjänsterna. UHÄ skall med utgångspunkt i vad som anförts i de nämnda propositionerna utfärda ämnesbeskrivningar för tjänsterna. Tjänsten som professor i lingvistik bör placeras vid universitetet i Stockholm (+ 1 000 000 kr.) och tjänsten som professor i logik vid universitetet i Göteborg (+ 1 000 000 kr.).

Stillahavsasienforskning

Ostasien hör till jordens mest befolkningstäta områden med ett stort antal språk och kulturer. Sveriges förbindelser med länderna i stillahavsasienregionen ökar ständigt. För att underlätta dessa kontakter är det viktigt att utveckla kunskap om och förståelse för språk, kultur och samhälle i dessa länder. Regeringen föreslår, dels i avsnittet Utrikesdepartementets verksamhetsområde, dels i det följande förstärkningar till ekonomisk och samhällsvetenskaplig forskning om Ostasien.

Det tvärvetenskapliga centrum för stillahavsasienstudier som finns vid universitetet i Stockholm bidrar med viktig forskning och kunskapsutveckling. En förstärkning med 1 000 000 kr. bör beräknas fr. o. m. den 1 juli 1992. Vid Handelshögskolan i Stockholm håller ett institut för Japanstudier på att etableras. Regeringen finner ett samarbete mellan verksamheterna vid universitetet och vid Handelshögskolan angeläget för kompetensutvecklingen inom området.

Arbetets historia

Med tanke på de stora omvälvningar som skett inom snart sagt alla arbetsområden är arbetets historia ett väsentligt forskningsområde. Vid

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 17
Utbildningsdep.

universitetet i Lund bedrivs en vital humanistisk forskning inom detta område. För att förstärka denna verksamhet föreslår regeringen ett medelstillskott under anslagsposten Universitetet i Lund den 1 juli 1991 (+ 500 000 kr.).

Prop. 1989/90:90
Avsnitt 17
Utbildningsdep.

Historiska museet vid universitetet i Lund

Historiska museet vid universitetet i Lund är organisatoriskt knutet till arkeologiska institutionen med uppgift att medverka i forskningen och undervisningen i arkeologi och angränsande ämnen. Museet har också ett regionalt ansvar som arkeologiskt museum för Skåne samt uppgifter gentemot allmänheten motsvarande ett länsmuseum. Med hänvisning till vad som anförts i årets budgetproposition bör universitetet i Lund i samverkan med statens kulturråd överlägga med berörda läns museer ifråga om historiska museets regionala uppgifter.

Studiefinansiering inom forskarutbildningen

För utbildningsbidrag för doktorander och doktorandtjänster bör nästa budgetår disponeras minst de belopp som anges i följande tabell.

Högskoleenhet	Belopp kr.
Universitetet i Stockholm	15 543 000
Universitetet i Uppsala	15 304 000
Universitetet i Lund	14 234 000
Universitetet i Göteborg	12 414 000
Universitetet i Umeå	5 260 000
	62 755 000

Budgetåren 1991/92 och 1992/93 bör ytterligare medel anvisas för omvandling av utbildningsbidrag till doktorandtjänster. Medlen bör fördelas mellan högskoleenheterna enligt följande tabell.

Högskoleenhet	Belopp kr.	
	1991/92	1992/93
Universitetet i Stockholm	1 227 000	1 260 000
Universitetet i Uppsala	1 208 000	1 240 000
Universitetet i Lund	1 124 000	1 152 000
Universitetet i Göteborg	975 000	1 001 000
Universitetet i Umeå	416 000	427 000
	4 950 000	5 080 000

Övriga frågor

De vetenskapliga biblioteken är väsentliga för all forskning. Särskilt beroende av biblioteken och dessas tjänster är dock forskningen inom humaniora och teologi. Regeringen föreslår därför en förstärkning från och med

budgetåret 1992/93 av medlen för de vetenskapliga bibliotekens verksamhet inom det humanistiska området med 900 000 kr. för vart och ett av de berörda universiteten (sammanlagt 4 500 000 kr.).

Med hänvisning till vad som tidigare anförts om särskilda insatser i Göteborg, föreslår regeringen en förstärkning av medlen under förevarande anslag, anslagsposten Universitetet i Göteborg fr.o.m. budgetåret 1991/92 (+ 1 500 000 kr.).

Kostnaderna för en forskartjänst för docent K. Nowak, placerad vid universitetet i Stockholm, bestrids innevarande budgetår från anslaget Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet. Medel för tjänsten bör fortsättningsvis beräknas under detta anslag, anslagsposten Universitetet i Stockholm (+ 368 000 kr.).

Sedan år 1984 är Svensk Arkivinformatiön, SVAR, i Ramsele en sektion inom riksarkivet med uppgift att säkerställa förstörelsehotat arkivmaterial av vitalt intresse samt att genom lån eller försäljning göra arkivmaterialet i form av mikrokort tillgängligt för forskning.

Förslag har väckts att kopior av samtliga mikrokort från SVAR skulle tilldelas kungl. biblioteket (KB) och de sex universiteten. Inledningsvis skulle för detta krävas ett engångsbelopp av ca 10 milj. kr. Därefter beräknas kostnaderna till ca 1,5 milj. kr. årligen. Kostnader för förvaring och hantering av materialet vid de olika myndigheterna är inte inräknade här.

Samtliga universitet samt KB är positiva till förslaget. Den större tillgängligheten av materialet medför framför allt mindre kostnader för den enskilde forskaren.

Regeringen finner det dock inte försvarbart med en generell tilldelning av resurser för detta ändamål. I det decentraliserade högskolesystem som råder måste angelägenheten av medelsanvändningen för olika ändamål alltid kunna vägas mot varandra. SVAR:s material är redan idag tillgängligt för forskare på flera sätt, dels genom inlåning eller köp, dels genom besök hos SVAR med direkt tillgång till hela beståndet av mikrokort.

I 1990 års budgetproposition har chefen för utbildningsdepartementet redovisat att bl. a. universitetet i Stockholm skall kompenseras med anledning av att datorcentralen för högre utbildning och forskning i Stockholm, QZ, ombildas till aktiebolag under statliga DAFA Data AB. Medel har med anledning härav beräknats under förevarande anslag (+ 646 000 kr.).

I budgetpropositionen 1990 har beträffande statens löne- och pensionsverk föreslagits att kostnaderna för pensionsadministration skall täckas av avgifter från och med budgetåret 1990/91. Vid medelsberäkningen har hänsyn tagits till dessa avgifter.

Med hänvisning till sammanställningen beräknas anslaget till (272 602 000 + 29 133 000 =) 301 735 000 kr.

Ärendet till riksdagen

Regeringen föreslår

1. att riksdagen bemyndigar regeringen att ändra ämnesinnehåll för tjänster som professor i enlighet med förslaget.
2. att riksdagen bemyndigar regeringen att inrätta tjänster som

Prop. 1989/90: 90

Avsnitt 17

Utbildningsdep.

professor i enlighet med vad som förordats,

3. att riksdagen till *Humanistiska fakulteterna* för budgetåret 1990/91 anvisar ett reservationsanslag på 301 735 000 kr..

4. att riksdagen godkänner de riktlinjer för resursförstärkningar för budgetåren 1991/92 och 1992/93 som angetts.

Prop. 1989/90: 90

Avsnitt 17

Utbildningsdep.

E 2. Teologiska fakulteterna

1988/89 Utgift	19 451 769	Resrvation	- 1 721 ¹
1989/90 Anslag	22 758 000		
1990/91 Förslag	25 037 000		

¹ När statsbudgetens utfall för budgetåret 1988/89 fastställdes hade regeringen inte fattat beslut om medel för vissa merkostnader för löner.

Anslaget avser teologisk forskning och forskarutbildning vid universiteten i Uppsala och Lund.

Anslagsfördelning

Högskoleenhet	1989/90	Beräknad ändring 1990/91
Universitetet i Uppsala	11 420 000	+ 1 317 000
Universitetet i Lund	11 338 000	+ 962 000
Utgift	22 758 000	+ 2 279 000

Anslagsframställning har avgivits av universitets- och högskoleämbetet (UHÄ).

Ändringsförslagen innebär i korthet.

Ändamål/högskoleenhet m. m. ¹	Kostnad budgetåren (tkr.)		
	1990/91	1991/92	1992/93
<i>Budgetförslag</i>			
Basresurser, UU, UL	+ 600	+ 600	+ 600
<i>Summa</i>	+ 600	+ 600	+ 600

¹ UU = universitetet i Uppsala, UL = universitetet i Lund

UHÄ och de teologiska fakulteterna har till regeringen ingivit en av fakulteterna reviderad utgåva av fakultetsprogram för teologisk forskning.

UHÄ hemställer att

1. de riktlinjer och ekonomiska ramar för verksamheten som angivits i det föregående fastställs,
2. under reservationsanslaget Teologiska fakulteterna anvisas
23 358 000 kr. budgetåret 1990/91,
23 958 000 kr. budgetåret 1991/92,
24 558 000 kr. budgetåret 1992/93.

Ändrat ämnesinnehåll för tjänster som professor m. m.

Universitets- och högskoleämbetet (UHÄ) har lämnat förslag till ämnesinnehåll för ett antal ledigblivande tjänster som professor. Som tidigare anförts bör prövning av inriktningen av professurer, som blir lediga genom pensionsavgång, göras samlat inför varje treårsperiod.

Regeringen har beslutat att följande professurer skall återbesättas med oförändrat ämnesinnehåll.

Ämnesinnehåll	Högskoleenhet ¹
Gamla testamentets exegetik	UU
Nya testamentets exegetik	UU
Kyrkohistoria, särskilt nordisk	UU

¹ UU = universitetet i Uppsala

Regeringen förordar att följande professur återbesätts med ändrat ämnesinnehåll.

Tidigare ämnesinnehåll	Högskoleenhet ¹	Nytt ämnesinnehåll
Etik, särskilt socialetik	UU	etik

¹ UU = universitetet i Uppsala.

Studiefinansiering inom forskarutbildningen

För utbildningsbidrag för doktorander och doktorandtjänster bör nästa budgetår disponeras minst de belopp som anges i följande tabell.

Högskoleenhet	Belopp kr.
Universitetet i Uppsala	2 496 000
Universitetet i Lund	2 296 000
	4 792 000

Budgetåren 1991/92 och 1992/93 bör ytterligare medel anvisas för omvandling av utbildningsbidrag till doktorandtjänster. Medlen bör fördelas mellan högskoleenheterna enligt följande tabell.

Högskoleenhet	Belopp kr.	
	1991/92	1992/93
Universitetet i Uppsala	285 000	285 000
Universitetet i Lund	265 000	265 000
	550 000	550 000

Övriga frågor

De vetenskapliga biblioteken är väsentliga för all forskning. Särskilt beroende av biblioteken och dessas tjänster är dock forskningen inom humani-

ora och teologi. Regeringen föreslår därför en förstärkning från och med budgetåret 1992/93 av medlen för de vetenskapliga bibliotekens verksamhet inom det teologiska området med 250 000 kr. för vart och ett av de berörda universiteten (sammanlagt 500 000 kr.)

I budgetpropositionen 1990 har beträffande statens löne- och pensionsverk föreslagits att kostnaderna för pensionsadministrationen skall täckas av avgifter från och med budgetåret 1990/91. Vid medelsberäkningen har hänsyn tagits till dessa avgifter.

Med hänvisning till sammanställningen beräknas anslaget till $(22\,758\,000 + 2\,279\,000) = 25\,037\,000$ kr.

Ärendet till riksdagen

Regeringen föreslår

1. att riksdagen bemyndigar regeringen att ändra ämnesinnehåll för tjänst som professor i enlighet med vad som förordats,
2. att riksdagen till *Teologiska fakulteterna* för budgetåret 1990/91 anvisar ett reservationsanslag på 25 037 000 kr.,
3. att riksdagen godkänner de riktlinjer för resursförstärkningar avseende budgetåren 1991/92 och 1992/93 som angetts.

E 3. Juridiska fakulteterna

1988/89 Utgift	23 909 960	Reservation	— 824 215 ¹
1989/90 Anslag	27 051 000		
1990/91 Förslag	30 092 000		

¹ När statsbudgetens utfall för budgetåret 1988/89 fastställdes hade regeringen inte fattat beslut om medel för vissa merkostnader för löner.

Anslaget avser juridisk forskning och forskarutbildning vid universiteten i Stockholm, Uppsala och Lund.

Anslagsfördelning

Högskoleenhet	1989/90	Beräknad ändring 1990/91
Universitetet i Stockholm	10 686 000	+ 1 127 000
Universitetet i Uppsala	8 873 000	+ 1 278 000
Universitetet i Lund	7 492 000	+ 636 000
Utgift	27 051 000	+ 3 041 000

Anslagsframställning har avgivits av universitets- och högskoleämbetet (UHÄ).

Ändamtal/högskoleenhet m. m. ¹	Kostnad budgetåren (tkr.)		
	1990/91	1991/92	1992/93
<i>Budgetförslag</i>			
Basresurser, US, UU, UL	+ 1 200	+ 1 200	+ 1 000
Utrikeshandelsrätt, UL		+ 350	+ 250
<i>Summa</i>	+ 1 200	+ 1 550	+ 1 250

¹ US = universitetet i Stockholm, UU = universitetet i Uppsala, UL = universitetet i Lund

UHÄ hemställer att

1. en professur i utrikeshandelsrätt inrättas vid universitetet i Lund den 1 december 1991,
2. under reservationsanslaget Juridiska fakulteterna anvisas
28 251 000 kr. budgetåret 1990/91,
29 801 000 kr. budgetåret 1991/93,
31 051 000 kr. budgetåret 1992/93.

Skrivelser har inkommit från Svenska institutet för internationell rätt vid universitetet i Uppsala med framställning om statsbidrag.

Regeringens överväganden

Ändrat ämnesinnehåll för tjänster som professor m. m.

Universitets- och högskoleämbetet (UHÄ) har lämnat förslag till ämnesinnehåll för en ledigblivande tjänst som professor vid juridisk fakultet.

Som tidigare anförts bör prövning av inriktningen av de professorer, som blir lediga genom pensionsavgång, göras samlat inför varje treårsperiod.

Regeringen förordar att följande professur återbesätts med ändrat ämnesinnehåll.

Tidigare ämnesinnehåll	Högskoleenhet ¹	Nytt ämnesinnehåll
Finansrätt med finansvetenskap	UL	finansrätt

¹ UL = universitetet i Lund

Europeisk integrationsrätt

Behovet av forskning med inriktning mot juridiska frågor som rör integrationen i Europa är påtagligt. I blickpunkten står främst Europeiska gemenskaperna (EG). Kännetecknande för EG är en fast legal struktur såvitt gäller beslutsordning, normhierarki och tvistlösning, där EG-domstolen spelar en central roll. EG-rätten är internationellt sett en väl utvecklad juridisk specialdisciplin.

En professur i europeisk integrationsrätt bör därför, enligt regeringens mening, inrättas. Ämnesinnehållet för denna tjänst bör omfatta samtliga juridiska aspekter av nuvarande och framtida former för europeisk integra-

tion såsom EG, European Free Trade Association (EFTA), European Economic Space (EES), Europarådet och samarbetet med Östeuropa. Tjänsten bör avse såväl integrationsrättens strukturella som dess materiella aspekter. Vid universitetet i Stockholm har utvecklats en betydande forskning och forskarutbildning som särskilt inriktats på de rättsliga relationerna Sverige EG. Regeringen förordar att en professur i europeisk integrationsrätt inrättas vid universitetet i Stockholm den 1 juli 1992 (+ 1 200 000 kr.).

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 17
Utbildningsdep.

Studiefinansiering inom forskarutbildningen

För utbildningsbidrag för doktorander och doktorandtjänster bör nästa budgetår disponeras minst de belopp som anges i följande tabell.

Högskoleenhet	Belopp kr.
Universitetet i Stockholm	1 633 000
Universitetet i Uppsala	2 277 000
Universitetet i Lund	1 764 000
	5 674 000

Budgetåren 1991/92 och 1992/93 bör ytterligare medel anvisas för omvandling av utbildningsbidrag till doktorandtjänster. Medlen bör fördelas mellan högskoleenheterna enligt följande tabell.

Högskoleenhet	Belopp kr.	
	1991/92	1992/93
Universitetet i Stockholm	160 000	160 000
Universitetet i Uppsala	217 000	217 000
Universitetet i Lund	173 000	173 000
	550 000	550 000

Övriga frågor

I 1990 års budgetproposition har chefen för utbildningsdepartementet redovisat att bl. a. universitetet i Stockholm skall kompenseras med anledning av att datorcentralen för högre utbildning och forskning i Stockholm, QZ, ombildas till aktiebolag under statliga DAFA Data AB. Medel har med anledning härav beräknats under förevarande anslag (+ 115 000 kr.).

I budgetpropositionen 1990 har beträffande statens löne- och pensionsverk föreslagits att kostnaderna för pensionsadministrationen skall täckas av avgifter från och med budgetåret 1990/91. Vid medelsberäkningen har hänsyn tagits till dessa avgifter..

Med hänvisning till sammanställningen beräknas anslaget till (27 051 000 + 3 041 000 =) 30 092 000 kr.

Ärendet till riksdagen

Regeringen föreslår

1. att riksdagen bemyndigar regeringen att ändra ämnesinnehåll för tjänst som professor i enlighet med vad som förordats,
2. att riksdagen bemyndigar regeringen att inrätta en tjänst som professor i enlighet med vad som förordats,
3. att riksdagen till *Juridiska fakulteterna* för budgetåret 1990/91 anvisar ett reservationsanslag på 30 092 000 kr.,
4. att riksdagen godkänner de resursförstärkningar för budgetåren 1991/92 och 1992/93 som angetts.

Prop. 1989/90:90

Avsnitt 17

Utbildningsdep.

E 4. Samhällsvetenskapliga fakulteterna

1988/89 Utgift	286 515 024	Reservation	336 479
1989/90 Anslag	326 853 000		
1990/91 Förslag	364 373 000		

Anslaget avser samhällsvetenskaplig forskning och forskarutbildning vid universiteten i Stockholm, Uppsala, Linköping, Lund, Göteborg och Umeå samt vid högskolan för lärarutbildning i Stockholm.

Anslagsfördelning

Högskoleenhet	1989/90	Beräknad ändring 1990/91
Universitetet i Stockholm	69 210 000	+ 20 024 000
Högskolan för lärarutbildning i Stockholm	4 518 000	+ 861 000
Universitetet i Uppsala	52 968 000	+ 6 231 000
Universitetet i Linköping	6 102 000	+ 480 000
Universitetet i Lund	58 232 000	+ 6 590 000
Universitetet i Göteborg	69 542 000	+ 8 276 000
Universitetet i Umeå	54 788 000	+ 6 551 000
Jämföringsforskning	2 064 000	- 2 064 000
Institutet för internationell ekonomi	4 689 000	- 4 689 000
Statens psykologisk-pedagogiska bibliotek	4 740 000	- 4 740 000
Utgift	326 853 000	+ 37 520 000

Anslagsframställning har avgivits av universitets- och högskoleämbetet (UHÄ).

Ändamål/högskoleenhet m. m. ¹	Kostnad budgetåren (tkr.)		
	1990/91	1991/92	1992/93
<i>Förändringar av anslagsteknisk natur</i>			
Överföring av medel för professur i biblioteks- och informationsvetenskap, UG		+ 1 500	
<i>Summa</i>		+ 1 500	
<i>Budgetförslag</i>			
Basresurser	+ 8 500	+ 7 750	+ 7 450
Undervisningsforskning, HLS, UG	+ 1 800		
Jämföringsforskning	+ 700		
Professur i företagsekonomi, ULi	+ 600		
Professur i företagsekonomi, US		+ 600	
Professur i företagsekonomi, UU			+ 600
<i>Summa</i>	+ 11 600	+ 9 850	+ 8 050

¹ US = universitetet i Stockholm, HLS = högskolan för lärarutbildning i Stockholm, UU = universitetet i Uppsala, ULi = universitetet i Linköping, UL = universitetet i Lund, UG = universitetet i Göteborg, UUm = universitetet i Umeå

UHÄ hemställer att

1. de riktlinjer för utveckling och ekonomiska ramar som redovisats fastställs,
2. en professur i företagsekonomi inrättas vid universitetet i Linköping den 1 juli 1990,
3. en professur i företagsekonomi inrättas vid universitetet i Stockholm den 1 juli 1991,
4. en professur i biblioteks- och informationsvetenskap inrättas vid universitetet i Göteborg den 1 juli 1991,
5. en professur i företagsekonomi inrättas vid universitetet i Uppsala den 1 juli 1992,
6. under reservationsanslaget Samhällsvetenskapliga fakulteterna anvisas
333 713 000 kr. budgetåret 1990/91,
343 563 000 kr. budgetåret 1991/92,
351 613 000 kr. budgetåret 1992/93.

Anslagsframställningar har även avgivits av Institutet för internationell ekonomi och statens psykologisk-pedagogiska institut.

Skrivelser har inkommit från Arbetsgruppen för Pressarkivet vid universitetet i Uppsala, Fackföreningsrörelsens institut för ekonomisk forskning (FIEF) angående inrättande av två professurer i nationalekonomi vid FIEF samt Statistiska Centralbyrån (SCB) angående inrättande av en professur i statistisk informationsbehandling vid SCB.

Regeringens överväganden

Ändrat ämnesinnehåll för tjänster som professor

Med stöd av riksdagens bemyndigande (jfr. prop. 1966:1, bil. 10 s.361, SU 42, rskr. 125) har regeringen föreskrivit ändrat ämnesinnehåll för tjänster som professor enligt följande.

Tidigare ämnesinnehåll	Högskoleenhet ¹	Ändrat ämnesinnehåll
Statskunskap	UU	statsvetenskap
Statskunskap	UG	statsvetenskap

¹ UU = universitetet i Uppsala, UG = universitetet i Göteborg

Universitets- och högskoleämbetet (UHÄ) har lämnat förslag till ämnesinnehåll för ett antal ledigblivande tjänster som professor. Som tidigare anförts bör prövning av inriktningen av professurer, som blir lediga genom pensionsavgång, göras samlat inför varje treårsperiod.

Regeringen har beslutat att följande professurer skall återbesättas med oförändrat ämnesinnehåll.

Tidigare ämnesinnehåll	Högskoleenhet ¹
Företagsekonomi	US
Perception och psykofysik	US
Pedagogik	US

¹ US = universitetet i Stockholm

Regeringen förordar att följande professur återbesätts med ändrat ämnesinnehåll.

Tidigare ämnesinnehåll	Högskoleenhet ¹	Nytt ämnesinnehåll
Företagsekonomi, särskilt distributionsekonomi	UG	företagsekonomi, särskilt marknadsföring

¹ UG = universitetet i Göteborg

Psykologi

Professor M. Björkman innehar en för honom personlig professur i psykologi vid universitetet i Uppsala. Verksamheten inom ämnesområdet är omfattande. Det är därför angeläget att antalet professurer i psykologi vid universitetet inte minskar. En professur i psykologi bör inrättas vid universitetet i Uppsala då M. Björkman går i pension. Tjänsten skall finansieras inom ramen för befintliga medel.

Som redovisats vid anmälan av anslaget Humanistiska fakulteterna har UHÄ på regeringens uppdrag lagt fram förslag rörande den närmare inriktningen samt lokaliseringen av vissa professurer, som skall förstärka den kulturvetenskapliga forskningen om informationsteknologins förutsättningar och konsekvenser. En av de berörda tjänsterna skall knytas till samhällsvetenskaplig fakultet och avse ämnet psykologi. Regeringen biträder UHÄ:s förslag och förordar att denna professur inrättas vid universitetet i Umeå (+1 000 000 kr.). I enlighet med vad som tidigare anförts bör UHÄ fastställa en ämnesbeskrivning för tjänsten med utgångspunkt i vad som anfördes i 1987 års forskningsproposition och prop. 1988/89:100, bil.10.

I samband med riksgäldskontorets tvåhundraårsjubileum utlovades en professur i nationalekonomi. Denna tjänst bör ges en inriktning mot internationella finansiella och monetära frågor. Vid universitetet i Stockholm finns en god forskningsmiljö för en tjänst med denna inriktning. Regeringen förordar att en professur i nationalekonomi med inriktning mot internationella finansiella och monetära frågor inrättas vid universitetet i Stockholm den 1 juli 1990 (+ 500 000 kr.).

Biblioteks- och informationsvetenskap

Forskningsrådsnämnden (FRN) har på regeringens uppdrag utrett biblioteksforskningens nuvarande omfattning och inriktning samt de forskningsbehov som kan anses föreligga. Nämnden har också lämnat förslag till uppbyggnad av en fast forskningsorganisation i biblioteks- och informationsvetenskap. FRN föreslår bl. a. att en tjänst som professor i biblioteks- och informationsvetenskap inrättas vid universitetet i Göteborg. FRN har samrått med UHÄ, kungl. biblioteket och statens kulturråd.

Biblioteks- och informationsvetenskap betecknar ett stort forskningsområde. Forskning inom skilda delar av detta vida fält bedrivs vid bl. a. universiteten i Linköping, Göteborg och Umeå. Goda forskningsmiljöer finns därmed etablerade på flera håll. Centrum för biblioteksforskning vid universitetet i Göteborg har ett, inte minst geografiskt betingat, mycket nära samarbete med högskolan i Borås, vilken svarar för utbildningen av bibliotekarier.

Regeringen finner i likhet med FRN att övervägande skäl talar för att en professur i biblioteks- och informationsvetenskap inrättas vid universitetet i Göteborg. Tjänsten bör inrättas den 1 juli 1991 och finansieras med medel som intill dess anvisas under anslaget forskningsrådsnämnden (+ 1 500 000 kr.).

Journalistik

Genom 1987 års forskningsproposition inrättades landets första professur i journalistik vid universitetet i Stockholm. Vid universitetet i Göteborg finns en motsvarande verksamhet som nu bör tillföras fasta resurser för forskning och forskarutbildning. En professur i journalistik bör därför inrättas vid universitetet i Göteborg den 1 juli 1991 (+ 800 000 kr.).

Massmedieforskning

Som regeringen framhållit under anslaget Humanistiska fakulteterna bör en fast organisation för forskning och forskarutbildning inom området massmedier och masskommunikation byggas upp. Vid universitetet i Lund finns vid samhällsvetenskaplig fakultet en av universitetet inrättad professur i sociologi med inriktning mot massmedieforskning, vilken har

befordrat en vital forskningsverksamhet. Regeringen finner det motiverat att verksamheten ges ytterligare stabilitet. En professur i massmedieforskning bör inrättas vid universitetet i Lund den 1 juli 1991 (+ 600 000 kr.).

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 17
Utbildningsdep.

Statsvetenskap

Forskning kring väljarbeteende och politiska val berör centrala områden inom statsvetenskapen. Den svenska forskningen på området håller hög internationell klass. Inom den statsvetenskapliga institutionen vid universitetet i Göteborg finns sedan år 1954 ett forskningsprogram, som inte bara arbetar med väljarundersökningar utan även systematiskt studerar massmediernas och partiernas insatser vid val tillfällen. Med hänsyn till denna forsknings vetenskapliga och samhällseliga betydelse bör den ges en fast organisation. En professur i statsvetenskap, särskilt valforskning, bör inrättas vid universitetet i Göteborg den 1 juli 1991 (+ 500 000 kr.).

Vårdpedagogik

En betydande vårdpedagogisk forskning har under en följd av år byggts upp vid universitetet i Göteborg. För att säkerställa en fortsatt utveckling bör verksamheten få en fast bas. En professur i vårdpedagogik bör inrättas vid universitetet i Göteborg den 1 juli 1991 (+ 1 500 000 kr.).

Stillahavsasienforskning

Som tidigare anförts förordar regeringen särskilt stöd till forskningen om Ostasien. Medel bör fr. o. m. budgetåret 1991/92 anvisas för utökade samhällsvetenskapliga insatser inom centret för Stillahavsasien-studier vid universitetet i Stockholm (+ 1 500 000 kr.).

Vissa insatser för långsiktig kunskapsuppbyggnad

Som ett led i regeringens strävan att långsiktigt bygga upp vetenskaplig kompetens inom områden som är av betydelse för utvecklingen inom skilda samhällssektorer, föreslås inom vissa forskningsområden sektoriellt motiverade förstärkningar.

Förstärkningarna avser följande forskningsområden.

Högskoleenhet ¹	Budgetår 1991/92	1992/93	Ändamål
HLS	+ 500 000		barnomsorgsforskning
UU	+ 400 000	+ 500 000	vårdvetenskap
UL	+ 500 000		socialt arbete
UL		+ 500 000	ekonomi med socialpolitisk inriktning
UG	+ 500 000		det sociala arbetets teori och metod
UUm	+ 500 000		socialt arbete
UL	+ 750 000		säkerhetspolitisk forskning
UUm	+ 250 000		säkerhetspolitisk forskning

¹ HLS = högskolan för lärarutbildning i Stockholm, UU = universitetet i Uppsala, UL = universitetet i Lund, UG = universitetet i Göteborg, UUm = universitetet i Umeå

Dessutom förordar regeringen att tjänster som professor inrättas inom följande områden, där en fast forskningsorganisation är motiverad av behov av långsiktig kunskapsuppbyggnad inom sektorsområdet ifråga. UHÄ skall efter hörande av berörda högskoleorgan fastställa ämnesbeskrivningar för tjänsterna.

Prop. 1989/90:90
Avsnitt 17
Utbildningsdep.

Forskning om äldre

Forskningsrådsnämnden (FRN) och delegationen för social forskning (DSF) har gemensamt kartlagt och analyserat existerande forskning om äldre samt lämnat förslag till fortsatta forskningsinsatser. Inom flera forskningsområden bedrivs en, även internationellt sett, mycket framstående forskning, inom andra områden är behoven av utveckling stora. Regeringen föreslår att vissa professorer inrättas för att möjliggöra långsiktig verksamhet inom olika forskningsområden och ge förutsättningar för forskarutbildning inom dessa.

Det sociala arbetet bland äldre har vuxit i omfattning under de senaste decennierna och blivit en central del i äldreomsorgen. Kunskapsunderlaget är dock ofullständigt och det är därför av stor vikt att forskningsområdet etableras som en specialdisciplin. Regeringen föreslår att en tjänst som professor i socialt arbete med inriktning mot äldre människor inrättas vid universitetet i Stockholm den 1 juli 1990 (+ 1 500 000 kr.).

Arbetet med att utveckla forskning inom sociologi med inriktning mot äldre har främst drivits vid universitetet i Uppsala. Regeringen föreslår att en professor i sociologi med inriktning mot äldre människor inrättas vid universitetet i Uppsala den 1 juli 1991 (+ 1 500 000 kr.).

Forskning i psykologi med inriktning på äldre bedrivs vid flera universitet. Universitetet i Göteborg bedöms dock ha särskilt goda förutsättningar att utveckla en fruktbar forskningsmiljö. Regeringen föreslår att en professor i psykologi med inriktning mot äldre människor inrättas vid universitetet i Göteborg den 1 juli 1992 (+ 1 500 000 kr.).

Sociologi med särskild inriktning mot handikapp

Handikappforskningen har kartlagts av bl. a. DSF och FRN. Det har därvid framkommit att det finns ett behov av ökad samhällsvetenskaplig forskning med inriktning på handikapp. Bl. a. saknas tillräckliga kunskaper om samhälleliga förhållanden som bidrar till att utveckla och vidmakthålla handikapp. Vid universitetet i Uppsala finns en för forskning med denna inriktning gynnsam forskningsmiljö. Regeringen förordar att en tjänst som professor i sociologi med inriktning mot handikapp inrättas vid universitetet i Uppsala den 1 juli 1990 (+ 800 000 kr.).

Handikappforskning med beteendevetenskaplig inriktning

FRN har på regeringens uppdrag utrett en överföring av vissa projektmedel för bl. a. handikappforskning till högskoleenheterna. FRN föreslår att

den forskning som bedrivs vid universitetet i Göteborg, där det finns en tjänst som professor i handikappforskning vid medicinsk fakultet, förstärks genom att en professur i handikappforskning med beteendevetenskaplig inriktning inrättas. En sådan förstärkning skulle bredda forskningen och förbättra möjligheterna till forskarutbildning med inriktning mot handikappfrågor. Regeringen förordar att en professur i handikappforskning med beteendevetenskaplig inriktning inrättas vid universitetet i Göteborg den 1 juli 1990 (+ 625 000 kr.).

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 17
Utbildningsdep.

Rättssociologi med socialpolitisk inriktning

Forskningsområdet rättssociologi med socialpolitisk inriktning innefattar såväl allmän samhällsvetenskaplig teori och metod som det juridiska regelverkets tillämpningar. Fasta forskningsresurser i ämnet ger en god grund för samarbete mellan de samhällsvetenskapliga och juridiska fakulteterna. Regeringen förordar att en professur i rättssociologi med socialpolitisk inriktning inrättas vid universitetet i Lund den 1 juli 1990 (+ 800 000 kr.).

Sociologi med inriktning mot socialpolitik

Mot bakgrund av den roll socialpolitiken spelar för den svenska samhällsutvecklingen finns behov av en utbyggd forskning om socialpolitikens och socialförsäkringarnas funktionssätt och konsekvenser.

Vid institutet för social forskning vid universitetet i Stockholm pågår en omfattande forskning kring bl. a. olika aspekter av välfärdsfördelningen samt de socialpolitiska institutionernas utformning och socialförsäkringssystemets utveckling i Sverige och jämförbara länder. Regeringen föreslår att en professur i sociologi med inriktning mot socialpolitik inrättas vid universitetet i Stockholm den 1 juli 1991 (+ 921 000 kr.).

En omfattande forskning om välfärd, socialpolitik och arbetsliv har sedan länge bedrivits vid sociologiska institutionen vid universitetet i Umeå. För att ge denna forskning förbättrade utvecklingsmöjligheter och större stabilitet bör en professur i sociologi med inriktning mot socialpolitik inrättas vid universitetet i Umeå den 1 juli 1992 (+ 800 000 kr.).

Nationalekonomi med särskild inriktning mot socialpolitik

Det ekonomiska trygghetssystemet spelar i dag en central roll i den svenska samhällsekonomin. Behovet av ekonomiska analyser av transfereringssystemens samhällsekonomiska och fördelningspolitiska verkningar är stort. Vid universitetet i Göteborg bedrivs forskning med denna inriktning. För att ge verksamheten fastare former bör en professur i nationalekonomi med särskild inriktning mot socialpolitik inrättas vid universitetet i Göteborg den 1 juli 1991 (+ 800 000 kr.).

Socialtjänstens arbete med barn och barnfamiljer måste ta sin utgångspunkt i kunskaper om barn och barnfamiljernas levnadsförhållanden. Det är därför väsentligt att forskningen om levnadsvillkoren för och de generella stöden till barn och barnfamiljer utvecklas. För att stödja en långsiktig kunskapsuppbyggnad inom området föreslår regeringen att en professur i socialt arbete med inriktning mot familjepolitik inrättas vid universitetet i Göteborg den 1 juli 1991 (+ 800 000 kr.).

Nationalekonomi med inriktning mot turism och rekreation.

Turism och rekreation är områden med stor samhällsekonomisk betydelse. Inom den växande tjänstesektorn utgör turistfrågorna en viktig del. Långsiktig kunskapsuppbyggnad och forskningsbaserad kunskap inom området är därför ett angeläget behov. Regeringen förordar att en tjänst som professor i nationalekonomi med inriktning mot turism och rekreation inrättas vid universitetet i Umeå den 1 juli 1990 (+ 1 000 000 kr.).

Kvinno- och jämställdhetsforskning

Regeringen anser det angeläget med mer långsiktiga insatser för forskning om kvinnor och jämställdhetsfrågor. Regeringen förordar därför en samlad förstärkning med 3 783 000 kr. för inrättande av tre tjänster som professor den 1 juli 1991, varav två inom samhällsvetenskaplig fakultet.

Den ena professuren skall avse ekonomisk forskning. I regeringens handlingsplan för jämställdhet ses frågan om kvinnor och ekonomi som ett centralt område i en framtida politik för jämställdhet. En betydelsefull faktor är de rådande inkomstskillnaderna mellan kvinnor och män, varav skillnaderna i lön är en del. Kunskaperna är i dag bristfälliga när det gäller lönebildning och löneskillnader ur ett könsperspektiv, liksom i fråga om hur dessa skillnader kan relateras till förhållanden såväl på arbetsmarknaden som i familjen. Ett fortsatt systematiskt ekonomiskt studium och utvecklandet av de teoretiska grunderna framstår därför som angeläget.

Den andra professuren skall avse ett samhällsvetenskapligt ämne av betydelse för studiet av våld mot kvinnor. För att på ett mer effektivt sätt kunna förebygga och förhindra olika former av övergrepp måste kunskaperna öka och mekanismerna bakom våldet bli bättre kända.

Mot bakgrund av vad regeringen här anfört bör UHÄ ges i uppdrag att i samråd med humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet lämna förslag till närmare precisering av ämnesinnehåll liksom lokalisering till högskoleenhet för en tjänst som professor i nationalekonomi och för en tjänst som professor i annat samhällsvetenskapligt ämne med betydelse för studiet av våld mot kvinnor.

Statens psykologisk-pedagogiska bibliotek (SPPB)

Statens psykologisk-pedagogiska bibliotek är ett specialbibliotek inom ämnesområdena psykologi och pedagogik med ett nationellt ansvar för referens- och beståndsservice inom dessa områden.

SPPB är lokalmässigt knutet till universitetet i Stockholm. Biblioteket leds av en styrelse, som utses av regeringen. Chefsbibliotekarien är tillika ordförande i styrelsen. SPPB har 19 anställda. För budgetåret 1989/90 anvisades 4 740 000 kr. under en särskild anslagspost under förevarande anslag. Därtill kommer lokalkostnader. SPPB:s verksamhet regleras i instruktion (1988:679) för SPPB.

I den utredning som låg till grund för beslutet om SPPB:s nuvarande organisation pekades på de positiva effekter som skulle kunna uppnås, om biblioteket samordnades med universitetsbiblioteket i Stockholm. Något beslut om sådan samordning fattades dock inte vid detta tillfälle (prop. 1979/80:104). De positiva samordningseffekterna påtalades även av föredragande statsråd i 1987 års forskningsproposition. Föredraganden framhöll även att de lokalmässiga lösningar som de båda biblioteken erhållit under 1980-talet ytterligare bör ha förstärkt de samordningseffekter som utredningen påtalade och föreslog att SPPB skulle samordnas med universitetsbiblioteket i Stockholm. Riksdagen biföll dock inte förslaget.

Statskontoret har sedermera i en rapport Översyn av små myndigheter – en förstudie (1988:23) behandlat 240 statliga myndigheter, som lyder direkt under regeringen och har färre än 100 anställda. Med myndighetenas verksamhet som utgångspunkt lämnas förslag avseende 83 myndigheter, vars organisation enligt statskontorets bedömning närmare bör övervägas.

Beträffande SPPB anser statskontoret bl. a. att frågan om ett införlivande av biblioteket i universitetsbiblioteket i Stockholm bör aktualiseras på nytt. Regeringen delar denna uppfattning.

SPPB har sedan mitten av 80-talet sin samlade verksamhet i nära anslutning till de nya lokalerna för universitetsbiblioteket i Stockholm. De båda biblioteken lämnar i princip samma service till sina låntagare och ett samgående i organisatoriskt hänseende kan endast innebära fördelar i utnyttjandet av tillgängliga resurser utan att för den skull åsidosätta låntagarnas behov. Det är därför ändamålsenligt att den psykologisk-pedagogiska biblioteksverksamheten integreras i universitetsbiblioteket i Stockholm. Medel för bibliotekets verksamhet bör fortsättningsvis anvisas under anslagsposten till universitetet i Stockholm under förevarande anslag.

Forskningen inom pedagogik och psykologi utgör en stor del av verksamheten inom de samhällsvetenskapliga fakulteterna. De sektoriellt motiverade forskningsinsatserna inom dessa områden är också betydande. Regeringen beräknar därför en förstärkning av medlen för biblioteksresurserna inom dessa områden fr. o. m. budgetåret 1991/92 (+ 300 000 kr.). Regeringen förutsätter att universitetet i Stockholm därutöver beaktar behoven av biblioteksresurser inom pedagogik och psykologi och så långt möjligt bibehåller karaktären hos det psykologisk-pedagogiska biblioteket. Det är viktigt med hänsyn till den stora betydelse, som forskning inom detta vetenskapligt omfattande område kan bedömas få även under kommande decennier.

Prop. 1989/90:90
Avsnitt 17
Utbildningsdep.

Institutet för internationell ekonomi är en institution vid universitetet i Stockholm som finansieras dels genom statliga medel och dels av en stiftelse. Den del av institutets verksamhet som finansieras över statsbudgeten beräknas för närvarande som en särskild anslagspost under förevarande anslag. Institutet för internationell ekonomi har en etablerad och välkänd ställning inom forskarsamhället, såväl nationellt som internationellt.

Det finns inte något skäl att tro att institutet inte kan väl hävda sin ställning inom den samhällsvetenskapliga fakulteten vid universitetet i Stockholm. Det är därför rimligt att medlen till institutet anvisas inom ramen för anslagsposten Universitetet i Stockholm under förevarande anslag. För budgetåret 1990/91 beräknas 500 000 kr. för förstärkning av institutets verksamhet.

Studiefinansiering inom forskarutbildningen

För utbildningsbidrag för doktorander och doktorandtjänster bör nästa budgetår disponeras minst de belopp som anges i följande tabell.

Högskoleenhet	Belopp kr.
Universitetet i Stockholm	15 092 000
Universitetet i Uppsala	13 603 000
Universitetet i Linköping	1 271 000
Universitetet i Lund	16 895 000
Universitetet i Göteborg	17 295 000
Universitetet i Umeå	8 355 000
	72 511 000

Budgetåren 1991/92 och 1992/93 bör ytterligare medel anvisas för omvandling av utbildningsbidrag till doktorandtjänster. Medlen bör fördelas mellan högskoleenheterna enligt följande tabell.

Högskoleenhet	Belopp kr.	
	1991/92	1992/93
Universitetet i Stockholm	1 269 000	1 269 000
Universitetet i Uppsala	1 583 000	1 583 000
Universitetet i Linköping	104 000	104 000
Universitetet i Lund	1 428 000	1 428 000
Universitetet i Göteborg	1 452 000	1 452 000
Universitetet i Umeå	264 000	264 000
	6 100 000	6 100 000

Övriga frågor

Särskilda medel för jämställdhetsforskning har hittills anvisats under förevarande anslag. Medlen avser egentligen inte samhällsvetenskaplig forskning om jämställdhet utan anvisas för verksamheten vid de olika fora för kvinnoforskning som finns vid universiteten och några av högskolorna.

Dessa fora vänder sig till kvinnliga forskare oberoende av fakultetstillhörighet. Medlen för denna verksamhet kommer fortsättningsvis att beräknas under anslaget Vissa särskilda utgifter för forskningsändamål (–2064000 kr.).

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 17
Utbildningsdep.

Pressarkivet vid universitetet i Uppsala är landets största klipparkiv för svensk dagspress och utnyttjas av forskare inom samhällsvetenskapliga, humanistiska och juridiska discipliner från hela landet. Arbetsgruppen för Pressarkivet har i en skrivelse till utbildningsdepartementet dragit upp linjerna för en utveckling av arkivets verksamhet och föreslagit en utbyggnad av ett nationellt tillgängligt referensdatabassystem och inrättandet av en särskild styrelse för arkivet. Enligt regeringens uppfattning bör de föreslagna åtgärderna prövas av berörda lokala högskoleorgan inom ramarna för befintliga medel.

Medel har beräknats för vissa tillkommande lönekostnader för en tjänst som professor i pedagogik, särskilt pedagogiska mätningar, vid universitetet i Umeå.

I 1990 års budgetproposition har chefen för utbildningsdepartementet redovisat att bl. a. universitetet i Stockholm skall kompenseras med anledning av att datorcentralen för högre utbildning och forskning i Stockholm, QZ, ombildas till aktiebolag under statliga DAFA Data AB. Medel har med anledning härav beräknats under förevarande anslag (+698000 kr.).

I budgetpropositionen 1990 har beträffande statens löne- och pensionsverk föreslagits att kostnaderna för pensionsadministrationen skall täckas av avgifter fr. o. m. budgetåret 1990/91. Vid medelsberäkningen har hänsyn tagits till dessa avgifter.

Med hänvisning till sammanställningen beräknas anslaget till (326853000 + 37520000 =) 364373000 kr.

Ärendet till riksdagen

Regeringen föreslår

1. att riksdagen bemyndigar regeringen att ändra ämnesinnehåll för tjänster som professor i enlighet med vad som förordats,
2. att riksdagen bemyndigar regeringen att inrätta tjänster som professor i enlighet med vad som förordats,
3. att riksdagen till *Samhällsvetenskapliga fakulteterna* för budgetåret 1990/91 anvisar ett reservationsanslag på 364373000 kr.
4. att riksdagen godkänner de riktlinjer för resursförstärkningar avseende budgetåren 1991/92 och 1992/93 som angetts.

E 5. Medicinska fakulteterna

1988/89 Utgift	583 322 589	Reservation	–19035258 ¹
1989/90 Anslag	662 546 000		
1990/91 Förslag	735 023 000		

¹ När statsbudgetens utfall för budgetåret 1988/89 fastställdes hade regeringen inte fattat beslut om medel för vissa merkostnader för löner.

Anslaget avser medicinsk forskning och forskarutbildning vid karolinska institutet samt vid universiteten i Uppsala, Linköping, Lund, Göteborg och Umeå.

Prop. 1989/90:90
Avsnitt 17
Utbildningsdep.

Anslagsfördelning

Högskoleenhet	1989/90	Beräknad ändring 1990/91
Karolinska institutet	226 580 000	+ 28 452 000
Universitetet i Uppsala	95 473 000	+ 9 180 000
Universitetet i Linköping	50 456 000	+ 4 657 000
Universitetet i Lund	103 606 000	+ 8 715 000
Universitetet i Göteborg	106 239 000	+ 10 226 000
Universitetet i Umeå	77 549 000	+ 9 880 000
Universitets- och högskoleämbetet	2 643 000	+ 1 367 000
Utgift	662 546 000	+ 72 477 000

Anslagsframställning har avgivits av universitets- och högskoleämbetet (UHÄ).

Ändringsförslagen innebär i korthet följande.

Ändamål/högskoleenhet m. m. ¹	Kostnad budgetåren (tkr.)		
	1990/91	1991/92	1992/93
<i>Förändringar av anslagsteknisk natur</i>			
Professur i hälso- och sjukvårdsforskning med särskild inriktning på utvecklingsländerna, KI	+ 438		
Professur i baromedicin, KI	+ 1 038		
Forskartjänst i hälsoekonomi, KI	+ 291		
Professur i hälso- och sjukvårdsforskning, UU	+ 455		
Forskartjänst i hälso- och sjukvårdsforskning, UU	+ 291		
<i>Summa</i>	+ 2 513		
<i>Konsekvenser av tidigare beslut</i>			
Utökad forskningsorganisation, UUm	+ 2 119	+ 2 837	+ 1 520
Utbildning av forskningspersonal i försöksdjursfrågor, UHÄ	+ 1 200		
<i>Summa</i>	+ 3 319	+ 2 837	+ 1 520
<i>Budgetförslag</i>			
Basresurser, KI, UU, ULi, UL, UG, UUm	+ 9 400	+ 9 400	+ 3 000
Basresurser för institutet för miljömedicin, KI	+ 1 000	+ 1 000	
Rörlig resurs för kommunala högskolans forskarutbildade lärare, KI, UU, ULi, UL, UG, UUm	+ 2 400	+ 2 400	+ 2 400
<i>Summa</i>	+ 12 800	+ 12 800	+ 5 400
<i>Utöver budgetförslaget</i>			
Basresurser, KI, UU, ULi, UL, UG, UUm	+ 6 000	+ 6 000	+ 9 000
Summa	+ 24 632	+ 21 637	+ 15 920

¹ KI= karolinska institutet, UU = universitetet i Uppsala, ULi = universitetet i Linköping, UL = universitetet i Lund, UG= universitetet i Göteborg, UUm = universitetet i Umeå.

1. de riktlinjer för utvecklingen och ekonomiska ramar för verksamheten som redovisats ovan fastställs,
2. vid karolinska institutet en professur i hälso- och sjukvårdsforskning med särskild inriktning på utvecklingsländerna inrättas den 1 juli 1990 med Göran Sterky som förste innehavare och med samtidig överföring av 438 000 kr. från anslaget Medicinska forskningsrådet,
3. vid karolinska institutet en professur i baromedicin inrättas den 1 juli 1990 med Dag Linnarsson som förste innehavare och med samtidig överföring av 1 038 000 kr. från anslaget Medicinska forskningsrådet,
4. 291 000 kr. överförs från anslaget Medicinska forskningsrådet till anslaget Medicinska fakulteterna,
5. vid universitetet i Uppsala en professur i hälso- och sjukvårdsforskning inrättas den 1 juli 1990 med Björn Smedby som förste innehavare med samtidig överföring av 455 000 kr. från anslaget Medicinska forskningsrådet,
6. 291 000 kr. överförs från anslaget Medicinska forskningsrådet till anslaget Medicinska fakulteterna,
7. en särskild rörlig resurs för kommunala högskolans forskarutbildade lärare inrättas inom ramen för anslaget Medicinska fakulteterna,
8. under reservationsanslaget Medicinska fakulteterna anvisas
681 178 000 kr. budgetåret 1990/91
696 815 000 kr. budgetåret 1991/92
703 735 000 kr. budgetåret 1992/93.

Rektorsämbetet vid universitetet i Uppsala har i skrivelse anhållit att en professur i patologi får dubbleras.

Skrivelser har inkommit från ordföranden i Svenska barnläkarföreningens sektion för hälso- och öppenvård samt professorn Agne Larsson m. fl. angående inrättande av en professur i socialpediatrik.

Skrivelse har inkommit från Nordiska samfundets stiftelse för vetenskaplig forskning utan djurförsök angående inrättande av en professur i försöksdjursvetenskap.

Skrivelse har inkommit från Riksförbundet för sexuellt likaberättigande m. fl. angående forskning om homosexualitet.

Skrivelse har inkommit från Svenska föreningen för Alkohol- och drog-forskning med begäran om ökad ekonomisk ram m. m.

Regeringens överväganden

Ändrat ämnesinnehåll för tjänster som professor m. m.

Med stöd av riksdagens bemyndigande (jfr. prop. 1966:1 bil. 10 s. 361, SU 42, rskr 125) har regeringen föreskrivit ändrat ämnesinnehåll för tjänster som professor enligt följande

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 17
Utbildningsdep.

Tidigare ämnesinnehåll	Högskoleenhet ¹	Ändrat ämnesinnehåll
Membranbiologi Långvårdsmedicin	UU UL	molekylär cellbiologi långvårdsmedicin, särskilt geriatrik, förenad med överläkartjänst vid Malmö allmänna sjukhus
Ortopedisk kirurgi	UUm	ortopedi, förenad med överläkartjänst vid regionsjukhuset i Umeå

¹ UU = universitetet i Uppsala, UL= universitetet i Lund, UUm = universitetet i Umeå.

UHÄ har lämnat förslag till ämnesinnehåll av ett antal ledigblivande tjänster som professor. Som tidigare anförts bör prövning av inriktningen av professurer, som blir lediga genom pensionsavgång, göras samlat inför varje treårsperiod.

Regeringen har beslutat att följande professurer skall återbesättas med oförändrat ämnesinnehåll.

Ämnesinnehåll	Högskoleenhet ¹
Pediatrik, förenad med överläkartjänst vid Huddinge sjukhus	KI
Psykologi	KI
Dermatologi och venereologi, förenad med överläkartjänst vid Akademiska sjukhuset	UU
Farmakologi	UU
Klinisk neurofysiologi, förenad med överläkartjänst vid Akademiska sjukhuset	UU
Neurokirurgi, förenad med överläkartjänst vid Akademiska sjukhuset	UU
Oftalmiatrik, förenad med överläkartjänst vid Akademiska sjukhuset	UU
Allmänmedicin, förenad med distriktsläkartjänst vid vårdcentralen i Dalby	UL
Kirurgi, förenad med överläkartjänst vid lasarettet i Lund	UL
Kirurgi, förenad med överläkartjänst vid Malmö allmänna sjukhus	UL

¹ KI = karolinska institutet, UU = universitetet i Uppsala, UL = universitetet i Lund.

Regeringen förordar att följande professurer återbesätts med ändrat ämnesinnehåll.

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 17
Utbildningsdep.

Tidigare ämnesinnehåll	Högskoleenhet ¹	Nytt ämnesinnehåll
Bakteriologi	KI	medicinsk mikrobiologi
Fysiologi	KI	neurotransmissionsforskning
Klinisk kemi, förenad med överläkartjänst vid Hud- dinge sjukhus	KI	gastroenterologi, förenad med överläkartjänst vid samma sjukhus
Koagulationsforskning	KI	klinisk koagulationsforskning, förenad med överläkartjänst vid Karolinska sjukhuset
Medicin, särskilt reumatologi, förenad med överläkartjänst vid Karolinska sjukhuset	KI	reumatologi, förenad med överläkartjänst vid samma sjukhus
Patologi, förenad med överläkartjänst vid Akademiska sjukhuset	UU	medicinsk molekylärgenetik
Psykiatrisk neurofysiologi	UU	neurobiologi
Kirurgi, särskilt experimentell kirurgi, förenad med överläkartjänst vid Malmö allmänna sjukhus	UL	kärlkirurgi, förenad med överläkartjänst vid samma sjukhus
Psykiatri, särskilt social- och rättspsykiatri, förenad med överläkartjänst vid statens rättspsykiatriska klinik	UL	psykiatri, särskilt preventions- och behandlingsforskning, förenad med överläkartjänst inom Lunds sjukvårdsdistrikt
Fysiologi	UG	fysiologi, särskilt endokrinologi
Socialmedicin, förenad med överläkartjänst vid Sahlgrenska sjukhuset	UG	socialmedicin, särskilt hälso- och sjukvårdsforskning

¹ KI = karolinska institutet, UU = universitetet i Uppsala, UL = universitetet i Lund, UG = universitetet i Göteborg.

Rektorsämbetet vid universitetet i Uppsala har föreslagit att en professur i medicinsk molekylärgenetik inrättas den 1 juli 1990 oberoende av när innehavaren av professuren i patologi, Jan Pontén, går i pension. Regeringen har för avsikt att, med stöd av riksdagens bemyndigande, inrätta en professur i medicinsk molekylärgenetik den 1 juli 1990 vid universitetet i Uppsala. Professuren i patologi dras in i samband med nuvarande innehavares pensionsavgång. Merkostnaden förutsätts under övergångsperioden finansieras inom ramen för befintliga resurser.

Klinisk anknytning av vissa tjänster som professor

Ett nytt samarbetsavtal om läkarutbildning och forskning m. m. har godkänts av regeringen den 18 januari 1990. Enligt avtalet inkluderar ersättningen till sjukvårdshuvudmännen för 1990 medel dels för de nya professorer som under förevarande anslag och anslaget Medicinska forskningsrådet föreslås inrättade den 1 juli 1990, dels för professorer vars innehavare uppnår pensioneringsperiodens nedre gräns under 1990 för vilka ändrat ämnesinnehåll föreslås. Vidare har ersättningen fastställts med hänsyn till också vissa andra förändringar av forskningsorganisationen bl. a. avseende professorer.

För de professurer med klinisk anknytning, där innehavarna uppnår nedre pensionsgräns under de senare åren i budgetperioden och för vilka UHÄ prövat ämnesinnehållet, skall överenskommelser rörande kostnadsersättning träffas mellan berörd högskoleenhet och sjukvårdshuvudman. Regeringen avser att senare fatta erforderliga beslut om professurerna under förutsättning att ekonomiskt godtagbara överenskommelser med berörda sjukvårdshuvudmän kan träffas.

UHÄ har föreslagit att professuren i sjukgymnastik vid universitetet i Lund återbesätts med oförändrad benämning och förenas med tjänst som sjukgymnast. Regeringen har i det föregående i samband med redovisning av förslag till ändrad tjänsteorganisation vid medicinsk fakultet avstyrkt förslag att läkartjänst vid medicinsk fakultet skall kunna förenas med andra tjänster än läkartjänster inom sjukvårdsorganisationen. Det bör emellertid vara möjligt för regeringen att i enstaka fall medge att sådan förening får ske. För denna professur, liksom för den professur i psykiatri vid universitetet i Göteborg för vilken oförändrad benämning men också viss ändrad sjukvårdsanknytning föreslagits, avser regeringen att senare fatta erforderliga beslut under förutsättning att ekonomiskt godtagbara överenskommelser med berörda sjukvårdshuvudmän kan träffas.

Förslag om inrättande av vissa professurer

Universitets- och högskoleämbetet (UHÄ) har föreslagit att de för Eva Klein och László Révész personliga professurerna i tumörbiologi vid karolinska institutet (KI) i samband med innehavarnas pensionsavgång ersätts av professurer i resp. strukturbiochemi och utvecklingsbiologi. Den förra tjänsten föreslås bli placerad vid Huddinge sjukhus. Regeringen biträder förslagen och förordar att två professurer, den ena i strukturbiochemi den andra i utvecklingsbiologi, inrättas vid institutet vid den tidpunkt då Klein respektive Révész går i pension.

UHÄ har vidare föreslagit att de resurser som blivit disponibla sedan Franco Celada lämnat en för honom personlig professur i immunologi vid KI används för inrättande av en professur i molekylär immunologi vid institutet. Regeringen biträder förslaget och förordar att en professur i molekylär immunologi inrättas den 1 juli 1990 vid institutet.

UHÄ har föreslagit att den för Yngve Hofvander personliga professuren i internationell barnhälsovård vid universitetet i Uppsala, i samband med Hofvanders pensionsavgång ersätts av en permanent professur i ämnet. Mot bakgrund av ämnets betydelse för svenska insatser inom internationell biståndsverksamhet biträder regeringen förslaget och förordar att en professur i internationell barnhälsovård inrättas vid universitetet vid den tidpunkt då Hofvander går i pension.

Regeringen förutsätter att dessa tjänster finansieras inom ramen för befintliga resurser.

UHÄ har föreslagit att den för Hans R. Ulfendahl personliga professuren i fysiologi vid universitetet i Uppsala i samband med Ulfendahls pensionsavgång ersätts av en permanent professur i ämnet.

Konsistoriet vid universitetet anser att ämnet försöksdjursvetenskap bör vara företrädd av en professur.

Forskning inom området försöksdjursvetenskap avser försöksdjurens biologi, utfordring och vård samt de sjukdomar försöksdjur kan ådra sig. Enligt regeringens mening bedrivs forskning inom detta område i alltför ringa omfattning i Sverige, medan den i andra länder har en betydligt starkare ställning. Sådan forskning är av betydelse såväl för biomedicinsk forskning, försöksdjurens hälsa och miljö som för strävandena att minska försöksdjursanvändningen. Ju högre kvalitet försöksdjuren har desto säkrare resultat erhåller forskarna med färre försöksdjur. Mot denna bakgrund bör en professur i försöksdjursvetenskap inrättas vid universitetet i Uppsala vid den tidpunkt då Ulfendahl går i pension. Regeringen förutsätter att professuren finansieras inom ramen för befintliga resurser. Det är också angeläget att insatser görs för att utveckla alternativa metoder till djurförsök. Regeringen kommer i det följande, under avsnittet Jordbruksdepartementets verksamhetsområde att föreslå en förstärkning för detta ändamål.

Hälso- och sjukvårdsforskning

Hälso- och sjukvård ställer krav på stora och ökande samhälleliga resurser.

Det är enligt regeringens mening angeläget att förstärka resurserna inom området hälso- och sjukvårdsforskning. Mot den bakgrunden förordar regeringen att en professur i epidemiologi med hälso- och sjukvårdsforskning inrättas den 1 juli 1990 vid universitetet i Umeå. Förslaget har beaktats vid medelsberäkningen (+ 1 000 000 kr).

Även vid karolinska institutet och vid universitetet i Lund bör hälso- och sjukvårdsforskningen erhålla förstärkning. Ytterligare resurser beräknas för hälsoekonomisk forskning vid universitetet i Lund budgetåret 1990/91 (+ 400 000 kr.) och för folkhälsovetenskaplig forskning vid karolinska institutet budgetåren 1991/92 (+ 500 000 kr.) respektive 1992/93 (+ 400 000 kr.).

Smittskydd

Regeringen förordar att professurer i smittskydd, särskilt klinisk immunologi, smittskydd, särskilt klinisk parasitologi respektive smittskydd, särskilt klinisk virologi inrättas vid karolinska institutet den 1 juli 1990. Innehavarna av dessa tjänster skall tillika vara avdelningsföreståndare vid statens bakteriologiska laboratorium. Förslaget har beaktats vid medelsberäkningen (+ 4 500 000 kr.). Motsvarande minskning har i det föregående föreslagits av anslag till statens bakteriologiska laboratorium.

I det föregående har föreslagits en samlad förstärkning med 3 783 000 kr. för tre professurer inom kvinno- och jämställdhetsforskning. En av dessa skall knytas till medicinsk fakultet.

Det är angeläget att få till stånd en kvalitativt högtstående medicinsk forskning där kvinnors specifika behov när det gäller hälsa och sjukdomar uppmärksammas. Regeringen förordar att en professur i medicinsk kvinnoforskning inrättas den 1 juli 1991.

Regeringen avser att ge UHÄ i uppdrag att precisera ämnesinnehåll samt föreslå lokalisering av en sådan professur. Om en professur med klinisk anknytning föreslås skall ekonomiskt godtagbar överenskommelse med berörd sjukvårdshuvudman redovisas.

Vissa forskningsresurser för lärare inom den kommunala högskolan

Tjänsteorganisationen inom den kommunala högskoleutbildningen kommer enligt vad som, tidigare nämnts, att förändras. Även för denna utbildning kommer tjänster som högskolelektor att finnas inrättade. Av anslaget till de medicinska fakulteterna avsätts medel för att bereda högskolelektorer och högskoleadjunkter som avlagt doktorsexamen eller har motsvarande kompetens tillfälle att bedriva forskning. Högskolelektorer och högskoleadjunkter med doktorsexamen inom den kommunala delen av högskolan kommer givetvis att ha möjlighet att ta del av sådana medel för forskning. Regeringen förordar att resurserna för detta ändamål förstärks genom att 7 milj. kr. fr.o.m. budgetåret 1992/93 anvisas för en rörlig resurs för lärare inom den kommunala delen av högskolan. Övergångsvis bör denna resurs även kunna användas för forskarutbildning av sådana lärare.

Frivilliga försökspersoner m. m.

I 1978 års budgetproposition (1977/78:100 bil. 12, s. 396 UbU 22, rskr 338) tog chefen för utbildningsdepartementet upp frågan om skydd för frivilliga försökspersoner i forskningsverksamhet.

Enligt numera gällande avtal om patientförsäkring likställs med patient frivillig försöksperson som deltar i sådan av etisk kommitté godkänd medicinsk forskningsverksamhet som ej avser prövning av läkemedel.

Det finns även en försäkring att tillgå för läkemedelsskador till följd av försök med läkemedel. Försäkringen administreras av Läkemedelsförsäkringsföreningen. Inom högskolan bedrivs bl. a. forskningsverksamhet som avser utprovning av läkemedel. Regeringen har beslutat att ansluta den statliga högskolan till Läkemedelsförsäkringsföreningen. Kostnaderna för medlemskapet har beräknats under förevarande anslag, anslagsposten Universitets- och högskoleämbetet. Alltjämt saknas dock försäkringsskydd för frivilliga försökspersoner vid medicinsk och annan forskning som inte har samband med hälso- och sjukvård.

I skilda skrivelser har medicinska forskningsrådets samordningsgrupp

för de regionala etiska kommittéernas verksamhet efterlyst närmare regler för ersättning till de försökspersoner som ej omfattas av patientförsäkringen.

Regeringen förordar, för de skadefall som inte täcks av patient- eller läkemedelsförsäkringen, att fråga om ersättning till försöksperson får bedömas från fall till fall. Därvid bör ledning kunna hämtas från reglerna för patientförsäkring. För att ersättning skall kunna utgå måste projektet ifråga vara godkänt av etisk kommitté.

Sedan patientförsäkringen trädde i kraft har inte någon begäran om ersättning för skada åt frivillig försöksperson som ej omfattas av försäkringen förekommit inom utbildningsdepartementets verksamhetsområde.

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 17
Utbildningsdep.

Studiefinansiering inom forskarutbildningen

För utbildningsbidrag för doktorander och doktorandtjänster bör nästa budgetår disponeras minst de belopp som anges i följande tabell.

Högskoleenhet	Belopp kr.
Karolinska institutet	17 281 000
Universitetet i Uppsala	9 752 000
Universitetet i Linköping	3 596 000
Universitetet i Lund	10 934 000
Universitetet i Göteborg	10 539 000
Universitetet i Umeå	6 961 000
	59 063 000

Budgetåren 1991/92 och 1992/93 bör ytterligare medel anvisas för omvandling av utbildningsbidrag till doktorandtjänster. Medlen bör fördelas mellan högskoleenheterna enligt följande tabell.

Högskoleenhet	Belopp kr.	
	1991/92	1992/93
Karolinska institutet	1 827 000	1 827 000
Universitetet i Uppsala	1 033 000	1 033 000
Universitetet i Linköping	382 000	382 000
Universitetet i Lund	1 164 000	1 164 000
Universitetet i Göteborg	1 114 000	1 114 000
Universitetet i Umeå	739 000	739 000
	6 259 000	6 259 000

Övriga frågor

Under de senaste åren har resurser för flera forskargrupper och enskilda tjänster, som finansierats genom anslag från forskningsråd, förts över från råden till högskoleorganisationen. Inför budgetåret 1990/91 föreslår medicinska forskningsrådet och UHÄ vissa överföringar. Regeringen biträder förslagen och förordar att tre professorer i enlighet med följande tabell inrättas inom högskolan den 1 juli 1990. Nuvarande innehavare av motsva-

rande professurer vid medicinska forskningsrådet kommer att utses till första innehavare av de nyinrättade tjänsterna. Medel har beräknats enligt följande:

Prop. 1989/90:90
Avsnitt 17
Utbildningsdep.

Ändamål	Högskolenhet ¹	Belopp kr.
Professur i hälso- och sjukvårdsforskning med särskild inriktning på utvecklingsländerna (innehavare Göran Sterky) med kringresurser	KI	785 000
Professur i baromedicin (innehavare Dag Linnarsson) med driftbidrag	KI	1 110 000
Professur i hälso- och sjukvårdsforskning (innehavare Björn Smedby) med kringresurser	UU	803 000

¹ KI= karolinska institutet, UU= universitetet i Uppsala.

Forskningsrådsnämnden har föreslagit att viss hörselteknisk forskning och handikappforskning som under en följd av år erhållit medel från anslag under femte huvudtiteln i fortsättningen anvisas medel under förevarande anslag. Det gäller kostnader för en tjänst som högskolelektor vid vardera karolinska institutet, universitetet i Linköping och universitetet i Göteborg. Regeringen biträder förslaget och har vid beräkningen av förevarande anslag tagit hänsyn härtill.

Sverige är anslutet till Europakonventionen "European Convention for the Protection of Vertebrate Animals used for Experimental and Other Scientific Purposes". Vidare gäller sedan 1 juli 1988 en ny djurskyddslag. Stora krav ställs härigenom på utbildning av all personal som sysslar med försöksdjur. UHÄ föreslår att 1,2 milj. kr. anvisas för kursverksamhet där landets samlade expertis kan medverka. Medel har beräknats i huvudsaklig överensstämmelse med UHÄ:s förslag.

Riksdagen har beslutat om en ökning av antalet platser på läkarlinjen vid universitetet i Umeå (prop 1988/89:100 bil 10, UbU 21 och 25, rskr 196 och 207). Riksdagen anförde i samband härmed att ökningen av antalet platser i Umeå borde följas av en uppräknig av resurser för både grundutbildning och forskning. Medel har beräknats för utökad forskningsorganisation vid universitetet i Umeå i enlighet med UHÄ:s förslag.

Centrum för idrottsforskning anvisas innevarande budgetår drygt 4 milj. kr. under anslagen till de humanistiska, samhällsvetenskapliga och medicinska fakulteterna. Detta belopp avser de fasta kostnaderna vid centrum och föreslås pris- och löneomräknas på samma sätt som övriga medel under berörda fakultetsanslag. För forskningskostnader i övrigt vid centrum skall på sedvanligt sätt användas medel som erhålls från fakultets- och forskningsrådsanslag.

I 1990 års budgetproposition har chefen för utbildningsdepartementet redovisat att bl. a. karolinska institutet skall kompenseras med anledning av att datorcentralen för högre utbildning och forskning i Stockholm, QZ, ombildats till aktiebolag under statliga DAFA Data AB. Medel har med anledning härav beräknats under förevarande anslag (+1 523 000 kr.).

I 1990 års budgetproposition har beträffande statens löne- och pen-

sionsverk föreslagits att kostnaderna för pensionsadministrationen skall täckas av avgifter fr. o. m. budgetåret 1990/91. Vid medelsberäkningen har hänsyn tagits till dessa avgifter.

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 17
Utbildningsdep.

Med hänvisning till sammanställningen beräknas anslaget till (662 546 000 + 72 477 000 =) 735 023 000 kr.

Ärendet till riksdagen

Regeringen föreslår

1. att riksdagen bemyndigar regeringen att ändra ämnesinnehåll för tjänster som professor i enlighet med vad som förordats,
2. att riksdagen bemyndigar regeringen att inrätta tjänster som professor i enlighet med vad som förordats,
3. att riksdagen till *Medicinska fakulteterna* för budgetåret 1990/91 anvisar ett reservationsanslag på 735 023 000 kr.,
4. att riksdagen godkänner de riktlinjer för resursförstärkningar för budgetåren 1991/92 och 1992/93 som angetts.

E 6. Odontologiska fakulteterna

1988/89 Utgift	63 042 960	Reservation	1 313 712
1989/90 Anslag	71 081 000		
1990/91 Förslag	77 767 000		

Anslaget avser odontologisk forskning och forskarutbildning vid karolinska institutet samt universiteten i Lund, Göteborg och Umeå.

Anslagsfördelning

Högskoleenhet	1989/90	Beräknad ändring 1990/91
Karolinska institutet	22 460 000	+ 2 098 000
Universitetet i Lund	17 543 000	+ 1 613 000
Universitetet i Göteborg	13 509 000	+ 1 321 000
Universitetet i Umeå	17 569 000	+ 1 654 000
Utgift	71 081 000	+ 6 686 000

Universitets- och högskoleämbetet (UHÄ) har inte presenterat några förslag rörande odontologisk forskning och forskarutbildning i anslagsframställningen.

Utredningens förslag

En särskild utredare¹ har haft i uppdrag att se över tandvårdsutbildningarna. Utredaren skulle också överväga på vilket sätt den odontologiska

¹ Universitetsdirektören Johnny Andersson.

forskningsorganisationen i landet som helhet lämpligast skulle ges en storlek motsvarande tre fjärdedelar av den nuvarande. Utredaren har i betänkandet Utbildningar för framtidens tandvård (SOU 1989:28) föreslagit en minskning av antalet platser på tandläkarlinjen samt ett återupptagande av grundutbildningen av tandläkare vid universitetet i Lund.

Utredaren redovisar hur anslaget till de odontologiska fakulteterna kan minskas med 25 % dvs. ca 17 milj. kr. Utredaren föreslår med hänsyn till det tjänsteorganisatoriska och ekonomiska samband som finns mellan utbildning och forskning en besparing med 3–4 milj. kr. som en följd av det föreslagna minskade platsantalet på tandläkarlinjen. Sammanslagning av ämnesområden och samarbete med medicinsk fakultet skulle kunna ge en besparing på 5 milj. kr. Återstående nedskärning skulle, enligt utredaren, kunna göras genom minskning av antalet forskartjänster. Utredaren föreslår att de medel som dras in ställs till medicinska forskningsrådets förfogande för forskningsprojekt.

Remissinstanserna

Utredningsförslaget har remissbehandlats. En sammanfattning av remissyttrandena finns tillgänglig i utbildningsdepartementet. Förslaget till minskning av den odontologiska forskningsorganisationen avstyrks eller anses olämpligt av de flesta remissinstanser bl. a. landets fyra högskoleenheter med odontologisk fakultet. Medicinska forskningsrådet (MFR) ser inga forskningsmässiga skäl för neddragning. Socialstyrelsen anser att minst nuvarande forskningsorganisation behövs för att klara framtidens tandvård. Landstingsförbundet framför liknande synpunkter. Sveriges tandläkarförbund anser att forskningsresurser behöver tillföras för att tandvårdslagens krav på en garanterad högkvalitativ tandvård på lika villkor skall garanteras.

Universitets- och högskoleämbetet (UHÄ) anser att utredningens förslag rimmar illa med det decentraliserade beslutsfattande som gäller i högskolan och föreslår i stället, att resurser motsvarande vad som angavs i utredarens direktiv, dvs. 17 milj. kr. överförs till MFR och där reserveras för odontologisk forskning. Av beloppet bör 6 milj. kr. reserveras för materialforskning. Överföringen bör enligt ämbetet ske successivt under en femårsperiod med början budgetåret 1991/92.

Dekanerna vid de odontologiska fakulteterna vid karolinska institutet, universiteten i Göteborg och Umeå har i en gemensam skrivelse till utbildningsdepartementet med hänvisning till det förändrings- och förnyelsearbete som pågår vid fakulteterna m. m. motsatt sig UHÄ:s förslag. De föreslår att forskningsresurserna tills vidare bibehålls oförändrade.

Regeringens överväganden

Vissa frågor rörande omfattningen av resurserna för odontologisk forskning och forskarutbildning har behandlats av en av regeringen utsedd utredare.

Det finns inte något direkt samband mellan utbildningens dimensionering och forskningsorganisationens omfattning. Bedömningar av behovet av odontologisk forskning och forskarutbildning måste vara avgörande för

storleken av de medel som anvisas framför allt under fakultetsanslaget. Yttrandena över det av utredaren framlagda betänkandet visar att det såväl ur vetenskapligt perspektiv som från tandvårdspolitisk synpunkt bedöms föreligga behov av fortsatta forskningsinsatser på i huvudsak nuvarande nivå. Riksdagen har markerat behovet av resurser för odontologisk forskning genom att under förra riksmötet anvisa särskilda medel för forskning om amalgam och andra dentalmaterial. Regeringen förordar att medel under förevarande anslag anvisas i huvudsak i oförändrad omfattning.

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 17
Utbildningsdep.

Ändrat ämnesinnehåll för tjänster som professor

Med stöd av riksdagens bemyndigande (jfr. prop. 1966:1 bil. 10 s. 361, SU 42, rskr. 125) har regeringen föreskrivit att den vakanta professuren i odontologisk röntgendiagnostik vid universitetet i Göteborg skall återbesättas som professur i oral diagnostisk radiologi.

Regeringen förordar att den vakanta professuren i farmakologi vid universitetet i Umeå återbesätts som professur i oral cellbiologi.

Studiefinansiering inom forskarutbildningen

För utbildningsbidrag för doktorander och doktorandtjänster bör nästa budgetår disponeras minst de belopp som anges i följande tabell.

Högskoleenhet	Belopp kr.
Karolinska institutet	3 291 000
Universitetet i Lund	2 164 000
Universitetet i Göteborg	2 147 000
Universitetet i Umeå	1 671 000
	9 273 000

Budgetåren 1991/92 och 1992/93 bör ytterligare medel anvisas för omvandling av utbildningsbidrag till doktorandtjänster. Medlen bör fördelas mellan högskoleenheterna enligt följande tabell.

Högskoleenhet	Belopp kr.	
	1991/92	1992/93
Karolinska institutet	350 000	350 000
Universitetet i Lund	231 000	231 000
Universitetet i Göteborg	230 000	230 000
Universitetet i Umeå	181 000	181 000
	992 000	992 000

Övriga frågor

I budgetpropositionen 1990 har beträffande statens löne- och pensionsverk föreslagits att kostnaderna för pensionsadministrationen skall täckas av avgifter fr. o. m. budgetåret 1990/91. Vid medelsberäkningen har hänsyn tagits till dessa avgifter.

Med hänvisning till sammanställningen beräknas anslaget till
(71 081 000 + 6 686 000 =) 77 767 000 kr.

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 17
Utbildningsdep.

Ärendet till riksdagen

Regeringen föreslår

1. att riksdagen bemyndigar regeringen att ändra ämnesinnehåll för en tjänst som professor i enlighet med vad som förordats,
2. att riksdagen till *Odontologiska fakulteterna* för budgetåret 1990/91 anvisar ett reservationsanslag på 77 767 000 kr.,
3. att riksdagen godkänner de riktlinjer för resursförstärkningar för budgetåren 1991/92 och 1992/93 som angetts.

E 7. Farmaceutiska fakulteten

1988/89 Utgift	21 437 722	Reservation	1 309 772
1989/90 Anslag	24 872 000		
1990/91 Förslag	27 414 000		

Anslaget avser farmaceutisk forskning och forskarutbildning vid universitetet i Uppsala.

Anslagsfördelning

Högskoleenhet	1989/90	Beräknad ändring 1990/91
Universitetet i Uppsala	24 872 000	+ 2 542 000
Utgift	24 872 000	+ 2 542 000

Anslagsframställning har avgivits av universitets- och högskoleämbetet (UHÄ).

Ändringsförslagen innebär i korthet följande.

Ändamål/högskoleenhet m. m.	Kostnad budgetåren (tkr.)		
	1990/91	1991/92	1992/93
<i>Budgetförslag</i>			
Basresurser, inkl. ersättning av utrustning	+ 1 000	+ 500	+ 500
<i>Utöver budgetförslaget</i>			
Basresurser för ersättningsanskaffning av utrustning	+ 400	+ 300	+ 300
<i>Summa</i>	+ 1 400	+ 800	+ 800

UHÄ hemställer att

under reservationsanslaget Farmaceutiska fakulteten anvisas

25 872 000 kr. budgetåret 1990/91

26 372 000 kr. budgetåret 1991/92

26 872 000 kr. budgetåret 1992/93

För utbildningsbidrag för doktorander och doktorandtjänster bör nästa budgetår disponeras minst 6 100 000 kr.

För 1991/92 och 1992/93 bör ytterligare 649 000 kr. vardera budgetåret anvisas för omvandling av utbildningsbidrag till doktorandtjänster.

Övriga frågor

I budgetpropositionen 1990 har beträffande statens löne- och pensionsverk föreslagits att kostnaderna för pensionsadministrationen skall täckas av avgifter fr. o. m. budgetåret 1990/91. Vid medelsberäkningen har hänsyn tagits till dessa avgifter.

Med hänvisning till sammanställningen beräknas anslaget till $(24\,872\,000 + 2\,542\,000 =) 27\,414\,000$ kr.

Ärendet till riksdagen

Regeringen föreslår

1. att riksdagen till *Farmaceutiska fakulteten* för budgetåret 1990/91 anvisar ett reservationsanslag på 27 414 000 kr.,
2. att riksdagen godkänner de riktlinjer för resursförstärkningar avseende budgetåren 1991/92 och 1992/93 som angetts.

E 8. Matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna m. m.

1988/89 Utgift	554 303 996	Reservation	— 15 867 102 ¹
1989/90 Anslag	631 117 000		
1990/91 Förslag	700 598 000		

¹ När statsbudgetens utfall för budgetåret 1988/89 fastställdes hade regeringen inte fattat beslut om medel för vissa merkostnader för löner.

Anslaget avser matematisk-naturvetenskaplig forskning och forskarutbildning vid universiteten i Stockholm, Uppsala, Lund, Göteborg och Umeå. Från anslaget bestrids vidare kostnader för vissa nationella forskningsanläggningar.

Högskoleenhet	1989/90	Beräknad ändring 1990/91
Universitetet i Stockholm	158 554 000	+ 19 030 000
Universitetet i Uppsala	184 002 000	+ 17 894 000
Universitetet i Lund	127 343 000	+ 10 106 000
Universitetet i Göteborg	71 939 000	+ 10 462 000
Universitetet i Umeå	89 279 000	+ 8 591 000
Internationella meteorologiska institutet i Stockholm	(1 310 000 ¹)	+ 1 398 000
Till regeringens disposition		+ 2 000 000
Utgift	631 117 000	+ 69 481 000

¹ Anslaget Vissa bidrag till forskningsverksamhet.

Anslagsframställning har avgivits av universitets- och högskoleämbetet (UHÄ).

Ändringsförslagen innebär i korthet följande.

Ändamål/högskoleenhet m. m.	Kostnad budgetåren (tkr.)		
	1990/91	1991/92	1992/93
<i>Förändringar av anslagsteknisk natur</i>			
Medel för miljövärdsprogrammet vid universitetet i Lund	— 530		
<i>Summa</i>	— 530		
<i>Budgetförslag</i>			
Basresurser	+ 19 000	+ 14 200	+ 4 700
Marin forskning	+ 3 200	+ 4 700	+ 4 700
<i>Summa</i>	+ 22 200	+ 18 900	+ 9 400

UHÄ hemställer att

1. riktlinjer för utvecklingen och ekonomiska ramar för vart och ett av budgetåren 1990/91 – 1992/93 fastställs i enlighet med ämbetets förslag,
2. under reservationsanslaget Matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna, med av ämbetet angiven fördelning på anslagsposter, anvisas 652 787 000 kr för budgetåret 1990/91,
671 687 000 kr för budgetåret 1991/92,
681 087 000 kr för budgetåret 1992/93.

Centrum för miljövetenskaplig forskning i Umeå har ingivit en anslagsframställning för budgetåren 1990/91 – 1992/93. Anslagsframställning har också lämnats av Internationella meteorologiska institutet i Stockholm.

Universitetet i Göteborg har inkommit med en skrivelse rörande fältstation för marin forskning vid Kristinebergs marinbiologiska station. Universitetet har också ingivit en anslagsframställning avseende Göteborgs marina centrum. Universitetet i Umeå har inkommit med en skrivelse med förslag till förstärkta resurser för det marina centret vid universitetet.

Kiruna kommun har inkommit med en skrivelse rörande den naturvetenskapliga forskningen i Abisko.

Företrädare för avdelningen för informatik med systemvetenskap, ge-

mensam för universitetet och tekniska högskolan i Stockholm, har inkommit med skrivelser rörande utbildning och forskning i informatik med systemvetenskap.

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 17
Utbildningsdep.

Regeringens överväganden

Regeringen föreslår, som tidigare redovisats, att särskilda resurser ställs till förfogande för vissa forskningsinsatser inom bl.a. det matematisk-naturvetenskapliga området. Medlen skall användas för tidsbegränsade insatser av kvalificerade forskare. För var och en av de fem matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna i landet bör fr. o. m. budgetåret 1991/92 anvisas 1 500 000 kr. och fr. o. m. budgetåret 1992/93 ytterligare 3 500 000 kr. för detta ändamål. Sammanlagt kommer således vid treårsperiodens slut att disponeras 25 milj. kr. årligen för särskilda forskningsinsatser inom det matematisk-naturvetenskapliga området.

Ändrat ämnesinnehåll för tjänster som professor m. m.

Med stöd av riksdagens bemyndigande (jfr. prop. 1966: 1, bil 10, s 361, SU 42, rskr 125) har regeringen föreskrivit ändrat ämnesinnehåll för tjänst som professor enligt följande:

Tidigare ämnesinnehåll	Högskoleenhet ¹	Ändrat ämnesinnehåll
zoologi	UG	zoomorfologi

¹ UG = universitetet i Göteborg

UHÄ har lämnat förslag till ämnesinnehåll för ett antal ledigblivande tjänster som professor. Som tidigare framhållits bör prövning av inriktningen av professurer som blir lediga genom pensionsavgång, göras samlat inför varje treårsperiod.

Regeringen har beslutat att följande professurer skall återbesättas med oförändrat ämnesinnehåll.

Ämnesinnehåll	Högskoleenhet ¹
Ekotoxikologi	UU
Teoretisk fysik	UU
Naturgeografi	UUm

¹ UU = universitetet i Uppsala, UUm = universitetet i Umeå

Tidigare ämnesinnehåll	Högskoleenhet ¹	Nytt ämnesinnehåll
Biokemi	UU	biokemi, särskilt separationsvetenskap
Geologi, särskilt historisk geologi	UU	historisk geologi och paleontologi
Teoretisk elektroteknik	UU	teoretisk elektroteknik, särskilt plasmafysik
Geografi, särskilt naturgeografi	UL	naturgeografi
Växtbiologi	UL	växtekologi

¹ UU = universitetet i Uppsala, UL = universitetet i Lund.

Marin naturvetenskaplig forskning

Regering och riksdag har under budgetåret 1988/89 genomfört en rad förstärkningar av den miljörelaterade marina forskningen i Sverige. Tre marina centra för grundläggande forskning och miljöövervakning, knutna till universiteten i Stockholm, Göteborg och Umeå har inrättats. Särskilda medel har anvisats för utrustning m. m. Ett antal tjänster, däribland tre professurer, har inrättats.

De nämnda åtgärderna innebär en välbehövlig förstärkning av ett forskningsområde, som med hänsyn till miljöförändringarna i haven runt våra kuster måste ges en stor uppmärksamhet. De vidtagna åtgärderna är ett första betydelsefullt steg i den mer långsiktiga utbyggnaden av den marina forskningen som regeringen i det följande föreslår.

Berörda universitet har i särskilda framställningar redovisat medelsbehoven vid de nyinrättade marina centra. Medel behövs för lokaler, tjänster och utrustning samt för fältverksamheten, bl. a. för provtagningar i havsområdena. Tillgången på fartyg är otillräcklig för tillsynsuppgifterna.

Delegationen för samordning av havsresursverksamheten (DSH) har i sin rapport Svensk havsresursverksamhet på 90-talet, DSH rapport 1989:2 även uppmärksammat den marina naturvetenskapliga forskningen. DSH föreslår att statsmakterna särskilt uppmärksammar de forskningsområden som utvecklats sämst, t. ex. marin geologi och geofysik. Forskningsfartygen bör samordnas bättre. De marina centra måste få resurser för mer utåtriktade funktioner. UHÄ bör få ett nationellt samordningsansvar.

Rapporten har remissbehandlats. Samtliga remissinstanser som berört de förslag som avser grundläggande forskning betonar att den inleda uppbyggnaden av universitetens marina centra måste fullföljas. Naturvetenskapliga forskningsrådet framför att ett av centra bör ges resurser för att svara för lagring och fri distribution av marina data.

Regeringen föreslår inom ramen för de insatser som görs för miljörelaterad forskning en betydande förstärkning av verksamheten vid de marina centra. Medelsanvisningen till centra föreslås öka med sammanlagt 16 milj. kr. under treårsperioden 1990/91 – 1992/93. Härtill kommer särskilda medel att anvisas för utrustning av lokalerna vid fältstationerna Askö och Kristineberg.

Resursförstärkningarna för de marina centra bör anvisas till berörda universitet enligt nedanstående sammanställning. Det ankommer på styrelserna för centra att i enlighet med gällande instruktion använda medlen så att de på bästa sätt kommer den marina naturvetenskapliga forskningen tillgodo.

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 17
Utbildningsdep.

	1990/91 (tkr.)	1991/92	1992/93
Universitetet i Stockholm	1 250	1 250	1 500
Universitetet i Göteborg	2 000	2 000	1 500
Universitetet i Umeå	750	750	1 000
Ofördelat	2 000	2 000	

Genom riksdagens beslut med anledning av förslag i budgetpropositionen 1989 (NU 21, rskr. 179) har delegationen för samordning av havsresursverksamheten lagts ned den 31 december 1989. I anslutning till denna organisationsförändring bör 800 000 kr. överföras till det marina centrat vid universitetet i Göteborg. Universitetet i Göteborg bör ansvara för vissa nationella samordningsuppgifter avseende samtliga marina centra.

Fartyg för marin forskning

De marina centra har tillsammans ansvaret för naturvetenskaplig forskning och viss miljökontroll längs hela den svenska kuststräckan från Haparanda till Strömstad. Fartyg, både för kustnära verksamhet och för arbete i öppet hav, är således en betydelsefull faktor för genomförandet av de olika uppgifterna. Den marina forskningens fartygsbehov har varit föremål för en rad utredningar under de senaste åren. Den inledda förstärkningen av den marina forskningen har ytterligare accentuerat behovet av att samordna och förstärka fartygsnyttjandet. Den 1 juli 1988 inrättades kustbevakningen som en ny central myndighet för sjöövervakning, sjöräddning och annan service. Kustbevakningen förfogar över ett stort antal fartyg i skilda storlekar med goda förutsättningar att medverka i provtagningsverksamhet till havs. Samtliga marina centra har i sina anslagsframställningar redovisat sina kontakter i frågan och påtalat värdet av att inleda ett samarbete med kustbevakningen. Kustbevakningen har i skrivelse till regeringen redovisat sitt intresse av att fortsätta diskussionen kring ett relativt omfattande samarbete. Kustbevakningen bedömer även samarbetet som värdefullt för myndigheten, bl. a. genom att det ger tillfällen till ökad närvaro och därmed högre räddningsberedskap på olika kuststräckor.

Ett samarbete medför bl. a. kostnader för personal och viss ombyggnad av fartygen. Några ytterligare fartyg erfordras inte. Regeringen bedömer förutsättningarna för ett samarbete enligt kustbevakningens och de marina centras förslag som gynnsamma. Formerna för och omfattningen av ett eventuellt samarbete bör emellertid klargöras närmare innan regeringen tar ställning i frågan. Regeringen avser att ge universitets- och högskoleämbetet i uppdrag att i samråd med berörda parter utarbeta ett förslag till hur

behovet av fartyg skall tillgodoses. I avvaktan härpå bör en del av resursförstärkningarna reserveras för senare beslut. Frågan om havsundersökningsfartyg för vissa myndigheters behov tas upp i avsnitt 18.1.2.

Prop. 1989/90:90
Avsnitt 17
Utbildningsdep.

De botaniska trädgårdarnas verksamhet och finansiering

Efter bemyndigande av regeringen den 19 november 1987 tillkallades en särskild utredare med uppdrag att se över de botaniska trädgårdarnas verksamhet och finansiering. Den särskilde utredaren¹ överlämnade i januari 1989 betänkandet (SOU 1988:68) De botaniska trädgårdarnas verksamhet och finansiering. En kort sammanfattning av betänkandet och remissvaren ges i det följande. En sammanfattning av remissvaren finns tillgänglig på utbildningsdepartementet.

Utredningens förslag

Utredningen betonar högskolans ansvar för att sprida kännedom om forskning och utvecklingsarbete. De botaniska trädgårdarna svarar väl mot detta åliggande och trädgårdarna i Uppsala, Lund och Stockholm bör därför även i fortsättningen ingå i universiteten. Verksamheten bör utvidgas på olika sätt. Det statliga bidraget till botaniska trädgården i Göteborg bör bibehållas på nuvarande nivå och utgå från anslagen till universitetet i Göteborg. Bidraget bör enligt utredningen räknas upp vart tredje år i enlighet med den pris- och löneomräkning som sker av anslagen till universitetet. I avvaktan på ett nytt avtal bör nuvarande avtal med Göteborgs kommun förlängas med två år t. o. m. den 30 juni 1991.

Utredningens förslag innebär i huvudsak oförändrade förhållanden i jämförelse med dagens läge. Universiteten bör i samarbete med berörda kommuner utveckla den utåtriktade verksamheten och själva träffa avtal med kommunerna. Staten bör sluta ett nytt avtal med Göteborgs kommun, baserat på dagens avtal där bidraget vart tredje år räknas upp enligt den statliga löne- och prisomräkningen.

Remissinstanserna

Remissinstanserna har i allmänhet varit positiva till utredningens allmänna slutsatser, t. ex. att trädgårdarna även i fortsättningen bör vara knutna till universiteten på samma sätt som i dag. Många instanser beklagar dock att utredningen inte framlagt konkreta förslag som förstärker trädgårdarnas ställning ekonomiskt och inom högskoleorganisationen. Göteborgs kommun, som är huvudman för den botaniska trädgården i Göteborg, anser att utredningens förslag inte kan läggas till grund för förhandlingar eller verksamhetsbeslut.

Flera av de statliga remissinstanserna anser att kommunernas ansvar för trädgårdarna borde betonats mer. Naturhistoriska riksmuseet, Vetenskapsakademien och länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län m. fl. anser

¹ Riksdagsledamoten Lars Svensson.

att förslagen präglas av brist på visioner och långsiktig planering. Däremot anser remissinstanserna över lag att utredningen givit en god bakgrundsbeskrivning. Universitets- och högskoleämbetet vill att en särskild anslagspost för basanslaget till trädgårdarna inrättas. Universitetet i Göteborg vill inte att statsbidraget till trädgården i Göteborg anvisas via universitetets anslag. Naturvetenskapliga forskningsrådet anser att trädgårdarna borde organiseras på ett sätt som ger alla intressenter inflytande över verksamheten, t. ex. i stiftelseform. Vetenskapsakademien m. fl. anser att trädgårdarna bör ges ställning som gemensam inrättning vid sidan av fakultetsorganisationen.

Universiteten i Uppsala och Stockholm accepterar utredningens förslag att de bör förhandla med kommunerna om ett större kommunalt engagemang.

Regeringens överväganden

Utredningen och remissynpunkterna visar mycket tydligt att de botaniska trädgårdarna spelar en väsentlig roll för universitetens utbildning och forskning i botaniska ämnen. Samtidigt framgår det också att trädgårdarna fyller andra betydelsefulla funktioner som folkbildningsinstitutioner, för skolan och för rekreation. Trädgårdarna utgör således en länk för kontakterna mellan universiteten och samhället, som bör kunna utnyttjas ännu bättre än i dag. Regeringens förslag i det följande syftar till att förbättra trädgårdarnas förutsättningar att medverka i detta arbete. Trädgårdarna är utomordentligt väl lämpade att informera om naturmiljön och om aktuell forskning.

Miljörelaterad forskning är ett prioriterat område som enligt regeringens i det föregående redovisade uppfattning ytterligare bör lyftas fram inför 1990-talet. Den grundläggande miljöforskningen bedrivs i huvudsak vid universiteten. Program- och utställningsverksamhet för att sprida information om detta arbete kan i vissa fall förläggas till eller organiseras genom de botaniska trädgårdarna. En betydelsefull sådan verksamhet finns redan i dag. Inom ramen för de miljöforskningsinsatser som regeringen nu föreslår bör 1,5 milj. kr. fr. o. m. budgetåret 1991/92 disponeras av de botaniska trädgårdarna för angiven verksamhet. UHÄ bör i samråd med forskningsrådsnämnden i sin anslagsframställning för detta år lägga fram förslag till medlens närmare användning och fördelning mellan de berörda trädgårdarna.

Av de botaniska trädgårdarna ingår tre, nämligen de i Stockholm, Uppsala och Lund i universitetens organisation medan den i Göteborg är kommunal. Remissopinionen visar tydligt att inga önskemål om en förändring i huvudmannaskapsfrågan föreligger, varken avseende de statliga eller den kommunala trädgården. Regeringen bedömer att en positiv utveckling av trädgårdarna bäst gynnas om trädgårdarna får utvecklas vidare med de huvudmän de i dag har. Det finns däremot anledning att klarare markera att även de statliga trädgårdarna har fler uppgifter än utbildning och forskning. Detta bör åstadkommas genom föreskrifter om att till ledningen av trädgår-

darna knyta företrädare för bl. a. kommunal verksamhet och trädgårdsintressen.

För verksamheten vid trädgården i Göteborg utgår i enlighet med ett avtal mellan staten och kommunen ett bidrag, som för närvarande är 1 500 000 kr. om året. Göteborgs kommun anser att statsbidraget väsentligt understiger vad som kan anses rimligt, t. ex. i jämförelse med statens kostnader för övriga botaniska trädgårdar. Förhandlingar pågår med Göteborgs kommun om storleken av det fortsatta statsbidraget. Formerna för statens medverkan i trädgårdens ledning och kostnadsuppföljning diskuteras också i detta sammanhang. Statsbidraget till den botaniska trädgården i Göteborg utbetalas från anslaget Matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna, anslagsposten till universitetet i Göteborg. Eftersom bidraget fastställts efter förhandlingar mellan staten och kommunen har universitetet ingen möjlighet att avväga medlen för den botaniska trädgården mot resurser för övrig verksamhet inom universitetet. Regeringen föreslår att bidraget fr. o. m. budgetåret 1991/92 anvisas under en särskild anslagspost under anslaget till de matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna m. m.

Prop. 1989/90:90
Avsnitt 17
Utbildningsdep.

Centrum för miljövetenskaplig forskning

Centrum för miljövetenskaplig forskning i Umeå (CMF) tillkom efter förslag i 1987 års proposition om forskning. Centrum är en tvärvetenskaplig samarbetsorganisation mellan universitetet i Umeå, Sveriges lantbruksuniversitetet och försvarets forskningsanstalt. CMF förfogar över av regeringen angivet belopp under anslagsposten till universitetet i Umeå, för närvarande 4,4 milj. kr. per år. Medlen används i huvudsak till miljövetenskapliga forskningsprojekt, där minst två av ovan nämnda myndigheter deltar, men finansierar också doktorandtjänster och forskningsmöjligheter för unga forskare.

CMF föreslår i sin till regeringen ingivna anslagsframställning att resurserna under den kommande perioden successivt byggs ut så att de vid slutet av den kommande treårsperioden utgör 14 milj. kr. /år.

Anslagsframställningen har remitterats till universitets- och högskoleämbetet (UHÄ), berörda forskningsråd, styrelsen för teknisk utveckling samt naturvårdsverket.

Remissinstanserna har överlag sett positivt på CMF:s verksamhet som den beskrivs i anslagsframställningen. Man har dock i flera fall framhållit att jämförbar verksamhet förekommer även på andra högskoleorter. UHÄ har också uttryckt oro för att konstruktionen innebär att viss miljöforskning kan komma att monopoliseras till CMF. En remissammanställning finns tillgänglig på utbildningsdepartementet.

Anslagsframställningen från CMF visar att verksamheten kommit i gång väl, vilket också en rad remissinstanser vitsordar. Regeringen delar centrrets egen bedömning att det nu är för tidigt att göra en utvärdering av forskningsprogram och organisation. I likhet med flera remissinstanser, bland dem UHÄ samt de naturvetenskapliga och medicinska forskningsråden, anser regeringen att en sådan utvärdering bör göras inför den planeringsperiod som börjar budgetåret 1993/94. Regeringen förutsätter att

UHÄ i samråd med de samverkande myndigheterna genomför och redovisar en samlad utvärdering inför den anslagsframställning som skall inges 1992. Universitetet i Umeå har i anslutning till tillkomsten av CMF också gjort en förändring av organisationen inom berörda områden, bl. a. inrättat en enhet för miljökemi. Regeringen beräknar som en ökning av resurserna för CMF samt enheten för miljökemi 1 milj. kr. fr. o. m. budgetåret 1991/92.

Flera remissinstanser har uttryckt invändningar mot att CMF:s anslagsframställning inte ingavs i sådan tid att den kunde behandlas tillsammans med anslagsframställningarna från universitet och högskolor. Det är angeläget att UHÄ kan lämna en samlad anslagsframställning för forskningen och forskarutbildningen inom högskolan. CMF:s anslagsframställan bör behandlas i enlighet härmed i fortsättningen.

Det svenska seismologiska stationsnätet

Naturvetenskapliga forskningsrådet (NFR) har på regeringens uppdrag utrett verksamheten med seismologiska registreringar i Sverige. NFR har redovisat uppdraget i rapporten Svenskt seismologiskt stationsnätverk. Samrådsskrivelser från statens kärnbränslenämnd, universitetet i Uppsala samt Svensk kärnbränslehantering AB bifogades rapporten. Rapporten har remissbehandlats.

Universitetet i Uppsala är genom sin seismologiska avdelning huvudman för nuvarande seismologiska stationsnät. Nätet har byggts upp med stöd bl. a. från NFR. Rådet har, mot bakgrund av att det inte är ett forskningsrådsansvar att stödja rutinmässig observationsverksamhet, sedan mitten av 80-talet inte lämnat något stöd. Under senare år har olika kärnkraftsorgan tillfälligt bidragit till nätets fortbestånd. Finansieringen har innevarande år ordnats genom att regeringen tillskjutit särskilda medel till universitetet.

NFR föreslår att det befintliga nätet rustas upp och byggs ut till ett nät med ca 30 stationer, varav 10 bör vara permanenta och jämnt fördelade över landet. Resterande stationer kan successivt byggas upp. Sveriges geologiska undersökning, SGU, bör vara huvudman för nätet. Driftkostnaderna för ett nät har beräknats till cirka 2 milj. kr./år. Till detta kommer investeringskostnader om 7–12 milj. kr. beroende på nätverkets storlek.

Remissinstanserna är samtliga positiva till utredningens förslag att bygga ut och rusta upp det befintliga nätet. Meningarna är dock delade i frågan om huvudmannaskap resp. finansiering av nätet. UHÄ uttrycker i likhet med flertalet högskolor tveksamhet till SGU som huvudman. Man ser hellre universitetet i Uppsala som ansvarigt för nätet. Universitetet i Uppsala har emellertid inga invändningar mot SGU som huvudman under förutsättning att lämpliga samrådsformer med universitetet tillskapas. Forskningsrådsnämnden, försvarets forskningsanstalt, statens kärnbränslenämnd, Svensk kärnbränslehantering AB och Sveriges geologiska undersökning anser i likhet med NFR att SGU är en lämplig huvudman.

Statens kärnkraftinspektion anser att förslaget inte bör ligga till grund för fortsatt planering innan de samordningsmöjligheter som kan finnas i

anslutning till det befintliga nätverk som FOA driver på uppdrag av utrikesdepartementet har utretts och redovisats.

Vad gäller finansieringen av nätet har samtliga instanser utanför högskolesektorn betonat att man inte har några medel som kan utnyttjas för att finansiera ett utbyggt nät. UHÄ har framhållit att en förutsättning för att universitetet i Uppsala skall kunna åta sig huvudmannaskapet är att tillräckliga ekonomiska resurser tilldelas universitetet. En remissammanställning finns tillgänglig på utbildningsdepartementet.

Utredningen och remissyttrandena visar, att en rad samhällssektorer har behov av seismologiska data av det slag som under en följd av år insamlats genom det befintliga nätet. Samtidigt har alla berörda myndigheter deklarerat att nätet inte är ett prioriterat verksamhetsområde för den egna myndigheten och att man helt saknar medel för att bidra till nätets fortlevnad. Förutsättningar saknas därför att genomföra utredningens förslag. Det kan emellertid inte vara i samhällets intresse att lägga ned ett nät, som givit en lång obruten följd av mätdata. Flera dramatiska jordbävningar på skilda platser av vår jord under den gångna hösten har ytterligare accentuerat behovet av någon form av bevakning av detta område även i Sverige. Inför det kommande budgetåret beräknas en förstärkning av anslagsposten till universitetet i Uppsala med 478 000 kr. för att möjliggöra för universitetet att fortsätta att driva nätet på i huvudsak oförändrad nivå. Regeringen kommer i det följande (avsnitt 21.3.7) att föreslå att Sveriges geologiska undersökning anvisas särskilda medel för geovetenskaplig forskning. Dessa medel bör även kunna användas för att bekosta vissa forskningsinsatser inom det seismologiska området.

Nationella forskningsanläggningar

De nationella forskningsanläggningarna, som tillkom genom 1987 års forskningsproposition, innebär en profilering och resurskoncentration till vissa högskolor som byggt upp särskild kompetens och gjort betydande investeringar i lokaler och dyrbar utrustning. Verksamheten är under uppbyggnad och samtliga anläggningar har i sina anslagsframställningar redovisat behov av medelstillskott.

Regeringen anser att anläggningarna är mycket betydelsefulla för svensk forskning och att de måste ha goda resurser inte bara för drift utan också för vidareutveckling och för inköp av avancerad experimentell utrustning. En ökning av deras resurser är således motiverad. Därigenom kan en ökad effektivitet inom den svenska forskningen inom berörda områden uppnås. Regeringen föreslår att resurserna fr. o. m. budgetåret 1991/92 förstärks med 800 000 kr. för The Svedberglaboratoriet i Uppsala och med 1 200 000 kr. för MAX-laboratoriet i Lund. Regeringen har härutöver vid medelsberäkningen för budgetåret 1990/91 beaktat vissa kostnader för MAX-laboratoriet som innevarande år finansierats från naturvetenskapliga forskningsrådets anslag (+ 50 000 kr.).

UHÄ har i sin anslagsframställning pekat på behovet av en mer djupgående analys av anläggningarnas resursbehov, framförallt vad gäller det nationella nyttjandet. En sådan analys bör enligt regeringens uppfattning

också visa på vilket sätt man bäst tar tillvara de ekonomiska fördelarna med att koncentrera detta slag av verksamhet till en plats i landet. Nuvarande former för anslagsfördelning bör också ses över i syfte att bättre markera anläggningarnas särställning. Regeringen avser att uppdraga åt UHÄ och NFR att göra en sådan analys.

Förslag till en betydande utbyggnad av MAX-laboratoriet i Lund har redovisats. I avvaktan på en vetenskaplig bedömning av detta projekt är regeringen inte nu beredd ta ställning i denna fråga. Naturvetenskapliga forskningsrådet har redan initierat en sådan bedömning och regeringen förutsätter att rådet på grundval härav återkommer till regeringen med de förslag beträffande utbyggnad, inriktning och finansiering som är motive-
 rade.

Studiefinansering inom forskarutbildningen

För utbildningsbidrag för doktorander och doktorandtjänster bör nästa budgetår disponeras minst de belopp som anges i följande tabell.

Högskoleenhet	Belopp kr.
Universitetet i Stockholm	26 190 000
Universitetet i Uppsala	34 929 000
Universitetet i Lund	25 404 000
Universitetet i Göteborg	16 920 000
Universitetet i Umeå	12 161 000
	115 604 000

Budgetåren 1991/92 och 1992/93 bör ytterligare medel anvisas för omvandling av utbildningsbidrag till doktorandtjänster. Medlen bör fördelas mellan högskoleenheterna enligt följande tabell.

Högskoleenhet	Belopp kr.	
	1991/92	1992/93
Universitetet i Stockholm	2 381 000	2 351 000
Universitetet i Uppsala	3 680 000	3 634 000
Universitetet i Lund	2 136 000	2 110 000
Universitetet i Göteborg	1 241 000	1 226 000
Universitetet i Umeå	1 142 000	1 129 000
	10 580 000	10 450 000

Övriga frågor

Universitets- och högskoleämbetet har föreslagit att kostnaderna för miljövårdsprogrammet vid universitetet i Lund överförs från förevarande anslag till anslaget Tekniska fakulteterna. Regeringen biträder förslaget och beräknar motsvarande medel under det anslaget (– 562 000 kr).

Universitetet i Lund får, som regeringen tidigare redovisat, en väsentlig lokalförbättring, bl. a. genom tillkomsten av ett nytt ekologihus. Universitetet har under senare år utvecklat sin biologiska forskning på ett mycket

positivt sätt. Resurserna för bl. a. växtcellbiologisk forskning bör förstärkas med 2 milj. kr. fr. o. m. budgetåret 1991/92.

Universitetet i Göteborg har tillsammans med Chalmers tekniska högskola bildat en gemensam organisation för miljöforskning, som representerar en mycket bred tvärvetenskaplig kompetens inom miljöforskningsområdet från materialforskning till miljöeffekter. En förstärkning av resurserna med 500 000 kr. fr. o. m. budgetåret 1992/93 för vardera högskoleenheten har beräknats inom ramen för föreslagna miljöforskningsinsatser.

Med hänvisning till vad som tidigare anförts om särskilda insatser i Göteborg föreslår regeringen därutöver en förstärkning av medlen under förevarande anslag, anslagsposten Universitetet i Göteborg fr. o. m. budgetåret 1991/92 (+ 1 200 000 kr.)

Medel för verksamheten vid Institutet för internationell meteorologi vid universitetet i Stockholm har hittills anvisats under anslaget Vissa bidrag till forskningsverksamhet. Institutet har enligt sina stadgar till uppgift att bedriva forskning i meteorologi och därmed sammanhängande ämnen samt att främja internationellt vetenskapligt samarbete. Institutets verksamhetsområde faller i sin helhet inom det matematisk- naturvetenskapliga fakultetsområdet. Då en samlad överblick över verksamheten är önskvärd bör medlen fr. o. m. budgetåret 1990/91 redovisas som en särskild anslagspost under detta fakultetsanslag. Denna anslagstekniska åtgärd innebär ingen förändring i institutets ställning och verksamhet.

Med hänsyn till de anslagstekniska förändringarna bör förevarande anslag benämnas Matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna m. m.

I 1990 års budgetproposition har chefen för utbildningsdepartementet redovisat att bl. a. universitet i Stockholm skall kompenseras med anledning av att datorcentralen för högre utbildning och forskning i Stockholm, QZ, ombildas till aktiebolag under statliga DAFA Data AB. Medel har med anledning härav beräknats under förevarande anslag (+ 1 585 000 kr.).

I budgetpropositionen 1990 har beträffande statens löne- och pensionsverk föreslagits att kostnaderna för pensionsadministrationen skall täckas av avgifter fr. o. m. budgetåret 1990/91. Vid medelsberäkningen har hänsyn tagits till dessa avgifter.

Med hänvisning till sammanställningen beräknas anslaget till (631 117 000 + 69 481 000 =) 700 598 000 kr.

Ärendet till riksdagen

Regeringen föreslår

1. att riksdagen bemyndigar regeringen att ändra ämnesinnehåll för tjänster som professor i enlighet med vad som förordats,
2. att riksdagen till *Matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna m. m.* för budgetåret 1990/91 anvisar ett reservationsanslag på 700 598 000 kr.,
3. att riksdagen godkänner de riktlinjer för resursförstärkningar för budgetåren 1991/92 och 1992/93 som angetts.

E 9. Tekniska fakulteterna

Prop. 1989/90:90

Avsnitt 17

Utbildningsdep.

1988/89 Utgift	551 452 278	Reservation	– 20 885 266 ¹
1989/90 Anslag	657 161 000		
1990/91 Förslag	763 003 000		

¹ När statsbudgetens utfall för budgetåret 1988/89 fastställdes hade regeringen inte fattat beslut om medel för vissa merkostnader för löner.

Anslaget avser teknisk forskning och forskarutbildning vid tekniska högskolan i Stockholm, universiteten i Uppsala, Linköping och Lund, Chalmers tekniska högskola och högskolan i Luleå. Från anslaget bestrids vidare kostnader för vissa nationella forskningsanläggningar.

Anslagsfördelning

Högskoleenhet	1989/90	Beräknad ändring 1990/91
Tekniska högskolan i Stockholm	203 356 000	+ 36 847 000
Universitetet i Uppsala	8 726 000	+ 565 000
Universitetet i Linköping	69 975 000	+ 13 877 000
Universitetet i Lund	110 492 000	+ 15 646 000
Chalmers tekniska högskola	178 178 000	+ 30 207 000
Högskolan i Luleå	86 434 000	+ 8 700 000
Utgift	657 161 000	+ 105 842 000

Anslagsframställning har avgivits av universitets- och högskoleämbetet (UHÄ).

Ändringsförslagen innebär i korthet följande.

Ändamål/högskoleenhet m. m.	Kostnad budgetåren (tkr.)		
	1990/91	1991/92	1992/93
<i>Förändringar av anslags- teknisk natur</i>			
Medel för miljövårds- programmet vid uni- versitetet i Lund	+ 530		
Medel för plasmafysik med fusionsforskning	+ 3 397		
<i>Summa</i>	+ 3 927		
<i>Budgetförslag</i>			
Basresurser	+ 24 900	+ 18 700	+ 6 400
Kvalitetsteknik	+ 500	+ 500	+ 1 000
Materialteknik	+ 2 500	– 500	
<i>Summa</i>	+ 27 900	+ 18 700	+ 7 400

UHÄ hemställer att

1. riktlinjer för utvecklingen och de ekonomiska ramar för vart och ett av budgetåren 1990/91 – 1992/93 fastställs i enlighet med ämbetets förslag,

2. under reservationsanslaget Tekniska fakulteterna med av ämbetet angiv-
 ven fördelning på anslagsposter anvisas
 688 988 000 kr. budgetåret 1990/91
 707 688 000 kr. budgetåret 1991/92
 715 088 000 kr. budgetåret 1992/93

Prop. 1989/90: 90
 Avsnitt 17
 Utbildningsdep.

UHÄ har som en bilaga till anslagsframställningen överlämnat rapporten, Kollektivtrafik Forskning och forskarutbildning (UHÄ-rapport 1989:16).

Universitetet i Linköping har inkommit med en skrivelse rörande forskning inom informationsteknologiområdet.

Göteborgs kommun har inkommit med en skrivelse rörande medel för energi- och materialströmsanalyser vid Chalmers tekniska högskola.

Regeringens överväganden

Ändrat ämnesinnehåll för tjänster som professor

Med stöd av riksdagens bemyndigande (jfr. prop. 1966:1, bil. 10, s. 361, SU 42, rskr. 125) har regeringen föreskrivit ändrat ämnesinnehåll för tjänster som professor enligt följande.

Tidigare ämnesinnehåll	Högskoleenhet ¹	Ändrat ämnesinnehåll
Produktionsteknik	ULi	verkstadstekniska monteringssystem
Reaktorfysik	CTH	energirelaterad neutronfysik

¹ ULi = universitetet i Linköping, CTH = Chalmers tekniska högskola.

UHÄ har lämnat förslag till ämnesinnehåll för ett antal ledigblivande tjänster som professor. Som tidigare framhållits bör prövning av inriktningen av professurer som blir lediga genom pensionsavgång, göras samlat inför varje treårsperiod.

Regeringen har beslutat att följande professurer skall återbesättas med oförändrat ämnesinnehåll.

Ämnesinnehåll	Högskoleenhet ¹
Byggnadsstatik	KTH
Cellulosateknik	KTH
Fasta tillståndets fysik	KTH
Fluidteknologi	KTH
Flygteknik	KTH
Formlära	KTH
Hållfasthetslära	KTH
Matematisk fysik	KTH
Stadsbyggnad	KTH
Optimeringslära	ULi

¹ KTH = tekniska högskolan i Stockholm, ULi = universitetet i Linköping

Regeringen förordar att följande professurer återbesätts med ändrat ämnesinnehåll.

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 17
Utbildningsdep.

Tidigare ämnesinnehåll	Högskolenhet ¹	Nytt ämnesinnehåll
Brobyggnad	KTH	träforskning
Matematisk analys	KTH	matematik
Elektrisk effektomformning	KTH	elektriska maskiner och drivsystem
Skeppsbyggnad	KTH	skeppsteknik
Telesystem	ULi	datorsystem
Byggnadskonstruktionslära	UL	byggnadskonstruktion
Industriell organisation	UL	produktionsekonomi
Hållfasthetslära	CTH	materialmekanik
Konstruktionsmaterial	CTH	polymera material

¹ KTH = tekniska högskolan i Stockholm, ULi = universitetet i Linköping, UL = universitetet i Lund, CTH = Chalmers tekniska högskola

Professuren inom verksamhetsområdet träforskning bör ses mot bakgrund av det ökade behovet av forskning med anknytning till skogsindustriell förnyelse. Den bör inriktas mot träteknik eller träkemi. UHÄ bör i samråd med tekniska högskolan i Stockholm återkomma med förslag till inriktning och benämning av professuren.

Vid tekniska högskolan i Stockholm finns av högskolestyrelsen inrättad professur i teknikhistoria. Forskning i teknikhistoria är ett betydelsefullt komplement till den tekniska forskningen och ger den en väsentlig anknytning till kulturvetenskaperna. Regeringen har i proposition 1989/90: 100, bil. 10 sid 224 anmält sin avsikt att göra en översyn av civilingenjörsutbildningen. I detta sammanhang kommer också de icke-tekniska ämnenas roll i utbildningen att uppmärksammas. Teknikhistoria utgör ett betydelsefullt sådant inslag. Regeringen anser därför att ämnet bör ges en fastare ställning i högskolans forskning och utbildning. En tjänst som professor i teknikhistoria bör därför inrättas vid tekniska högskolan i Stockholm den 1 juli 1990. Tjänsten bör finansieras inom ramen för medel som står till högskolans förfogande.

Materialteknisk forskning

Underlag för insatser inom ett nationellt program för materialteknik har utarbetats av 13 samverkande myndigheter. Varje myndighet har i sin anslagsframställning närmare utvecklat vad förslaget innebär inom de olika områdena. Inom utbildningsdepartementets verksamhetsområde berörs UHÄ, naturvetenskapliga forskningsrådet och statens delegation för rymdverksamhet. Regeringen har i det föregående redogjort för de samlade insatserna inom det materialtekniska området.

UHÄ bygger sitt förslag på rapporten Materialteknisk forskning och utbildning, UHÄ-rapport 1989: 6. Förslaget utgår från att inriktningen av materialteknikforskningen skall beslutas lokalt och att medelsförstärkningar bör styras till de högskolor som visar den bästa vetenskapliga effektiviteten. UHÄ föreslår att universitetet i Linköping och Chalmers tekniska

högskola får medel för en utökning av den materialtekniska forskningen. UHÄ föreslår härutöver att universitetet i Linköping anvisas engångsmedel för vissa initialkostnader för en försöksverksamhet med utbyte av kurser, material, lärare m m mellan högskolorna.

Regeringen förordar att 2 milj. kr. anvisas till universitetet i Linköping fr. o. m. budgetåret 1991/92, att 1 milj. kr. anvisas till Chalmers tekniska högskola fr. o. m. budgetåret 1992/93 samt att 1 milj. kr. anvisas till universitetet i Uppsala fr. o. m. budgetåret 1992/93 för en förstärkning av den materialvetenskapliga forskningen. Av förstärkningen vid universitetet i Linköping bör 500 000 kr. budgetåret 1991/92 disponeras i samråd med UHÄ och avse vissa kostnader för den av UHÄ föreslagna försöksverksamheten med högskolesamarbete.

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 17
Utbildningsdep.

Havsteknisk forskning

Delegationen för samordning av havsresursverksamheten (DSH) har i rapporten Svensk havsresursverksamhet på 90-talet bl. a. föreslagit en rad åtgärder för att stärka den tekniska havsforskningen. DSH hävdar att Sverige saknar övergripande mål för den havsindustriella utvecklingen och att universitet, högskolor, forskningsråd och andra verksamhetsansvariga organ får ett otillräckligt stöd från statsmakterna för kompetensutvecklingen. De viktigaste insatsområdena bör enligt DSH vara marin farkostteknik, undervattensteknik, vattenbyggnad och marin undersökningsteknik. Rapporten har remissbehandlats. En rad remissinstanser, bland dem naturvetenskapliga forskningsrådet (NFR), skogs- och jordbrukets forskningsråd samt byggforskningsrådet stöder delegationens förslag till förstärkningar av den grundläggande havstekniska forskningen.

Den industriella utvecklingen i Sverige under de senaste årtiondena har inneburit en betydande minskning av svensk industris verksamhet inom havsteknikområdet. Det är därför rimligt att forskningsvolymen inom området anpassas härtill. Det är dock angeläget att den kompetens som byggts upp inom enskilda nyckelområden inte går förlorad. För försvarets verksamhet är exempelvis forskning avseende undervattensteknik angelägen. Regeringen föreslår inom ramen för miljöforskningen en kraftfull satsning på den miljörelaterade marina naturvetenskapliga forskningen med en rad kopplingar till havsteknisk forskning och utveckling. De insatser regeringen i det följande föreslår för utökad polarforskning innefattar också vissa inslag av havsteknisk forskning.

Kollektivtrafikforskning

UHÄ har i rapporten Kollektivtrafik, Forskning och forskarutbildning, UHÄ-rapport 1989: 16 redovisat ett regeringsuppdrag avseende former för organisering av forskarutbildning och forskning inom området kollektivtrafikforskning. Rapporten har ingivits som en bilaga till anslagsframställningen. UHÄ har därefter inkommit med en kompletterande framställning.

Utredningen framför att det finns ett klart behov av utökad forskning

inom högskolan rörande kollektivtrafik. En stabil forskningsmiljö kan enligt utredningen bäst åstadkommas genom en gradvis utökning av resurserna vid tekniska högskolan i Stockholm samt universiteten i Lund och Göteborg. Tyngdpunkten i insatserna bör förläggas till tekniska högskolan i Stockholm. UHÅ finner att det finns goda förutsättningar att bygga upp en stabil forskningsmiljö såväl vid tekniska högskolan i Stockholm som vid universitetet i Lund.

Inom ramen för de miljöforskningsinsatser som regeringen föreslår har en förstärkt kollektivtrafikforskning en naturlig plats. Tätorternas ökande miljöproblem måste också åtgärdas genom en bättre, miljövänligare och energieffektiv kollektivtrafik. Kollektivtrafikforskningen innebär insatser både avseende teknisk och samhällsvetenskaplig forskning. Förutsättningarna för ett sådant samarbete är goda vid universitetet i Lund, som dessutom ligger i en tätortsregion med stora trafikproblem och en relativt utvecklad kollektivtrafik. Regeringen föreslår att anslaget till tekniska fakulteten vid universitetet i Lund förstärks med 2 milj. kr. fr. o. m. budgetåret 1991/92 för att möjliggöra uppbyggnaden av en fast forskningsorganisation inom kollektivtrafikområdet.

Kvalitetsteknik

Chalmers tekniska högskola (CTH) har byggt upp en kvalificerad kompetens inom området kvalitetsteknik. Kunskaper inom detta område är av stor betydelse inom näringslivet. För att ge verksamheten en permanent bas föreslås en förstärkning av CTH:s resurser fr o m budgetåret 1991/92 med 1,5 milj. kr.

Miljöteknisk forskning

Chalmers tekniska högskola har tillsammans med universitetet i Göteborg bildat en gemensam organisation för miljöforskning, som representerar en mycket bred tvärvetenskaplig kompetens inom miljöforskningsområdet från materialforskning till miljöeffekter. En förstärkning av resurserna med 500 000 kr. fr. o. m. budgetåret 1992/93 för vardera högskoleenheten har beräknats inom ramen för regeringens miljöforskningsinsatser.

Det vetenskapliga biblioteket i Studsvik

Fr. o. m. innevarande budgetår anvisas under förevarande anslag, anslagsposten Tekniska högskolan i Stockholm medel för driften av biblioteket vid Studsvik AB. Motsvarande medel beräknades tidigare under miljö- och energidepartementets huvudtitel. Under denna huvudtitel, anslaget C 7. Visst internationellt energisamarbete anvisas innevarande budgetår medel för Sveriges kostnader för medverkan i International Atomic Energy Agency's (IAEA) dokumentationssystem INIS (International Nuclear Information System). Regeringen förordar att medel för dessa kostnader beräknas under förevarande anslag (+ 640 000 kr).

Alfvénlaboratoriet vid tekniska högskolan i Stockholm

Tekniska högskolan i Stockholm har i skrivelse till regeringen föreslagit att en inrättning, benämnd Alfvénlaboratoriet vid tekniska högskolan i Stockholm, i enlighet med 16 kap 13 § högskoleförordningen organiseras vid högskolan. Laboratoriet skapas genom att arbetsenheterna för fusionsforskning och för acceleratorteknik samt institutionen för plasmafysik sammanförs till en enhet med egen styrelse. I denna bör enligt förslaget ingå även företrädare för externa organ t.ex. forskningsråd och UHÄ. Regeringen avser att senare meddela bestämmelser för ett sådant laboratorium. Naturvetenskapliga forskningsrådet har i anslagsframställning föreslagit att medel överförs från rådets anslag till förevarande anslag för att bestrida vissa kostnader vid laboratoriet. Under detta anslag beräknas 3 635 000 kr. med motsvarande minskning av anslaget E 17. Naturvetenskapliga forskningsrådet. Statens delegation för rymdverksamhet har föreslagit en motsvarande överföring från delegationens anslag. Under förevarande anslag beräknas 3 078 000 kr. med motsvarande minskning av anslaget E 18. Rymdforskning.

En tjänst som professor i plasmafysik med fusionsforskning placerad vid tekniska högskolan i Stockholm bekostas innevarande budgetår från anslaget Naturvetenskapliga forskningsrådet. Genom de överföringar som föreslagits ovan skapas en varaktig bas för fusionsforskningen vid tekniska högskolan i Stockholm. Därmed finns också förutsättningar för ett bibehållande av professuren även efter det att nuvarande innehavare lämnat den. Medel för professuren bör i fortsättningen beräknas under detta anslag. Regeringen förordar att en tjänst som professor i plasmafysik med fusionsforskning inrättas den 1 juli 1990 vid tekniska högskolan i Stockholm. Nuvarande innehavare av rådsprofessuren, Bo Lehnert, kommer att utses till förste innehavare av tjänsten. Kostnaderna för tjänsten bestrids inom ramen för de överföringar från naturvetenskapliga forskningsrådet som föreslagits ovan.

Nationella forskningsanläggningar

Vid anmälan av anslaget till de matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna m. m. har regeringen redogjort för vissa övergripande frågor avseende de nationella forskningsanläggningarnas ställning och finansiering. Den översyn som där förutskickades bör innefatta även de anläggningar som finns vid de tekniska fakulteterna. De senast tillkomna anläggningarna är det nationella superdatorcentret i Linköping och Onsala rymdobservatorium.

Onsala rymdobservatorium har under hösten 1989 fått en av regeringen fastställd instruktion. Naturvetenskapliga forskningsrådet har i anslagsframställningen föreslagit att ansvaret för driften av Swedish ESO Submillimetre Telescope (SEST) bör läggas på Onsalaobservatoriet. Mot bakgrund härav beräknas en ökning av förevarande anslag för budgetåret 1990/91 med 2 273 000 kr. med motsvarande minskning av anslaget E 17. Naturvetenskapliga forskningsrådet.

Behov finns av medel för drift och underhåll av teleskop samt tjänster i anslutning till observatoriets nationella verksamhet, bl. a. för att ge service till besökande astronomer. Som en förstärkning av laboratoriets resurser beräknas 1,5 milj. kr. fr. o. m. budgetåret 1991/92.

Det nationella superdatorcentret i Linköping inledde sin verksamhet under våren 1989 när superdatorn CRAY X-MP/48 installerades i SAAB:s lokaler i Linköping. Forskarnas utnyttjande av datorn har ökat mycket snabbt och det finns nu behov bl. a. av personal för att informera om superdatoranvändning och för att hjälpa forskare med implementering av program m. m. Regeringen beräknar 1 milj. kr. fr. o. m. budgetåret 1991/92 som en förstärkning av superdatorcentrets resurser. Vid behandlingen av anslaget till det naturvetenskapliga forskningsrådet kommer frågan om samordning av superdatoranvändningen i Sverige att tas upp. Vissa kostnader för samordning, t. ex. rådgivning till forskare, bör kunna bestridas inom ramen för den ovan föreslagna förstärkningen. Härvid bör också andra superdatorer utom eller inom landet beaktas.

Universitetsdatornätet SUNET

UHÄ har i särskild skrivelse till regeringen kommit med förslag till finansiering av högskolans datornät, Swedish University Network – SUNET, som ursprungligen byggts upp med stöd av forskningsrådsnämnden och styrelsen för teknisk utveckling och med finansiering framför allt från den s. k. FRN-ramen. SUNET har sedan den 1 juli 1988 haft en mer permanent organisation i och med att UHÄ tagit över ansvaret. Hittills har finansiering via de större högskoleenheter varit tillräcklig och UHÄ räknar med att även klara verksamheten 1989/90 genom bidrag från de större högskoleenheter. Behovet av medel för att vidmakthålla SUNET budgetåret 1989/90 uppgår till ca 9 milj. kr. För budgetåret 1990/91 räknar UHÄ med avsevärda ökningar. Totalt erfordras enligt UHÄ ca 17 milj. kr. för SUNET budgetåret 1990/91.

Högskolans gemensamma datornät – SUNET – är ett viktigt hjälpmedel för den svenska forskningen. UHÄ har sedan ämbetet övertog ansvaret byggt upp och engagerat olika högskoleenheter i en driftorganisation för nätet och har skapat ett datornättsråd och en teknisk referensgrupp för att få vägledning i den fortsatta utvecklingen.

Regeringen finner det angeläget att arbetet med SUNET går vidare. Kostnaderna för en verksamhet av detta slag måste bäras gemensamt av hela högskoleorganisationen. UHÄ bör därför utvidga den uttaxering som redan sker till att omfatta alla berörda högskoleenheter. Härvid måste dock stor hänsyn tas till att forskningen vid de mindre och medelstora högskolorna fortfarande är av begränsad omfattning. Den helt dominerande delen av kostnaderna för SUNET måste bäras av universiteten och de större högskolorna.

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 17
Utbildningsdep.

Lasercentrum

Vid universitet i Lund har byggts upp en omfattande forskning kring laserfysik. Forskningen omfattar både grundläggande forskning inom laserfysik och tillämpningar av laserteknik inom miljöanalys, medicin m. fl. Forskningsgruppen är Sveriges största inom området. Ett resurstillskott ger förutsättningar för en nationell kraftsamling inom ett område med viktiga industriella och andra tillämpningar. En förstärkning av driftmedlen med 1 milj. kr. bör beräknas fr. o. m. budgetåret 1991/92.

Studiefinansiering inom forskarutbildningen

Regeringen föreslår att medel anvisas för att successivt omvandla utbildningsbidrag för doktorander till doktorandtjänster. För de tekniska fakulteterna har medel beräknats, som möjliggör en omvandling av samtliga återstående utbildningsbidrag redan inför budgetåret 1990/91. För doktorandtjänster bör nästa budgetår disponeras minst de belopp som anges i följande tabell.

Högskoleenhet	Belopp kr.
Tekniska högskolan i Stockholm	35 897 000
Universitetet i Linköping	21 202 000
Universitetet i Lund	30 239 000
Chalmers tekniska högskola	46 137 000
Högskolan i Luleå	9 507 000
	142 982 000

Övriga frågor

Universitets- och högskoleämbetet har föreslagit att kostnaderna för miljövårdsprogrammet vid universitetet i Lund överförs från anslaget Matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna till förevarande anslag. Regeringen biträder förslaget och beräknar motsvarande medel under detta anslag (+ 562 000 kr).

En professur i hörselteknik vid tekniska högskolan i Stockholm bekostas innevarande budgetår från anslag under socialdepartementets huvudtitel. Regeringen beräknar fr. o. m. budgetåret 1990/91 medlen under detta anslag (+ 1 275 000 kr.).

Konsumentteknisk forskning bedrivs sedan lång tid vid Chalmers tekniska högskola. Som en förstärkning av basresurserna till denna verksamhet förordar regeringen en förstärkning av anslaget med 500 000 kr. fr. o. m. budgetåret 1990/91.

I 1990 års budgetproposition har chefen för utbildningsdepartementet redovisat att bl. a. tekniska högskolan i Stockholm skall kompenseras med anledning av att datorcentralen för högre utbildning och forskning i Stockholm, QZ, ombildas till aktiebolag under statliga DAFA Data AB. Medel har med anledning härav beräknats under förevarande anslag (+ 919 000 kr.).

I budgetpropositionen 1990 har beträffande statens löne- och pensionsverk föreslagits att kostnaderna för pensionsadministrationen skall

täckas av avgifter fr. o. m. budgetåret 1990/91. Vid medelsberäkningen har hänsyn tagits till dessa avgifter.

Med hänvisning till sammanställningen beräknas anslaget till (657 161 000 + 105 842 000=) 763 003 000 kr.

Prop. 1989/90: 90

Avsnitt 17

Utbildningsdep.

Ärendet till riksdagen

Regeringen föreslår

1. att riksdagen bemyndigar regeringen att ändra ämnesinnehåll för tjänster som professor i enlighet med vad som förordats,
2. att riksdagen bemyndigar regeringen att inrätta tjänster som professor i enlighet med vad som förordats,
3. att riksdagen till *Tekniska fakulteterna* för budgetåret 1990/91 anvisar ett reservationsanlag på 763 003 000 kr.,
4. att riksdagen godkänner de riktlinjer för resursförstärkningar för budgetåren 1991/92 och 1992/93 som angetts.

E 10. Temaorienterad forskning

1988/89 Utgift	24 812 357	Reservation	382 013
1989/90 Anslag	26 767 000		
1990/91 Förslag	31 029 000		

Anslaget avser temaorienterad forskning och forskarutbildning vid universitetet i Linköping. Verksamheten bedrivs inom ramen för en sektion av den filosofiska fakulteten.

Anslagsfördelning

Högskoleenhet	1989/90	Beräknad ändring 1990/91
Universitetet i Linköping	26 767 000	+ 4 262 000
Utgift	26 767 000	+ 4 262 000

Anslagsframställning har avgivits av universitets- och högskoleämbetet (UHÄ).

Ändringsförslagen innebär i korthet följande.

Ändamål/högskoleenhet m. m.	Kostnad budgetåren (tkr.)		
	1990/91	1991/92	1992/93
<i>Förändringar av anslags- teknisk natur</i>			
Basresurser	+ 2 100	+ 1 100	+ 1 100
Professur vid tema, Hälso- och sjukvården i samhället		+ 650	
Professur vid tema Barn			+ 650
Summa	+ 2 100	+ 1 750	+ 1 750

UHÄ redovisar en uppföljning under våren 1989 av de internationella utvärderingar som tidigare gjorts av den temaorienterade forskningen. UHÄ anser att den temaorienterade forskningen bör prioriteras och att en förstärkning av basresurserna bör komma i första hand. Därutöver bör en förstärkning ske av tema Hälso- och sjukvården i samhället och tema Barn med en professur vardera.

UHÄ hemställer att

1. beslut fattas om en fortsatt utbyggnad av den temaorienterade forskningen enligt UHÄ:s utbyggnadsplan,
2. en tjänst som professor med inriktning mot etiska frågor inrättas 1991/92 inom tema Hälso- och sjukvården i samhället,
3. en tjänst som professor inrättas 1992/93 inom tema Barn,
4. under reservationsanslaget Temaorienterad forskning anvisas
28 867 000 kr. budgetåret 1990/91,
30 617 000 kr. budgetåret 1991/92,
32 367 000 kr. budgetåret 1992/93.

Regeringens överväganden

Tema Barn inrättades efter förslag i 1987 års forskningsproposition. Det finns nu två professurer knutna till temat. Det är av stor betydelse att forskningen inom tema Barn får en omfattning som ger en god forskningsmiljö. Medel beräknas för en förstärkning av tema Barn genom inrättande av en tjänst som professor inom temat den 1 juli 1991 (+ 1 500 000 kr). Regeringen kommer senare att fatta beslut om att inrätta tjänsten.

Regeringen beräknar vidare medel för den professur inom tema Kommunikation (+ 1 000 000 kr.) som vid 1988/89 års riksmöte förordades bli inrättad den 1 juli 1990. Tjänsten tillkommer för att stödja långsiktig kunskapsuppbyggnad rörande förutsättningar för och konsekvenser av informationsteknologins användning.

Som ett led i regeringens strävan att långsiktigt bygga upp vetenskaplig kompetens inom områden som är av betydelse för utvecklingen inom skilda samhällssektorer, föreslås att vissa förstärkningar tillförs tema Barn budgetåret 1990/91 (+ 1 000 000 kr.) samt forskningsområdet hälsoekonomi inom tema Hälso- och sjukvården i samhället budgetåret 1991/92 (+ 400 000 kr.) och budgetåret 1992/93 (+ 500 000 kr.).

Studiefinansiering inom forskarutbildning

För utbildningsbidrag för doktorander och doktorandtjänster bör nästa budgetår disponeras minst 4 826 000 kr.

I överensstämmelse med vad som inledningsvis anförts bör för vart och ett av budgetåren 1991/92 och 1992/93 anvisas ytterligare 550 000 kr. för omvandling av utbildningsbidrag för doktorander till doktorandtjänster.

I budgetpropositionen 1990 föreslogs beträffande statens löne- och pensionsverk att kostnaderna för pensionsadministrationen skall täckas av avgifter från och med budgetåret 1990/91. Vid medelsberäkningen har hänsyn tagits till dessa avgifter.

Med hänvisning till sammanställningen beräknas anslaget till (26 767 000 + 4 262 000 =) 31 029 000 kr.

Ärendet till riksdagen

Regeringen föreslår

1. att riksdagen till *Temaorienterad forskning* för budgetåret 1990/91 anvisar ett reservationsanslag på 31 029 000 kr.,
2. att riksdagen godkänner de riktlinjer för resursförstärkningar för budgetåren 1991/92 och 1992/93 som angetts.

E 11. Konstnärligt utvecklingsarbete¹

1988/89 Utgift	26 996 000 ²	Reservation	7 324 403 ³
1989/90 Anslag	21 903 431 ⁴		
1990/91 Förslag	12 759 000		

¹ Sedan medlen för forskningsanknytning av grundläggande högskoleutbildning i proposition 1989/90: 100, bil. 10, förts till anslaget D 10. Lokala och individuella linjer samt fristående kurser, kvarstår under förevarande anslag medlen för konstnärligt utvecklingsarbete.

² Anslaget Forskningsanknytning av grundläggande högskoleutbildning samt konstnärligt utvecklingsarbete, varav anslagsposten Konstnärligt utvecklingsarbete utgjorde 7 630 760 kr.

³ Anslaget Forskningsanknytning av grundläggande högskoleutbildning samt konstnärligt utvecklingsarbete, varav anslagsposten Konstnärligt utvecklingsarbete utgjorde 2 801 035 kr.

⁴ Anslaget Forskningsanknytning av grundläggande högskoleutbildning samt konstnärligt utvecklingsarbete, varav anslagsposten Konstnärligt utvecklingsarbete utgjorde 11 025 000 kr.

Anslaget avser konstnärligt utvecklingsarbete.

Anslagspost	1989/90	Beräknad ändring 1990/91
Danshögskolan	290 000	+ 25 000
Dramatiska institutet	808 000	+ 68 000
Grafiska institutet och institutet för högre kommunikations- och reklamutbildning		+ 100 000
Konstfackskolan	964 000	+ 481 000
Konsthögskolan	527 000	+ 45 000
Musikhögskolan i Stockholm	1 232 000	+ 305 000
Operahögskolan i Stockholm	290 000	+ 25 000
Teaterhögskolan i Stockholm	587 000	+ 50 000
Universitetet i Lund	1 613 000	+ 137 000
Universitetet i Göteborg	3 702 000	+ 413 000
Universitetet i Umeå	322 000	+ 28 000
Högskolan i Luleå	90 000	+ 7 000
Till universitets- och högskoleämbetets disposition	600 000	+ 50 000
Utgift	11 025 000	+ 1 734 000

Anslagsframställning har avgivits av universitets- och högskoleämbetet (UHÄ).

UHÄ har föreslagit att tio professurer inrättas inom det konstnärliga området under anslagsperioden 1990/91 – 1992/93. Tjänsterna föreslås finansieras med medel som anvisas under anslaget Utbildning för kultur- och informationsyrken. Två professurer föreslås vara förenade med forskning, den ena avser ergonomi vid universitetet i Umeå och den andra designmetodik vid universitetet i Göteborg. Åtta av professurerna föreslås vara förenade med konstnärligt utvecklingsarbete.

UHÄ föreslår att vissa resurser i anslutning till de åtta professurerna, 200 000 kr för var och en av dessa, anvisas under förevarande anslag. Professurerna avser koreografi vid danshögskolan, orgel vid universitetet i Lund, musikdramatisk gestaltning vid universitetet i Göteborg, musikdramatisk gestaltning vid operahögskolan i Stockholm, kördirigering och körsång vid musikhögskolan i Stockholm, violin vid universitetet i Lund, musikalisk instudering vid operahögskolan i Stockholm, dramatik vid dramatiska institutet/teaterhögskolan i Stockholm. UHÄ föreslår därutöver förstärkningar av medlen för konstnärligt utvecklingsarbete och för

rörlig resurs vid berörda högskoleenheter. UHÄ:s ändringsförslag innebär således i korthet följande.

Prop. 1989/90:90
Avsnitt 17
Utbildningsdep.

Ändamål/högskoleenhet m. m.	Kostnad budgetåren (tkr.)		
	1990/91	1991/92	1992/93
Danshögskolan	+ 200	+ 170	
Dramatiska institutet	+ 100	+ 210	+ 200
Konstfackskolan	+ 150	+ 200	+ 150
Konsthögskolan	+ 100	+ 100	+ 100
Musikhögskolan i Stockholm	+ 100	+ 200	+ 280
Operahögskolan i Stockholm	+ 200	+ 170	+ 200
Teaterhögskolan i Stockholm	+ 170		
Universitetet i Lund	+ 400	+ 230	+ 370
Universitetet i Göteborg	+ 530	+ 620	+ 600
Universitetet i Umeå		+ 100	+ 100
Högskolan i Luleå	+ 50		
<i>Summa</i>	+2000	+2000	+2000

UHÄ hemställer att under ett reservationsanslag Forskningsanknytning av grundläggande högskoleutbildning samt konstnärligt utvecklingsarbete med ovan angiven fördelning på anslagsposter anvisas för anslagsposten Konstnärligt utvecklingsarbete

13 025 000 kr. budgetåret 1990/91

15 025 000 kr. budgetåret 1991/92

17 025 000 kr. budgetåret 1992/93.

Regeringens överväganden

Vid musikhögskolan i Stockholm har utvecklats en konstnärlig och pedagogisk verksamhet i kördirigering av hög internationell klass. Körsångens betydelse för studiet av musik och för musiklivet i Sverige är mycket stor. Den höga kompetens som finns inom området bör tas tillvara och utvecklas. En professur i kördirigering och körsång bör inrättas vid musikhögskolan i Stockholm den 1 juli 1991 (+400 000 kr).

En förstärkning av medlen för konstnärligt utvecklingsarbete vid konstfackskolan (+400 000 kr.), vid musikhögskolan i Stockholm (+200 000 kr.), vid grafiska institutet och institutet för högre kommunikations- och reklamutbildning (GI/IHR) (+100 000 kr.) samt vid universitetet i Göteborg (+100 000 kr.) beräknas för budgetåret 1990/91.

GI/IHR svarar för utbildning med inriktning mot grafisk industri och närliggande områden samt mot marknadsföring och information. Det är angeläget att ett kvalificerat och långsiktigt forsknings- och utvecklingsarbete kan bedrivas också vid GI/IHR. Sådan verksamhet kan i och för sig inte klassificeras som konstnärligt utvecklingsarbete. Den måste utgå från och ha anknytning till en rad discipliner inom flera fakultetsområden. Under den nu aktuella treårsperioden bör dock medel för långsiktig kunskapsuppbyggnad vid GI/IHR anvisas under förevarande anslag. UHÄ bör inför nästkommande planeringsperiod analysera hur forskning och utvecklingsarbete vid GI/IHR fortsättningsvis bör organiseras inom ramen för den reguljära högskoleorganisationen.

Utöver redan nämnda förstärkningar beräknar regeringen en ökning av medlen för konstnärligt utvecklingsarbete med 1 400 000 kr budgetåret 1991/92 och 800 000 kr. budgetåret 1992/93. Medlen bör fördelas mellan högskoleenheterna enligt följande tabell.

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 17
Utbildningsdep.

Ändamål/högskoleenhet m. m.	Beräknad ändring budgetåren (tkr.)	
	1991/92	1992/93
Danshögskolan	+ 150	+ 100
Dramatiska institutet		+ 200
Grafiska institutet och institutet för högre kommunikations- och reklamutbildning	+ 100	
Konsthögskolan		+ 200
Operahögskolan i Stockholm	+ 250	
Teaterhögskolan i Stockholm	+ 100	
Universitetet i Lund	+ 400	
Universitetet i Göteborg	+ 400	
Universitetet i Umeå		+ 200
Högskolan i Luleå		+ 100
	+ 1 400	+ 800

Med hänvisning till sammanställningen beräknas anslaget till (1 1 025 000 + 173 000 =) 12 759 000 kr.

Ärendet till riksdagen

Regeringen föreslår

1. att riksdagen bemyndigar regeringen att inrätta en tjänst som professor i enlighet med vad som förordats,
2. att riksdagen till *Konstnärligt utvecklingsarbete* för budgetåret 1990/91 anvisar ett reservationsanslag på 12 759 000 kr.,
3. att riksdagen godkänner de riktlinjer för resursförstärkningar för budgetåren 1991/92 och 1992/93 angetts.

E 12. Vissa särskilda utgifter för forskningsändamål

1988/89 Utgift	27 084 978	Reservation	11 723 918
1989/90 Anslag	32 091 000		
1990/91 Förslag	53 548 000		

Anslagspost	Beräknat 1990/91
1. Forskningsstödjande åtgärder vid mindre och medelstora högskolor	
1:1 Högskolan i Eskilstuna/Västerås	1 155 000
1:2 Högskolan i Falun/Borlänge	1 155 000
1:3 Högskolan i Gävle/Sandviken	1 155 000
1:4 Högskolan i Örebro	2 413 000
1:5 Högskolan i Jönköping	1 155 000
1:6 Högskolan i Halmstad	1 155 000
1:7 Högskolan i Kalmar	1 155 000
1:8 Högskolan i Karlskrona/Ronneby	773 000
1:9 Högskolan i Kristianstad	1 155 000
1:10 Högskolan i Växjö	2 413 000
1:11 Högskolan i Borås	1 155 000
1:12 Högskolan i Karlstad	2 413 000
1:13 Högskolan i Skövde	1 155 000
1:14 Högskolan i Trollhättan/Uddevalla	773 000
1:15 Högskolan i Sundsvall/Härnösand	2 091 000
1:16 Högskolan i Östersund	1 155 000
1:17 Ej fördelade medel	250 000
2. Kontaktsekretariat	2 506 000
3. Kontaktforskare	7 284 000
4. Forskarutbyte med utlandet	8 284 000
5. Fora för kvinnliga forskare m. m.	3 451 000
6. Till regeringens disposition	9 347 000
Utgift	53 548 000

Anslagsframställning har avgivits av universitets- och högskoleämbetet (UHÄ) avseende anslagsposterna 2., 3. och 5. samt av Svenska institutet och Nämnden för svensk-amerikanskt forskarutbyte för anslagsposten 4.

Anslagsposten 2.

Kontaktsekretariat

Anslagsposten avser kostnader för kontaktsekreterare vid universitet och högskolor med fakultetsorganisation. UHÄ föreslår ett oförändrat belopp under anslagsposten.

Anslagsposten 3

Kontaktforskare

Anslaget gör det möjligt för högskolan att ställa forskare till förfogande för problemlösning inom näringsliv och industri, i första hand den mindre och medelstora industrin. UHÄ har uppmärksammat vissa problem för verksamheten och härleder dessa till de av UHÄ utfärdade föreskrifterna för densamma. UHÄ överväger att ändra reglerna så att de bättre motsvarar högskolornas önskemål. UHÄ föreslår att beloppet under anslagsposten bibehålls på nuvarande nivå under treårsperioden.

Stipendieprogrammet för internationalisering av forskning har funnits sedan år 1984. De fem årens erfarenheter av programmet visar tydligt behovet av detta slags stipendier och hur värdefullt programmet är för internationaliseringen av svensk forskning. Med anledning härav begär Svenska institutet en uppräknig av medlen för forskarutbyte med utlandet med 3 milj. kr.

Nämnden för svensk-amerikanskt forskarutbyte

Nämnden för svensk-amerikanskt forskarutbyte har inkommit med anslagsframställning för treårsperioden. För att stärka Fulbrightprogrammet genom att trygga ett visst antal stipendier och ett tillräckligt bidrag till varje stipendiat, har ett treårsförslag utarbetats innebärande en årlig ökning på 10 procent .

Anslagsposten 5

Fora för kvinnliga forskare m. m.

Medlen under anslagsposten Fora för kvinnliga forskare m. m. disponeras av universitets- och högskoleämbetet (UHÄ), som fördelar dem till forumverksamheten för kvinnliga forskare och kvinnoforskning, som finns vid de sex universiteten och vid högskolan i Luleå.

UHÄ föreslår ett ökat stöd med 1,2 milj kr. till forumverksamheten.

Regeringens överväganden

Forskningsstödjande åtgärder vid mindre och medelstora högskolor

För innevarande budgetår anvisas under detta anslag 11 634 000 kr. för forskningsstödjande verksamhet vid de mindre och medelstora högskolorna. Dessa medel används bl. a. för kostnader för planering, utarbetande av ansökningar till forskningsråd, sektorsorgan etc. samt seminarier i anslutning till projekt. Medlen används även för en kontaktorganisation avseende högskolans kontakter med såväl det omgivande samhället som universitet och högskolor med fast forskningsorganisation. Medlen kan även användas till lärares forskarutbildning. UHÄ fördelar medlen mellan de berörda högskolorna.

Regeringen har i det föregående behandlat frågan om forskningsstödjande åtgärder vid de mindre och medelstora högskolorna med utgångspunkt i betänkandet *Forskning vid de mindre och medelstora högskolorna* (SOU 1989:27). Regeringen föreslår en ökning med 30 milj. kr. under treårsperioden. Medlen bör anvisas direkt till de berörda högskolorna, för att förbättra möjligheterna för högskolornas planering.

Ändamål/högskoleenhet m. m.	Belopp kr.		
	1990/91	1991/92	1992/93
Högskolan i Eskilstuna/Västerås	1 155 000	+ 650 000	+ 400 000
Högskolan i Falun/Borlänge	1 155 000	+ 650 000	+ 400 000
Högskolan i Gävle/Sandviken	1 155 000	+ 650 000	+ 400 000
Högskolan i Örebro	2 413 000	+ 1 300 000	+ 1 000 000
Högskolan i Jönköping	1 155 000	+ 650 000	+ 400 000
Högskolan i Halmstad	1 155 000	+ 650 000	+ 400 000
Högskolan i Kalmar	1 155 000	+ 650 000	+ 400 000
Högskolan i Karlskrona/Ronneby	773 000	+ 250 000	+ 150 000
Högskolan i Kristianstad	1 155 000	+ 650 000	+ 400 000
Högskolan i Växjö	2 413 000	+ 1 300 000	+ 1 000 000
Högskolan i Borås	1 155 000	+ 650 000	+ 400 000
Högskolan i Karlstad	2 413 000	+ 1 300 000	+ 1 000 000
Högskolan i Skövde	1 155 000	+ 650 000	+ 400 000
Högskolan i Trollhättan/Uddevalla	773 000	+ 250 000	+ 150 000
Högskolan i Sundsvall/Härnösand	2 091 000	+ 1 100 000	+ 700 000
Högskolan i Östersund	1 155 000	+ 650 000	+ 400 000
Ej fördelade medel	250 000	of	of
Summa	22 676 000	+ 12 000 000	+ 8 000 000

Forskarutbyte med utlandet

Regeringen har i det föregående redogjort för vissa förslag avseende internationellt grundforskningssamarbete. Medlen för den internationella stipendieverksamhet, som handhas av Svenska Institutet och som primärt avser forskarstuderande, föreslås öka med 4 milj. kr. fr. o. m. budgetåret 1991/92 och med ytterligare 2 milj. kr. fr. o. m. budgetåret 1992/93.

Regeringen har i det föregående förordat att fr. o. m. budgetåret 1991/92 särskilda medel anvisas till visst bilateralt forskningssamarbete. Medlen avser i första hand vetenskapligt samarbete med Östeuropa. Medlen kommer, om inte det fortsatta arbetet med dessa frågor föranleder annat, att föreslås anvisade under förevarande anslag med 15 milj. kr. fr. o. m. budgetåret 1991/92 och ytterligare 15 milj. kr. fr. o. m. budgetåret 1992/93.

Medel för svensk-amerikanskt forskarutbyte har för innevarande budgetår beräknats under anslaget H 1. Kulturellt utbyte med utlandet (1 638 000 kr.). Medel för denna verksamhet bör för nästa budgetår beräknas under förevarande anslag, anslagsposten Forskarutbyte med utlandet.

Fora för kvinnliga forskare

En anslagspost benämnd Jämställdhetsforskning är för innevarande budgetår uppförd under anslaget Samhällsvetenskapliga fakulteterna m. m. (2 064 000 kr.). Medlen under anslagsposten bekostar verksamheten vid de fora för kvinnliga forskare och kvinnoforskning, som finns vid universiteten och högskolan i Luleå. Ett av dessa kvinnofora ger ut Kvinnovetenskaplig tidskrift. Forumverksamheten omfattar konferenser, kurser och viss forskningsstödande verksamhet t. ex. föreläsningar av utländska kvinnliga forskare. Den verksamhet, som fora stöder, avser inte enbart samhällsvetenskaplig forskning utan även forskning inom andra fakultetsområden. Medlen för verksamheten bör därför fortsättningsvis beräknas under förevarande anslag.

Anslagsposten bör för budgetåret 1990/91 beräknas till 3 451 000 kr., vilket innebär en förstärkning om 1,2 milj. kr.

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 17
Utbildningsdep.

Till regeringens disposition

Regeringen har i det föregående under avsnittet Högskoleenheternas lokaler för forskning redovisat sina ställningstaganden avseende högskolans lokalbehov. Regeringens förslag innebär att 45 milj. kr. reserveras för ökade lokalkostnader.

De exakta medelskraven till följd av regeringens förslag om förstärkningar i förevarande proposition kan inte nu bedömas, eftersom de också beror av beslut som senare fattas av berörda myndigheter, i första hand högskolor och forskningsråd. Regeringen avser att genom särskilda beslut fördela medel till ifrågavarande ändamål och beräknar därför under förevarande anslag under anslagsposten Till regeringens disposition 5 milj. kr. för budgetåret 1990/91. För budgetåren 1991/92 och 1992/93 bör medlen öka med ytterligare 12 respektive ytterligare 28 milj. kr. I den mån medlen inte tas i anspråk för lokaländamål kommer de, efter särskilda beslut av regeringen, att ställas till förfogande för inköp av vetenskaplig utrustning.

Statistiska centralbyrån (SCB) fick år 1987 i uppdrag att i samråd med universitets- och högskoleämbetet (UHÄ) och Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) och i samarbete med riksrevisionsverket (RRV) förbättra och vidareutveckla statistiken över forskning vid universitet och högskolor. I uppdraget ingick att ta fram en ämnesbaserad statistik samt att redovisa ett förslag till reglering av högskolans skyldigheter att lämna statistiska uppgifter och förslag till organisation av en kontinuerlig FoU-statistik för högskoleområdet.

SCB föreslår i samråd med UHÄ och SLU att forskningsstatistik för universitet och högskolor skall sammanställas och publiceras vartannat år. SCB och UHÄ har genomfört en försöksundersökning avseende budgetåret 1988/89. Universitet och högskolor bör åläggas att lämna uppgifter till forskningsstatistiken. Formerna för reglering av uppgiftslämnandet kan inte bestämmas innan beslut fattats med anledning av den pågående statistikregelutredningens förslag.

Regeringen finner SCB:s uppläggning av statistikinsamling och redovisning ändamålsenlig och kommer i annat sammanhang att uppdraga åt SCB att fortsätta arbetet i enlighet med de redovisade förslagen. Regeringen beräknar fr. o. m. budgetåret 1991/92 300 000 kr. för ökade kostnader för detta ändamål.

Från anslagsposten Till regeringens disposition bör bekostas eventuella avgångsvederlag till innehavare av vissa tjänster som professor i konstnärliga ämnen.

Med hänvisning till sammanställningen beräknar regeringen anslaget till (32 091 000 + 21 457 000 =) 53 548 000 kr.

Med hänvisning till vad som anförts ovan föreslår regeringen

1. att riksdagen till *Vissa särskilda utgifter för forskningsändamål* för budgetåret 1990/91 anvisar ett reservationsanslag på 53 548 000 kr.,
2. att riksdagen godkänner de medelsförstärkningar för budget-åren 1991/92 och 1992/93 som angetts.

E 13. Vissa ersättningar för klinisk utbildning och forskning m. m.

1988/89 Utgift 1 010 500 000¹

1989/90 Anslag 1 020 000 000¹

1990/91 Förslag 1 161 132 000

¹ Anslaget Driftersättning enligt läkarutbildningsavtal m. m.

Från anslaget utgår ersättning till vissa landstingskommuner/kommuner enligt avtal om samarbete om läkarutbildning och forskning m. m. Från anslaget utgår också ersättning till Göteborgs kommun och Västerbottens läns landstingskommun enligt avtal om samarbete om tandläkarutbildning och forskning i Göteborg och Umeå.

Anslagsframställning har avgivits av nämnden för undervisningssjukhusens utbyggande.

Anslagsposter	Beräknat anslag 1990/91
<i>Medicinsk utbildning och forskning</i>	
Karolinska institutet	299 375 000
Universitetet i Uppsala	127 490 000
Universitetet i Linköping	74 279 000
Universitetet i Lund	210 800 000 ¹
Universitetet i Göteborg	210 581 000 ²
Universitetet i Umeå	97 607 000
Vissa kostnader till följd av tidigare avtal	64 000 000
<i>Odontologisk utbildning och forskning</i>	
Universitetet i Göteborg, f	40 000 000
Universitetet i Umeå, f	31 000 000
Investeringsersättningar, f	6 000 000
Summa	1 161 132 000

¹ Härav avser 129 747 000 kr. ersättning till Malmöhus läns landstingskommun och 81 053 000 kr. ersättning till Malmö kommun.

² Härav avser 4 728 000 kr. ersättning till Göteborgs och Bohus läns landstingskommun och 205 853 000 kr. ersättning till Göteborgs kommun.

Regeringens överväganden

Regeringen har i det föregående redovisat ett nytt system för ersättningar till sjukvårdshuvudmännen för vissa kostnader i samband med läkarut-

bildning och forskning. Medel för sådana ersättningar bör fortsättningsvis anvisas under ett anslag med särskilda anslagposter för berörda högskoleenheter, vilka betalar ut ersättningarna till berörda sjukvårdshuvudmän.

För kalenderåret 1989 har driftersättningar för läkarutbildning och forskning om sammanlagt 949 milj. kr. utbetalats. Regeringen har vid beräkning av ersättningen för kalenderåret 1990 gjort löne- och prisomräkning enligt de riktlinjer som angivits i samarbetsavtalet av den 19 december 1989 om läkarutbildning och forskning m. m. mellan staten och sjukvårdshuvudmännen. Det innebär att omräkningen är gjord på underlag från Landstingsförbundet och universitets- och högskoleämbetet.

Innevarande budgetår beräknas medel för statlig investeringsersättning enligt läkarutbildningsavtal under femte huvudtiteln. Medel för motsvarande ändamål bör fortsättningsvis beräknas under förevarande anslag. Enligt samarbetsavtalet bör investeringsersättningen fr. o. m. 1991 tillföras driftersättningen. Under 1990 skall ersättning om 64 milj. kr. övergångsvis utgå för slutreglering av vissa investeringskostnader m. m. En särskild överenskommelse om fördelningen mellan sjukvårdshuvudmännen av denna ersättning skall träffas. Mot bakgrund härav bör 64 milj. kr. beräknas för ändamålet under en särskild anslagspost Vissa kostnader till följd av tidigare avtal.

Läkarutbildningen vid universitetet i Umeå har utökats med 20 platser. Medel för kostnader till följd härav kommer att beräknas budgetåret 1992/93 under berörd anslagspost till universitetet i Umeå.

Tandvården vid universiteten i Göteborg och Umeå har numera kommunal huvudman. Staten betalar driftersättning till huvudmännen. Under hösten 1989 har avtal träffats om driftersättningen för 1990 till Västerbottens läns landstingskommun avseende tandläkarutbildning och forskning vid universitetet i Umeå. Regeringen har godkänt avtalet. Vid beräkning av förevarande anslag har hänsyn tagits till de ökade kostnader avtalet medför. Driftersättningen för tandvård kan under budgetåret 1990/91 bli föremål för ytterligare förhandling mellan staten och de båda huvudmännen.

Det ovan nämnda nya systemet för reglering av kostnadsnivåförändringar föreslogs av utredaren i huvudsak gälla även för klinisk odontologisk utbildning och forskning. På grund av det utredningsarbete som pågår och de huvudmannaskapsförändringar som nyligen genomförts för tandläkarutbildning och forskning föreslog utredaren att ett genomförande på detta område senareläggs. Regeringen delar utredarens uppfattning.

Medel för investeringsersättningar enligt samarbetsavtal om tandläkarutbildning och forskning i Göteborg och Umeå beräknas innevarande budgetår under anslaget Investeringsersättningar enligt läkarutbildningsavtal m. m. under femte huvudtiteln. Medel för detta ändamål bör anvisas under förevarande anslag. Vid beräkningen av anslaget har hänsyn tagits härtill (6 000 000 kr.).

Ärendet till riksdagen

Regeringen föreslår

att riksdagen till *Vissa ersättningar för klinisk utbildning och forskning m. m.* för budgetåret 1990/91 anvisar ett förslagsanslag på 1 161 132 000 kr.

Prop. 1989/90: 90

Avsnitt 17

Utbildningsdep.

E 14. Forskningsrådsnämnden

1988/89 Utgift	48 867 156	Reservation	5 510 480
1989/90 Anslag	52 738 000		
1990/91 Förslag	63 630 000		

Från anslaget bestrids kostnaderna för den verksamhet som forskningsrådsnämnden (FRN) finansierar samt för nämndens förvaltning.

För förvaltningskostnader får budgetåret 1989/90 användas högst 7 406 000 kr.

Sedan budgetåret 1979/80 disponerar FRN även en särskild kostnadsram för finansiering av dyrbar vetenskaplig utrustning för forskningsändamål under anslaget I.3 Inredning och utrustning av lokaler vid högskoleenheter m. m.

Anslagspost	1989/90	Beräknad ändring 1990/91
1. Initiering, samordning och stöd av forskning	39 153 000	+ 9 608 000
2. Forskningsinformation	13 585 000	+ 1 284 000
Utgift	52 738 000	+ 10 892 000

Forskningsrådsnämnden

Forskningsrådsnämnden (FRN) begär ökade resurser för preventions-, självmords-, handikapp- och naturresursforskning, internationalisering, arbetslivsinriktad forskningsinformation, s. k. science centers samt information om miljö och forskning riktad till skolorna.

FRN har på regeringens uppdrag utrett vissa frågor rörande biblioteks-forskning. FRN har redovisat uppdraget i rapporten Biblioteks- och informationsvetenskap — förslag inför 90-talet (FRN rapport 89:4). Nämnden föreslår att fasta forskningsresurser tillförs universitetet i Göteborg samt att nämnden ges ett fortsatt ansvar för projektstöd inom området.

FRN hemställer att

1. medel anvisas för verksamhetens genomförande budgetåret 1990/91 med sammanlagt 62 368 000 kronor under reservationsanslaget Forskningsrådsnämnden,
2. planeringsramar för verksamheten under anslaget Forskningsrådsnämnden fastställs för budgetåren 1991/92 och 1992/93 till 68 818 000 kronor respektive 73 428 000 kronor,
3. anslagsposten I. Forskning inom biblioteksområdet som nämnden dis-

- ponerar under anslaget Samordning m.m. inom biblioteksområdet, förs över till anslaget Forskningsrådsnämnden budgetåret 1990/91,
4. 1 500 000 kr. motsvarande medel för en professur för biblioteks- och informationsvetenskap m.m. förs över till fakultetsanslag budgetåret 1991/92 från anslaget Samordning m.m. inom biblioteksområdet, anslagsposten 1. Forskning inom biblioteksområdet,
 5. 4 000 000 kr. tillföres anslaget Forskningsrådsnämnden budgetåret för handikappforskning varav 3 000 000 kr. motsvarar de gemensamma resurser som i dag finns uppdelade på ett flertal myndigheter,
 6. medel för eventuella tillkommande uppgifter för FRN beräknas i särskild ordning utöver de ovan begärda resurserna.

FRN har i en komplettering till anslagsframställningen anmält ett ökat medelsbehov av ca 350 000 kr. för medlemsavgiften till European Science Foundation (ESF). ESF avser att sin höja ambitionsnivå när det gäller samarbetet mellan de europeiska forskningsråden och akademierna. FRN står för kostnaderna för den svenska medlemsavgiften medan forskningsråden bestrider kostnaderna för sin medverkan i de olika programmen.

Regeringens överväganden

Forskningsrådsnämnden (FRN) svarar enligt sin instruktion för forskning främst inom områden som är angelägna från samhällets synpunkt. Nämnden skall särskilt beakta behovet av tvär- och mångvetenskaplig forskning. FRN har också viktiga uppgifter inom området forskningsinformation. Det ökade och ökande behovet av kvalificerat kunskapsunderlag inom i stort sett alla samhällssektorer ställer verksamhet av det slag FRN bedriver i centrum. Gränsöverskridande och tvärvetenskapliga insatser blir allt mer betydelsefulla för såväl den vetenskapliga utvecklingen som samhället i övrigt. Det är angeläget att FRN:s resurser för verksamhet inom olika områden kan förstärkas. Regeringens förslag innebär en ökning av FRN:s anslag för budgetåret 1990/91 med 5,9 milj. kr., budgetåret 1991/92 ytterligare 5,5 milj. kr. och budgetåret 1992/93 slutligen ytterligare 9,0 milj. kr.

FRN disponerar vissa medel under reservationsanslaget Samordning m.m. inom biblioteksområdet, anslagsposten 1. Forskning inom biblioteksområdet. Dessa medel bör fortsättningsvis beräknas under förevarande anslag (+ 5 571 000 kr).

FRN har på regeringens uppdrag utrett och, efter samråd med universitets- och högskoleämbetet (UHÄ), kungl. biblioteket och statens kulturråd, lämnat förslag avseende uppbyggnaden av en fast forskningsorganisation och fortsatt fördelning av projektstöd till biblioteks- och informationsvetenskaplig forskning. Förslaget har diskuterats med berörda högskoleenheter. Som anförts under anslaget Samhällsvetenskapliga fakulteterna förordar regeringen att en professur i biblioteks- och informationsvetenskap inrättas vid universitetet i Göteborg den 1 juli 1991. Tjänsten bör finansieras inom ramen för de medel som avsatts för forskning inom biblioteksområdet. Medel för ändamålet (1 500 000 kr.) bör budgetåret 1991/92 tillföras anslaget Samhällsvetenskapliga fakulteterna med motsvarande minskning av förevarande anslag. FRN bör även fortsättningsvis

ansvara för fördelningen av projektmedel till biblioteks- och informationsvetenskaplig forskning.

Riksarkivet har tillsammans med ett antal berörda myndigheter, däribland FRN, under några år drivit ett forsknings- och utvecklingsprojekt rörande metoder för masskonservering av papper. De samverkande myndigheterna har anhållit om medel för att fortsätta projektet. Regeringen återkommer till denna fråga i det följande. FRN bör inom ramen för de medel nämnden disponerar fortsätta sitt nuvarande engagemang i projektet.

FRN fick genom 1987 års forskningsproposition vissa samordningsuppgifter avseende handikappforskning. Nämnden tilldelades i samband härmed 2,5 milj. kr. Riksdagen uttalade samtidigt att övriga myndigheter och organ med ansvar för stöd till handikappforskning tillsammans skulle anslå minst lika mycket. FRN har på regeringens uppdrag redovisat de samlade insatserna för handikappforskningen, där det bl. a. framgår att det varit svårt att förmå vissa organ och myndigheter att följa riksdagens beslut. Nämnden har lagt ner ett omfattande arbete på att initiera, stödja och samordna handikappforskning med en långsiktig inriktning, liksom på en internationalisering av denna. FRN förordar dock att en enhetlig finansieringsform tillskapas.

Som tidigare anförts föreslår regeringen att ett nytt socialvetenskapligt forskningsråd tillskapas. Detta kommer att ge stöd till långsiktig kunskapsuppbyggnad inom områden som är viktiga ur ett socialpolitiskt perspektiv. Regeringen föreslår att det nya rådet övertar samordningsansvaret för handikappforskningen. Rådet bör därvid kunna utgå från de erfarenheter som FRN samlat. De medel för handikappforskning som nämnden hittills anvisats, bör därför i fortsättningen beräknas under femte huvudtiteln. (– 4 165 000 kr.). Nämndens särskilda ansvar för handikappforskning upphör därmed.

Regeringens barn- och ungdomsdelegation har arbetat för att bygga upp flervetenskapliga forskningscentra samt en databas om ungdomsforskning. Delegationen har också utarbetat en rapport om den framtida ungdomsforskningen i Sverige (Ds 1989: 18). Forskning om ungdom bedrivs inom många discipliner men det finns ett tydligt behov av tvär- och flervetenskaplig grundforskning. FRN bör ges ansvar för utveckling av ungdomsforskning och tilldelas särskilda resurser för detta ändamål (+ 1 500 000 kr. budgetåret 1990/91. + 1 500 000 kr. budgetåret 1991/92. + 1 000 000 kr. budgetåret 1992/93).

Den s.k. Brundtland-kommissionen har i sin rapport visat på en rad områden, där ett betydande arbete måste läggas ned under 90-talet för att globala och mer närliggande miljö- och energirelaterade problem skall kunna bringas närmare en lösning. FRN har byggt upp en betydande och bred kompetens inom miljöområdet.

Systemteknisk kompetens inom miljöområdet är viktig. FRN är väl lämpad att svara för fortsatta analyser samt utveckling av flervetenskaplig forskning med betydelse för förhållandet människa, samhälle, naturresurser, miljö och energi. Det är i detta sammanhang angeläget att ta tillvara de kunskaper som vunnits genom det särskilda stödet till allmänna energisystemstudier inom energiforskningsprogrammet. Regeringen föreslår i en-

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 17
Utbildningsdep.

lighet härmed ökade medel under förevarande anslag (+2000000 kr. budgetåret 1990/91, +4000000 kr. budgetåret 1991/92, +3000000 kr. budgetåret 1992/93).

Som ett led i en utveckling av programmet för allmänna energisystemstudier föreslås forskningsrådsnämnden fr.o.m. budgetåret 1990/91 disponera 4000000 kr. under tolfte huvudtiteln, anslaget Energiforskning.

Sverige har internationellt sett en mycket stark ställning när det gäller longitudinella studier av åldrandeprocessen. I den tidigare nämnda utredningen om forskning om äldre, som utförts av FRN och delegationen för social forskning (DSF), påpekas vikten av att kontinuiteten inte bryts och att databaserna förblir tillgängliga för forskare från hela landet. Regeringen föreslår att fr.o.m. budgetåret 1990/91 ytterligare 1 milj. kr. anvisas för longitudinella studier av åldrandeprocessen.

Som tidigare redovisats föreslår regeringen att delegationen för jämställdhetsforskning upphör den 1 juli 1991. För budgetåren 1991/92 och 1992/93 kommer särskilda medel under civildepartementets huvudtitel att avsättas till FRN för ett informationsprogram för jämställdhetsforskning.

Den verksamhet som bedrivs inom European Science Foundation (ESF) är ett värdefullt komplement till t.ex. forskningssamarbetet med EG. Det ankommer på berörda myndigheter att avdela resurser för samarbete av detta slag.

I årets budgetproposition har beträffande statens löne- och pensionsverk föreslagits att kostnaderna för pensionsadministrationen skall täckas av avgifter fr.o.m. budgetåret 1990/91. Vid medelsberäkningen har hänsyn tagits till dessa avgifter.

För FRN beräknas för nästa budgetår ett anslag om totalt 63 630 000 kr, vilket innebär en ökning jämfört med innevarande budgetår med 10 892 000 kr.

Ärendet till riksdagen

Regeringen föreslår

1. att riksdagen till *Forskningsrådsnämnden* för budgetåret 1990/91 anvisar ett reservationsanslag på 63 630 000 kr.,
2. att riksdagen godkänner de riktlinjer för resursförstärkningar för budgetåren 1991/92 och 1992/93 som angetts.

E 15. Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet

1988/89 Utgift	106 920 217-	Reservation	7 342 034
1989/90 Anslag	125 054 000		
1990/91 Förslag	152 181 000		

Från anslaget bestrids kostnaderna för den verksamhet som humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HSFR) finansierar samt för rådets förvaltning. Inom ramen för HSFR:s anslag bestrids bl.a. kostnaderna för 16 tjänster som professor, två gästprofessorer och högst 35

Prop. 1989/90:90

Avsnitt 17

Utbildningsdep.

forskartjänster. Från anslaget bestrids också kostnaderna för vissa doktorandtjänster. För förvaltningskostnader får budgetåret 1989/90 disponeras högst 5 585 000 kr.

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 17
Utbildningsdep.

Högskoleenhet	1989/90	Beräknad ändring 1990/91
1. Humanistisk-samhälls- vetenskaplig forskning	119 164 000	+ 330 170 000
2. Forskning om förutsätt- ningar för och konsekvenser av informationsteknologins användning	5 890 000	- 5 890 000
	125 054 000	+ 27 127 000

Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet

Rådet föreslår förstärkningar av verksamheten för den kommande verksamhetsperioden. Hela ökningen föreslås ligga på det första året i planeringsperioden. En resursförstärkning krävs för att möjliggöra stöd till större forskningsprojekt samt för en fortsatt utveckling inom särskilda insatsområden, bl. a. det nyligen startade programmet för jämförande kulturforskning. Nya insatsområden är bl. a. samarbete och integration i Europa, forskning rörande miljö och utveckling, områdesforskning rörande Mellersta Östern och svensk politisk historia. Rådet anser det nödvändigt att det inledda stödet till forskning om förutsättningar för och konsekvenser av informationsteknologins användning fullföljs på samma nivå som under budgetåret 1989/90. Rådet föreslår vidare

- s. k. internationella forskarassistenttjänster för att tillförsäkra yngre forskare forskningsmöjligheter utomlands (+ 2 400 000 kr)
- utvärderingar av forskning (400 000 kr) samt översättningar av på svenska publicerade vetenskapliga arbeten (+ 500 000 kr)
- inrättande av en tjänst som professor i miljö rätt och en i industriminnesforskning (+ 1 600 000 kr)
- insatser avseende utrustning (+ 1 000 000 kr.). Inom rådets verksamhetsområde föreligger ett starkt ökande behov av till projektbidragen knuten utrustning, i stor utsträckning s. k. medeldyr utrustning, vilken ligger under nedre kostnadsgränsen för vad som kan tilldelas från forskningsrådsnämndens ram för dyrbar utrustning.

Rådet hemställer

- att regeringen godkänner den allmänna inriktningen av verksamheten så som den beskrivs i anslagsframställningen,
- att regeringen föreslår riksdagen att dels anvisa reservationsanslag för verksamheten om 138 254 000 kr. för budgetåret 1990/91, dels anvisa anslag för budgetåren 1991/92 och 1992/93 på samma nivå,
- att regeringen inrättar professurer vid HSFR i enlighet med rådets förslag,
- att den vid rådet befintliga donationsprofessuren i numismatik och

penninghistoria får återbesättas efter nuvarande innehavares pensionering.

- att regeringen beslutar om en överföring av en forskartjänst för K. Nowak till universitetet i Stockholm,
- att medel för stöd till byggnadsforskning fr. o. m. budgetåret 1990/91 i enlighet med de grunder som anges i anslagsframställningen anvisas till HSFR

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 17
Utbildningsdep.

Regeringens överväganden

God forskning inom kulturvetenskaperna framstår som allt mer angelägen. Inte minst gäller detta mot bakgrund av utvecklingen internationellt. 1990-talet kommer med all sannolikhet att bli en period av nya, levandegörande synpunkter inom snart sagt alla kulturvetenskapliga forskningsområden.

Den kulturvetenskapliga grundforskningen är humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådets (HSFR) huvudansvar. Arbetet med centrala kulturvetenskapliga frågeställningar måste ges ökat stöd. Rådets verksamhet är här av avgörande betydelse. Rådet prövar och stöder såväl enskilda projekt som större forskningsprogram och s. k. nätverk. Regeringen föreslår en sammanlagd ökning av HSFR:s anslag med 17 milj. kr. budgetåret 1990/91, med ytterligare 4,7 milj. kr. budgetåret 1991/92 och slutligen med ytterligare 2 milj. kr. budgetåret 1992/93.

HSFR har aktivt främjat forskningen inom områdena miljö rätt och bebyggelseforskning. En mer långsiktig uppföljning av insatserna bör säkerställas genom att tjänster som professor i dels miljö rätt, dels industriminnesforskning inrättas. Regeringen kommer i annat sammanhang att fatta beslut om inrättande av tjänsterna.

Vid HSFR finns en professur i numismatik och penninghistoria, personlig för Brita Malmer. Tjänsten finansieras genom en donation. Rådet föreslår att professuren får återbesättas efter Brita Malmers pensionsavgång. Donator, Gunnar Ekströms stiftelse, har förklarat sig beredd att även fortsättningsvis bekosta en professur i numismatik och penninghistoria. Regeringen kommer i annat sammanhang att fatta beslut om inrättande av tjänsten.

Regeringen biträder rådets förslag att föra över medel för K. Nowaks forskartjänst vid rådet till anslaget Humanistiska fakulteterna, anslagsposten universitetet i Stockholm (– 368 000 kr.).

HSFR har under anslagsposten *Forskning rörande förutsättningar för och konsekvenser av informationsteknologins användning* disponerat vissa medel för tjänster som nu överförs till anslaget humanistiska fakulteterna. Forskningsområdet är nu så väl etablerat att medel inte längre bör anvisas under en särskild anslagspost.

HSFR har disponerat vissa medel uppförda under elfte huvudtiteln, nämligen 4 000 000 kronor under anslaget B 12. Byggnadsforskning och 1 000 000 under anslaget B 13. Lån till experimentbyggande. Av dessa medel har 1 200 000 kronor överförts till statens lantmäteriverk för arbetet med en svensk nationalatlas. Medel för nationalatlasen föreslås i fortsättningen anvisas från elfte huvudtiteln direkt till lantmäteriverket, varvid

HSFR:s ansvar för finansieringen av detta projekt upphör. HSFR föreslås disponera 3 800 000 kr under anslaget Byggnadsforskning för finansiering av grundforskning av relevans för byggforskning.

Arbetsmarknadspolitiken är ett viktigt instrument för landets utveckling och människornas välfärd. Inträngande kunskaper utgör grundval för en genomtänkt politik. Regeringen har under åren avsatt betydande belopp för forskning och utredningsarbete inom området. För ett fullföljande och fördjupande av dessa insatser föreslår regeringen ökade medel under förevarande anslag (+ 2 000 000 kr. för budgetåret 1990/91, + 3 500 000 kr för budgetåret 1991/92 samt + 1 000 000 kr för budgetåret 1992/93).

Alltför många goda arbeten i kulturvetenskapliga ämnen förblir okända utanför det nordiska språkområdet. Det är väsentligt att svensk forskning i växande utsträckning når ut till det internationella forskarsamhället. Med anledning av den vikt regeringen lägger vid detta, förordas en förstärkning med 1 milj. kr. för översättningskostnader fr. o. m. budgetåret 1992/93.

HSFR har i uppdrag att svara för kontakterna med bl. a. EG:s forskningsprogram Stimulation Plan for Economic Sciences, SPES och European University Institute i Florens. Fr. o. m. budgetåret 1990/91 bör kostnaderna för SPES beräknas under anslaget E 19. Europeisk forskningssamverkan. I anslutning härtill beräknas en minskning av förevarande anslag (– 517 000 kr.)

För utveckling av forskningssamarbete i övrigt med EG-länderna beräknas fr. o. m. budgetåret 1991/92 ytterligare medel under förevarande anslag (+ 1 200 000 kr).

I budgetpropositionen 1990 har beträffande statens löne- och pensionsverk föreslagits att kostnaderna för pensionsadministrationen skall täckas av avgifter fr. o. m. budgetåret 1990/91. Vid medelsberäkningen har hänsyn tagits till dessa avgifter.

För HSFR beräknas för nästa budgetår ett anslag om totalt 1 52 181 000 kr. vilket innebär en ökning med 27 127 000 kr. jämfört med innevarande budgetår.

Ärendet till riksdagen

Regeringen föreslår

1. att riksdagen till *Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet* för budgetåret 1990/91 anvisar ett reservationsanslag på 152 181 000 kr.,
2. att riksdagen godkänner de riktlinjer för resursförstärkningar för budgetåren 1991/92 och 1992/93 som angetts.

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 17
Utbildningsdep.

E 16. Medicinska forskningsrådet

Prop. 1989/90: 90

Avsnitt 17

Utbildningsdep.

1988/89 Utgift	223 736 983	Reservation	18 410 710
1989/90 Anslag	250 202 000		
1990/91 Förslag	286 469 000		

Från anslaget bestrids kostnaderna för den verksamhet som medicinska forskningsrådet (MFR) finansierar samt för MFR:s förvaltning. Inom ramen för MFR:s anslag bestrids bl. a. kostnaderna för 8 tjänster som professor och 35 forskartjänster. Från anslaget bestrids även kostnader för vissa doktorandtjänster. För förvaltningskostnader får budgetåret 1989/90 användas högst 4 735 000 kr.

Medicinska forskningsrådet

MFR föreslår förstärkta insatser inom fyra områden: AIDS- och HIV-forskning, folkhälsovetenskaplig forskning, forskning rörande äldres hälso- och sjukvård och kostepidemiologi. Beträffande det sistnämnda området vill MFR understryka behovet av forskning rörande samband mellan kost, hälsa och sjukdom. Behovet av vetenskapligt kvalificerade undersökningar inom området kostepidemiologi är stort.

Under de senaste åren har den kliniska forskningens villkor diskuterats och analyserats. Ett stort problem är bristen på tid för forskning för de kliniska forskarna. För att förbättra situationen föreslår MFR att 20 tjänster som forskare inrättas. Dessa tjänster skulle konstrueras så att t.ex. halva tiden under ett år utnyttjas för forskning och halva tiden för klinisk verksamhet. Ytterligare insatser krävs också för att stimulera utvecklingen inom klinisk molekylärmedicinsk forskning.

MFR föreslår för treårsperioden 1990/91 – 1992/93 följande förändringar:

1. Ökat stöd till klinisk forskning (8 100 000 kr.)
2. Ökat stöd till AIDS- och HIV-forskning (3 000 000 kr.)
3. Forskning rörande äldres hälso- och sjukvård (3 000 000 kr.)
4. Folkhälsovetenskaplig forskning (2 000 000 kr.)
5. Professur i kostepidemiologi, personlig för Peter Boyle (1 000 000 kr.)
6. Ökade resurser för finansiering av vetenskaplig apparatur (4 000 000 kr.)
7. Överföringar av tjänster till universitetsorganisationen (–2 523 000 kr.)

Regeringens överväganden

Svensk medicinsk forskning har en internationellt framskjuten ställning och dess bidrag till världens totala vetenskapliga produktion är, räknat på befolkningsunderlag, större än något annat lands. Värdet av en framgångsrik medicinsk forskning kan inte underskattas. Regeringen föreslår en sammanlagd ökning av medicinska forskningsrådets resurser med 18 milj. kr. budgetåret 1990/91, ytterligare 14,8 milj. kr. budgetåret 1991/92 och slut-

ligen ytterligare 3 milj. kr. budgetåret 1992/93. Sammanlagt kommer således MFR:s anslag att förstärkas med 35,8 milj. kr. under planeringsperioden.

Medicinska forskningsrådet (MFR) föreslår att det inrättas en professur i kostepidemiologi, personlig för Peter Boyle. Professuren avses bli placerad vid karolinska institutet, Huddinge sjukhus. Regeringen har i det föregående redovisat att professurer vid forskningsråden fortsättningsvis skall ledigförklaras och tillsättas i öppen konkurrens mellan olika sökande på samma sätt som sker vid tillsättning av övriga professurer inom högskolan. Med hänsyn till att detta ärende förberetts utifrån nuvarande praxis bör undantag från kravet på ledigförklarande göras i detta fall. Regeringen biträder därför förslaget och kommer i annat sammanhang att besluta att en tjänst i kostepidemiologi inrättas vid MFR den 1 juli 1990 med Peter Boyle som innehavare.

Det är angeläget att kliniskt verksamma forskare kan ges bättre möjligheter till forskning. En lösning kan vara de av MFR förordade tjänsterna som forskare, i vilka t. ex. halva tiden under ett år utnyttjas för forskning och halva tiden för klinisk verksamhet. Regeringen anser att denna tjänstekonstruktion liksom andra lösningar för att ge de kliniska forskarna sammanhängande tid för forskning är väl värd att pröva. Med anledning härav kan det totala antalet tjänster som forskare vid rådet behöva ökas. Detta bör ske inom ramen för befintliga resurser.

Regeringen har i det föregående föreslagit ökat stöd till folkhälsovetenskaplig forskning. Inom MFR har en arbetsgrupp belyst behovet av ytterligare forskning inom detta område. Regeringen anser att även medicinsk forskning inom detta område bör stimuleras och föreslår att 1 milj. kr. anvisas som stöd till folkhälsovetenskaplig forskning.

Med stöd från MFR bedrivs en avsevärd forskning kring senil demens, åldersproblem och Alzheimers sjukdom. Ytterligare resurser bör ställas till förfogande för rådets stöd till forskning om demenssjukdomar. Regeringen beräknar för detta ändamål 1 milj. kr.

Inom vissa delområden av den psykiatriska forskningen särskilt den biologiskt orienterade är svensk forskning framgångsrik. Även de s. k. psykodynamiska och socialpsykiatriska områdena är forskningsområden som blivit allt viktigare. Viss verksamhet pågår i landet inom dessa områden men har inte nått samma ställning som den biologiskt orienterade forskningen. Mot denna bakgrund kommer MFR att få i uppdrag att bedöma hur, inom nuvarande resurser, förutsättningar kan skapas för en snabbare kunskapsuppbyggnad inom de s. k. psykodynamiska och socialpsykiatriska forskningsområdena inom psykiatri.

Forskning om amalgam och andra dentalmaterial

Socialutskottet har behandlat förslag om anslag till forskning om amalgam och andra dentalmaterial i ett särskilt betänkande (SoU 1988/89:28). Härvid betonades vikten av att ett tvärsankteriet forskningsprogram framtaget på uppdrag av socialstyrelsen genomförs. För detta erfordras sammanlagt 16 milj. kr. under en fyraårsperiod. MFR har genom ompriorite-

Prop. 1989/90:90
Avsnitt 17
Utbildningsdep.

ring frigjort 1 milj. kr. för forskning kring amalgam. Riksdagen anvisade för innevarande budgetår 3 milj. kr. för forskning om amalgam och andra dentalmaterial. Regeringen beräknar under förevarande anslag medel för detta ändamål (+ 3 milj. kr). I det föregående har en motsvarande minskning gjorts av anslaget Forskning om amalgam och andra hälsorisker.

Forskning om HIV och AIDS

Under en följd av år har genom särskilda beslut av regeringen 3 milj. kr. årligen anvisats MFR som stöd till HIV- och AIDS-forskning. Behovet av forskning om denna immunbristsjukdom kvarstår. Forskningen bör därför erhålla ett mer reguljärt stöd. Medel motsvarande vad som hittills anvisats bör i fortsättningen beräknas under förevarande anslag (+ 3 milj. kr.).

Internationellt forskningssamarbete

Genom regeringens förslag i 1989 års kompletteringsproposition har MFR fr. o. m. innevarande budgetår anvisats vissa medel för utökat forskningssamarbete med EG. Medlen avser deltagande i olika enskilda projekt ingående i EG:s ramprogram för forskning. Regeringen har i det föregående utförligt redovisat motiven för EG-samarbetet. För en utökning av detta deltagande – utöver de medel som rådet har möjlighet att anvisa inom ramen för sina ordinarie resurser – beräknar regeringen en förstärkning av rådets resurser fr. o. m. budgetåret 1991/92 med 4,8 milj. kr.

Övriga frågor

MFR föreslår efter samråd med universitets- och högskoleämbetet (UHÄ) överföring till högskoleorganisationen av tjänster som under lång tid funnits inrättade vid högskoleenheter men bekostats av rådet.

Regeringen tillstyrker förslagen och har i det föregående vid beräkning av anslaget Medicinska fakulteterna beräknat medel för tre professurer: i baromedicin, i hälso- och sjukvårdsforskning med särskild inriktning på utvecklingsländerna samt i hälso- och sjukvårdsforskning samt vissa resurser i anslutning till tjänsterna. I enlighet härmed föreslås att förevarande anslag minskas med 2 698 000 kr.

I budgetpropositionen 1990 har beträffande statens löne- och pensionsverk föreslagits att kostnaderna för pensionsadministration skall täckas av avgifter fr. o. m. budgetåret 1990/91. Vid medelsberäkningen har hänsyn tagits till dessa avgifter.

För MFR beräknas för nästa budgetår ett anslag om totalt 286 469 000 kr. vilket innebär en ökning med 36 267 000 kr.

Regeringen föreslår

1. att riksdagen till *Medicinska forskningsrådet* för budgetåret 1990/91 anvisar ett reservationsanslag på 286 469 000 kr.,
2. att riksdagen godkänner de riktlinjer för resursförstärkningar för budgetåren 1991/92 och 1992/93 som angetts.

E 17. Naturvetenskapliga forskningsrådet

1988/89 Utgift	326 724 390	Reservation	19 085 205
1989/90 Anslag	345 655 000		
1990/91 Förslag	386 973 000		

Från anslaget bestrids kostnaderna för den forskningsverksamhet m. m. som naturvetenskapliga forskningsrådet (NFR) finansierar samt för NFR:s förvaltning. Inom ramen härför bestrids bl. a. kostnaderna för 17 tjänster som professor, en gästprofessur och 75 tjänster som forskare. Från anslaget bestrids även kostnader för vissa doktorandtjänster. För förvaltningskostnader får budgetåret 1989/90 användas högst 13 943 000 kr.

Naturvetenskapliga forskningsrådet

Rådet föreslår följande förstärkningar av verksamheten under den kommande treårsperioden. Hela ökningen föreslås ligga på det första året av perioden.

- nya forskartjänster och stipendier (+ 8 milj. kr)
- medel för ett bättre utnyttjande av internationella och nationella forskningsanläggningar (+ 2 milj. kr.)
- ökande insatser på områdena miljörelaterad grundforskning (+ 1 milj. kr.) och polarforskning (+ 2 milj. kr.)
- medel för materialforskning (+ 6 milj. kr.) och materialforskningskonserter (+ 2 milj. kr.)
- ökade medel för projektbidrag inom andra områden (+ 5 milj. kr.) och för utrustning (+ 2 milj. kr.).

Rådet lämnar också ett budgetförslag på en högre nivå innebärande väsentligt ökat stöd till den miljörelaterade grundforskningen och för ett nationellt materialtekniskt program.

NFR föreslår överföring av sammanlagt 7,8 milj. kr. till andra anslag. Det gäller kostnaderna för en del av forskargruppen inom enheten för plasmafysik och fusionsforskning vid tekniska högskolor i Stockholm samt driften av radioastronomiteleskopet SEST i Chile (till Chalmers tekniska högskola). Rådet föreslår också en överföring av 2 milj. kr. till anslaget för europeisk forskningssamverkan för medverkan i den europeiska synkrotronljuskällan ESRF i Grenoble. Kostnaderna för en tjänst vid Vetenskapsakademien bör överföras till anslaget Vissa bidrag till forskningsverksamhet.

NFR föreslår att en professur, personlig för Åke Kwick, inrättas i struk-

turkemi. En ledigblivande professur i plasmafysik med fusionsforskning bör återbesättas med samma ämnesinnehåll.

NFR begär 3, 2 milj. kr. för forskning om den marina miljön, under det under miljö- och energidepartementets huvudtitel uppförda anslaget Åtgärder mot havsföroreningar.

NFR föreslår vidare en ändring av bestämmelserna om forskartjänster så att som behörighetskrav införs att högst 10 år får ha förflutit från avläggandet av doktorsexamen till ansökningstidens utgång för en sådan tjänst.

NFR har på regeringens uppdrag utrett frågan om behovet av nationell samordning av utnyttjandet av superdatorer för svensk forskning.

Regeringens överväganden

Den naturvetenskapliga grundforskningen ger ökade kunskaper om de grundläggande naturlagarna och bildar därigenom basen för den tekniska utvecklingen och för hela det moderna industrisamhället. Det naturvetenskapliga forskningsrådet (NFR) stöder betydelsefull forskning inom matematik, fysik, kemi, biologi och geovetenskap vid universitet och högskolor. Den svenska forskningen inom dessa områden har en stor bredd och ett omfattande internationellt engagemang. Ett långsiktigt och målmedvetet stöd från NFR är en av förutsättningarna för utvecklingen av grundforskningen inom dessa områden och för de svenska forskarnas möjligheter att befinna sig vid forskningsfronten.

NFR:s utvärderingar av den naturvetenskapliga forskningen är internationellt uppmärksammade. Utvärderingarna visar bl.a. att den svenska forskningen inom flertalet naturvetenskapliga områden är av hög kvalitet, i vissa fall av högsta internationella standard.

Regeringens förslår en sammanlagd ökning av NFR:s resurser med 16,7 milj. kr. för budgetåret 1990/91 utöver löne- och prisomräkning. För budgetåret 1991/92 föreslås en ytterligare ökning med 23,9 milj. kr. och för budgetåret 1992/93 ytterligare 10 milj. kr. Sammanlagt kommer således NFR:s anslag att förstärkas med 50,6 milj. kr. under planeringsperioden.

Regeringen avser att med utgångspunkt i NFR:s förslag senare fatta beslut om att inrätta en tjänst som professor i strukturkemi, personlig för Åke Kwick. Regeringen har tidigare föreslagit att professorer vid rådsorganisationen fr.o.m. 1 juli 1990 skall ledigförklaras och tillsättas i öppen konkurrens mellan olika sökande på det sätt som gäller vid tillsättning av andra professorer. Med hänsyn till att detta ärende förberetts utifrån nuvarande praxis bör undantag från kravet på ledigförklarande göras i detta fall.

Samordning av superdatoranvändning

Regeringen har uppdragit åt naturvetenskapliga forskningsrådet att i samråd med forskningsrådsnämnden överväga behovet av nationell samordning av utnyttjandet av superdatorer för svensk forskning. NFR redovisade i skrivelse den 31 augusti 1989 utredningen och sitt förslag med anledning av denna.

Rådet konstaterar att tillgången på superdatorkapacitet avsevärt förbättrats under år 1989 genom tillkomsten av CRAY X-MP/48 systemet i Linköping (NSC) och IBM 3090-600 systemet i Skellefteå (SDCN). Utredningen redovisar att en omfattande samordning mellan anläggningarna redan föreligger, bl. a. vad gäller säkerhet och tilldelning av körtid. Samma datornät, SUNET, används också för kommunikation med och mellan superdatorerna. Enligt rådet behövs därför inte någon ytterligare reglering av verksamheten.

Vad gäller det framtida behovet av superdatorkraft anser rådet att en noggrann analys av de faktiska behoven och deras ökning bör föregå beslut i denna fråga. NFR anmäler också att man har för avsikt att inrätta en permanent superdatorkommitté under rådets huvudmannaskap.

Regeringen delar rådets uppfattning att ingen ytterligare reglering av denna fråga erfordras. NFR bör tillsammans med forskningsrådsnämnden fortlöpande bevaka frågan om samordning och behov av superdatorkapacitet.

Regeringen har behandlat frågan om universitetsdatornätet SUNET:s finansiering i anslutning till sin anmälan av anslaget E 9. Tekniska fakulteterna.

Fusionsforskning

Genom 1987 års forskningsproposition samlades ansvaret för det svenska fusionsforskningsprogrammet hos NFR. Programmet är anslutet till Europeiska gemenskapernas (EG) fusionsforskningsprogram. Regeringen uppdrog i anslutning härtil åt NFR att utvärdera den svenska fusionsforskningen och lämna förslag till verksamhet för perioden fr. o. m. budgetåret 1990/91. Rådet redovisade den 23 maj 1989 uppdraget efter en vetenskaplig utvärdering av programmet med deltagande av internationell expertis. NFR föreslår att regering och riksdag fattar principbeslut om ett fortsatt samarbete med EG under tiden t. o. m. budgetåret 1995/96. Det svenska fusionsforskningsprogrammet föreslås under denna tid fortsätta på en i reala termer oförändrad ekonomisk nivå.

Sveriges forskningssamarbete med EG har behandlats i det föregående. Regeringens strävan är att etablera ett så nära och omfattande forsknings-samarbete med EG:s s. k. ramprogram som är möjligt. Fusionssamarbetet har pågått sedan år 1976 och är Sveriges äldsta forskningssamarbete med EG. Genom programmet blir Sverige också delaktigt i det globala forsknings-samarbetet inom området, i vilket medverkar såväl Förenta Staterna och Japan som Sovjetunionen. Det svenska delprogrammet har utvecklats väl och NFR:s utvärdering visar att det håller en god kvalitet. I många avseenden kan samarbetet med EG inom detta område stå som en förebild när samverkan på programnivå nu byggs upp inom en rad forskningsområden. Utbytet i form av bl. a. internationella kontakter med det europeiska forskningssamarbetet är av stort värde för den svenska forskningen.

Regeringens bedömning är därför att Sverige bör delta i fusionssamarbetet även för den kommande treårsperioden. Samarbetet därefter bör prö-

vas i anslutning till ställningstagandet till forskningssamarbetet med EG inför den planeringsperiod som inleds 1993/94.

Det nationella fusionsforskningsprogrammet utgör en integrerad del av EG:s fusionsforskningsprogram. Under innevarande period har fusionsforskningen i egenskap av en del av det svenska energiforskningsprogrammet förfogat över en särskilt angiven ram under NFR:s anslag. Fusionsforskningens huvudsakliga karaktär av långsiktig grundläggande forskning gör emellertid att den så långt möjligt bör bedömas tillsammans med annan naturvetenskaplig och teknisk forskning. Den inomvetenskapliga värderingen bör således till stor del avgöra omfattningen av det svenska programmet. NFR bör därför överväga möjligheten av att den särskilda ramen för fusionsforskningen inom rådets anslag avskaffas. Övervägandena bör redovisas i rådets anslagsframställning för budgetåret 1991/92.

Regeringen har i samband med sin anmälan av anslaget till de tekniska fakulteterna redovisat sin avsikt att besluta om en särskild inrättning, benämnd Alfvenlaboratoriet vid tekniska högskolan i Stockholm. Härigenom kommer fusionsforskningen att på ett bättre sätt kunna integreras i den reguljära högskoleverksamheten, t. ex. med avseende på medverkan i grundutbildningen och rekryteringen av forskarstuderande. I samband härmed överförs medel motsvarande kostnaderna för ett antal tjänster m. m. från förevarande anslag till anslaget E 9. Tekniska fakulteterna (– 3 635 000 kr).

Internationellt forskningssamarbete

Det internationella samarbetet inom naturvetenskaplig forskning har successivt ökat under den senaste tioårsperioden. Mest påtagliga är naturligtvis de stora internationella forskningsanläggningarna som möjliggör investerings- och driftkostnader som är omöjliga att bekosta för enskilda länder. Det äldsta exemplet är kärnforskningsanläggningen CERN, men senare har en rad anläggningar tillkommit inom molekylärbiologi, astronomi, synkrotronljusforskning m. fl. områden.

Kostnaderna för det internationella samarbetet utgör i allmänhet en integrerad del av de medel som de ansvariga forskningsbeviljande organen, t. ex. NFR anvisar. Endast i de fall då medverkan innebär en avtalsstyrd avgift, oberoende av de vetenskapliga prioriteringarna, finns anledning särbehandla medelsanvisningen till internationellt samarbete. För sådana utgifter har det särskilda förslagsanslaget Europeisk forsknings-samverkan inrättats.

NFR är sedan år 1988 svensk avtalspart i samarbetet kring den europeiska synkrotronljuskällan ESRF i Grenoble. Hittills har utgifterna delvis bestridits från rådets anslag. Medlen härför bör fr. o. m. budgetåret 1990/91 i sin helhet anvisas över anslaget E 19. Europeisk forsknings-samverkan. I samband härmed beräknas en minskning av förevarande anslag med 2 milj. kr.

Regeringen återkommer i samband med sin anmälan av anslaget E 19. till kostnaderna för det svenska deltagandet i Very Large Telescope (VLT)

och i EG:s forskarutbytesprogram SCIENCE. NFR är svenskt kontaktorgan för bägge dessa forskningsverksamheter.

Genom regeringens förslag i 1989 års kompletteringsproposition har NFR fr. o. m. innevarande budgetår anvisats vissa medel för utökad forskningssamarbete med EG. Medlen avser deltagande i olika enskilda projekt ingående i EG:s ramprogram för forskning. Regeringen har i det föregående utförligt redovisat motiven för EG-samarbetet. För en utökning av detta deltagande — utöver de medel som rådet har möjlighet att anvisa inom ramen för sina ordinarie resurser — beräknar regeringen en förstärkning av rådets resurser fr. o. m. budgetåret 1991/92 med 6,6 milj. kr. Medlen avser medverkan på projektnivå i grundforskningsinriktade delar av naturvetenskapliga program, främst ESPRIT, BRITE/EURAM, EPOCH och JOULE.

Regeringen kommer i det följande, i anslutning till anmälan av anslaget till styrelsen för teknisk utveckling (STU), att föreslå ytterligare medel för projektsamarbete med EG, bl. a. avseende nämnda program. Motsvarande gäller naturvårdsverket. Regeringen utgår från att myndigheterna i samråd med varandra på ett lämpligt sätt fördelar ansvaret sig emellan. I vissa fall kan även gemensam finansiering av projektdeltagande bli aktuell. Där så är lämpligt bör en av myndigheterna åläggas ett samordningsansvar. Vad gäller det klimatologiskt inriktade miljöforskningsprogrammet EPOCH förutsätter regeringen att NFR i samråd med statens naturvårdsverk återkommer till regeringen med en redovisning av förutsättningarna för ett svenskt deltagande på programnivå inom ramen för de resurser som berörda myndigheter förfogar över.

Miljörelaterad naturvetenskaplig forskning

NFR har sedan lång tid stött miljörelaterad forskning. Häri ingår, förutom olika riktade insatser inom miljöområdet, t. ex forskning om skog och miljö, toxikologisk grundforskning samt marin miljöforskning också ett stort antal forskningsprojekt rörande ekosystem, markforskning i vid mening och hydrologisk forskning. Polarforskningen, som kommer att närmare beskrivas vid anmälan av anslaget Polarforskning, är ytterligare ett exempel på forskning med starka miljöinslag.

Insatserna för den miljörelaterade marina forskningen har redovisats under anslaget till de matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna m. m.

Regering och riksdag har budgetåret 1988/89 beslutat om ett antal förstärkningar av den marina forskningen. Således inrättades tre marina centra för grundläggande forskning och miljöövervakning knutna till universiteten i Stockholm, Göteborg och Umeå. Särskilda medel anvisades för utrustning m. m. Ett antal tjänster, däribland tre professurer knutna till naturvetenskapliga forskningsrådet, tillkom som en förstärkning av forskningen vid de marina centra. Medlen för dessa tjänster anvisades över miljö- och energidepartementets huvudtitel. Dessa medel bör fr. o. m. budgetåret 1990/91 anvisas under förevarande anslag. Regeringen beräknar en ökning av anslaget med 3 milj. kr. med motsvarande minskning av

anslaget Åtgärder mot havsföroreningar under fjortonde huvudtiteln (prop. 1989/90: 100 bil. 16).

Sammantagna innebär regeringens förslag en betydande förstärkning av de fasta resurserna för miljörelaterad forskning. Även de rörliga projektmedlen för miljöforskning behöver förstärkas. Regeringen beräknar en ökning av NFR:s medel härför med sammanlagt 4 milj. kr. för perioden. För budgetåret 1990/91 beräknas 2 milj. kr., för budgetåret 1991/92 ytterligare 1 milj. kr. och för budgetåret 1992/93 ytterligare 1 milj. kr.

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 17
Utbildningsdep.

Materialteknik

En samlad redovisning av regeringens förslag till insatser inom materialteknikområdet har redovisats i det föregående. NFR har tillsammans med STU redovisat ett förslag till konsortier som innebär en ny och tvärvetenskaplig ansats över disciplin- och högskolegränser. Förslaget är intressant och bör kunna innebära en väsentlig insats inom vissa strategiskt viktiga områden av betydelse för den svenska industriella utvecklingen. NFR bör för sin andel i konsortierna, utöver de medel som rådet i övrigt kan fördela till området, erhålla en förstärkning av sitt anslag med 3 milj. kr. för budgetåret 1991/92 och ytterligare 3 milj. kr. för budgetåret 1992/93.

Energirelaterad grundforskning

Regeringen kommer i det följande att i anslutning till anmälan av anslaget Energiforskning under industridepartementets huvudtitel redogöra för sina bedömningar avseende energiforskningen för perioden 1990/91 – 1992/93. Den energirelaterade grundforskningen är en väsentlig bas för hela energiforskningsprogrammet och kommer att ges kraftigt förstärkta resurser. NFR föreslås disponera 31 milj. kr. för sin del i programmet.

Regeringen behandlar i avsnittet Industridepartementets verksamhetsområde den reaktorbaserade naturvetenskapliga forskningen som bedrivs vid den s. k. R2-reaktorn i Studsvik. Regeringen avser att uppdra åt NFR att utvärdera denna forskning. NFR föreslås vidare, i avvaktan på utvärderingens resultat, disponera medlen avseende R2-reaktorn för utbetalning till Studsvik AB.

Övriga frågor

NFR har föreslagit en överföring av vissa medel för drift m.m. av Swedish ESO Submillimetre Telescope (SEST) till Chalmers tekniska högskola, liksom överföring av vissa medel för en tjänst vid Abisko naturvetenskapliga station till Vetenskapsakademien. Regeringen biträder förslagen och beräknar en minskning av förevarande anslag med 2 537 000 kr.

I budgetpropositionen 1990 har beträffande statens löne- och pensionsverk föreslagits att kostnaderna för pensionsadministrationen skall

täckas av avgifter fr. o. m. budgetåret 1990/91. Vid medelsberäkningen har hänsyn tagits till dessa avgifter.

Med hänvisning till vad som anförts i det föregående beräknas anslaget till $(345\,655\,000 + 41\,318\,000 =) 386\,973\,000$ kr.

Prop. 1989/90: 90

Avsnitt 17

Utbildningsdep.

Ärendet till riksdagen

Regeringen föreslår

1. att riksdagen till *Naturvetenskapliga forskningsrådet* för budgetåret 1990/91 anvisar ett reservationsanslag på 386 973 000 kr.,

2. att riksdagen godkänner de riktlinjer för resursförstärkningar för budgetåren 1991/92 och 1992/93 som angetts.

E 18. Rymdforskning

1988/89 Utgift	23 309 573	Reservation	2 073 426
1989/90 Anslag	27 300 000		
1990/91 Förslag	26 269 000		

Från anslaget bestrids kostnaderna för den grundforskning som statens delegation för rymdverksamhet (DFR) finansierar.

Statens delegation för rymdverksamhet

Rymdforskningen i Sverige omfattar forskning med hjälp av satelliter, sondraketer och ballonger. DFR fördelar anslag till forskargrupper vid universitet, högskolor och forskningsinstitut.

DFR har ingivit ett förslag till treårsplan för den svenska rymdverksamheten budgetåren 1990/91 – 1992/93. Delegationen föreslår ett nationellt program som vidareutvecklar Sveriges möjligheter att i framtiden konstruktivt bidra till och tillgodogöra sig det internationella samarbetet. Delegationen prioriterar forskningsområdena rymdplasmafysik och mikrogravitation samt utnyttjandet av rymdforskningsmiljön i Kiruna.

DFR föreslår en ökning av det nationella rymdforskningsprogrammet med 8 %, motsvarande 2,2 milj. kr.

Regeringens överväganden

Den svenska rymdforskningen baseras på deltagande i det internationella rymdsamarbetet och på ett nationellt program som vidareutvecklar möjligheterna att bidra till och tillgodogöra sig detta samarbete. Statens delegation för rymdverksamhet (DFR) har en central roll i detta arbete. bl. a. genom att stödja forskning där den svenska kompetensen är mycket hög. Exempel på sådana områden är magnetosfärs- och jonosfärsforskning.

DFR bör, i likhet med forskningsråden, erhålla en förstärkning av sina medel för projektverksamhet. Regeringen beräknar en ökning av delegationens anslag med 2 milj. kr. fr. o. m. budgetåret 1991/92.

I enlighet med delegationens förslag beräknas medel för vissa tjänster

m.m. knutna till institutionen för plasmafysik vid tekniska högskolan i Stockholm under anslaget till de tekniska fakulteterna i stället för under förevarande anslag (– 3 078 000 kr.).

Prop. 1989/90:90
Avsnitt 17
Utbildningsdep.

Ärendet till riksdagen

Regeringen föreslår

1. att riksdagen till *Rymdforskning* för budgetåret 1990/91 anvisar ett reservationsanslag på 26 269 000 kr.,
2. att riksdagen godkänner de riktlinjer för resursförstärkningar för budgetåret 1991/92 som angetts.

E 19. Europeisk forskningssamverkan

1988/89 Utgift	240 990 853
1989/90 Anslag	259 907 000
1990/91 Förslag	282 610 000

Från anslaget bestrids kostnader för Sveriges deltagande i den europeiska rymdorganisationens (ESA) vetenskapliga program samt för Sveriges bidrag till Esrange specialprojekt (prop. 1972:48 bil. 1, UbU 27, rskr. 217). Kostnaderna för Sveriges deltagande i ESA:s grundprogram och tillämpningsprogram bestrids från anslag under industridepartementets huvudtitel (prop. 1972:48 bil. 2, NU 37, rskr. 216). Statens delegation för rymdverksamhet (DFR) är svenskt kontaktorgan bl.a. för samarbetet inom ESA.

Från anslaget bestrids vidare kostnader för Sveriges deltagande i den europeiska kärnforskningsorganisationen (CERN) (jfr prop. 1953:127, SU 77, rskr. 167 samt prop. 1970:182, SU 224, rskr. 439), den europeiska organisationen för astronomisk forskning rörande södra stjärnhimlen (ESO) (jfr prop. 1961:138, UU 3, rskr. 253), det allmänna programmet inom den europeiska konferensen för molekylärbiologi (CEBM) (jfr prop. 1968:1 bil. 10, SU 41, rskr. 114) samt dess program för ett europeiskt laboratorium för molekylärbiologi (EMBL) (jfr prop. 1973:1 bil. 10, UbU 10, rskr. 108). Naturvetenskapliga forskningsrådet (NFR) är svenskt kontaktorgan med dessa organisationer.

Från anslaget bestrids också kostnaderna för Sveriges samarbete med de europeiska gemenskaperna (EG) inom området styrd termonukleär fusion och plasmafysik. Naturvetenskapliga forskningsrådet är svenskt kontaktorgan med EG i detta sammanhang.

Från anslaget bestrids slutligen kostnaderna för det svenska deltagandet i Internationella institutet för tillämpad systemanalys (IIASA) samt för tull och mervärdeskatt på viss utrustning för European Incoherent Scatter Facility (EISCAT). Forskningsrådsnämnden är svenskt kontaktorgan med IIASA.

	1989/90	Beräknad ändring 1990/91
1. Bidrag till det europeiska rymd- organets (ESA) vetenskapliga program. f	54 658 000	— 112 000
2. Bidrag till Esrange specialprojekt. f	8 703 000	+ 940 000
3. Bidrag till vissa internationella forskningsanläggningar m. m.. f	138 946 000	+ 11 588 000
4. Bidrag till forskningssamarbete med EG. f	53 500 000	+ 10 017 000
5. Bidrag till IIASA. f	3 400 000	+ 270 000
6. Bidrag till EISCAT Scientific Association. f	700 000	of.
Utgift	259 907 000	+ 22 703 000

Statens delegation för rymdverksamhet

ESA:s vetenskapliga program, som utgör ett obligatoriskt program för samtliga i ESA deltagande länder, innehåller egna vetenskapliga satellitprojekt samt samarbetsprogram med andra organisationer, t. ex. den amerikanska rymdorganisationen NASA.

DFR beräknar den avtalsbundna avgiften till ESA till 54 546 000 kr.

Driften av sondraket- och ballongfältet Esrange garanteras genom avtal mellan Frankrike, Västtyskland, Schweiz och Sverige. Förhandlingar rörande ett nytt avtal kommer att inledas inom kort. I avvaktan härpå beräknar DFR anslagsposten för ESRANGE specialprojekt till 9 643 000 kr.

Naturvetenskapliga forskningsrådet

NFR beräknar att kostnaderna för Sveriges deltagande i CERN budgetåret 1990/91 kommer att uppgå till 116 790 000 kr. Kostnaderna för deltagandet i ESO beräknas till 15 016 000 kr. Deltagandet i CEBM och EMBL kostnadsberäknar rådet till 1 363 000 kr respektive 6 365 000 kr. Rådet föreslår vidare att 8 071 000 kr beräknas under detta anslag för svenskt deltagande i den europeiska synkrotronljuskällan ESRF (European Synchrotron Radiation Facility).

NFR beräknar kostnaderna för deltagandet i EG:s fusionsforskningsprogram 1990/91 till 53 800 000 kr. Rådet föreslår vidare att kostnaderna för deltagandet i EG-programmet SCIENCE, vars syfte är att öka forskningssamarbetet och forskarrörligheten i Europa, bestrids från en ny anslagspost inom förevarande anslag. För 1990/91 beräknar NFR kostnader till 10 000 000 kr.

Forskningsrådsnämnden

FRN beräknar de svenska kostnaderna för deltagandet i the International Institute för Applied Systems Analysis (IIASA) till 3 670 000 kr. för budgetåret 1990/91.

Från detta anslag bestrids kostnaderna för medlemsavgifter till vissa internationella forskningsorganisationer och för visst forskningssamarbete med de europeiska gemenskaperna, EG.

Forskningssamarbetet med de europeiska gemenskaperna, EG, har genom bl. a. regeringens förslag i kompletteringspropositionen 1989 (prop 1988/89: 150, bil 2) utökats. Som tidigare redovisats innebär regeringens förslag i denna proposition en ytterligare kraftig utökning av samarbetet fr. o. m. budgetåret 1990/91.

Sverige deltar tillsammans med Danmark, Finland och Norge i ett nordiskt konsortium i forskningssamarbetet avseende den europeiska synkrotronljuskällan, ESRF, European Synchrotron Radiation Facility i Grenoble. ESRF kommer att stå klar år 1993 och ett stort antal svenska forskningsprojekt inom bl a fysik, kemi och biologi kommer att kunna dra nytta av anläggningen som producerar röntgenstrålning av en intensitet som aldrig tidigare uppnåtts. Kostnaderna har tidigare bestridits inom ramen för anslaget till naturvetenskapliga forskningsrådet och med medel som särskilt anvisats av regeringen. Regeringen beräknar fr. o. m. budgetåret 1990/91 medlen för detta samarbete under förevarande anslag, anslagsposten 3. Bidrag till vissa internationella forskningsanläggningar m. m.

Kostnaderna för den svenska medverkan i det europeiska sydobservatoriet (ESO) bestrids med undantag för vissa tillkommande kostnader för Sveriges deltagande i Very Large Telescope (VLT) från detta anslag. Enligt regeringens beslut den 26 november 1987 skall den svenska andelen av VLT-projektet för budgetåren 1988/89 och 1989/90 beräknas inom de medel som disponeras av FRN för dyrbar vetenskaplig utrustning. Fr. o. m. budgetåret 1990/91 bör hela kostnaden för ESO-deltagandet redovisas under förevarande anslag.

Regeringen beräknar den sammanlagda merkostnaden för deltagandet i ESRF och ESO under förevarande anslag till 11 milj. kr. Av detta belopp täcks 2 milj. kr. av en överföring från anslaget E 17. Naturvetenskapliga forskningsrådet.

Forskningssamarbete med EG

Den svenska medlemsavgiften till de europeiska gemenskapernas (EG) fusionsforskningssamarbete, utbetalas sedan budgetåret 1987/88 från en särskild anslagspost under detta anslag. Sverige och EG kommer inom kort att underteckna ett avtal, som innebär fullt svenskt deltagande i forskningssamarbetsprogrammet SCIENCE. Sverige har genom en underhandsöverenskommelse med EG i begränsad omfattning deltagit i programmet redan under år 1989. Kostnaderna härför har gemensamt bestridits från anslag under industri-, utbildnings-, jordbruks- och utrikesdepartementen. NFR är svenskt kontaktorgan med EG avseende detta program. Fr. o. m. budgetåret 1990/91 bör medel för medlemsavgiften för SCIENCE-programmet anvisas under förevarande anslag. För detta ändamål har 9,2 milj. kr. beräknats under anslagsposten 4. Forskningssamarbete med EG.

Kostnaderna för samarbetet med EG avseende programmet för ekonomisk forskning, SPES, bestrids innevarande år från anslaget Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet. Medlen för detta ändamål bör fr. o. m. budgetåret 1990/91 beräknas under förevarande anslag (+ 517 000 kr).

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 17
Utbildningsdep.

Ärendet till riksdagen

Regeringen föreslår

att riksdagen till *Europeisk forskningssamverkan* för budgetåret 1990/91 anvisar ett förslagsanslag på 282 610 000 kr.

E 20. Kungl. biblioteket

1988/89 Utgift	53 050 284	Reservation	531 537
1989/90 Anslag	61 351 000		
1990/91 Förslag	75 474 000		

Kungl. biblioteket (KB) är Sveriges nationalbibliotek. För KB gäller förordningen (1988: 678) med instruktion för kungl. biblioteket.

Anslagspost	1989/90	Beräknad ändring 1990/91
1. Verksamhet vid kungl. biblioteket	59 207 000	+ 6 163 000
2. Planerings- och samordnings- uppgifter inom biblioteksområdet	(3 581 000) ¹	+ 3 937 000
3. Bidrag till ansvarsbibliotek	(3 444 000) ¹	+ 3 846 000
4. Bidrag till Stiftelsen Svenska barnboksinstitutet	2 144 000	+ 177 000
Utgift	61 351 000	+ 14 123 000

¹ Anslaget Samordning m. m. inom biblioteksområdet.

Kungl. biblioteket

1. För att KB skall kunna upprätthålla nuvarande nivå på nationell och lokal service och därtill planera och styra förändringsarbetet mot ett nytt, modernare och öppnare nationalbibliotek, krävs det, anser KB, en resursförstärkning med minst 8 procent. KB föreslår en förstärkning med 4 800 000 kr. för perioden med en fördelning över budgetåren enligt följande: 1990/91 1 000 000 kr, 1991/92 1 400 000 kr samt 1992/93 2 400 000 kr.
2. För att utveckla biblioteksdatasystemet LIBRIS krävs ett årligt belopp om 700 000 kr. under treårsperioden.
3. I en särskild skrivelse har KB begärt medel för en retrospektiv konvertering till maskinläsbar form av den svenska nationalbibliografen samt accessionskatalogen över utländsk litteratur i svenska forskningsbibliotek.
Projektet omfattar sammanlagt ca 1,5 miljoner poster som skall överföras till maskinläsbar form. Projektet skulle kunna genomföras under

perioden 1990/91- 1992/93 till en kostnad av sammanlagt drygt 20 miljoner kr.

Prop. 1989/90:90
Avsnitt 17
Utbildningsdep.

4. Bidrag till Stiftelsen Svenska barnboksinstitutet anvisas fr. o. m. innevarande budgetår under KB:s anslag. I anslagsframställning föreslås att nivån på det statliga bidraget höjs till 3 350 000 kr. under treårsperioden.
5. Under innevarande budgetår disponerar KB även medel under anslaget D 27. Samordning m. m. inom biblioteksområdet, anslagsposten 2. Bidrag till ansvarsbibliotek och anslagsposten 3. Planerings- och samordningsuppgifter inom biblioteksområdet. Bidraget till ansvarsbiblioteken uppgår innevarande budgetår till 3 344 000 kr. KB föreslår en förstärkning för detta ändamål med 875 000 för treårsperioden. Medlen för KB:s planerings- och samordningsuppgifter uppgår innevarande budgetår till 3 581 000 kr. KB föreslår en förstärkning under treårsperioden med 911 000 kr.

Regeringens överväganden

Sedan den 1 juli 1988, då delegationen för vetenskaplig och teknisk informationsförsörjning lades ner, har KB haft ett samordningsansvar för de vetenskapliga biblioteken. KB svarar sedan dess också för verksamheten med ansvarsbibliotek. Dessa funktioner är nu en integrerad del av KB:s verksamhet. Regeringen beräknar därför under förevarande anslag medel motsvarande dem som för innevarande budgetår beräknats under anslaget Samordning m. m. inom biblioteksområdet, anslagsposterna 2. och 3. Bidrag till ansvarsbibliotek samt Planerings och samordningsuppgifter inom biblioteksområdet.

KB har begärt medel för en retrospektiv konvertering till maskinläsbar form av kortkataloger och tryckta kataloger.

En sådan konvertering av nationalbibliografin är, enligt KB, av stor betydelse för deltagande i internationellt bibliotekssamarbete. Biblioteksdatasystemet LIBRIS bör dock göra det möjligt för Sverige att delta i ett internationellt bibliotekssamarbete. Stora delar av nationalbibliografin finns redan i detta system och en successiv konvertering av äldre material bör göras i den takt befintliga resurser medger.

För KB föreslås en förstärkning med 965 000 kr. under perioden 1990/91-1992/93, varav 400 000 kr. för budgetåret 1991/92 och 565 000 kr. för budgetåret 1992/93.

Stiftelsen Svenska barnboksinstitutet spelar en betydelsefull roll inom området barn- och ungdomslitteratur. Regeringen beräknar därför en förstärkning av bidraget till stiftelsen fr. o. m. budgetåret 1992/93 med 300 000 kr.

Fr. o. m. den 1 juli 1990 upphör frankeringsfriheten för leveranser enligt lagen om pliktexemplar av skrifter och ljud- och bildupptagningar (1978:487). Som kompensation för den kostnadsökning som härigenom åsamkas KB har 381 000 kr. beräknats.

Regeringen tillkallade sommaren 1988 en särskild utredare med uppgift att se över bestämmelserna i lagen om pliktleveranser av skrifter

och ljud- och bildupptagningar. Under hösten 1989 har förslag framlagts i betänkandet Översyn av lagen om pliktexemplar (SOU 1989:89). Regeringen avser att senare i vår lägga fram förslag med anledning av utredningen.

I budgetpropositionen 1990 har beträffande statens löne- och pensionsverk föreslagits att kostnaderna för pensionsadministrationen skall täckas av avgifter fr.o.m. budgetåret 1990/91. Vid medelsberäkningen har hänsyn tagits till dessa avgifter.

För pris- och löneomräkning beräknas sammanlagt 5 932 000 kr.

Med hänvisning till sammanställningen beräknas anslaget till (61 351 000 + 14 123 000 =) 75 474 000 kr.

Ärendet till riksdagen

Regeringen föreslår

1. att riksdagen till *Kungl. biblioteket* för budgetåret 1990/91 anvisar ett reservationsanslag på 75 474 000 kr.,

2. att riksdagen godkänner de riktlinjer för resursförstärkningar för budgetåren 1991/92 och 1992/93 som angetts.

E 21. Arkivet för ljud och bild: Förvaltningskostnader

1988/89 Utgift 11 248 091¹

1989/90 Anslag 11 160 000

1990/91 Förslag 12 423 000

¹ Anslaget G 4. Arkivet för ljud och bild: Förvaltningskostnader

Arkivet för ljud och bild har enligt sin instruktion (1988:342) bl.a. till uppgift att bevara och tillhandahålla sådana ljud- och bildupptagningar som anges i lagen (1978:487) om pliktexemplar av skrifter och ljud- och bildupptagningar.

Anslagspost	1989/90	Beräknad ändring 1990/91
1. Förvaltningskostnader	7 028 000	+ 82 000
2. Lokalkostnader, f	1 859 000	+ 1 181 000
3. Bandkostnader, f	2 273 000	of
Utgift	11 160 000	+ 1 263 000

Arkivet för ljud och bild (ALB)

ALB:s verksamhet regleras av lagen om pliktexemplar av skrifter och ljud- och bildupptagningar med tillämpningsförfordning samt myndighetens instruktion. Inom dessa ramar har ALB möjlighet att göra de prioriteringar som bäst tjänar de syften som ligger bakom verksamheten. ALB har beslutat att genomgående ge det svenska materialet hög prioritet.

En ökning under treårsperioden med åtta procent av tillgängliga resurser betyder för ALB:s del en anslagshöjning om ca 930 000 kr: I förhållande till

nuvarande anslag blir det en höjning med 508 000 kr., på grund av att medlen för ett ljudräddningsprojekt upphör (– 422 000 kr.). ALB bedömer att den viktigaste uppgiften för myndigheten blir att genom olika åtgärder finna svar på beständighetsfrågorna och se till att informationen på de arkiverade banden kan bevaras för framtiden.

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 17
Utbildningsdep.

Regeringens överväganden

Innevarande budgetår har medel för ett tidsbegränsat ljudräddningsprojekt beräknats under anslaget. Då projektet upphör i och med nästa budgetår beräknas en minskning av anslaget med 422 000 kr.

Fr. o. m. den 1 juli 1990 upphör frankeringsfriheten för leveranser enligt lagen om pliktexemplar av skrifter och ljud- och bildupptagningar (1978:487). Som kompensation för den kostnadsökning som härigenom åsamkas ALB har 32 000 kr. beräknats.

Ljud- och bildbevarandekommittén har överlämnat sitt betänkande (SOU 1987:51) Ljud och bild för eftervärlden. Betänkandet har remissbehandlats. Regeringen avser att senare återkomma i år med förslag i anledning av detta betänkande.

I budgetpropositionen 1990 har beträffande statens löne- och pensionsverk föreslagits att kostnaderna för pensionsadministrationen skall täckas av avgifter fr. o. m. budgetåret 1990/91. Vid medelsberäkningen har hänsyn tagits till dessa avgifter.

För pris- och löneomräkning beräknas 1 677 000 kr.

Med hänvisning till sammanställningen beräknas anslaget till (11 160 000 + 1 263 000 =) 12 423 000 kr.

Ärendet till riksdagen

Regeringen föreslår

att riksdagen till *Arkivet för ljud och bild: Förvaltningskostnader* för budgetåret 1990/91 anvisar ett förslagsanslag på 12 423 000 kr.

E 22. Arkivet för ljud och bild: Insamlingsverksamhet m. m.

1988/89 Utgift	397 459 ¹	Reservation	510 635
1989/90 Anslag	432 000		
1990/91 Förslag	459 000		

¹ Anslaget G 5. Arkivet för ljud och bild: Insamlingsverksamhet m. m.

Från anslaget bekostas dels arkivets för ljud och bild (ALB) verksamhet med förvärv av äldre ljud- och bildmaterial samt andra ljud- och bildupptagningar som ALB införlivar i sina samlingar, dels materielunderhåll och ersättningsanskaffning av viss apparatur.

Arkivet för ljud och bild

ALB begär medel för oförändrad verksamhet.

Regeringens överväganden

Regeringen har vid sin medelsberäkning beaktat behovet av kompensation för prisutvecklingen. Med hänsyn härtill beräknar regeringen anslaget till 459 000 kr.

Prop. 1989/90: 90

Avsnitt 17

Utbildningsdep.

Ärendet till riksdagen

Regeringen föreslår

att riksdagen till *Arkivet för ljud och bild: Insamlingsverksamhet m. m.* för budgetåret 1990/91 anvisar ett reservationsanslag på 459 000 kr.

E 23. Institutet för rymdfysik

1988/89 Utgift	20 915 578	Reservation	— 1 126 126 ¹
1989/90 Anslag	25 880 000		
1990/91 Förslag	30 847 000		

¹ När statsbudgetens utfall för budgetåret 1988/89 fastställdes hade regeringen inte fattat beslut om medel för vissa merkostnader för löner.

Institutet för rymdfysik (IRF) har enligt förordningen (1988:1200) med instruktion för institutet till uppgift att bedriva och främja forskning samt mät- och registreringsverksamhet inom området rymdfysik. IRF bedriver verksamhet i Kiruna, Sörfors, Umeå, Lycksele och Uppsala och skall vidare inom sitt verksamhetsområde medverka i forskarutbildning som anordnas vid universiteten i Uppsala och Umeå.

Universitets- och högskoleämbetet (UHÄ) är central förvaltningsmyndighet för institutet.

Universitets- och högskoleämbetet

Den experimentella grundforskningen tar huvuddelen av IRF:s resurser i anspråk. Verksamheten består dels av olika fysikaliska mätningar i den nära rymden, dels av deltagandet i olika internationella forskningsprojekt. Forskningen vid IRF karakteriseras av långa tidsskalor, vilket medför att hänsyn måste tas till speciella kontinuitetsbehov.

Institutet har deltagit med experiment ombord på sex hittills uppsända europeiska satelliter. IRF har vidare spelat en central roll vid planeringen och genomförandet av det första svenska satellitprojektet, Viking. En fortsättning planeras, satelliten Freja, som är tänkt att sändas upp år 1992.

UHÄ föreslår en basresursförstärkning för institutet med 1 035 000 kr fr. o. m. budgetåret 1990/91. I första hand bör förstärkningen användas för institutets insatser inom forskarutbildningen.

Regeringens överväganden

Institutet bedriver en högteknologisk forskning i övre Norrlands inland, vilket utgör en positiv faktor för regionens utveckling. Medel för forskning

och utveckling har under 1980-talet anvisats till institutet med regionalpolitiska motiveringar. Med stöd av dessa medel har institutet kunnat bygga upp grundläggande forskning som hävdar sig utomordentligt väl även i ett internationellt perspektiv. Genom proposition 1987/88:86 om Särskilda regionalpolitiska insatser i Norrbottens län m. m. fick institutet en väsentlig förstärkning av sina resurser. Bl. a. har nya lokaler tillkommit. Regeringen har vid beräkningen av institutets prisomräkning tagit hänsyn till den kraftigt ökade hyreskostnaden med anledning av de nytillkommande lokalerna.

I budgetpropositionen 1990 har beträffande statens löne- och pensionsverk föreslagits att kostnaderna för pensionsadministrationen skall täckas av avgifter fr. o. m. budgetåret 1990/91. Vid medelsberäkningen har hänsyn tagits till dessa avgifter.

Ärendet till riksdagen

Regeringen föreslår

att riksdagen till *Institutet för rymdfysik* för budgetåret 1990/91 anvisar ett reservationsanslag på 30 847 000 kr.

E 24. Manne Siegbahninstitutet för fysik

1988/89 Utgift	17 354 830	Reservation	— 2 390 234 ¹
1989/90 Anslag	16 059 000		
1990/91 Förslag	19 132 000		

¹ När statsbudgetens utfall för budgetåret 1988/89 fastställdes hade regeringen inte fattat beslut om medel för vissa merkostnader för löner.

Institutet skall enligt förordningen (1988:734) med instruktion för institutet bedriva forskning och utbildning inom atomfysik i vid bemärkelse, särskilt den acceleratorbaserade atom-, kärn- och elementarpartikelfysiken med angränsande områden. Universitets- och högskoleämbetet (UHÄ) är central förvaltningsmyndighet för institutet.

Universitets- och högskoleämbetet

Verksamheten vid institutet har under den gångna anslagsperioden ändrat inriktning. Acceleratorn och lagringsringen CRYRING kommer att tas i drift under år 1990. Denna kommer att möjliggöra atom- och molekylfysik av hög internationell klass, speciellt vid studium av tunga och högt laddade joner.

UHÄ föreslår att anslaget räknas upp med 600 000 kr, fördelade med 300 000 kr budgetåret 1990/91 och 150 000 kr vart och ett av budgetåren 1991/92 och 1992/93. UHÄ anser också att samarbetet med acceleratoranläggningarna i Uppsala och Lund bör förstärkas.

Det fysikcentrum för samordning av forskning och utbildning i fysik inom stockholmsområdet som planeras är av stor betydelse för institutet. Planeringen för detta fysikcentrum bör enligt UHÄ fortsätta under anslagsperioden.

Manne Siegbahninstitutet för fysik utgör det enda fristående grundforskningsinstitutet i stockholmsregionen. Universitets- och högskolearbetet är dock central förvaltningsmyndighet för institutet och svarar bl. a. för anslagsframställning till regeringen avseende institutet. Vid institutet bedrivs grundforskning som kompletterar forskningen vid tekniska högskolan och universitetet i Stockholm. Institutet har ett mycket nära samarbete med dessa högskoleenheter, bl. a. inom forskarutbildningen.

En grundläggande princip för organisationen av den svenska grundforskningen är att den äger rum vid universitet och högskolor och inte vid fristående forskningsinstitut. Institutets organisatoriska ställning bör därför ses över. Regeringen avser att uppdra åt universitets- och högskoleämber att utreda förutsättningarna för en integration av institutet i högskoleorganisationen i Stockholm.

Fr. o. m. budgetåret 1988/89 anvisas medel för institutets verksamhet under ett reservationsanslag. Tidigare har medelsanvisningen skett under dels ett förslagsanslag, dels ett reservationsanslag. I samband med omläggningen av institutets anslag blev beräkningen av institutets lönekostnader inte fullständig. Regeringen har vid beräkningen av anslaget beaktat detta.

För förstärkning av institutets resurser för forskning i anslutning till den nya acceleratoren och lagringsringen CRYRING beräknas fr. o. m. budgetåret 1992/93 500 000 kr.

I budgetpropositionen 1990 har beträffande statens löne- och pensionsverk föreslagits att kostnaderna för pensionsadministrationen skall täckas av avgifter fr. o. m. budgetåret 1990/91. Vid medelsberäkningen har hänsyn tagits till dessa avgifter.

Ärendet till riksdagen

Regeringen föreslår

1. att riksdagen till *Manne Siegbahninstitutet för fysik* för budgetåret 1990/91 anvisar ett reservationsanslag på 19 132 000 kr.,
2. att riksdagen godkänner de riktlinjer för resursförstärkningar för budgetåret 1992/93 som angetts.

E 25. Polarforskning

1988/89 Utgift	26 125 789	Reservation	– 1 610 890 ¹
1989/90 Anslag	12 639 000		
1990/91 Förslag	17 410 000		

¹ När statsbudgetens utfall för budgetåret 1988/89 fastställdes hade regeringen inte fattat beslut om medel för vissa merkostnader för löner.

Från anslaget bestrids vissa kostnader för planering och genomförande av svensk polarforskningsverksamhet i Arktis och Antarktis.

Sekretariatet har under den gångna treårsperioden genomfört två antarktisexpeditioner, varav den ena var Sveriges genom tiderna största antarktissatsning med ett framgångsrikt forskningsprogram. Forskningsstationen Wasa har uppförts i Antarktis säsongen 1988/89. Sverige har under perioden uppnått konsultativ status i Antarktisfördraget.

Sekretariatet har utarbetat planer för att komplettera forskningsverksamheten i Antarktis med ett nordligt arktisforskningsprogram SWEDAR-CTIC. Den breddade verksamheten ställer krav på ökade resurser såväl för expeditonsverksamheten som för myndighetens basfunktioner.

Färdiga planer finns nu för en större svensk vetenskaplig expedition med isbrytaren Oden in i den Arktiska oceanen. För anslagsperioden beräknas ett medelsbehov motsvarande 69 milj. kr. inklusive 8 milj. kr. för utrustning av Oden som ej omedelbart kan hänföras till kategorien vetenskaplig utrustning.

En anslagsnivå på 23 milj. kr per år bör vara riktmärket för bedrivande av en långsiktig, kvalificerad svensk polarforskning under fortsättningen av 90-talet. Detta är nödvändigt bl. a. för att Sverige skall kunna agera som en fullvärdig part i det internationella samarbetet i Arktis, som är under framväxt. Arktis kommer att bli 90-talets stora internationella intresseområde, med miljöfrågorna som ett viktigt fokus.

Sekretariatet föreslår att namnet på myndigheten ändras till Svenska polarinstitutet.

Regeringens överväganden

Polarforskning blev genom 1987 års proposition om forskning ett prioriterat forskningsområde. Under den gångna perioden har en rad framgångsrika forskningsinsatser genomförts i anslutning till de expeditioner som sekretariatet ansvarat för. Svenska forskare har bl. a. bidragit till att öka kunskaperna om Antarktis klimat, djurliv och miljö. Genom att Sverige har konsultativ status i Antarktisfördraget har möjligheterna till ett svenskt agerande för ett bättre skydd av denna sårbara och för vår globala överlevnad omistliga kontinent väsentligt förbättrats. Sverige har också ökat sina insatser i anslutning till de olika konventioner under Antarktistraktaten, som finns för skydd av livet på land och i havsområdena runt kontinenten.

Efter de stora satsningarna på Antarktis finns nu anledning att också ge Arktis ökad uppmärksamhet. Den politiska utvecklingen i världen har inneburit helt nya och bättre förutsättningar för forskningssamarbete även i de norra polarområdena. Således planerar polarforskningssekretariatet ett utökat samarbete med Sovjetunionen i tidigare för svensk forskning inte tillgängliga områden av Norra ishavet. Långt framskridna planer finns nu för en marint orienterad vetenskaplig expedition i dessa farvatten med den nya svenska isbrytaren Oden.

På samma sätt som när det gäller forskning i Antarktis motiveras utökade svenska forskningsinsatser i Arktis främst av miljöskäl. Miljöeffekterna är här ännu större för livsbetingelserna i Sverige. Finland har tagit initiativ

till överläggningar mellan olika berörda länder avseende miljöfrågorna i Arktis. Ett första möte hölls hösten 1989 i Rovaniemi och ett andra möte planeras till våren 1990 i Canada. Arbetet syftar till att ta fram underlag för åtgärder till skydd av Arktis miljö, som kan föranleda beslut på ett möte mellan berörda regeringar under år 1990.

Polarforskning måste i osedvanligt stor utsträckning ske i internationellt samarbete. Inte minst kostnaderna för den nödvändiga basorganisationen i form av fartyg, drivmedel och utrustning motiverar ett samarbete. De stora avstånden innebär ytterligare ökade kostnader. Polarforskningssekreterariatet har ett omfattande informellt samarbete med andra länder över hela världen. Nordiskt samarbete, t. ex. vid planeringen och genomförandet av Antarktisexpeditioner, kommer att innebära minskade kostnader för fortsättningen av den forskning som inletts under den gångna planeringsperioden.

Under detta anslag beräknas kostnaderna för polarforskningens basorganisation. Forskningsprojekt utväljs och prioriteras i vanlig ordning av forskningsråden. Denna ordning är ändamålsenlig och bör bibehållas. Möt slutet av den planeringsperiod som nu inleds har polarforskningen under sex år varit ett prioriterat forskningsområde. Under den gångna delen av denna period har tyngdpunkten legat på Antarktis och under den kommande delen kommer Arktis att ges prioritet. Regeringen avser att inför beslut om omfattning och inriktning av polarforskningen fr. o. m. budgetåret 1993/94 göra en utvärdering av de vunna erfarenheterna och en fördjupad analys av Sveriges roll i det internationella samarbetet. Den inomvetenskapliga kvaliteten i de gjorda insatserna bör bedömas under medverkan av utländska sakkunniga. Organisationsformerna för arbetet och samarbetet med framförallt våra grannländer bör även belysas.

För budgetåret 1990/91 beräknas en resursförstärkning om 4 milj. kr. Den svenska expeditionsverksamheten i Arktis och Antarktis måste ges en omfattning som ryms inom tillgängliga resurser. Regeringen förutsätter dock att expeditionerna, liksom hittills, kan genomföras i samarbete med svensk industri och andra intressenter.

I budgetpropositionen 1990 har beträffande statens löne- och pensionsverk föreslagits att kostnaderna för pensionsadministrationen skall täckas av avgifter fr. o. m. budgetåret 1990/91. Vid medelsberäkningen har hänsyn tagits till dessa avgifter.

För pris- och löneomräkning har beräknats 771 000 kr.

Ärendet till riksdagen

Regeringen föreslår

att riksdagen till *Polarforskning* för budgetåret 1990/91 anvisar ett reservationsanslag på 17 410 000 kr.

E 26. Vissa bidrag till forskningsverksamhet

Prop. 1989/90: 90

Avsnitt 17

Utbildningsdep.

1988/89 Utgift	15 683 283	Reservation	11 716
1989/90 Anslag	16 491 000		
1990/91 Förslag	17 931 000		

Under anslaget beräknas de statliga bidragen till Internationella meteorologiska institutet i Stockholm, Vetenskapsakademien samt Riksförningen mot cancer.

Anslagsfördelning	1989/90	Beräknad ändring 1990/91
1. Bidrag till Internationella meteorologiska institutet i Stockholm	1 310 000	- 1 310 000
2. Bidrag till Vetenskapsakademien	12 181 000	+ 1 117 000
3. Bidrag till Riksförningen mot cancer	3 000 000	- 3 000 000
4. Bidrag till svenska institutet i Rom	(2 993 000) ¹	+ 3 343 000
5. Bidrag till svenska institutet i Athen	(670 000) ¹	+ 900 000
6. Bidrag till svenska forskningsinstitutet i Istanbul	(115 000) ¹	+ 390 000
Utgift	16 491 000	+ 1 440 000

¹ Anslaget Bidrag till Svenska institut i utlandet.

Anslagsframställning har avlämnats av Vetenskapsakademien, Svenska institutet i Rom, Svenska institutet i Athen och Svenska forskningsinstitutet i Istanbul.

Vetenskapsakademien

Vetenskapsakademien anser sin viktigaste uppgift vara att företräda den fria och obundna forskningens intressen. Akademiens kompetens bör bättre tas till vara av statsmakterna, t.ex. genom att akademien ges ökade möjligheter att fungera som rådgivare i olika frågor.

Akademien har inför 1990 års forskningsproposition uppmanat sina vetenskapliga klasser att var och en ge sin syn på tillstånd och behov inom sina vetenskapliga områden. Akademien har ställt samman synpunkterna i rapporten, Utvecklingstendenser inom olika vetenskapsområden.

Akademiens program omfattar för närvarande olika insatser i syfte att bygga upp och vidareutveckla kontakter inom det internationella och nationella forskarsamhället, inklusive utgivning av vetenskapliga tidskrifter, information, deltagande i multinationella projekt samt ett snabbt expanderande engagemang i miljö- och energifrågor. Akademien ansvarar också för vetenskapliga institutioner som skall komplettera landets universitetsinstitutioner. Akademien delar ut forskningsunderstöd och vetenskapliga priser från donationsfonder som förvaltas av akademien.

Det internationella sekretariatet till International Geosphere- Biosphere Programme har förlagts till akademien. Under budgetåret 1990/91 kommer projektets forskningsfas att inledas.

Regering och riksdag har fattat beslut om inrättande av s. k. centra för marin forskning vid universiteten i Stockholm, Göteborg och Umeå. Det centrum som förlagts till universitetet i Göteborg har förutsatts bygga en väsentlig del av sin verksamhet på samverkan med akademiens marinbiologiska station vid Kristineberg. Akademien ser positivt på det utvidgade samarbetet med universitetet i Göteborg beträffande utnyttjandet av Kristinebergstationen.

Akademien hemställer om en ökning av statsbidraget med 4 560 000 kr, vilket utöver kompensation för löne- och prishöjningar skulle ge ekonomiska möjligheter dels till en nödvändig förstärkning av akademiens forskningsinstitutioner, dels till en utveckling av miljösamarbetet med andra akademier i första hand runt Östersjön, dels till en utvidgning av akademiens utredande verksamhet.

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 17
Utbildningsdep.

Regeringens överväganden

Bidraget till det Internationella meteorologiska institutet vid universitetet i Stockholm har hittills utgått från detta anslag. Regeringen har under anslaget Matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna m m föreslagit att bidraget till institutet i fortsättningen skall anvisas som en anslagspost under nämnda anslag. Förevarande anslag bör därför minskas med 1 310 000 kr.

Bidraget till Riksföreningen mot cancer har hittills utgått från förevarande anslag. Bidraget avser information om cancersjukdomarnas uppkomst, förebyggande, symtom och behandling. Den verksamhet som bidraget avser faller inom socialdepartementets ansvarsområde, varför medlen bör anvisas under detta departements huvudtitel. Regeringen har i årets budgetproposition under det under socialdepartementets huvudtitel uppförda anslaget Bidrag till hälsoupplýsning beräknat medel för detta ändamål. Här beräknas en minskning med 3 000 000 kr.

Vetenskapsakademien

Vetenskapsakademien har på regeringens uppdrag gjort en kartläggning av forskningssamarbetet mellan Sverige och det övriga Europa. Rapporten Sverige och Europa. Det vetenskapliga samarbetet har publicerats i akademiens skriftserie. Rapporten innehåller en rad förslag till insatser för att vidmakthålla och stärka Sveriges internationella forskningssamarbete. Akademien föreslår ökade medel för postdoktorsstipendier, resemedel för doktorander och högskolelektorer samt medel för gästforskare och forskningsinformation. Härutöver föreslår akademien särskilda insatser riktade mot Östeuropa, Grekland och Portugal.

Regeringen har i det föregående behandlat det internationella forskningssamarbetet och de insatser som regeringen föreslår för att ytterligare utveckla detta. Särskild uppmärksamhet måste nu riktas mot Europa. Regeringen har föreslagit betydande förstärkningar för forskningssamarbete med EG. Regeringen föreslår också att det bilaterala samarbetet med bl. a. Östeuropa förstärks med 30 milj. kr. Medlen för Svenska institutets stipendie-

program föreslås utökade med 6 milj. kr. för att utöka de forskarstuderandens möjligheter till internationella kontakter.

Mellan universitetet i Göteborg och Vetenskapsakademien har träffats ett avtal rörande samarbetet i anslutning till Kristinebergs marinbiologiska station (KMBS). KMBS är en betydelsefull basresurs för fältarbetet i anslutning till det centrum för marin forskning som etablerats i Göteborg. Regeringen har, vilket utförligare redovisats i det föregående, beräknat medel för en permanent utbyggnad av lokalerna för universitetets verksamhet i Kristineberg. En arbetsgrupp med representanter för bl. a. universitet, Vetenskapsakademien och byggnadsstyrelsen har utarbetat programskisser och kostnadsunderlag för en utbyggnad. Regeringen kommer att senare ta ställning till den närmare utformningen av erforderliga utbyggnader.

Regeringen uppdrog hösten 1989 åt Vetenskapsakademien att utreda och föreslå former för en utveckling av det svensk-sovjetiska forsknings-samarbetet. Akademien redovisade uppdraget i januari 1990. Regeringen kommer att i annat sammanhang behandla denna fråga.

Naturvetenskapliga forskningsrådet (NFR) har föreslagit att medel motsvarande kostnaderna för en tjänst vid Abisko naturvetenskapliga station överförs till akademiens anslag. Regeringen biträder förslaget och föreslår en uppräknig av bidraget till Vetenskapsakademien med 264 000 kr. med motsvarande minskning av NFR:s anslag.

Svenska institut i utlandet

Innevarande budgetår anvisas under anslaget Bidrag till svenska institut i utlandet m. m. medel för bl. a. Svenska institutet i Rom, Svenska institutet i Athen samt Svenska forskningsinstitutet i Istanbul.

Svenska institutet i Rom har enligt sina av regeringen fastställda stadgar att "inom svenskt kulturliv främja kännedomen om antikens kultur i medelhavsområdet, att vara organ för svensk humanistisk forskning och undervisning, främst inom de antikvetenskapliga och historiska samt de konst- och arkitekturhistoriska områdena ävensom att främja svensk konstnärlig verksamhet i Italien". Institutet har i sin anslagsframställning bl. a. begärt medel för förstärkning av verksamheten inom konstvetenskap.

Svenska institutet i Athen har enligt stadgarna till uppgift att bedriva forskning och undervisning i klassisk arkeologi samt att främja kulturutbyte mellan Sverige och det nutida Grekland. Institutet yrkar en uppräknig av bidraget med hänvisning till de smala marginaler institutet har samt till inflationen i Grekland.

Svenska forskningsinstitutet i Istanbul började sin verksamhet år 1962. År 1974 fick institutet hyra det s.k. dragomanhuset, beläget på svenska generalkonsulatets tomt i Istanbul. Institutet har statsbidrag för täckande av lokalkostnaderna m. m. Institutet skall "främja svensk forskning, främst humanistisk, i Turkiet och Främre Orienten, såsom turkisk och annan orientalisk filologi, antikvetenskap, bysantologi, orientalisk arkeologi, historia, konstvetenskap, arkitekturhistoria, religions- och kulturhistoria samt samhällsvetenskap". Institutet hemställer om bidrag för en

tjänst som föreståndare för institutet. Humanistisk- samhällsvetenskapliga forskningsrådet har beviljat medel för ett projekt med institutet som bas. Detta projekt kommer dock att upphöra vid utgången av juni 1990 och från den tidpunkten bör, enligt institutet, en föreståndartjänst inrättas för att optimalt kunna utnyttja den unika resurs och goda forskningsmiljö som institutet erbjuder.

De svenska instituten i medelhavsområdet möjliggör för svenska forskare att på plats bedriva studier inom en rad ämnen. Styrelserna för de olika instituten lägger ner ett stort arbete på institutens finansiering, som förutom statsbidragen, sker bl. a. genom stöd från vänföreningar.

Enligt regeringens mening bör statsbidragen till dessa institut förstärkas.

Regeringen föreslår en uppräknig av bidraget till svenska institutet i Rom för en utvidgning av den konstvetenskapliga verksamhet som framgångsrikt bedrivs vid institutet (+ 190 000 kr.). Härigenom bör det också bli möjligt för institutet att i ökad utsträckning medverka i kulturutbytet mellan Sverige och Italien. För svenska institutet i Athen beräknas en ökning av bidraget med 190 000 kr.

Vad gäller forskningsinstitutet i Istanbul förordas att bidraget räknas upp med 265 000 kr. för att bekosta en tjänst som föreståndare samt seminarieverksamhet och administration.

De höjda statsbidragen motiverar att stadgarna för instituten i fortsättningen underställs regeringen för godkännande och att regeringen utser ordförande och revisor för instituten. Anslagsframställningarna för instituten bör inges av universitets- och högskoleämbetet.

Med hänvisning till sammanställningen beräknas anslaget till (16 491 000 + 1 440 000 =) 17 931 000 kr.

Ärendet till riksdagen

Regeringen föreslår

att riksdagen till *Vissa bidrag till forskningsverksamhet* för budgetåret 1990/91 anvisar ett reservationsanslag på 17 931 000 kr.

I. Lokalförsörjning m. m.

I 2. Inredning och utrustning av lokaler vid högskoleenheterna m. m.

1988/89 Utgift	418 516 795	Reservation	166 262 762
1989/90 Anslag	377 000 000		
1990/91 Förslag	530 000 000		

I årets budgetproposition (prop. 1989/90:100 bil. 10) har kostnadsramen För forskningsrådsnämndens fördelning preliminärt förts upp i utrustningsplanen med oförändrat belopp. Med anledning härav har anslaget i budgetpropositionen preliminärt beräknats till 446 milj. kr.

Regeringen har i det föregående redovisat motiv för en kraftig anslagsförstärkning för inköp av dyrbar vetenskaplig utrustning. Denna förstärkning bör i första hand avse utrustning i anslutning till den forskning som finansieras av forskningsråden.

Mot bakgrund härav föreslår regeringen att kostnadsramen För forskningsrådsnämndens fördelning tillförs ett belopp på 123 milj. kr. för budgetåret 1990/91, 20 milj. kr. för budgetåret 1991/92 och 7 milj. kr. för budgetåret 1992/93. Kostnadsramen För forskningsrådsnämndens fördelning förs således upp i utrustningsplanen med 226 milj. kr. för budgetåret 1990/91, 246 milj. kr. för budgetåret 1991/92 och 253 milj. kr. för budgetåret 1992/93. Anslagsposten Till regeringens disposition tillförs 2 milj. kr. per budgetår och föreslås uppgå till 4 milj. kr. per budgetår för perioden 1990/91 – 1992/93.

Vid utgången av budgetåret 1988/89 utgjorde behållningen på ifrågavarande anslag drygt 166 milj. kr. För innevarande budgetår är anslaget 377 milj. kr. I budgetpropositionen för budgetåret 1990/91 har regeringen beräknat anslagsbehovet till 446 milj. kr. i avvaktan på forskningspropositionen. För nästa budgetår beräknas nu anslagsbehovet till 84 milj. kr. utöver i årets budgetproposition föreslaget belopp.

Ärendet till riksdagen

Regeringen föreslår

1. att riksdagen bemyndigar regeringen att besluta om anskaffning av inredning och utrustning av lokaler vid högskoleenheterna m. m. inom de kostnadsramar som förordats i det föregående,
2. att riksdagen under reservationsanslaget till *Inredning och utrustning av lokaler vid högskoleenheterna m. m.* för budgetåret 1990/91 anvisar 84 000 000 kr. utöver vad som föreslagits i prop. 1989/90:100 bil. 10.

17.3 Forskning för kultur

G. Kulturverksamhet m. m.

G 37. Forsknings- och utvecklingsinsatser inom kulturområdet

1988/89 Utgift	3 981 777	Reservation	1 552 562
1989/90 Anslag	5 818 000		
1990/91 Förslag	11 608 000		

Ur anslaget utgår medel för forsknings- och utvecklingsinsatser inom kultursektorn. Medlen har utnyttjats för forskningsprojekt inom kulturmiljövården och arkivväsandet rörande luftföroreningsproblem resp. metoder för konservering av papper samt arkivens teknikutveckling. Medlen

har också använts för viss forskning inom museiväsendet, för kultursektorns statistikproduktion samt för utveckling av program för forskning inom kulturområdet.

I 1990 års budgetproposition (prop. 1989/90:100 bil. 10 s. 411) har regeringen föreslagit riksdagen att för budgetåret 1990/91 beräkna ett reservationsanslag på 5 818 000 kr. i avvaktan på forskningspropositionen. Regeringen återkommer nu till frågan om anslag för budgetåret 1990/91 och redovisar samtidigt beräknade förändringar på anslaget för budgetåren 1991/92 och 1992/93.

Medlen bör fördelas enligt följande sammanställning.

Myndighet/ Ändamål	1989/90	Beräknad ändring		
		1990/91	1991/92	1992/93
1. Riksantikvarieämbetet	1 780 000	+ 2 000 000	+ 4 000 000	+ 4 000 000
2. Riksarkivet	3 322 000	+ 1 000 000	+ 2 000 000	+ 2 000 000
3. Statens kulturråd	716 000	+ 450 000	+ 500 000	of.
4. Ansvarsmuseerna	—	+ 840 000	+ 500 000	+ 500 000
5. Samefondens kulturdelegation	—	+ 500 000	of.	of.
6. Dialekt- och ortnamnsarkiven samt svenskt visarkiv	—	—	—	+ 500 000
7. Naturhistoriska riksmuseet, grundforskning	—	+ 1 000 000	+ 2 000 000	+ 1 000 000
	5 818 000	+ 5 790 000	+ 9 000 000	+ 8 000 000

Myndigheternas anslagsframställningar.

Inom kulturområdet har vissa myndigheter utarbetat särskilda anslagsframställningar om forskning för budgetåren 1990/91 – 1992/93. Myndigheternas förslag sammanfattas i det följande, varvid angivna belopp avser sammanlagda höjningar av anslagsnivåer t. o. m. budgetåret 1992/93.

Riksantikvarieämbetet begär 29 milj. kr. för kulturmiljövårdens forsknings- och utvecklingsarbete inom sektorns olika ansvarsområden, däribland om luftföroreningar och förurningsskador. *Riksarkivet* föreslår att sammanlagt ca 31 milj. kr. anvisas för projekt om nationell arkivdatabas, för aktiv service till forskning och kultur, för arkiv och ny teknik samt för forskning om papperskonservering. *Statens kulturråd* föreslår att ca 1,7 milj. kr. anvisas för kulturrådets och ansvarsmuseernas forskning. *Dialekt- och ortnamnsarkiven samt svenskt visarkiv* begär att 11,5 milj. kr. anvisas för forskningen inom arkivens olika områden. *Samefondens kulturdelegation* begär 600 000 kr. för samisk forskning.

För den naturhistoriska forskningen vid *naturhistoriska riksmuseet* har museet begärt 6,4 milj. kr. till bl. a. tjänster för samlingarnas vård, för utrustning och för inrättande av professurer. Museet föreslår att tropisk biologi blir ett prioriterat forskningsområde samt att museet erhåller utökade resurser för att medverka i internationellt miljövårdsarbete.

Framställningar om medel för forskning har därutöver ingivits av flera myndigheter och organisationer inom eller med nära anknytning till kulturområdet.

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 17
Utbildningsdep.

Regeringens överväganden

Under avsnitten Forskning för kultur respektive. Forskning för en miljöanpassad utveckling har regeringen redovisat utgångspunkterna för förslagen till forskningsinsatser inom kulturområdet. Här följer en redovisning av förslagen under de skilda delposterna.

Riksantikvarieämbetet

Medelsberäkningen grundas i första hand på att riksantikvarieämbetet skall ansvara för forskning om luftföroreningarnas och förurningens nedbrytning av kulturminnen och kulturföremål, om landskapets kulturvärden och om bebyggelsemiljöns återanvändning och förändring. Därutöver ankommer det på myndigheten att avväga behoven för övrig forskning inom kulturmiljövården.

Riksarkivet

Medelsberäkningen grundas på att riksarkivet skall ansvara för att utveckla en nationell arkivdatabas, för att integrera modern informationsteknik i arkivbildningen och för metoder för att utveckla papperskonservering. Det senare projektet drivs av riksarkivet i samarbete med flera andra myndigheter inom kulturområdet. Utöver de medel som anvisas för ändamålet under detta anslag räknar regeringen även med att medel som tidigare anslagits till forskningsrådsnämnden för deltagande i projektet kan utnyttjas för projektets fortsatta finansiering.

De insatser som riksarkivet, i sin anslagsframställning om forskning, förespråkat för att förbättra arkivens forskningsservice behandlas i propositionen om arkiv, m. m. (prop. 1989/90: 72) som regeringen inom kort beslutar om. I det sammanhanget behandlas också frågor om forskningsinsatser inom de enskilda arkiven.

Framställningar om medel för forskningsändamål med anknytning till arkivväsendet har ingivits av bl. a. länsstyrelsen i Västernorrlands län om massminnesteknik och av universitetet i Umeå om teaterarkiv. Riksarkivet får, inom de medelsramar som föreslås anvisade myndigheten, bedöma betydelsen för arkivväsendets forskning av att stödja de ändamål som myndigheterna aktualiserat.

Statens kulturråd

Medelsberäkningen grundas i första hand på att kulturrådet skall kunna utveckla kulturpedagogisk och kultursociologisk forskning. Att en kulturpedagogisk forskning kan komma studieförbundens kulturverksamheter till godo är ett viktigt motiv för förslaget.

Ansvarsmuseerna

Medlen disponeras av statens kulturråd för fördelning mellan de fem ansvarsmuseerna statens historiska museum, statens konstmuseer, natur-

historiska riksmuseet, Nordiska museet samt folkens museum – etnografiska. Medlen skall användas för forskning relaterad till museernas uppgifter att vårda samlingarna, göra dem tillgängliga för forskning, utföra dokumentationsarbete och att driva utåtriktad verksamhet. Ett huvudsyfte med förslaget är att insatserna skall gagna de olika sektorer inom museiväsendet som respektive museum har ett ansvar för. Det är angeläget att dessa tar till vara möjligheterna att samordna insatserna på ett sätt som gör en kraftfull forskning inom museiväsendet möjlig.

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 17
Utbildningsdep.

Samefondens kulturdelegation

En ökning av medlen föreslås för att ge samefondens kulturdelegation möjlighet att ge projektbidrag till forskning om det samiska språkets ställning. Även annan forskning av intresse för den samiska befolkningen bör kunna få stöd ur anslaget.

Dialekt- och ortnamnsarkiven samt svenskt visarkiv (DOVA)

Medlen föreslås förstärka DOVA-arkivens forskning. Statskontoret genomför nu på regeringens uppdrag en utredning om DOVA:s framtida organisation. Uppdraget beräknas redovisas under våren 1990. Den slutliga användningen av de föreslagna medlen bör därför anstå till dess organisationsfrågan är slutligt behandlad.

Naturhistoriska riksmuseet

Enligt regeringens bedömning är det angeläget att riksmuseets resurser för vård av samlingarna förstärks. Att dessa kan hållas i ett gott skick är en viktig förutsättning för museets övriga forskningsverksamhet. Det är också angeläget att museet förfogar över medel för insamlingsresor till samlingarnas fortsatta uppbyggnad.

Museet bör erhålla förstärkningar för sina insatser inom tropisk biologi och annan internationell miljövard. Museet bör också tillföras resurser för ADB-uppbyggnaden inom forskningsverksamheten.

För dessa ändamål föreslår regeringen att 1 milj. kr. anvisas budgetåret 1990/91. Det bör ankomma på museet att prioritera mellan ändamålen inom denna ram. Museet bör därvid utgå från att regeringen räknar med att ytterligare 2 milj. kr. respektive 1 milj. kr. tillförs anslaget för budgetåren 1991/92 resp. 1992/93.

Inom den sammanlagda treårsramen torde också huvuddelen av kostnaderna för att inrätta ett DNA-laboratorium för riksmuseets fylogenetiska forskning rymmas. Då den slutliga kostnaden för investeringar i ett sådant laboratorium ännu inte har kunnat beräknas bör ställningstagandet till om satsningen skall genomföras anstå till budgetpropositionen år 1991. En förutsättning för att den skall genomföras är att samtliga kostnader förbundna med laboratoriet rymms inom de medelsramar som nu föreslås. Det ankommer på riksmuseet att inför beredningen av 1991 års budgetproposi-

Professur i palynologi

Vid naturhistoriska riksmuseet finns sedan slutet av 1940-talet ett palynologiskt laboratorium. Vid laboratoriet bedrivs såväl grundforskning som tillämpad forskning samtidigt som information utarbetas om allergier av olika slag. Mot bakgrund av bl. a. den ökande betydelse som forskning om pollen och sporer har fått för bekämpningen av allergier har riksmuseet föreslagit att en professur i palynologi inrättas vid museet. Förslaget har tillstyrkts av UHÄ.

Regeringen föreslår att beslut fattas om inrättande av en professur i palynologi vid naturhistoriska riksmuseet den 1 juli 1992. Kostnaden för professuren bör rymmas inom de ramar som nu föreslås anvisade till riksmuseet. Riksmuseet får beakta detta vid budgeteringen av medlen.

Ärendet till riksdagen

Regeringen föreslår

1. att riksdagen bemyndigar regeringen att inrätta en tjänst som professor vid naturhistoriska riksmuseet i enlighet med vad regeringen förordat,
2. att riksdagen till *Forsknings- och utvecklingsinsatser inom kulturområdet* för budgetåret 1990/91 anvisar ett reservationsanslag på 11 609 000 kr.,
3. att riksdagen godkänner de riktlinjer för resursförstärkningar avseende budgetåren 1991/92 och 1992/93 som har angetts.

17.4 Forskning inom skolväsendet

Inriktningen av forskningen

Målet för den svenska utbildningspolitiken — en över hela landet likvärdig utbildningsstandard, ett betonande av utbildningens betydelse för individens och samhällets utveckling och krav på en hög kvalitet i all offentlig utbildning — är ett starkt motiv för satsningarna på en sektoriell forskning inom skolområdet. Ansvar för skolans och vuxenutbildningens förnyelse och förändring vilar i allt högre grad på dess personal. I den målstyrda skolan måste därför skolforskningens resultat nå beslutsfattare på såväl central politisk och administrativ som regional och lokal nivå men också — och framförallt — lärare och övrig skolpersonal. Ett syfte med skolforskningen är därför bl. a. att så långt möjligt utveckla erkända metoder för att följa, beskriva och analysera skolans och vuxenutbildningens verksamhet såväl i ett nationellt som i ett internationellt perspektiv.

Skolöverstyrelsen (SÖ) har ansvaret för sektorsforskningen inom skolområdet.

B 7. Forskning inom skolväsendet

Regeringen har i årets budgetproposition (prop. 1989/90:100 bil. 10 s. 118) föreslagit att riksdagen anvisar ett reservationsanslag på 20 796 000 kr. till detta ändamål. Vid sin anmälan till budgetpropositionen anförde föredraganden att ytterligare anslagsbehov kunde bli aktuella i samband med forskningspropositionen. Regeringen återkommer nu till detta.

Skolöverstyrelsen

Med stöd av uppdraget att redovisa underlag inför den kommande forskningspropositionen föreslår SÖ att medlen för forskning utöver reguljär pris- och löneomräkning (+ 779 000 kr.) ökas med 8 % per år (+ 1 346 000 kr.) under en treårsperiod.

SÖ har i sin anslagsframställning för budgetåret 1990/91 redovisat ett antal kunskapsområden. Utgångspunkten för forskning inom dessa är å ena sidan det ökade lokala ansvaret för skolans utveckling, å den andra det komparativa perspektivet – nationellt och internationellt.

SÖ redovisar dessa kunskapsområden sålunda:

– En bättre internationellt jämförande belysning.

Det finns och kommer att finnas behov av kunskap om hur det svenska utbildningsväsendet fungerar och utvecklas jämfört med motsvarande system i andra länder. Internationella, komparativa studier av skola och vuxenutbildning, såväl empiriska som analytiska, behövs.

– En bättre regionalt präglad analys.

Det blir allt viktigare att framhålla och allt viktigare att bevaka hur likvärdighetsmålet i den svenska utbildningspolitiken upprätthålls. Hur utvecklas utbud, innehåll och resultat i ett regionalt perspektiv?

– En fördjupad analys av skolans roll i den sociala skiktningen.

Den svenska ungdomsskolan tar emot praktiskt taget alla individer och svensk vuxenutbildning engagerar en stor del av befolkningen. Ungdomsskolan och vuxenutbildningen ger därmed förutsättningar för att en för alla gemensam kärna av medborgarkunskap och medborgarutbildning skall kunna motverka de socialt och ekonomiskt betingade skiktningar som finns i samhället i övrigt. Hur påverkas segregation och social skiktning i ett decentraliserat och målstyrt utbildningsväsende?

– En samlad bild av skolans innehåll.

Innehållet i skolans undervisning bestäms av synen på kunskap, på ämnen och på ämnesområden. En mångfasetterad och föränderlig värld måste begripliggöras för eleverna så att de får sammanhang och helhet i sitt lärande. Kunskap om hur variationer i ämnesinnehåll och kunskap om hur olika ämnen och ämnesområden kan fungera i samspel eller fås att fungera i samspel hör till de viktigaste kunskapsområdena inom det vida fältet ”skolans inre liv”.

– Fördjupade kunskaper om skolans ekonomi och resursanvändning. Utbildning är en bärande del i det moderna samhällets infrastruktur. Forskningsbasen, som hittills inte utvecklats i proportion till områdets vikt, måste stärkas.

– En bättre uppföljning av olika delgruppers resultat och utvecklingsmöjligheter.

Till det inre livet hör också vetenskap om hur olika grupper kan göra sig gällande: hur gestaltar sig skola och undervisning för pojkar och flickor, för invandrare och svenskfödda elever, för elever med olika slag av fysiska och psykiska handikapp?

– En bättre överblick av de anställdas villkor och miljö.

Skolans personal skall i det decentraliserade och målstyrda systemet klara av att såväl tolka innebörden av målformuleringarna som ansvara för att arbetet bedrivs i målens riktning. Hur använder utbildningssystemet detta sitt mänskliga kapital och vilken hjälp ges att utveckla olika personalkategoriernas arbetsförhållanden och professionalism?

– En bättre kunskap om utbildningsväsendets egen utvecklingsstrategi.

Vilka konsekvenser får synen på skola och vuxenutbildning som en lärande organisation för denna organisations möjligheter att utveckla de arbetsmetoder den behöver?

Regeringens överväganden

Pris- och löneomräkning har beräknats med 1 456 000 kr.

Regeringen anser att de kunskapsområden som SÖ redovisat kan bilda utgångspunkter för forskningen inom skolväsendet. Regeringen anser det dock angeläget att nu starkt markera den betydelse som lärarutbildningen inom högskolan och sektorsforskningen sammantagna har för skolans verksamhet och utveckling. Skälet är den decentralisering som präglar det svenska skolsystemet och dess utveckling mot att bli en alltmer målstyrd verksamhet. Bakom dessa strävanden finns två huvudmotiv.

Ett är att öka det demokratiska inflytandet över skolan, genom att möjliggöra ett ökat lokalt inflytande. Det andra motivet är att närma beslutsnivå och verkställighetsnivå. För att detta skall kunna ske är det nödvändigt att ansvarsgränserna tydligt anges mellan politisk styrning och professionell ledning och genomförande. Lärare och skolledare får ett vidgat ansvar för den pedagogiska verksamheten, samtidigt som också det lokala ansvaret för skolorganisation och villkoren för verksamheten vidgas. Propositionen (1988/89:4, UbU7, rskr. 95) om skolans utveckling och styrning innebar ett första steg i en precisering av principerna för en fortsatt decentralisering, genom minskad regelstyrning och ökad målstyrning. I propositionen om kommunalt huvudmannaskap (prop. 1989/90:41) föreslogs, och accepterades av riksdagen, ett samlat kommunalt driftansvar för skolan.

En ökad målstyrning innebär inte bara ett tydliggörande av de nationella målen för skolväsendet, utan också att ett större ansvar för målens konkretisering och genomförande åläggs lärare och skolledare. I diskussionerna om ett renodlat kommunalt huvudmannaskap uttrycktes oro för att lärar-

nas professionella frihet skulle begränsas. Det är viktigt att så inte sker och regeringen avser att senare återkomma till riksdagen med förslag om hur målstyrningen skall kunna utvecklas med hänsyn till lärarnas pedagogiska, professionella frihet och ansvar. Det är därför angeläget att nu skapa kunskap om hur förändringar av skolans styrning påverkar skolarbetets villkor.

Med en ökad decentralisering av skolan är det nödvändigt att lärares och lärarutbildares behov av forskning som kan stödja deras yrkesfunktioner tillgodoses. Lärarutbildning och lärarfortbildning får samtidigt vid en ökad målstyrning en viktigare roll än hittills som instrument för skolans utveckling.

Behovet av att relatera frågeställningar för forskningen till skolans vardag blir allt tydligare. Det är naturligt i den utveckling, vi här redovisat, att stimulera forskare och lärare vid högskolor med lärarutbildning att i större utsträckning än för närvarande delta i läroplansarbete och utvärdering. Om sektorsmedel knyts direkt till ett sådant utvecklingsarbete skulle miljöer kunna skapas, där kunskapsutveckling, utbildning och fortbildning mer än hittills kunde kopplas samman.

Den fortsatta decentraliseringen kräver ökad kunskap om hur förändringen av skolans styrning påverkar skolarbetets villkor. Inom ramen för de kunskapsområden SÖ föreslagit fordras därför ökade satsningar på forskning om läroplansteori, läroplansutveckling, styrning och ledning, utbildningssociologi och frågor kring utbildning-arbetsmarknad. Decentraliseringen kräver vidare ökad kunskap av direkt relevans för lokal skolplanering, dvs. forskning om dels utbildningsplanering på lokal nivå, utbildningsekonomi och utvärdering, dels kunskap av betydelse för lärares professionella arbete; ämnesdidaktik, ungdomssociologi och ungdomskulturer. Mot denna bakgrund föreslår regeringen att extra medel nu tillskjuts för att under en period bygga upp kompetens, miljöer och nätverk inom dessa områden.

Stödet bör framför allt avse finansiering av forskning motsvarande hela tjänster och erforderliga forskningsresurser i anslutning till dessa. Regeringen har beräknat en utökning av forskningsresurserna under detta anslag med 3 milj. kr. att fördelas av SÖ till högskoleenheter med lärarutbildning för det angivna ändamålet. Dessa medel bör kunna utökas genom omprioritering inom anslaget. Regeringen räknar vidare med att redan pågående forskningsinsatser i anslutning till lärarutbildning och läraryrke även fortsättningsvis ges finansiellt stöd.

Mot bakgrund av att den utveckling av skolan, som här har beskrivits, leder till nya behov av kompetensuppbyggnad avser regeringen vidare att inom kort ta initiativ till en granskning av den samlade skolforskningen. Avsikten är bl. a. att få en överblick över vilken kompetens och vilka forskningsmiljöer som finns med hänsyn till de behov av kunskap som den pågående utvecklingen av skolan kräver. Efter att en sådan granskning har skett bör en samlad bedömning kunna göras av den fortsatta skolforskningens inriktning och omfattning.

att riksdagen under reservationsanslaget *Forskning inom skolväsendet* för budgetåret 1990/91 anvisar 4 456 000 kr. utöver vad som har föreslagits i prop. 1989/90: 100 bil. 10.

17.5 Forskning om högskolan

D. Grundläggande högskoleutbildning m. m.

D 1. Universitets- och högskoleämbetet

Under anslaget D 1. Universitets- och högskoleämbetet, anslagsposten 6. Forskning om högskolan anvisas medel för sådant utvecklings- och forskningsarbete. Efter föreslagen pris- och löneomräkning i budgetpropositionen uppgår denna post till 7 078 000 kr.

UHÄ har organiserat arbetet inom två program: Forskning om högskolan och Uppföljning och policystudier. De har givits olika karaktär för att komplettera varandra. Programmet Uppföljning och policystudier behandlar aktuella och förutsedda problem och styrs direkt från UHÄ medan Forskning om högskolan odelat kan ägnas åt långsiktig, riktad grundforskning inom området. Härigenom skapas ett balanserat FoU-program för högskolan.

Medlen för programmet Forskning om högskolan fördelas av ett av universitetskanslern utsett men i praktiken oberoende råd av forskare och praktiker inom högskolan. Uppföljning och policystudier är däremot direkt myndighetsstyrt.

Regering och riksdag har nyligen behandlat formerna för högskolepolitiken (prop. 1988/89: 65, UbU 9, rskr. 148). I linje härmed har regeringen tidigare i denna proposition redogjort för de principer som skall vara vägledande för planeringen av högskolans grundläggande utbildning, forskarutbildning och forskning. Dessa principer ställer ökade krav på forsknings- och utvecklingsarbetet för högskolans egna behov.

Regeringens överväganden

Trots sin relativt begränsade omfattning har forskningsprogrammet Forskning om högskolan verksamt bidragit till att fördjupa kunskapen om högre utbildning och forskning och dessutom gjort den svenska forskningen om högskolefrågor internationellt erkänd. Den forskning som bedrivs har resulterat i en reguljär vetenskaplig publicering. En mindre men ökande del av uppsatserna har tryckts i populärvetenskapliga böcker och tidskrifter. Denna publiceringsform, genom vilken forskarna bidrar med kritiska synpunkter i den pågående forsknings- och högskolepolitiska debatten, är ett mycket viktigt resultat av forskningsprogrammets arbete.

Även programmet Uppföljning och policystudier kan bedömas vara av god kvalitet och verksamt bidra till utvecklingen av högskolan. Uppfölj-

ningsprogrammets resultat publiceras i en egen rapport- och skriftserie. För detta program, som styrs och planeras utifrån specificerade myndighetsbehov, bör naturligtvis de principer för högskolans verksamhet som redovisats tidigare vara vägledande.

En välinformerad, konstruktiv och livlig debatt om högskole- och forskningsfrågor är beroende av ett aktivt engagemang från såväl lärare och forskare som regering och riksdag och den intresserade allmänheten. Ett sådant engagemang måste, särskilt hos högskoleenheternas egen personal, bygga på en fördjupad insikt om både förutsättningarna för och konsekvenserna av deras egen verksamhet. UHÄ:s forskningsprogram kan bidra därtill bl. a. genom att föra in de internationellt ledande idéerna om högre utbildning och forskning i den svenska offentliga debatten. Det är angeläget att den kompetens som byggts upp inom programmen kan bevaras och även förstärkas.

Anslaget bör tillföras ytterligare 1 milj. kr. från och med budgetåret 1991/92 för att de båda programmen än bättre skall kunna medverka till att de avsedda formerna för högskolepolitiken förverkligas och för att det skall vara möjligt att uppnå en ännu bättre spridning av resultaten inom högskolan.

Ärendet till riksdagen

Regeringen föreslår

att riksdagen godkänner de riktlinjer för resursförstärkning för budgetåret 1991/92 som angetts.

Prop. 1989/90:90
Avsnitt 17
Utbildningsdep.

18.1 Forskning för de areella näringarna

I följande tabell sammanfattas de huvudsakliga resursförstärkningarna till FoU på de areella näringarnas område som föreslås i denna proposition. Till de redovisade summorna kommer för budgetåret 1990/91 dels kompensation för pris- och löneförändringar, dels omfördelningar och insatser för annat än FoU. Beloppen kommer för de kommande budgetåren att omräknas för pris- och löneförändringar. De belopp som redovisas i tabellen för budgetåren 1991/92 och 1992/93 kommer inte att omräknas det år de läggs ut.

Reformer (milj. kr.)

	Anvisat 1989/90	Förslag 1990/91	Beräknat 1991/92	Beräknat 1992/93
SLU (inkl. forskarutbildning, utrustning och lokalkostnader)	1 769,5	+ 13,9	+ 15,4	+ 7,0
SJFR	128,2	+ 5,2	+ 7,0	+ 5,0

¹ Inkl. anslag till utbildning.

18.1.1 Forskningens omfattning och organisation

Till de areella näringarna brukar man räkna jordbruket och trädgårdsnäringen (egentligen livsmedelsproduktionen), skogsbruket, fisket, rennäringen och jakten. Samtliga dessa ingår i jordbruksdepartementets ansvarsområde. Jordbruk och skogsbruk bedrivs på ca 60% av Sveriges landareal. Renskötselområdet kan omfatta mer än hälften av landarealen. Jakt och fiske engagerar många människor över hela landet. Yrkesfisket är, jämfört med våra grannländers, av mindre omfattning men har stor betydelse för sysselsättning och försörjning i kust- och skärgårdsområden. De areella näringarna har stor betydelse för en levande landsbygd och stora delar av befolkningen berörs av vad som sker inom dem.

Behovet av utveckling och rationalisering har under åren inte varit mindre i de areella näringarna än inom andra sektorer i vårt samhälle. De senaste decennierna har emellertid miljöfrågorna fått en allt mer framträdande plats i näringarna. Detta återspeglas också i forskningen.

Den statliga finansieringen av forskning för de areella näringarna sker till största delen över anslag under jordbruksdepartementets huvudtitel. Det gäller allt från grundläggande och tillämpad forskning till försök och utvecklingsverksamhet. Ett utmärkande drag är emellertid att en stor del av FoU på dessa områden är externfinansierad.

Även om forskningen sålunda är sektorsorienterad har den en grundläggande karaktär. Det gäller inte minst FoU inom mikrobiologi, genetik, kemi, växtbiologi och miljöforskning i vid mening som alltså kan betecknas som ren grundforskning.

Den grundläggande forskningen bedrivs till största delen vid Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) med dess tre fakulteter för lantbruk, skogsbruk

och veterinärmedicin. Men även övriga universitet och högskolor medverkar i viss utsträckning separat eller i centrumbildningar med SLU. Tillämpad forskning, försök och utvecklingsverksamhet bedrivs i huvudsak vid SLU och några forskningsinstitut.

SLU hade budgetåret 1988/89 en total budget som omfattade ca 1 290 milj. kr. Härav svarade staten genom direkta anslag till SLU för ca 742 milj. kr., varav 314 milj. kr. för FoU. Därtill kom statliga medel för FoU via forskningsråd och myndigheter om ca 223 milj. kr.

SLU är den största mottagaren av anslag från skogs- och jordbrukets forskningsråd (SJFR). SJFR har ansvar för finansiering av grundforskning för de areella näringarna. Därtill administrerar rådet ett antal kollektiva forskningsprogram och s. k. delkollektiv. SJFR:s anslag till grundforskning uppgår innevarande budgetår till ca 86 milj. kr. Härtill kommer medel för tre fleråriga tvärvetenskapliga forskningsprogram. Ett program avser utveckling av alternativa produktionsformer i jordbruket och trädgårdsnäringen. Det omfattar 17 milj. kr. om året. Till detta är kopplat ett program för livsmedelsforskning omfattande ca 8 milj. kr. årligen. Ett likaså tvärvetenskapligt skogsforskningsprogram med stark miljöanknytning omfattar årligen 29 milj. kr., varav 8 milj. kr. disponeras av naturvetenskapliga forskningsrådet. Tillsammans med fiskeristyrelsen administrerar SJFR ett sammanhållet program för FoU på fiskets område. SJFR:s huvudsakliga ansvar är därvid grundforskning och tillämpad forskning.

De kollektiva programmen för vilka staten och näringslivet i allmänhet svarar för hälften vardera avser växtförädling med totalt 36 milj. kr. om året, jordbruksteknik med 6,2 milj. kr., skogsträdsförädling med 15 milj. kr. och skogsteknik med 28 milj. kr.

Enligt särskilt avtal mellan SJFR och Stiftelsen Svensk lantbruksforskning (SLF) finansieras FoU som kan bidra till alternativt utnyttjande av jordbruksmarken samt alternativodling. SJFR har för ändamålet ett årligt anslag om 2 milj. kr. och har dessutom erhållit ett engångsanslag om 53,3 milj. kr. SLF skall i princip ställa motsvarande summa till förfogande. En stor del av dessa medel har ställts till förfogande inom ramen för jordbruksregleringen. Även lantbruksstyrelsen och centrala försöksdjursnämnden disponerar medel för FoU inom jordbrukssektorn. I anslutning härtil finns ett avtal med läkemedelsindustrin om kollektiv finansiering av forskning kring försöksdjur. Statens livsmedelsverk disponerar medel för viss livsmedelsforskning. Avgifter inom jordbruksprisregleringen om för närvarande närmare 26 milj. kr. som tas ut på handelsgödsel och bekämpningsmedel återförs till forskning m. m. inom trädgårdsnäringen och den s. k. grönytesektorn.

Skogsstyrelsen disponerar innevarande budgetår 12,9 milj. kr. av skogsvårdsavgifterna för FoU på skogsbrukets område. Härav skall 10,9 milj. kr. användas för tillämpad skogsproduktionsforskning som komplettering till den grundläggande forskning som SJFR stödjer. Skogsstyrelsen har en särskild forskningsnämnd som fördelar medlen. Avgifter som belastar skogsgödsel inom ramen för jordbruksprisregleringen återförs kollektivt till skogsbruket via Skogsbrukets forskningsfond. Ca 14 milj. kr. tillfördes fonden budgetåret 1988/89. Sammanlagt beviljades det året bi-

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 18
Jordbruksdep.

drag med ca 30 milj. kr. Medlen används för att finansiera FoU på skogsbrukets område.

Särskilda åtgärder har vidtagits för att samordna administrationen av forskningsfinansieringen på jordbruks- och skogsområdena genom person-samband i de beredande organen eller genom formaliserat samrådsförfarande.

Som nämnts i det föregående disponerar fiskeristyrelsen medel för FoU på fiskets område. Det rör sig dels om anslag över statsbudgeten om 6,4 milj. kr., dels avgifter som utdömts i vattenmål. En del av dessa medel skall fördelas i samråd med SJFR för grundläggande forskning.

Naturvårdsverket finansierar en omfattande miljöforskning som har anknytning till de areella näringarna. Denna forskning utförs till inte obetydlig del vid SLU. Även statens energiverk finansierar forskning vid SLU.

Naturvårdsverket administrerar ett särskilt samlat viltforskningsprogram på uppdrag av regeringen. Programmet finansieras med medel från jaktvårdsfonden och viltskaderegleringsfonden och omfattar innevarande budgetår ca 11 milj. kr. inkl. medel som anvisas direkt till Svenska jägareförbundet.

Både SLU och SJFR är engagerade i internationellt forskningssamarbete. SLU har en med stöd av biståndsanslag omfattande verksamhet med forskning och utbildning. Kungl. skogs- och lantbruksakademien administrerar för jordbruksdepartementets räkning forskningssamarbete med östeuropeiska länder.

18.1.2 Prioriteringar för framtiden

Både SLU och SJFR har med utgångspunkt i hittillsvarande verksamhet redovisat planer och prioriteringar för den framtida forskningen. I stora drag gör de samma bedömningar om forskningsbehovet.

SLU redovisar en framtidsplan för perioden 1990/91 – 1992/93. Den ansluter till tidigare treårsplaner. De förändringar inom SLU som har präglat 1980-talets utveckling är bl. a. följande.

Stora insatser har gjorts för grundläggande biologisk forskning, inte minst inom biotekniken. För närvarande pågår den nybyggnad för mikrobiologisk forskning vid SLU som medel anvisades för i anslutning till den förra forskningspropositionen. Projektet har med ytterligare insatser från staten, näringslivet och fonder fördubblats. Därmed kommer ett växtgenetiskt centrum att bildas vid SLU i Ultuna. Andra väsentliga nya insatsområdena rör miljöforskning, djurhälsa, livsmedel samt forskning för privat-skogsbruket. Betydande insatser har gjorts för doktorandutbildning och forskarrekrytering i övrigt.

Ett ökande tvärvetenskapligt samarbete har också präglat 1980-talet. Det har bl. a. kommit till uttryck i centrumbildningar tillsammans med andra universitet. Som exempel kan nämnas Uppsala livsmedelscentrum i samarbete med universitetet i Uppsala och statens livsmedelsverk, Uppsala bildanalyscentrum i samarbete med universitetet i Uppsala och statens naturvårdsverk samt Uppsala vattencentrum i samarbete med universite-

tet i Uppsala, livsmedelsverket, naturvårdsverket och Sveriges geologiska undersökning. Ytterligare ett exempel är centrum för miljövetenskaplig forskning i Umeå där samverkan sker mellan SLU, universitetet i Umeå och försvarets forskningsanstalt. Centrumbildningar inom SLU finns också.

I sin framtidsplanering prioriterar SLU grundläggande disciplinär kunskapsuppbyggnad och metodutveckling, forskarrekrytering och forskarutbildning, konsekvensforskning i fråga om miljöförstöring, fortsatt fördjupning av de för SLU specifika forskningsområdena samt vidgad samverkan med andra universitet, de areella näringarnas företrädare och industrin. En utveckling av det internationella samarbetet betonas.

Bland forskningsområden som bedöms behöva nya eller kompletterande resurser anger SLU utveckling av biosensorer, bioteknik, bioenergi och fyto kemi. Andra områden är forskning om försöksdjur och djurhållning, populationsekologi och forskning kring hotade växt- och djurarter. En ökad betoning av miljörelaterad forskning görs också liksom av konsekvensbedömningar av ny teknik. Även i de särskilda fakultetsprogram som har utarbetats betonas miljöfrågornas betydelse.

För SJFR:s del framstår som viktigaste områden för ökade insatser miljörelaterad skogs- och jordbruksforskning, djurmiljöforskning med särskild inriktning mot stressproblem, ekonomisk forskning, livsmedelsforskning, bioteknik, internationellt samarbete, information om forskningsresultat samt insatser i form av dyrbar utrustning.

Regeringen vill särskilt framhålla följande.

De handlingslinjer som präglar SLU:s och SJFR:s program för framtiden speglar väl utvecklingen. Framför allt framstår en ökad betoning av den miljörelaterade forskningen som nödvändig. Omsorgen om miljön i dess vidaste mening måste genomsyra forskningen för de areella näringarna. Detta gäller sålunda såväl naturmiljön som djurmiljön och arbetsmiljön. Konsekvensbedömningar bör i fortsättningen ingå som ett naturligt led i varje forskningsprojekt och program. Vi återkommer till miljöforskningen i nästa avsnitt.

Kvalitetsaspekten är ett annat väsentligt inslag i den framtida forskningen för de areella näringarna. En god livsmedelskvalitet framstår som allt viktigare för vår hälsa. Livsmedelskvalitet ger en möjlighet att konkurrera i den internationella handeln. Trots miljöproblemen har vi, jämfört med många andra länder, goda förutsättningar att producera högklassiga livsmedel. Det beror bl. a. på de aktiva insatser som hittills har gjorts för forskning kring dessa frågor. En särskild sektor utgör här alternativodlingen för vilken regeringen har ställt särskilda medel till förfogande. Fortsatta FoU-insatser på detta område är viktiga. Det gäller även insatser för en bättre djurmiljö i animalieproduktionen som också ger en förbättrad livsmedelskvalitet.

De senaste årens omfattande insatser på grundläggande cellbiologi, molekylärbiologi och bioteknik måste fortsätta och fördjupas. Sverige har framstående forskare på dessa områden och ytterligare insatser bör kunna

medverka till nya kunskaper som är väsentliga för en balanserad utveckling inom bl. a. de areella näringarna.

Inom skogsvårdsområdet är behovet stort av grundläggande kunskaper för att utforma skogsskötseln med hänsyn tagen till de särskilda förutsättningar som råder i fråga om skilda marker och i skilda klimat. I ett sådant ståndortsanpassat skogsbruk kan skogsproduktionen optimeras samtidigt som ekosystemen inte skadas.

Ett särskilt område som bör lyftas fram i forskningen för de areella näringarna är det ekonomiska området. En minskad reglering från statens sida ger nya förutsättningar för vårt jordbruk. Även en friare världshandel med jordbruksprodukter ändrar förutsättningarna. I det perspektivet behövs fördjupade kunskaper om de ekonomiska sambanden som styr utvecklingen inom jordbruket.

En intern avreglering av jordbruket kommer att leda till att överskottsproduktionen upphör. Därvid kommer mark som för närvarande används för livsmedelsproduktion att frigöras. Det är angeläget att denna mark kan få en bärkraftig alternativ användning. Ett uttryck för denna strävan är det utvecklingsarbete som syftar till att finna alternativ användning av frigjord areal och som redan har tilldelats stora resurser. Forsknings- och utvecklingsarbetet om t. ex. energigrödor och råvaror för kemisk/teknisk industri fortsätter i nära samarbete med företrädare för jordbruksnäringen.

Vårt samhälle präglas numera av internationalisering. Det gäller inte minst forskningen. Trots allt är basen för en högkvalitativ forskning i vårt land ganska smal. Genom samarbete internationellt kan vi bredda den. För forskningen inom de areella näringarna är samarbetet med EG väsentligt. Regeringen föreslår som har framgått av avsnitt 12 en förstärkning av detta samarbete.

Även ett utvecklat utbyte med andra regioner är viktigt. Ett uttryck härför är det alltmer utvecklade samarbetet inom Norden när det gäller forskning för jordbruk, skogsbruk och fiske. Nya och reviderade samarbetsprogram har sålunda tagits fram där miljöfrågorna har integrerats på ett helt annat sätt än tidigare. Kännetecknande för programmen är vidare att de förutsätter en finansiell medverkan av de nationella forskningsråden eller motsvarande. På så sätt skapas bättre incitament för effektiva prioriteringar samtidigt som underlaget för forskningsinsatser breddas. Det nordiska samarbetet har också möjliggjort gemensamma insatser i biståndsarbetet. Ett exempel härpå är det nordiska initiativet till en genbank för jordbruksväxter i södra Afrika som underlag för nationell växtförädling.

Genom ökade resurser som föreslås i det följande och genom omprioriteringar bör SLU och SJFR kunna öka sina insatser för internationellt forskarutbyte och annan samverkan med forskning i andra länder.

Regeringen har tidigare betonat att rekrytering av forskare är en framtidsfråga för forskningen. Under en följd av år har insatser för detta gjorts för SLU:s del. Regeringen föreslår i denna proposition (avsnitt 18.2) ytterligare resurser för omvandling av utbildningsbidrag till doktorandtjänster motsvarande två tredjedelar av samtliga utbildningsbidrag under den kommande treårsperioden. Omfördelning av resurser och insatser för

nya forskningsområden skapar också utrymme för forskartjänster. Här fyller SJFR en viktig funktion. Möjlighet finns också för sektors- och rådsfinansierade forskare att medverka i forskarutbildningen genom undervisning och handledning inom ramen för sina tjänster.

En viktig grund för forskarrekruteringen inom SLU är den högskoleutbildning som bedrivs vid SLU:s tre fakulteter. Utbildningens bredd skapar en god bas för förståelsen av de komplexa sambanden mellan olika grundläggande problem som rör de areella näringarna. De ökade kraven på tvärvetenskapligt samarbete inom jordbruks- och skogsforskning kan bättre tillgodoses genom denna grundläggande utbildning. Samtidigt måste utbildningarnas innehåll anpassas och utvecklas. Ett exempel på detta är den nu inledda förnyelsen av agronomutbildningen med inriktning mot livsmedelsfrågor och bioteknik som ökar möjligheterna till forskningsanknytning hos utbildningen. En förnyelse motiveras också av de förändrade förutsättningarna för de areella näringarna. Det gäller inte minst den ökade betoningen av miljöanpassning framför ensidiga produktionsaspekter. Hänsyn till naturmiljön och djurmiljön måste sålunda komma till uttryck även i den grundläggande utbildningen.

Forskningsorganisationen för de areella näringarna måste i framtiden kännetecknas av en ökad flexibilitet. De snabba förändringarna i vårt samhälle och i omvärlden kan inte mötas om alla forskningsresurser är långsiktigt uppbundna. Bundenheten hindrar kvalitetsvärderingar från att snabbt påverka forskningen. En ökad andel externfinansiering via forskningsråd kan medverka till att skapa önskvärd flexibilitet. Men också inom SLU är det möjligt att åstadkomma sådan. Ett arbete med detta har redan påbörjats inom SLU. Även den pågående översynen av SLU skall ses som ett led i detta arbete.

I avsnitt 3.5.2 har regeringen förordat särskilda tidsbegränsade resurser för vissa fakulteter inom den övriga högskolan. Avsikten är att insatsen skall medverka till att kreativa forskningsmöjligheter skapas. En särskild vetenskaplig resultatuppföljning skall göras. Motsvarande bör gälla för de särskilda insatser som föreslås i det följande för prioriterade forskningsområden inom SLU.

Översynen av SLU skall ligga till grund för övervägandena inför nästa forskningsproposition. Den bedömning som här har gjorts i fråga om prioriteringar av forskningsområden m. m. är i linje med de utgångspunkter som gäller för översynen.

En särskild resursfråga bör tas upp i detta sammanhang. Marin FoU är ett insatsområde för framtiden. Det har behandlats i avsnitt 7 där också frågan om forskningsfartyg för universiteten har tagits upp. Fiskeristyrelsen har regeringens uppdrag att samordna användningen av landets undersökningsfartyg. I de diskussioner som har förts mellan berörda myndigheter och universitet har det visat sig svårt att förena myndigheternas starkt schemalagda utsjöundersökningar med universitetens mera oregelbundna verksamhet. Universiteten har därför som nämnts planerat ett samarbete med kustbevakningen. På så sätt kan ytterligare fartygsresurser erhållas utan alltför stora kostnader. För myndigheternas del skulle ett effektivare resursutnyttjande kunna erhållas genom ett närmare samarbete mellan

fiskeristyrelsen och naturvårdsverket. Frågan som myndigheterna har tagit upp om anskaffning av ett nytt undersökningsfartyg får bedömas när ytterligare erfarenhet och underlag finns. Finansieringen av forskningsfartyg för universiteten har behandlats i avsnitten 7 och 17.

Prop. 1989/90:90
Avsnitt 18
Jordbruksdep.

18.1.3 Forskning för miljövänligt jordbruk och skogsbruk

Under en lång följd av år inriktades utvecklingen särskilt inom jordbruket mot en ökad produktion med användning av alltmer rationella, mekaniserade brukningsmetoder, växtförädling och introduktion av kemiska bekämpnings- och gödselmedel. Den historiska bakgrunden var fattigdom och svält.

Inom skogsbruket accepterades visserligen tidigt principen om långsiktig hushållning men 1950- och 1960-talens kostnadsjakt drev fram en hastig mekanisering av skogsbruket i kombination med en kraftig schablonisering av avverkning och skogsvård.

Under det senaste decenniet har utvecklingen ändrat inriktning. Medvetenheten om sambanden i naturen mellan ingrepp av människan och utvecklingen av flora och fauna har ökat. Omsorgen om ekosystemen, om markens produktionsförmåga, om flora och fauna och om det genetiska arvet är nu påtaglig både inom jordbruket och skogsbruket.

Den reglering som samhället har gjort genom bl.a. lagstiftning om hänsyn till naturvärden och andra allmänna intressen, om restriktioner kring användningen av kemiska medel och om skydd för vattenmiljöer förutsätter grundläggande kunskaper om sambanden i vår miljö och om miljöeffekterna av olika åtgärder. Sådana kunskaper är viktiga inte minst för att jordbruket och skogsbruket skall kunna leva upp till principen om att varje sektor skall ta sitt ansvar för en god miljö.

Ett viktigt led i arbetet med att öka kunskaperna om miljöfrågorna är det forsknings- och utvecklingsarbete som sker inom jordbruks- och skogsområdena i vid mening. Denna forskning bedrivs till största delen inom SLU. Men viss verksamhet på dessa områden förekommer även inom högskolan i övrigt.

Finansieringen av miljöforskningen inom jordbruk och skogsbruk sker förutom över universitetens fakultetsanslag via SJFR, naturvårdsverket, naturvetenskapliga forskningsrådet, skogsstyrelsen, lantbruksstyrelsen, Lantbrukarnas riksförbund och skogsbrukets forskningsfond. Kollektivt finansierade forskningsprogram styr medel från staten och näringarna till projekt även inom miljövårdens område.

FoU på miljövårdens område sker inom SLU både inom specifika projekt och som en del i projekt av annat slag. Allmänt sett är det sålunda viktigt att miljöaspekterna beaktas av varje institution och forskare i all FoU-verksamhet. Behovet härav blir allt starkare.

Inte minst miljöaspekterna har också accentuerat behovet av tvärvetenskaplig samordning. I syfte att kraftsamla resurser till FoU för ett miljövänligare jordbruk och skogsbruk startades efter riksdagens beslut år 1986 de två omfattande tvärvetenskapliga forskningsprogram som har nämnts i det föregående (prop. 1985/86: 74, skr. 76, JoU 13, rskr. 165).

Det ena behandlar nya produktionsformer i jordbruket och trädgårdsnäringen. Det bygger på grundsynen att produktionsformer som syftar till att förena effektiviteten med hänsynen till miljön förutsätter en biologisk-ekologisk helhetssyn. Verksamheten inom programmet skall fördjupa de grundläggande kunskaperna inom i första hand områdena kemi, fysik, mikrobiologi, genetik, biologi, immunologi, ekologi och ett antal samhällsvetenskapliga områden. Ett syfte med programmet är att skapa förutsättningar att utnyttja våra förnybara naturtillgångar på ett från ekologiska utgångspunkter bättre sätt än hittills. Programmet administreras av SJFR. Sedan starten har 17 milj. kr. anvisats varje år för dess genomförande. SJFR har i anslutning till sin anslagsframställning lämnat en lägesrapport som översiktligt redovisar uppnådda resultat efter drygt två år.

Det andra programmet som beslutades år 1986 rör skog och miljö. Det tar sikte på de globala problemen, främst de pågående avskognings- och ökenutbredningsprocesserna i de fattiga länderna, och på betingelserna för ett produktivt, ekologiskt balanserat skogsbruk i Sverige. Det är ett brett, tvärvetenskapligt program som spänner över allt från grundforskning inom traditionella discipliner till utbildning av forskare i Sverige och u-länder. Den svenska delen av programmet administreras av SJFR och den u-landsinriktade av styrelsen för u-landsforskning (SAREC). För den svenska delen har anvisats 29 milj. kr. om året sedan starten. Härav disponerar naturvetenskapliga forskningsrådet 8 milj. kr. om året.

Både SLU och SJFR betonar i sina anslagsframställningar behovet av fortsatta insatser för miljörelaterad jordbruks- och skogsforskning. SLU anför att forskning avseende sambanden mellan produktionsåtgärder och miljöeffekter måste ges en hög prioritet under kommande år.

Regeringen vill särskilt framhålla följande.

Jordbruk och skogsbruk är i vårt land betydelsefulla näringar både ekonomiskt och miljömässigt. Trots ökad handel med utlandet har det svenska jordbruket en fortsatt avgörande betydelse för vår livsmedelsförsörjning. Skogsbruket är vår största inkomstkälla i utrikeshandeln. Båda näringarna är känsliga för de långsiktiga miljöstörningar som luftföroreningarna orsakar på växtlighet och i marken.

Samtidigt ger jordbruket och skogsbruket i sig miljöeffekter av skilda slag. Intensivt brukande ger utlakning av näringsämnen till vattendrag och hav. Schabloniserade brukningsmetoder förstör värdefulla miljöer för känsliga växter och djur. Storskaligheten skapar ensartade landskap och försämrar friluftsliv- och rekreativmiljön.

Behovet av miljöhänsyn i jordbruket och skogsbruket och av minskade miljöstörningar för dessa näringar är sålunda stort. Det krävs emellertid ökade kunskaper både av grundläggande och mer tillämpningsinriktad karaktär. Även om miljöanknuten forskning har bedrivits under en följd av år i detta syfte är kunskapsbehovet fortfarande stort. Nya kunskaper väcker dessutom nya frågor.

Enligt allmänt accepterade principer i vårt land skall varje sektor ta sitt miljöansvar. Härav följer att miljöforskningen inom en viss sektor är en

särskild uppgift för de organ som stödjer forskning eller forskar särskilt för sektorn.

Miljöforskningen som knyter an till verksamheter som bedrivs inom jordbruk och skogsbruk tillhör i huvudsak jordbruksdepartementets ansvarsområden. Som har framgått av det föregående bedrivs denna forskning till mycket stor del inom SLU och med stöd av SJFR. De båda program som startades år 1986 och som rör miljövänligare jordbruk och skogsbruk bör drivas vidare. Inte minst viktigt är därvid att ta fasta på de möjligheter som programmen ger att göra insatser över institutions- och fakultetsgränser.

Även de resurser som står till SLU:s och SJFR:s förfogande utanför dessa program bör i ökad omfattning styras över från produktionsinriktad forskning till miljörelaterad. Detta gäller inte minst insatserna för jordbruksforskning, t.ex. i fråga om växtnäringsupptagning och läckage av näringsämnen, bekämpningsmedel och tungmetaller. Särskilda FoU-insatser och försöksverksamhet för en bättre djurmiljö inom jordbruket bör också göras som en uppföljning av den nya djurskyddslagstiftningen. För skogsforskningens del framstår behovet av kunskaper allt större när det gäller de funktionella sambanden i skogsekosystemet. Även kunskaperna om negativa effekter på skogsekosystemet av luftföroreningar och ökade uttag av bränsle måste förbättras.

De resursförstärkningar som föreslås i denna proposition kan vid sidan av omprioriteringar medverka till ökade kunskaper som kan ligga till grund för ett miljövänligare jordbruk och skogsbruk. Men dessutom krävs att miljötänkandet rent allmänt genomsyrar forskningen för de areella näringarna. Inte minst är det nödvändigt att miljöeffekterna av nya metoder och system värderas redan på forskningsstadiet i utvecklingen.

18.1.4 Ett forskningsprogram för rennäringen

SJFR har haft regeringens uppdrag att, efter samråd med lantbruksstyrelsen, SLU, statens veterinärmedicinska anstalt och andra berörda organ, utarbeta ett sammanhållet program för den framtida renforskningen. De förutsättningar som har gällt för uppdraget är bl. a. att möjligheterna skall tas till vara för att tillgodose renforskningens behov inom andra forskningsområden, att behovet av nordiskt samarbete skall uppmärksammas och att programmet skall finansieras inom ramen för tillgängliga medel för FoU på området. SJFR har redovisat sina förslag i två rapporter, Renskriften och Sammanhållet forskningsprogram för rennäringen. Rapporterna har remissbehandlats. En sammanställning av remissyttrandena över rapporterna finns tillgänglig i jordbruksdepartementet.

I rapporterna framhålls att renforskningen behöver kunskapsuppbyggnad inom ett flertal discipliner. Dessutom behövs mer tillämpad, långsiktig forskning. Grundläggande kunskaper behövs t.ex. inom områdena ekologisk botanik, ekologisk zoologi, fysiologi, reproduktionsfysiologi, mikrobiologi, immunologi och genetik. Enligt förslagen kräver betesfrågorna fördjupade kunskaper bl. a. inom områdena växtekologi, viltekologi och skogsskötsel. Till sådan forskning förordas stöd i första hand efter

sedvanlig forskarinitierad projektansökan och genom inrättande av olika typer av forskartjänster m. m.

Enligt rapporterna får dock den mer produktionsinriktade forskningen inte försummas. Även om denna är mer tillämpad bör den dock vara tillräckligt långsiktig, tvärvetenskaplig och utmärkas av en helhetssyn som tillgodoser behoven i samtliga led av produktionen. Behovet av en nära kontakt mellan forskarna och den praktiska renskötseln betonas.

SJFR framhåller att genomförandet av programmet kräver stor flexibilitet och vilja att medverka i samordningar. SJFR föreslår att en särskild kommitté inrättas för att genomföra programmet och att en deltidsanställd sekreterare med hög vetenskaplig kompetens biträder denna kommitté. Vidare föreslås att en konsulent svarar för kontinuerliga kontakter mellan forskarna och renskötselns utövare. SJFR föreslår att rådet ges ansvaret för att genomföra programmet och att 6 milj. kr. i nya resurser tillförs för ändamålet. SJFR föreslår slutligen att en fältstation för provtagningar och försök upprättas med SJFR som huvudman men med Svenska samernas riksförbund som ansvarig för den praktiska skötseln. Kostnaderna för denna investering beräknas till mellan 2 och 3 milj. kr.

Remissinstanserna delar i huvudsak SJFR:s syn på behovet av och innehållet i ett forskningsprogram för rennäringen. I fråga om hur forskningen skall organiseras är meningarna något delade. Några remissinstanser anser att ett särskilt institut eller centrum för renforskningen med särskilda basresurser skall inrättas. Remissinstanserna pekar i likhet med SJFR på angelägenheten av att effektivt sprida forskningsresultaten till näringsutövarna. Flera anser emellertid att en sådan verksamhet inte skall knytas till en intresseorganisation så som SJFR har föreslagit. De remissinstanser som har yttrat sig i frågan biträder förslaget om en forskningsstation. Ett par av dem anser emellertid att huvudmannaskapet och ansvaret för driften bör ligga på lantbruksuniversitetet.

Regeringen vill särskilt framhålla följande.

Det finns en mängd problem som behöver lösas för att utvecklingsmöjligheterna inom rennäringen skall kunna tas till vara. Så t. ex. borde avkastningen kunna öka både kvantitativt och kvalitativt genom anpassning av slaktuttaget. Effektivare organisation och hantering i samband med slakt är ett annat exempel på problem som bör lösas. Insatser för utveckling av nya produkter och marknader är ett tredje. Som grund för dessa åtgärder behövs en mer organiserad FoU-verksamhet. Men även mer grundläggande frågor såsom växtbiologiska problem och frågor med anknytning till konkurrerande intressen är forskningsområden av betydelse. Med andra ord är det nödvändigt att insatser görs för att skapa underlag för en positiv utveckling av rennäringen så att den kan bedrivas med rimlig ekonomisk avkastning och i samförstånd med andra markanvändare i renskötselområdet.

En förutsättning för detta är bl. a. FoU-insatser. Det finns forskningsresurser som primärt är avsedda för andra intressen men som rätt utnyttjade kan komma till stor nytta för renskötseln. Genom att samordna dessa re-

surser kan detta syfte nås. Detta var bakgrunden till regeringens uppdrag till SJFR.

Det förslag som SJFR har lämnat utgör en god grund för en mer organiserad och därmed effektiv FoU för renskötselns utveckling. Med de begränsade extra resurser som finns eller kan ställas till förfogande måste tillgänglig forskarkapacitet utnyttjas så långt möjligt. För att detta skall bli möjligt måste verksamheten vid flera forskningsinstitutioner samordnas och målinriktas. Detta bör kunna ske med utgångspunkt i ett program av det slag som SJFR har redovisat. SJFR bör sålunda ges ansvaret för ett program som samordnar FoU för rennäringens behov. De forskningsutförande organ som i första hand kan komma i fråga för verksamheten är SLU, statens veterinärmedicinska anstalt och universiteten i Umeå och Uppsala.

Tillgängliga resurser medger sålunda inte att det skapas ett särskilt forskningsinstitut eller ett centrum med särskilda basresurser. I stället bör, såsom SJFR har föreslagit, de nuvarande insatserna förstärkas med medel som SJFR omfördelar. Därtill bör vissa ytterligare medel tillföras programmet. Denna fråga tas upp i det följande.

Vad så gäller en fältstation bör medel reserveras för en sådan. Även den resursfrågan tas upp i det följande. Frågan om vilken form den skall ges och i anslutning till vilken sameby den skall placeras får avgöras i samråd mellan SJFR, SLU och Svenska samernas riksförbund. När stationen kommer till stånd bör den av praktiska skäl förvaltas av SLU. Hänsyn har i det följande tagits här till vid beräkning av SLU:s lokalkostnadsanslag.

Ett sätt att bredda basen för renforskningen är att samarbeta med motsvarande verksamhet i Norge och Finland. Genom Nordiskt organ för renforskning (NOR) förekommer redan visst samarbete som emellertid är begränsat till gemensamma forskningskonferenser, forskningsstipendier och en gemensam vetenskaplig tidskrift. Formerna för det nordiska samarbetet på rennäringens område diskuteras för närvarande i de olika samarbetsorgan som finns. Vad gäller forskningen kan det därvid bli aktuellt att pröva en närmare knytning till de nationella forskningsråden så som är fallet i fråga om forskningen på jordbrukets, skogsbrukets och fiskets områden.

18.2 Anslagsfrågor

I prop. 1989/90:100 (bil. 11) har regeringen föreslagit riksdagen att, i avvaktan på särskild proposition i ämnet, för budgetåret 1990/91 under angivna anslagsrubriker beräkna följande belopp.

D 7. Främjande av skogsvård m. m. 12 900 000 kr.

F 15. Bidrag till djurskyddsfrämjande åtgärder 4 169 000 kr.

G 1. Sveriges lantbruksuniversitet 514 097 000 kr.

G 2. Lokalkostnader m. m. vid Sveriges lantbruksuniversitet 240 006 000 kr.

- G 3. Inredning och utrustning av lokaler vid Sveriges lantbruksuniversitet m. m. 15 400 000 kr.
 G 4. Skogs- och jordbrukets forskningsråd 128 234 000 kr.
 G 5. Stöd till kollektiv forskning 47 600 000 kr.
 G 6. Bidrag till Skogs- och lantbruksakademien 685 000 kr.

Prop. 1989/90: 90
 Avsnitt 18
 Jordbruksdep.

Vi tar nu upp dessa frågor.

Nionde huvudtiteln

D. Skogsbruk

D 7. Främjande av skogsvård m. m.

1988/89 Utgift	12 582 330	Reservation	1 493 696
1989/90 Anslag	12 900 000		
1990/91 Förslag	12 900 000		

Anslaget används för tillämpad skogsproduktionsforskning samt för särskilda utredningar och undersökningar i syfte att främja bl. a. skogsvården och arbetsmiljön inom skogsbruket.

Skogsstyrelsen

Skogsstyrelsen föreslår att anslaget för tillämpad skogsproduktionsforskning räknas upp med 2 milj. kr. om året under treårsperioden samt att medlen för utvecklings- och försöksverksamhet räknas upp med 1 milj. kr. per år för budgetåren 1990/91 och 1991/92.

Regeringens överväganden

Anslaget är ett viktigt komplement till de medel för grundläggande skogsforskning som SJFR fördelar. Anslagsbeloppet bör för nästa budgetår tas upp med oförändrat 12,9 milj. kr.

Ärendet till riksdagen

Regeringen föreslår

att riksdagen till *Främjande av skogsvård m. m.* för budgetåret 1990/91 anvisar ett reservationsanslag på 12 900 000 kr.

F 15. Bidrag till djurskyddsfrämjande åtgärder

1988/89 Utgift	3 871 625	Reservation	1 465 055
1989/90 Anslag	4 169 000		
1990/91 Förslag	8 578 000		

Anslaget används för centrala försöksdjursnämndens (CFN) och de djurförsöksetiska nämndernas verksamhet. Anslaget finansierar vidare forskning rörande alternativa och kompletterande metoder till djurförsök och viss annan verksamhet inom försöksdjursområdet liksom vissa kostnader för prövning från djurskyddssynpunkt av nya djurhållningsmetoder, inredningsdetaljer m. m. i stallar.

Lantbruksstyrelsen

Lantbruksstyrelsen föreslår att 3 milj. kr. anvisas för rådgivningsorienterad forskning, försök och lokala utvecklingsprojekt med syfte att påskynda utvecklingen av ny teknik som kan medverka till en snabb förbättring av djurmiljön inom animalieproduktionen.

För prövning av nya djurhållningsmetoder, inredning av stallar och andra angelägna djurskyddsåtgärder bör ytterligare 50 000 kr. anvisas.

Centrala försöksdjursnämnden

Nämnden föreslår en ökning av medelsanvisningen med 4 881 000 kr., varav 3 400 000 kr. för ökad forskning för att påskynda utvecklingen av alternativa och kompletterande metoder till djurförsök, 420 000 kr. för att förfina, reducera och effektivisera försöksdjursanvändningen och 150 000 kr. för nya hälsoinventeringsprogram samt 45 000 kr. för forskningsadministration och 866 000 kr. för CFN:s administration.

Regeringens överväganden

Behovet av forskning, försök och utveckling för att skapa en bättre djurmiljö inom animalieproduktionen är stort. Det är nödvändigt att kraven i den nya djurskyddslagen blir tillgodosedda. Därför bör ytterligare 3,3 milj. kr. anvisas för bl. a. FoU på detta område. Därmed kommer även en nödvändig bred försöksverksamhet att kunna bedrivas.

Det är angeläget att insatser görs för att utveckla alternativa metoder till djurförsök som är effektiva och tillförlitliga. Anslaget till centrala försöksdjursnämnden bör mot denna bakgrund räknas upp med 500 000 kr. Vidare bör nämndens anslag tillföras ytterligare 400 000 kr. för att täcka ökade kostnader för de djurförsöksetiska nämnderna.

För att främja utvecklingen av forskning med alternativa och kompletterande metoder till djurförsök m. m. har staten och läkemedelsindustriföreningen (LIF) gemensamt finansierat viss verksamhet enligt ettårsavtal.

Det senaste löper ut den 30 juni 1990. I likhet med vad som gäller kollektivt finansierad forskning i övrigt inom jordbruksdepartementets område bör det i fortsättningen träffas treåriga avtal. Chefen för jordbruksdepartementet har sålunda för avsikt att snarast ta initiativ till att förhandlingar tas upp med LIF om ett avtal för perioden 1990/91 – 1992/93 som omfattar en ökad kostnadsram. Riksdagen bör bemyndiga regeringen att låta staten ta på sig ansvaret för de ekonomiska förpliktelser som följer av ett sådant avtal. I fortsättningen bör avtalet träffas mellan CFN och LIF och kunna förlängas utan riksdagens medverkan om avtalet innebär att tidigare åtaganden förlängs utan större ökning av verksamhetens omfattning.

Sammanlagt bör anslaget räknas upp med 4 409 000 kr. till 8 578 000 kr. Därvid har hänsyn tagits till att tjänstebrevsrätten för centrala försöksdjursnämnden upphör fr. o. m. den 1 juli 1990.

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 18
Jordbruksdep.

Ärendet till riksdagen

Regeringen föreslår

1. att riksdagen bemyndigar regeringen att låta staten ta på sig ansvaret för de ekonomiska förpliktelser som följer av det redovisade avtalet om finansiering av viss djurförsöksforskning,
2. att riksdagen till *Bidrag till djurskyddsfrämjande åtgärder* för budgetåret 1990/91 anvisar ett reservationsanslag på 8 578 000 kr.

G. Utbildning och forskning

G 1. Sveriges lantbruksuniversitet

1988/89 Utgift	471 260 326	Reservation	— 36 129 343
1989/90 Anslag	514 097 000		
1990/91 Förslag	562 162 000		

Från anslaget bekostas utbildning, forskning och försöksverksamhet samt djursjukvård vid Sveriges lantbruksuniversitet (SLU).

Lantbruksuniversitetets verksamhet bedrivs vid 54 institutioner, elva försöksdistrikt, en till Skara förlagd försöksgård, sex försöksparker samt ett antal jordbruksegendomar och fältstationer. Verksamheten är förlagd till sammanlagt 33 orter.

Sveriges lantbruksuniversitet

Lantbruksuniversitetet föreslår för perioden 1990/91 – 1992/93 att anslaget räknas upp med sammanlagt 32 milj. kr. exkl. pris- och löneomräkning. För forskningens del innebär detta reformer om sammanlagt 8 %. Förslaget fördelar sig i huvudsak enligt följande.

3 milj. kr. för reformer inom den grundläggande utbildningen bl.a. i bioteknik, livsmedel, mark/miljö och internationellt studerandeutbyte.

Medel för de propedeutiska kurserna för agronom- och jägmästareutbildningarna föreslås överförda till SLU från skolöverstyrelsen.

För omvandling av utbildningsbidrag till doktorandtjänster, för nya sådana tjänster och vissa mellantjänster föreslås 9 milj. kr.

Nya professorer med basresurser föreslås till en kostnad av 5 milj. kr. inom områdena växtbiokemi, växtfysiologi, Kooperation, köttvetenskap, fjärranalys, skogsekonomi och försöksdjursvetenskap. Tre professorer föreslås permanentade till en kostnad av 1 milj. kr.

För biblioteket föreslås en förstärkning med 1 milj. kr. och för internationellt forskningssamarbete 1 milj. kr. För prioriterade forskningsområden föreslås en förstärkning med 10 milj. kr.

Slutligen föreslås överföring av sektorsmedel med 20 milj. kr. och av biståndsmedel med 20 milj. kr.

Regeringens överväganden

Som redovisats i det föregående pågår en övergripande översyn av SLU. Översynen skall vara klar i sådan tid att den kan utgöra ett underlag för beslut inför nästa treårsperiod, 1993/94–1995/96. I avvaktan härpå bör insatserna för SLU nu koncentreras till särskilt prioriterade områden.

SLU:s anslag för utbildning, forskning m.m. är så utformat att statsmakterna inte binder anslagsbelopp till resp. forskning, utbildning eller central förvaltning. Inte heller görs några bindningar till fakulteterna. SLU:s ledning har sålunda mycket stora möjligheter att göra omfördelningar mellan institutioner, forskningsområden och fakulteter. Det är också möjligt att göra omfördelningar mellan utbildning och FoU. Till detta kommer att utbildning och forskning vid SLU är starkt integrerade. En insats för forskningen innebär sålunda för det mesta positiva effekter för utbildningen. Den flexibilitet som anslagskonstruktionen medger måste tas till vara.

Under en lång följd av år har SLU haft regeringens uppdrag att varje år ompröva och omfördela 2 % av de samlade resurserna för forskning och forskarutbildning. Omfördelningen har gjorts med utgångspunkt i de prioriteringar som har redovisats i SLU:s långtidsplaner. Dessa omfördelningar har till stor del gjorts inom resp. fakultet. Formerna för omfördelning av resursinsatser måste dock utvecklas.

De nya resurser som i det följande föreslås skall ställas till SLU:s förfogande skall, som har redovisats i det föregående, mer än tidigare betraktas som resultatnriktade insatser. Det innebär att det skall ställas krav på goda resultat som följd av insatserna. Visar uppföljningen att insatsområdet är färdigbearbetat eller att insatserna inte ger önskat resultat skall resurserna dras in och omfördelas. Genom att i större utsträckning tillämpa dessa principer kommer det att ges möjligheter inte bara för fakultetsledningarna utan också för universitetsledningen att förfoga över en reserv för angelägna riktade insatser. Det skapas med andra ord en ökad anpassningsförmåga och flexibilitet som tillsammans med en fastare bas måste finnas i framtidens lantbruksuniversitet.

Efter förslag i budgetpropositionen 1989 anvisades särskilda medel till

SLU för att möjliggöra en inledning av agronomutbildningens förnyelse med inriktning mot bioteknik och livsmedel. Detta möjliggör en ökad forskningsanknytning hos utbildningen, vilket bl. a. studentkåren vid SLU har önskat. Förnyelsearbetet bör drivas vidare. Ytterligare 1 milj. kr. har därför beräknats för ändamålet. För att stärka utbildningen ytterligare har något rationaliseringsavdrag inte gjorts. Till förslaget om ändrat huvudmannaskap för de propedeutiska kurserna bör inte ställning tas för närvarande.

Följande planeringsram för statlig högskoleutbildning vid jordbruks- och skogsbrukssektorn bör gälla för nästa budgetår. Möjligheterna till omfördelningar inom totalramen bör betonas.

Utbildningslinje/poäng	Antal utbildningsplatser
<i>Lantbruksvetenskapliga fakulteten</i>	
Agronomlinjen, 200 poäng	130
Hortonomlinjen, 200 poäng	25
Landskapsarkitektlinjen, 200 poäng	30
Lantmästarlinjen, 40 poäng	140
Trädgårdsteknikerlinjen, 40 poäng	44
<i>Skogsvetenskapliga fakulteten</i>	
Jägmästarlinjen, 200 poäng	60
Skogsmästarlinjen, 40 poäng	45
Skogsteknikerlinjen, 80 poäng	135
<i>Veterinärmedicinska fakulteten</i>	
Veterinärlinjen, 220 poäng	65
Djursjukvårdarlinjen, 40 poäng	20
Summa	694

För att ge utrymme åt vissa forskningsområden som prioriteras i SLU:s framtidsplan för 1990/91 – 1992/93 har förslag till omfördelning redovisats av fakulteterna omfattande sammanlagt 7% av anslagna forskningsmedel eller ca 28 milj. kr. under treårsperioden. SLU:s förslag innebär omfördelning till prioriterade områden såsom djurhållningssystem, odlingsmetoder för ett uthålligt odlingssystem, kvalitetsfrågor och ekonomiska frågor om livsmedel i kedjan efter primärproduktion, natur- och miljöfrågor i anslutning till skogsproduktion, alternativa metoder för skogsskötsel samt luftföroreningar.

Utöver de nya insatser som omfördelningen möjliggör bör under treårsperioden tillföras ytterligare 11,9 milj. kr. för prioriterade forskningsområden i huvudsak enligt vad som har anförts i avsnitten 18.1.2 och 18.1.3. Både omfördelningen av medel och denna förstärkning ger möjligheter att inrätta mellantjänster inom de mest prioriterade områdena. Härtill kommer de insatser för en bättre djurmiljö som redovisas under punkten F 15. För att ytterligare förstärka insatserna på detta område bör professuren i husdjurshygien som är personlig för Ingvar Ekesbo omvandlas till ordinarie med Ekesbo som förste innehavare. För omvandling av utbildningsbidrag till doktorandtjänster bör ytterligare 3,8 milj. kr. beräknas för treårsperioden och för att förstärka det internationella samarbetet ytterligare 1 milj. kr. Sammantaget innebär detta en bashöjning under budgetåren

1990/91 – 1992/93 med resp. 5,7 milj. kr., 4 milj. kr. och 7 milj. kr. eller sammanlagt 16,7 milj. kr.

Från anslaget till SJFR bör överföras 1,5 milj. kr. till SLU i enlighet med vad som sägs under punkten G 4. Vidare bör den överföring av energiforskningsresurser som gjordes för en treårsperiod genom förra forskningspropositionen nu permanentas. Någon generell överföring av biståndsmedel till detta anslag bör inte göras för närvarande.

Regeringen har med stöd av riksdagens bemyndigande föreskrivit ändrat ämnesinnehåll för en tjänst som professor från skogsekonomi till företagsekonomi (jfr prop. 1966: 1 bil. 10 s. 361, SU 42, rskr. 125).

Vid sidan av omfördelningar av forskningsresurser är omprövningen av professorer eller av ämnesinnehållet i dem väsentlig för förnyelsen av forskningen. Den omprövning som under de senaste åren gjorts vid SLU har i stor utsträckning präglats av detta synsätt. För framtiden är det viktigt att denna möjlighet tas till vara i större utsträckning.

Sammanlagt bör anslaget till SLU för budgetåret 1990/91 räknas upp med 48 065 000 kr. till 562 162 000 kr. Därvid har hänsyn tagits till att tjänstebrevsrätten upphör fr. o. m. den 1 juli 1990 och till att avgifter i fortsättningen skall betalas till statens löne- och pensionsverk. Vidare har hänsyn tagits till att SLU skall medverka i finansieringen av en ny telefonväxel.

Ärendet till riksdagen

Regeringen föreslår

1. att riksdagen bemyndigar regeringen att inrätta en tjänst som professor i enlighet med vad som har förordats,
2. att riksdagen till *Sveriges lantbruksuniversitet* för budgetåret 1990/91 anvisar ett reservationsanslag på 562 162 000 kr.,
3. att riksdagen godkänner de angivna riktlinjerna för förstärkning av basresurser till viss forskning under budgetåren 1991/92 och 1992/93.

G 2. Lokalkostnader m. m. vid Sveriges lantbruksuniversitet

1988/89 Utgift	221 064 192
1989/90 Anslag	240 006 000
1990/91 Förslag	254 984 000

Från anslaget bekostas lokalhyror vid Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) och ersättningar till domänverkets fond för upplåten mark. Vidare redovisas här de byggnadsarbeten för SLU som tidigare redovisades under anslaget Byggnadsarbeten vid SLU m. m.

Huvuddelen av SLU:s lokalinhav förvaltas av byggnadsstyrelsen. Lokalbeståndet uppgår till ca 400 000 m². SLU disponerar under budgetåret 1989/90 ca 240 milj. kr. för lokalkostnader vilket motsvarar 32 % av anslagen till förvaltningskostnader och lokaler för SLU.

Byggnadsstyrelsen föreslår för perioden 1990/91 – 1992/93 som nya in-

vesteringsprojekt viss ombyggnad av djurförsöksanläggning och äldre institutionslokaler och ett appliceringstekniskt laboratorium. Sammanlagt uppgår dessa projektkostnader till 66 milj. kr.

Prop. 1989/90:90
Avsnitt 18
Jordbruksdep.

Regeringens överväganden

Det är angeläget att SLU:s djurförsöksanläggning byggs om så att den uppfyller kraven i den nya djurskyddslagstiftningen. Investeringsbehovet härför har byggnadsstyrelsen beräknat till 12 milj. kr. Hyresmedel bör beräknas för en renförsöksstation motsvarande en sammanlagd investeringskostnad av högst 3 milj. kr.

Anslaget för SLU:s lokalkostnader bör för nästa budgetår räknas upp med 14 978 000 kr.

Ärendet till riksdagen

Regeringen föreslår

att riksdagen till *Lokalkostnader m. m. vid Sveriges lantbruksuniversitet* för budgetåret 1990/91 anvisar ett förslagsanslag på 254 984 000 kr.

G 3. Inredning och utrustning av lokaler vid Sveriges lantbruksuniversitet m. m.

1988/89 Utgift	19 377 828	Reservation	19 296 777
1989/90 Anslag	15 400 000		
1990/91 Förslag	49 000 000		

Från anslaget bekostas inredning och utrustning av lokaler vid Sveriges lantbruksuniversitet och andra institutioner som har anknytning till forsknings- och försöksverksamhet inom jordbruksdepartementets verksamhetsområde.

Myndigheterna

Byggnadsstyrelsen hemställer att 4,3 milj. kr. anvisas för inredningsverksamhet budgetåret 1990/91 samt bl. a. kostnadsuppräknig av vissa äldre rambelopp. *Utrustningsnämnden för universitet och högskolor (UUH)* föreslår att den för dess verksamhetsområde avsedda anslagsposten för budgetåret 1990/91 beräknas till 55,6 milj. kr. samt föreslår att nya kostnadsramar för bl. a. ett appliceringstekniskt centrum och telefonväxlar vid SLU förs upp i utrustningsplanen.

Regeringens överväganden

Kostnadsramarna för nyinredningsbehov och kompletteringar som disponeras av byggnadsstyrelsen bör föras upp i inredningsplanen med höjningar motsvarande prisomräkning. Kostnadsramen för ersättningsanskaff-

ning m. m. som disponeras av UUH bör föras upp med 23 550 000 kr. för nästa budgetår, en bashöjning med 6,3 milj. kr. För budgetåren 1991/92 och 1992/93 beräknas denna ram till 34 550 000 kr. exkl. prisomräkning vilket innebär att basen höjs med 11 milj. kr. budgetåret 1991/92. Därtill bör i utrustningsplanen för budgetåret 1990/91 föras upp en ny delram för telefonväxlar om 27,3 milj. kr. Detta innebär sammanlagda ramar för inredning av ca 40 milj. kr. och för utrustning av ca 135 milj. kr.

Mot bakgrund bl. a. av de bedömda medelsreservationerna vid utgången av detta budgetår beräknas anslagsbehovet till 49 000 000 kr.

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 18
Jordbruksdep.

Ärendet till riksdagen

Regeringen föreslår

1. att riksdagen bemyndigar regeringen att besluta om anskaffning av inredning och utrustning för lokaler vid Sveriges lantbruksuniversitet m. m. inom de kostnadsramar för budgetåren 1990/91 och 1991/92 som har förordats i det föregående,
2. att riksdagen till *Inredning och utrustning av lokaler vid Sveriges lantbruksuniversitet m. m.* för budgetåret 1990/91 anvisar ett reservationsanslag på 49 000 000 kr.

G 4. Skogs- och jordbrukets forskningsråd

1988/89 Utgift	116 338 254	Reservation	36 383 655
1989/90 Anslag	128 234 000		
1990/91 Förslag	138 930 000		

Skogs- och jordbrukets forskningsråd (SJFR) skall enligt sin instruktion främja och stödja i första hand sådan grundläggande och långsiktig forskning som gagnar skogsbruket, jordbruket och trädgårdsnäringen.

Skogs- och jordbrukets forskningsråd

1. SJFR föreslår att rådets grundläggande anslag räknas upp med 8%. Därtill kommer medel för de särskilda forskningsprogram som finansieras med miljöavgifterna på handelsgödsel och bekämpningsmedel.
2. SJFR har redovisat ett förslag till forskningsprogram för den framtida renforskningen. SJFR föreslår att 6 milj. kr. tillförs rådet för detta ändamål.
3. För medverkan i forskningsprogrammet SCIENCE begärs 1,5 milj. kr.

Regeringens överväganden

SJFR skall enligt 1987 års forskningsproposition kompenseras för löne- och prisökningar fr. o. m. budgetåret 1988/89 enligt samma principer som gäller för anslagen till högskolan. Avtalsenliga löneökningar, som inte är

kända i sådan tid att de kan beaktas i detta sammanhang, kompenseras från det s. k. täckningsanslaget. Dessa principer har tillämpats vid anslagsberäkningen för nästa budgetår.

SJFR har i likhet med andra forskningsråd till uppgift att utifrån vetenskapliga kriterier anvisa medel till forskningsprojekt av betydelse för den vetenskapliga utvecklingen. Den forskning rådet finansierar utförs vanligen inom högskolans forskningsorganisation. När ett forskningsområde, där SJFR finansierar projekt eller forskartjänster, bedöms ha sådant vetenskapligt värde och sådan varaktighet att det bör ingå i den fasta forskningsorganisationen, förs efter förslag från SJFR och högskolemyndighet medel för ändamålet över från rådet till berörd högskola. SJFR liksom andra forskningsråd spelar således en viktig roll för den vetenskapliga utvecklingen. Mot bakgrund härav bör 1,5 milj. kr. överföras till Sveriges lantbruksuniversitet. Medlen avser tre tjänster samt driftmedel för skogliga bördighetsförsök.

Som nämnts i det föregående (avsnitt 3.4.3) har regeringen för avsikt att senare besluta att mer än hälften av styrelsen för SJFR i fortsättningen skall utses av en valförsamling bestående av företrädare för olika universitetsfakulteter. SJFR:s karaktär av grundforskningsråd markeras därmed tydligare.

SJFR bör tillföras medel för att möjliggöra insatser på prioriterade områden som har redovisats i det föregående såsom miljörelaterad skogs- och jordbruksforskning, ekonomisk forskning, forskning inom biotekniken och forskning om dricksvattnets kvalitet. Sammanlagt bör anslaget för dessa ändamål för perioden 1990/91 – 1992/93 räknas upp med 17,2 milj. kr. Det innebär en bashöjning under de tre budgetåren med resp. 5,2 milj. kr., 7 milj. kr. och 5 milj. kr.

För renforskningsprogrammet bör ytterligare 1 milj. kr. beräknas. Som SJFR har föreslagit bör ytterligare medel tillföras programmet genom omfördelning inom anslaget.

För deltagande på projektnivå i EG:s forskningsprogram som rör bioteknik (BRIDGE) har 2,2 milj. kr. beräknats. Medel för projektmedverkan i livsmedelsprogrammet FLAIR beräknas under detta anslag fr. o. m. innevarande budgetår. För båda dessa program beräknas medel även under tolfte huvudtiteln. Programmet SCIENCE finansieras i fortsättningen helt över anslag under åttonde huvudtiteln.

Sammanlagt bör anslaget föras upp med 138 930 000 kr. för nästa budgetår. Därvid har hänsyn tagits till att tjänstebrevsrätten upphör fr. o. m. den 1 juli 1990 och till att avgifter i fortsättningen skall betalas till statens löne- och pensionsverk.

Ärendet till riksdagen

Regeringen föreslår

1. att riksdagen till *Skogs- och jordbrukets forskningsråd* för budgetåret 1990/91 anvisar ett reservationsanslag på 138 930 000 kr.,
2. att riksdagen godkänner de angivna riktlinjerna för förstärk-

G 5. Stöd till kollektiv forskning

1988/89 Utgift	1 48 689 601	Reservation	1 189 426
1989/90 Anslag	47 600 000		
1990/91 Förslag	47 000 000		

¹ Anslagen Stöd till kollektiv forskning och Bidrag till växtförädling.

Under anslaget anvisas medel till stöd för kollektiv jordbruksteknisk forskning och skogsteknisk forskning samt kollektiv forskning om skogs-trädsförädling och skogsgödsling m. m. Vidare anvisas medel till stöd för kollektivt forsknings- och utvecklingsarbete inom jordbruks- och växtför-ädlingsområdet.

Kollektiva program (1 000-tal kr.)

	1989/90	1990/91
Jordbruksteknik	3 100	3 300
Skogsteknik	14 000	14 800
Skogs-trädsförädling, skogsgödsling, m. m.	7 500	7 900
Jordbruksforskning	2 000	2 000
Växtförädling	21 000	19 000
Summa program	47 600	47 000

Statens nuvarande stöd till *kollektiv jordbruksteknisk forskning* regleras i ett mellan staten och Stiftelsen Jordbruksteknisk forskning träffat avtal om gemensam finansiering av forsknings- och utvecklingsverksamhet på det jordbrukstekniska området. Avtalet löper ut den 30 juni 1990. Med anledning härav har träffats ett nytt avtal för tiden den 1 juli 1990—den 30 juni 1993. Enligt avtalet medverkar SJFR i finansieringen av verksamheten genom att under avtalsperioden bidra med sammanlagt 10,3 milj. kr., varav 3,3 milj. kr. under budgetåret 1990/91. Stiftelsen åtar sig att under avtalsperioden tillskjuta lägst motsvarande belopp, varav sammanlagt minst 7 milj. kr. i form av direkt bidrag. Jordbrukstekniska institutet har ansvaret för genomförandet av det avtalade programmet. Tilläggsavtal har träffats om viss teknik för alternativa produktionsformer och alternativ användning av åkermark.

Statens nuvarande stöd till *kollektiv skogsteknisk forskning* regleras i ett mellan staten och Stiftelsen Skogsteknisk FoU träffat avtal om gemensam finansiering av forsknings- och utvecklingsverksamhet på det skogsteknis-ka området. Avtalet löper ut den 30 juni 1990. Därför har ett nytt avtal träffats för tiden den 1 juli 1990—den 30 juni 1993. Enligt avtalet åtar sig SJFR att medverka i finansieringen av verksamheten genom att under avtalsperioden tillskjuta sammanlagt 46 milj. kr., varav 14,8 milj. kr. under budgetåret 1990/91. Stiftelsen åtar sig att under avtalsperioden till-skjuta sammanlagt lägst 46 milj. kr., varav minst 44 milj. kr. som direkt,

kontant bidrag. Ett tilläggsavtal om teknikutveckling har träffats. En mer omfattande utvärdering av löpande ramprogram har påbörjats.

Statens nuvarande stöd till *kollektiv forskning rörande skogsträdsförädling och skogsgödsling, m.m.* regleras i ett mellan staten och Stiftelsen Skogsförbättring träffat avtal om gemensam finansiering av forsknings- och utvecklingsverksamhet för skogsträdsförädling och skogsgödsling m.m. Avtalet löper ut den 30 juni 1990. Därför har ett nytt avtal träffats för tiden den 1 juli 1990 – den 30 juni 1993. Enligt avtalet åtar sig SJFR att medverka i finansieringen av verksamheten genom att under avtalsperioden tillskjuta sammanlagt 24,7 milj. kr., varav 7,9 milj. kr. under budgetåret 1990/91. Stiftelsen åtar sig att under avtalsperioden tillskjuta sammanlagt lägst 24,7 milj. kr., varav minst 23,7 milj. kr. som direkt, kontant bidrag. Ett tilläggsavtal har träffats om bl.a. metodutveckling avseende skogsträdsförädling.

Statens *stöd till växtförädling* regleras i ett avtal mellan staten och Lantbrukarnas riksförbund (LRF) om gemensam finansiering av visst växtförädlingsarbete. Enligt avtalet som omfattar tiden den 1 januari 1990 – den 30 juni 1993 bidrar staten med sammanlagt 66,5 milj. kr. under avtalsperioden, varav 19 milj. kr. under budgetåret 1990/91. LRF bidrar under avtalsperioden med sammanlagt 59,5 milj. kr. Enligt avtalet skall SJFR ställa ytterligare 7 milj. kr. av tillgängliga medel till verksamhetens förfogande.

Anslaget för nästa budgetår bör föras upp med 47 milj. kr.

Ärendet till riksdagen

Regeringen föreslår

att riksdagen till *Stöd till kollektiv forskning* för budgetåret 1990/91 anvisar ett reservationsanslag på 47 000 000 kr.

G 6. Bidrag till Skogs- och lantbruksakademien

1988/89 Utgift	659 000
1989/90 Anslag	685 000
1990/91 Förslag	713 000

Skogs- och lantbruksakademiens uppgift är att med stöd av vetenskap och praktisk erfarenhet till samhällets gagn främja jord- och skogsbruk samt därtill knuten verksamhet. Från anslaget betalas kostnader för akademiens ordinarie tjänstemän, ersättning åt skoglig expertis, bidrag till bibliotek m.m. samt vissa kostnader för utländskt forskarutbyte och utländska forskarkontakter.

Skogs- och lantbruksakademien

Under det gångna året har verksamheten utvidgats genom bl. a. tillsättning av arbetsgrupper, utskott och kommittéer, som har till uppgift att analysera utvecklingen inom olika problemområden och ge förslag om åtgärder till

förbättring. En särskild rapport har utarbetats om forskningsstrategier i skogs- och jordbruk. För budgetåret 1990/91 hemställs om ett anslag på 1,2 milj. kr. för bidrag till lönekostnader.

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 18
Jordbruksdep.

Regeringens överväganden

Anslaget bör räknas upp med 28 000 kr.

Ärendet till riksdagen

Regeringen föreslår

att riksdagen till *Bidrag till Skogs- och lantbruksakademien* för budgetåret 1990/91 anvisar ett förslagsanslag på 713 000 kr.

19 Arbetsmarknadsdepartementets verksamhetsområde

Prop. 1989/90:90
Avsnitt 19
Arbetsmarknads-
dep.

Inom arbetsmarknadsdepartementets ansvarsområde bedrivs forskning inom arbetsmarknad, arbetsliv, invandring och regionalpolitik.

Huvuddelen av den arbetsmarknadspolitiska forskningen har bedrivits inom ramen för delegationens för arbetsmarknadspolitisk forskning (EFA) verksamhet. En betydande del av arbetslivsforskningen sker genom arbetsmiljöfonden, vilken finansieras genom en särskild arbetsgivaravgift. Medel ur arbetsmiljöfonden finansierar bl. a. arbetslivscentrums verksamhet som i hög grad berör tvärvetenskapligt forsknings- och utvecklingsarbete. Ytterligare arbetslivsforskning bedrivs av arbetsmiljöinstitutet som är ett forskningsorgan med särskilt ansvar för den långsiktiga kunskaps- och kompetensuppbyggnaden inom arbetsmiljöns olika delområden. De senaste tre budgetåren har också medel avsatts till regionalt forskningssamarbete mellan löntagarorganisationerna och högskolorna vad gäller arbetslivs- och arbetsmiljöfrågor. Invandrarforskningen är ett nytt forskningsområde som hittills bedrivits i begränsad omfattning.

Sammanfattning av forskningsresurserna inom arbetsmarknad, arbetsliv och invandring (milj. kr.).

	Anvisat 1989/90	Förslag 1990/91	Beräknat 1991/92	Beräknat 1992/93
Arbetsmarknad ¹	6,2	+ 1,3	+ 3,5	+ 1,0
Arbetsliv	81,7	+ 7,8	—	—
Invandring ²	1,4	+ 2,1	+ 1,0	+ 1,0

¹ Budgetåret 1990/91 avses 2 milj. kr. överföras till Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HSFR) under utbildningsdepartementet. Ökningarna för de kommande åren avser HSFR.

² Medlen för invandrarforskning avses föras till det socialvetenskapliga forskningsrådet under socialdepartementet.

19.1 Arbetsmarknadspolitisk forskning

Arbete åt alla är regeringens viktigaste ekonomisk-politiska mål. Arbetsmarknadspolitiken är ett av de viktigaste medlen för att realisera detta mål. Den roll arbetsmarknadspolitiken spelar som en integrerad del av den svenska ekonomiska politiken är internationellt unik. Sveriges förmåga att kombinera en låg och sjunkande arbetslöshet med en hög och stigande sysselsättning har givit Sverige en internationell särställning. Samtidigt satsar inte Sverige mer än andra länder på arbetsmarknadspolitik mätt som andel av BNP. Sverige satsar knappt 3 %, vilket ungefär motsvarar genomsnittet inom OECD-länderna. Skillnaden är att vi satsar betydligt mer på aktiva åtgärder som arbetsförmedling, utbildning, särskilda insatser för arbetshandikappade m. m. än andra länder. I Sverige går ca 70 % av utgifterna för arbetsmarknadspolitik till aktiva åtgärder och ca 30 % till olika former av passiva kontantunderstöd. I de flesta andra länder är förhållandet det motsatta.

Även om utvecklingen på den svenska arbetsmarknaden varit positiv,

särskilt i ett internationellt perspektiv, saknas inte problem. Bl. a. finns många tecken på att utslagningen ökat. Antalet förtidspensionärer har fortsatt att stiga i snabb takt och en betydande ökning har skett av långa sjukskrivningar och arbetsskador. I ett längre tidsperspektiv finns vidare tecken på att polariseringen på arbetsmarknaden kan tillta.

Trots framgångarna finns det således problem på den svenska arbetsmarknaden som motiverar forskningsinsatser.

Den forskning som bedrivs inom ämnesområdet bör därför ökas för att motsvara den roll arbetsmarknadspolitiken har i Sverige. Det är viktigt att ökade resurser satsas på forskning om arbetsmarknaden och arbetsmarknadspolitiken roll, inriktning och effekter så att arbetsmarknadspolitiken kan behålla och utveckla sin ställning som ett effektivt ekonomiskt-politiskt medel.

Av tionde huvudtitelns anslag till utredningar m. m. har under budgetåret 3,7 milj. kr. avsatts för forskning som bedrivs på initiativ av delegationen för arbetsmarknadspolitisk forskning (EFA). EFA är knuten till arbetsmarknadsdepartementet. Delegationens uppgift är att ta initiativ till och biträda vid forskning om arbetsmarknadspolitiken verkningar. Den av EFA initierade och sammanhållna forskningen har, i enlighet med det förslag till forskningsprogram som anmälades i prop. 1985/86: 100 bil. 12, fyra huvudinriktningar:

1. Forskning kring arbetsmarknadens funktionssätt
2. Forskning kring arbetsmarknadspolitiken roll och utformning
3. Utvärdering av skilda arbetsmarknadspolitiska åtgärder
4. Forskning kring genomförandet av arbetsmarknadspolitiken

EFA har hittills publicerat tre betänkanden, en debattbok och 15 rapporter. Under budgetåret 1988/89 påbörjade EFA arbetet med ett nytt betänkande kring forskning om den arbetsförmedlande verksamheten. Vidare påbörjades åtta nya forskningsprojekt och sju avslutades. Vid slutet av budgetåret 1988/89 hade EFA 20 pågående projekt. Under de senaste sex åren har sammanlagt 35 projekt påbörjats, varav tolv rena utvärderingsstudier.

19.1.1 Medel till ett särskilt arbetsmarknadspolitiskt forskningsprogram

För att ytterligare stimulera den arbetsmarknadspolitiska forskningen föreslår regeringen att Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HSFR) tillförs 2 milj. kr. för ett särskilt arbetsmarknadspolitiskt forskningsprogram budgetåret 1990/91. Av dessa medel kan 1 milj. kr. tas från arbetsmarknadsdepartementets anslag för forskning, utredning och utveckling. HSFR:s anslag för arbetsmarknadspolitisk forskning bör vidare utökas med 3,5 milj. kr. budgetåret 1991/92 och med 1 milj. kr. budgetåret 1992/93.

Forskningen inom ramen för det särskilda arbetsmarknadspolitiska forskningsprogrammet bör de kommande tre budgetåren i första hand avse forskning om:

1. arbetsmarknadens funktionssätt
2. arbetsmarknadspolitiken roll, utformning och verkningar

Förutom till särskilda forskningsprojekt inom dessa områden bör an-

slagna medel användas till forskartjänster för att stimulera och ge en mer fast karaktär åt den forskning som bedrivs inom universitet och högskolor.

HSFR bör inhämta synpunkter om forskningsbehov från bl.a. berörda departement och myndigheter samt parterna på arbetsmarknaden. En utvärdering skall göras av forskningsprogrammets inriktning inför nästa planeringsperiod.

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 19
Arbetsmarknads-
dep.

19.1.2 Ombildning av delegationen för arbetsmarknadspolitisk forskning (EFA)

Mot bakgrund av den förstärkning som föreslås av den arbetsmarknadspolitiska forskningen inom ramen för HSFR:s verksamhet kommer delegationen för arbetsmarknadspolitisk forskning (EFA) att ombildas till en expertgrupp för arbetsmarknadspolitiska utvärderingsstudier. Expertgruppens uppgift skall vara att initiera och biträda vid utvärderingsstudier inom arbetsmarknadspolitikens område. I expertgruppen skall ingå företrädare för arbetsmarknadsdepartementet, myndigheter, arbetsmarknadens parter samt forskarsamhället.

Detta förslag innebär en väsentlig förstärkning av utvärderingsverksamheten inom det arbetsmarknadspolitiska området.

För budgetåren 1990/91 – 1992/93 bör EFA få disponera 3,5 milj. kr. per budgetår för utvärderingsstudier. Medlen kommer i huvudsak att få disponeras för beslut utifrån ett utvärderingsprogram för perioden som regeringen senare kommer att fastställa.

19.2 Arbetslivsforskning

Arbetslivsforskning skall ge kunskap om hur arbetsformer och arbetsmiljö samt ett demokratiskt arbetsliv kan förenas med en effektiv och konkurrenskraftig verksamhet i näringsliv och offentlig förvaltning.

Arbetslivsforskningen byggdes ut mycket kraftigt under 1970-talet. Organ inrättades för att finansiera eller bedriva forsknings- och utvecklingsarbete. Arbetsmiljöfonden finansieras genom en särskild arbetsgivaravgift och är ett finansieringsorgan som inrättades år 1972. Arbetslivscentrum tillkom år 1976 för att bedriva och främja tvärvetenskapligt forsknings- och utvecklingsarbete som rör arbetslivet. Arbetsmiljöinstitutet inrättades år 1987 när arbetarskyddsstyrelsens forskningsavdelning blev ett självständigt forskningsorgan för arbetsmiljöfrågor.

Beträffande det regionala forskningssamarbetet mellan löntagarorganisationerna och högskolorna vad gäller arbetslivs- och arbetsmiljöfrågor föreslås detta samarbete få fortsätta.

Det finns också andra medelsbeviljande organ som stöder arbetslivsforskning t. ex. styrelsen för teknisk utveckling och forskningsrådsnämnden. Arbetsvetenskaplig forskning bedrivs också vid landets universitet och högskolor, vid de yrkesmedicinska klinikerna och olika branschforskningsorgan.

I prop. 1989/90: 100 (bil. 12) har regeringen föreslagit riksdagen att, i

avvaktan på särskild proposition i ämnet, för budgetåret 1990/91 under angivna anslagsrubriker beräkna följande belopp.

C 2. Arbetsmiljöinstitutet 78 036 000 kr.

C 3. Arbetsmiljöinstitutet: Anskaffning av
vetenskaplig apparatur 3 628 000 kr.

Vi tar nu upp dessa frågor.

Prop. 1989/90: 90

Avsnitt 19

Arbetsmarknads-
dep.

19.2.1 Arbetsmiljöinstitutet

C 2. Arbetsmiljöinstitutet

1988/89 Utgift 67 143 000

1989/90 Anslag 78 036 000

1990/91 Förslag 85 539 000

Arbetsmiljöinstitutet inrättades som ett självständigt forskningsorgan år 1987 genom att forskningsavdelningen på arbetarskyddsstyrelsen bröts ut ur styrelsen och blev en egen myndighet. Institutets uppgifter är att bedriva och främja forskning, utbildning och dokumentation inom arbetsmiljöområdet i syfte att förbättra arbetsmiljön. Ca en tredjedel av institutets forskning finansieras med medel från arbetsmiljöfonden.

Arbetsmiljöinstitutet

Institutet har ett särskilt ansvar för den långsiktiga kunskaps- och kompetensuppbyggnaden inom arbetsmiljöns olika delområden.

Institutet har ca 30 professorer vilka är knutna till resp. fakultetskollegier inom högskolan. Den vetenskapliga kompetensen är fördelad på ämnesområdena medicin, fysiologi, kemi, teknik, psykologi samt toxikologi. Institutet har ett omfattande samarbete med universitet och högskolor.

För närvarande handleds ca 60 doktorander helt eller delvis från institutet. Detta motsvarar en kostnad om ca 20 milj. kr.

Mot bakgrund av de problem som nu uppvisas i arbetsmiljön är det inte rimligt, enligt institutet, att minska forskningsresurserna. Den nu tillsatta arbetsmiljökommissionen stöder bedömningen att behovet av forskning inom olika arbetsmiljöområden kommer att öka. Institutet anser också att det bör behålla sin tvärvetenskapliga inriktning.

Institutets prioriterade forskningsområden är en fortsättning av arbetet inom de tidigare fastlagda områdena: belastningsskador; datorn som hjälpmedel; lungsjukdomar; cancer och genetiska skador; hudsjukdomar; olycksfall; elektromagnetiska riskfaktorer. Utöver dessa har institutet beslutat att för den kommande planeringsperioden prioritera följande områden:

Sjukvårdens arbetsmiljö. Vårdsektorn kännetecknas av personalbrist och hög frånvaro. För en positiv utveckling inom vårdsektorn måste inte bara arbetsmiljörisker identifieras utan också förebyggas.

Den goda arbetsmiljön – ungdomars villkor nu och i framtiden. Utförda undersökningar visar att industrin och dess arbetsmiljö har ett dåligt anseende hos ungdomar. Arbetsmiljöinstitutet har därför startat ett forskningsprogram inriktat på att studera hur den framtida arbetsmiljön bör

vara beskaffad ur fysiologisk och psykologisk synvinkel för att motsvara särskilt ungdomars krav.

Arbetsmiljön för äldre. Åldersprofilen i den svenska befolkningen skjuts uppåt och samtidig ökar såväl förtids- och sjukpensioner som långtids-sjukskrivning i de högre åldrarna. Institutet förbereder ett projekt vars målsättning är att genom förbättringar i arbetsutformning skapa förutsättningar och motivation hos äldre arbetskraft. Detta skulle kunna få äldre att stå kvar i arbete till normal pensionsålder med bibehållen hälsa.

För dessa tre nya forskningsområden begär institutet 1,6 milj. kr. för budgetåret 1990/91.

Institutet svarar för företagshälsovårdsutbildningen i Sverige. Årligen driver institutet vidareutbildningskurser för företagsläkare, företagssköterskor, företagsgymnaster, skyddsingenjörer och beteendevetare. Under budgetåret 1988/89 har institutet som försöksverksamhet haft introduktionskurser för nyanställda på vissa platser i landet. Institutet begär ytterligare 500 000 kr. för att permanenta verksamheten.

Institutet anser att forskningsresultaten måste föras ut i praktisk tillämpning och till nya grupper i samhället och begär 850 000 kr. per år i ökning av anslaget för att öka informationsverksamheten.

Regeringens överväganden

Regeringen beslöt den 16 november 1989 att tillkalla en särskild utredare för att lämna förslag till hur arbetslivsforskningen skall bedrivas och vara organiserad. Utredningen skall redovisas senast den 30 maj 1990. Utgångspunkten för arbetet är att de övergripande målen för detta forskningsområde behålls liksom de finansiella ramarna. Med hänsyn till nämnda utredning behandlar regeringen i detta sammanhang arbetsmiljöinstitutet från ett ettårigt budgetperspektiv, dvs. förslagen avser endast budgetåret 1990/91.

I den pågående omläggningen av budgetprocessen skall arbetsmiljöinstitutet fr.o.m. budgetåret 1992/93 ingå i budgetcykel 2, dvs. perioden 1992/93–1994/95. De forskningspolitiska propositionerna ligger i anslutning till budgetcykel 3, dvs. perioden 1993/94–1995/96.

Detta innebär att institutet, vars anslag i sin helhet behandlas i forskningspropositionerna, skulle omfattas av en budgetcykel som avviker från forskningspropositionerna. Arbetsmiljöinstitutet bör därför ges myndighetsspecifika direktiv som avser en period om fyra år i stället för tre år. Detta för att institutet skall komma i fas med forskningspropositionerna.

Regeringen finner institutets förslag till nya forskningsområden väl motiverade. Det är viktigt att forskning också bedrivs ur ett kvinno- och jämställdhetsperspektiv.

En orsak till att vårdsektorn kräver så stora finansiella resurser är att arbetsmiljön för de anställda inom vården medför hög sjukfrånvaro och arbetsskador.

Ett nytt inslag i arbetslivet är att de unga arbetstagarna inte bara reagerar med sjukfrånvaro på dålig arbetsmiljö, dålig arbetsorganisation och

Prop. 1989/90:90
Avsnitt 19
Arbetsmarknads-
dep.

torftigt arbetsinnehåll. Arbetsplatser med sådan arbetsmiljö kan varken behålla eller nyrekrytera personal.

Regeringen anser det också betydelsefullt att kunna behålla den äldre arbetskraften i arbetslivet men då måste arbetsutformningen ändras efter de äldres förutsättningar.

Vi föreslår därför att institutet för budgetåret 1990/91 tillförs 1 600 000 kr. för de tre nya forskningsområdena om arbetsmiljön i vården, arbetsmiljön för ungdomar och arbetsmiljön för äldre.

Återkommande utbildning är nödvändig för att de anställda inom företagshälsovården skall tillgodogöra sig nya kunskaper och erfarenheter inom ett så viktigt forskningsområde som arbetslivsforskningen utgör. För att forskning skall bli meningsfull måste forskningsresultaten göras tillgängliga. Till utbildning och information beräknar regeringen därför ytterligare 500 000 kr. som bör finansieras genom att motsvarande belopp förs från fonden för arbetsmiljöförbättringar till statsbudgetens inkomsttitel 1271 Inkomster av arbetsgivaravgifter till arbetarskyddsverket och arbetsmiljöinstitutets verksamhet.

Regeringen har beaktat att tjänstebrevsrätten föreslås slopad för arbetsmiljöinstitutet fr. o. m. den 1 juli 1990.

Budgetförslaget beträffande statens löne- och pensionsverk innebär att kostnaderna för pensionsadministrationen skall täckas av avgifter fr. o. m. budgetåret 1990/91. Regeringen har i sin medelsberäkning tagit hänsyn till dessa avgifter.

Till arbetsmiljöinstitutets anslag hör hybrid-DNA-delegationen. En nytillsatt parlamentarisk beredning skall behandla lagstiftningsfrågor m. m. inom genteknikens område. Beredningen skall också ta ställning till hybrid-DNA-delegationens framtida arbetsuppgifter och dess organisatoriska hemvist.

Det sammanlagda resursbehovet för arbetsmiljöinstitutet under nästa budgetår har beräknats till 85 539 000 kr. Av detta belopp utgör 4 038 000 kr. pris- och löneomräkning.

Ärendet till riksdagen

Regeringen föreslår att riksdagen

1. godkänner föreslagen överföring från fonden för arbetsmiljöförbättringar till statsbudgetens ifrågavarande inkomsttitel.
2. till *Arbetsmiljöinstitutet* för budgetåret 1990/91 under tionde huvudtiteln anvisar ett förslagsanslag på 85 539 000 kr.

C 3. Arbetsmiljöinstitutet: Anskaffning av vetenskaplig apparatur

1988/89 Utgift	3 455 000	Reservation	821 000
1989/90 Anslag	3 628 000		
1990/91 Förslag	4 282 000		

Från anslaget betalas arbetsmiljöinstitutets utgifter för anskaffning av

Prop. 1989/90:90
Avsnitt 19
Arbetsmarknads-
dep.

vetenskaplig apparatur, vilkas anskaffningsvärde överstiger 80 000 kr. Annan utrustning anskaffas genom medel från institutets myndighetsanslag.

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 19
Arbetsmarknads-
dep.

Arbetsmiljöinstitutet

Institutet begär ytterligare medel för vetenskaplig utrustning med 1 372 000 kr. framför allt för att täcka kostnadsökningar men även på grund av att fyra nya professurer är under tillsättning med behov av instrument för verksamheten.

Regeringens överväganden

I enlighet med regeringens förslag i 1985 års budgetproposition (prop 1984/85: 100 bil. 12 s. 131) godkände riksdagen att 3 milj. kr. årligen under fem år skall föras över från fonden för arbetsmiljöförbättringar till statsbudgetens inkomsttitel 1271 Inkomster av arbetsgivaravgifter till arbetarskyddsverkets och arbetsmiljöinstitutets verksamhet och motsvarande belopp anvisas institutet under detta anslag.

Femårsperioden har nu löpt ut men regeringen föreslår att medel även fortsättningsvis anvisas under detta anslag samtidigt som medel motsvarande anvisade anslag förs från fonden för arbetsmiljöförbättrande åtgärder till statsbudgetens inkomsttitel. De nya forskningsområden som vi föreslår bli prioriterade bör ges nödvändig vetenskaplig utrustning. För att en ny satsning skall bli meningsfull och få genomslagskraft fordras också lämplig apparatur. Regeringen föreslår därför att utöver sedvanlig pris- och löneomräkning ytterligare 400 000 kr. tillförs anslaget.

Ärendet till riksdagen

Regeringen föreslår att riksdagen

1. godkänner föreslagen överföring av medel från fonden för arbetsmiljöförbättringar till statsbudgetens ifrågavarande inkomsttitel,
2. till *Arbetsmiljöinstitutet: Anskaffning av vetenskaplig apparatur* för budgetåret 1990/91 under tionde huvudtiteln anvisar ett reservationsanslag på 4 282 000 kr.

19.2.2 Arbetsmiljöfonden

Arbetsmiljöfonden har till uppgift att stödja bl.a. sådan forskning och utveckling samt utbildning och information som kan motverka uppkomsten av arbetsskador eller i övrigt bidra till en förbättrad arbetsmiljö. Vidare skall den stödja forskning och utveckling samt utbildning och information beträffande medbestämmande i arbetslivet. Fonden skall också stödja arbetstagarorganisationernas forskningsinstitierande verksamhet.

Arbetsmiljöfondens verksamhet finansieras genom en särskild arbetsgivaravgift som för närvarande uppgår till 0,35 % av den totala lönesumman. Av avgiften går 37 % till arbetsmiljöfonden. Under budgetåret 1990/91 beräknas fondens intäkter till 835,5 milj. kr.

Budgetåret 1988/89 uppgick fondens intäkter till 707 milj. kr. Drygt hälften av fondens kostnader har sin grund i beslut fattade av riksdag och regering. Under budgetåret 1988/89 användes totalt 231 milj. kr. av fondens medel till forskning.

Den forskning fonden stöder har med tiden blivit allt mer långsiktig och koncentrerad till sammanhållna insatser inom prioriterade områden. I flera fall har stödet inom ett område sammanförts till särskilda program.

Fonden skall stödja sådan forskning och utveckling som kan förbättra arbetsmiljön i en vid mening. Detta innebär att fondens stöd kan ges till en rad skilda aktiviteter. Stödet är främst riktat till enskilda projekt. FoU-stödet kan också avse forskartjänster vid universitet och högskolor. För närvarande ger fonden medel till 15 sådana tjänster.

Den av fonden stödda forskningen avser arbetsmiljön i vid mening. Den omfattar kemiska och fysikaliska arbetsmiljöproblem, arbetsställningar och arbetsbelastning, arbetsolycksfall, arbetsorganisation och arbetsinnehåll, psykisk och social arbetsmiljö och hälsa.

Särskilt prioriterade områden är forskning och utveckling kring arbetsorganisation, arbetsinnehåll och kompetensutveckling inom arbetslivet. Sedan flera år har stöd till forskning och utveckling avseende arbetställningar och arbetsbelastning fått avsevärt utrymme.

På uppdrag av regeringen i enlighet med vad som anfördes i prop. 1987/88: 105 om jämställdhetspolitiken inför 90-talet håller arbetsmiljöfonden på att utarbeta ett femårigt program för att förbättra kvinnors villkor i arbetslivet. En inledande uppgift är att skapa bred kännedom om innehållet i jämställdhetsavtalen på arbetsmarknaden.

Arbetsmiljöfondens program mot belastningsskador som, startade hösten 1988, har kommit in i ett aktivt skede. Det inriktas på stöd till åtgärdsprojekt, kompetensuppbyggnad och information. Av särskilt intresse för programmet är att få fram goda exempel på lyckade utvecklingsprojekt. Lösningarna skall präglas av en helhetssyn där förändringarna är av teknisk, ergonomisk och organisatorisk art.

En annan av fondens speciella satsningar rör företagshälsovård och lokalt miljöarbete. Programmet syftar bl. a. till att stödja utvecklingen av det lokala arbetsmiljöarbetet som en integrerad del i arbetsplatsens linjeorganisation och utveckla företagshälsovårdens arbetsformer och arbetsmetoder.

Därutöver stöder fonden ett program för ledning, organisation och medbestämmande (LOM-programmet). Programmet som skall avslutas under 1990 har som syfte att initiera forskning och utveckling om nya samarbetsformer vid lokalt förändringsarbete. Programmet stöder ett sjutotal projekt inom privat och offentlig sektor.

Forskning kring konsekvenser av ny teknik är av stor vikt. Tillsammans med styrelsen för teknisk utveckling driver fonden ett program kallat Människor-Datateknik-Arbeitsliv (MDA-programmet). Det är ett femårigt forskningsprojekt som syftar till att främja en datateknisk utveckling på människans villkor i arbetslivet genom att initiera och stödja en samverkande teknisk och arbetsmiljöinriktad forskning. Målet är att etablera en

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 19
Arbetsmarknads-
dep.

tvärvetenskaplig forskningstradition som kan leva vidare också efter MDA-programmets avslutning.

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 19
Arbetsmarknads-
dep.

19.2.3 Arbetslivscentrum

Arbetslivscentrum inrättades år 1976 i samband med medbestämmande-reformen som ett fristående institut under statens och arbetsmarknadens parter gemensamma ledning. Verksamheten finansieras huvudsakligen genom medel från arbetsmiljöfonden. För närvarande är ca 90 personer anställda vid centrum varav ungefär hälften är forskare.

Arbetslivscentrums uppgift är att bedriva och främja tvärvetenskapligt forsknings- och utvecklingsarbete som rör individer och grupper i arbetslivet, relationerna mellan arbetsmarknadens parter, frågor om inflytande i arbetslivet och om arbetsorganisation.

Verksamheten är indelad i fyra programområden:

Strukturförändringar och huvudmannafrågor, styrning och delaktighet i offentlig verksamhet, forskarstödd lokal utvecklingsverksamhet, ledning och arbetsorganisation samt utredning och information m. m.

Utredaren av arbetslivsforskningens organisation skall särskilt uppmärksamma arbetslivscentrum mot bakgrund av de två granskningsrapporter som riksrevisionsverket och arbetslivscentrum utfört på regeringens uppdrag.

19.3 Invandrarforskning

19.3.1 Splittrad forskning hittills

Sverige blir i allt större omfattning ett mångkulturellt samhälle, där människor som har sin bakgrund i vitt skilda kulturer lever samman. Denna utveckling har varit särskilt markant genom den kraftigt ökande flyktinginvandringen från utomeuropeiska länder under 1980-talet.

Inom området invandrarforskning prioriterades i 1987 års forskningsproposition delområdena *etniska relationer och etnisk diskriminering, invandrarnas situation i arbetslivet, flyktingpolitiken i hela dess vidd och invandrarbarnens situation och framtida möjligheter*. De gjorda prioriteringarna är i sig mycket omfattande. Var och en av dem inrymmer ett stort antal delasppekter, där ökad kunskap behövs. Den faktiskt utförda forskningen har emellertid till sin omfattning påverkats av de begränsade ekonomiska medel som stått till förfogande för enskilda forskningsprojekt. En annan begränsande faktor är att invandrarforskning såsom ett nytt forskningsområde ännu inte har lyckats engagera så många forskare som vore önskvärt. En bidragande orsak till detta har varit bristen på fasta tjänster inom sektorn.

På vart och ett av de prioriterade områdena har forskning utförts som givit betydande kunskap. Den samlade bilden av de forskningsprojekt som bedrivits på området under senare år är splittrad i den meningen att det har rört sig om ett relativt stort antal projekt utspridda över vitt skilda områden. Detta har med hänsyn till resursbristerna varit naturligt. Med

den avsevärda ökning av resurserna för invandrarforskning som föreslås i denna proposition bör det finnas utrymme även för större och mer långsiktiga projekt än vad som hittills varit fallet.

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 19
Arbetsmarknads-
dep.

19.3.2 Behov av fortsatt kunskapsuppbyggnad

Invandrarnas delaktighet i samhällsutvecklingen är ett område där behovet av ökad kunskap framstår som särskilt stort. På både kort och lång sikt är det angeläget att invandrare inte är, eller upplever sig vara, utestängda från samhället i övrigt och utan möjlighet att påverka de förhållanden de lever under. Detta gäller inte minst ungdomar och kvinnor. En utveckling i sådan riktning skulle bryta mot grundläggande principer om jämlikhet och kunna leda till motsättningar mellan olika grupper. Det finns emellertid tecken som tyder på ett ökande utanförskap, både som det framkommer genom ett sjunkande valdeltagande och på annat sätt, t. ex. på arbetsmarknaden samt inom utbildningen och vården. Sådana tendenser måste tas på allvar och bekämpas. Detta förutsätter dock ökad kunskap genom forskning.

Som redan framhållits har flyktningmottagandet i kommunerna medfört att ett allt större antal människor, organisationer och myndigheter kommer i kontakt med flyktingar och invandrare. Detta har lett till ett ökat behov av på sådan kunskap som invandrarforskningen kan bidra med. Det är därför viktigt att ökade ansträngningar görs för att forskningsresultat sprids, även utanför forskarkretsar, i större omfattning än vad som hittills varit fallet.

Invandrarforskning är ett forskningsområde som allttjämt är under uppbyggnad. Endast ett fåtal forskartjänster finns i dag inrättade inom området. De medel som har beviljats för forskning har varit begränsade. Invandrarforskningens sektorsövergripande karaktär har emellertid gjort det naturligt att också andra finansierare har beviljat anslag för forskning med anknytning till invandring. Det är angeläget att denna utveckling fortsätter och förstärks.

19.3.3 Ny organisation och ökad medelstillsättning

Delegationen för invandrarforskning (DEIFO) har genom sin verksamhet lagt grunden för denna positiva utveckling. Det är nu angeläget att bygga upp en mer permanent organisation för stöd till forskning inom invandrarområdet. Invandrarforskning kommer därför att bli ett särskilt programområde inom det föreslagna socialvetenskapliga forskningsrådet. Under den kommande treårsperioden bör invandrarforskningen få väsentligt ökade resurser. Det blir en uppgift för rådet att närmare överväga hur dessa resurser skall fördelas mellan enskilda forskningsprojekt och den mera långsiktiga kompetensuppbyggnaden på universitet och högskolor.

För ett jämförelsevis litet och sektorsövergripande forskningsområde som invandrarforskning är det särskilt viktigt att forskarna kan vända sig någonstans för diskussion och rådgivning om frågor som rör planerad, pågående eller redan genomförd forskning. Den nu föreslagna organisato-

riska förändringen ger möjligheter till en förstärkning av denna nätverksfunktion.

Under budgetåret 1990/91 bör invandrarforskningen inom det nyinrättade socialvetenskapliga forskningsrådet under socialdepartementet få disponera 3,5 milj. kr. För budgetåren 1991/92 och 1992/93 bör ytterligare 1 milj. kr. tillföras respektive budgetår. Detta innebär en bashöjning med 4 milj. kr. vid periodens slut.

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 19
Arbetsmarknads-
dep.

20 Bostadsdepartementets verksamhetsområde

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 20
Bostadsdep.

Inom bostadsdepartementets ansvarsområde bedrivs forsknings- och utvecklingsarbete (FoU) som omfattar stora delar av samhällsbyggandet och samhällsplaneringen samt frågor om stöd till idrottens FoU m. m.

I följande sammanställning redovisas FoU-basen inom bostadsdepartementets verksamhetsområde samt förslag för treårsperioden 1990/91 – 1992/93 (milj. kr.). För BFR redovisas beslutsramar.

	Anvisat 1989/90	Förslag 1990/91	Beräknat 1991/92	Beräknat 1992/93
Statens råd för byggnads- forskning				
FoU-bidrag	172,5	179,8	-4,0	-6,0
Experimentbyggande	34,2	31,5	—	—
Statens institut för byggnads- forskning				
FoU-bidrag	43,0	47,8	-2,4	-0,2
Utrustning	1,0	1,0	—	—
Idrottens FoU	7,7	9,7	—	—

20.1 Byggnadsforskning

20.1.1 Forskningens omfattning och organisation

FoU-arbetet har sin tyngdpunkt i frågor om mark- och vattenanvändning, byggande och bostadsförsörjning. Dessa frågor är till sin karaktär sektorsövergripande och forskningen finns företrädd inom flera vetenskapliga discipliner. Den forskning som bedrivs har direkt och indirekt betydelse när det gäller välfärd, livskvalitet, folkhälsa och hushållning med naturresurser och miljö.

Forskningsorganisationen omfattar ett finansierande organ – statens råd för byggnadsforskning (BFR) – och ett forskningsinstitut – statens institut för byggnadsforskning (SIB).

BFR planerar, samordnar och finansierar forsknings- och utvecklingsarbete. Verksamheten riktas in på FoU kring förändring och utformning av den byggda miljön med stöd av samhällsplanering, byggande och förvaltning. Utvärderingar av FoU-insatser och information om resultat och ny teknik är viktiga delar av verksamheten.

Rådet skall bl. a. verka för

- en långsiktig kunskapsuppbyggnad genom satsning på forskarmiljöer och forskartjänster främst vid universitet och högskolor,
- utvecklings- och experimentverksamhet som ger byggsektorn användbar och tillförlitlig kunskap.

Rådet är också programorgan inom energiforskningsprogrammet med ansvar för bl. a. ny energiteknik i bebyggelsen.

SIB är ett forskningsutförande institut inom samhällsbyggnadsområdet. Verksamheten vid institutet riktas in mot områdena

- boende, bostadsförsörjning och bostadspolitik,
- planering och beslut om mark- och vattenanvändning, byggande och förvaltning,

- byggnaders och byggmaterials tekniska egenskaper,
- klimat- och installationsfrågor samt
- energihushållning.

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 20
Bostadsdep.

Rådet och institutet upprättar löpande treåriga verksamhetsplaner. I samband med anslagsframställningarna för budgetåret 1990/91 har rådet och institutet lämnat sådana planer för verksamheten under budgetåren 1990/91 – 1992/93.

20.1.2 Bedömning av resultaten hittills

I de två senaste forskningspropositionerna – åren 1984 och 1987 – har man betonat nödvändigheten av att satsa dels på långsiktig kunskapsuppbyggande forskning – främst den obundna forskningen inom högskolan, dels på samverkan och samfinansiering med byggsektorns intressenter i syfte att öka forskningsvolymen totalt.

Förstärkningen av den långsiktiga byggnadsforskningen vid universitet och högskolor har enligt regeringens uppfattning utvecklats enligt statsmakternas intentioner. Av forskningsbidragen går för närvarande ca 50 % till universitet och högskolor och ca 20 % till forskningsinstitut. Det är regeringens ambition att andelen forskning som utförs inom universitet och högskolor ytterligare skall öka.

Även strävan till samverkan med sektorns intressenter har fullföljts. Ca 30 % av forskningsmedlen står till förfogande för samfinansierade projekt. BFR har träffat löpande samarbetsavtal med bl. a. ett antal stora fastighetsförvaltare och med Svenska kommunförbundet samt samarbetar i projekt med Svenska Byggbranschens Utvecklingsfond. Trots detta är forskningsvolymen inom byggsektorn totalt sett alltför låg. Ansträngningarna att öka forskningsvolymen måste därför fortsätta.

Inriktningen av verksamheten på olika prioriterade FoU-områden vid såväl BFR som SIB ligger väl i linje med intentionerna i de två senaste forskningspolitiska besluten. Sålunda har områdesprioriteringarna lett till en koncentration av insatserna inom områden som infrastrukturfrågor, kvalitet i planerings- och byggprocessen, beständighet hos material och konstruktioner, klimat och miljö i bebyggelsen samt en mera effektiv elanvändning.

BFR:s vetenskapliga nämnd, som är självständig i förhållande till rådet, utvärderar kontinuerligt kvaliteten på den av rådet stödda FoU-verksamheten. Utvärderingarna visar att forskningen ligger på en hög nivå internationellt sett.

20.1.3 Byggnadsforskningens uppgifter

Den statligt finansierade byggnadsforskningen kom till som ett led i efterkrigstidens satsningar på samhällsbyggandet. Fram till mitten av 1970-talet var huvuduppgiften att stödja teknisk utveckling och rationalisering inom byggsektorn. Det tekniska kunnande som byggts upp är i stor utsträckning ett resultat av omfattande FoU-insatser. Nu står vi inför delvis nya uppgifter som motiverar fortsatt forskning.

Inom samhällsplaneringen innebär tillkomsten av plan- och bygglagen (1987: 10) och lagen (1987: 12) om hushållning med naturresurser m. m. att tyngdpunkten i samhällsplaneringen har förskjutits i riktning mot kommunerna och att medborgarna involveras i större utsträckning än tidigare. Intresset för miljöfrågor har ökat, såväl i fråga om utformning av och påverkan på den yttre miljön som i fråga om närmiljön i bebyggelsen och i de enskilda byggnaderna.

I dag ställs stora krav på bostaden och bostadsmiljön. Inte bara tekniska åtgärder utan också sociala insatser är nödvändiga för att skapa förutsättningar för en god boendemiljö. Samhörighet, ansvarskänsla och identitet i våra bostadsområden måste tillmätas lika stor vikt som bostädernas tekniska standard.

De strukturella förändringar som pågår skapar ett behov av mer samlade planeringsinsatser som även omfattar förändringar i servicestrukturen och den tekniska infrastrukturen. Infrastrukturen är på många håll i behov av tekniskt komplicerat och kostsamt underhåll och av förnyelse.

Större insikt har nåtts om förvaltningsskedets betydelse. Förvaltningen av vårt byggnadsbestånd kommer att bli en allt viktigare fråga i framtiden. En större medvetenhet har också uppnåtts om bebyggelsemiljön som en del av vårt kulturarv.

Den växande biltrafiken utgör ett miljöproblem. En effektiv och miljövänlig trafikapparat kräver samlade insatser. Sådana insatser måste ske med stöd av en framsynt bebyggelseplanering.

Omställningen av energisystemet ställer stora krav både på samhällsplaneringen i stort och på vår förmåga att hushålla med energi. Energiplaneringen måste integreras i samhällsplaneringen.

De demografiska förändringarna innebär att medellivslängden kommer att stiga. Antalet mycket gamla kommer att öka kraftigt. De äldres och handikappades krav på boende- och trafikmiljön uppmärksammas nu också mer än tidigare. Ökad tillgänglighet i bostäder och bostadsområden, liksom nya boende- och serviceformer, är viktiga förutsättningar för en förnyelse och utveckling av äldrevard och äldreomsorg.

Miljö- och folkhälsofrågorna har betonats särskilt i det föregående. Luft- och vattenföroreningar påverkar negativt såväl människor och andra levande varelser som byggnader och natur. Miljöfrågorna måste därför tillmätas stor vikt i all samhällsplanering.

Under de senaste åren har de byggnadshygieniska frågorna uppmärksamats allt mer. Ny byggnadsteknik och nya byggnadsmaterial har medverkat till uppkomsten av nya hälso- och miljöproblem. Kunskapen om hälsorisker som kan ha samband med inomhusmiljön har också ökat. Sannolikt har nya och oprövade material och konstruktioner, i kombination med minskad ventilation, lett till att inomhusmiljön har försämrats. Det leder inte bara till samhällsekonomiska förluster genom lägre produktivitet och ökad sjukfrånvaro utan utgör också ett hot mot folkhälsan på längre sikt. Problemen med inomhusmiljön kan sannolikt avsevärt begränsas genom användning av genomtänkta och väl provade bygg- och installa-

tionstekniker. Om byggandet skall kunna utvecklas och problemen samtidigt förhindras krävs dock ny kunskap. Ambitionerna måste nu samtidigt höjas när det gäller energihushållning i byggnader. Det måste då betonas att detta ställer väsentligt ökade krav på kunskap om åtgärdernas effekter, inte bara i förhållande till de primära målen för åtgärderna, utan också i fråga om vilka sidoeffekter åtgärderna har. Därvid ökar också kraven på kvalitet i projektering, material, installationer och byggprocess.

Produktivitetsutvecklingen inom byggandet har under en följd av år varit otillfredsställande, vilket bidragit till att kostnadsutvecklingen varit ogynnsam i förhållande till utvecklingen av konsumentpriserna i övrigt. Detta torde till viss del bero på att byggbranschen i dag ställs inför nya och allt svårare uppgifter, men också på att FoU-aktiviteten inom företagen är för låg. Även problemen med inomhusmiljön, byggsador och dylikt kan vara en följd av den låga FoU-aktiviteten inom sektorn totalt sett.

Mot denna bakgrund anser regeringen att en fortsatt satsning på forskning inom samhällsplanering, bostadsförsörjning och byggande är nödvändig.

Byggbranschen bör öka sin FoU

Vi har i det föregående pekat på att industrins ansvar i vissa avseenden måste öka. För att FoU-systemet skall kunna medverka till att lösa de problem som samhället står inför fordras också en kraftsamling inom byggbranschen. Ansvar för utvecklingen och för att lösa problemen inom sektorn måste i huvudsak bäras av det producerande systemet.

Enligt regeringens uppfattning måste nu byggnadsindustrin och byggmaterialindustrin, liksom byggherrar och förvaltare ta ett större ansvar, framför allt för den tillämpade forskningen och det tekniska utvecklingsarbetet. Tidigare, när byggbranschen hade en speciell struktur med många små enheter, kunde det vara motiverat med kraftfulla statliga insatser. I dag, då byggbranschen domineras av ett fåtal stora aktörer, är det inte rimligt att staten skall svara för att de nödvändiga FoU-resurserna ställs till förfogande. Den största delen av framför allt utvecklingsinsatserna måste framdeles bäras av företagen inom byggsektorn. Möjligheterna för svenska företag att hävda sig såväl på den svenska marknaden som på exportmarknaderna är beroende av att deras produkter har hög kvalitet och att produktiviteten i företagen är hög. Det gäller i hög grad också byggnadsindustrin.

Satsning på högskoleforskning

Forskningspolitiken under den kommande treårsperioden skall bl. a. syfta till att stärka den grundläggande forskningen. Regeringen vill åstadkomma detta främst genom en ökad satsning på den obundna forskningsråds- och fakultetsfinansierade högskoleforskningen. Häri ingår en satsning på ett nytt teknikvetenskapligt forskningsråd. Det nya forskningsrådet skall inrikta sin verksamhet på grundläggande forskning inom det tekniska området. Det innebär att den statligt finansierade byggforskningen – BFR – kommer att få vidkännas en viss neddragning under den kommande

treårsperioden. Detta kompenseras dock av att det nya rådet kommer att stödja sådan grundläggande forskning som är av intresse också för byggssektorn.

Under senare år har tyngdpunkten inom byggnadsforskningen allt mer förskjutits mot långsiktig kunskapsuppbyggnad vid högskolor, universitet och forskningsinstitut. Det är enligt regeringens mening angeläget att denna utveckling fortsätter. Det leder till att den nödvändiga grundläggande kunskapen ökar. Genom långsiktigt stöd till grupper inom universitet och högskolor, bör förutsättningar för kreativa forskarmiljöer kunna skapas och våra kunskaper om den byggda miljön öka.

Det leder också till att högskolan får en närmare kontakt med ett område som är av central betydelse för utvecklingen av vårt samhälle och till att en allt större del av byggforskningen underkastas de vetenskapliga kvalitetskriterier som tillämpas inom högskolan och långsiktigt arbetande forskningsinstitut. Genom detta skapas också det underlag som behövs för det mer produktionsnära utvecklingsarbetet inom företagen.

Vi har tidigare pekat på nödvändigheten av att öka FoU-volymen inom sektorn. Det innebär att stora ansträngningar nu måste göras för att få till stånd en ökad samfinansiering av angelägna FoU-projekt samtidigt som företagens egna insatser i fråga om FoU-verksamhet måste öka avsevärt.

20.1.4 Anslagsfrågor

I prop. 1989/90: 100 bil. 13 har regeringen, i avaktan på särskild proposition i ämnet, för budgetåret 1990/91 under angivna anslagsrubriker beräknat följande belopp:

B 12. Byggnadsforskning 136 000 000 kr.

B 13. Lån till experimentbyggnad 20 000 000 kr.

B 14. Statens institut för byggnadsforskning 1 000 kr.

B 15. Bidrag till statens institut för byggnadsforskning 42 993 000 kr.

B 16. Statens institut för byggnadsforskning: Utrustning 1 000 000 kr.

Vi tar nu upp dessa frågor.

Elfte huvudtiteln

B. Bostadsförsörjning m. m.

B 12. Byggnadsforskning

1988/89 Utgift	179 020 670	Reservation	3 553 408
1989/90 Anslag	136 000 000		
1990/91 Förslag	179 000 000		

Från anslaget betalas bidrag till forsknings- och utvecklingsarbete (FoU) inom samhällsplanerings- samt byggnads- och anläggningsområdena. Medlen fördelas av statens råd för byggnadsforskning (BFR).

Rådets verksamhet finansieras under innevarande budgetår över följande anslag på statsbudgeten.

Under bostadsdepartementets huvudtitel:

B 12. Byggnadsforskning

B 13. Lån till experimentbyggande.

Under miljö- och energidepartementets huvudtitel:

C 6. Energiforskning.

I följande sammanställning redovisas med fördelning på program och anslag det totala beslutsutrymmet under budgetåret 1989/90 (milj. kr.).

Program	Beslutsramar anslagsvis i milj. kr.			
	Anslaget XI B 12.	Anslaget XI B 13.	Totalt elfte huvudtiteln	Anslaget XIV C 6.
1. Statlig och kommunal samhällsplanering	23,7			
2. Bebyggelsens utformning	23,4	12,2	151,8	
3. Byggnads- och anläggnings- teknik	92,5			
4. Energianvändning i bebyggelse. Nya energisystem		22,0	22,0	38,0
5. Information	13,3	13,3		
6. Dokumentation				
7. Kansli	19,6		19,6	
Summa	172,5	34,2	206,7	
varav till humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet	4,0	1,0	5,0	

Statens råd för byggnadsforskning

Innevarande budgetår utgör det tredje och sista året av verksamhetsperioden 1987/88—1989/90. Rådet har därför till sin anslagsframställning för budgetåret 1990/91 fogat en verksamhetsplan för den kommande treårsperioden. Rådets prioriteringar gäller sex områden:

- Stadsförnyelse, stadsutveckling och social förändring
- Planerings-, bygg- och förvaltningsprocessen
- Byggnaders beständighet och livslängd
- Klimat och miljö i bebyggelsen
- Infrastruktur
- Eleffektiva byggnader

BFR pekar i sin verksamhetsplan bl.a. på den ökande biltrafiken och miljöföroreningarna, brister i den kommunala avlopps- och avfallshanteringen, samt på ett inomhusklimat i bostäder och på arbetsplatser som medför hälsorisker. Forskning kring stadsutveckling, kvalitetssäkert byggande och ett hälsosäkert inomhusklimat är därför några av de områden som BFR vill prioritera under den kommande treårsperioden. Andra viktiga områden är nya former för förvaltning av byggnader och bostadsområden, utveckling av förbättrade tekniska distributionssystem för värme, vatten och avlopp samt energihushållning och effektivare elanvändning. De ökande byggkostnaderna och kraven på förbättrad fastighetsekonomi är ytterligare ett område med hög prioritet. Rådet har inte gjort någon inbördes prioritering mellan de nämnda FoU-områdena.

Prop. 1989/90:90

Avsnitt 20

Bostadsdep.

Rådet begär att för budgetåret 1990/91 få meddela beslut om bidrag till forsknings- och utvecklingsarbete inom en ram om 196,3 milj. kr.

Vidare begär rådet att få fatta beslut som innebär ekonomiska åtaganden för fem år efter budgetåret 1990/91. Besluten bör enligt rådet få fattas inom årsvisa ramar om 110, 55, 30, 30 resp. 30 milj. kr.

Rådet föreslår att ett anslag om 196,3 milj. kr. skall anvisas för budgetåret 1990/91.

Rådet har dessutom föreslagit FoU-insatser inom områdena informationsteknologi, underhållsteknik och teknisk förvaltning, materialteknik samt byggd miljö och trafik, sammanlagt i storleksordningen 40 milj. kr. per år under en sexårsperiod. Rådet föreslår att statsmakterna prövar en särskild finansiering av denna FoU.

Regeringens överväganden

Regeringen delar i huvudsak den beskrivning av problem och utvecklingstendenser som redovisas i BFR:s verksamhetsplan. I fråga om prioriteringen av olika FoU-områden vill vi särskilt betona följande.

Inom bostads- och lokalsektorn har uppmärksamheten under senare år riktats mot hygieniska brister i inomhusmiljön. Bostadsdepartementets arbetsgrupp för frågor som rör s. k. sjuka hus framhåller i en delrapport — Byggnaders inomhusmiljö m. m. — att forskningen beträffande byggnaders inomhusmiljö behöver intensifieras. Den nuvarande forskningen behöver både breddas och fördjupas. Eftersom problemen är komplexa till sin karaktär, måste forskningen vara tvärvetenskaplig och omfatta såväl medicin och kemi som materialteknik, byggnadsfysik och ventilationsteknik. Enligt arbetsgruppen bör samverkan mellan olika discipliner ske genom att en särskild samordningsgrupp inrättas.

Regeringen bedömer liksom arbetsgruppen att det är nödvändigt att FoU-arbetet rörande inomhusmiljöfrågorna intensifieras under den kommande treårsperioden. En lösning på dessa problem är en förutsättning för att livskvalitet och en god bostads- och arbetsmiljö skall kunna uppnås. Den samordning mellan olika forskningsområden som är nödvändig i detta sammanhang, bör enligt regeringens mening lämpligen hanteras inom eller i anslutning till byggforskningsrådets verksamhet.

Problemen med hälsorisker i byggnader, byggsador och dylikt torde till en del bero på brister i planerings-, projekterings- och byggprocessen samt i kvalitetsstyrning och erfarenhetsåterföring. Ett ökat utnyttjande av informationsteknologins möjligheter kan sannolikt medverka till att begränsa dessa problem. En förbättrad kvalitet i alla led i byggprocessen kommer att bli en tvingande nödvändighet för branschen.

Informationsteknologi — eller datateknik i vid mening — används i dag av de större byggföretagen. Ännu har dock mycket litet av informations-teknologins potential för att öka produktivitet och kvalitet tagits i bruk. Regeringen vill därför framhålla det angelägna i att det redan under den kommande treårsperioden kommer till stånd en ökad satsning på FoU inom området informationsteknologi. Frågor som är centrala och gemensamma för hela byggprocessen och branschen bör då prioriteras.

På sikt måste dock branschen ta ett huvudansvar för att nödvändig FoU bedrivs i fråga om såväl inomhusmiljön som informationsteknologins utnyttjande i byggsektorn.

Förutsättningarna för en god miljö läggs i hög grad fast i bebyggelseplaneringen. De nya legala grunderna för samhällsplanering och byggande finns i plan- och bygglagen och lagen om hushållning med naturresurser m. m. Det är forskningens uppgift att från samhällsvetenskapliga utgångspunkter utveckla tillämpningen, särskilt av den obligatoriska översiktsplaneringen, och medverka med utvärderingar och analyser av de nya lagarnas funktion och behovet av förändringar.

Som vi tidigare har sagt är det nödvändigt att branschen i väsentligt större utsträckning än i dag bidrar till finansieringen av angelägen byggnadsforskning. Rådets insatser när det gäller att genom samfinansiering öka FoU-insatserna hos intressenterna bör leda till att FoU-volymen ökar. Därmed skulle utrymmet kunna ökas för FoU som inte i första hand är branschinriktad utan gäller den offentliga sektorns verksamhet. Det borde då vara möjligt att exempelvis stödja uppbyggnaden av forskning om en effektivare planering och samordning av t. ex. bebyggelsestruktur och trafiksystem. Sådana insatser skulle enligt regeringens uppfattning kunna medverka till att förbättra livsmiljön.

Den internationella verksamheten skall enligt intentionerna i rådets treårsplan vara en integrerad del av FoU-verksamheten. Rådet framhåller att man med krympande ekonomiska resurser inte kan stödja sådan samverkan som har ett vidare syfte än det rent forskningspolitiska.

Regeringen delar rådets uppfattning och avser att ta upp denna fråga i annat sammanhang.

Som tidigare berörts innebär de samlade forskningspolitiska övervägandena att de statliga medel som BFR får disponera under nästa treårsperiod skulle komma att minska med 12 milj. kr. genom att medel i stället anvisas till det teknik-vetenskapliga forskningsrådet. Vi föreslår att minskningen fördelas under några budgetår så att beslutsutrymmet minskas med 2 milj. kr. under första budgetåret och med 4 resp. 6 milj. kr. under de två följande budgetåren.

Mot bakgrund av vad som nu har sagts beräknar regeringen beslutsramen till 179,8 milj. kr. för den allmänna byggnadsforskningen, exkl. stöd till experimentbyggnad, under budgetåret 1990/91.

Av ramen bör humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HSFR) få disponera 3,8 milj. kr. HSFR skall vid fördelningen av dessa medel samråda med BFR.

Regeringen har tidigare pekat på att det är nödvändigt att den grundläggande kunskapen ökar. Det gäller också bebyggelse- och kulturvård där kunskapsbasen i Sverige i dag är begränsad. Genom långsiktigt stöd till grupper inom universitet och högskolor, bör förutsättningar för goda forskarmiljöer kunna skapas och våra kunskaper inom dessa vida områden öka. HSFR och rådet bör samverka om uppbyggnaden av sådana forskarmiljöer.

För åtaganden som avser de fem budgetåren efter budgetåret 1990/91

anser vi att en ram om 95, 55, 25, 25 resp. 25 milj. kr. är tillräcklig. I dessa belopp inkluderas inte kanslikostnader hos BFR.

Medelsbehovet för budgetåret 1990/91 beräknar vi till 179 milj. kr.

Budgetförslaget beträffande statens löne- och pensionsverk innebär att kostnaderna för pensionsadministrationen skall täckas av avgifter fr. o. m. budgetåret 1990/91. Vid vår anslagsberäkning har hänsyn tagits till dessa avgifter.

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 20
Bostadsdep.

Ärendet till riksdagen

Regeringen föreslår

1. att riksdagen bemyndigar regeringen att medge att rådet får fatta beslut om stöd till byggnadsforskning, exkl. stöd till experimentbyggande, inom en ram om 179 800 000 kr. under budgetåret 1990/91,
2. att riksdagen bemyndigar regeringen att medge att rådet får fatta beslut om stöd till byggnadsforskning, exkl. stöd till experimentbyggande, under budgetåren 1991/92, 1992/93, 1993/94, 1994/95 och 1995/96 preliminärt inom en ram om 95 000 000 kr., 55 000 000 kr., 25 000 000 kr., 25 000 000 kr. resp. 25 000 000 kr.,
3. att riksdagen till *Byggnadsforskning* för budgetåret 1990/91 anvisar ett reservationsanslag på 179 000 000 kr.

B 13. Stöd till experimentbyggande

1988/89 Utgift	31 640 115 ¹	Reservation	28 472 156
1989/90 Anslag	20 000 000 ¹		
1990/91 Förslag	42 000 000		

¹ Anslaget lån till experimentbyggande

Från anslaget betalas under innevarande budgetår utgifter för lån till fördyrade byggnadskostnader i samband med forskningsinriktat experimentbyggande inom bostadsförsörjningen och inom energiområdet.

Lån till experimentbyggande inom bostadsförsörjningen kan lämnas för alla typer av hus och anläggningar. Lånen är avsedda att göra det möjligt att genomföra byggnadstekniska experiment- och utvecklingsprojekt som syftar till lösningar som har god möjlighet att få en mer allmän tillämpning inom den närmaste tioårsperioden.

Lån till experimentbyggande inom energiområdet används för närvarande för att systematiskt pröva ny byggnads- och installationsteknik, ny energihushållningsteknik samt nya energisystem i full skala.

Kostnader för uppföljning och utvärdering m. m. i samband med experimentbyggandet betalas från anslaget B12. Byggnadsforskning.

Lånen kan vara ränte- och amorteringsfria under en utvärderingstid upp till tio år. Lånen skall omprövas individuellt efter genomförd utvärdering. Därvid skall också villkoren för en eventuell återbetalning fastställas.

Statens råd för byggnadsforskning (BFR) beslutar om lånen.

Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet disponerar under innevarande budgetår anslaget för sådant experimentbyggande som ingår

som ett led i det humanistiskt och samhällsvetenskapligt inriktade FoU-arbetet på byggforskningens område.

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 20
Bostadsdep.

Statens råd för byggnadsforskning

Rådet begär att under budgetåret 1990/91 få bemyndigande att fatta beslut om lån till experimentbyggande inom en ram på 36,9 milj. kr. samt att ett reservationsanslag på 30 milj. kr. anvisas. Därutöver vill rådet ha bemyndigande att för budgetåren 1991/92 och 1992/93 fatta beslut inom en ram om 20 resp. 10 milj. kr.

Regeringens överväganden

De utgångspunkter för och den inriktning av byggforskningsverksamheten som redovisats i det föregående gäller även för experimentbyggnadsverksamheten.

Experimentbyggande i full skala med stöd av särskilda lån är en för byggnadsforskningen specifik arbetsform. Experimentbyggnadsverksamhet sker alltid i samverkan med kommun, företag eller annan fastighetsägare, som står som ansvarig för byggandet och som mottagare av lånet. Lånen ger möjlighet till försök även med stora ekonomiska risker och har visat sig vara ett värdefullt led i den samlade FoU-kedjan. Experimentbyggandet är en integrerad del av FoU-processen. Det skall förberedas, följas upp och utvärderas på ett vetenskapligt riktigt sätt. I det avseendet skiljer det sig från mera renodlade demonstrationsprojekt inom andra områden. Detta hindrar naturligtvis inte att experimentbyggnadsverksamheten också har stor betydelse i informations- och demonstrationssyfte.

Efter förslag av riksdagens bostadsutskott har riksdagens revisorer granskat stödet till experimentbyggande (Rapport 1989/90: 1). Regeringen noterar att revisorerna är positiva till experimentbyggande och till att det finns ett statligt stöd till denna verksamhet. I rapporten framförs emellertid också kritik mot stödets utformning och tillämpning. Bl. a. påpekas att det finns en risk att experimentresultaten påverkas och snedvrids på grund av medvetenheten om att lånet måste betalas tillbaka, om man lämnar uppgifter som visar att experimentet har varit lyckat. Omprövningen av lånen har dessutom blivit dyr och omständlig. Revisorerna framhåller att experimentverksamheten i högre grad bör riktas in på att ta fram beslutsunderlag och i mindre grad på att få till stånd eller påskynda en marknadsintroduktion av visst tekniskt system. Vidare föreslås att högskolor och universitet bör användas i större utsträckning för systemanalyser och mera grundliga förberedelser av experimenten. Den övervägande delen av experimentbyggnadsmedlen har använts för energiexperiment och att tyngdpunkten bör nu förskjutas mot andra typer av experiment. Revisorerna föreslår slutligen att stödformen görs mer flexibel så att en utvidgning av användningsområdet blir möjlig.

Fastighetsägare ställer sig många gånger tveksamma till experimentbyggnadslån. Det torde främst bero på att det ofta framstår som alltför riskabelt att pröva ny teknik. Låneformen har visat sig vara särskilt svår att tillämpa

när det gäller byggnadstekniska experiment. När det gäller tveksamheten att pröva ny teknik, kan ett stöd till pilotprojekt i mindre skala undanröja sådana problem. Ett stöd till mindre projekt skulle dessutom göra det möjligt för högskolan att direkt medverka i utprovning av ny teknik. Samordningsproblem och kostnader skulle därigenom kunna minska avsevärt. Utvärderingar och mätningar skulle kunna göras mer effektivt, eftersom anläggningen i fråga kan byggas i anslutning till befintliga laboratorier eller motsvarande. Det nuvarande stödet är emellertid inte anpassat för anläggningar av nu nämnt slag eller fristående försöksobjekt eller prototyper. Problemen med att få till stånd experiment inom andra områden än energiområdet aktualiserar också behovet av regeländringar. Regeringen anser därför i likhet med riksdagens revisorer att det behövs en stödform för experimentbyggnad och försöksanläggningar som medger större flexibilitet än de nuvarande lånen.

Regeringen föreslår att de nuvarande lånen ersätts med bidrag. Tillämpningsområdet kan då vidgas till att omfatta försöksanläggningar och prototyp- eller pilotprojekt samtidigt som också byggnadstekniska experiment skulle underlättas. Bidrag till experimentbyggande bör dock kunna förenas med återbetalningsskyldighet i vissa fall. Exempelvis bör villkor om återbetalning helt eller delvis kunna komma i fråga om syftet är att påskynda en marknadsintroduktion av visst tekniskt system.

Planerings- och projekteringskostnader bör kunna betalas med experimentbyggnadsstöd från detta anslag. Mätningar, uppföljning och utvärdering bör dock liksom i dag betalas med ordinarie bidragsmedel.

Mot den nu redovisade bakgrunden har regeringen nyligen gett byggforskningsrådet i uppdrag att komma med förslag till hur stödet kan utformas för olika typer av experiment. Regeringen avser att senare utforma närmare föreskrifter för ett experimentbyggnadsstöd med den inriktning som nu har angivits.

Principerna och rutinerna i fråga om omprövning av redan beviljade lån behöver också ses över. I uppdraget till BFR ingår därför att komma med förslag till hur den fastighetsekonomiska utvärderingen kan förenklas och vilka rutiner som skall tillämpas när lånen skall omvandlas och nya villkor beslutas.

För beslut om stöd till experimentbyggande under budgetåret 1990/91 föreslår regeringen en ram om sammanlagt 31,5 milj. kr.

Vad gäller åtaganden för budgetåren 1991/92 och 1992/93 beräknas en ram om 10 resp. 5 milj. kr.

Mot bakgrund av den nya inriktningen av stödet bör anslaget få en ny benämning — Stöd till experimentbyggande. Den medelsreservation som vid utgången av innevarande budgetår finns kvar på anslaget Lån till experimentbyggande bör få användas i den nya stödverksamheten. Beviljade men inte utbetalade lån bör kunna omvandlas till bidrag. Medelsbehovet för budgetåret 1990/91 beräknar vi till 42 milj. kr.

1. att riksdagen godkänner det som förordats i fråga om nya former för stöd till experimentbyggande,
2. att riksdagen bemyndigar regeringen att medge att rådet får fatta beslut om stöd till experimentbyggande intill ett belopp om 31 500 000 kr. under budgetåret 1990/91 och att outnyttjad del av denna ram får utnyttjas även under budgetåret 1991/92,
3. att riksdagen bemyndigar regeringen att medge att rådet får fatta beslut om stöd till experimentbyggande under budgetåren 1991/92 och 1992/93 preliminärt intill ett belopp om 10 000 000 kr. resp. 5 000 000 kr.,
4. att riksdagen till *Stöd till experimentbyggande* för budgetåret 1990/91 anvisar ett reservationsanslag på 42 000 000 kr.

B 14. Statens institut för byggnadsforskning

1989/90 Utgift	—
1989/90 Anslag	1 000
1990/91 Förslag	1 000

Under detta anslag redovisas samtliga in- och utbetalningar för verksamheten vid statens institut för byggnadsforskning (SIB). Anslaget tas upp med ett formellt belopp och skall normalt inte få belastas. För att täcka svängningar i likviditeten under verksamhetsåret disponerar institutet en rörlig kredit.

SIB är ett sektorsforskningsinstitut inom samhällsbyggnadsområdet. Institutet svarar för långsiktig kunskaps- och kompetensuppbyggnad inom ett antal olika områden.

Institutets nuvarande forskningsorganisation infördes den 1 juli 1982. Forskningsenheten omfattar åtta forskningsavdelningar och en avdelning för mät- och datateknisk service. Institutet har också ett kansli och en informationsavdelning.

Verksamheten vid SIB finansieras fr. o. m. budgetåret 1984/85 med basanslag under bostadsdepartementets huvudtitel samt med projektanslag och uppdragsmedel. Basanslaget skall användas för stöd till sådan forskning som bidrar till en långsiktig kunskapsuppbyggnad för sektorns behov samt för forskning inom områden som statsmakterna har angett som viktiga, men där särskilda uppdragsgivare saknas. Övrig verksamhet inom institutet finansieras via uppdragsmedel eller projektanslag.

Ekonomisk plan (1000-tal kr.)	1989/90	Beräknad ändring 1990/91
<i>Kostnader</i>		
1. Förvaltning	9 857	+ 936
2. Information	3 577	+ 312
3. Forskning	40 107	+ 3 951
Summa	53 541	+ 5 199
<i>Intäkter</i>		
1. Bidragsanslag över statsbudgeten	42 993	+ 4 802
2. Forskning och utveckling på uppdrag	10 548	+ 397
Summa	53 541	+ 5 199

Statens institut för byggnadsforskning

SIB har i anslutning till sin anslagsframställning för budgetåret 1990/91 bifogat en verksamhetsplan för treårsperioden 1990/91 – 1992/93.

Institutets verksamhet finansieras till större delen genom anslag över statsbudgeten. Andelen uppdragsfinansiering har under senare år närmat sig 20 %.

Institutet har inrättat åtta professurer. Utgångspunkten har varit att professurerna skall tillsättas i den takt som resurser frigörs. Finansieringen av tre professurer kan nu anses säkrad och tillsättningen av två av dessa pågår. Institutet föreslår nu att medel ställs till förfogande för fem professurer och sex doktorandtjänster samt för gästforskare. Även forskarutbytet kan då bedrivas på en nivå som är önskvärd ur forskningssynpunkt och med hänsyn till intresset från utländska forskningsinstitutioner.

Därutöver begär SIB att 2,2 milj. kr. ställs till förfogande som ett engångsanslag för investeringar i ett nytt telefonsystem.

Slutligen tar institutet upp frågan om sin rörliga kredit i riksgäldskontoret. SIB disponerar för närvarande en rörlig kredit om 2,5 milj. kr. för att täcka tillfälliga likviditetsfluktuationer. Bruttoomslutningen och uppdragsvolymen har emellertid ökat markant, vilket innebär högre utestående fordringar och större svängningar i in- resp. utbetalningarna. Institutet föreslår att den rörliga krediten höjs till 3 milj. kr.

Regeringens överväganden

SIB får inom ramen för förvaltningsanslaget tillsätta de åtta professurer som nu har inrättats. Enligt regeringens uppfattning bidrar detta till att långsiktigt säkerställa kvaliteten på den forskning som utförs inom institutet. Genom professurernas formella anknytning till universitet och högskolor öppnas också goda möjligheter för en ökad samverkan mellan SIB och institutioner vid dessa.

Tillsättandet av professurer kan emellertid inte i dagens statsfinansiella situation finansieras med särskilda medel över statsbudgeten. Det är dock

angeläget att institutet noga överväger om professorstjänsterna kan rymmas inom den befintliga budgeten genom omprioriteringar. Institutet bör i det sammanhanget också pröva möjligheten att helt eller delvis finansiera tjänsterna med externa medel.

Det är också angeläget att institutet successivt ökar den FoU som sker på uppdrag.

Institutet har för närvarande en rörlig kredit på 2,5 milj. kr. Med hänsyn till den ökande andelen uppdragsintäkter avser regeringen besluta att den rörliga krediten höjs till 3 milj. kr.

Regeringen beräknar statens bidrag till institutet för budgetåret 1990/91 till 47 795 000 kr. I detta belopp ingår (engångsvis) medel för att täcka investeringskostnaderna för en ny telefonväxel. Vid beräkningen av anslaget har hänsyn tagits till att kostnaderna för pensionsadministrationen fr. o. m. budgetåret 1990/91 skall täckas av avgifter.

Ärendet till riksdagen

Regeringen föreslår

att riksdagen till *Statens institut för byggnadsforskning* för budgetåret 1990/91 anvisar ett förslagsanslag på 1 000 kr.

B 15. Bidrag till statens institut för byggnadsforskning

1988/89 Utgift	39 420 000
1989/90 Anslag	42 993 000
1990/91 Förslag	47 795 000

Regeringen har ovan under anslaget B14. Statens institut för byggnadsforskning beräknat statens bidrag till institutet till 47 795 000 kr.

Ärendet till riksdagen

Regeringen föreslår

att riksdagen till *Bidrag till statens institut för byggnadsforskning* för budgetåret 1990/91 anvisar ett reservationsanslag på 47 795 000 kr.

B 16. Statens institut för byggnadsforskning: Utrustning

1989/90 Utgift	1 000 000
1989/90 Anslag	1 000 000
1990/91 Förslag	1 000 000

Under detta anslag redovisas medel för utrustning till statens institut för byggnadsforskning.

Detta anslag avser särskilda lånemedel som ställs till institutets förfogande för anskaffning av utrustning. De medel som tas i anspråk skall vara

Prop. 1989/90:90
Avsnitt 20
Bostadsdep.

ränte- och amorteringsfria under en treårsperiod. Därefter skall lånet amorteras och förräntas.

Regeringen beräknar att 1 milj. kr. behöver anvisas för ändamålet..

Prop. 1989/90:90

Avsnitt 20

Bostadsdep.

Ärendet till riksdagen

Regeringen föreslår

att riksdagen till *Statens institut för byggnadsforskning: Utrustning* för budgetåret 1990/91 anvisar ett reservationsanslag på 1 000 000 kr.

20.2 Idrottens forsknings- och utvecklingsinsatser

20.2.1 Forskningens omfattning och organisation

Sveriges Riksidrottsförbund inrättade år 1970 Idrottens Forskningsråd (IFR). Bakgrunden var riksdagens beslut med anledning av betänkandet (SOU 1969:9) *Idrott åt alla* och förslagen i propositionen om stöd till idrotten (prop. 1970: 79, SU 122, rskr. 291).

Idrottens forskningsråd har till huvudsaklig uppgift att

- initiera och stimulera till forskning inom områden som kan ha betydelse för idrotten samt verka för samordning av denna forskning,
- föreslå riksidrottsstyrelsen forskningsprojekt och fördelning av tillgängliga forskningsmedel inom ramen för det statliga idrottsanslaget,
- bistå riksidrottsstyrelsen med faktaunderlag för dess begäran om anslag till forskning,
- följa utvecklingen inom forskningsområden av betydelse för idrotten och hålla riksidrottsstyrelsen underrättad om denna utveckling.

Merparten av rådets budgetmedel används till att stödja forskningsprojekt. Under senare år har antalet ansökningar om anslag från IFR ökat markant. Många sökande har inte doktorerat och har därför haft små möjligheter att få bidrag från de statliga forskningsråden.

Första utdelningen av forskningsanslag från rådet ägde rum våren 1971, då 300 000 kr. fördelades. Under budgetåret 1988/89 fördelades 2,5 milj. kr. till 88 olika projekt. Behovet av forskningsmedel är dock större än tillgången och omkring tre fjärdedelar av ansökningarna avslås.

För att meddela forskningsresultaten till olika målgrupper har rådet årligen arrangerat särskilda forskningskonferenser. Teman för de senaste konferenserna har varit "Våld inom och kring idrotten", "Konditionsträning", "Kvinnor-Idrott" samt "Barn-Ungdom-Idrott". Därtill upprättas årligen översikter av utgivna forskningsrapporter i serien IFR Forskningsrapporter som utkommit under 15 år.

Forsknings- och utvecklingsarbetet är av stor betydelse för att idrotten skall kunna utvecklas på ett positivt sätt. Det gäller såväl från folkhälso-synpunkt som från rent idrottslig synpunkt. Regeringen anser därför att det behövs en mera långsiktig vetenskaplig kunskapsuppbyggnad på idrottsforskningens område för att skapa förutsättningar för en fortsatt utveckling av svensk idrott.

Elfte huvudtiteln

E. Idrott

E 2. Stöd till idrottens forskning och utveckling m. m.

Nytt anslag (förslag) 9 700 000

I prop. 1989/90: 100 bil. 13 har föreslagits att ett nytt anslag med denna rubrik förs upp på statsbudgeten för nästa budgetår. I avvaktan på forskningspropositionen har anslaget beräknats till 6 milj. kr.

Riksidrottsförbundet

För budgetåret 1990/91 vill Riksidrottsförbundet inom idrottsforskningen prioritera området Handikapp-Idrott-Samhälle när det gäller såväl medicinsk/fysiologisk som beteendevetenskaplig och teknisk idrottsforskning.

Riksdagen har beslutat (1988/89:UbU 22, rskr. 197) att en särskild idrottshögskola skall inrättas i Stockholm år 1992 och att dess verksamhet skall samordnas med Centrum för Idrottsforskning (CIF). Mot denna bakgrund har Idrottens Forskningsråd fört diskussioner om hur CIF och rådet skulle kunna organiseras i framtiden för att stärka idrottsforskningen i Sverige. Riksidrottsförbundet har därvid förutsatt att CIF:s verksamhet även i framtiden skall finansieras direkt över statsbudgeten och ej via förbundet.

Regeringens överväganden

I enlighet med förslag i prop. 1987/88: 100 bil. 11 (s. 118–123) har resurserna på idrottsforskningens område förstärkts. Ett särskilt centrum för idrottsforskning har inrättats i Stockholm. Nya professurer har inrättats. Vid universitetet i Umeå har inrättats en tjänst i pedagogik, särskilt idrottspedagogik och en tjänst i idrottsmedicin. Vid universitetet i Linköping har inrättats en tjänst i idrottsmedicin. Vidare kommer en professur i historia, särskilt idrottshistoria, vid universitet i Stockholm att tillsättas under år 1991.

Regeringen finner det värdefullt att alla möjligheter tillvaratas i syfte att uppnå en närmare samordning av verksamheten vid Idrottens Forskningsråd med CIF:s verksamhet. De insatser idrottsrörelsen gör för att utveckla idrotten är nödvändiga för att möta dagens problem och morgondagens utmaningar.

Det är viktigt att Riksidrottsförbundet koncentrerar forskningsinsatserna på väldefinierade och väl avgränsade forskningsområden. För det kommande budgetåret vill Riksidrottsförbundet prioritera Handikapp-Idrott-Samhälle med sina forskningsinsatser. Regeringen finner denna

prioritering riktig och angelägen. Det är bra att även kvinnors idrottsliga verksamhet uppmärksammas inom idrottsforskningen.

För innevarande budgetår har 2,7 milj. kr. anvisats till Riksidrottsförbundet som stöd till IFR från anslaget E 1. Stöd till idrotten.. Därtill har 5 milj. kr. anvisats som stöd till idrottsrörelsens antidopinginsatser från samma anslag. I årets budgetproposition (prop. 1989/90: 100 bil. 13) har anförts att stödet till idrottsrörelsens arbete mot doping skall öka till 6 milj. kr. och föras upp under ett nytt anslag, kallat Stöd till idrottens forskning och utveckling m. m. Regeringen hänvisar till vad som sägs i budgetpropositionen om detta.

Regeringen föreslår nu även att stödet till idrottsrörelsens forskning räknas upp för det kommande budgetåret med 1 milj. kr. och att det fortsättningsvis redovisas under anslaget Stöd till idrottens forskning och utveckling m. m. Det bör ankomma på Riksidrottsstyrelsen att inkomma med förslag till regeringen om anslagets närmare användning. Regeringen anser att anslaget skall ses som ett komplement till den forskning som bekostas av forskningsråden m. fl. samt de satsningar som sker genom inrättandet av nya professurer med inriktning på idrott vid landets högskolor och universitet.

Ärendet till riksdagen

Regeringen föreslår

att riksdagen till *Stöd till idrottens forskning och utveckling m. m.* för budgetåret 1990/91 anvisar ett reservationsanslag på 9 700 000 kr.

21 Industridepartementets verksamhetsområde

Prop. 1989/90:90
Avsnitt 21
Industridep.

Till industridepartementets ansvarsområde hör främst statens initiativ och stöd till teknisk forskning och industriellt utvecklingsarbete. Denna FoU skall ge den tekniska grund som behövs för skilda aktiviteter inom det svenska samhället. Den skall skapa kvalificerad kompetens och även svara för svensk medverkan i det internationella utbytet av tekniskt-vetenskapliga kunskaper. Den skall också komplettera det svenska näringslivets egna FoU-insatser för att största möjliga effekt skall uppnås av landets samlade insatser.

Till departementets ansvarsområde hör även viss geovetenskaplig forskning samt forskning om turism och rekreation.

Sammanfattning av forskningsresurserna under industridepartementet (milj. kr.)

	Anvisat 1989/90	Förslag 1990/91	Beräknat 1991/92	Beräknat 1992/93
STU	830,3	– 11,5	– 18,0	– 32,0
TFR	(32,0 ¹)	+ 35,0	+ 32,0	+ 53,0
Europeiskt FoU-samarbete	16,0 ²	+ 45,0	–	–
Europeiskt rymdsamarbete ³	276,3	+ 83,8	+ 16,5	+ 16,5
Nationell rymdverksamhet ³	37,8	+ 23,1	–	–
Materialteknik	–	+ 10,0	+ 15,0	+ 15,0
Miljöteknik	–	+ 5,0	+ 11,0	+ 14,0
Geovetenskaper	–	+ 3,0	+ 1,0	+ 1,0
Energiforskning	293,6	+ 50,2	– 4,0	– 6,0

¹ STUF inom STU:s anslag F 1.

² Härutöver har STU genom omprioriteringar frigjort medel för deltagande i de europeiska gemenskapernas forskningsprogram.

³ Anslagsökningarna föranleds till största delen av att Sverige enligt statsmakternas tidigare beslut deltar i det europeiska rymdsamarbetets tre stora program för lyftra-keten Ariane 5, rymdfarkosten Hermes och en europeisk del Columbus i en internationell rymdstation.

Inom industridepartementets ansvarsområde är de viktigaste forskningsstödjande organen

- styrelsen för teknisk utveckling (STU) och
- statens delegation för rymdverksamhet (DFR).

Därtill skall, enligt regeringens nu framlagda förslag, fr. o. m. den 1 juli 1990 komma

- teknikvetenskapliga forskningsrådet (TFR).

STU handhar medel för europeiskt FoU-samarbete. Dessutom föreslås STU och naturvetenskapliga forskningsrådet båda erhålla medel för materialteknisk forskning avsedd att genomföras i forskarkonsortier.

DFR handhar medel för europeiskt rymdsamarbete och för nationell rymdverksamhet.

Ett särskilt programråd avses handha medel för miljöteknisk forskning.

Sveriges geologiska undersökning avses handha medlen för geovetenskaplig forskning.

Till industridepartementets ansvarsområde kommer också ansvaret för energifrågor innefattande energiforskning att föras. Inom energiforskningsprogrammet är de viktigaste forskningsstödjande organen

- statens energiverk
- styrelsen för teknisk utveckling
- byggforskningsrådet
- energiforskningsnämnden

Prop. 1989/90: 90

Avsnitt 21

Industridep.

21.1 Teknisk forskning m.m.

21.1.1 Forskningsbehov

Teknikens roll som produktionsfaktor i industrin har kommit att bli insedd och förstådd till sin fulla betydelse först under de senaste årtiondena. Tidigare betraktades den tekniska utvecklingen som en restfaktor. Den ansågs svara för någon del av den industriella tillväxten som blev över när de traditionella produktionsfaktorerna arbete och kapital tillgodosågs sina bidrag. I dagens läge är situationen en annan. De flesta länder med ambitioner på det industriella området satsar medvetet på att utnyttja tekniken som hjälpmedel för att uppnå tillväxt och konkurrenskraft.

Sverige intar en tätposition då OECD-länderna jämförs i fråga om satsningar på naturvetenskaplig och teknisk FoU i förhållande till bruttonationalprodukt (BNP). Utgångsläget är således gott. Andra länders starkt ökade satsningar kan dock ganska snabbt förändra situationen. Dessutom krävs på vissa områden av teknisk FoU stora resurser för att möjliggöra viktiga utvecklingssteg och nå kommersiella framgångar. Utvecklingen när det gäller mikroelektronikkretsar med större kapacitet och snabbhet är ett belysande exempel. Här är det den absoluta storleken på satsningen som är avgörande, inte den relativa. Utvägen för små företag och små länder är på dessa områden att söka samarbete.

Sverige har trots landets begränsade storlek en industri som är väl fördelad över branscher och teknikområden. Detta gäller även efter det att företagen under 1980-talet har snävat in produktsortimentet och koncentrerat tillverkning och utveckling till de mest konkurrenskraftiga produkterna. Denna bredd leder till behov av utbildad arbetskraft och FoU-kompetens över ett brett spektrum av teknologier.

Svensk industri möter konkurrens från andra länder på både den internationella och den svenska marknaden. Konkurrenten på hemmamarkna-

den kommer förmodligen att hårdna när Sverige ansluter sig närmare till Västeuropa. Många företag har funnit att de är mest framgångsrika med produkter som är avancerade och betingar ett högt pris. Utveckling och tillverkning av dessa produkter kräver ofta bästa tillgängliga teknologi. Till behovet av bredd på de teknologiska kunskaperna kommer således kravet på att de på många områden måste vara av högsta internationella klass.

Sammanfattningsvis står på det tekniska området svensk industri och svensk teknisk FoU inför betydande utmaningar. De framtida kraven på bredd och kvalitet i de teknologiska kunskaperna är stora. För att rationellt utnyttja landets begränsade FoU-resurser är samarbete, inom och utom landet, en nödvändighet.

21.1.2 Ansvarsfördelning

Den tid och de resurser som krävs för att kunna dra nytta av resultaten avgör vilka aktörer som är beredda att satsa på olika former av FoU.

Tekniska utvecklingsprojekt ger ofta som resultat prototyper till produkter eller försöksupställningar till produktionssystem. Här ligger kommersialiseringen nära. Det är naturligt att företagen själva tar ansvar för sådana utvecklingsprojekt. Staten stöder indirekt genom att sörja för att t. ex. kompetent arbetskraft och riskkapital finns att tillgå.

I andra änden av FoU-spektrumet finns grundforskningen. Oftast kan endast stater eller grupper av stater finna rationella motiv för att finansiera ren grundforskning. Inom vissa FoU-intensiva branscher, t. ex. läkemedel och mikroelektronik, kan stora företag eller företagsgrupper få ekonomi i insatser av karaktären riktad grundforskning.

Det finns alltså en naturlig ansvarsfördelning i FoU-spektrumets ytterlägen. Avvägningsproblemen gäller tillämpad forskning och dess gränsråden mot riktad forskning resp. utveckling.

I en marknadsekonomi som den svenska är det naturligt att söka lösningar där näringslivet och andra samhällssektörers aktörer tar så stor del av ansvaret som möjligt. Staten svarar för det nationella perspektivet. De teknikpolitiska insatserna bör syfta till att åstadkomma en väl fungerande helhet när det gäller teknisk FoU. Insatser bör åtgärda brister och skevhet genom kompletteringar och korrigeringar.

Regeringen vill i det följande peka på några fall där det är angeläget att staten tar på sig uppgiften att främja den tillämpade tekniska forskningen.

Ett första sådant fall avser *teknisk förnyelse* inom svensk industri. Resultat från grundforskningen öppnar ibland helt nya tekniska möjligheter. Aktuella exempel är nya keramiska material och supraleddning (extremt hög elektrisk ledningsförmåga). Kunskaper inom dessa områden erbjuder ur teknologisk synvinkel stora industriella möjligheter. Det finns dock ännu inte företag som är beredda att svara för att möjligheterna undersöks. Det blir då en uppgift för staten att stödja den tillämpade forskningen under ett inledande skede. Detta är nödvändigt för att säkerställa att de tekniska möjligheterna och erforderlig kompetens blir tillgänglig för framtida svensk industri.

Den av regeringen nu föreslagna insatsen på materialteknisk forskning har som motiv teknisk förnyelse.

I ett andra fall handlar det om *uppehållande av kompetens*. I tider då den internationella situationen för ett teknikområde kännetecknas av snabb utveckling och turbulent marknad kan den svenska industriella basen plötsligt svikta. Om teknikområdet bedöms vara av stor framtida betydelse finns anledning för staten att gå in med FoU-stöd.

Beskrivningen ovan stämmer väl med situationen år 1984 i Sverige på mikroelektronikområdet. Då tog regeringen initiativ till det nationella mikroelektronikprogrammet (NMP).

I ett tredje fall avser statens insatser att uppnå ett *rationellt utnyttjande av FoU-resurser*. När liknande FoU-behov finns i flera företag och samhällsorgan är FoU-samarbete ett alternativ till egna satsningar. Bland de potentiella samarbetsparterna har de resurssvaga mest att vinna på samarbete, de resursstarka minst. Ur nationell synpunkt innebär FoU-samarbete en rationalisering med undvikande av dubbelarbete och ökat totalt resultatutbyte. En statlig insats kan få alla berörda att medverka i samarbetet.

Detta är det slag av överväganden som ligger bakom statens stöd genom STU till företagsgemensam forskning, bl. a. i form av s. k. kollektiv forskning.

En liknande situation kan uppstå internationellt. För att stimulera företag att medverka i västeuropeiskt FoU-samarbete och att göra det från svensk botten kan statligt stöd erfordras. Därför föreslår regeringen nu kraftiga förstärkningar av anslag för detta ändamål.

Ett fjärde fall avser *beredskap* för kris- eller krigssituationer. Många viktiga samhällsfunktioner är i dag beroende av avancerad teknisk utrustning som importeras. För att säkerställa att denna kan underhållas och repareras även vid avspärrning krävs inhemsk kompetens. Statligt stöd till tillämpad forskning på relevanta områden är en metod att få fram sådan kompetens.

Detta motiv bidrog också till statens initiativ till nationella program inom mikroelektronik och inom informationsteknologi.

Ett femte fall innebär statliga insatser för att nå *samhälleliga mål*. Sådana erbjuder ibland inte företagen tillräckligt attraktiva affärsmöjligheter för att FoU-arbetet skall få önskvärd intensitet. För att skynda på utvecklingen av den teknik som behövs måste staten erbjuda FoU-stöd.

Regeringens förslag i denna proposition om insatser för miljöteknisk forskning är här ett aktuellt exempel.

Utöver dessa fem fall finns situationer då andra speciella skäl talar för statligt stöd till tillämpad forskning. FoU-stöd har t. ex. visat sig vara ett verkningsfullt instrument inom regionalpolitiken.

21.1.3 Organisation

STU har varit och är statens viktigaste organ när det gäller initiativ och stöd för att höja tekniknivån i det svenska näringslivet och vissa andra teknik-

beroende samhällssektorer. STU:s ansvar på teknikområdet har hittills in-
neburit stöd i hela spektrumet från ren grundforskning vid högskolor och
institut till produkt- och processutveckling vid resurssvaga företag.

Tillämpad forskning och utvecklingsarbete kräver vetenskapligt basera-
de kunskaper inom de teknikområden som berörs. Grundforskning är
således en nödvändig förutsättning både för genomförandet av och för
rekryteringen till tillämpad forskning. Balansen mellan dessa båda
nödvändiga forskningsfält, grundforskning och tillämpad forskning, har
emellertid under de senaste årtiondena kommit att förskjutas till grund-
forskningens nackdel. Särskilt tydligt är problemet vad gäller den tekniska
forskningen. Teknisk grundforskning skapar en viktig del av landets tekno-
logibas och behövs för att långsiktigt stärka den teknologiska kompeten-
sen.

Stödet till ren grundforskning inom det tekniska området har hittills gått
över den tekniska forskningsrådsfunktionen vid STU (STUF). Denna har
sedan år 1984 givit stöd till grundforskning inom det tekniska området. De
sex budgetåren 1984/85 – 1989/90 betraktas som en försöksperiod för det-
ta arrangemang.

Regeringen finner att de nu relaterade förhållandena ger anledning till
två åtgärder för att förstärka statens stöd till ren grundforskning inom det
tekniska området. Dels bör stödet utökas kraftigt genom att till de medel
som STUF hittills förvaltat överföra betydande resurser från STU:s verk-
samhet i övrigt och från ett antal sektorsorgan. Dels bör ett särskilt forsk-
ningsråd, det teknikvetenskapliga forskningsrådet, inrättas för att fördela
stödet.

Genom det kraftigt utökade statliga stödet till den rena grundforskning-
en kommer en bättre balans i förhållande till övrig forskning på det
tekniska området att upprättas. Skälen för att inrätta det teknikvetenskap-
liga forskningsrådet och att behålla funktionen inom industridepartemen-
tets ansvarsområde är flera.

Ett självständigt forskningsråd har dels kortast möjliga kontaktvägar
med statsmakterna, dels förutsättningar att med oberoende och likvärdig
ställning få till stånd ett gott samarbete med övriga forskningsråd och
forskningsstödande myndigheter. Kontakterna med frontlinjen i den tek-
niska utvecklingen och med den FoU som svenskt näringsliv bedriver
tryggas genom att rådet finns inom industripolitiska sektorn i Sverige, sam-
tidigt som det är forskardominerat på samma sätt som grundforskningsrå-
den.

STU bör nu koncentrera sina personella och ekonomiska resurser på
stöd till tillämpad teknisk forskning och tekniskt utvecklingsarbete. Det är
dock av synnerlig vikt att det nya forskningsrådet och STU utvecklar ett
nära och effektivt samarbete. Detta är nödvändigt för att säkerställa att de
båda organens ansvarsområden ansluter väl till varandra.

Svenskt deltagande i EG:s ramprogram för forskning och utveckling
samordnas av regeringen. En rad myndigheter är engagerade i och
förvaltar medel avsedda för detta FoU-samarbete. På det tekniska områ-
det är STU i ett flertal fall den instans som givits ansvaret. Inom området
mätning, provning och kontroll är mät- och provstyrelsen samordnande

21.1.4 Resultat

Under sexårsperioden 1984/85 – 1989/90 har stödet till teknisk FoU inneburit prioriteringar av områdena mikroelektronik, informationsteknologi, verkstadsteknik, bioteknik och biomedicinsk teknik.

Inom området mikroelektronik har en särskild insats i form av det nationella mikroelektronikprogrammet (NMP) genomförts. Programmet som nyligen avslutats har utvärderats. Utvärderingen visar att en väsentlig uppbyggnad av kompetens och resurser för utveckling av mikroelektronikkomponenter har skett. Kretsen av företag som kunnat nyttiggöra sig resultaten har dock varit begränsad. En närmare redovisning av utvärderingen lämnas i regeringens proposition om näringspolitik (1989/90:88).

Även på området informationsteknologi finns ett nationellt program (IT-programmet). Det startades år 1988 och är under genomförande. En utvärdering av programmets planering och start har genomförts. Inriktningen av verksamheten och den organisatoriska formen för dess genomförande har fått goda vitsord. En närmare redovisning av utvärderingen lämnas i regeringens proposition om näringspolitik (prop. 1989/90:88).

Dessa båda utvärderingar visar också att samlade nationella program i vissa fall kan vara en mycket effektiv genomförandeform.

STU har på regeringens uppdrag gjort en sammanställning av drygt 80 utvärderingar av olika delar av verksamheten under 1980-talet. Resultaten från utvärderingar ger möjlighet att bedöma effektiviteten i några av de stödformer STU utnyttjar. I korthet kan följande iakttagelser noteras.

Ramprogrammen för kunskapsutveckling inom STU:s program Ny kunskap får i 13 fall av 19 högt betyg vad avser vetenskaplig kvalitet. Kritiska synpunkter på ramprogrammen är för liten bredd i enskilda program och bristande kontakt mellan medverkande forskningsgrupper.

Hälften av 27 insatsområden inom STU:s program Ny teknik har utvärderats. Insatsområden är enligt utvärderingar en stödform som är särskilt effektiv då problem inom ett tekniskt väldefinierat område skall bearbetas.

Utvärderingar av tolv kollektiva forskningsprogram inom STU:s program Ny teknik visar att kvaliteten är bra eller mycket bra i flertalet fall. I elva fall påvisar utvärderingarna att engagerade industrikollektiv utnyttjar eller planerar att utnyttja resultaten från forskningsprogrammen i väsentlig utsträckning.

21.1.5 Regeringens förslag i huvuddrag

Regeringen framlägger nu förslag med syfte att vitalisera den tekniska forskningen genom resurstillskott, omfördelningar och vissa organisatoriska förändringar. Förslagen är avsedda att skapa underlag både för tillväxt inom svensk industri och för åtgärder inom prioriterade områden, bl. a. miljöpolitiken. Behov, förutsättningar och motiv för den tekniska forskningen har nyss redovisats på ett övergripande plan. De redovisas specifikt

för varje förslag under resp. anslag. Fyra förslag avser insatser inom breda teknikområden. Tre andra förslag gäller särskilda insatser på avgränsade teknikområden.

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 21
Industridep.

Regeringens förslag innebär i korthet följande:

- STU bör koncentrera sina resurser för forskningsstöd mot riktad teknisk grundforskning och mot tillämpad teknisk forskning. Prioriterade områden bör vara informationsteknik inkl. mikroelektronik, verkstadsteknik, materialteknik, bioteknik och medicinsk teknik.
- En kraftfull satsning bör ske på ren grundforskning på det tekniska området. Teknikvetenskapliga forskningsrådet (TFR) bör inrättas. Forskningsstödet bör fördelas med projektinnehålllets vetenskapliga kvalitet och projektgenomförarens forskningskompetens som urvalskriterier. Till forskningsrådets anslag bör överföras de medel som STU disponerat för sin forskningsrådsfunktion (STUF) jämte andra medel från STU och ett antal sektorsorgan. Detta kommer att innebära att forskningsrådsstödet till grundforskning på det tekniska området kommer att mer än fyrdubblas under den kommande treårsperioden.
- En förstärkning av stödet till svenskt deltagande i EG:s ramprogram för forskning och utveckling bör ske genom det särskilda anslaget för detta ändamål.
- Ett utökat stöd till svensk rymdverksamhet bör anvisas. Större delen därav bör i enlighet med riksdagens tidigare beslut avsättas för medverkan i det europeiska rymdsamarbetet och dess tre stora program för en ny lyftraket (Ariane 5), en bemannad rymdfarkost (Hermes) och en europeisk del (Columbus) i en internationell, bemannad rymdstation.

Materialområdet är för närvarande föremål för mycket stort intresse internationellt. Det anses ha en nyckelroll för den tillverkande industrin. Ett flertal länder genomför särskilda FoU-program. Hittills har den svenska forskningen på materialområdet haft tyngdpunkten på konventionella material och problemen kring framställningen av dessa. Det motiverar att en särskild satsning nu bör göras på forskning som bearbetar problemställningarna på materialområdet med nya och tvärvetenskapliga metoder. Insatsen planeras bli genomförd av konsortier skapade av forskare från flera olika högskoleinstitutioner och forskningsinstitut. Stöd till konsortiernas verksamheter bör utgå samordnat från STU och naturvetenskapliga forskningsrådet.

Regeringen prioriterar de miljöpolitiska målen. För att på ett initierat och kompetent sätt kunna styra miljöarbetet måste statsmakterna förfoga över den bästa miljötekniska kunskap som går att uppbringa. Denna kunskap blir också i sig gränssättande för de krav som kan ställas inom olika samhällssektorer, när det gäller begränsningar av belastningar på miljön. En satsning på miljöteknisk forskning bör genomföras som ett nationellt program och handhas av ett särskilt inrättat programråd. Erfarenheterna från nationella program inom områdena mikroelektronik och informationsteknologi skall utnyttjas. Programrådet bör även anförtros ansvaret för genomförande av en särskild satsning på avfallsteknisk forskning specificerad under miljödepartementets avsnitt.

Sveriges geologiska undersökning (SGU) är en kunskapsintensiv organi-

sation. SGU:s verksamhet bygger på kvalificerad tolkning och bearbetning på vetenskaplig grund av insamlade geovetenskapliga data. Verksamheten måste ständigt utvecklas och anpassas till nya och förändrade behov i samhället. Detta kräver fortlöpande kompetensutveckling av personalen, möjligheter att följa forskning och utveckling inom det geovetenskapliga området både i Sverige och internationellt samt ett eget tillämpat främst geovetenskapligt FoU-arbete vid SGU. SGU bör få vissa medel för att stödja geovetenskaplig forskning.

Prop. 1989/90:90
Avsnitt 21
Industridep.

21.1.6 Anslagsfrågor

I prop. 1989/90:100 (bil. 14 s.50) har regeringen föreslagit riksdagen att, i avvaktan på särskild proposition i ämnet, för budgetåret 1990/91 under angivna anslagsrubriker beräkna följande belopp.

F1. Styrelsen för teknisk utveckling:	
Teknisk forskning och utveckling	830 300 000 kr.
F2. Styrelsen för teknisk utveckling:	
Förvaltningskostnader	82 963 000 kr.
F4. Europeiskt rymdsamarbete m. m.	276 323 000 kr.
F6. Nationell rymdverksamhet	37 813 000 kr.
F7. Europeiskt forsknings- och utvecklingssamarbete	16 000 000 kr.

Regeringen tar nu upp dessa frågor samt fyra nya anslag.

D6. Sveriges geologiska undersökning:	
Geovetenskaplig forskning	3 000 000 kr.
F19. Teknikvetenskapliga forskningsrådet	67 000 000 kr.
F20. Materialteknisk forskning	10 000 000 kr.
F21. Forskning för ett avfallssnålt samhälle:	
Miljöanpassad produktutveckling	5 000 000 kr.

Tolfte huvudtiteln

D. Mineralförsörjning m.m.

D6. Sveriges geologiska undersökning: Geovetenskaplig forskning

1990/91 Nytt anslag (förslag) 3 000 000

Sveriges geologiska undersökning

Sveriges geologiska undersökning (SGU) har i sin anslagsframställning för budgetåret 1990/91 lämnat förslag avseende geovetenskaplig forskning för budgetåren 1990/91 – 1992/93.

SGU framhåller bl. a. att användningen av geovetenskapliga data och

kunskaper ökar. Miljövård, samhällsplanering och naturresurshantering är områden där behoven ökar särskilt starkt.

SGU framhåller vidare att verket har särskilda forskningsuppgifter. Som central förvaltningsmyndighet för frågor som rör landets geologiska beskaffenhet har SGU ett ansvar för den riktade geovetenskapliga grundforskningen och den tillämpade forskningen inom det geovetenskapliga området. SGU är i sin verksamhet beroende av den forskning som bedrivs inom området såväl internt som vid universitet och högskolor.

Den geovetenskapliga forskningen och dess resultat är av stor betydelse för miljövårdsforskningen och miljövården. SGU anser att en möjlighet att planera och genomföra riktad geovetenskaplig grundforskning och tillämpad forskning enligt en långsiktig forskningsplan skulle ge ett bättre utbyte av insatta resurser inte enbart för SGU:s verksamhet utan även för miljövårdsforskningen och miljövården.

I dag finns inga särskilda resurser anvisade för att systematiskt stödja riktad geovetenskaplig grundforskning eller tillämpad geovetenskaplig forskning. Det finns heller ingen myndighet eller organisation som i likhet med t. ex. STU på det tekniskt-vetenskapliga området, naturvårdsverket på miljöområdet och fiskeristyrelsen på fiskeområdet, som har till uppgift att systematiskt och långsiktigt bygga upp kunskapen inom det geovetenskapliga området. Medel för sådana ändamål är, enligt SGU:s uppfattning, angelägna för att åstadkomma en viktig kunskapsuppbyggnad på vissa tillämpningsområden och som ett komplement till naturvetenskapliga forskningsrådets resurser och uppgifter.

SGU anser mot denna bakgrund det motiverat att SGU tilldelas uppgifter att stödja riktad geovetenskaplig grundforskning och tillämpad geovetenskaplig forskning och att medel anvisas för detta ändamål.

Regeringens överväganden

Regeringen delar uppfattningen att det finns behov av ett forskningsfinansierande organ för riktad geovetenskaplig grundforskning och tillämpad geovetenskaplig forskning. SGU har ett övergripande ansvar inom det geovetenskapliga området. Vi finner det därför naturligt att SGU får till uppgift att stödja riktad geovetenskaplig grundforskning och tillämpad geovetenskaplig forskning. SGU bör svara för formulering av övergripande mål för denna forskning.

Regeringen anser att SGU bör få särskilda medel för att stödja denna forskning. Medlen bör användas främst för sådan FoU som antingen kan behovsidentifieras inom SGU eller som kan anses vara av vikt för SGU:s verksamhet. SGU bör fördela forskningsmedlen efter samråd med i första hand naturvetenskapliga forskningsrådet och berörda universitet och högskolor. Forskningen bör främst utföras vid universitet och högskolor. Med denna uppläggning får SGU möjligheter att stimulera den långsiktiga geovetenskapliga forskningen i landet. Samtidigt skapas förutsättningar för en naturlig och nära kontakt mellan mer tillämpad forskning och grundforskning inom det geovetenskapliga området.

Ett nytt anslag bör föras upp på statsbudgeten under tolfte huvudtiteln för budgetåret 1990/91 för geovetenskaplig forskning.

För riktad geovetenskaplig grundforskning och tillämpad geovetenskaplig forskning beräknas ett medelsbehov om 3 milj. kr. för budgetåret 1990/91. Regeringen anser att anslaget för denna forskning bör höjas med 1 milj. kr. 1991/92 och 1 milj. kr. 1992/93.

Till det geovetenskapliga forskningsområdet hör bl. a. seismologisk forskning. Regeringen har i det föregående i samband med sin anmälan av anslaget för till de matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna (avsnitt 17.2) redovisat sitt förslag avseende det svenska seismologiska stationsnätets fortsatta verksamhet. SGU bör inom ramen för förevarande anslag även kunna bekosta vissa FoU-insatser inom det seismologiska området.

Prop. 1989/90:90
Avsnitt 21
Industridep.

Ärendet till riksdagen

Regeringen föreslår

1. att riksdagen till *Sveriges geologiska undersökning: Geovetenskaplig forskning* för budgetåret 1990/91 anvisar ett reservationsanslag på 3 000 000 kr.,
2. att riksdagen godkänner de riktlinjer för resursförstärkningar för budgetåren 1991/92 och 1992/93 som angetts.

F. Teknisk utveckling m.m.

Styrelsen för teknisk utveckling

Verksamheten vid styrelsen för teknisk utveckling

Styrelsen för teknisk utveckling (STU) är central förvaltningsmyndighet för statens initiativ och stöd till teknisk forskning och industriellt utvecklingsarbete samt planläggning och rådgivning inom området.

STU:s finansiella stöd kan lämnas i form av bidrag, lån eller utfästelse om stöd, s. k. projektförsäkring. Stöd kan också ges i form av stipendier eller pris till uppfinnare.

Utöver finansiellt stöd kan STU bistå med rådgivning och service.

Vid STU tillämpas fr.o.m. budgetåret 1987/88 programbudgetering med följande programindelning:

1. Ny kunskap
2. Ny teknik
3. Nya produkter

STU:s programverksamhet finansieras under innevarande budgetår från reservationsanslaget F 1. Styrelsen för teknisk utveckling: Teknisk forskning och utveckling.

Från anslaget F 1. finansieras dessutom teknisk forskning, utvecklingsarbete, verksamhet inom området informationsförsörjning, samt viss innovationsverksamhet.

Kostnader för STU:s förvaltnings- och medelsfördelande verksamhet

finansieras från förslagsanslaget F2. Styrelsen för teknisk utveckling: Förvaltningskostnader.

Stöd till forsknings- och utvecklingsarbete inom energiområdet lämnas av STU inom ramen för energiforskningsprogrammet under innevarande budgetår från reservationsanslaget C6. Energiforskning under miljö- och energidepartementets huvudtitel. I avsnitt 21.2 redovisas energiforskningsprogrammet, inkl. de i STU:s verksamhet integrerade delarna.

STU disponerar under innevarande budgetår också vissa medel under anslaget F7. Europeiskt forsknings- och utvecklingssamarbete, F18. Industriell utveckling m. m. inom informationsteknologiområdet (IT4) samt anslaget B18. Åtgärder mot havsföroreningar under fjortonde huvudtiteln.

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 21
Industridep.

F 1. Styrelsen för teknisk utveckling: Teknisk forskning och utveckling

1988/89 Utgift	778 700 000	Reservation	336 198 107
1989/90 Anslag	830 300 000		
1990/91 Förslag	818 815 000		

Under denna anslagsrubrik anvisas medel till teknisk forskning och utveckling.

Följande sammanställning ger en ekonomisk översikt av verksamheten under detta anslag (milj. kr.).

	1988/89 Utfall	1989/90 Budget ¹	1990/91 Beräknar ¹ regeringen
Kostnader			
Program 1			
Ny kunskap	350,6	355,2	
Program 2			
Ny teknik	313,0	352,5	
Program 3			
Nya produkter	127,3	145,0	
(Totalt STU)	(790,9)	(852,7)	(853,0) ²
Informationsförsörjnings- verksamhet		5,4	5,7
Innovationsverksamhet			5,0
Ofördelade medel		9,2	14,1
Övrigt för särskilda insatser		20,0	0
Verksamhetsvolym/Summa kostnader		887,3	877,8
Avgår finansiering utöver anslag			
Återbetalade projektmedel	39,0	32,0	33,0
Ej utnyttjade projektmedel	33,5	25,0	26,0
Summa F 1	766,4	830,3	818,8

¹ Inkl. integrerade energiforskningsinsatser.

² Varav 2 milj. kr. för ett kollektivforskningsinstitut för kvalitetsutveckling.

STU:s verksamhet är indelad i tre olika program.

Inom programmet *Ny kunskap* görs insatser i form av ramprogram för kunskapsutveckling, stöd till enskilda projekt och genom STU:s tekniska forskningsråd. Programmets huvudsakliga inriktning är stöd till riktad grundforskning.

De större samlade insatserna inom programmet *Ny teknik* sker i form av kollektiv forskning och insatsområden. Dessa programformer kännetecknas av en bred samverkan mellan industrin och FoU-genomförande organ. Programmet har till syfte att främst stödja tillämpad forskning och utveckling.

Programmet *Nya produkter* omfattar produktutveckling, teknikkupphandling, småföretagsservice, innovationsfrämjande åtgärder samt arbets- tagarinitierade projekt (ATIP).

STU koncentrerar sina insatser till prioriterade teknikområden där långsiktiga satsningar görs. Prioriterade teknikområden är för närvarande: Informationsteknik, bioteknik och biomedicinsk teknik, materialteknik och verkstadsteknik. Dessa områden förbrukar ca 2/3 av medlen under programmen *Ny kunskap* och *Ny teknik*.

Andra viktiga teknikområden är miljöteknik, processteknik, materialflödessystem/farkostteknik samt trä-teknik.

STU svarar under budgetåren 1987/88 – 1989/90 för genomförandet av delen målinriktad forskning, IT3, inom det nationella informationsteknologiprogrammet (IT-programmet). Programdelen IT3 upphör under innevarande budgetår. Verksamheten inom IT3 har enligt den angivna målsättningen drivit den kontinuerliga kunskapsutvecklingen vid högskolor och forskningsinstitut framåt så att det vetenskapliga kunnandet utvecklas i enlighet med behoven inom den teknisk-industriella verksamheten på området. Medlen som har avsatts för IT3 uppgår totalt till 84,5 milj. kr. och har anvisats inom ramen för STU:s forskningsanslag. Under budgetåret 1989/90 är nivån 43 milj. kr. STU har på uppdrag av regeringen redovisat hur medlen inom IT3 har utnyttjats och i vilken utsträckning inteckningar för tiden efter den 30 juni 1990 har uppstått.

Förslag från styrelsen för teknisk utveckling m. fl.

STU har i sin anslagsframställning för 1990/91 och i STU-perspektiv 1989 lämnat förslag till plan för verksamheten under de tre budgetåren 1990/91 – 1992/93.

Som underlag för anslagsberäkningarna för treårsperioden har regeringen anmodat STU att lämna tre förslag. Ett avser oförändrad verksamhetsnivå, de övriga en ökning med 8 % resp. en minskning med 6 %. STU har förutom förslag på dessa nivåer också lämnat ett som offensivt alternativ benämnt förslag vilket innebär en kraftigt ökad ambitionsnivå.

I STU:s basalternativ fullföljs långsiktiga insatser av vilka många påbörjats i början av 1980-talet. En del avslutas och prioriteringarna riktas särskilt mot informationsteknik, bioteknik och biomedicinsk teknik, materialteknik, verkstadsteknik samt miljöteknik.

Inom ramen "Plus 8%", vilken innebär en medelsförstärkning med 70 milj. kr., görs ett antal punktvisa förstärkningar i linje med huvudinriktningen och prioriteringarna inom oförändrad ram.

STU föreslår i sitt offensiva förslag en ökning med 478 milj. kr. Förutom de i basalternativet prioriterade områdena tillkommer här omfattande program inom bioteknik och biomedicinsk teknik, en kraftig ökning av STU:s tekniska forskningsråd (STUF), samt en omfattande satsning på internationellt samarbete.

STU:s stöd till internationellt samarbete har en tyngdpunkt i Västeuropa, genom stöd till projekt som ryms inom EG:s ramprogram för FoU, EUREKA-samarbetet m.m. Andra tyngdpunkter är samarbetet med Amerikas Förenta Stater och Japan.

En projektgrupp för behandling av vissa innovationsfrågor har presenterat sin rapport. Denna innehåller en analys av nuläget och förslag till vissa åtgärder. Förslagen har beretts i regeringskansliet.

Svenska Gruvföreningen och Svenska Gruvindustriarbetarförbundet har inkommit med var sin skrivelse angående ett planerat samarbetsprojekt "Mineralteknik 2000" mellan den svenska mineralindustrin och staten genom STU.

Nationalkommittén för Svensk Kvalitet har föreslagit att ett kollektiv-forskningsinstitut för kvalitetsutveckling inrättas. Intressentföreningen Kvalitetsutveckling, som består av företrädare för näringsliv och myndigheter, har hos regeringen begärt att få träffa avtal om verksamheten för det nya institutet. Göteborgs kommunstyrelse samt kommunstyrelsens ordförande m. fl. i Linköping har i skrivelser till regeringen tagit upp frågan om lokaliseringen av kvalitetsinstitutet.

Remissyttranden

STU:s anslagsframställning för budgetåret 1990/91 och plan för verksamheten 1990/91 – 1992/93 samt rapporten "Effektivare innovationsprocess" från projektgruppen för innovationsfrågor har remissbehandlats. Remissinstanserna har koncentrerat sig på de delar som närmast berör deras egen verksamhet och således var och en gjort sitt urval av frågeställningar.

I stort ansluter sig de flesta remissinstanserna, i de delar som besvarats, till de av STU gjorda prioriteringarna. Flera av remissinstanserna pekar på vikten av ett förstärkt tekniskt forskningsråd. Ett par förordar dessutom ett fristående sådant råd. En remissammanställning finns tillgänglig på industridepartementet.

Regeringens överväganden

STU:s verksamhet

Teknisk forskning och utveckling är av grundläggande betydelse för industriell utveckling och förnyelse. Det är samtidigt mycket viktigt att denna utveckling leder mot miljövänliga produkter och processer. Genom sina insatser inom dessa områden utgör STU ett viktigt industripolitiskt instrument i det medellånga och långa tidsperspektivet.

För den verksamhet som finansieras över anslaget F 1. Styrelsen för teknisk utveckling: Teknisk forskning och utveckling beräknas ett medelsbehov om 818,8 milj. kr. för budgetåret 1990/91. Regeringen kommer dessutom att föreslå att riksdagen godkänner att 800,8 milj. kr. resp. 768.8 milj. kr. före prisomräkning disponeras för samma verksamhet avseende teknisk forskning och utveckling under budgetåren 1991/92 och 1992/93. Härav har 3 milj. kr. beräknats för särskilda insatser inom träforskningen budgetåret 1992/93. Ovanstående belopp redovisar anslagets storlek sedan nedanstående omprioriteringar gjorts.

Omprioriteringar har gjorts från detta anslag med 32 milj. kr. vilket utgör de medel som beräknats för STU:s tekniska forskningsråd (STUF) samt med 9 milj. kr. budgetåret 1990/91, med ytterligare 18 milj. kr. budgetåret 1991/92 och ytterligare 35 milj. kr. budgetåret 1992/93. Medlen är avsedda för det teknikvetenskapliga forskningsråd (TFR) som regeringen nedan föreslår skall inrättas.

För budgetåret 1989/90 har regeringen, i likhet med tidigare budgetår, av riksdagen bemyndigats att godkänna avtal och beslut som rör stöd till teknisk forskning och utveckling och industriellt utvecklingsarbete m. m. vilka innebär åtaganden för flera budgetår. Även under budgetåret 1990/91 bör STU ha möjlighet att för delar av sin verksamhet göra ekonomiska åtaganden som exempelvis omfattar långsiktiga ramprogram och insatsområden under en femårig planeringsperiod. Med hänsyn till den treåriga budgetramen krävs inte något bemyndigande för de närmaste tre åren. Ett sådant behövs däremot för de därpå följande två åren. Regeringen föreslår att riksdagen bemyndigar regeringen att under budgetåret 1990/91 få fatta beslut om stöd till teknisk forskning och utveckling, som inberäknat löpande avtal och beslut, innebärande åtaganden om högst 287 milj. kr. under budgetåret 1993/94 och högst 246 milj. kr. budgetåret 1994/95.

Det teknikvetenskapliga forskningsrådet kommer att ta över vissa delar av STU:s stöd till grundforskningen, bl. a. den verksamhet som bedrivs av STUF. STU bör även i fortsättningen sträva efter att hålla en viss del av resurserna under programmet Ny kunskap fria utanför ramprogrammen för kunskapsutveckling. För den kommande treårsperioden bör denna andel uppgå till minst 1/3 av resurserna i programmet.

Det nationella mikroelektronikprogrammet (NMP) avslutas under budgetåret 1989/90. Programmet har bl. a. lett till en omfattande nationell kunskapsuppbyggnad inom mikroelektronikområdet. Någon direkt fortsättning genom ett nytt program kommer ej att initieras.

Delen IT3, målinriktad forskning, inom IT-programmet upphör i och med utgången av budgetåret 1989/90. I takt med att utvecklingsprojekt beslutade inom delen IT4, industriell utveckling, genomförs bör inom STU:s forskningsanslag, som för närvarande inrymmer IT3-medlen, utrymme beredas för att fullfölja den tekniska forskning som behövs för att föra resultat från IT-programmet vidare mot praktiskt utnyttjande. Som exempel på forskningsområden av detta slag kan nämnas deltagande i de europeiska samarbetsprojekten inom trafik- och telekommunikationsområdena.

Avtalsbunden kollektiv forskning som redovisas under programmet Ny teknik erhåller 169 milj. kr. från STU budgetåret 1989/90. Motsvarande industrifinansiering uppgår till 223 milj. kr. Volymen beräknas vara ungefär oförändrad för budgetåret 1990/91.

Inom STU:s program för energiforskning föreslår vi att delar av den grundläggande forskningen övertas av det föreslagna teknikvetenskapliga forskningsrådet. Kopplingen mellan energi- och miljöteknisk FoU kommer att särskilt beaktas i STU:s programarbete. STU skall i all sin FoU-verksamhet medverka till att miljöaspekter och miljökonsekvenser blir beaktade och redovisade

I treårsprogrammet som riksdagen lade fast våren 1987 behandlades bland internationella frågor behovet av en ökad satsning på projekt som utförs i europeiskt samarbete, exempelvis inom ramen för EG:s FoU-program, EUREKA etc. Regeringen anser att STU bör beakta de möjligheter som nu öppnats för svensk medverkan i EG:s ramprogram för forskning och utveckling. Vi har erfarit att STU planerar insatser inom den egna resursramen på minst oförändrad nivå. Vi återkommer senare under anslag F7. till frågan om ytterligare stöd för att främja europeiskt forsknings- och utvecklingssamarbete.

Utvecklingen i Östeuropa väntas leda till ökad aktivitet bl. a. inom ramen för de s. k. blandkommissionerna, inom vilka STU har samordningsansvaret för tekniskt-vetenskapligt samarbete.

Asien förväntas även under kommande år förbli ett teknikintensivt område. Japan intar härvid en ledande ställning, men utvecklingen i bl. a. Sydkorea visar, att även andra länder inom området är på frammarsch. För svensk del gäller det att både optimalt utnyttja resultaten av tidigare kontakt- och samarbetssatsningar och att i tid få fotfäste för svenska intressen i framtida teknikledande länder. Regeringen anser att STU bör fortsätta sina kontakt- och samarbetssatsningar.

Satsningar inom Program 1 Ny kunskap och Program 2 Ny teknik

Nedan följer en översikt över nysatsningar och vissa pågående satsningar inom STU:s program Ny kunskap och Ny teknik. Den närmare fördelningen av resurserna bör det ankomma på regeringen att besluta om.

Inom programmet *Ny kunskap* sker insatserna i form av långsiktiga större s. k. ramprogram för kunskapsutveckling samt inom enskilda projekt. Programmen har vanligen en varaktighet av en eller flera treårsperioder. Under budgetåret 1990/91 planeras bl. a. följande satsningar.

Inom det materialtekniska området bör satsningar göras på bl. a. högtemperatur-supraleddare, polymerkemi och -fysik samt nya industrimetaller.

Inom verkstadstekniken anser regeringen att satsningarna på högskoleforskning som rör informationsteknikens användning inom verkstadsindustrin bör fullföljas och vidareutvecklas.

Regeringen anser att den snabba utvecklingen inom mikroelektroniken bör föranleda omorienteringar av ramprogram bl. a. för utveckling och tillverkning av nya halvledare liksom för komponenttillverkning.

Inom systemtekniken bör flera ramprogram genomföras. Ett exempel är Människor-Data-Teknik-Arbeta (MDA) som genomförs i samverkan med arbetsmiljöfonden.

På det biotekniska området föreslår regeringen att två nya ramprogram för studium av proteiners uppbyggnad och tillkomst genomförs.

Inom processtekniken bör nysatsningar göras på det ytkemiska området och inom trätekniken bör satsningarna på trä och fukt fullföljas.

Programmet *Ny teknik* utgörs till hälften av kollektiv forskning medan resten består av större s.k. insatsområden samt enskilda projekt. Ett insatsområde innehåller ett större antal sammanhängande projekt inom ett tekniskt område. Flera samverkande aktörer svarar för genomförandet under en begränsad tidsrymd, vanligen tre till sex år.

Bland nya insatsområden som regeringen anser bör startas kan på det materialtekniska området nämnas teknik för tillverkning och användning av pulvermaterial i verkstadsindustrin.

Ett nytt insatsområde som bör genomföras inom miljötekniken är Styrning av reningsverk vilket bl. a. bygger på senare års landvinningar inom informationsteknologin.

Inom verkstadstekniken bör tre större satsningar avseende informationsteknikens tillämpningar i automatisering av produktionen modifieras och genomföras som insatsområden.

Inom området Systemteknik/Informationsteknikens tillämpningar planeras bl. a. ett nytt insatsområde benämnt Informationsteknik inom tjänsteproduktion för att utveckla yrkesskicklighet och produktivitet (ITYP). Detta bör enligt vår mening genomföras under medverkan av både privat och offentlig sektor.

Nya biotekniksatsningar bör göras på bl. a. läkemedel, vaccin och andra medel mot HIV.

Insatsområdet Gruvteknik 2000 på det processtekniska området bör fortsätta ytterligare minst två år.

Inom området träteknik bör STU utreda aktuella FoU-behov så att insatserna kan förstärkas under budgetåret 1992/93.

För att stimulera och underlätta ett systematiskt kvalitetsutvecklingsarbete i alla delar av det svenska samhället föreslår regeringen inrättande av ett kollektivforskningsinstitut för kvalitetsutveckling (se även avsnitt 22.2.2). Det bör ankomma på regeringen eller den som regeringen bemyndigar att träffa överenskommelse med Intressentföreningen Kvalitetsutveckling om i vilka former samverkan bör bedrivas, institutets lokalisering samt att i övrigt företräda staten i dessa frågor.

Satsningar inom Program 3 Nya produkter

En utförligare redovisning finns i regeringens proposition 1989/90:88 om näringspolitik.

Uppfinnarområdet bör erhålla förstärkta resurser, främst bestående i åtgärder av infrastrukturell karaktär.

Systemet med lokal och regional rådgivningsverksamhet bör utvecklas.

Här avses verksamhet som riktar sig både till enskilda uppfinnare och mindre företag.

Det statliga stödet till s. k. teknikförädlingsföretag som avser kommersialisering av uppfinningar bör ses över och utvecklas ytterligare. Ett syfte är att se till att nya produkter som framtagits med STU-stöd inte lämnas på prototypstadiet utan verkligen exploateras.

Även systemet med villkorlig återbetalning av uppfinningsstöd bör ses över. Särskilt behöver STU kartlägga i vilka fall återbetalningsskyldighet är viktig och dessutom ställa återbetalningarnas storlek i relation till den arbetsinsats som krävs.

Teknikupphandlingsinstrumentet bör få en större användning under kommande treårsperiod. Det är viktigt att studera hur tillämpningen kan breddas.

Arbetstagarinitierade projekt (ATIP) beräknas fortsätta på oförändrad verksamhetsnivå.

Internationellt sker en ökad satsning på deltagande i europeiska FoU-projekt inom EG:s ramprogram och EUREKA. Satsningarna på Europeiskt forsknings- och utvecklingssamarbete beskrivs närmare under detta anslag (F7. nedan).

Övrig verksamhet

Under anslagsposten Informationsförsörjningsverksamhet beräknas medel för viss teknisk forsknings- och utvecklingsverksamhet via forskningsrådsnämnden, bidrag till Tekniska nomenklaturcentralen och Tekniska litteratursällskapet. Det bör ankomma på regeringen att besluta om den närmare fördelningen av resurserna.

Ärendet till riksdagen

Regeringen föreslår

1. att riksdagen till *Styrelsen för teknisk utveckling: Teknisk forskning och utveckling* för budgetåret 1990/91 anvisar ett reservationsanslag på 818 815 000 kr.,
2. att riksdagen godkänner de riktlinjer för resursramen för budgetåren 1991/92 och 1992/93 som angetts för styrelsens för teknisk utveckling stöd till teknisk forskning och utveckling,
3. att riksdagen bemyndigar regeringen att i enlighet med vad som anförts, under budgetåret 1990/91, låta staten ta på sig ekonomiska förpliktelser i samband med stöd till teknisk forskning och utvecklingsarbete m. m. som, inberäknat löpande avtal och beslut, innebär åtaganden på högst 287 000 000 kr. under budgetåret 1993/94 och högst 246 000 000 kr. under budgetåret 1994/95.

F 2. Styrelsen för teknisk utveckling: Förvaltningskostnader

Prop. 1989/90: 90

Avsnitt 21

Industridep.

1988/89 Utgift	83 865 000
1989/90 Anslag	82 963 000
1990/91 Förslag	86 368 000

Från anslaget bekostas styrelsens för teknisk utveckling (STU) förvaltning och medelsförvaltande verksamhet. Anslagsberäkningen framgår av sammanställningen.

	1989/90	1990/91 ändring
Anslag		
<i>Utgifter</i>		
Förvaltningskostnader	83 125 000	+ 2 948 000
(därav lönekostnader)	(56 252 000)	(+ 3 747 000)
Lokalkostnader	8 473 000	— 91 000
	91 598 000	+ 2 857 000
<i>Inkomster</i>		
Medel som tillförs anslaget från anslaget XIV C6. Energiforskning	8 635 000	— 548 000
Nettoutgift kr.	82 963 000	+ 3 405 000

Styrelsen för teknisk utveckling

STU beräknar att kostnaderna under anslaget skall uppgå till 80 540 000 kr. för budgetåret 1990/91.

Regeringens överväganden

Regeringen föreslår att för nästa budgetår medel för STU:s förvaltningskostnader beräknas med en real minskning av utgifterna om 2%. I likhet med föregående år bör utgiftsminskningen inte belasta lönedelen av anslaget.

Budgetförslaget beträffande statens löne- och pensionsverk innebär att kostnaderna för pensionsadministrationen skall täckas av avgifter fr. o. m. budgetåret 1990/91. Vi har vid medelsberäkningen tagit hänsyn till dessa avgifter.

Ärendet till riksdagen

Regeringen föreslår

att riksdagen till *Styrelsen för teknisk utveckling: Förvaltningskostnader* för budgetåret 1990/91 anvisar ett förslagsanslag på 86 368 000 kr.

På många håll i världen görs stora satsningar på rymdverksamhet. Anledningen till detta är att det finns en tro på att de insatser som görs på rymdområdet har betydelse för utvecklingen på många områden som är viktiga för samhället.

De specifika förhållanden som råder i rymden som frånvaro av atmosfär och den tyngdlöshet som kan uppnås vid rymdfärder, möjliggör forskning och verksamhet som inte kan utföras på jorden. Rymden kan utnyttjas för att utforska jorden, dess närmaste omgivning och universum effektivare än vad som är möjligt med instrument från marken.

Exempel på tillämpningsområden är kartläggning och övervakning av skeenden i atmosfären eller på jord- och havsytan, telekommunikationer och forskning och tillverkning i tyngdlöshet.

Industripolitiskt spelar rymdtekniken en viktig roll som pådrivare av högteknologisk utveckling och inbjuder på grund av sin karaktär till internationellt samarbete. Projekten är ofta av en storlek som kräver samarbete mellan flera länder. Sveriges internationella engagemang inom det europeiska samarbetet på rymdområdet är en viktig förutsättning för en vidareutveckling av den rymdanknutna verksamheten som redan finns i Kiruna.

Sverige har aktivt deltagit i internationellt rymdsamarbete sedan år 1962 och även satsat på ett stort nationellt program. De nuvarande insatserna har motiverats på industri-, regional- och forskningspolitiska grunder. Den svenska rymdverksamheten berör i sina tillämpningar även utrikes-, bistånds-, miljö-, telekommunikation-, medie- och säkerhetspolitiken.

Inriktningen av verksamheten inom det europeiska rymdorganet (ESA) baseras på ett beslut från ett rådsmöte på ministernivå år 1987 i Haag då ESA:s långsiktiga inriktning och utveckling lades fast.

Beslutet innebar bl. a. att utvecklingen av tre stora infrastrukturprogram inleddes, Ariane 5, Hermes och Columbus. Ariane 5 är en ny generation av den europeiska bärraketen Ariane och Hermes är en bemannad, återanvändbar rymdfarkost. Columbus består av ett system med bemannade och obemannade rymdplattformar vilka utgör Europas bidrag till det internationella rymdstationsprojektet Freedom. Övriga samarbetsparter i detta projekt är Amerikas Förenta Stater (initiativtagare), Canada och Japan.

Som en uppföljning av beslutet i Haag för Sveriges del beslöt regeringen i december 1987 om deltagande i Ariane 5- och Hermesprogrammen med 2 resp. 1,3 procentandelar.

Regeringen beslutade i juni 1989, med förbehåll för riksdagens godkännande om deltagande i Columbusprojektet med 1 % kostnadsandel.

Amerikas Förenta Stater, Canada, Japan samt ESA:s deltagande medlemsländer undertecknade den 29 september 1988 ett mellanstatligt avtal rörande samarbete om utformning, utveckling, drift och användning av en civil rymdstation.

I avtalet fastslås att samarbetet avser fredliga ändamål, i enlighet med

internationell rätt och att stationens fredliga karaktär inte får ändras vid en eventuell framtida utbyggnad.

I avtalet regleras vidare parternas rättigheter och skyldigheter och anges mekanismer för upprätthållande av avtalets ändamål.

Tillämpningsavtal har slutits mellan det amerikanska rymdorganet NASA och ESA liksom mellan NASA och motsvarande organ i Canada och Japan.

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 21
Industridep.

Den svenska rymdverksamhetens organisation

Statens delegation för rymdverksamhet (DFR), är ansvarig myndighet för frågor som gäller den svenska rymd- och fjärranalysverksamheten.

DFR skall bl. a. initiera forskning, utvecklingsarbete och, med anknytning till den svenska rymd- och fjärranalysverksamheten, arbeta för att olika intressenters verksamhet på rymd- och fjärranalysområdet samordnas samt fördela statligt stöd till rymdforskning, rymdtekniskt utvecklingsarbete och fjärranalysverksamhet.

DFR:s verksamhet finansieras via anslag från industridepartementet med undantag av grundforskning och viss europeisk forskningssamverkan som finansieras via anslag från utbildningsdepartementet.

Rymdprogrammets tekniskt verkställande uppgifter utförs på DFR:s uppdrag av Svenska Rymdaktiebolaget (Rymdbolaget). Rymdbolaget driver bl. a. den svenska rymdbasen Esrange i Kiruna, varifrån sondraketer och ballonger kan sändas upp. Från Esrange utförs även kontroll och styrning av satelliter samt nedtagning av data från dessa, däribland ett antal fjärranalyssatelliter som SPOT och Landsat.

Rymdbolagets dotterbolag, Satellitbild i Kiruna AB, har till uppgift att bearbeta, analysera och distribuera data från fjärranalyssatelliter.

Resultat av tidigare insatser

Svensk rymdforskning har hävdats sig väl sett i ett internationellt perspektiv. Sedan genomförandet av Viking-projektet, som var det första helt svenska satellitprojektet, har svenska forskare etablerat sig i forskningsfronten inom rymdplasmafysiken.

Svensk industri har tillunnit sig en god position i det europeiska rymdsamarbetet som nu har pågått i över 25 år.

På användarsidan har den svenska fjärranalysverksamheten nått framgångar beträffande teknisk och kommersiell utveckling.

En utgångspunkt i delegationens arbete har varit att så långt som möjligt utnyttja Esranges geografiska läge och tekniska möjligheter inom ramen för såväl nationella som internationella projekt. Redan år 1972 beslöt DFR att söka bredda verksamheten i Kiruna och detta har med framgång förverkligats. Rymdverksamheten i Kiruna sysselsätter i dag mer än 200 personer.

Mot bakgrund av att rymdverksamhet till sin natur är riskfylld kan konstateras att de gjorda satsningarna för svensk del givit positiva resultat. Rymdverksamheten har bidragit till svensk kompetensuppbyggnad inom

utvalda områden. Den har bidragit till att nyttiggöra erfarenheter och resultat av stora europeiska samarbetsprojekt. Den har lagt grunden till en långsiktig rymdanknuten verksamhet i Kiruna. Därutöver bidrar Sverige genom deltagandet i ESA till det övergripande målet att göra Europa oberoende av supermakterna i rymden.

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 21
Industridep.

Regeringens överväganden

Under de första åren Sverige var aktivt på rymdområdet motiverades verksamheten av forskningsskäl. Gradvis har sedan de industripolitiska motiven blivit allt tyngre. Statsmakternas beslut åren 1979 och 1986 att utöka rymdverksamheten var huvudsakligen industripolitiskt motiverade. På senare år har även utrikes- och säkerhetspolitiska skäl motiverat ökade satsningar. För den kommande treårsperioden anser regeringen att det vid sidan av de forskningspolitiska skälen är de industri- och utrikespolitiska skälen som är tyngst vägande.

Majoriteten av ESA:s medlemsländer tillhör EG. Dessa stater har vid flera olika tillfällen i ESA:s råd understrukt att besluten vid rådsmötet på ministernivå i Haag om infrastrukturprogrammen Columbus, Ariane 5 och Hermes innebär en solidarisk europeisk uppslutning kring det långsiktiga målet att bygga upp en oberoende industriell och ekonomisk rymdpacitet för framtida användning. Grundvalen för europeiskt rymdberoende är dessa tre program, och solidariteten förutsätter därför deltagande i dem.

Detta har vägt tungt vid regeringens ställningstagande till det svenska rymdprogrammets utveckling.

Ett utökat svenskt deltagande i ESA bidrar till att svensk rymdindustri får större beställningar på rymdtekniskt utvecklingsarbete och på rymdtekniska produkter. Regeringen bedömer att de ökade satsningar som nu görs innebär att den höga kompetens som svensk rymdindustri har kan vidareutvecklas. Förutom deltagande i ESA:s infrastrukturprogram anser regeringen det angeläget att resurser finns att delta i andra tillämpningsprogram inom ESA så att ett balanserat svenskt rymdprogram kan skapas.

På det nationella området anser regeringen det vara viktigt att även i fortsättningen satsa på områden som fjärranalys, utveckling av rymdverksamheten i Kiruna, industriutveckling och rymdforskning. Regeringen anser vidare att det är angeläget att söka öka antalet företag som är aktiva på rymdområdet och avser att verka för detta.

Tre företag är totalt dominerande i Sverige när det gäller arbete inom rymdområdet, nämligen Saab Space AB, Ericsson Radar Systems AB och Volvo Flygmotor AB.

Dessa företag har en avsevärd kompetens inom sina speciella områden och har gjort stora investeringar för utvecklingsarbete och tillverkning av rymdtekniska produkter. Kompetens och resurser har byggts upp under ett tjugotal år bl. a. med statligt stöd.

För att Sverige skall kunna delta i internationellt rymdsamarbete och få order från t.ex. ESA på rymdtekniska produkter och utvecklingsarbete

som motsvarar våra insatser är det nödvändigt att ha en svensk industri med den kompetensnivå som dessa tre företag representerar.

En betydande risk finns för att förseningar kommer att uppstå i de tre s. k. basprojekten och med följd att dessa projekts tids- och betalningsplaner kommer att förskjutas. Mot denna bakgrund har regeringen gjort bedömningen att svenska betalningar till basprojekten till viss del kan senareläggas.

För att förbättra svensk industris möjligheter att ta några av de mest kvalificerade utvecklingsuppdragen från ESA kan förberedande arbeten påbörjas inom det nationella rymdprogrammet. Av detta skäl gör regeringen den bedömningen att de medel som planerats för ESA-samarbete och ej kommer att utnyttjas för detta ändamål på grund av förseningar inom ESA-programmet, bör utnyttjas inom det nationella rymdprogrammet.

En breddning av gruppen rymdföretag är önskvärd av flera skäl. Den etablerade rymdindustrin visar ett allt mindre intresse av att vara leverantörer av apparater och experimentutrustningar för DFR:s nationella rymdforsknings- och fjärranalysprogram. Dessa utrustningar skall i regel användas under kort tid och skall utvecklas i nära samarbete med forskare i en miljö som mer liknar ett laboratorium än den som finns i industrin.

En breddning av rymdindustrin kan även vara motiverad av andra skäl, som exempelvis att rymdområdet vidgas till att innefatta nya teknikområden. Detta gäller de förberedelser som nu startar för att utveckla framtidens rymdflygplan, dvs. flygplan som kan starta och landa på vanliga flygfält och som kan medföra satelliter och annan last ut i rymden. Med denna framtida teknik beräknar man kunna sänka uppsändningskostnaderna till rymden drastiskt jämfört med vad dagens engångsraketer kostar.

Rymdflygplan kombinerar teknik från flygplan och raketer och engagerar därmed industrier även utanför rymdområdet. Även vetenskapliga och flygtekniska institutioner kommer att delta i förberedelsearbetet. Sverige är ett av de få länder i Europa som har såväl flyg- som rymdindustri och som därför har extra goda möjligheter att delta i ett sådant arbete.

Sammanfattningsvis kan det konstateras att en breddning av den svenska rymdindustrin är både önskvärd och nödvändig samt att den i första hand motiveras av arbetsuppgifter inom rymdforskningsprogrammet. Vidare vidgas såväl fjärranalys- som rymdteknikområdena till att innefatta teknik som delvis ligger utanför den etablerade rymdindustrins kompetens.

Regeringen anser därför att resurser inom det nationella rymdprogrammet bör avdelas för att åstadkomma en breddning av den krets svenska företag som är verksamma på rymdområdet.

F 4. Europeiskt rymdsamarbete, m. m.

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 21
Industridep.

1988/89 Utfall	257 359 000
1989/90 Anslag	276 323 000
1990/91 Förslag	360 130 000

Statens delegation för rymdverksamhet (DFR) är enligt sin instruktion (1988:343) central förvaltningsmyndighet för frågor som gäller den svenska rymd- och fjärranalysverksamheten. DFR är även kontaktorgan med internationella organisationer, särskilt ESA, och utländska institutioner inom sitt verksamhetsområde.

I prop 1987/88: 100 bil. 14 redovisades förslagen beträffande bl. a. det europeiska rymdsamarbetet. Föredraganden gjorde bedömningen att deltagandet i Ariane 5 och Hermesprojekten skulle komma att medföra att anslaget skulle behöva ökas med ca 50 milj. kr. per år under budgetåren 1990/91 – 1992/93 i jämförelse med den i prop 1985/86: 127 fastlagda nivån för budgetåret 1989/90.

I juni 1989 bemyndigade regeringen DFR att anmäla svenskt deltagande i Columbusprojektet med 1 % kostnadsandel innebärande en svensk totalkostnad av 279,4 milj. kr. i 1988 års prisnivå. Vid anmälan till ESA om det svenska deltagandet i Columbusprojektet skulle förbehåll göras för riksdagens godkännande av de nya ekonomiska ramar för ESA-samarbetet som regeringen avsåg att föreslå. Vid beslutstillfället gjordes bedömningen att anslaget på grund av deltagandet i Columbus behövde ökas med 40 milj. kr.

Följande sammanställning ger en ekonomisk översikt av rymdverksamheten (1 000-tal kr. i 1989 års prisnivå):

	Anvisat 1989/90	Förslag 1990/91	Beräknat 1991/92	Beräknat 1992/93
F 4. Europeiskt rymd- samarbete, m. m.	276 323	+ 83 807	+ 16 500	+ 16 500
F 6. Nationell rymd- verksamhet	37 813	+ 23 083	0	0
Summa	314 136	+ 106 890	+ 16 500	+ 16 500

Statens delegation för rymdverksamhet

År 1986 beslutade statsmakterna om omfattning och inriktning av rymdverksamheten under perioden 1986/87 – 1989/90 (prop. 1985/86: 127, NU 21, rskr. 305).

DFR överlämnade den 4 februari 1989 en långtidsplan för den svenska rymdverksamheten till regeringen. Planen redovisar bl. a. förslag till inriktning av rymdverksamheten under perioden 1990/91 – 1992/93.

Denna långtidsplan är utgångspunkt för delegationens anslagsframställan för budgetåret 1990/91.

Det dominerande inslaget är delegationens internationella program som under de närmaste åren kommer att främst utgöras av det svenska deltagandet i samarbetet inom ramen för det europeiska rymdorganet (ESA).

Sverige deltar i ESA:s obligatoriska grund- och vetenskapsprogram samt i tillämpningsprogrammet.

Treårsplanens utgångspunkt är svenskt deltagande i ESA:s tre stora infrastrukturprogram.

Bland övriga internationella engagemang framhålls det svenska deltagande i det franska fjärranalyssystemet SPOT. Det fransk-svenska avtalet om fjärranalyssatelliterna SPOT har nyligen utökats och omfattar förutom SPOT 1 och 2 även SPOT 3 till 5.

Sverige samarbetar även bilateralt med Förbundsrepubliken Tyskland, bl. a. inom mikrogravitationsområdet och om forskningssatelliten Freja, som planeras bli uppsänd år 1992.

En stor andel av det nationella programmet utgörs av forskargruppernas arbete inom ESA:s forskningsprogram och bilaterala samarbetsprojekt, som SPOT och Freja.

Delegationen föreslår att totalt 440,6 milj. kr. anvisas för rymdverksamhet under budgetåret 1990/91 från anslag under industridepartementet. För europeiskt rymdsamarbete, främst inom ESA föreslås 368,7 milj. kr. För nationell rymdverksamhet föreslår DFR att 71,9 milj. kr anvisas.

Under budgetåret 1990/91 kan nya projekt komma att aktualiseras med betalningar under kommande budgetår inom en ram av 454,7 milj. kr.

Länsstyrelserna i Norrbottens samt Göteborgs och Bohus län har liksom Göteborgs och Kiruna kommun inkommit med skrivelser som framhåller vikten av att Sverige ökar satsningarna på rymdverksamhet och deltar i Columbusprojektet.

Program Myndighetsuppgifter

Inom programmet Myndighetsuppgifter sker den planering och det övriga administrativa arbete som fordras för DFR:s verksamhet inkl. bevakning av de svenska intressena i ESA.

Arbetet inom programmet utförs såväl av DFR:s personal som av Rymdbolaget i form av uppdrag från DFR. DFR hade vid utgången av budgetåret 1988/89 tio anställda.

Totalt beräknar DFR 4 700 000 kr. exkl. pris- och löneuppräkningskostnader under programmet för budgetåret 1990/91.

DFR hemställer vidare om att delegationens benämning ändras till rymdstyrelsen.

Program Europeiskt rymdsamarbete

Programmet Europeiskt rymdsamarbete omfattar Sveriges deltagande i ESA:s verksamhet samt bilaterala europeiska samarbetsprojekt inom rymdområdet. Programmet innehåller såväl vetenskapliga projekt som tillämpningsprojekt.

Sverige deltar i ESA:s grundprogram (obligatoriskt), ESA:s vetenskapliga program (obligatoriskt) och ESA:s tillämpningsprogram. Grundprogrammet omfattar allmänna studier, teknisk forskning, drift av markstationer (bl. a. på Esrange) samt inköp och underhåll av tekniska basresurser.

ESA:s vetenskapliga program innehåller egna vetenskapliga satellitprojekt och samarbetsprojekt med andra rymdorganisationer. ESA:s tillämpningsprogram innehåller experimentella och preoperativa satellitprojekt för telekommunikation och jordobservation samt utveckling av rymdtransportfaciliteter samt de nya basprogrammen Ariane 5, Hermes och Columbus. Dessutom ingår program för system- och teknikutveckling samt förstudier av framtida projekt. Medlemsländerna medverkar på eget initiativ i tillämpningsprogrammen. I varje program fördelas verksamheterna i form av uppdrag till medverkande länders industri i proportion till resp. lands finansieringsåtagande.

Totalt beräknar DFR 368 710 000 kr. för den del av programmet som finansieras via anslag under industridepartementet.

Program Nationell rymdverksamhet

Programmet Nationell rymdverksamhet omfattar projekt inom områdena rymdforskning, fjärranalys och industriutveckling. Programmet omfattar även driften av Esrange (Kiruna). Inom programmet finns även industriutveckling och viss fjärranalysverksamhet.

DFR:s stöd till fjärranalysverksamhet har sedan budgetåret 1979/80 koncentrerats mot utvecklingsprojekt rörande överföring, bearbetning och tolkning av satellitdata avseende bl. a. mark- och vegetationsområden.

DFR anser att delprogrammet industriutvecklingen skall ha till mål att bygga upp tekniskt kunnande och erfarenhet för att utveckla den svenska rymdindustrin och tillföra svenskt näringsliv avancerad teknik. Speciellt skall svensk industris förmåga att utveckla och tillverka produkter samt tillhandahålla tjänster med rymdteknisk anknytning stimuleras.

Regeringens överväganden

Vi har nyss redogjort för våra förslag beträffande inriktningen av det europeiska rymdsamarbetet. Totalt beräknar vi för ESA-samarbete och bilateralt samarbete 355 030 000 kr. i 1989 års prisnivå för budgetåret 1990/91. Detta innebär en höjning med 83 407 000 kr. vilket främst motiveras med det svenska deltagandet i Ariane 5, Hermes och Columbusprojekten inom det europeiska rymdsamarbetet.

Enligt riksdagens beslut har regeringen bemyndigats att ikläda staten ekonomiska förpliktelser för åtaganden inom rymd- och fjärranalysområdet med betalningar under kommande budgetår. Vi beräknar att vid utgången av budgetåret 1989/90 inom ramen för tidigare bemyndiganden kommer beslut att ha fattats om projekt i sådan omfattning att bemyndigandeskulden vid budgetårets utgång uppgår till 2 143 milj. kr. Uttrycket bemyndigandeskuld används för att ange vilka framtida betalningsåtaganden från riksdagens sida som föreligger vid en viss tidpunkt. Vid utgången av budgetåret 1990/91 beräknar regeringen att den utgående bemyndigandeskulden kommer att uppgå till 1 769 milj. kr. Under budgetåret 1990/91 kan nya projekt aktualiseras med betalningar under kommande budgetår inom en ram av 454,7 milj. kr.

Budgetförslaget beträffande statens löne- och pensionsverk innebär att kostnaderna för pensionsadministrationen skall täckas av avgifter fr. o. m. budgetåret 1990/91. Vi har vid vår medelsberäkning tagit hänsyn till dessa avgifter.

Regeringen anser det inte motiverat att nu ändra DFR:s benämning på det sätt som DFR föreslagit.

För DFR:s myndighetsuppgifter har vi beräknat 5,1 milj. kr. för budgetåret 1990/91.

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 21
Industridep.

Ärendet till riksdagen

Regeringen föreslår

1. att riksdagen godkänner de riktlinjer för rymdverksamheten som regeringen förordat,
2. att riksdagen till *Europeiskt rymdsamarbete m. m.* för budgetåret 1990/91 anvisar ett förslagsanslag på 360 130 000 kr.,
3. att riksdagen bemyndigar regeringen att under budgetåret 1990/91 låta staten ta på sig ansvaret för betalningar under kommande budgetår inom europeiskt rymdsamarbete om högst 454 700 000 kr.

F 6. Nationell rymdverksamhet

1988/89 Utfall	50 628 000	Reservation	11 519 000
1989/90 Anslag	37 813 000		
1990/91 Förslag	60 896 000		

Regeringens överväganden

Regeringen har tidigare redogjort för sina förslag beträffande inriktningen av den nationella rymdverksamheten. Vi föreslår att anslaget förs upp med 60 896 000 kr. i 1990 års prisläge för budgetåret 1990/91.

Under budgetåret 1990/91 kan nya projekt komma att aktualiseras med betalningar under kommande budgetår inom en ram av 20 milj. kr.

Ärendet till riksdagen

Regeringen föreslår ,

1. att riksdagen till *Nationell rymdverksamhet* för budgetåret 1990/91 anvisar ett reservationsanslag av 60 896 000 kr.,
2. att riksdagen bemyndigar regeringen att under budgetåret 1990/91 låta staten ta på sig ansvaret för betalningar under kommande budgetår på det nationella rymdområdet om högst 20 000 000 kr.

F7. Europeiskt forsknings- och utvecklingssamarbete

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 21
Industridep.

1988/89 Utgift	618 587	Reservation	895 993
1989/90 Anslag	16 000 000		
1990/91 Förslag	61 000 000		

Under detta anslag anvisas medel för forsknings- och utvecklingssamarbete med Europeiska Gemenskaperna, EG, inom ramen för EG:s ramprogram för forskning och utveckling, FoU.

Forskningssamarbete i Europa

Under 1980-talet har det industriellt orienterade FoU-samarbetet i Väst-europa intensifierats. Tidigare har samarbetet främst gällt extremt kostnadskrävande utvecklingsprojekt som kärnenergi, rymdvetenskap och civila flygplan. De nya FoU-programmen rör industri som verkar under mer normalt kommersiella förutsättningar. Den nya inriktningen avspeglas bl. a. i EG:s ramprogram för forskning och utveckling.

EG:s ramprogram för forskning och utveckling

EG:s ramprogram för FoU har för femårsperioden 1987–1991 en totalbudget på ca 47 miljarder kronor. Ramprogrammet är uppdelat på ett antal program, såsom miljö, medicin, informationsteknologi, telekommunikation och energi. Varje program har en fastlagd budget. Det övergripande syftet med de flesta programmen är att stärka den europeiska industrins konkurrenskraft. EG:s industripolitiska programsatsningar har särskilt betonat informationsteknologi och telekommunikationsteknik. På kort och medellång sikt bedöms dessa områden ha den i särklass största ekonomiska betydelsen. Europas svårigheter att konkurrera är dessutom mest påtagliga inom dessa områden. Även om elektronikindustrin fortfarande är den främsta målgruppen för EG:s FoU-program berörs i ökande grad även andra näringsgrenar genom satsningar på användning av informationsteknologi, utveckling och användning av material- och bioteknologi och tillverknings-teknik samt andra industriella basteknologier. FoU-program med andra än industripolitiska syften återfinns bl. a. inom hälso- och miljöområdena.

De kontaktnät som utvecklas inom programmen har betydelse för hur industrin på sikt utvecklas. De kunskaper om varandra som deltagarna i EG-programmen skaffar sig utgör en grund för en rationell strukturuomvandling av såväl industri som forskningssystem inom EG-blocket. En sådan strukturuomvandling ligger i linje med strävandena att realisera en inre marknad år 1992.

Gemensamma standarder och gränssnitt är inom många områden en förutsättning för att en gemensam marknad skall kunna uppnås. Standardiseringsfrågor är därför en viktig del av EG:s FoU-program.

Några industristrategiska program

EG:s program för informationsteknologi, ESPRIT (European Strategic Programme for Research and Development in Information Technology),

har som mål att ge europeisk IT-industri den tekniska grunden för att vara internationellt konkurrenskraftig under 1990-talet, att stimulera industriellt samarbete samt att bidra till utvecklingen av internationell standardisering. ESPRIT är inriktat på tre strategiska områden; mikroelektronik och kringutrustning, system för informationsbehandling samt tillämpningar av informationsteknologi. Sedan ESPRIT öppnades på projektnivå för EFTA år 1988 har det svenska deltagandet successivt byggts ut och omfattar i dag drygt 20 projekt, som finansierats av STU från den statliga sidan.

Telekommunikationsprogrammet, RACE (Research on Advanced Communication for Europe), syftar till att utveckla teknik för ett europeiskt bredbandsnät för kommunikation. Centralt för programmet är att utveckla gemensamma standarder. Televerket och Ericsson deltar i ett tjugotal projekt. Det nationella informationsteknologiprogrammet (IT4) har bidragit med projektstöd. IT4 erhåller inga ytterligare statliga anslag efter utgången av budgetåret 1989/90.

Programmet för att modernisera tillverkningsindustrin, BRITE (Basic Research in Industrial Technologies for Europe), omfattar grundläggande teknisk forskning på områden som laserteknik, nya provningsmetoder, datorstödd konstruktion och tillverkning, matematiska modeller, membranteknik, katalys- och partikelteknik. Kopplat till BRITE är ett program för forskning på avancerade material, EURAM (European Research on Advanced Materials). Även en pilotfas till ett flygtekniskt program ingår. EG-kommissionen planerar ett nytt större flygtekniskt program.

Bioteknikprogrammet, BRIDGE (Biotechnology Research for Innovation, Development and Growth in Europe), omfattar utveckling av informationssystem för bioteknik, proteindesign, cellbiologi, kartläggning av jästens arvsmassa, identifiering av nya växtgener m. m.

Det livsmedelstekniska programmet, FLAIR (Food Linked Agro Industrial Research), syftar till att samordna forsknings- och industriinsatser med konsumentintressen. Områden som omfattas av programmet är livsmedelskvalitet, näringsvärde, hygien, säkerhets- och riskaspekter m. m.

Regeringens överväganden

Europa, dominerat av EG och dess framtida inre marknad, är det viktigaste avsättningsområdet för svensk export. Vår industri har således ett stort intresse av att i största möjliga utsträckning delta i, och påverka, den gemensamma teknikutveckling som EG organiserar i sitt ramprogram för FoU. Det är också av strategisk betydelse för svensk industri att den kan delta i de kontaktnät som utvecklas inom programmen.

De nya medel som regeringen föreslår skall tillföras anslaget skall användas till att utvidga det statliga stödet till samarbete inom EG-program. Detta skall möjliggöra ökat svenskt deltagande på program- eller projektnivå. Medlen disponeras huvudsakligen av STU samt i viss mån av statens mät- och provstyrelse. En del av anslaget utnyttjas för att främja svenskt deltagande i europeiskt forsknings- och utvecklingssamarbete genom informationsverksamhet, sonderingsarbete m. m. Förutom de medel som utgår

från detta anslag har STU genom omprioriteringar frigjort ca 30 milj. kr. för deltagande i EG:s FoU-program under innevarande budgetår.

Regeringen finner det särskilt angeläget att svenska företag och institutioner ges förstärkta möjligheter att medverka i program som rör informationsteknologi, tillämpningar av informationsteknologi i medicin och transport, telekommunikation, modernisering av tillverkningsindustrin, avancerade material, flygteknik, bioteknik och livsmedelsteknik. Det är också viktigt att hålla en beredskap för att kunna stödja svenskt deltagande inom nya områden som bedöms väsentliga.

Sverige har sedan flera år etablerat samarbete på programnivå, bl. a. på områdena träforskning och avfallsåtervinning. Dessa verksamheter bör fortsätta också i de nya programfaser som just har påbörjats. Samarbete på programnivå har även inletts med EG:s referensbyrå. Detta program syftar till harmonisering av laboratoriers mätmetoder när det gäller analyser av livsmedel och jordbruksprodukter, analyser på miljö- och hälsoområdet samt analyser av metaller. Samordning av tillämpad metrologi utgör en stor del av programmet.

Regeringen eftersträvar att samarbete på programnivå skall bli möjligt också inom det nu pågående ramprogrammet på flera områden, även de industriella. I avvaktan på en sådan utveckling är det viktigt att säkerställa svenskt deltagande i de samarbetsformer som nu står till buds. De samarbetskonstellationer som nu bildas kan väntas få ett försteg när det gäller plats i nya program. För deltagande i pågående ramprogram beräknar vi ett anslag på 61 milj. kr. för budgetåret 1990/91. Vidare föreslås att riksdagen godkänner att 61 milj. kr. disponeras för verksamheten under vardera budgetåret 1991/92 och 1992/93.

Ärendet till riksdagen

Regeringen föreslår

1. att riksdagen till *Europeiskt forsknings- och utvecklingssamarbete* för budgetåret 1990/91 anvisar ett reservationsanslag på 61 000 000 kr.,
2. att riksdagen godkänner de riktlinjer för resursförstärkningar för budgetåren 1991/92 och 1992/93 som angetts.

F19. Teknikvetenskapliga forskningsrådet

1990/91 Nytt anslag (förslag) 67 000 000

Under anslaget bör medel anvisas för ett nytt teknikvetenskapligt forskningsråd.

Huvuddelen av medlen för grundforskning vid högskolorna anvisas antingen direkt till högskolorna via fakultetsanslag eller via forskningsråden och STU som projektmedel eller via STU:s ramprogram.

Medlen från STU och forskningsråden finansierar forskningens förnyelse, internationellt samarbete och frontlinjeforskning. Forskningsråden för-

delar medel för grundforskning på grundval av inomvetenskapligt motiverade bedömningar, i första hand efter kvalitet.

Forskningsrådsfunktionen för teknisk grundforskning ligger för närvarande inom STU. De resurser som avsätts för denna är ca 30 milj. kr. per år, vilket är väsentligt lägre än de summor som fördelas via de naturvetenskapliga och medicinska forskningsråden. Därutöver stödjer STU teknisk forskning vid universitet och högskolor genom bl. a. långsiktiga ramprogram med totalt ca 300 milj. kr. per år.

Det stöd till långsiktig teknisk grundforskning inom landet som ges via forskningsrådsfunktionen och STU:s ramprogram är otillräcklig med hänsyn till de stora behoven av teknisk grundforskning.

Forskningsrådsfunktionen inrättades på försök den 1 december 1984 inom ramen för STU:s kunskapsutvecklingsprogram. Skälet var att säkerställa stöd till särskilt framstående teknisk forskning vars relevans kan avgöras först på sikt. Forskningsrådsfunktionen fick en särskild beslutsordning inom STU samt en sammansättning som överensstämmer med övriga forskningsråds. Rådets vetenskapliga ledamöter utses av forskarsamhället enligt en särskild valprocedur. Det har också representanter från STU och från industrin.

Forskningsrådsfunktionen hos STU har nu funnits i fem år och har sedan tillkomsten mött ett mycket starkt gensvar hos landets tekniska forskare.

För innevarande budgetår uppgår budgeten för forskningsrådsfunktionen till 30 milj. kr. Som regeringen tidigare redovisat anser vi att dessa medel bör ökas.

Flera bedömare, bl. a. UHÄ och Vetenskapsakademien, framhåller att balansen mellan grundläggande forskning och tillämpad forskning inom det tekniska området har förskjutits till grundforskningens nackdel. Denna bedömning grundar sig på insikten att grundläggande och långsiktig teknisk forskning är en viktig del av landets teknologibas och behövs för att skapa erforderlig avancerad teknologisk kompetens. Vikten av att nödvändiga resurser skapas för teknisk spjutspetsforskning framhålls också.

Regeringen föreslår därför att ett fristående teknikvetenskapligt forskningsråd inrättas för att stärka den tekniska grundforskningen och därmed avsluta den försöksverksamhet som har bedrivits genom STU:s forskningsrådsfunktion.

Det teknikvetenskapliga forskningsrådet (TFR) bör successivt byggas upp under en period fram till mitten av 1990-talet då rådet planeras få en omfattning som bättre svarar mot behoven. Mot slutet av den kommande treårsperioden bör rådet få ett anslag om 152 milj. kr. Rådet bör tillvarata erfarenheterna från den nuvarande forskningsrådsfunktionen vid STU. Regeringen kommer senare att besluta om rådets organisation som bör motsvara övriga forskningsråds. Ett teknikvetenskapligt forskningsråd bör utses av en sådan samling elektorater att det återspeglar att teknik även fångar in gränsområden mellan traditionell teknik och på biologin vilande kunskapsutveckling, t. ex. bioteknik och miljöteknik. Den nuvarande elektorsförsamlingen vid forskningsrådsfunktionen bör därför breddas i detta avseende.

Samverkan mellan den nuvarande forskningsrådsfunktionen och STU:s

ordinarie ramprogram har varit mycket värdefull för båda verksamheterna. Via forskningsrådsfunktionen har STU kunnat identifiera nya potentiella ramprogramområden på ett tidigt stadium. Många av de av forskningsrådsfunktionen stödda forskargrupperna deltar också i STU:s ordinarie ramprogram. De vetenskapliga ledamöterna i rådet och dess prioriteringsgrupper deltar i de styrgrupper som inrättats för STU:s ramprogram. Denna samverkan bör kunna fortsätta och vidareutvecklas. Regeringen förutsätter att det teknikvetenskapliga forskningsrådet fullföljer de åtaganden som gjorts av forskningsrådsfunktionen vid STU.

En rad myndigheter ansvarar för verksamhet som anknyter till det nya forskningsrådet. Det är angeläget att det nya rådet nära samarbetar med dessa.

Vi beräknar ett anslag om 67 milj. kr. för rådet under budgetåret 1990/91. För budgetåren 1991/92 och 1992/93 föreslår regeringen en höjning med 32 milj. kr. resp. 53 milj. kr.

Ärendet till riksdagen

Regeringen föreslår

1. att riksdagen godkänner förslaget om inrättandet av ett teknikvetenskapligt forskningsråd,
2. att riksdagen till *Teknikvetenskapliga forskningsrådet* under tolfte huvudtiteln för budgetåret 1990/91 anvisar ett reservationsanslag på 67 000 000 kr.,
3. att riksdagen godkänner de riktlinjer för resursförstärkningar för budgetåren 1991/92 och 1992/93 som angetts.

F 20. Materialteknisk forskning

1990/91 Nytt anslag (förslag)	10 000 000
-------------------------------	------------

Nuvarande forskning inom materialteknik

STU har inom materialtekniken ett ansvar att bygga upp en hög kunskaps- och kompetensnivå för att möjliggöra industriell förnyelse, internationellt utbyte och en kvalificerad teknisk utbildning. STU:s nuvarande insatser inom materialteknik är drygt 100 milj. kr. per år. Medlen fördelas, som tidigare nämnts, i stor utsträckning till forskning och utveckling inom teknikområdena metaller, polymerer, keramer, halvledarmaterial samt trä och träbaserade material. Stödet ges huvudsakligen till allmänna program och ramprogram för kunskapsutveckling.

Ny form för forskning inom materialteknik

STU och naturvetenskapliga forskningsrådet (NFR), föreslår nu en ny form för forskning inom det materialtekniska området; nämligen "Tvärvetenskapliga konsortier". Bakgrunden är i korthet följande. Teknisk utveckling

inom materialområdet blir alltmer komplex och kräver kompetens från olika discipliner. Den mest kreativa och innovativa forskningen sker ofta i gränsytorna mellan olika ämnesområden. Från forskarsamhället har därför framförts att särskilda insatser behövs för att främja sådan forskning inom högskolan. Många av STU:s förslag till ramprogram är tvärvetenskapliga och STU ser det som en viktig uppgift att främja tvärvetenskapliga initiativ från högskolan.

STU inbjöd tillsammans med NFR representanter från forskarsamhället att komma med förslag till tvärvetenskapliga konsortier inom det materialvetenskapliga och materialtekniska området. Inte mindre än 75 konsortieförslag lämnades in till STU/NFR. Av dessa förs nu elva fram som en sammanhållen del av ett förslag till ett större materialtekniskt program. Vägledande vid urvalet av konsortierna har bl. a. varit den internationella forskningens utveckling, vetenskapligt ledarskap och relevans för svensk industri. Konsortierna är tidsbegränsade insatser, avsedda att pågå i minst fem år men bör utvärderas redan efter två eller tre år. I de flesta fall har de geografisk tyngdpunkt i en högskola. De elva föresagna konsortierna innebär samarbete bl. a. inom teknikområdena tunna ytor och ytstrukturer, biomaterial och material som är supraledande vid höga temperaturer.

Remissyttranden

Som vi nämnt i ett annat sammanhang har STU:s anslagsframställning för budgetåret 1990/91 med förslag till FoU-program för budgetåren 1990/91 – 1992/93 remissbehandlats. Berörda remissinstanser konstaterar att den föreslagna modellen med tvärvetenskapliga konsortier är mycket intressant och bör genomföras.

Regeringens överväganden

Regeringen har tagit del av vad STU och NFR redogjort för beträffande tvärvetenskapliga konsortier inom materialteknik. I likhet med remissinstanserna finner vi denna arbetsmodell mycket intressant och väl värd att prövas. Enligt vår mening kommer stora och slagkraftiga tvärvetenskapliga forskningsmiljöer, som sträcker sig över de etablerade ämnesgränserna inom högskolan, att öka i betydelse. Regeringens förslag till förstärkningar inom materialvetenskap och materialteknik i form av tvärvetenskapliga konsortier ser vi som nödvändiga steg för att lägga en kunskapsbas i landet inom materialområden som bedöms bli centrala för framtidens industri och samhälle.

Regeringen föreslår att STU anvisas medel för materialteknisk forskning i form av tvärvetenskapliga konsortier. För budgetåret 1990/91 bör 10,0 milj. kr. ställas till förfogande. Regeringen anser vidare att anslaget bör höjas med 15,0 milj. kr. 1991/92 och med 15,0 milj. kr. 1992/93, dvs. en bashöjning med 40,0 milj. kr. vid periodens slut. Regeringen har även tidigare föreslagit att medel anvisas för samma ändamål till NFR för budgetåren 1991/92 och 1992/93.

1. att riksdagen till *Materialteknisk forskning* för budgetåret 1990/91 anvisar ett reservationsanslag på 10 000 000 kr.,
2. att riksdagen godkänner de riktlinjer för resursförstärkningar avseende budgetåren 1991/92 och 1992/93 som angetts.

F 21. Forskning för ett avfallssnålt samhälle: Miljöanpassad produktutveckling

1990/91 Nytt anslag (förslag)

5 000 000

Miljöanpassad produktutveckling samt behandling och hantering av avfall är en växande uppgift inom ett modernt industrisamhälle. Syftet med FoU-verksamheten inom miljö- och avfallsområdet är dels att identifiera de risker som en olämplig och ofullständig avfallshantering innebär för en god miljö, dels att precisera de krav som behöver ställas på produktutveckling, brukare, konsumenter och avfallshantering för att minska avfallets mängd och farlighet. FoU-verksamheten bör vidare syfta till att driva utvecklingen mot sådana behandlingsmetoder som lämpar sig från såväl miljö- som resurshushållningssynpunkt.

Forskning för miljöanpassad produktutveckling innebär i detta sammanhang att råvaror, tillverkningsprocesser, konstruktion och design konsekvent väljs utifrån att ett ur miljö- och resurshushållningssynpunkt lämpligt slutligt omhändertagande möjliggörs.

Bakgrund

STU har i en bilaga till årets anslagsframställning föreslagit en satsning på miljöteknik. I denna ingår både tillämpad grundforskning och teknisk utveckling. De föreslag som gäller grundforskning har till viss del beaktats i det följande programförslaget för miljöteknisk forskning, där också de miljöpolitiska målen vägts in.

Kravet på en miljöanpassad samhällsutveckling är en av de största utmaningarna som teknisk forskning och utveckling ställts inför. Samtidigt som inslagen av tvärvetenskap är stora, måste tyngdpunkten läggas på att öka förståelsen för de grundläggande mekanismer som styr en miljöanpassad produktutveckling.

Målen för miljöteknisk FoU måste vara att förbättra kunskapen om hur miljöskador i största möjliga mån kan begränsas. I takt med att den industriella produktionens miljöpåverkan minskar, måste målet att minska produkternas miljöpåverkan få större tyngd. Kunskapen om material och behandlingsmetoder måste förbättras så att produkterna inte påverkar miljön negativt, vare sig när de brukas eller är förbrukade.

Regeringen anser att ett programråd bör inrättas, dvs. en liten självständig myndighet som administrerar detta anslag och anslaget för avfallsrelaterad forskning, som specificerats i avsnitt 23.2. Programrådets uppgift skall vara att se till att forskningen får en inriktning som stämmer med de miljöpolitiska målen samt samordna forskningsinsatserna så att ett effektivt utnyttjande av forskningsresurserna uppnås.

Programrådet skall stödja forskning som är relaterad till miljöanpassad produktutveckling och avfallshantering. Det bör organiseras och byggs upp under en treårsperiod. Det bör ankomma på regeringen att besluta om den närmare utformningen av programrådet.

Regeringen föreslår att anslaget till ökad forskning för ett avfallssnålt samhälle fördelas på två nya anslag, dels ett anslag B13. Avfallshantering under fjortonde huvudtiteln (se avsnitt 23.2), dels förevarande anslag F21. Miljöanpassad produktutveckling.

Ärendet till riksdagen

Regeringen föreslår

1. att riksdagen godkänner förslaget om ett program för forskning för ett avfallssnålt samhälle,
2. att riksdagen till *Forskning för ett avfallssnålt samhälle: Miljöanpassad produktutveckling* för budgetåret 1990/91 anvisar ett reservationsanslag på 5 000 000 kr.

21.2 Energiforskning

21.2.1 Hittillsvarande energiforskning

Energiteknisk forskning och utveckling är ett viktigt hjälpmedel för att påskynda och underlätta den omställning av energisystemet som riksdagen har beslutat om. Energiforskningen har sedan år 1975 bedrivits i form av treåriga energiforskningsprogram. Nuvarande energiforskningsprogram, som är det femte i ordningen, omfattar perioden den 1 juli 1987—den 30 juni 1990. Sedan år 1975 har sammanlagt ca 4,85 miljarder kronor i löpande penningvärde anslagits till energiforskning. Parallellt med energiforskningsprogrammet har riksdagen anslagit betydande belopp för att utveckla och demonstrera ny energiteknik. Totalt har riksdagen sedan år 1975 anvisat ca 7,8 miljarder kronor i löpande penningvärde för forskning, utveckling och demonstration av ny energiteknik. Vid sidan av energiforskningsprogrammet sker utveckling och demonstration av ny energiteknik bl. a. inom statens vattenfallsverk, de privata kraftföretagen och Svensk Energiutveckling AB.

Energiforskningsprogrammet har medverkat till utveckling av ny energiteknik i linje med de energipolitiska riktlinjer statsmakterna lagt fast. Det har bl. a. utvecklats teknik för brytning av torv och odling av energiskog. Vidare har ny miljövänlig teknik för förbränning av olika fastbränslen utvecklats och kommersialiserats. Forskning och utveckling rörande

vindkraften har lett till att detta energislag i storskaliga tillämpningar närmar sig en introduktion på marknaden. Vidare har ny energieffektiv teknik utvecklats inom den tyngre energikrävande processindustrin och bebyggelsesektorn. Dessa sektorer är av stor strategisk betydelse vid omställningen av energisystemet. Kunskaper och kompetens har vidare byggts upp inom i första hand högskolan när det gäller de nya tekniker som kan bli aktuella på marknaden under de kommande decennierna samt när det gäller systemforskning på energiområdet.

Den andel av energiforskningsprogrammet som används för att finansiera forskning inom högskolan har ökat från ca 25 % budgetåret 1981/82 till ca 55 % budgetåret 1987/88. Stabila forskningsmiljöer har kunnat byggas upp med långsiktiga insatser från energiforskningsprogrammet. Energiforskningen under innevarande treårsperiod bedrivs dels i form av ett *Huvudprogram energiforskning* med medel anslagna under miljö- och energidepartementets huvudtitel, dels i form av *Integrerade insatser* med medel anslagna under andra departements huvudtitlar. För Huvudprogrammet har för budgetåren 1987/88 – 1989/90 totalt 883 milj. kr. anslagits och för Integrerade insatser 167 milj. kr. Totalt har riksdagen således anslagit 1 050 milj. kr. för energiforskning under innevarande treårsperiod. Programmen Energitillförsel och Industrins energianvändning utgör ca 70 % av anslagna resurser inom Huvudprogrammet. Ansvariga myndigheter är statens energiverk och styrelsen för teknisk utveckling. Vidare har byggforskningsrådet, naturvetenskapliga forskningsrådet och energiforskningsnämnden programansvar inom ramen för Huvudprogrammet. Genom de Integrerade insatserna finansieras bl. a. transportforskning (ca 55 % av de anslagna resurserna för integrerade insatser), fusionsenergi, forskning och utveckling inom Studsvik samt bioenergi och solmätningar. Ansvariga myndigheter är, förutom Studsvik AB, styrelsen för teknisk utveckling, transportforskningsberedningen, naturvetenskapliga forskningsrådet, Sveriges lantbruksuniversitet och Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut (SMHI). Riksdagen beslutade i samband med sitt ställningstagande till innevarande forskningsprogram att fusionsforskningen på grund av sin karaktär av grundforskning skulle föras över från energiforskningsprogrammet till utbildningsdepartementets huvudtitel.

Nuvarande energiforskningsprogram upphör den 30 juni 1990. Mot denna bakgrund tillsatte regeringen år 1988 en särskild utredningsman (ME 1988:02; dir. 1988:29) för att utreda den framtida energiforskningens omfattning, inriktning, samverkan med annan energiforskning m. m. efter den 30 juni 1990. I uppdraget ingick att klarlägga energiforskningens roll i relation till annat statligt stöd samt kraftindustrins, kommunernas m. fl. utvecklingsinsatser på energiområdet. Utredningen skulle vidare överväga behovet av integrerade insatser samt formerna för att ytterligare stärka det mer långsiktiga stödet till högskolan. Energiforskningsutredningen (EFU 90) lade i juli 1989 fram betänkandet (SOU 1989:48) *Energiforskning för framtiden – Förslag till statligt program den 1 juli 1990 – 30 juni 1993 för forskning inom energiområdet* m. m. EFU 90 föreslår att det nuvarande stödet till mer grundläggande forskning inom högskolan även fortsättningsvis bibehålls på en hög nivå. EFU 90:s förslag har remissbehandlats.

21.2.2 Energiforskningens framtida inriktning

Utgångspunkter

I avsnitt 7 har redovisats riksdagens miljö- och energipolitiska riktlinjer. Enligt regeringens uppfattning ställer riktlinjerna stora krav på samhällets totala satsningar på energiteknisk forskning och utveckling i framtiden. Det är i första hand ett ansvar för staten att bygga upp och vidmakthålla kompetensen inom universitet och högskolor. Kraftföretagen och andra industriella aktörer bör liksom hittills aktivt svara för att utveckla och kommersialisera ny energiteknik. De statliga myndigheterna med ansvar inom energiforskningsprogrammet bör dock ha ett övergripande ansvar för att i samverkan med kraftföretagen m. fl. följa och främja teknikutvecklingen inom sina resp. områden. Energiforskningsprogrammet syftar främst till att stödja kompetensuppbyggnad på områden som är av betydelse vid omställningen av energisystemet. Forskning för att minska transportsektorns oljeanvändning och miljöbelastning bör även i fortsättningen stödjas inom ramen för energiforskningsprogrammet. Tyngdpunkten bör enligt regeringens uppfattning liksom hittills vara att stödja utveckling av sådan teknik som kan komma till praktisk användning efter år 2000. Härvid bör energiforskningsprogrammet fylla tre huvuduppgifter, nämligen

- uppbyggnad av baskompetens,
- forskning för att underlätta omställningen av energisystemet vid kärnkraftsavvecklingen samt
- forskning för att möjliggöra en anpassning av energisystemet till ökade miljö- och klimathänsyn.

I vissa fall kan det dock finnas skäl för staten att i samverkan med energiföretagen och den tillverkande industrin mer aktivt medverka vid introduktion av ny energiteknik. Detta kan ske genom statliga program för utveckling och introduktion av ny energiteknik eller genom forskning som finansieras gemensamt av staten och energibranschen, s. k. kollektiv forskning. Det finns också skäl för staten att svara för olika former av systemstudier som kartlägger hur ny energiteknik kan integreras i energisystemet. Vidare bör enligt regeringens uppfattning samhället svara för uppbyggnaden av samhällsvetenskaplig kunskap inom energiområdet som kan medverka till att ekonomiska, institutionella och andra hinder mot att introducera den nya tekniken undanröjs. Härvid är också liksom hittills en konstruktiv och kritisk granskning av den förda energipolitiken utförd av oberoende forskargrupper av stor betydelse. Denna forskning har samband med den miljöinriktade systemforskning som föreslås byggas upp med stöd från forskningsrådsnämnden.

Det är enligt regeringens uppfattning också angeläget att kommunerna i större omfattning engagerar sig för att introducera ny teknik för omställningen av energisystemet. EFU 90 pekade härvid på olika möjligheter att öka det kommunala engagemanget på detta område. Remissutfallet är

splittrat i denna del. Överläggningar kommer därför att upptas med kommunerna och andra berörda aktörer för att närmare klarlägga formerna för ett sådant utökat engagemang från kommunernas sida. Den försöksverksamhet i olika kommuner som för närvarande stöds av Uppdrag 2000 inom statens vattenfallsverk och Svensk Energiutveckling AB kommer härvid att beaktas.

Energiteknisk forskning och utveckling bör i ökad utsträckning bedrivas genom internationellt samarbete. För närvarande sker ett omfattande forskningssamarbete inom ramen för Nordiska Ministerrådet och IEA (International Energy Agency). Även det bilaterala forskningssamarbetet är omfattande. Det är enligt vår uppfattning angeläget att samarbetet med EG på energiforskningsområdet ytterligare fördjupas. Under senare år har därför bl. a. samarbete inletts på projektnivå inom ramen för det s. k. JOULE-programmet. Detta bör göra det möjligt för Sverige att dels erhålla värdefulla erfarenheter av den forskning som bedrivs i Europa, dels verka för att en bärkraftig och hållbar utveckling uppnås på miljö- och energiområdet i ett europeiskt perspektiv.

Programstruktur

Regeringens samlade förslag till energiforskning framgår av nedanstående sammanställningar. I linje med EFU 90:s förslag föreslår vi att energiforskningsprogrammet i fortsättningen delas in i teknikområden istället för som nu huvudsakligen vara uppdelade på tillförsel och användning. För Huvudprogrammet beräknar vi medelsbehovet budgetåret 1990/91 till 343,8 milj. kr. Justeringar och omfördelningar inom Huvudprogrammet kan liksom hittills komma att aktualiseras mot bakgrund av erfarenheter och underlag som successivt kan komma fram. Genom att tekniken med treåriga energiforskningsprogram ersätts med anslag som kommer att pris- och löneomräknas årligen underlättas myndigheternas långsiktiga planering. De medelsnivåer som vi föreslår överensstämmer i huvudsak med EFU 90:s förslag. Inom vissa av programmen ges i linje med EFU 90:s förslag ett delansvar åt ett annat programorgan än det som har huvudansvar för programmet. Regeringen förutsätter att myndigheterna i ökad utsträckning samplanerar sina insatser inom olika program. Vi återkommer till denna fråga i avsnitt 21.2.4.

Huvudprogram Energiforskning ¹	1990/91
P 1 Energiteknik i industrin	58
P 2 Energiteknik i bebyggelsen	21
P 3 Bränsleteknik	33,7
P 4 Förbränning/förgasning	45
P 5 Elproduktionsteknik	27
P 6 Värmeteknik	34
P 7 AES-programmet	8
a) statens energiverk	4
b) forskningsrådsnämnden	4
P 8 Energirelaterad transportforskning	10
P 9 Energirelaterad grundforskning m. m.	94
a) NFR	31
b) Kärnteknisk FoU vid Studsvik	43
c) Övrig FoU vid Studsvik	20
Till regeringens disposition	13,1
Summa Huvudprogrammet	343,8

¹ Fördelning på myndigheter (delansvar anges i parentesen): P 1 STU; P 2 byggforskningsrådet; P 3 statens energiverk; P 4 statens energiverk (STU); P 5 statens energiverk; P 6 statens energiverk (BFR); P 7 statens energiverk och forskningsrådsnämnden; P 8 TFB (statens energiverk, STU redovisas under integrerade insatser); P 9 naturvetenskapliga forskningsrådet och Studsvik AB.

28,6 milj. kr. föreslås vidare anvisas för integrerade insatser i enlighet med sammanställningen i det följande. För budgetåren 1991/92 – 1992/93 föreslås samma belopp. Även dessa insatser bör räknas upp årligen på samma sätt som för Huvudprogrammet. Under budgetåret 1990/91 överförs vidare 24 milj. kr. till det tidigare i detta avsnitt behandlade teknikvetenskapliga forskningsrådet (TFR). För att möjliggöra en successiv uppbyggnad av forskningsrådet föreslår vi att ytterligare 4 milj. kr. resp. 6 milj. kr. överförs från Huvudprogrammet till det nya rådet budgetåren 1991/92 och 1992/93. För budgetåren 1991/92 respektive 1992/93 beräknar vi således medelsbehovet totalt för energiforskning till 368,4 milj. kr. resp. 362,4 milj. kr.

Integrerade insatser	1990/91
A Basanslag Bioenergi SLU ¹	5,3
B Solmätningar SMHI ²	1
C Motorer och drivsystem ³	22
D Forskartjänst Uppsala universitet ⁴	0,3
Summa integrerade insatser	28,6
Totalt Huvudprogram och Integrerat	372,4
Överfört till TFR⁵	24

¹ Medlen anvisas via jordbruksdepartementets huvudtitel under anslaget G 1. Sveriges Lantbruksuniversitet

² Medlen anvisas via kommunikationsdepartementets huvudtitel under anslaget J 2. Bidrag till SMHI

³ Medlen anvisas via industridepartementets huvudtitel under anslagen F 1. STU Teknisk forskning och utveckling och F 2. STU Förvaltningskostnader (20 milj. kr. resp. 2 milj. kr.)

⁴ Medlen anvisas via utbildningsdepartementets huvudtitel under anslaget E 8. Matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna m. m.

⁵ Medlen anvisas via industridepartementets huvudtitel under anslaget F 19. Teknikvetenskapliga forskningsrådet

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 21
Industridep.

Som ett komplement till energiforskningsprogrammet föreslår EFU 90 att energiteknikfonden i ökad utsträckning bör användas för att finansiera stöd av utvecklingskaraktär. Flera remissinstanser uppmärksammar denna fråga. Enligt vad som framgår av avsnitt 20 har regeringen nyligen givit byggforskningsrådet i uppdrag att se över experimentbyggnadsstödet bl. a. mot bakgrund av en revisionsrapport från riksdagens revisorer. Frågan om energiteknikfondens framtida utformning övervägs för närvarande av statens energiverk. Även energiforskningsnämnden kartlägger under våren 1990 behovet av komplement till energiforskningsprogrammet. Det är härutöver väsentligt att ansvariga myndigheter samråder med kraftföretagen, den tillverkande industrin m. fl. när det gäller utveckling och introduktion av ny energiteknik. Regeringen avser att återkomma till frågan om behovet av förändringar av energiteknikfondens inriktning i den energipolitiska redovisning till riksdagen som planeras senare detta år.

I det följande anger regeringen sådana förändringar av mer principiell art jämfört med innevarande program som bör redovisas för riksdagen. När det gäller den närmare utformningen av olika program och delprogram anser vi att EFU 90:s förslag och remissinstansernas synpunkter är väl ägnade att utgöra grund för myndigheternas fortsatta planering.

Inom ramen för programmet *Bränsleteknik* bör det avsättas särskilda medel för FoU rörande aska och annat avfall liksom för systemstudier. I linje med EFU 90:s förslag bör medel för bioenergi anvisas direkt till Sveriges lantbruksuniversitet även under budgetåret 1990/91. Lantbruksuniversitetet bör samverka med statens energiverk vad gäller planeringen av användningen av dessa medel. Regeringen föreslår också att medel liksom hittills anvisas för solmätningar vid SMHI under kommunikationsdepartementets huvudtitel samt att medel avräknas för en tjänst vid universitetet i Uppsala under utbildningsdepartementets huvudtitel. Omfattningen av de integrerade insatserna redovisades i föregående sammanställning.

Det är i linje med vad Svenska Gasföreningen anförde i sitt remissvar väsentligt att den *gastekniska forskning* som initierades under innevarande treårsprogram drivs vidare i enlighet med den insatsplan myndigheterna har utarbetat tillsammans med branschen.

Regeringen delar EFU 90:s bedömning att det inom ramen för programmet *Elproduktionsteknik* kan finnas behov av viss forskning på vattenkraftsområdet. Det kan exempelvis röra sig om forskningsinsatser i samband med renovering och ombyggnad av äldre vattenkraftverk. Vi anser att energiverket i samråd med bl. a. Kraftverksföreningens utvecklingsstiftelse (VAST) och statens vattenfallsverk närmare bör klarlägga behovet och inriktningen av sådan forskning.

Sedan år 1975 bedrivs allmänna energisystemstudier (AES) inom ramen för energiforskningsprogrammet. Genom *AES-programmet* stöds forskargrupper främst inom högskolan som från övergripande utgångspunkter studerar energisystemet. För programmet ansvarar sedan år 1982 energiforskningsnämnden. Till nämnden finns knuten en särskild rådgivande grupp, AES-rådet, som utses av regeringen. Enligt regeringens uppfattning är det av stor betydelse att det finns samband mellan AES-programmet

och mer tekniskt inriktade systemstudier inom olika program. Detta behov har ökat starkt till följd av den pågående omställningen av energisystemet. Särskilda medel föreslås också bli avsatta för systemstudier inom de olika programmen. AES-programmet kommer också att få ett starkt samband med den systemstudieverksamhet på miljöområdet som föreslås byggas upp inom forskningsrådsnämnden (FRN) på det sätt som redovisades i avsnitt 17.2 anslaget Forskningsrådsnämnden. För att de starka kopplingarna mellan AES-programmet och miljöfrågorna skall tas till vara och utvecklas föreslår vi att dessa program samordnas med den systeminriktade miljöforskningen som stöds av FRN.

Regeringen anser därför att ansvaret för AES-programmet bör delas mellan statens energiverk och forskningsrådsnämnden. Det är därvid väsentligt att slå vakt om och vidareutveckla de fristående forskargrupperna som byggts upp inom AES-programmet.

Regeringen har därför beräknat 4 milj. kr. per år vardera för energiverket och forskningsrådsnämnden inom ramen för programmet. Den närmare utformningen av AES-programmet bör ytterligare preciseras. Regeringen kommer senare att ge energiverket och FRN i uppdrag att komma med förslag till framtida inriktning av AES-programmet. Detta arbete bör ske i nära samverkan med övriga programorgan och statens naturvårdsverk. Den nära kopplingen mellan AES-programmet och forskning rörande energianvändningen liksom den kommunala energiplaneringen bör härvid beaktas. Behovet av en särskild rådgivande och samordnade funktion som AES-rådet bör också övervägas i sammanhanget.

Regeringen anser att det är väsentligt att berörda programorgan i nära samverkan kan driva och vidareutveckla FoU-arbetet på transportområdet. Transportforskningsberedningen bör hålla samman arbetet inom programmet *Energirelaterad transportforskning* och vi har särskilt beaktat behovet av medel för detta. Vi föreslår att programmet Motorer och drivsystem liksom innevarande programperiod integreras i STU:s anslag. Vi vill i detta sammanhang peka på vikten av att berörda branscher, på samma sätt som gäller för energiområdet i sin helhet, tar ett ökat ansvar för att demonstrera användning av ny teknik inom transportområdet.

Som vi framhöll inledningsvis är en central uppgift för energiforskningsprogrammet att långsiktigt stödja den grundläggande forskning som bedrivs inom högskolan. Därför bör resurserna för programmet *Energirelaterad grundforskning* ligga kvar på en hög nivå. Regeringen vill erinra om att stöd till högskolan av mer grundläggande och långsiktig karaktär inte bara anvisas inom detta program utan även via bl. a. statens energiverks och STU:s program. För att möjliggöra en bättre samordning och samverkan vad gäller teknisk forskning föreslår regeringen som tidigare har nämnts att ett teknikvetenskapligt forskningsråd skapas med resurser ur bl. a. energiforskningsprogrammet. Härigenom kan forskningsinsatserna bedömas mot bakgrund av en bredare teknikvetenskaplig bas och detta bör enligt vår uppfattning kunna innebära en effektivare resursanvändning totalt sett för teknisk grundforskning. Regeringen förutsätter att berörda myndigheter inom ener-

gieforskningsprogrammet i sin planering kommer att samverka med det teknikvetenskapliga forskningsrådet.

Under innevarande treårsperiod har myndigheterna inom ramen för energiforskningsprogrammet inrättat tjänster som bl. a. forskarassistent inom högskolan. Dessa har på ett värdefullt sätt kunnat stärka den mer grundläggande kompetensuppbyggnaden inom högskolan. Regeringen anser att det är väsentligt att programorganen vidareutvecklar detta stöd.

EFU 90 har inte närmare behandlat frågan om *kollektiv forskning* i sitt betänkande. Regeringen anser dock i likhet med flera av remissinstanserna att det är nödvändigt att den kollektiva forskning som i dag stöds genom energiforskningsprogrammet även i framtiden kan ges en långsiktig finansiering. Det är vidare angeläget att programorganen på centrala energipolitiska områden systematiskt undersöker möjligheterna att bedriva verksamheten i form av kollektiv forskning samt finner lämpliga former för en långsiktig finansiering. Genom en sådan forskning kan samverkan mellan staten och övriga aktörer på energiområdet stärkas vilket kan underlätta introduktion av ny energiteknik.

21.2.3 Studsvik AB

Studsvik AB är ett av staten helägt bolag för forskning, utveckling och demonstration av energiteknik. Verksamheten inbegriper såväl kärnteknisk som icke kärnteknisk forskning och utveckling (FoU). I Studsvikskoncernen ingår bl. a. forskningsreaktorn R 2. De direkta statliga anslagen har gradvis minskat för att i dag utgöra drygt 10 % av bolagets omsättning. Organisationen har samtidigt rationaliserats och effektiviserats. Antalet anställda i koncernen inkluderande dotterbolag, är i dag ca 850 personer varav ca 650 i Sverige. Under budgetåret 1987/88 erhöll Studsvik ett statligt ägärtillskott på 90 milj. kr. för en konsolidering av bolagets finanser.

Statens insatser för Studsvik AB uppgår innevarande budgetår till 48 milj. kr. som finns anvisade under ett särskilt anslag. Av dessa medel utgör 10 milj. kr. medel för grundläggande energiteknisk forskning som har överförts från energiforskningsprogrammet till detta anslag. Totalt har under innevarande treårsperiod 32 milj. kr. anslagits för sådan forskning inom Studsvik AB. Insatser inom området Ny kärnteknik ingår i dessa medel. Inom ramen för området Ny kärnteknik bedrivs viss verksamhet som bl. a. är av betydelse för det svenska nedrustningsarbetet. En särskild referensgrupp har utsetts av regeringen för att följa verksamheten på detta område.

EFU 90:s förslag

EFU 90 föreslår att de icke-nukleära delarna av Studsviks FoU och programmet Ny kärnteknik förs in i energiforskningsprogrammet. Vidare föreslås att ett programråd bildas för att i samråd med Studsviks företagsledning styra användningen av de statliga anslagsmedlen som avser icke kärnteknisk FoU. Remissinstanserna är huvudsakligen positiva till EFU

90:s förslag. Studsvik anser dock att medelsramen är för snäv och pekar på att kärnteknisk FoU inte behandlas i EFU 90. Förslaget att bilda ett särskilt programråd tillstyrks också av Studsvik och övriga remissinstanser.

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 21
Industridep.

Bolagets framställan

Studsvik AB har inför budgetåret 1990/91 begärt sammanlagt 73,1 milj. kr. fördelat enligt följande:

- Icke-kärnteknisk FoU – 28 milj. kr.
- R 2-reaktorn – 24,6 milj. kr.
- Övrig kärnteknisk FoU – 20,5 milj. kr.

Regeringens överväganden

Den FoU som bedrivs inom Studsvik AB är av stor betydelse i samband med den pågående omställningen av energisystemet. Regeringen noterar härvid att det finns en betydande enighet i remissopinionen i denna fråga. Vi gör följande bedömning när det gäller den framtida verksamheten vid Studsvik:

Icke kärnteknisk FoU

Icke-kärnteknisk FoU vid Studsvik AB – regeringen föreslår att 20 milj. kr. avsätts för detta ändamål under budgetåret 1990/91. Detta överensstämmer med EFU 90:s förslag.

Regeringen anser det av EFU 90 föreslagna programrådet skall ha rollen som uppdragsgivare som beställer FoU-insatser. Vidare skall det i rådets uppgifter ingå att upprätthålla skiljelinjen mellan de anslagsfinansierade och de kommersiella verksamhetsdelarna samt se till att verksamheten är samordnad med annan teknisk FoU som bedrivs inom energiforskningsprogrammet m. m. Det ankommer på regeringen att vid behov ange ytterligare föreskrifter för verksamheten och att utse ledamöterna i programrådet.

Kärnteknisk FoU

Regeringen anser att det är motiverat att viss kärnteknisk FoU fortsättningsvis bedrivs inom ramen för energiforskningsprogrammet bl. a. för att kompetens inom kärnteknikområdet skall kunna bevaras och vidareutvecklas. Kompetens och kunnande av detta slag är viktigt för den personal som skall övervaka och driva den svenska kärnkraften fram till dess att den avvecklas.

Regeringen anser dock att frågan om R 2-reaktors användning inom forskningen bör analyseras ytterligare. Härvid bör en bedömning göras av den reaktorbaserade naturvetenskapliga forskning som bedrivs i Sverige i ett internationellt perspektiv samt de svenska universitets- och högskoleinstitutionernas behov av en inhemsk forskningsreaktor. Vidare bör belysas hur verksamheten på detta område kan organiseras och finansieras. Det bör

ankomma på naturvetenskapliga forskningsrådet (NFR) att genomföra denna utvärdering av den reaktorbaserade naturvetenskapliga forskningen som bedrivs vid R2-reaktorn. NFR bör därför ges uppgiften att övergångsvis transferera anslagsmedel till övrig kärnteknisk FoU vid Studsvik AB. Det ankommer på regeringen att närmare ange hur denna utvärdering bör genomföras samt formerna för överföringen av medel mellan NFR och Studsvik. En följd av regeringens förslag är att anslaget Bidrag till verksamheten vid Studsvik AB under fjortonde huvudtiteln upphör.

Regeringen föreslår följande fördelning av medlen till Kärnteknisk FoU för budgetåret 1990/91.

R 2-reaktorn — 24 milj. kr.

Övrig kärnteknisk FoU — 19 milj. kr. Regeringen har i denna summa även inräknat resurser för området Ny kärnteknik.

Medlen bör som framgått ovan transfereras via NFR som också skall göra en utvärdering av den reaktorbaserade naturvetenskapliga forskningens behov av reaktorn vid Studsvik.

21.2.4 Planerings- och organisationsfrågor

EFU 90:s förslag

Mot bakgrund av gällande riktlinjer för energipolitiken ställs enligt EFU 90 ökade krav på myndighetsorganisationen inom energiområdet. Samordningen mellan myndigheterna med ansvar inom energiforskningsprogrammet bör förbättras liksom deras samverkan med andra aktörer. Vidare bör formerna för utvärdering och uppföljning av framkomna resultat utvecklas. EFU 90 har funnit en del brister i den nuvarande organisationen och föreslår bl. a. att statens energiverk ges en samordnande roll inom ramen för energiforskningsprogrammet och att de berörda programorganen ges ansvar för att genomföra utvärderingar av kvalitet och relevans i olika program. Ett fristående organ knutet till miljö- och energidepartementet föreslås vidare tillskapas för att genomföra övergripande utvärderingar och uppföljningar av programmet. En konsekvens av EFU 90:s förslag är att energiforskningsnämnden upphör som fristående myndighet.

Remissutfallet uppvisar i denna del en splittrad bild. Majoriteten av remissinstanserna har inte närmare kommenterat förslaget. Ett tiotal remissinstanser som motsätter sig förslaget anser att energiforskningsnämnden väl fyller sin uppgift och bör kunna göra det även i framtiden. De anför vidare att det föreslagna organet inte kan bli fristående om det knyts till regeringskansliet. Vidare framförs viss kritik mot att statens energiverk ges en mer samordnande roll.

Regeringens överväganden

Hittills har relativt detaljerade riktlinjer för energiforskningen beslutats av regeringen och riksdagen. I framtiden bör enligt regeringens uppfattning ansvariga myndigheter mot bakgrund av statsmakternas energipolitiska beslut få ett ökat ansvar för att gemensamt utarbeta riktlinjer för samhällets forsknings- och utvecklingsinsatser. Löpande redovisningar bör ske till regering och riksdag.

Vi anser därför att det är av stor betydelse att planeringsprocessen och organisationen förändras på energiforskningsområdet i syfte att stärka samordning och uppföljning av de insatser som sker i hela utvecklingsprocessen.

Enligt regeringens uppfattning bör statens energiverk ges ett övergripande ansvar för samordning mellan myndigheterna med ansvar inom energiforskningsprogrammet. Syftet härvid bör vara att energiverket gemensamt med övriga programorgan samordnar och koordinerar genomförandet av olika program och stödformer inom de ramar som anges i statsmakternas beslut. Det gäller även att följa den verksamhet främst av utvecklingskaraktär som industrin svarar för. Energiverkets samordningsansvar bör gälla för tillförsel- och användningssektorerna inom energiområdet. Ett motsvarande ansvar för insatser inom transportsektorn bör gälla för transportforskningsberedningen. Enligt vad vi har erfarit kommer energiverket och transportforskningsberedningen under våren att närmare klarlägga hur denna samordning bör utformas i samverkan med berörda programorgan m. m. I de fall myndigheterna inte är överens bör frågan avgöras av regeringen.

Det är väsentligt att programorganen har ansvar för bedömningen av den vetenskapliga kvaliteten och den energipolitiska relevansen i den forskning som stöds. En sådan granskning bör ske löpande. Myndigheternas programansvar innebär vidare att de i princip får ett övergripande ansvar för *hela* utvecklingsprocessen från forskning till kommersialisering av ny energiteknik. Vissa invändningar har framförts mot att programorganen själva skall följa upp och utvärdera den forskning som bedrivs inom deras egna områden. Regeringen anser dock att det bör vara programorganen som har ansvar för att utvärdera denna forskning m. m. Oberoende utvärderingar av program och delprogram bör dock ske med vissa mellanrum.

Det underlag som myndigheterna tar fram bör i första hand användas för den egna planeringen. Som underlag för statsmakternas beslut om energipolitik och energiforskning krävs att underlaget även granskas och bereds i eller i anslutning till regeringskansliet där en sammanvägning kan ske av de olika myndigheternas insatser. Med hänsyn till frågornas karaktär anser vi det vara av stort värde att regeringen kan bedöma dessa frågor fristående från myndigheterna som verkar inom energiforskningen. Det kan bl. a. gälla att ställa samman myndigheternas utvärderingar eller ta fram övergripande underlag som belyser statens och kraftföretagens insatser och ansvar för att utveckla ny energiteknik. Vidare kan det gälla hur miljöfrågorna beaktas i energiforskningsprogrammet.

Denna arbetsuppgifts karaktär gör att det inte är lämpligt att den genomförs av någon av myndigheterna som verkar inom energiforskningsprogrammet. Vi delar därför EFU 90:s uppfattning att den bör fullgöras av en särskild grupp för utvärdering av forskning och utveckling inom energiområdet. Ordföranden och ledamöterna bör vara fristående från regeringskansliet och programorganen och bestå av företrädare för bl. a. energibranschen, kommuner och högskolan.

Gruppen bör i första hand basera sina analyser och bedömningar på underlag från programorganen. Den bör dock även kunna ta initiativ till ut-

värderingar genom att begära underlag och redovisningar från programorganen eller utarbeta sådant underlag i egen regi. Till gruppen bör därför skapas ett mindre kansli med egna utredningsresurser. Det är särskilt väsentligt att miljöfrågorna och industripolitiska aspekter på utformningen av det framtida energisystemet uppmärksammas i gruppens arbete. Det är en uppgift för regeringen att utfärda närmare föreskrifter för gruppens verksamhet.

Till följd av att AES-programmet överförs till statens energiverk och forskningsrådsnämnden samt att gruppen för utvärdering av forskning och utveckling inom energiområdet övertar ansvaret för övergripande utvärderingar föreslår regeringen att energiforskningsnämnden avvecklas fr. o. m. den 1 juli 1990. Avvecklingen av energiforskningsnämnden bör genomföras i nära samverkan med regeringskansliet och programorganen. Frågan om framtida arbetsuppgifter för nämndens personal kommer enligt vad vi har erfarit att övervägas i det arbete med att samordna insatserna inom ramen för energiforskningsprogrammet som statens energiverk i samverkan med berörda programorgan kommer att genomföra under våren. Vi utgår från att personalens kompetens tas tillvara inom energiforskningsorganisationen. Eventuella kostnader för att avveckla nämnden bör betalas från energiforskningsanslaget.

21.2.5 Forskning rörande dammsäkerhet och översvämningar

Sveriges meteorologiska och hydrologiska instituts uppdrag

Dammsäkerhetsutredningen som utsågs av regeringen i oktober 1985 mot bakgrund av översvämningarna tidigare samma höst föreslog i sitt betänkande (SOU 1987:64) *Dammsäkerhet och skydd mot översvämningar* att ett forskningsprogram om orsakerna till översvämningar etc. skulle initieras. Utredningen föreslog att ansvaret för forskningen skulle läggas på Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut (SMHI). SMHI har där efter fått i uppdrag av regeringen att utarbeta ett forskningsprogram för detta. En redovisning har skett sommaren 1989.

SMHI:s förslag innebär att ett tillämpat forskningsprogram påbörjas med inriktning mot extrema hydrologiska förhållanden. Arbetet skall enligt förslaget styras av en programkommitté som utarbetar detaljplaner i samarbete med berörda forskare, väljer ut forskargrupper och föreslår hur medlen skall fördelas.

SMHI:s förslag har remissbehandlats och en sammanställning av remissinstansernas synpunkter finns tillgänglig i miljö- och energidepartementet.

Regeringens bedömning

Regeringen anser det vara väl klarlagt att det från energisynpunkt finns behov av att initiera forskning om orsaker till översvämningar som komplement till den forskning på detta område som finansieras av kraftföretagen. Ett sådant forskningsprogram bör i tiden vara begränsat till tre år varefter det utvärderas. Regeringen avser därför anslå högst 3 milj. kr.

under treårsperioden för en sådan forskningsinsats. Regeringen kommer senare att ange närmare föreskrifter för denna tidsbegränsade forskningsinsats samt utse ordförande och ledamöter i programkommittén. Dessa medel bör anvisas av de medel som står till regeringens disposition på anslaget Energiforskning. Regeringen utgår från att kraftföretagen bidrar med medel för sådana forskningsinsatser som ligger nära den forskning SMHI förutsätts bedriva. Företrädare för kraftföretagen bör medverka i programkommitténs arbete.

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 21
Industridep.

21.2.6 Anslagsfråga

I prop 1989/90: 100 (bil. 16 s. 146) har regeringen föreslagit riksdagen att, i avvaktan på särskild proposition i ämnet, för budgetåret 1990/91 under angiven anslagsrubrik beräkna följande belopp.

Energiforskning	293 588 000 kr.
-----------------	-----------------

Regeringen tar nu upp denna fråga.

Tolfte huvudtiteln

Energi

Energiforskning

1988/89 Utgift	346 402 550	Reservation	232 734 590
1989/90 Anslag	293 588 000		
1990/91 Förslag	343 800 000		

Under anslaget redovisas utgifterna för statens stöd för forskning och utveckling på energiområdet inom ramen för Huvudprogram energiforskning.

Regeringen har i avsnitt 21.2.2–21.2.4 och i avsnitt 7 redovisat sina överväganden och förslag rörande energiforskningen under budgetåren 1990/91–1992/93. Inom Huvudprogram Energiforskning beräknar vi 343 800 000 kr. för budgetåret 1990/91. För budgetåren 1991/92 och 1992/93 beräknar vi anslaget till 339,8 milj. kr. respektive 333,8 milj. kr. I linje med vad vi tidigare redovisat kommer i fortsättningen verksamheten vid Studsvik AB att i sin helhet redovisas under Huvudprogrammet. Det innebär att Studsvik inte längre redovisas på något särskilt anslag på statsbudgeten.

De programansvariga organen har för sin planering och organisation av insatserna inom huvudprogrammet behov av att kunna göra fleråriga åtaganden. Alltsedan energiforskningsprogrammet startades har regeringen haft bemyndigande att i samband med stöd till energiforskningen göra åtaganden för flera år efter det aktuella budgetåret och efter det beslutade treårsprogrammets slut. Sådana bemyndiganden bör få lämnas även under budgetåret 1990/91 för att möjliggöra kontinuitet och långsiktighet i forsk-

nings- och utvecklingsverksamheten. Detta är av särskild betydelse med hänsyn till behovet av att mer långsiktigt kunna bygga upp resursbasen inom universitet och högskolor. Regeringen beräknar behovet av åtaganden för budgetåren 1991/92 – 1996/97 till 270, 220, 150, 100, 75 resp. 75 milj. kr. Regeringen föreslår att riksdagen bemyndigar oss att lämna sådana bemyndiganden.

Prop. 1989/90:90
Avsnitt 21
Industridep.

21.2.7 Ärendet till riksdagen

Regeringen föreslår

1. att riksdagen godkänner de riktlinjer för energiforskning för budgetåren 1990/91 – 1992/93 som angetts (avsnitt 21.2),
2. att riksdagen godkänner de riktlinjer rörande Studsvik AB som angetts (avsnitt 21.2.3),
3. att riksdagen godkänner riktlinjerna för planerings- och organisationsfrågor i enlighet med vad som angetts (avsnitt 21.2.4),
4. att riksdagen godkänner riktlinjerna för forskning rörande dammsäkerhet och översvämningar som angetts (avsnitt 21.2.5),
5. att riksdagen bemyndigar regeringen att under budgetåret 1990/91 ikläda staten ekonomisk förpliktelse i samband med stöd till forskning och utveckling inom energiområdet som, inräknat redan fattade beslut, innebär åtaganden om 270 000 000 kr. för budgetåret 1991/92, 220 000 000 kr. för budgetåret 1992/93, 150 000 000 kr. för budgetåret 1993/94, 100 000 000 kr. för budgetåret 1994/95, 75 000 000 kr. för budgetåret 1995/96 samt 75 000 000 kr. för budgetåret 1996/97,
6. att riksdagen till *Energiforskning* under tolfte huvudtiteln för budgetåret 1990/91 anvisar ett reservationsanslag på 343 800 000 kr.

21.3 Forskning om turism och rekreation

Sveriges turistråd fick år 1984 regeringens uppdrag att kartlägga utbildnings- och forskningsbehovet inom turistsektorn. Utredningsarbetet redovisades i rapporten "Fritid, rekreation och turism – behov av utbildning och forskning" (Sveriges turistråd Rapport 1:85). Av rapporten framgår bl.a. att forskningen kring turism och rekreation är obetydlig och långtifrån motsvarar behovet av en långsiktig kunskapsuppbyggnad. Turismens allt större betydelse för bl.a. samhällsekonomin, sysselsättningen och den regionala utvecklingen samt dess snabba tillväxt såväl internationellt som nationellt ställer allt större krav på kunskap och beslutsunderlag. Företagen inom turistnäringen, organisationer och offentliga organ saknar i hög utsträckning underlag för sitt långsiktiga handlande. Rapporten har remissbehandlats. Flertalet remissinstanser instämde i turistrådets bedömningar.

Regeringens överväganden

Turismen har under de senaste årtiondena utvecklats snabbt över i stort sett hela världen. Den inhemska turismen dominerar fortfarande i de flesta

länder men även resandet över nationsgränser växer snabbt. År 1988 beräknas antalet internationella turistbesök ha uppgått till nära en halv miljard, vilket innebär att antalet var fem gånger större än år 1990.

Utvecklingen har inneburit att turismen nu är en av världens viktigaste näringar mätt efter omsättning. Tillgängliga prognoser visar också på en fortsatt snabb expansion av såväl den nationella som internationella turistmen.

Regeringen har gjort bedömningen att forskningen om tjänstesektorn i allmänt är eftersatt. Det gäller även turism och rekreation. Staten bör därför ta ett ansvar för att utveckla grundläggande forskning inom detta område.

Forskning om turism och rekreation bör ta sin utgångspunkt i etablerade vetenskaper som nationalekonomi, företagsekonomi, statsvetenskap, sociologi och kulturgeografi. Forskningen tangerar andra områden för tillämpad forskning som transportforskning, miljöforskning och byggforskning.

Regeringen har bedömt att det främsta forskningsbehovet föreligger vad gäller turismens betydelse för samhällsekonomin. Det gäller för det första forskning om vilka delar av samhällsekonomin som direkt eller indirekt berörs av efterfrågan på turist- och rekreatiostjänster. För det andra bör forskning om de faktorer som bestämmer efterfrågan på turisttjänster genomföras. Förutom inkomst- och prisrelationer bör också belysas hur olika kvalitetsbegrepp kan appliceras på tjänster inom turism och rekreation.

Regeringen har bedömt att en professur bör inrättas i ämnet nationalekonomi med inriktning på turism och rekreation. För professuren jämte vissa kostnader i anslutning till denna föreslås ett belopp av 1 milj. kr. tillföras anslaget Samhällsvetenskapliga fakulteterna under åttonde huvudtiteln för budgetåret 1990/91.

Regeringen har avsikt att uppdra åt universitets- och högskoleämbetet att i samråd med humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet utarbeta ett förslag till ämnesbeskrivning samt lokalisering. Som ett första alternativ bör övervägas att knyta professuren till universitetet i Umeå.

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 21
Industridep.

22.1 Forskningens omfattning och organisation

I nedanstående tabell sammanfattas resurserna vad avser forskning om den offentliga sektorn, konsumentforskning, ungdomsforskning samt jämställdhetsforskning. I tabellen redovisas endast reformer. Till dessa förändringar kommer för budgetåret 1990/91 kompensation för pris- och löneförändringar. Även för de kommande budgetåren kommer anslagen att omräknas för pris- och löneförändringar. De belopp som anges som reformer skall dock ses som absoluta belopp och kommer ej att prisomräknas det år reformen läggs ut.

	Anvisat 1989/90	Förslag 1990/91	Beräknat 1991/92	Beräknat 1992/93
Forskning om off. sektor	1,7 ¹	+0,5	+7,0	+10,0
Konsumentforskning	—	+2,0	—	—
Ungdomsforskning ²	—	+2,5	+0,5	+1,0
Jämställdhetsforskning ³	2,6	—	+1,0	—

¹ Medlen till delegationen för forskning om offentlig sektor upphör i och med innevarande år.

² Medlen för de kommande åren avser forskningsrådsnämnden.

³ Medlen för jämställdhetsforskning avses föras över till utbildningsdepartementet fr. o. m. budgetåret 1991/92.

Till civildepartementet finns det för närvarande tre delegationer knutna vilkas uppgift bl. a. är att stödja och stimulera forskningsinsatser på olika områden. *Delegationen för forskning om den offentliga sektorn* har en inriktning på övergripande frågor om den offentliga sektorns roll i samhällsutvecklingen. Den verkar för ett ömsesidigt informationsutbyte mellan forskare och den offentliga sektorn, tar initiativ till forskningsprojekt och finansierar forskning.

Barn- och ungdomsdelegationen har en rådgivande roll gentemot regeringen i barn- och ungdomsfrågor. Delegationen bedriver därutöver opinionsbildande verksamhet i form av seminarier, forskning och debattböcker.

Delegationen för jämställdhetsforskning har bl. a. till uppgift att initiera forskning som rör jämställdhet mellan kvinnor och män samt att vara rådgivande till departementet i ärenden som rör ansökningar om medel för forskning och utveckling i dessa frågor.

22.2 Forskning om den offentliga sektorn

22.2.1 Delegationen för forskning om den offentliga sektorn och dess verksamhet hittills

Med stöd av riksdagens forskningspolitiska beslut våren 1984 (prop. 1983/84: 107 bil. 10, UbU28, rskr. 401) inrättades i december samma år en delegation (C 1984:A) för forskning om den offentliga sektorn. Den skulle arbeta under en försöksperiod om tre år. Delegationens verksamhet behandlades på nytt i 1987 års forskningsproposition (prop. 1986/87:80,

bil.11) med förslag som godkändes av riksdagen (FiU 26, rskr 283). Forskningens roll i det pågående förnyelsearbetet inom både stat och kommun framhölls. Delegationen skulle fortsätta sin verksamhet under en ny treårsperiod med samma inriktning som tidigare. Dessutom fick den möjlighet att finansiera forskning för att förbättra situationen inom eftersatta områden.

Delegationens kartläggning av pågående forskning hade nämligen visat att förvaltningsforskningen var splittrad och viktiga delar av den offentliga förvaltningen var försummade av forskningen. Delegationen skulle också arbeta för att det inom universiteten byggdes upp stabila miljöer för forskning om den offentliga sektorn.

Eftersom kostnaderna inte borde bäras av staten ensam träffade regeringen en överenskommelse med de båda kommunförbunden om att man för olika forskningsinsatser under en treårsperiod tillsammans skulle anslå 10 milj. kr. varav civildepartementet och förbunden svarade för hälften var.

De områden som delegationen särskilt skulle uppmärksamma var enligt propositionen:

- Effektivitet och produktivitet
- Lednings- och styrningsmetoder
- Decentralisering och regelförenkling
- Kommunal självstyrelse
- Demokrati och ekonomi
- Förhållandet mellan olika delar av den offentliga förvaltningen.

Forskningsprojekt har initierats och pågår inom samtliga dessa områden.

Delegationen har på olika sätt arbetat för att utveckla samarbetet mellan forskningen och den offentliga sektorn. Ett viktigt forum har delegationens tidskrift "I Blickpunkten" blivit. I tidskriften har forskningsresultat redovisats och centrala problem i de offentliga verksamheterna har behandlats av både forskare och företrädare för stat och kommun. Delegationen har vidare anordnat seminarier och konferenser. Forskningsöversikter och rapporter har publicerats.

I och med att delegationen fick möjligheter att ge direkt stöd till forskning ökade också intresset från forskarvärlden. Ett omfattande kontaktnät har etablerats. Ett 40-tal forskare är engagerade i projekt som har fått ekonomiskt stöd från delegationen.

22.2.2 Den fortsatta verksamheten

Förnyelsearbetets effekter och utvecklingsbehov bör analyseras

Det pågår i dag ett omfattande förändrings- och förnyelsearbete inom den offentliga sektorn. Regeringen anser att detta förnyelsearbete måste befrämjas med forskning och utvecklingsarbete av större omfattning och bredd än den nuvarande. Detta är nödvändigt, inte minst med tanke på den omstrukturering som den offentliga sektorn befinner sig i, och som kan förväntas bli ännu kraftigare under 1990-talet. Finansieringen bör vara långsiktig. Det är en förutsättning för att stabila forskningsmiljöer skall kunna byggas upp och för att locka nya forskare att etablera sig inom området.

I detta förnyelsescarbete kan forskningen bidra med kunskaper och metoder som stöd men också ge stimulans och status åt arbetet. En övergripande forskningsuppgift är att studera vilka effekter den förda politiken får. Behovet av kunskaper är mycket stort när det gäller utveckling av målstyrning, uppföljning och utvärdering av resultat samt effektiva system för information och erfarenhetsåterföring.

Inom kommunerna och landstingen pågår det sedan flera år ett utvecklingsarbete med inriktning på ledning och styrning samt effektivisering av verksamheterna. Åtgärder vidtas för att minska sektorstänkandet. Man decentraliserar verksamheter och delegerar ansvar och befogenheter längre ut i organisationen. Politikerrollen förändras mot mera målstyrning, medan personalen ges ökat utrymme att bestämma hur målen skall uppnås. Man utvecklar metoder för att mäta och utvärdera verksamheterna. Alternativa verksamhetsformer utvecklas.

Det finns ett nära samband mellan utvecklingen av nya politiska styrformer, en vidgad roll för de anställda och brukarnas inflytande. Den offentliga sektorns tjänster är i regel inte några färdiga produkter. Ett ökat inflytande från dem som efterfrågar tjänsterna gör att tjänsterna bättre kan anpassas till efterfrågan. Det är detta som kvalitet i tjänsterna i hög grad handlar om.

Detta innebär att de som arbetar i direkt kontakt med dem som efterfrågar tjänsterna måste ges ökat ansvar och större befogenheter. Driftansvar och ekonomiskt ansvar bör i ökad utsträckning föras samman. Detta kan leda till att resurserna utnyttjas bättre och till att kvaliteten i verksamheterna kan öka.

Med dessa utgångspunkter blir forskning som rör medborgarnas/brukarnas inflytande, nya sätt att organisera verksamheterna, nya samverkansformer mellan privat och offentligt samt kooperativa former i offentlig verksamhet betydelsefull. Även frågor som rör ledning, styrning, utvärdering och personalutveckling blir i detta perspektiv viktiga forskningsområden.

Det krävs även forskning om de övergripande styrsystemen. Den statliga detaljstyrningen gentemot myndigheterna har minskats. En ny budgetprocess håller på att införas med en fördjupad verksamhetsprövning vart tredje år. Det sker en övergång till en mer långsiktig och flexibel resursstyrning och till ramanslag. Kraven på uppföljning och utvärdering skärps

Staten har också i ökad utsträckning överfört uppgifter och beslutanderätt från den statliga till den kommunala nivån. Ambitionen har varit att successivt gå över till en ökad ramlagstiftning och en ökad andel generella statsbidrag. Forskning som i det perspektivet blir relevant gäller bl. a. det nya statliga budgetsystemet, tillämpning av marknadsmekanismer, de finansiella relationerna och ansvarsfördelningen mellan stat och kommun samt studier om den offentliga sektorns effektivitet och produktivitet.

Den kommunala sektorns utvecklingsarbete är mycket angeläget

Kommuner och landsting har idag ansvar för huvuddelen av den offentliga sektorns verksamheter. Detta talar för att de också tar ansvar för det

utvecklingsarbete som syftar till att förbättra den egna verksamheten. Särskilt som erfarenheten visar att utvecklingsarbetet bör bedrivas i nära anslutning till verksamheten och brukarna för att bli framgångsrikt.

Regeringen anser att det är angeläget att det verksamhetsanknutna utvecklingsarbetet inom den kommunala sektorn förstärks. Finansieringen bör ske med kommunala medel. Staten bör liksom hittills ta huvudansvaret för den mer grundläggande forskningen om den offentliga sektorns funktionssätt liksom för forskarutbildning inom relevanta vetenskapsområden.

Svenska kommunförbundet har utformat riktlinjer för sitt arbete med att stimulera FoU-verksamhet som är inriktad på kommunernas behov av kunskaper om den egna verksamheten. Enligt vad regeringen har erfarit har Svenska kommunförbundet även beslutat att kraftigt öka sina anslag till kommunalt inriktad FoU under åren 1990–1992. Regeringen har också erfarit att det pågår ett beredningsarbete med liknande inriktning inom *Landstingsförbundet*. I båda fallen kommer betoningen att ligga på tillämpad forskning och utvecklingsarbete.

Regeringen anser det vara mycket viktigt att denna verksamhet kommer till stånd. Målsättningen bör vara att få en större kraftsamling inom forsknings- och utvecklingsverksamheten som stöd och stimulans åt förnyelsearbetet i den offentliga sektorn.

Förslag om programarbete för den statliga forskningen

Om den offentliga sektorns samlade FoU-verksamhet skall bli effektiv behövs inte bara ett ökat utvecklingsarbete. Även grundforskningen bör ges en större omfattning. Regeringen avser därför att under budgetåret 1990/91 låta utföra ett programarbete avseende forskning om den offentliga sektorn.

Programarbetet skall huvudsakligen gälla grundläggande forskning om den offentliga sektorns ledning, styrning, organisation och utvärdering. Forskning med denna inriktning är i dag spridd över ett stort antal problemfält med många små projekt. Insatserna är begränsade till sin omfattning och spridda över många discipliner och organisationer, vilket gör att information och erfarenheter gentemot den praktiska verksamheten ofta fungerar dåligt.

Utgångspunkten i programarbetet skall vara att den traditionella arbetsfördelningen mellan statens ansvar för grundläggande forskning och forskarutbildning och produktionens ansvar för forskningsanknutet utvecklingsarbete skall ha sin giltighet även här. Avsikten är således att utreda vilka fasta resurser som krävs vid universiteten och högskolorna samt vilka satsningar som bör ske genom forskningsråden.

Forskning som rör den offentliga sektorns ledning, styrning, organisation och utvärdering har en sektorsövergripande karaktär. Den ger generell kunskap som inte är knuten till en enskild sektor. Den rör problemområden som är gemensamma för den statliga och den kommunala sektorn.

I programarbetet bör bl.a. den statliga sektorsforskningen granskas i syfte att undersöka om det är lämpligt att den i vissa stycken kan få en

inriktning mot problem som är mer allmängiltiga för den offentliga sektorn. Visserligen förekommer sektorsforskning med inriktning på ledning, styrning, organisation och utvärdering. Men den utgör som regel inte självständiga program, utan ingår i större ämnesstrukturer som gäller utvecklingen av innehållet i verksamheterna.

Regeringen föreslår att *delegationen för forskning om den offentliga sektorn* upphör den 1 juli 1990. Det kommer dock att krävas ytterligare medel för att avsluta pågående forskningsprojekt eller för att stödja projekt som är en direkt fortsättning på projekt som tidigare har fått stöd. Det är också viktigt att det kontaktnät med olika forskargrupper som delegationen har byggt upp kan bibehållas även om formerna förändras. Medel för dessa uppgifter finns beräknade i årets förslag till statsbudget under trettonde huvudtiteln, anslaget *Vissa utvecklingsåtgärder* (prop. 1989/90: 100 bil.15).

Regeringen har tidigare under avsnitt 21.3 föreslagit att ett institut för kvalitetsutveckling bildas. Verksamheten skall stimulera och aktivt bidra till en positiv kvalitetsutveckling i alla delar av det svenska samhället. Regeringen anser att kvalitetsfrågorna spelar en viktig roll även inom de offentliga verksamheterna. Det finns ett stort behov, både inom privat och offentlig sektor, att utveckla metoder för att utvärdera kvalitet i tjänster. Vi anser därför att det inom ramen för det föreslagna programarbetet närmare bör utredas i vilken utsträckning institutet kan tillgodose den offentliga sektorns utvecklingsbehov.

För att bekosta programarbetet bör trettonde huvudtitelns anslag *Utredningar m. m.* ökas med 500 000 kr. utöver regeringens förslag i årets budgetproposition. För 1991/92 föreslås ytterligare 7 000 000 kr och för 1992/93 föreslås ytterligare 10 000 000 kr. d v s. en total bas om 17 500 000 kr. vid periodens slut.

22.3 Konsumentforskning

22.3.1 Verksamheten hittills

Konsumentforskningen är tvärvetenskaplig till sin karaktär och kan inte hänföras till något särskilt universitetsämne. Forskning som är konsumentpolitiskt relevant bedrivs inom olika ämnen vid universitet och högskolor.

Konsumentverket har till uppgift att stödja och ta initiativ till konsumentinriktad forskning. Verket hade fram till början av 1980-talet ett särskilt anslag i statsbudgeten för att stödja forskningen på konsumentområdet. Som mest disponerade man drygt 1 milj. kr. för sådana insatser. Verket kunde bl. a. lämna bidrag till grundläggande forskning om hushållens situation.

Under 1970-talet inrättades även tjänster för konsumentforskning vid vissa universitet. Flera av dessa tjänster har dock omvandlats och fått en inriktning mot andra forskningsområden. Konsumentteknisk forskning har sedan början av 1970-talet bedrivits vid Chalmers tekniska högskola. I 1987 års forskningspolitiska proposition (prop. 1986/87: 80 bil. 6) uttala-

des att konsumentteknik var ett angeläget forskningsområde. Riksdagen beslöt år 1987 att inrätta en ordinarie professur vid Chalmers tekniska högskola för konsumentteknisk forskning. Finansieringen av verksamheten vid den konsumenttekniska institutionen vid Chalmers tekniska högskola har dock inte kunnat få någon långsiktig lösning.

Vid konsumentverket finns sedan 1 januari 1988 en *konsumentteknisk nämnd*. Den är ett rådgivande organ till konsumentverket och har där till uppgift att verka för att brukarkrav beaktas vid utvecklingen och upphandlingen av produkter. I nämnden ingår företrädare för ett stort antal myndigheter, högskolan, kommuner, landsting, branschforskningsinstitut och standardiseringsorgan.

22.3.2 Ökat stöd till konsumentforskningen

Konsumentforskningen har haft svårt att etablera sig vid universitet och högskolor. Området är genom sin mångvetenskapliga karaktär splittrat på flera vetenskapliga discipliner. Avvecklingen av konsumentverkets särskilda forskningsanslag har dessutom bidragit till att forskningen på konsumentområdet har begränsats. Områdets komplexitet och avsaknaden av ett sammanhållet forskningsprogram har lett till att kunskapsutvecklingen inte har varit tillfredsställande. Regeringen anser mot denna bakgrund att den konsumentpolitiska forskningen bör ges ett aktivt stöd för att kunna etablera sig långsiktigt.

Konsumentforskningen har ett mycket brett arbetsområde. Den kan vara inriktad på individbeteenden vid köptillfället, att en produkt fungerar för sitt ändamål, att den inte är farlig, att varudistributionen är tillfredsställande, etc. En mycket viktig uppgift för konsumentforskningen är att sätta in olika konsumentbeteenden i en helhet. Den samhällsvetenskapligt inriktade konsumentforskningen kan ge värdefulla bidrag till den förändring av livsstil som t. ex. en mer resursknapp och miljöanpassad utveckling kan kräva. Det handlar om att skaffa kunskaper för en aktiv teknikvärdering och att visa på alternativa livsmönster som kan tjäna som förebilder.

Regeringen finner att forskning som ger fördjupade kunskaper om brukarkrav är intressant i flera avseenden. Det gäller bl. a. den snabba teknikutvecklingen, den nya arbetsmarknaden i våra bostäder, standardiseringens ökade betydelse inom ramen för den västeuropeiska integrationen samt brukarkravens nära koppling till miljöfrågorna.

Erfarenheterna av konsumentverkets stöd till sektorsforskningen på konsumentområdet är goda. Regeringen anser därför att konsumentverket bör få förstärkta resurser för sådan forskning. Konsumentverket skall bl. a. stödja såväl grundläggande forskning som tillämpad forskning och sprida information om forskningen. Regeringen föreslår 2 milj. kr. för sådana insatser under budgetåret 1990/91. Medlen bör anvisas över ett särskilt reservationsanslag på statsbudgeten.

När det gäller basresurserna för konsumentteknisk forskning vid Chalmers tekniska högskola har regeringen beräknat 500 000 kr under anslaget *Tekniska fakulteterna* under åttonde huvudtiteln.

22.4.1 Verksamheten hittills

Regeringen har under senare år lyft fram ungdomsfrågorna som ett av de viktigaste områdena inför framtiden. Regeringens barn- och ungdomsdelegation har under en tvåårsperiod, via medel från allmänna arvsfonden, bl. a. gett stöd till uppbyggnaden av ett antal forskningscentra knutna till universitet och högskolor. Avsikten med detta stöd till forskarmiljöer har varit att främja samarbete mellan olika forskare som är verksamma inom ungdomsforskningen.

De fem centra som har byggts upp är lokaliserade till universiteten i Stockholm, Linköping, Lund, Göteborg och Umeå samt till högskolan för lärarutbildning i Stockholm. Verksamheten kommer att utvärderas under våren 1990. Därutöver har barn- och ungdomsdelegationen anslagit medel till en tvårig försöksverksverksamhet vid Stockholms universitetsbibliotek för att bygga upp en databas om ungdomsforskning.

Barn- och ungdomsdelegationen har även överlämnat rapporten *Framtida ungdomsforskning i Sverige* (Ds 1989:18). Rapporten har utarbetats utifrån enkäter till berörda institutioner och intervjuer med forskare på området. Rapporten har remissbehandlats och dess förslag har mottagits positivt av remissinstanserna. En sammanställning av remissyttrandena finns att tillgå på civildepartementet.

22.4.2 Framtida ungdomsforskning

Ungdomsforskningen har kommit att uppmärksammas allt mer i Sverige under senare år. Ett förstärkt internationellt intresse är en av orsakerna till detta. Till skillnad från vad som är fallet i många andra länder är ungdomsforskningen inte ett etablerat forskningsområde i Sverige. Det saknas en nationell plattform eller organisation med ansvar för ungdomsforskning och för internationellt utbyte. Forskning om ungdom bedrivs inom många discipliner. Samtidigt framträder ett påtagligt behov av tvär- och flervetenskaplig grundforskning inom området. Det är viktigt att den mångfald som kännetecknar forskningsfältet tas tillvara.

Regeringen har tidigare under avsnitt 17.2 föreslagit att forskningsrådsnämnden fortsättningsvis anvisas medel för att bl. a. finansiera forskning om ungdom. För budgetåret 1990/91 föreslås 2,5 milj. kr. För 1991/92 ytterligare 0,5 milj. kr. samt för 1992/93 ytterligare 1 milj. kr. dvs. en total höjning om 4 milj. kr vid periodens slut.

22.5 Kvinno- och jämställdhetsforskning

Kvinnoforskning och jämställdhetsforskning är två begrepp med delvis olika innebörd. Jämställdhetsforskning avser forskning kring kvinnors och mäns skilda förutsättningar och villkor i kultur och samhälle medan kvinnoforskning snarare avser forskning ur ett kvinnoperspektiv.

22.5.1 Verksamheten hittills

Prop. 1989/90: 90

Avsnitt 22

Civildep.

Kvinno- och jämställdhetsforskning har hört till de områden som prioriterats i de forskningspropositioner som har lagts fram under 1980-talet. I samband därmed har även några tjänster inrättats. År 1982 inrättades en professur i kvinnohistoria vid universitetet i Göteborg och år 1984 fem forskartjänster i jämställdhetsforskning vid HSFR. Senare inrättades ytterligare en sådan tjänst vid rådet. Vidare finns vid rådet sedan år 1987 en gästprofessur för en utländsk kvinnlig forskare.

Forskningsområdet har under senare år tilldragit sig ett ökat intresse. Avhandlingar med kvinno- och jämställdhetsperspektiv har blivit fler och därmed har även våra kunskaper om kvinnors villkor och om kvarstående ojämlikheter mellan könen ökat. Vid universitet och högskolor har de s. k. forumorganisationerna utfört ett viktigt arbete. Forumverksamheten omfattar numera både konferenser och kurser samt viss forskningsstödande verksamhet. Fora ansvarar även för utgivningen av Kvinnovetenskaplig tidskrift som fyller en viktig funktion för att sprida kunskap om jämställdhetsforskningens resultat, både i Sverige och utomlands.

Delegationen för jämställdhetsforskning (JÄMFO), som inrättades för att initiera, samordna och följa kvinno- och jämställdhetsforskningen, har spelat en viktig roll för uppbyggnaden av detta forskningsområde. JÄMFO har bl. a. anordnat konferenser och seminarier samt publicerat ett flertal rapporter. JÄMFO har även på regeringens uppdrag sammanställt forskningsprogram på några viktiga områden senast inom området makt och inflytande. Detta uppdrag redovisades i september 1989 i rapporten *Kvinnors makt och inflytande*. Vi utgår ifrån att rapporten kommer att stimulera till fortsatt forskning på detta område. I detta sammanhang kan också nämnas att maktutredningen (JU 1985: 02) särskilt beaktar jämställdhetsfrågor i sitt pågående arbete.

Regeringen disponerar under trettionde huvudtitelns reservationsanslag *Utredningar m. m.* vissa medel för forsknings- och utvecklingsarbete på jämställdhetsområdet. Forskningsprojekt inom olika områden har, efter hörande av JÄMFO, genomförts med stöd av dessa medel.

Även vid arbetslivscentrum (ALC) bedrivs sedan år 1979 en betydande kvinno- och jämställdhetsforskning som har resulterat i ny kunskap om kvinnors villkor i arbetslivet samt om den rådande könssegregeringen på arbetsmarknaden.

22.5.2 Framtida kvinno- och jämställdhetsforskning

De insatser som hittills gjorts har medfört ett ökat intresse för kvinno- och jämställdhetsforskningen. Mycket återstår dock för att vår kunskap om kvinnors respektive mäns villkor på skilda områden skall bli allsidig.

För detta krävs att forskning med ett jämställdhetsperspektiv på allvar bryter in i universitetsvärlden och i de enskilda disciplinerna. Regeringen anser att högskolor och medelsbeviljande organ bör ägna stor uppmärksamhet åt behovet av sådan forskning.

Det är angeläget att rekryteringen av kvinnor till forskningen ökar.

Också här har högskolan, men även UHÄ, en viktig roll. Kvinnorna inom forskarvärlden bör få en starkare ställning. Miljöer som är positiva till kvinno- och jämställdhetsforskning bör skapas och vidmakthållas. Det tvär- och mångvetenskapliga angreppssätt som visat sig framgångsrikt inom detta område bör utvecklas.

Regeringen anser det viktigt att jämställdhet blir en större del i universitetens ordinarie forskningsverksamhet. För att denna forskning skall få en fastare förankring inom universitet och högskolor bör även fler tjänster inrättas. Vi anser därför att tre professorer inklusive vissa basresurser bör inrättas i kvinno- och jämställdhetsforskning den 1 juli 1991.

En av professorerna bör avse ekonomisk forskning med inriktning på kvinnors och mäns inkomster och löner. Dessa frågor är centrala i den framtida politiken för jämställdhet. Kunskap saknas idag i stor utsträckning t. ex. ifråga om lönebildning och löneskillnader ur ett könsperspektiv samt om hur dessa skillnader kan relateras till förhållanden såväl på arbetsmarknaden som i familjen.

Våld och sexuella övergrepp mot kvinnor är tillräckligt ofta förekommande för att kunna sägas utgöra ett allvarligt samhällsproblem. En andra professor bör därför avse ett samhällsvetenskapligt ämne som ger möjlighet att forska kring frågeställningar om makt som konfliktorsak mellan kvinnor och män och om hur våld mot kvinnor kan relateras till andra förhållanden i samhället. Professuren bör inte ensidigt koncentreras på empiriska metoder eller fokuseras på förklaringsmodeller som är baserade på enskilda individers eller familjers egenskaper utan bör ges en bredare inriktning.

En tredje professor bör avse medicinsk kvinnoforskning. Medicinsk forskning med ett kvinnoperspektiv är eftersatt i Sverige. Detta förhållande påtalades även i 1987 års forskningspolitiska proposition. Det finns en rad områden inom den medicinska forskningen där kunskap saknas om kvinnors hälsa och sjukdomar och om sambanden mellan deras hälsa och deras livsvillkor. Det kan t. ex. gälla allmänmedicin och socialmedicin men också gynekologi och psykiatri.

UHÄ kommer senare att få i uppdrag att utreda närmare inriktning samt placeringsort för de tre tjänsterna. UHÄ bör därvid samråda med berörda forskningsråd. I detta sammanhang bör givetvis kvinnoforskningens erfarenheter tas till vara.

Med inrättandet av de tre professorerna får kvinno- och jämställdhetsforskningen en fastare bas inom högskolan. Därmed kan JÄMFO:s uppbyggnadsarbete sägas ha slutförts. De medel som under trettonde huvudtitelns reservationsanslag *Utredningar m. m.* disponeras för JÄMFO:s verksamhet och för forskning och utveckling inom jämställdhetsområdet bör således fr. o. m. budgetåret 1991/92 anvisas under åttonde huvudtitelns anslag till Samhällsvetenskapliga och Medicinska fakulteterna. En resursförstärkning om 1 milj. kr. bör vidare tillföras dessa anslag för 1991/92. Under budgetåret 1990/91 kommer tillgängliga medel under trettonde huvudtiteln att användas liksom tidigare för att finansiera JÄMFO:s verksamhet och för stöd till forskningsprojekt på jämställdhetsområdet.

Tidigare under avsnitt 17 anslaget *Vissa särskilda utgifter för forskningsändamål* har även föreslagits en resursförstärkning om 1 200 000 kr. för fora

för kvinnliga forskare och kvinnoforskning inklusive för Kvinnovetenskaplig tidskrift.

För budgetåren 1991/92 och 1992/93 kommer särskilda medel att avsätas till FRN från trettonde huvudtitelns reservationsanslag *Särskilda jämställdhetsåtgärder*. Medlen skall användas för ett informationsprogram hos FRN för jämställdhetsforskningen, med möjlighet att genom rapporter, seminarier m. m. sprida resultat från denna forskning.

Sammantaget innebär dessa förslag en väsentlig förstärkning för kvinno- och jämställdhetsforskningen.

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 22
Civildep.

22.6 Ärendet till riksdagen

Regeringen föreslår

1. att riksdagen under reservationsanslaget *Utredningar m. m.* under trettonde huvudtiteln för budgetåret 1990/91 anvisar 500 000 kr. utöver vad som föreslagits i prop. 1989/90: 100 bil.15,
2. att riksdagen till *Konsumentforskning* under trettonde huvudtiteln för budgetåret 1990/91 anvisar ett reservationsanslag på 2 000 000 kr.

23 Miljödepartementets verksamhetsområde

Prop. 1989/90: 90

Avsnitt 23

Miljödep.

Inom miljödepartementets verksamhetsområde finansieras miljöforskning via ett anslag som disponeras av statens naturvårdsverk. En särskild forskningsnämnd med företrädare för såväl forskare som avnämare beslutar om anslaget närmare användning. Vidare finansierar staten s. k. kollektiv miljöforskning tillsammans med näringslivet.

Regeringen föreslår en ökad forskning om miljöteknik samt avfall och återvinning. Detta innebär nya anslag under såväl miljödepartementets som industridepartementets huvudtitlar på statsbudgeten.

Sammanfattande tabell över resurserna till anslag under miljödepartementet 1989/90 – 1992/93

Milj. kr.

	Anvisat 1989/90	Förslag 1990/91	Beräknat 1991/92	Beräknat 1992/93
Miljöforskning	104,7 ¹	+ 9,0	+ 12,0	+ 15,0
Forskning för ett avfallssnålt samhälle:				
Avfallshantering	—	+ 4,0	+ 8,0	+ 8,0

¹ Anslaget Miljövårdsforskning

23.1 Miljöforskning via statens naturvårdsverk m. m.

23.1.1 Hur forskningen organiseras

Anslaget till miljöforskning som disponeras av forskningsnämnden vid statens naturvårdsverk används för miljöforskning utanför verket. Forskningen skall ge ökade kunskaper inom området och en vetenskaplig grund för planering, initiativ och beslut i olika miljöfrågor. Avnämare är i första hand centrala, regionala och lokala miljömyndigheter. Forskningen utförs till ca tre fjärdedelar vid universitet och högskolor och resten vid andra externa organ. Genom att anslaget för miljövårdsforskning kanaliseras via naturvårdsverket får forskningens avnämare möjlighet att påverka forskningens inriktning.

Förslag till forskningsprojekt som kommer in till forskningsnämnden vid naturvårdsverket granskas vetenskapligt av en kommitté bestående av forskare och avnämare med särskild kompetens. Det finns för närvarande åtta vetenskapliga kommittéer. Bidrag kan erhållas för både tillämpad och grundläggande forskning.

När en stor och allvarlig miljöfråga behöver belysas ur olika aspekter bildas för detta ändamål ett projektområde. Det innebär att all forskning som rör ett visst ämnesområde samlas under "ett tak". Ett projektområde drivs vanligen i fyra till sex år.

Naturvårdsverkets forskningsnämnd disponerar för budgetåret 1989/90 ca 98 milj. kr. för stöd till målinriktad forskningsverksamhet inom miljövårdsområdet.

Beloppet avser forskningsmedel som anvisas under dels anslaget B 4. Miljövårdsforskning, dels anslaget B 1. Statens naturvårdsverk .

För att möjliggöra en mer långsiktig kompetensuppbyggnad inom miljövårdsområdet bekostar forskningsnämnden närmare tjugo forskartjänster på professors- eller högskolelektorsnivå med placering i första hand vid högskolorna. Under det senaste året har forskningsnämnden börjat förhandla med högskolorna om långsiktiga avtal om forskning inom vissa ämnesområden. Samarbetsformen innebär i stort att grupper skapas genom att nya tjänster inrättas vid högskolan, en projektledare och ett antal forskartjänster, inom ett bestämt forskningsfält.

Vidare stöds s. k. kollektiv forskning inom miljöområdet. Ansvarig för programmets genomförande är Stiftelsen Institutet för Vatten- och Luftvårdsforskning i enlighet med ett särskilt ramprogram. Nuvarande ramprogram gäller för tiden den 1 juli 1988 – den 30 juni 1991 och har en budget på ca 88,5 milj. kr. varav staten svarar för ca 40,8 milj. kr. och Föreningen för Industriell Miljövårdsforskning, som är näringslivets part, för ca 47,7 milj. kr.

23.1.2 Verksamhetens inriktning

Miljöforskningsanslaget har funnits sedan slutet av 1960-talet. De första tio åren kan betraktas som en period av etablering och kunskapsuppbyggnad. Under de senaste 10–15 åren har en fortsatt, vidgad och fördjupad kompetensuppbyggnad skett.

Parallellt med denna utveckling kan andra viktiga utvecklingslinjer urskiljas:

- Centrala miljöfrågor har lyfts fram genom särskilda riktade satsningar för att tillgodose miljöområdets behov av kunskaper. I anslutning här till har arbetssätt och organisation utvecklats för att ge närmare kontakter mellan forskarna och olika avnämare. Dessa insatser har även lett till en vidgad tvärvetenskaplig samverkan mellan forskare inom olika discipliner och högskoleorter.
- Kunskapsförsörjningen inom miljöområdet och andra sektorer i samhället har stärkts genom en avnämardinriktad rapportering.
- Samarbetsformerna med högskolan har utvecklats för att säkerställa den kompetens som byggs upp inom miljöforskningens ram.
- Kvalitetsgranskningen har stärkts genom internationella vetenskapliga utvärderingar av program och projekt.

Inom ett flertal områden har miljöforskningen på ett mycket påtagligt och tydligt sätt kunnat medverka till att ta fram underlag för miljömyndigheternas planering och åtgärder. Till exempel kan visas på forskningens betydelse för arbetet med de två aktionsplanerna mot luftföroreningar och försurning och mot havsföroreningar. I båda fallen bygger de uppställda miljömålen i mycket hög grad på resultat från miljöforskningen, vilket visar att forskningen har haft en inriktning som är väl anpassad till problemens art och myndigheternas arbete.

I de två senaste forskningspropositionerna har ett antal områden särskilt prioriterats. Dessa är i huvudsak hälsofrågor, försurningsproblem, klimat-effekter, samhällsvetenskapliga frågor, miljöövervakning, övergödningen av sjöar, hav m. m., samt förorening av haven. I stort har propositionernas

prioriteringar följts. I vissa fall har insatserna, av framför allt ekonomiska skäl, inte fått önskad omfattning. Detta gäller i första hand forskning om klimateffekter och miljöövervakning.

Prop. 1989/90: 90
Avsnitt 23
Miljödep.

23.1.3 Områden som bör prioriteras

I avsnitt 7 har regeringens uppfattning om inriktningen och omfattningen av miljöforskningen i stort under den kommande treårsperioden närmare redovisats.

I det följande redovisar regeringen den forskning som bör prioriteras den kommande treårsperioden inom ramen för naturvårdsverkets anslag för miljöforskning.

Det är viktigt att miljöforskningen har förmåga att upptäcka och fånga upp nya problem och att den har god framförhållning i kompetensuppbyggnaden. Den måste samtidigt ha beredskap att ta upp och anpassa sig till förändrade problembilder. De vetenskapliga kommittéernas uppgift är bl. a. att fånga upp eller förutse nya problem.

Regeringen anser att de vetenskapliga kommittéernas sökande verksamhet är angelägen och att deras budget därför bör stärkas. Särskild vikt bör läggas på forskning om samhällsvetenskapliga miljöfrågor, hälsa, den marina miljön och landmiljön.

Behovet av kraftigt ökade insatser inom den marina forskningen har redovisats i föregående års budgetproposition och i propositionen (prop. 1988/89:10) om särskilda åtgärder med anledning av algblomning och säldöd. Den satsning som nu föreslås om storskaliga processer och effekter i de öppna havsområdena i Östersjön och Västerhavet överensstämmer med de riktlinjer som lagts fast i tidigare propositioner. Denna forskning bör nu få förstärkning. Omfattningen av forskningen måste bedömas tillsammans med den satsning som regeringen nu föreslår på marina centra samt tillgången till forskningsfartyg. Denna fråga har behandlats i avsnitt 17.

Det är angeläget att miljöproblem inom det s. k. ekotoxikologiska området kan upptäckas så tidigt som möjligt. Fortsatt forskning om stabila organiska ämnen i miljön är därför betydelsefull.

Med hänsyn till den omfattande oro som finns om luftföroreningars påverkan på jordens klimat bör ökade resurser användas för forskning om effekter av förändrat klimat och strålning. Sådan forskning bör i första hand inriktas på effekter på olika biologiska system till följd av klimatförändringar. Eftersom detta är ett globalt problem är det särskilt viktigt med internationell samordning av forskningen.

Ett exempel på ett område som inte är direkt miljöspecifikt är biotekniken och gentekniken som under 1980-talet har utvecklats snabbt. Resurser bör avsättas för forskning, i första hand sådan som syftar till att utveckla metoder för riskvärdering.

Med hänsyn till jord- och skogsbrukets stora påverkan på landskapet, naturtyper och arter är det viktigt med forskning som rör miljöeffekterna av dessa verksamheter.

Under senare år har det framkommit att våtmarker kan minska jordbru-

kets kvävebelastning på vattendrag och hav genom att fungera som "kvävefälla". För att få ett bättre kunskapsunderlag bör resurser avsättas för ändamålet.

Försurningen av yt- och grundvatten leder till en ökad utlösning av metaller, vilket kan påverka dricksvattenkvaliteten och därigenom människors hälsa. Detta blir en allt viktigare fråga allteftersom försurningen fortgår och forskningsinsatser är därför angelägna.

Omfattande forskning har bedrivits om föroreningars påverkan på miljön och människors hälsa. Den forskningen bör nu utvärderas för att ge underlag till det fortsatta forskningsbehovet inom området.

Forskningsnämnden har i åtskilliga år avsatt särskilda medel för den långsiktiga kompetensuppbyggnaden genom inrättande av forskartjänster i form av professurer eller högskolelektorat. För närvarande finns beslut om 18 tjänster. Regeringen anser att naturvårdsverket även försättningsvis bör avsätta medel för detta ändamål.

Regeringen vill betona vikten av att det internationella forskningssamarbete som naturvårdsverket stödjer kan fortsätta. Regeringen vill i sammanhanget erinra om att medel anvisats (prop. 1988/89:150, bil. 13) för Sveriges deltagande i EG:s gällande miljöprogram STEP (Science and Technology for Environmental Protection).

Miljöforskningsprogrammet EPOCH (European Programme for Climatology and Natural Hazards) avser forskning inom främst det klimatologiska området och är av intresse för miljö- och energipolitiken. Som redovisats i avsnitt 17 (anslaget E 19) avser regeringen uppdra åt NFR att i samråd med naturvårdsverket redovisa förutsättningarna för ett svenskt deltagande i EPOCH.

23.1.4 Anslagsfrågor

I prop.1989/90:100 (bil. 16) har regeringen föreslagit riksdagen att, i avvaktan på särskild proposition i ämnet, för budgetåret 1990/91 beräkna ett reservationsanslag på 104 734 000 kr. till Miljöforskning. Vi tar nu upp denna fråga och en ytterligare anslagsfråga.

Fjortonde huvudtiteln

B. Miljö

B 4. Miljöforskning

1988/89 Utgift	96 446 817 ¹	Reservation	19 199 546 ¹
1989/90 Anslag	104 734 000 ¹		
1990/91 Förslag	112 351 000		

¹ Anslaget Miljövårdsforskning.

Under de senaste åren har de finansiella resurserna för naturvårdsverkets forskningsnämnds vetenskapliga kommittéer krympts på bekostnad av satsningar på nya projektområden och utbyggnad av systemet med

extra forskartjänster. Kommittéernas anslag bör därför enligt verkets uppfattning räknas upp generellt. Därutöver bör, inom ramen för kommittéernas arbete, riktade satsningar göras på områden som rör samhällsvetenskaplig miljöforskning, hälsa, den marina miljön och landmiljön.

Naturvårdsverket föreslår att följande nya projektområden sätts i gång under budgetåret 1990/91

- miljövärdering av biotekniken
- våtmarker som "kvävefälla"
- klimatförändringar och deras effekter
- system för att beskriva och bedöma miljöfarligheten av utsläpp i luften
- okänt halogenerat organiskt material

Vidare föreslår verket kraftigt ökade resurser till forskningen om storskaliga processer och miljöeffekter i de öppna havsområdena i Östersjön och Västerhavet.

Sverige bör enligt verket delta i EG:s EPOCH-program.

Regeringens överväganden

Ett karakteristiskt drag i miljöutvecklingen är att miljöproblemen tenderar att bli allt mer komplexa och storskaliga. Det är i denna situation viktigt att miljöforskningen har förmåga att upptäcka och fånga upp nya problem och att den har god framförhållning i kompetensuppbyggnaden. Det är därför angeläget med särskilda satsningar på framförhållande forskning. Detta bör ske genom att de vetenskapliga kommittéernas budget stärks. Samtliga nya projektområden som naturvårdsverket föreslår har hög prioritet. Det är särskilt angeläget att projektområdena om klimatförändringar och deras effekter samt miljövärdering av den moderna biotekniken sätts i gång snarast.

Resursförstärkningen av den marina forskningen måste fortsätta. Projektområdena som avser forskning som är inriktad på problem i de öppna havsområdena, dvs. Östersjön och Västerhavet, bör ges ökade resurser.

Sverige kommer från och med budgetåret 1990/91 att betala full avgift till EG:s STEP-program. Naturvårdsverket bör kunna frigöra medel för detta inom det föreslagna resurstillskottet.

Medel för stöd till kollektiv forskning inom miljöområdet bör även fortsättningsvis ställas till förfogande från detta anslag. Enligt nu löpande avtal mellan staten och Föreningen för Industriell Miljövårdsforskning skall för budgetåret 1990/91 staten skjuta till 14 140 000 kr. och föreningen 16 540 000 kr. Verksamheten skall bedrivas i enlighet med ett till avtalet fogat ramprogram. Ansvar för programmets genomförande avses liksom hittills vila på Stiftelsen Institutet för Vatten- och Luftvårdsforskning.

Anslaget till miljövårdsforskning bör nu få benämningen Miljöforskning. Den medelsreservation som kan finnas kvar på anslaget miljövårdsforskning vid utgången av innevarande budgetår bör få användas under den nya anslagsbenämningen. Anslaget bör för nästa budgetår föras upp med sammanlagt 112 351 000 kr.

1. att riksdagen till *Miljöforskning* för budgetåret 1990/91 anvisar ett reservationsanslag på 112 351 000 kr.,
2. att riksdagen godkänner de riktlinjer för resursförstärkningar avseende budgetåren 1991/92 och 1992/93 som angetts.

B 13. Forskning för ett avfallssnålt samhälle: Avfallshantering

1990/91 Nytt anslag (förslag)

4 000 000

Miljöanpassad produktutveckling och behandling och hantering av avfall är en växande uppgift inom ett modernt industrisamhälle. Syftet med FoU-verksamheten inom miljö- och avfallsområdet är dels att identifiera de risker som en olämplig och ofullständig avfallshantering innebär för en god miljö, dels precisera de krav som behöver ställas på produktutveckling, brukare, konsumenter och avfallshantering för att minska avfallens mängd och farlighet. FoU-verksamheten bör vidare syfta till att utveckla teknik och styrmedel för att driva utvecklingen mot sådana behandlingsmetoder som lämpar sig från såväl miljö- som resurshushållningssynpunkt.

Gränserna mellan olika forskningsområden, som har betydelse för avfallsproblematiken, är svåra att dra. Det är viktigt att man inte begränsar begreppet avfallsrelaterad forskning till en enda snäv, teknikorienterad disciplin, utan i stället utvecklar ett tvärvetenskapligt helhetsperspektiv.

I den framtida FoU-verksamheten måste de miljöpolitiska målen sättas främst. För att kunna specificera miljömålet måste effektforskning bedrivas. För att sedan kunna inrikta verksamheterna mot att inte överskrida de gränser som sätts upp utifrån preciserade miljömål måste FoU-verksamheten innefatta utvecklingen av tekniker och system för att såväl eliminera och hålla inne föroreningar som att minska avfallsmängderna.

Inom främst följande områden behövs FoU-insatser:

- planering för ett avfallssnålt samhälle
- avfallssnål teknik- och produktutveckling
- teknik och system för källsortering och insamling av avfall och restprodukter
- återvinning
- energiutvinning, volymreduktion
- deponering
- särskilda hanterings- och behandlingssystem för miljöfarligt avfall och riskavfall

För att styra FoU-verksamheten i den riktning som miljömålen anger, är det viktigt att utveckla ett samspel mellan de olika områdena.

I rapporten *Forska för bättre miljö* grupperas FoU-områdena på följande sätt:

1. FoU för problembeskrivning och riskvärdering (effektforskning)
2. FoU för att förebygga och lösa miljöproblemen (åtgärdsforskning, teknik- och systemutveckling)

3. FoU för att utveckla hjälpmedel för effektivare miljövard och bättre naturresurshushållning (forskning om styrmedel och övervakning)

Naturvårdsverket har ett huvudansvar för områdena 1 och 3 medan STU har ett motsvarande huvudansvar för åtgärdsforskningen och teknikutvecklingen för bl. a. industriproduktion och kommunal vatten- och avloppsteknik. Därjämte har byggforskningsrådet ett ansvar för FoU om planering för ett avfallssnålt samhälle på lokal nivå. Det finns i dag ett behov av en övergripande, tvärgående funktion för samordning mellan effektforskning, åtgärdsforskning samt teknik- och systemforskning.

Avfallsrelaterad forskning och delar av den miljötekniska forskningen har många gemensamma nämnare. Därför skulle verksamhet av detta slag vinna på samordning av myndighetsresurser, samtidigt som rollerna för de involverade myndigheterna klart bör särskiljas.

Regeringen anser därför som redan nämnts i avsnitt 21.1.6 (under anslaget F 21) att ett programråd bör inrättas. Programrådets uppgift skall vara att se till att forskningen får en inriktning som stämmer med de miljöpolitiska målen samt att forskningsinsatserna samordnas så att ett effektivt utnyttjande av anslagen uppnås. Det bör ankomma på regeringen att utse ledamöter i rådet.

Regeringen föreslår att anslaget till ökad forskning för ett avfallssnålt samhälle fördelas på två nya anslag, dels ett anslag F 21 Miljöanpassad produktutveckling under tolfte huvudtiteln (se avsnitt 21.1.6) dels förevarande anslag.

Ärendet till riksdagen

Regeringen föreslår

att riksdagen till *Forskning för ett avfallssnålt samhälle: Avfallshandtering* för budgetåret 1990/91 anvisar ett reservationsanslag på 4 000 000 kr.

Härigenom föreskrivs att det i högskolelagen (1977:218) skall införas en ny paragraf, 36 c, av följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse**36 c §*

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om att en tjänst som lärare vid högskoleenhet skall vara förenad med tjänst för specialistutbildad läkare eller annan tjänst än läkartjänst vid sjukvårdsenhet som är upplåten för medicinsk utbildning och forskning. Till en förenad tjänst får utses endast den som är behörig till båda tjänsterna.

De tjänster som skall förenas med en läartjänst tillsätts i den ordning som gäller för läartjänsten.

Innan en läartjänst som är förenad med tjänst vid en sjukvårdsenhet tillsätts skall hälso- och sjukvårdsnämnden beredas tillfälle att yttra sig i ärendet.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1990.

Lag om ändring i lagen (1982:764) om vissa läkartjänster vid enheter inom den landstingskommunala hälso- och sjukvården som har upplåtits för grundläggande utbildning av läkare, m. m.

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1982:764) om vissa läkartjänster vid enheter inom den landstingskommunala hälso- och sjukvården som har upplåtits för grundläggande utbildning av läkare, m. m.

dels att 2 § skall upphöra att gälla,

dels att 3 och 6 §§ skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 §

Sådan läkartjänst som är förenad med en lärartjänst vid en högskoleenhet tillsätts i den ordning som gäller för lärartjänsten. Vid tillsättningen skall, utöver de befodringsgrunder som gäller för lärartjänsten, beaktas den kliniska skickligheten i undervisningsämnet.

På förslag till sådan läkartjänst som avses i första stycket får uppföras endast den som uppfyller behörighetskraven för läkartjänsten eller som socialstyrelsen förklarat behörig till sådan tjänst.

Tjänsteförslagsnämnden skall bereda hälso- och sjukvårdsnämnden tillfälle att, såvitt avser den hälso- och sjukvårdande verksamheten, yttra sig över de sökande som tjänsteförslagsnämnden anser främst bör komma i fråga till tjänsten.

I 36 c § högskolelagen (1977:218) finns bestämmelser bl. a. om att tjänst som lärare vid högskoleenhet kan vara förenad med tjänst för specialistutbildad läkare.

6 §

Kliniska amanuenser och medicine studerande får biträda i hälso- och sjukvården.

Kliniska assistenter och medicine studerande får biträda i hälso- och sjukvården.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1990.

De som vid ikraftträdandet innehar tjänster som kliniska amanuenser får biträda i hälso- och sjukvården så länge de innehar sådana tjänster.

Protokoll fört vid förhandlingar den 19 december 1989
mellan företrädare för staten och för vissa
landstingskommuner/kommuner om samarbete om
läkarutbildning och forskning m. m.

Prop. 1989/90:90
Bilaga 2

Närvarande:

För staten

Landshövdingen Lennart Sandgren

För

Stockholms läns landstingskommun

Landstingsrådet Göran Hammarsjö

Uppsala läns landstingskommun

Landstingsrådet Bror R. Eriksson

Östergötlands läns landstingskommun

Landstingsrådet Bo Pettersson

Malmöhus läns landstingskommun

Landstingsrådet Lars Walberg

Malmö kommun

Kommunalrådet Ilmar Reepalu

Göteborgs och Bohus läns landstingskommun

Landstingsrådet Verna Rydén

Göteborgs kommun

Kommunalrådet Göran Axell

Västerbottens läns landstingskommun

Landstingsrådet Ove Löfgren

Landstingsförbundet

Landstingsrådet Bengt Holgersson

Ekonomidirektören Ulf Wetterberg

Sektionschefen Anders Hedberg

1:e sekreteraren Håkan Vestergren

-
1. Parterna enas om att träffa avtal om samarbete om läkarutbildning och forskning m. m (bil 1 jämte underbilagor 1.1 – 1.3).

Avtalet skall gälla fr. o. m. 1989-12-01 och ersätta tidigare samarbetsavtal (1984–04–26). För driftersättningen t. o. m. 1989 gäller överenskommelsen om statlig driftersättning för åren 1987–1989 för läkarutbildning och forskning m. m.

2. Parterna är överens om att ersättningarna fr. o. m. 1990-01-01 även avser särskilda åtaganden för berörda landstingskommuner/kommuner enligt de till det tidigare samarbetsavtalet knutna ortsvisa avtalen.

Anmärkning

Prop. 1989/90: 90
Bilaga 2

Parterna konstaterar att det mellan svenska staten och vissa sjukvårdshuvudmän slutits andra avtal än de nyssnämnda ortsvisa avtalen med kopplingar till avtalet den 26 april 1984 om samarbete om läkarutbildning och forskning m. m. Detta gäller bl. a avtalen om ändrat huvudmannaskap för tandvården vid universiteten i Umeå resp. Göteborg. Vad i dessa avtal sägs om statlig investeringsersättning m. m. berörs således inte av föreliggande avtal.

3. Vad som överenskommits i detta protokoll jämte bilagor gäller under förbehåll att det godkänns av regeringen samt berörda landstingskommuner/kommuner.

Detta protokoll är upprättat i två exemplar av vilka parterna tagit var sitt.

Stockholm den 19 december 1989

För svenska staten
Lennart Sandgren

För berörda landstingskommuners/kommuners gemensamma
förhandlingsdelegation
Bengt Holgersson
Ulf Wetterberg

Avtal

mellan svenska staten och vissa landstingskommuner/kommuner om samarbete om läkarutbildning och forskning m. m.

Staten är huvudman för den grundläggande högskoleutbildningen på läkarlinjen (läkarutbildning) samt för den forskarutbildning och den forskning som bedrivs inom högskolan (forskning). Bestämmelser om dessa verksamheter finns i högskolelagen och andra författningar.

Landstingskommunerna, varmed även avses kommuner som inte ingår i någon landstingskommun, är huvudmän för den offentliga hälso- och sjukvården. Bestämmelser om denna verksamhet finns i hälso- och sjukvårdslagen och andra författningar. Med utgångspunkt i hälso- och sjukvårdslagen skall landstingskommunerna i frågor som rör den högspecialiserade hälso- och sjukvården samverka såväl inom som mellan de hälso- och sjukvårdsregioner som regeringen fastställt. För denna samverkan föreligger ett av Landstingsförbundet rekommenderat riksavtal samt regionala avtal.

För läkarutbildning och forskning inom de medicinska kliniska ämnesområdena krävs tillgång till resurser inom hälso- och sjukvården. Verksamheterna är integrerade med varandra. Detta medför att en samverkan mellan staten och huvudmannen för den offentliga hälso- och sjukvården måste ske, som bl. a. innebär att landstingskommunen vid planeringen av hälso- och sjukvården skall beakta läkarutbildningens och forskningens behov. Hälso- och sjukvårdens organisation och dimensionering utgör därvid den ram inom vilken läkarutbildningen och forskningen får bedrivas.

Denna samverkan, som grundas på avtal mellan staten och berörda landstingskommuner, förekommer för närvarande mellan följande högskoleenheter och landstingskommuner inom angivna sjukvårdsregioner.

Högskoleenhet	Landstingskommun	Sjukvårdsregion
Karolinska institutet	Stockholms läns landstingskommun	Stockholmsregionen
Universitetet i Uppsala	Uppsala läns landstingskommun	Uppsala/Örebro-regionen
Universitetet i Linköping	Östergötlands läns landstingskommun	Linköpingsregionen
Universitetet i Lund	Malmöhus läns landstingskommun	Lund/Malmöregionen
	Malmö kommun	
Universitetet i Göteborg	Göteborgs- och Bohus läns landstingskommun	Göteborgsregionen
	Göteborgs kommun	

Mot den angivna bakgrunden enas parterna om följande.

1 §

I detta avtal (samarbetsavtalet) anges för alla utbildningsorter gemensamma bestämmelser för samarbete mellan staten och en landstingskommun om läkarutbildning och forskning.

På grundval av samarbetsavtalet skall berörd högskoleenhet och landstingskommun träffa särskilt avtal med lokalt anpassade bestämmelser för samarbetet.

2 §

Läkarutbildningen och forskningen inom de medicinska kliniska ämnesområdena får bedrivas inom landstingskommunens hälso- och sjukvårdsorganisation.

3 §

Landstingskommunen och högskoleenheten skall samråda vid tillämpningen av detta och anslutande avtal, bl. a. om hur ekonomiska och andra resurser av gemensamt intresse skall utnyttjas. Överenskommelse skall träffas mellan landstingskommunen och högskoleenheten om formerna för sådant samråd.

4 §

De föreskrifter som landstingskommun meddelar för verksamheten vid enhet inom hälso- och sjukvården skall i tillämpliga delar gälla även för där verksamma arbetstagare och studerande vid högskoleenheten.

5 §

För läkarutbildningens och forskningens behov skall landstingskommunen tillhandahålla personal, lokaler och utrustning samt övriga nyttigheter och annan service med de preciseringar, begränsningar och undantag som följer av bilaga 1.1 till detta avtal.

6 §

Läkarutbildningens omfattning och inriktning grundas på det antal nybörjarplatser som fastställs av riksdagen samt på fastställda utbildningsplaner.

I det särskilda avtal som avses i 1 § andra stycket skall anges de enheter beträffande vilka skall tillämpas lagen (1982:764) om vissa läkartjänster vid enheter inom den landstingskommunala hälso- och sjukvården som har upplåtits för grundläggande utbildning av läkare, m. m. Sådan enhet kallas upplåten enhet.

7 §

Forskningen får bedrivas inom ramen för de resurser som tillhandahålls av högskoleenheten samt de resurser som landstingskommunen skall tillhandahålla enligt 5 §.

Landstingskommunens medgivande skall inhämtas, innan forskningsprojekt som ställer särskilda krav på hälso- och sjukvårdens resurser påbörjas.

Forskning får inte utan landstingskommunens medgivande bedrivas inom hälso- och sjukvårdsorganisationen av annan än den som är knuten till högskoleenhetens medicinska fakultet.

8 §

Innan förslag lämnas om att tjänst som professor inom medicinskt kliniskt ämnesområde skall inrättas och vara förenad med landstingskommunal tjänst, skall medgivande till föreningen inhämtas från landstingskommunen. Därvid skall denna yttra sig över förslaget konsekvenser i fråga om sjukvårdsorganisation och lokaler.

Motsvarande skall gälla vid prövning av en i första stycket avsedd tjänst enligt 19 kap. 47–51 §§ högskoleförordningen.

Landstingskommunen och berörd högskoleenhet skall vidare träffa överenskommelse rörande det ersättningsbelopp som bör utgå i samband med inrättande av tjänst som professor inom medicinskt kliniskt ämnesområde. Motsvarande skall gälla vid förslag till omprövning av ämnesinnehåll för klinisk professur om ändringsförslaget föreslås medföra ändrad ersättning till landstingskommunen.

Vad som sägs i första, andra och tredje styckena gäller i tillämpliga delar även professorstjänst inom teoretiskt ämnesområde i den mån innehavaren har sin verksamhet inom utbildning och forskning lokaliserad till enhet hos sjukvårdshuvudmannen.

Anmärkning

Vid yttrande enligt 8 § skall landstingskommunen beakta vad som sägs i det i inledningen av detta avtal omnämnda riksavtalet om informations- och samrådsskyldighet gentemot den egna sjukvårdsregionens samverkansnämnd, övriga samverkansnämnder och Landstingsförbundet.

9 §

För landstingskommunens åtaganden enligt detta avtal lämnar staten ersättning enligt den ordning som framgår av bilaga 1.2.

10 §

Ersättning om 64 milj. kr. skall övergångsvis utgå för slutreglering av vissa investeringskostnader m. m. enligt särskilt avtal. Ersättningen skall utbetalas senast den 15 juli 1990. Motsvarande belopp skall omräknat fr. o. m. 1991 tillföras driftersättningarna i enlighet med i bilaga 1.3 redovisade principer.

Anmärkning

Under perioden 1 december 1989–30 juni 1990 utbetalas investeringsersättningar för medicinsk utbildning och forskning, vilka rekviderats senast den 30 november 1989 och som efter prövning i vedertagen ordning skall föranleda utbetalning av investeringsersättning. Medlen utbetalas från det under femte huvudtiteln uppförda anslaget E.20 Investeringsersättningar enligt läkarutbildningsavtal m. m.

11 §

Avtalet gäller fr.o.m. den 1 december 1989 tills vidare. En uppsägning gäller från det kalenderårsskifte som inträffar fem år efter uppsägningen.

Prop. 1989/90:90

Bilaga 2

Detta avtal är upprättat i två exemplar, av vilka parterna tagit var sitt.

Stockholm den 19 december 1989

För svenska staten

Lennart Sandgren

För berörda landstingskommuners gemensamma förhandlingsdelegation

Bengt Holgersson

Ulf Wetterberg

Preciseringar, begränsningar och undantag vad avser landstingskommunens skyldighet att enligt 5 § samarbetsavtalet tillhandahålla resurser för läkarutbildningens och forskningens behov

1. Beträffande personal¹

Staten anställer tjänsteman som är professor eller klinisk lärare och vars tjänst är förenad med tjänst vid enhet inom hälso- och sjukvården. För sådan tjänsteman bekostar staten lön enligt vederbörandes placering i lönegrad jämte i förekommande fall därtill knutna tillägg och förmåner (inkl. pension), medan landstingskommunen bestrider kostnader för särskilda arvoden och tilläggsförmåner, såsom uppdragstillägg, befattningsarvode samt gottgörelse för särskild arbetstid, jour och beredskap.

Klinisk amanuens anställs och bekostas helt av staten, som dock är berättigad till ersättning av landstingskommunen efter rekvisition månadsvis i efterskott med en tredjedel av utbetalt lönebelopp, förhöjt med lönekostnadspålägg enligt för staten vid varje tillfälle gällande grunder.

Antalet tjänster som professor, klinisk lärare och klinisk amanuens fastställs av staten efter samråd med landstingskommunen.

Personal som anställs uteslutande för läkarutbildning eller forskning liksom timarvoden för undervisning bekostas helt av staten.

Landstingskommunen skall bereda möjlighet för innehavare av landstingskommunal läkartjänst vid undervisningssjukhus (s. k. LUS-tjänst) att inom ramen för tjänsten bl. a. bedriva forskning. För varje landstingskommun har fastställts det minsta antal forskningstimmar som årligen skall tillhandahållas innehavare av LUS-tjänster enligt nedanstående:

Stockholms läns landsting	147 150 tim.
Uppsala läns landsting	54 000 tim.
Östergötlands läns landsting	41 850 tim.
Malmöhus läns landsting	54 450 tim.
Malmö kommun	36 450 tim.
Göteborgs- och Bohus läns landstingskommun	1 350 tim.
Göteborgs kommun	83 250 tim.
Västerbottens läns landsting	31 500 tim.
	450 000 tim.

¹ Förslag om vissa ändrade tjänstekonstruktioner på det kliniskt medicinska området bereds för närvarande inom regeringskansliet. Justering med anledning härav kan göras i denna bilaga om parterna är överens därom.

Landstingskommunen skall fördela detta forskningsutrymme i samråd med berörd högskoleenhet.

Prop. 1989/90:90
Bilaga 2

2. Beträffande utrustning m. m.

Såvitt gäller utrustning för forskningens behov, avser landstingskommunens åtaganden endast vedertagen grundutrustning.

Det åligger inte landstingskommunen att tillhandahålla förbrukningsartiklar för demonstrationsändamål och sådant material som erfordras för djurförsök och särskilda forskningsprojekt.

Anmärkning

Med begreppet vedertagen grundutrustning för forskningens behov åsyftas sådan utrustning som är användbar inte endast för ett eller annat speciellt forskningsprojekt utan för olika projekt av beskaffenhet att kunna genomföras med tillämpning av gängse teknik och metodik. Samma principiella begränsning av landstingskommunens skyldigheter som enligt ovan gäller i fråga om utrustning skall även gälla läkarutbildningens och forskningens försörjning med nyttigheter av olika slag.

Former för statliga ersättningar till landstingskommunerna

1. Ersättningen avser kompensation för de resurser inom sjukvårdsorganisationen som tas i anspråk för klinisk utbildning och forskning. Ersättningarna utgår i form av årliga driftersättningar.
2. Utgångspunkt för beräkning av ersättningarnas storlek och fördelning mellan landstingskommunerna fr. o. m. 1990 skall vara de belopp som enligt gällande avtal (1987-03-17) utgår för 1989 enligt nedan:

	<i>Kkr</i>
Stocholms läns landstingskommun	278 500
Uppsala läns landstingskommun	118 600
Östergötlands läns landstingskommun	69 100
Malmöhus läns landstingskommun	120 700
Malmö kommun	75 400
Göteborgs- och Bohus läns landstingskommun	4 400
Göteborgs kommun	191 500
Västerbottens läns landstingskommun	90 800
	949 000

Dessa ersättningsbelopp skall fr. o. m. 1990 räknas om enligt de principer som framgår av p. 3—7 nedan. Investeringsersättningar m. m. om tillsammans 64 milj. kr. utgår övergångsvis för 1990 enligt särskilt avtal. Detta belopp tillförs omräknat fr. o. m 1991 driftersättningarna i enlighet med i bilaga 1.3 redovisade principer.

3. Ekonomisk reglering av kostnadsnivåförändringar skall ske enligt de principer för pris- och löneomräkning som gäller för anslagen till högskolan för forskning/forskarutbildning samt för grundläggande högskoleutbildning. Underlag för pris- och löneomräkning är de förslag rörande anslagen Medicinska fakulteterna samt Utbildning för vårdyrken som lämnas av UHÄ i anslagsframställning. I den mån pris- och löneomräkning för dessa ändamål ej sammanfaller skall kostnadsnivåförändringarna till 85 % motsvara tillämpad pris- och löneomräkning för forskning/forskarutbildning samt till 15 % motsvara tillämpad pris- och löneomräkning för grundläggande högskoleutbildning.

I underlaget för beräkning av pris- och löneomräkning skall beaktas löneutvecklingen hos landstingskommunerna för vissa personalgrupper som i särskilt hög grad tas i anspråk för klinisk utbildning och forskning. I syfte att på ett någorlunda enkelt sätt kunna beräkna kostnadsnivåförändringarna inom den kliniska utbildningen och forskningen behöver härvid vissa schabloniseringar göras. Sålunda skall den inbördes fördelningen av de landstingskommunala lönekostnaderna för de

personalgrupper som i särskilt hög grad tas i anspråk för klinisk utbildning och forskning under avtalsperioden förutsättas vara: Överläkare och bitr. överläkare 25 %, avdelningsläkare m. fl. läkare 45 % samt avdelningsföreståndare, sjuksköterska m. fl. 30 %. Parterna är vidare överens om att proportionerna mellan landstingskommunal resp. statlig personal i utbildnings- och forskningsverksamheten schablonmässigt skall sättas till 1:2. Andelen lönekostnader i samband med prisomräkning av driftersättningarna har under avtalsperioden schablonmässigt uppskattats till 80 %. Prisomräkning skall ske på det sätt som föreskrivs för anslagen till den statliga högskolan.

4. Ekonomisk reglering av volymförändringar i utbildningsorganisationen skall ske med utgångspunkt från antalet tillhandahållna utbildningsplatser på läkarlinjen och andra berörda utbildningslinjer. Eventuella skillnader mellan utbildningsorterna vad gäller t. ex. utnyttjandegrad, examinationsfrekvens beaktas ej.

Klinisk grundutbildning av läkare bedrivs i huvudsak under terminerna 6–11. Volymförändringar i studentintaget av nybörjare får därför genomslag med en tidsmässig eftersläpning på ca två år. Detta förhållande skall beaktas vid beräkning av ersättningar för den kliniska utbildningsverksamheten. Härutöver tillkommer vid volymförändringar en tidsmässig eftersläpningseffekt under ca tre år vad gäller det totala antalet utbildningsplatser i den kliniska grundutbildningen. UHÄ skall vid beräkning av ersättningarnas storlek även beakta denna effekt. Detta bör ske schablonmässigt på så sätt att det totala antalet tillhandahållna utbildningsplatser under klinisk utbildning ökas resp. minskas med 33 % av förändringen per år under aktuell treårsperiod.

Ersättningen per tillhandahållen utbildningsplats vid läkarlinjen är 170 kkr. (i 1989 års kostnadsläge). Motsvarande ersättning för vissa medellånga vårdutbildningar (sjukgymnaster, logopedier) är 15 kkr. (i 1989 års kostnadsläge).

5. Ekonomisk reglering av volymförändringar i forskningsorganisationen skall ske på grundval av lokala överenskommelser mellan berörda sjukvårdshuvudmän och högskoleenheter rörande de ersättningsbelopp som bör utgå i samband med inrättande av nya ordinarie kliniska professurer. Med klinisk professur bör i detta avseende jämsställas professur inom teoretiskt ämnesområde i den mån innehavaren har sin verksamhet inom utbildning och forskning lokaliserad till enhet hos sjukvårdshuvudmannen.
6. Underlag för beräkningarna i budgetarbetet skall lämnas i motsvarande ordning som för högskoleanslagen. Landstingsförbundet skall förse UHÄ med uppgifter rörande den faktiska löneutvecklingen för de personalgrupper hos landstingskommunerna som i särskilt hög grad tas i anspråk för klinisk utbildning och forskning.

Beslut om de statliga ersättningarna skall tidsmässigt samordnas med den normala statliga budgetprocessen.

7. Ersättningarna anvisas under ett anslag till högskolan med särskilda anslagsposter för berörda högskoleenheter. Ersättningsbeloppen skall i sin helhet utbetalas senast den 15 juli varje år.

Fördelning av vissa investeringsersättningar m. m.

1. Statlig ersättning om totalt 64 milj. kr. skall enligt p. 10 i samarbetsavtalet övergångsvis utgå för slutreglering av vissa investeringskostnader m. m. Parterna skall senast den 28 februari 1990 träffa särskild överenskommelse om fördelningen mellan sjukvårdshuvudmännen av denna ersättning.
2. Ersättningen skall i första hand avse slutreglering av vissa investeringskostnader (p. 4 nedan) och därjämte slutreglering av kostnader i samband med vissa professurer (p. 3 nedan).
3. Enligt samarbetsavtalet skall landstingskommun och högskoleenhet träffa överenskommelse rörande det ersättningsbelopp som bör utgå i samband med inrättande av tjänst som professor inom medicinskt kliniskt ämnesområde. Motsvarande skall gälla vid förslag till omprövning av ämnesinnehåll för klinisk professur om ändringsförslaget föreslås medföra ändrad ersättning till landstingskommunen. Detta gäller även professorstjänst inom teoretiskt ämnesområde i den mån innehavaren har sin verksamhet inom utbildning och forskning lokaliserad till enhet hos sjukvårdshuvudmannen.

I 1990 års forskningsproposition föreslås dels nya professurer inrättade 1 juli 1990 dels ändrat ämnesinnehåll för professurer med nedre pensionsgräns under 1990. För bl. a. dessa tjänster föreligger inte lokala överenskommelser enligt ovan. Vidare har 1989 års driftersättning ej justerats med hänsyn till förändringar av forskningsorganisationen med avseende på beslut om vissa professurer.

Ersättningen enligt p. 1 ovan inkluderar medel för sjukvårdshuvudmännens kostnader i samband med ovan nämnda tjänster. I den särskilda överenskommelsen skall förteckning över ifrågavarande tjänster redovisas liksom dessas konsekvenser för ersättningens fördelning mellan sjukvårdshuvudmännen.

4. Resterande del av ersättningen skall användas för reglering av investeringskostnader för vilka beviljats ersättning senast den 30 november 1989 men som ej har rekviderats senast vid denna tidpunkt. Eventuellt återstående belopp upp till 64 milj. kr. fördelas mellan sjukvårdshuvudmännen proportionellt mot driftersättningarna för 1990 efter justering enligt p. 3 ovan.
5. Ersättningen om 64 milj. kr. skall efter pris- och löneomräkning fr. o. m. 1991 tillföras driftersättningarna till resp. sjukvårdshuvudman proportionellt mot driftersättningarna för 1990 efter justering enligt p. 3 ovan.

Anmärkning

Prop. 1989/90:90

Bilaga 2

Om beloppet 64 milj. kr. för år 1990 efter avdrag för ersättning enligt p. 3 ovan inte täcker beviljade, ej rekviderade investeringsersättningar enligt p. 4 ovan, skall reglering av återstående investeringsersättningar ske inom ramen för 1991 års driftersättningar. I förekommande fall regleras fördelningen av detta belopp i den särskilda överenskommelse som skall träffas mellan parterna senast den 28 februari 1990.

Närvarande: statsministern Carlsson, ordförande, och statsråden Feldt, S. Andersson, Göransson, Dahl, R. Carlsson, Hellström, Johansson, Lindqvist, G. Andersson, Lönnqvist, Thalén, Engström, Freivalds, Wallström, Lööw, Persson, Molin, Sahlin

Statsråden Feldt, Freivalds, S. Andersson, R. Carlsson, Lindqvist, Thalén, G. Andersson, Engström, Göransson, Persson, Hellström, Sahlin, Lööw, Lönnqvist, Molin, Johansson, Wallström och Dahl anmäler frågor om *den framtida forskningspolitiken och anslag till forskningsändamål för budgetåret 1990/91, m. m.*

Regeringen beslutar att genom proposition lämna förslag till riksdagen om forskning i enlighet med bilagan till detta protokoll.

De olika avsnitten i propositionen har utarbetats inom regeringskansliet enligt följande:

Avsnitten 1 – 10	Statsrådsberedningen
Avsnitt 11	Justitiedepartementet
Avsnitt 12	Utrikesdepartementet
Avsnitt 13	Försvarsdepartementet
Avsnitt 14	Socialdepartementet
Avsnitt 15	Kommunikationsdepartementet
Avsnitt 16	Finansdepartementet
Avsnitt 17	Utbildningsdepartementet
Avsnitt 18	Jordbruksdepartementet
Avsnitt 19	Arbetsmarknadsdepartementet
Avsnitt 20	Bostadsdepartementet
Avsnitt 21.1 och 21.3	Industridepartementet
Avsnitt 21.2	Miljö- och energidepartementet
Avsnitt 22	Civildepartementet
Avsnitt 23	Miljö- och energidepartementet

Ur protokollet
Eva Dybeck

Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Forskningen och samhällsutvecklingen — en inledning	4
1 Sverige i forskningsvärlden	11
1.1 Grundläggande definitioner	11
1.2 Läget inom svensk forskning och utvecklingsverksamhet ..	11
1.2.1 Uppgifter om forskning och utveckling i Sverige ...	11
1.2.2 Sverige i OECD-perspektivet	12
1.2.3 Verksamhetens resultat	15
1.3 Det internationella skeendet	17
2 Svensk forskning och utveckling i internationellt samarbete ...	21
2.1 Inriktningen av samarbetet inom Norden och inom Europeiska gemenskaperna (EG)	21
2.1.1 Det nordiska samarbetet	21
2.1.2 Samarbetet inom EG	22
2.2 Sveriges fortsatta deltagande i internationellt FoU- samarbete	24
2.2.1 Motiv för att utvidga samarbetet	24
2.2.2 Förstärkning av samarbetet med EG	25
2.2.3 Förstärkning av de direkta bilaterala forskarkon- takterna	26
3 Den grundläggande forskningen	29
3.1 Villkoren för den grundläggande forskningen i Sverige ...	29
3.2 Avvägningsfrågor i det svenska systemet	30
3.3 Förbättrad forskarutbildning	33
3.3.1 Motiv för ökat antal forskarutbildade	33
3.3.2 Förbättrade villkor för de forskarstuderande	33
3.3.3 Vidgad forskarrekrytering	35
3.4 Forskningsrådets roll som kvalitetsbevakare och förnyel- seinitierare	35
3.4.1 Ett nytt teknikvetenskapligt forskningsråd	36
3.4.2 Ett nytt socialvetenskapligt forskningsråd	37
3.4.3 Ny sammansättning för skogs- och jordbrukets forskningsråd	38
3.5 Förnyelse av forskningen inom fakulteterna	38
3.5.1 Principen om full kostnadstäckning	38
3.5.2 En särskild resurs till vissa fakulteter	40
3.5.3 Ny arbetsform för forskning inom det materialve- tenskapliga och materialtekniska området	40
3.5.4 Ökat stöd till kvinno- och jämställdhetsforskning ..	41
3.6 Forskning vid de mindre och medelstora högskolorna ...	41
3.7 Vetenskaplig utrustning och lokaler	43
3.8 Forskningsetik	44
3.8.1 Medicinsk-etiska frågor	44
3.8.2 Gen-etiska frågor	45
3.8.3 Etiska frågor inom andra forskningsområden	45
3.8.4 Djurförsöksetiska frågor	46
3.8.5 Utveckling av den etiska granskningen	46
4 Det samhällsstyrda forsknings- och utvecklingsarbetet	49
4.1 Forskningsamordningen i vår omvärld	49
4.2 Sektorsforskningens uppgifter och omfattning	50
4.3 Ökad långsiktighet och bredd i medelstilldelningen	51
4.4 Sektorsforskarnas knytning till högskoleinstitutionerna ...	52

4.5	Översyn av sektorsorganens besluts- och beredningsprocesser	52
4.6	Förslag till organisatorisk förnyelse	53
5	Forskning för kultur	55
5.1	Kulturpolitikens behov	55
5.2	Forskning om kulturpolitikens förutsättningar	56
5.3	Forskning för arkiven	57
5.4	Forskning för kulturmiljövården	57
5.5	Museernas forskning	58
5.6	Samisk forskning	58
6	Forskning för ökad välfärd	61
6.1	Satsningar på en god hälsa och vård	62
6.1.1	Den medicinska forskningen	62
6.1.2	Den folkhälsovetenskapliga forskningen	63
6.1.3	Forskning om äldre	63
6.1.4	Handikappforskning	64
6.1.5	Forskning om inomhusmiljön	64
6.1.6	Forskning om idrott	65
6.2	Förbättrade arbetsförhållanden	65
6.2.1	Arbetslivsforskningen	66
6.2.2	Arbetsmarknadspolitisk forskning	67
6.3	Forskning om brott och brottsförebyggande åtgärder	68
6.4	Ett öppet samhälle för alla	68
7	Forskning för en miljöanpassad utveckling	71
7.1	Miljöforskningens omfattning och organisation	72
7.2	Forsknings- och utvecklingsbehov inom miljöområdet ...	73
7.3	Förslag inom sex viktiga områden	74
7.3.1	Grundläggande miljöforskning	74
7.3.2	Hushållning med naturresurser	76
7.3.3	Ett miljövänligt jord- och skogsbruk	77
7.3.4	Ett miljövänligt transportsystem	77
7.3.5	Ett avfallssnålt samhälle	78
7.3.6	Ett miljövänligt energisystem	78
8	Forsknings- och utvecklingsarbete i industrisektorn	81
8.1	Rollfördelningen mellan staten och näringslivet	81
8.2	Teknisk och naturvetenskaplig forskning och utveckling inom företagssektorn	82
8.3	Forskning och utveckling ett krav för fortsatt tillväxt	83
8.4	Prioriteringar inför framtiden	84
8.4.1	Särskilda forskningsområden	85
8.4.2	Spridning av forskningsresultat	87
9	Forsknings- och utvecklingsarbete i tjänstesektorn	89
9.1	Det nuvarande forsknings- och utvecklingsarbetet	90
9.1.1	Den offentliga sektorn	90
9.1.2	Den privata sektorn	91
9.2	Tjänstesektorns forsknings- och utvecklingsbehov	92
9.3	Forskningspolitik för tjänstesektorn	93
10	Uppföljning och utvärdering	97
10.1	Behovet av uppföljning och utvärdering	97
10.2	Resultatredovisningen i den nya budgetprocessen	98
10.3	Några betydelsefulla områden för utvärdering	99
10.3.1	Forskning på eget programansvar – rörliga eller fasta resurser	99
10.3.2	Forskarutbildningen	99

10.3.3	Geografisk fördelning av resurser för forskning och utveckling	100
10.3.4	Sektorsforskningens kvalitet och samhällsrelevans	101
10.4	Ärendet till riksdagen	101
11	Justitiedepartementets verksamhetsområde	103
11.1	Brottsförebyggande rådet	103
11.1.1	Brottsförebyggande rådets verksamhet	103
11.1.2	Bedömning av resultaten hittills	104
11.1.3	Regeringens syn på BRÅ:s framtida arbete	104
11.1.4	Anslagsfrågor	106
	G 1 Brottsförebyggande rådet: Förvaltningskostnader	107
	G 2 Brottsförebyggande rådet: Utvecklingskostnader	108
11.2	Uppföljning och utvärdering av de forskningspolitiska besluten	109
11.2.1	Verksamheten hittills	109
11.2.2	Regeringens överväganden	110
11.2.3	Ärendet till riksdagen	110
12	Utrikesdepartementets verksamhetsområde	111
12.1	Utrikes- och säkerhetspolitiskt motiverad forskning	111
12.1.1	Forskningens omfattning och organisation	111
12.1.2	Inventering av forskningen — resultat och bedömning	112
12.1.3	Arktisk konflikt- och säkerhetsforskning	113
12.1.4	Forskartjänster med inriktning på internationell politik	113
12.1.5	Ökad satsning på öststatsforskning	114
12.1.6	Ökat samarbete på folkrättens område	114
12.2	Biståndsmotiverad forskning	114
12.2.1	U-landsforskningens organisation och omfattning	114
12.2.2	Framställningar från berörda organ	115
12.2.3	Regeringens överväganden	116
12.3	Forskning motiverad från utrikeshandelssynpunkt	117
12.3.1	Europeiskt forskningssamarbete	117
12.3.2	Bidrag till ett institut för Japanstudier	118
12.4	Ärendet till riksdagen	119
13	Försvarsdepartementets verksamhetsområde	121
13.1	Forskningens omfattning och organisation inom totalförsvaret	121
13.2	Forskningens inriktning	121
13.3	Försvarsforskningens anknytning till annan forskning i samhället	123
13.4	Särskilda åtgärder inom vissa områden	123
13.4.1	Sårbarhet och beredskapshänsyn	123
13.4.2	Miljövetenskaplig forskning	124
13.4.3	Materialforskning	124
14	Socialdepartementets verksamhetsområde	125
14.1	Stöd till forskning från femte huvudtitelns FoU-anslag	125
14.2	Forskning vid vissa myndigheter	126
14.3	Forskningens inriktning och effekter	126
14.3.1	Delegationen för social forskning	126
14.3.2	Statens bakteriologiska laboratorium	129
14.3.3	Statens institut för psykosocial miljömedicin	129
14.3.4	Socialstyrelsens läkemedelsavdelning	130

14.3.5	Statens beredning för utvärdering av medicinsk metodik	130
14.4	Ett nytt socialvetenskapligt forskningsråd	130
14.5	Anslagsfrågor	131
A 2	Utredningar m. m.	131
A 3	Socialvetenskapliga forskningsrådet	131
E 10	Statens bakteriologiska laboratorium: Centrallaboratorieuppgifter	133
15	Kommunikationsdepartementets verksamhetsområde	135
15.1	Forskningens organisation och omfattning	135
15.2	Regeringens syn på behovet av forskning inom transport- och kommunikationsområdena	136
15.2.1	Transport- och kommunikationssystem i samhällsutvecklingen	136
15.2.2	Transportleder och kollektivtrafiken	137
15.2.3	Miljö- och energiforskning	138
15.2.4	Trafiksäkerhet	141
15.2.5	Internationella samarbetsprojekt	141
15.3	Regeringens syn på transportforskningens fortsatta inriktning	142
15.3.1	Att identifiera och bygga upp en kunskapsbas	142
15.3.2	Fortsatt uppbyggnad av järnvägsforskningen	143
15.4	Transportforskningsberedningens organisation och arbetssätt	144
15.4.1	Expertgruppens förslag	144
15.4.2	Regeringens överväganden	145
15.5	Anslagsfrågor	146
I 1	Statens väg- och trafikinstitut	146
I 2	Bidrag till statens väg- och trafikinstitut	146
I 3	Statens väg- och trafikinstitut: Återanskaffning av viss basutrustning	149
I 4	Transportforskningsberedningen	150
16	Finansdepartementets verksamhetsområde	153
16.1	Forskningens inriktning	153
16.2	Ekonomisk forskning	153
16.3	Forsknings- och utvecklingsarbete inom byggnadsvården	153
16.4	Utvärdering av skattereformen	155
17	Utbildningsdepartementets verksamhetsområde	157
17.1	Grundforskning och forskarutbildning	157
17.1.1	Omfattning och inriktning	157
17.1.2	Grundforskning och forskarutbildning – de principiella grunderna för politiken	167
17.1.3	Forskarutbildningen	173
17.1.4	Vissa tjänsteorganisatoriska frågor	182
17.1.5	Forskning vid de mindre och medelstora högskolorna	200
17.1.6	Vissa frågor rörande forskningssamverkan	204
17.1.7	Vissa forskningsetiska frågor	210
17.1.8	Forskningsråden	216
17.1.9	Vetenskaplig utrustning	217
17.1.10	Högskoleenheter och lokaler för forskning	219
17.1.11	Samarbete kring klinisk utbildning och forskning	221
17.1.12	Internationellt grundforskningssamarbete	226
17.1.13	Ärendet till riksdagen	230

17.2	Anslagsberäkningar för forskning och forskarutbildning	230
E 1	Humanistiska fakulteterna	236
E 2	Teologiska fakulteterna	243
E 3	Juridiska fakulteterna	245
E 4	Samhällsvetenskapliga fakulteterna	248
E 5	Medicinska fakulteterna	258
E 6	Odontologiska fakulteterna	268
E 7	Farmaceutiska fakulteten	271
E 8	Matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna m. m.	272
E 9	Tekniska fakulteterna	284
E 10	Temaorienterad forskning	292
E 11	Konstnärligt utvecklingsarbete	294
E 12	Vissa särskilda utgifter för forskningsändamål	297
E 13	Vissa ersättningar för klinisk utbildning och forskning m. m.	302
E 14	Forskningsrådsnämnden	304
E 15	Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet	307
E 16	Medicinska forskningsrådet	311
E 17	Naturvetenskapliga forskningsrådet	314
E 18	Rymdforskning	320
E 19	Europeisk forskningssamverkan	321
E 20	Kungl. biblioteket	324
E 21	Arkivet för ljud och bild: Förvaltningskostnader	326
E 22	Arkivet för ljud och bild: Insamlingsverksamhet m. m.	327
E 23	Institutet för rymdfysik	328
E 24	Manne Siegbahninstitutet för fysik	329
E 25	Polarforskning	330
E 26	Vissa bidrag till forskningsverksamhet	333
I 2	Inredning och utrustning av lokaler vid högskoleenheterna m. m.	336
17.3	Forskning för kultur	337
G 37	Forsknings- och utvecklingsinsatser inom kulturområdet	353
17.4	Forskning inom skolväsendet	341
B 7	Forskning inom skolväsendet	342
17.5	Forskning om högskolan	345
D 1	Universitets- och högskoleämbetet	345
18	Jordbruksdepartementets verksamhetsområde	347
18.1	Forskning för de areella näringarna	347
18.1.1	Forskningens omfattning och organisation	347
18.1.2	Prioriteringar för framtiden	349
18.1.3	Forskning för miljövänligt jordbruk och skogsbruk	353
18.1.4	Ett forskningsprogram för rennäringen	355
18.2	Anslagsfrågor	357
D 7	Främjande av skogsvård m. m.	358
F 15	Bidrag till djurskyddsfrämjande åtgärder	359
G 1	Sveriges lantbruksuniversitet	360
G 2	Lokalkostnader m. m. vid Sveriges lantbruksuniversitet	363

	G 3 Inredning och utrustning av lokaler vid Sveriges lantbruksuniversitet m. m.	364
	G 4 Skogs- och jordbrukets forskningsråd	365
	G 5 Stöd till kollektiv forskning	367
	G 6 Bidrag till Skogs- och lantbruksakademien	368
19	Arbetsmarknadsdepartementets verksamhetsområde	371
19.1	Arbetsmarknadspolitisk forskning	371
19.1.1	Medel till ett särskilt arbetsmarknadspolitiskt forskningsprogram	372
19.1.2	Ombildning av delegationen för arbetsmarknadspolitisk forskning (EFA)	373
19.2	Arbetslivsforskning	373
19.2.1	Arbetsmiljöinstitutet	374
	C 2 Arbetsmiljöinstitutet	374
	C 3 Arbetsmiljöinstitutet: Anskaffning av vetenskaplig apparatur	376
19.2.2	Arbetsmiljöfonden	377
19.2.3	Arbetslivscentrum	379
19.3	Invandrarforskning	379
19.3.1	Splittrad forskning hittills	379
19.3.2	Behov av fortsatt kunskapsuppbyggnad	380
19.3.3	Ny organisation och ökad medelstilldelning	380
20	Bostadsdepartementets verksamhetsområde	383
20.1	Byggnadsforskning	383
20.1.1	Forskningens omfattning och organisation	383
20.1.2	Bedömning av resultaten hittills	384
20.1.3	Byggnadsforskningens uppgifter	384
20.1.4	Anslagsfrågor	387
	B 12 Byggnadsforskning	387
	B 13 Stöd till experimentbyggande	391
	B 14 Statens institut för byggnadsforskning	394
	B 15 Bidrag till statens institut för byggnadsforskning	396
	B 16 Statens institut för byggnadsforskning: Utrustning	396
20.2	Idrottens forsknings- och utvecklingsinsatser	397
20.2.1	Forskningens omfattning och organisation	397
20.2.2	Anslagsfrågor	398
	E 2 Stöd till idrottens forskning och utveckling m. m.	398
21	Industridepartementets verksamhetsområde	401
21.1	Teknisk forskning m. m.	402
21.1.1	Forskningsbehov	402
21.1.2	Ansvarsfördelning	403
21.1.3	Organisation	404
21.1.4	Resultat	406
21.1.5	Regeringens förslag i huvuddrag	406
21.1.6	Anslagsfrågor	408
	D 6 Sveriges geologiska undersökning: Geovetenskaplig forskning	408
	F 1 Styrelsen för teknisk utveckling: Teknisk forskning och utveckling	411
	F 2 Styrelsen för teknisk utveckling: Förvaltningskostnader	418
	F 4 Europeiskt rymdsamarbete, m. m.	423

F 6	Nationell rymdverksamhet	426	Prop. 1989/90: 90
F 7	Europeiskt forsknings- och utvecklings-samarbete	427	
F 19	Teknikvetenskapliga forskningsrådet	429	
F 20	Materialteknisk forskning	431	
F 21	Forskning för ett avfallsnålt samhälle: Miljöanpassad produktutveckling	433	
21.2	Energiforskning	434	
21.2.1	Hittillsvarande energiforskning	434	
21.2.2	Energiforskningens framtida inriktning	436	
21.2.3	Studsvik AB	441	
21.2.4	Planerings- och organisationsfrågor	443	
21.2.5	Forskning rörande dammsäkerhet och översvämningar	445	
21.2.6	Anslagsfråga	446	
21.2.7	Ärendet till riksdagen	447	
21.3	Forskning om turism och rekreation	447	
22	Civildepartementets verksamhetsområde	449	
22.1	Forskningens omfattning och organisation	449	
22.2	Forskning om den offentliga sektorn	449	
22.2.1	Delegationen för forskning om den offentliga sektorn och dess verksamhet hittills	449	
22.2.2	Den fortsatta verksamheten	450	
22.3	Konsumentforskning	453	
22.3.1	Verksamheten hittills	453	
22.3.2	Ökat stöd till konsumentforskningen	454	
22.4	Ungdomsforskning	455	
22.4.1	Verksamheten hittills	455	
22.4.2	Framtida ungdomsforskning	455	
22.5	Kvinno- och jämställdhetsforskning	455	
22.5.1	Verksamheten hittills	456	
22.5.2	Framtida kvinno- och jämställdhetsforskning	456	
22.6	Ärendet till riksdagen	458	
23	Miljödepartementets verksamhetsområde	459	
23.1	Miljöforskning via statens naturvårdsverk m. m.	459	
23.1.1	Hur forskningen organiseras	459	
23.1.2	Verksamhetens inriktning	460	
23.1.3	Områden som bör prioriteras	461	
23.1.4	Anslagsfrågor	462	
B 4	Miljöforskning	462	
B 13	Forskning för ett avfallsnålt samhälle: Avfallshantering	464	
Bilaga 1	Propositionens lagförslag	467	
Bilaga 2	Avtal mellan staten och vissa landstingskommuner/ kommuner om samarbete om läkarutbildning och forskning m. m.	469	
Utdrag ur	regeringsprotokollet 1990-02-08	481	